

An aerial photograph of a lush green agricultural landscape. A narrow, winding path or stream cuts through the fields, lined with small trees and bushes. The fields are divided into various sections, some showing signs of being recently plowed or planted. The overall scene is vibrant and rural.

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2000

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2000

Régészeti kutatások
Magyarországon 2000

Archaeological Investigations
in Hungary 2000

Budapest, 2003

Régészeti kutatások Magyarországon 2000
Archaeological Investigations in Hungary 2000

Budapest 2003

Az első borítón: *Bikács, Belső-sziget (Tolna megye), Árpád-kori földvár, 13. sz.*
A hátsó borítón: *Sárbogárd, Cifra bolondvár (Fejér megye), bronzkori (Vatya) földvár.*

Miklós Zsuzsa Tolna megyei légi felderítése, valamint átrepülés közben készített felvételei

A szerkesztőbizottság tagjai:

Editorial Board:

Bencze Zoltán

Lőrinczy Gábor

Mráv Zsolt

Rezi Kató Gábor (elnök)

Tomka Gábor

Wollák Katalin

Szerkesztő: Kisfaludi Júlia

Edited by Júlia Kisfaludi

Angol fordítás: Simán Katalin

Német fordítás: H. Simon Katalin

Francia fordítás: Lakatos Ágnes

Translated by Ágnes Lakatos, Katalin H. Simon and Katalin Simán

© Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum 2003

Felelős kiadó: Dr. Varga Kálmán

ISSN 0133-6746

Nyomdai előkészítés: Intruder Kft.

Tördelés: Kaposvári Franciska

Megjelent 36.75 (A/5) ív terjedelemben

Készült a CIER-PRINT Bt. nyomdájában

Tartalom • Contents

Horváth László András – Szilas Gábor – Endrődi Anna – Horváth M. Attila:	
Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepásatásról	5
<i>Vorbericht über die Ausgrabung der urzeitlichen Siedlungen von Dunakeszi</i>	5
Keszi Tamás:	
A vatyai kultúra temetkezése Nagykarácsonyban (Fejér megye)	19
<i>A burial of the Vatyia culture in Nagykarácsony (Fejér county)</i>	19
Vaday Andrea:	
Salgótarján, Ipari-park II. lelőhely	31
<i>Salgótarján, Industrial Park II site</i>	31
Kiss Viktória:	
Előzetes jelentés a Balatonszemes, Bagó-dombon végzett megelőző feltárásról (Somogy megye)	39
<i>Preliminary report on the excavation preceding development work at Balatonszemes, Bagó-domb (Somogy county)</i> .	39
Ódor János Gábor:	
Fadd, Jeges-hegy 10–11. századi temetője (Az 1999–2000. évi ásatások eredményei)	47
<i>Cemetery from the 10th–11th centuries at Fadd, Jeges-hegy (Results of the 1999–2000 excavations)</i>	47
Gere László:	
A szigligeti vár ásatása 1992–2000.	67
<i>The excavation of the Szigliget castle 1992–2000</i>	67
René Goguy – Czajlik Zoltán – Bödőcs András:	
Magyar-francia légi régészeti kutatások Magyarországon 2000-ben	75
<i>Recherches franco-hongroises d'archéologie aérienne en Hongrie en 2000</i>	75
Rövid jelentések / <i>Short Reports</i>	87
Korszakmutató / <i>Index of Periods</i>	239
Szerzők névmutatója / <i>Index of Authors</i>	243
Térképek / <i>Maps</i>	247

Horváth László András – Szilas Gábor –
Endrődi Anna – Horváth M. Attila

Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepásatásról

2000. május 2. és szeptember 1. között az Auchan Magyarország Kft. megbízásából megelőző régészeti feltárást folytattunk Dunakeszi-Székes-dűlőn (hrsz.: 0132/1-16) az építendő hypermarket területén. (1. kép)

A terület a Dunától keletre mintegy 500 méterre, a Budapest és Dunakeszi közigazgatási határán futó M0 autópályától közvetlenül északra, egy ÉÉK-DDNy irányban hosszan elnyúló dombháton található, melyet keletről az Óceán-árok mocsaras ártere határol. Az említett autópályaszakaszon 1996-ban a BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztálya már végzett régészeti feltárást. Ennek eredményei, valamint az ideai ásatást megelőző terepbejárás egyértelműen arra utaltak, hogy a morfológiailag jól körülhatárolható területen intenzív őskori megtelepedéssel számolhatunk.

Schweitzer Ferenc 1996-os ősvízrajzi vizsgálataiból tudjuk, hogy a dombhát a Duna újpleisztocén II/a terasz-sorának tagja, melyet később keleti irányból egy újabb Duna-ág (a mai Óceán-árok elődje) leválasztott a környező területektől, kialakítván a jó megtelepedést biztosító terasz-szigetet.

A hatalmas területen régészeti megfigyeléseink hatékonyságát nehezítette az a körülmény, hogy a felszín erősen kopott, lepusztult állapotú volt, olykor csupán közvetlenül a kevert, 30-40 centiméter vastag, humuszréteg borította a homokos altalajt. Ennek köszönhetően a késő bronzkori kultúrreget egyáltalán nem, az újkőkori szintet pedig csupán foltokban tudtuk megfogni. (2. kép)

Ásatásunkon a legkorábbi leleteket az újkőkori szolgáltatatta, melyek a feltárási terület középső és északi részében kerültek elő. Közel ötven gödör sorolható ehhez a korszakhoz. A cölöplyukakból származó cserépanyag alapján a 42. háznak nevezett épület is nagy valószínűséggel ebben a korban épült. Ez egy cölöpvázás hosszúház, melynek teljes alakja az erózió és a humuszolás következtében sajnos, már nem volt meghatározható. Az újkőkori leletek harmadik csoportja felszíni cseréphalmokból származott. Ezek gyakori jelenségei voltak annak a térségnek, amelyen a telepobjektumok is előkerültek. Itt a többnyire homokos talajon – sok esetben barna foltos – elszíneződéseket tapasztaltunk, melyek kisebb-nagyobb mennyiségű leletet, legtöbbször kerámiát szolgáltatottak. Az így képződött településnyomok nem voltak összefüggőek, azok valószínűleg egymástól kisebb vagy nagyobb távolságra álló házak helyeit fogják körül. A neolitikus telep jól illeszkedik az 1996-ban Endrődi Anna által lelőhelyünk déli részében feltárt másik telepreszlethez, ahol két újkőkori ház cö-

László András Horváth – Gábor Szilas –
Anna Endrődi – Attila M. Horváth

Vorbericht über die Ausgrabung der urzeitlichen Siedlungen von Dunakeszi, Székes-dűlő

Im Jahre 2000 führten wir eine Ausgrabung vom 2. Mai bis 1. September in Dunakeszi, Székes-dűlő (Parzellenzahl: 0132/1-16) vor den Bauarbeiten des Hypermarktes Auchan im Auftrage der GmbH „Auchan Magyarország“ durch. (Abb. 1)

Das Grabungsgelände befand sich etwa 500 m östlich der Donau, unmittelbar nördlich von der Autobahn M0, an der Verwaltungsgrenze von Budapest und Dunakeszi. Der in NNO-SSW-Richtung lang erstreckende Hügelrücken ist durch das sumpfige Überschwemmungsgebiet des Óceán-Grabens von Osten umgeben. Auf der erwähnten Autobahnstrecke wurde eine archäologische Freilegung von den Mitarbeitern des Budapester Historischen Museums im Jahre 1996 schon durchgeführt. Die Ergebnisse dieser Ausgrabung und der, der Ausgrabung 2000 vorangehenden Geländebegehung deuteten eindeutig darauf hin, dass man auf diesem morphologisch gut umgrenzbaren Gelände mit einer intensiven urzeitlichen Siedlungsstelle rechnen kann.

Die im Jahre 1996 von Ferenc Schweitzer durchgeführten urhydrographischen Untersuchungen machten es klar, dass dieser Hügelrücken ein Glied der neupleistozänen Terrassenreihe II/a der Donau gewesen war, das später von einem neuen Donauarm (Vorläufer des heutigen Óceán-Grabens) in östlicher Richtung von dem umliegenden Gebiet getrennt wurde. Dadurch entstand eine Terrasseninsel, die vorteilhafte Möglichkeiten für die Ansiedlung bot.

Die stark erodierte Oberfläche beeinflusste die archäologischen Beobachtungen in diesem großen Gebiet ungünstig, stellenweise war der sandige gewachsene Boden nur durch eine gemischte, 30-40 cm dicke Humusschicht bedeckt. Demzufolge konnte die spätbronzezeitliche Kulturschicht gar nicht, und die neolithische nur auf kleinen Flächen erfasst werden. (Abb. 2)

Die ältesten Funde unserer Ausgrabung stammen aus dem Neolithikum, sie kamen auf dem mittleren und nördlichen Teil des Grabungsgeländes vor. Etwa 50 Gruben vertreten diese Epoche. Die in den Pfostenlöchern gefundenen Keramikbruchstücke sprechen dafür, dass auch das 'Haus 42' genannte Gebäude höchstwahrscheinlich in dieser Epoche gebaut wurde. Das ist ein Langhaus mit Pfostenkonstruktion, dessen vollkommener Grundriss wegen der Erosion und Erdabnahme leider nicht mehr zu bestimmen war. Die als Oberflächenfunde registrierten Scherbenanhäufungen bilden die dritte Gruppe der neolithischen Funde. Diese Erscheinungen konnten in dem Raum, in dem auch die Siedlungsobjekte freigelegt wurden, häufig beobachtet

lőplyukait, illetve a házakat kísérő hosszú árkokat sikerült feltárni.¹

A leletek kora az újkőkoron belül nagy szóródást mutat. A legtöbb edénytörredék a **dunántúli vonaldíszes kultúra** legidősebb, Bicske-Bíňa-nak nevezett² fázisából származott, a korszak középső és késői szakaszát, a kottafejes és zselízi kerámiát lényegesen kevesebb lelet képviselte. A gödrök többsége hulladéktárolásra szolgált, ettől eddig csak három biztosan eltérő esetet figyeltünk meg. Az 1777. objektumban több, közel teljes edény törredékei mellett egy kis, eredetileg talán egy edény szélére applikált idol törredéke feküdt. A másik, a 2170. gödörben egy csaknem ép őrlőkő mellett találtunk hasonló leletet, azzal a különbséggel, hogy ez a tárgy egy önálló szobor törredéke lehetett. A harmadik, a szokásostól ugyancsak eltérő újkőkori objektum a 900. gödör volt, melyben egy, a korai DVK-ra utaló díszítéssel ellátott kis bögrén kívül egy vastag falú lapos tál törredéke feküdt, melyre emberi láb alakú applikációt erősítettek.

Körülbelül húsz objektumban találtunk a rézkor valamely szakaszára datálható leleteket. Eddig két gödörben fedeztünk fel olyan edénytörredékeket, melyek a középső rézkori **Ludanice-kultúrára** utalnak. Az ide sorolható leletek száma igen alacsony; ami arra utal, hogy jelentősebb szerepe ennek a kultúrának a dunakeszi őskori telepen nem lehetett.

Ezzel szemben mintegy tizenöt objektum rejtette a középső és késő rézkor közvetlen átmenetének leleteit. Házat vagy más épületet eddigi adataink szerint nem sorolhatunk ehhez a periódushoz, leletei gödrökből, illetve egy esetben gödörben lévő tüzelőhelyről származnak. A rövid, hengeres nyakú bögrék és korsók, az erősen kihajló peremű tálak, a szubkután fülek és a kónikus orsógombok egyértelműen a **protobolerázinak** nevezett rézkori **fázisba**³ sorolják ezeket az objektumokat. Az idetartozó gödrök betöltése is alapvetően különbözött a többi korszakétól. A kultúra más lelőhelyein tett megfigyeléseknek megfelelően a gödrökben barnás színű és laza töltelékföld volt, időnként jelentős mennyiségű állatsonttal, hamuval és faszénnel. Ez utóbbihoz kapcsolódik, hogy a 2000. objektum legalján vöröses, paticsos réteget találtunk, rajta a helyben végzett égetésből származó korom és hamu. A 2000. objektum egyik mellékgödörben, valamint az 1949. objektumban olyan leleteket, kanellúrák edények törredékeit, illetve egy kanellúrák tálát találtunk, melyek arra utalnak, hogy a telep folyamatosan továbbélt a klasszikus bolerázi időszak elejéig. Erre már több más lelőhelyen, így például a Békés megyei Kétegyháza is volt példa.

A Székes-dűlő területének északi részén, körülbelül 60 méter sugarú körben 7 kora bronzkori, a **nagyrévi kultúra** körébe tartozó sír került elő egy csoportban. Három urnás-hamvasztásos és négy zsugorított csontvá-

werden. Da waren Verfärbungen, aus denen Funde – im allgemeinen Keramik – in kleinerer oder größerer Menge stammen, auf dem meist sandigen – in vielen Fällen braungefleckten – Boden zu sehen. Diese Siedlungsercheinungen kamen nicht ununterbrochen vor, sie umgaben wahrscheinlich voneinander in kleineren oder größeren Abständen befindliche Häuser. Diese neolithische Siedlung befindet sich 200–250 m weit von dem von Anna Endródi im Jahre 1996 südlich von unserem Fundort erschlossenen Siedlungsdetail, wo die Pfostenlöcher von zwei neolithischen Häusern, bzw. die hausbegleitenden Längsgruben freigelegt werden konnten¹.

Die neolithischen Funde vertreten verschiedene Perioden der ungarischen Jungsteinzeit. Die meisten Keramikbruchstücke stammen aus der ältesten, Bicske-Bíňa² genannten Phase der **transdanubischen Linienbandkeramikkultur**. Die mittlere und späte Phase dieser Kultur, d. h. die Notenkopf- und Zseliz-Keramik, waren wesentlich weniger vertreten. Die Mehrheit der Gruben diente als Abfallgrube, bis dahin konnten nur drei, davon sicher abweichende Objekte beobachtet werden. Im Objekt 1777 lag das Bruchstück eines kleinen, ursprünglich vielleicht am Rand eines Gefäßes applizierten Idols außer den Bruchstücken von anderen, ergänzbaren Gefäßen. Ein ähnlicher Fund kam im Objekt 2170 neben einem beinahe unbeschädigten Mahlstein vor, mit dem Unterschied, dass dieser Gegenstand das Fragment einer Statuette gewesen sein könnte. Die dritte, von den gewöhnlichen ebenfalls abweichende neolithische Grube war das Objekt 900, in dem das Bruchstück einer dickwandigen Platte mit menschenfußförmiger Applike außer einem kleinen Napf gefunden wurde. Die Verzierung des Napfes weist auf die frühe transdanubische Linienbandkeramik hin.

Etwa 20 Objekte enthielten Funde aus verschiedenen Perioden der Kupferzeit. Bis dahin entdeckten wir in die mittelkupferzeitliche **Ludanice-Kultur** datierbare Gefäßbruchstücke in zwei Gruben. Die Zahl der Funde ist sehr klein. Das weist darauf hin, dass diese Kultur in der urzeitlichen Siedlung von Dunakeszi keine wichtige Rolle spielte.

Im Gegensatz dazu bargen etwa 15 Objekte Funde von der Wende der mittleren und späten Kupferzeit. Nach den bisherigen Angaben gehörte kein Haus oder kein anderes Gebäude in diese Periode, die Funde stammen aus Gruben, bzw. in einem Fall aus einer Feuerstelle, die sich in einer Grube befand. Die Näpfe und Krüge mit kurzem, zylindrischem Hals, die Schalen mit stark ausladendem Rand, die subkutanen Henkel und konischen Spinnwirtel datieren diese Objekte eindeutig in die sog. **Protoboleráz-Phase** der Kupferzeit³. Auch die Einfüllung der hierher gehörenden Gruben unterschied sich grundlegend von der der anderen Perioden.

1 HORVÁTH L 2002

2 KALICZ 1980; PAVÚK 1980

3 HORVÁTH L 1990; KALICZ 1991

1 HORVÁTH L 2002

2 KALICZ 1980; PAVÚK 1980

3 HORVÁTH L 1990; KALICZ 1991

zas sírt tártunk fel, mely utóbbiak bal oldalukra fektetettek, erősen zsugorítottak és É-D tájolásúak voltak. Két sír melléklet nélküli, egy váz mellett egy korsó feküdt.

Kiemelkedő jelentőségű a 391. számmal jelzett, zsugorított csontvázas sír, amelyben egy a bal oldalára fektetett, az előzetes antropológiai vizsgálat szerint – melyet Szathmári László végzett el – egy 20 év körüli női csontváz volt. Sajnálatos módon a sír északi harmadát gázcső vágta, így a csontváz medencecsonttól felfelé eső része megsemmisült. A medence mögött egy kis tálka, míg a combcsont előtt egy bronztű és egy kerek arany lemez volt mellékletként elhelyezve. A Maros-kultúra területéről, Óbéba⁴ és Mokrin⁵ lelőhelyekről jól ismert arany lemezekhez hasonlóan a Dunakeszin előkerült lemez is poncolt technikával díszített és átfúrt. Az előző arany lemezekkel együtt leletünk az erdélyi, illetve a hajdúsámsoni horizont leleteihez köthető, északi előfordulása fontos támpontot adhat a migrációs és kereskedelmi kapcsolatokhoz. A kerámialeletek alapján a sírok a nagyrévi kultúra korai szakaszára datálhatók. A kora nagyrévi korszak zsugorított csontvázas temetkezési rítusa a főváros területén és környékén az eddigi kutatások alapján csak szórványosan volt megfigyelhető (pl. a tököli és békásmegyéri temetőben). A régészeti leletanyag és temetkezési rítus alapján úgy véljük, szoros kapcsolat mutatható ki a Maros-Tisza-vidék népcsoportjai között.

A Székes-dűlőn feltárt csekély számú telepobjektum a nagyrévi kultúra népességének epizódyszerű megtelepedését jelzi.

Az ásatáson feltárt régészeti jelenségek túlnyomó többsége a késő bronzkori **halomsíros kultúra** népének hagyatékát képezi.

A vizsgált területet csaknem teljes mértékben lefedő település legnagyobb számban dokumentált objektum-típusát azok a cölöplyukak alkották, melyek elhelyezkedéséből eddig már több mint 50 cölöpszerkezetes építményt tudunk rekonstruálni. Sajnos, a felszín – korábban már említett – kopottsága miatt sem a házak padlószintjét nem tudtuk megfogni, sem az építési idejükre utaló, pontos, korhatározó leletanyagot nem sikerült gyűjtenünk. Erre csupán a cölöplyukakból előkerült szórványos bronzkori cserépanyagból, illetve az épületek egymáshoz, valamint egyéb, pontosabban keltezhető objektumhoz való viszonyából tudunk következtetni.

Hossztengelyük a térségben jellemző uralkodó széliránynak megfelelően egységesen észak-északnyugat – dél-délkeleti irányú, így valószínűsíthető, hogy már az 1996-os ásatás során előkerült három épület egyike is a késő bronzkorra tehető. Néhány, egyazon épület esetében tapasztalható apró, tájolásbeli eltérés a telep hosszú életét bizonyítja.

Dokumentálásuk során több típust is megkülönböztethettünk. A legnagyobb számban előkerült legegy-

Den an den anderen Fundstellen dieser Kultur gemachten Beobachtungen entsprechend war hier die Füllerde der Gruben braun und locker, manchmal mit viel Asche und Holzkohle, ferner mit reichem Tierknochenmaterial. Es ist zu erwähnen, dass wir auf der Sohle des Objektes 2000 auf eine rot ausgebrannte Schicht stießen, die durch Ruß und Asche aus an Ort und Stelle vorgenommenem Brennen bedeckt war. In einer der Nebengruben des Objektes 2000 und im Objekt 1949 kamen Funde wie die Bruchstücke von kannelierten Gefäßen, bzw. eine kannelierte Schüssel vor, die auf das ununterbrochene Fortleben der Siedlung bis zum Anfang der klassischen Boleráz-Periode hinweisen. Darauf gibt es Hinweise auch an anderen Fundorten, so z. B. in Kétegyháza (Komitat Békés).

Auf dem nördlichen Teil von Székes-dűlő kamen sieben frühbronzezeitliche, dem Kreis der **Nagyrév-Kultur** angehörende Gräber in einem Kreis von 60 m in einer Gruppe zum Vorschein. Es gab drei Brandgräber mit Urne und vier Hockergräber, in denen die N-S-orientierten Skelette in starker linker Hocklage bestattet wurden. Zwei Bestattungen waren beigabenlos, in einer anderen lag ein Krug neben dem Skelett.

Das Hockergrab 391 ist von herausragender Bedeutung. Darin legten wir das auf der linken Seite liegende Skelett einer ca. 20 Jahre alten Frau frei. (Die vorläufigen anthropologischen Untersuchungen wurden von László Szathmári gemacht.) Leider wurde das nördliche Drittel dieses Grabes durch ein Gasrohr zerstört, das Skelett wurde also vom Becken nach oben vernichtet. Am Becken befand sich eine kleine Schale, am Schenkelbein lagen eine Bronzenadel und eine runde Goldplatte als Beigaben. Wie die im Gebiet der Maros-Kultur auf den Fundorten Óbéba⁴ und Mokrin⁵ bekannten Goldplatten, wurde auch die von Dunakeszi punziert und durchlocht. Die erwähnten Goldplatten und auch unser Fund können an die siebenbürgischen Funde, bzw. an den Hajdúsámson-Horizont geknüpft werden. Das Vorkommen dieses Typs in Norden kann als eine wichtige Angabe zu der Migration und den Handelsbeziehungen betrachtet werden. Aufgrund der Keramikfunde kann man die Gräber in die frühe Periode der Nagyrév-Kultur datieren. Der Bestattungsritus der frühen Nagyrév-Periode, in der die Toten in Hockerlage beigesetzt wurden, konnte in Budapest und in der Umgebung bis jetzt nur sporadisch registriert werden (z. B. das Gräberfeld von Tököl und Békásmegyér). Unserer Meinung nach kann eine enge Verbindung unter den Volksgruppen der Maros- und Theißgegend aufgrund des archäologischen Fundmaterials und des Bestattungsritus nachgewiesen werden.

Die in Székes-dűlő freigelegten wenigen Siedlungsobjekte sprechen für die episodenhafte Ansiedlung der Nagyrév-Kultur.

4 BÓNA 1965
5 GIRIĆ 1984, 49.

4 BÓNA 1965
5 GIRIĆ 1984, 49.

szerűbb változatok a kétsoros 3-3, vagy 4-4 (4-5 × 2,5 méter) illetve 7-7 (3,5 × 12 méter) cölöplyukból álló építmények. Külön csoportot képeznek a három párhuzamos cölöpsorral rendelkező, 16-23,5 × 5-7,5 méter alapterületű változatok, melyeket a nagyobb, egymást ritkábban követő középső cölöplyuk sor alapján valamilyen ágasfás-szelemenés tetőszerkezettel bíró épülettípusként rekonstruálhatunk. Ezen belül is elkülöníthető egy, az északnyugati végénél félkörívben záródó variáns (3. kép).

A cölöplyukak túlnyomó többsége olyan cölöplyuk-sűrűsödésekhez tartozik, melyek szerkezete ezidáig még nem tisztázott.

A feltárás legnagyobb jelentőségű objektuma a három, fával bélelt aknájú kút volt. E víznyerő helyek közül kettőt a telep keleti szélét határoló, az Óceán-árokhoz tartozó kisebb erek akkor már feltöltődött, mocsaras medervonalába ásták, ahol faanyaguk a magas talajvízszintnek és az oxigéntől elzárt környezetnek köszönhetően csaknem teljes épségben megőrződött.

Két kút (568., 2399. obj.) négyzetes aknáját hasított tölgyfadeszkákkal bélelték, melyeket trapéz és négyzetes csapolásokkal, némely esetben a szélesebb deszkát átlukasztva rögzítették egymáshoz (4. kép). Az 568. sz. kútnál így módon 11 deszkasort tudunk dokumentálni. A több mint 2 méter mély kútaknát bontva megfigyelhető volt, hogy a betöltés alsó harmada szürke iszapos anyagú, kevés kerámiával, mely a kút használata során végbement föltöltődés eredménye. Felette fekete, nagy szervesanyag-tartalmú réteg helyezkedett el, mely már a felhagyása után keletkezett, amikor a telep lakói hulladékgyűjtőként használhatták. A két réteg határán egy teljesen ép fekete, polírozott felületű, pereme alatt négyoldalt 3-3 helyen átlukasztott, kétfülű edényt találtunk. Az akna szélén több, a kút felépítményére utaló cölöplyuk nyomait is megfigyelhettük. Az igen gazdag leletanyagot adó 2399 obj. faszerkezetes bélése hasonló technikával készült, ám mivel a telep nyugati szélén, kevésbé vízjárta területen építették, kútként való meghatározása problematikus, sokkal inkább valamiféle tárolóverem-funkciót láthatott el.

Igen ritka típusnak számít a néprajzi párhuzamokból jól ismert ún. bodonkút, melynek kiváló állapotban megmaradt 70 cm átmérőjű gyűrűjét egyetlen fatörzsből vajták ki. Betöltéséből igen jól datálható, bekarcolt, mészbetétes díszítésű füles edény, kiöntőcsöves bögre és egy kettőskónikus testű füles csésze került elő.⁶

A késő bronzkorra datálható gödrök közül a település keleti és nyugati mocsaras szélén, eredetileg agyagkitermelés céljából ásott, majd hulladéktárolásra használt objektumok szolgáltatták a leggazdagabb leletanyagot. Ezzel szemben a dombháton feltárt objektumok túlnyomó többsége csekély mértékben, vagy egyáltalán nem tartalmazott leletanyagot. Külön kiemelendők

Unter den freigelegten archäologischen Erscheinungen überwiegt der Nachlass der spätbronzezeitlichen **Hügelgräberkultur.**

Die Siedlung dieser Kultur erstreckt sich beinahe auf dem ganzen Grabungsgelände. Den in größter Zahl dokumentierten Typ der Objekte vertreten die Pfostenlöcher, die bereits mehr als 50 Gebäude mit Pfostenkonstruktion umreißen. Wegen der erwähnten erodierten Oberfläche konnten wir weder den Fußboden der Häuser dokumentieren noch ein, auf die Zeit des Baus hinweisendes datierendes Fundmaterial sammeln. Darauf kann man nur aus den, in den Pfostenlöchern vorgekommenen bronzezeitlichen Keramikbruchstücken, ferner aus dem Verhältnis der Gebäude zueinander bzw. zu anderen genauer datierbaren Objekten schließen.

Die Hauptorientierung der Häuser entspricht der herrschenden Windrichtung dieses Raumes, sie wurden also einheitlich NNW-SSO-orientiert. So ist es wahrscheinlich, dass eines der an den Ausgrabungen im Jahre 1996 vorgekommenen drei Gebäude ebenfalls spätbronzezeitlich ist. Einige, bei demselben Gebäude zu beobachtende unbedeutende Abweichungen der Orientierung beweisen das lange Bestehen der Siedlung.

Mehrere Gebäudetypen konnten dokumentiert werden. Die in der größten Zahl vorgekommenen einfachsten Varianten verfügten in zwei Reihen über 3-3, oder 4-4 Pfostenlöcher, bzw. über 7-7 Pfostenlöcher. Die ersterwähnten gehörten zu 4-5 × 2 m großen, die letzterwähnten zu 3,5 × 12 m großen Gebäuden. Die 16-23,5 × 5-7,5 m großen Varianten mit drei parallelen Pfostenlocherreihen, die auf Grund der größeren, in der mittleren Reihe nacheinander nicht so dünn gestellten Pfosten als ein Gebäudetyp mit Pfostenkonstruktion rekonstruiert werden können, bilden eine Sondergruppe. Innerhalb dieses Types kann man eine Variante absondern, die an der NW-Seite einen halbkreisförmigen Abschluss hat (Abb. 3).

Die meisten Pfostenlöcher gehören solchen Gruppen an, innerhalb deren noch keine Struktur geklärt werden konnte.

An der Freilegung von Dunakeszi waren drei Brunnen die bedeutendsten Objekte. Der Schacht dieser Brunnen wurde gebrettert. Zwei von ihnen wurden in das schon damals aufgeschütteten, sumpfigen Bett des, die Siedlung von Osten grenzenden, zum Óceán-Graben gehörenden kleinen Baches gegraben. Dank dem hohen Grundwasserstand und sauerstofffreien Milieu blieb das Holzmaterial der Brunnen beinahe unbeschädigt erhalten.

Der quadratische Schacht von zwei Brunnen (Obj. 568 und 2399) wurde mit gespaltenem Eichenholz gebrettert. Die Bretter wurden mit trapezförmigen und quadratischen Verzäpfungen aneinander befestigt. Manchmal wurde das breite Brett zu diesem Zweck durchlocht (Abb. 4). Im Brunnen 568 konnten wir elf Bretterreihen dokumentieren. Im Laufe der Freilegung des mehr als 2 m tiefen Brunnenschachtes war es zu beobachten, dass das untere Drittel der Ausfüllung wenige Keramikfunde

azonban azok a kisméretű gödrök, melyekben hatalmas plasztikus bordákkal és fogóbütykökkel díszített hombárok töredékei voltak. Egy esetben megfigyelhető volt, hogy egy hatalmas tárolóedényt beleástak a földbe. Az 1709. sz., méhkas alakú objektum valószínűleg áldozati gödör lehetett, ugyanis hamus, égett betöltésében három, szájával lefelé fordított ép edényt találtunk. Feltártunk továbbá egy kavicsalapozású tűzhelyet is, melyhez hamusgödör csatlakozott.

A nagy felületű ásítás több árokrendszer és karósró maradványait is felszínre hozta. Munkaterületünk közepén két párhuzamos, de vonalvezetésében kisebb szabálytalanságokat mutató, egymástól 5–10 méterre futó, kelet-nyugati irányú árkot (175, 176. obj.) tártunk fel, melyek keresztirányban vágják át a lelőhelyet képező dombhátat. A déli, 2–3 méter széles, 1–1,5 méter mély, illetve az attól északra lévő kissé keskenyebb és sekélyebb, hol hegyes-, hol pedig lapos aljú árok az előkerült leletanyag alapján valószínűleg szintén a késő bronzkorra keltezhető. Utóbbi vonalán egy 2 méter széles földhidat is sikerült lokalizálnunk. Mindkét árok a telepet keletről, illetve nyugatról határoló természetes eredetű mélyedésbe fut, így feltehetően a dombhát területének víztelenítése, lecsapolása volt elsőrendű feladata.

Feltártuk továbbá egy alig 10–20 centiméter mély, 20–30 centiméter széles, teknős aljú, kevés bronzkori cserépanyagot szolgáltató árokrendszer (536. obj.) több mint 300 méter hosszú szakaszát is, mely északi és nyugati irányból kerítette a telepet, északnyugati ívénel egy bejáratral.

A kis ároktól nyugatra egy újabb észak-dél irányú, több száz karólyukból álló sort sikerült megfigyelni mintegy 200 méter hosszan, mely eleinte csak foltokban, délnyugati szakaszán azonban már folyamatosan jelentkezett.

A fentebb leírt objektumrendszerek minden valószínűség szerint nem egyszerre létesültek és a település hosszan tartó életét bizonyítják. E folyamatok rekonstrukciója azonban csak a leletanyag beható vizsgálata után lesz lehetséges.

Az így feltárt település tehát keletről az Óceán-árok mocsaras ártere övezte, míg északi és nyugati szélét talán a kisárok, illetve a karósró alkothatta; egyedül déli irányból való lehatárolása problematikus.

A telepanyagban megtalálhatóak a Reinecke BC-idejűkre jellemző hengeres nyakú, ívelt vállú, urnaszerű edények, bütykös peremű, bordadíszes hombárok, gömbös, illetve kettőskónikus füles bögrék, csücskös peremű tálak. Az edények felülete több esetben gazdagon díszített (bekarcolt sraffozott háromszögek, zászlódísz, bekarcolt vonalkötegek, inkusztáció, stb.). Ugyanakkor megjelennek benne a Bakony-vidéki halomsírok, a németbányai tell-telep anyagával fémjelezhető késő halomsíros-kora urnamezős időszak (Reinecke BD első fele) kerámiatípusai is: a talpas poharak, árkolt hasú edények, kónikus csészék.⁷ A már említett kiöntőcsöves

entartende graue Schlammmerde war, was sich aus der Auffüllung des Brunnens während seiner Benutzung ergibt. Darüber befand sich eine schwarze Schicht mit reichem organischem Material: Das entstand in der Zeit nach der Benutzung, als der Brunnen von den Bewohnern der Siedlung als eine Abfallgrube benutzt wurde. An der Grenze der zwei Schichten lag ein schwarzes, zweihenkeliges Gefäß mit polierter Oberfläche in unbeschädigtem Zustand. Der Rand wurde symmetrisch an vier Stellen mit drei Löchern durchlocht. Am Rand des Schachtes konnten mehrere, auf den Aufbau des Brunnens hindeutende Pfostenlöcher beobachtet werden. Die Holzbekleidung des Objektes 2399, das ein reiches Fundmaterial lieferte, war von ähnlicher Technik. Da es aber am westlichen Rand der Siedlung auf einem weniger feuchten Gelände gebaut wurde, ist seine Bestimmung als ein Brunnen problematisch. Dieses Objekt könnte lieber die Funktion einer Speichergrube erfüllt haben.

Als ein echtes Unikum gilt der in dem ethnographischen Material wohl bekannte sog. Röhrenbrunnen, dessen in sehr gutem Zustand erhalten gebliebener Ring (Durchmesser: 70 cm) aus einem Baumstamm ausgehöhlt wurde. In der Ausfüllung kamen ein sehr gut datierbares Henkelgefäß mit eingeritzter, inkusztierter Verzierung, ein Napf mit Ausgussrohr und eine Henkeltasse von bikonischem Körper vor.⁶

Von den spätbronzezeitlichen Gruben enthielten die am östlichen und westlichen, sumpfigen Rand der Siedlung gegrabenen, ursprünglich Lehm-, später Abfallgruben das reichste Fundmaterial. Im Gegensatz dazu lieferten die meisten, auf dem Hügelrücken freigelegten Objekte sehr wenige, bzw. gar keine Funde. Die kleinen Gruben aber, in denen Bruchstücke von Vorratsgefäßen vorkamen, die mit sehr großen plastischen Rippen und Griffbuckeln verziert wurden, sind hervorzuheben. In einem Fall konnten wir beobachten, dass ein sehr großes Vorratsgefäß in die Erde gegraben wurde. Das bienenkorbformige Objekt 1709 konnte wahrscheinlich eine Opfergrube sein, da drei unbeschädigte Gefäße mit dem Mund nach unten in der aschigen, gebrannten Einfüllung standen. Wir legten auch eine Feuerstelle mit Kiesbettung frei, zu der eine Aschengrube gehörte.

An unserer großflächigen Ausgrabung wurden mehrere Grabensysteme und Pfostenreihen erschlossen. In der Mitte des Grabungsgeländes legten wir zwei parallele, sich voneinander 5–10 m weit in O-W-Richtung ziehende Gräben frei, deren Linienführung aber kleinere Unregelmäßigkeiten zeigte (Obj. 175 und 176). Diese Objekte durchschnitten den Hügelrücken, zugleich den Fundort in Querrichtung. Der südliche, 2–3 m breite, 1–1,5 m tiefe Graben und der sich von ihm nördlich ziehende schmälere und seichtere Graben, dessen Sohle streckenweise spitz, bzw. flach war, können auf Grund des Fundmaterials wahrscheinlich ebenfalls

bögre legjobb párhuzama pedig a korai Velatice-időszakra (BD eleje) datálható Blučina temetőjéből ismert.⁸

A település szerkezeti jellegzetességei alapján a Börcs-Paphomlok-dűlőn (Győr-Moson-Sopron megye)⁹ és Balatonmagyaród-Hídvégpusztán (Zala megye)¹⁰ feltárt szintén késő halomsíros-kora urnamezős teleprészletekkel hozhatók kapcsolatba.

A leletanyag feldolgozását követően a szűken vett Pesti-síkság településtörténetével kapcsolatban is számos új információval gazdagodhatunk, lévén ez idáig a Duna bal partjának halomsíros betelepültségről csupán szórványos adatok álltak rendelkezésünkre Budapest térségében (BC: Budapest XIV. Vízakna utca¹¹; BD: Budapest XIV. Egressy út¹²).

A terület északi részén, a kerítéssel „lezárt” késő bronzkori településtől viszonylag jól elkülönülten szórványos **kelta** településjegyek kerültek elő.

A korszak jelentősebb leleteit korábban főként a Duna jobb partján a tárták fel. Azonban néhány, főként falusias jellegű település és szórványos temetőrészlet nyomai a Csepel-szigeten és a pesti oldalon is megtalálhatók.¹³ Az új 2. számú út feltárása során, 1995–96-ban kelta településnyomok kerültek elő. Jóllehet a Békásmegyertől Kelenföldig nyomon követhető települések, temetők, illetve a gellérthegyi oppidum¹⁴ leletanyaga jóval gazdagabb, a pesti oldalon előkerült, viszonylag szegényesnek mondható települések mégis igen nagy jelentőséggel bírnak, hiszen létezésüket korábban csak feltételezhettük a szórványleletek alapján.

A Székes-dűlőben előkerült három kelta kori objektum a lelőhelyen feltárt korábbi korok házáitól jelentősen eltérő, földbe mélyített, négyszög-formához közelítő építmény volt. Az épületek és a közöttük lévő területen feltárt néhány hulladékgyűjtő viszonylag magasan, a mai felszínhez igen közel helyezkedett el. A korábban mezőgazdasági művelés alatt álló területen tapasztalt jelentős felszíni erózió miatt az egykori járósínek és az építmények külső szerkezeti elemeinek megfigyelése nem volt lehetséges. Az objektumok sekélyek, padlójuk egyenetlen, homokos aljú, tapasztásnyomokat nem találtunk bennük.

A 2133. számú, téglalap alakhoz közelítő épület mérete 4 × 2,6 méter, tájolása észak-északkelet – dél-délnyugati. A valószínűleg felmenő falak nélküli, sátozottós ház padlója egyenetlen, tetőszerkezete három, a ház hossz tengelyébe beásott oszlopon nyugodott. A középső cölöplyuk kisebb és viszonylag sekély, mintegy 10 centiméter mélységű volt. A két szélső oszlopot közvetlenül a ház falához beásott, mélyebb cölöplyukakba rögzítették,

in die Spätbronzezeit datiert werden. Über dem letzterwähnten Graben konnten wir auch eine 2 m breite Erdbrücke lokalisieren. Beide Gräben münden in eine, die Siedlung von Osten, bzw. von Westen grenzende natürliche Vertiefung, ihre wichtigste Aufgabe könnte also die Entwässerung des Hügelrückens gewesen sein.

Wir legten noch die mehr als 300 m lange Strecke eines 10–20 cm tiefen, 20–30 cm breiten Grabensystems mit muldenartiger Sohle frei (Obj. 536). Es umgab die Siedlung von Norden und Westen, enthielt wenige keramische Funde und verfügte auf der nordwestlichen Strecke über einen Eingang.

Westlich von dem kleinen Graben konnten wir eine, sich in N–S-Richtung ziehende, aus mehrhundert Pfostenlöchern bestehende Reihe etwa 200 m lang beobachten. Sie konnte anfangs nur stellenweise, auf der südwestlichen Strecke aber ununterbrochen registriert werden.

Die oben behandelten Objektsysteme wurden aller Wahrscheinlichkeit nach nicht zur gleichen Zeit errichtet und beweisen das lange Bestehen der Siedlung. Diese Vorgänge kann man aber erst nach der ausführlichen Analyse des Fundmaterials rekonstruieren.

Die freigelegte Siedlung war also von Osten durch das sumpfige Überschwemmungsgebiet des Óceán-Grabens, von Norden und Westen vielleicht durch den kleinen Graben, bzw. die Pfostenreihe begrenzt. Allein die Begrenzung von Süden ist problematisch.

Im Siedlungsmaterial sind die für die Reinecke BC-Periode kennzeichnenden urnenartigen Gefäße mit zylindrischem Hals und gewölbter Schulter, die Vorratsgefäße mit runden Buckeln am Rand und mit Rippenverzierung, die kugeligen bzw. bikonischen Henkelnäpfe und die Schalen mit kantigem Höcker am Rand zu finden. Die Oberfläche von mehreren Gefäßen wurde reich verziert (eingritzte schraffierte Dreiecke, Fahnenmuster, eingeritzte Linienbündel, Inkrustation usw.). Zugleich treten auch die Keramiktypen auf, die in der späten Hügelgräber-, bzw. frühen Urnenfelderzeit (erste Hälfte der Reinecke BD-Periode) für die Hügelgräber der Bakonygegend und das Material der Tell-Siedlung von Németbánya charakteristisch sind. Diese sind die Fußbecher, Gefäße mit gerilltem Bauch und die konischen Tassen.⁷ Die beste Analogie des schon erwähnten Napfes mit Ausgussrohr ist im Gräberfeld von Blučina aus der frühen Velatice-Zeit (Anfang von BD) bekannt.⁸

Die behandelte Siedlung kann aufgrund der Kennzeichen der Siedlungsstruktur mit den in Börcs, Paphomlok-Flur (Komitat Győr-Moson-Sopron)⁹ und Balatonmagyaród-Hídvégpuszta (Komitat Zala)¹⁰ freigelegten, ebenfalls aus der späten Hügelgräber-, bzw. frühen Urnenfelderzeit stammenden Siedlungsdetails in Verbindung gebracht werden.

8 TIHELKA 1969, XLI/1.

9 FIGLER 1996, 11–12.

10 HORVÁTH 1994

11 KŐSZEGI 1973

12 KŐSZEGI 1988, 105–106.

13 H. HANNY 1992, 241–276.; Bp Tört. I., 131.

14 BÓNIS 1969

7 KOVÁCS 1996

8 TIHELKA 1969, XLI/1.

9 FIGLER 1996, 11–12.

10 HORVÁTH 1994

a bejárat az északkeleti sarokban volt. Tűzhelyre utaló nyomokat nem találtunk, a bontásból előkerülő nagy mennyiségű égett, hamus, faszenes, salakos betöltésből azonban arra lehet következtetni, hogy a ház leégett.

Az 1549. számú épület mindössze 20 centiméter mélységű, négyzetes alakú, lapos aljú volt, cölöplyukait az épület kelet–nyugati tengelyébe ásták, bejárata a déli oldalon volt. Tűzhelyre utaló nyomokat nem találtunk, valószínűleg tárolóhelyiségként szolgálhatott.

Az objektumokból előkerült jellegzetes szürke, vékonyfalú, finoman iszapolt, korongolt tál-és fazéktöredékek, valamint a fésűs díszű, és a vastag falú, házikerámia-anyag alapján elmondhatjuk, hogy a településrészlet a LTD-periódushoz tartozhatott. Feltűnő, hogy ellentétben a szigetszentmiklósi teleppel, Székes-dűlőn oppidumkerámiát nem találtunk. A kerámiák között római kori anyag sem került elő, a leletek megegyeznek a Budapest területén már jól ismert késő kelta kerámiákkal, ezért joggal állíthatjuk, hogy a településrészlet az 1. század elejére datálható. A Kr. sz. körüli időkre keltezhető két kút (312. illetve 2110. obj.), melyek vázát függőlegesen levert negyedelt, illetve kerek átmetszetű karók, bélésüket a karók között kosárfonással kialakított vesszőkötegek alkották. A 2110. kút aknája 2,7 × 2,8 négyzetméter alapterületű volt és 12 darab, egymástól 30 centiméter távolságban függőlegesen leszúrt kihegyezett karó képezte a vázát (5. kép). Betöltésében a szórványos kerámiaanyag mellett valamilyen később beomlott kútház-felépítmény részét képező faragott, ácsolt deszkákat, gerendákat és egy ágafát találtunk.

A fenti, gazdag, több korszakon átívelő lelőhely lezárását, a szórványosan előkerült szarmata-, és Árpád-kori leletek jelentik.

Az ásatás jelentősége azon túl, hogy a topográfiai kötetekben ez idáig leletmentes területként nyilvántartott Székes-dűlőn hét régészeti korszak több mint 2700 objektumát sikerült dokumentálnunk, az volt, hogy a feltárás jellegéből fakadóan közel 6 és fél hektárnyi területet volt módunkban feltárni.

A kutak faanyagának fajmeghatározási (Babos Károly), dendrokronológiai (Grynaeus András), C14-es vizsgálatán (ATOMKI, Debrecen) kívül valamennyi képviselt korszak objektumaiból vett földminta archaeobotanikai vizsgálata (Gyulai Ferenc), valamint a táj geomorfológiai, ősvízrajzi értékelése (Schweitzer Ferenc) lehetővé teszi számunkra a terület komplex környezetrekonstrukcióját. A sort a csontvázas sírok ember-tani anyagának antropológiai elemzésével (Szathmári László) és a teljes, feltárt területről készült légi fotókkal egészíthetjük ki.

Die Bearbeitung des Fundmaterials kann auch zur Siedlungsgeschichte der in engerem Sinne genommenen Pester Ebene mit zahlreichen neuen Informationen beitragen, da nur sporadische Angaben über die hügelgräberzeitliche Besiedlung des linken Donauufers bis dahin im Raum von Budapest zur Verfügung standen (BC: Budapest, XIV. Vizakna-Straße¹¹; BD: Budapest XIV. Egressy-Straße¹²).

Auf dem nördlichen Teil des Geländes kamen sporadische Siedlungerscheinungen der **Keltenzeit** von der mit Zaun „begrenzten“ spätbronzezeitlichen Siedlung relativ gut getrennt vor.

Die wichtigsten Funde dieser Epoche wurden früher überwiegend am rechten Ufer der Donau freigelegt. Die Spuren einiger Siedlungen, besonders dörflicher Siedlungen, und ein Gräberfeldsdetail sind aber auch auf der Csepel-Insel und der 'Pester Seite' (d. h. östlich der Donau) bekannt¹³. Im Laufe der Freilegung der Trasse der neuen Straße Nr. 2 kamen keltische Siedlungsspuren in den Jahren 1995 und 1996 zum Vorschein. Obwohl das Fundmaterial der von Békásmegyer bis Kelenföld bekannten Siedlungen und Gräberfelder und des Oppidums auf dem Gellértberg¹⁴ viel reicher ist, sind die auf der Pester Ebene vorgekommenen, für relativ ärmlich zu haltenden Siedlungen von sehr großer Bedeutung, da ihr Bestehen aufgrund der Streufunde früher in diesem Gebiet sehr ungewiss war.

Die in Székes-dűlő erschlossenen drei keltischen Objekte waren in die Erde getiefte, annähernd viereckige Gebäude, die von den auf diesem Fundort freigelegten Häusern der früheren Zeiten im großen abwichen.

Die Gebäude und die im Gebiet zwischen ihnen freigelegten wenigen Abfallgruben befanden sich relativ hoch, der heutigen Oberfläche sehr nahe. Wegen der auf diesem, früher landwirtschaftlich bebauten Gelände stattgefundenen Erosion konnten die einstigen Gehböden und die äußeren Konstruktionselemente der Gebäude nicht beobachtet werden. Die Objekte waren seicht, die Fußböden uneben und sandig, es gab keine gelehnten Fußböden.

Das beinahe rechteckige Gebäude 2133 war 4 × 2,6 m groß und NNO–SSW-orientiert. Es verfügte wahrscheinlich über keine aufgehenden Wände, der Fußboden war uneben. Das Zeltdach ruhte auf drei, in der Längsachse des Hauses stehenden Pfosten. Das mittlere Pfostenloch war kleiner und relativ seicht, es war etwa 10 cm tief. Die beiden anderen Pfosten standen in tieferen Pfostenlöchern unmittelbar an der Hauswand. Der Eingang befand sich in der nordöstlichen Ecke. Wir fanden keine Spuren einer Feuerstelle innerhalb des Gebäudes. Aus der im Laufe der Freilegung in großer

11 — KŐSZEGI 1973

12 — KŐSZEGI 1988, 105–106.

13 — H. HANNY 1992, 241–276.; Bp Tört I., 131.

14 — BÓNIS 1969

Menge vorgekommenen gebrannten, aschigen, holzkohlen- und schlackenhaltigen Einfüllung kann man aber darauf schließen, dass das Haus niederbrannte.

Das viereckige Gebäude 1549 war nur 20 cm tief und hatte einen flachen Boden. Die Pfostenlöcher wurden in der O-W-Achse des Gebäudes gegraben, der Eingang befand sich an der südlichen Seite. Es gab keine Spuren einer Feuerstelle. Dieses Gebäude konnte als Speicher dienen.

Auf Grund der in den Objekten vorgekommenen kennzeichnenden grauen, dünnwandigen, feingeschlammten, schiebengedrehten Schalen- und Topfbruchstücke und der kammstrichverzierten, dickwandigen Hauskeramik kann das behandelte Siedlungsdetail in die LT D-Periode datiert werden. Im Gegensatz zur Siedlung von Szigetszentmiklós ist es auffallend, dass es keine Oppidumkeramik in Székesdűlő gab. Ebenfalls gab es kein römerzeitliches Material. Die Funde entsprechen den im Gebiet von Budapest bekannten spät-keltischen Keramikfunden, darum ist das Siedlungsdetail von Dunakeszi mit Recht an den Anfang des 1. Jahrhunderts zu datieren. In die Zeit um Christi Geburt können zwei Brunnen (Obj. 312 und 2110) datiert werden. Senkrecht heruntergeschlagene, in vier Teile gespaltene Pfosten, oder Pfosten mit rundem Durchmesser dienten als Gerüst, die Bekleidung dieser Objekte bestand aus Ruten, die ein Flechtwerk bildeten. Die Grundfläche des Schachtes betrug beim Brunnen 2110 $2,7 \times 2,8$ m, und das Gerüst bestand aus zwölf

zugespitzten, 30 cm weit voneinander senkrecht heruntergeschlagenen Pfosten (Abb. 5). Außer den wenigen Keramikfunden kamen gehauene und gezimmerte Bretter, bzw. Balken des Aufbaues irgendeines später eingestürzten Brunnenhauses und ein Pfosten in der Einfüllung vor.

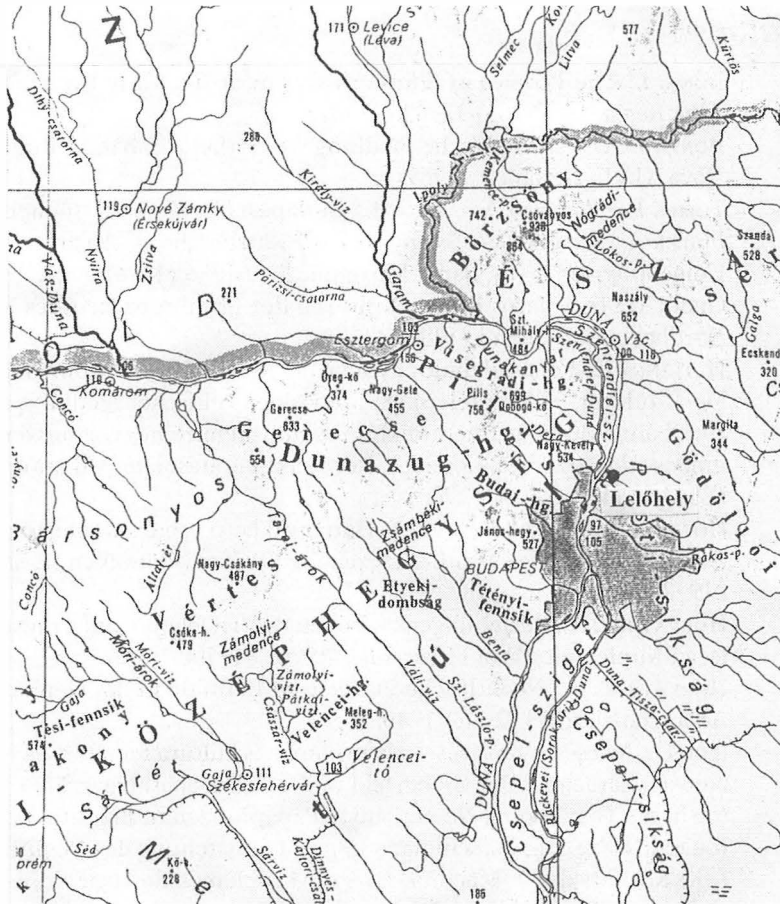
Die sporadisch aufgetauchten sarmatischen und arpadenzeitlichen Funde vertreten die spätesten Funde unseres reichen, mehrperiodigen Fundortes.

Außerdem, dass wir auf dem topographisch bis jetzt für fundleer gehaltenen Gebiet Székesdűlő mehr als 2700 Objekte von sieben archäologischen Epochen dokumentieren konnten, besteht die Bedeutung unserer Ausgrabung darin, dass eine etwa 6,5 ha große Fläche aus dem Charakter der Freilegung erwachsend erschlossen werden konnte.

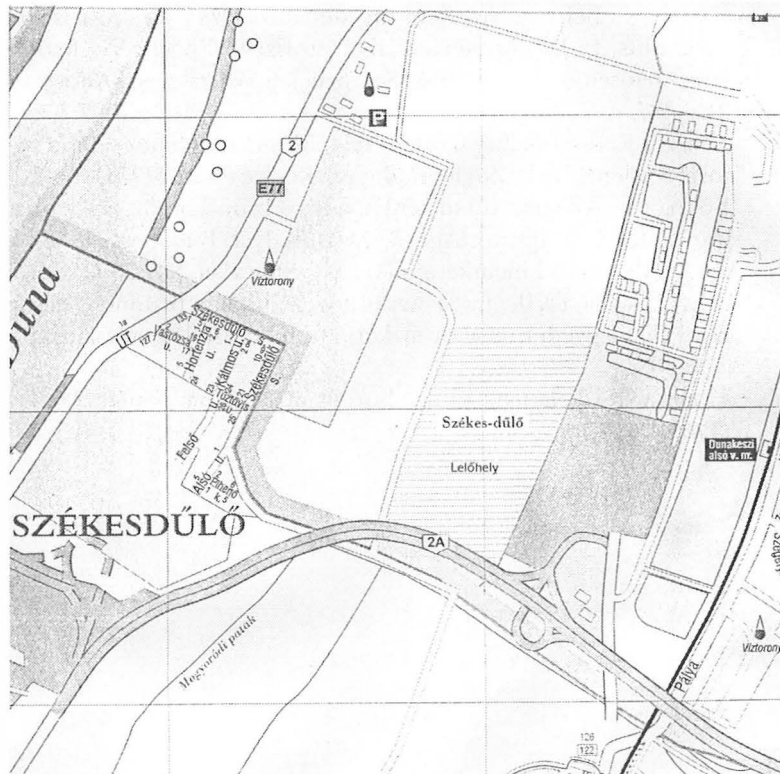
Die Bestimmung der zu den Brunnenbekleidungen benutzten Holzgattungen (Károly Babos), die dendrochronologischen (András Grynaeus) und ¹⁴C-Untersuchungen (ATOMKI, Debrecen), ferner die archäobotanische Analyse der, aus den Objekten aller, an unserem Fundort vertretenen Epochen stammenden Erdproben (Ferenc Gyulai) und die geomorphologische, urhydrographische Bewertung der Umgebung (Ferenc Schweitzer) machen die komplexe Umweltrekonstruktion dieses Gebietes möglich. All das wird mit der anthropologischen Analyse der Skelettgräber (László Szathmári) und den Luftaufnahmen über das ganze freigelegte Gelände ergänzt.

Irodalom • *Literatur*

- BÓNA 1965 BÓNA, I.: The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age In Hungary I-II. *Alba Regia* 4-5 (1965) 17-63.
- BÓNIS 1969 BÓNIS, É.: Die spätkeltische Siedlung Gellérthegey Tabán in Budapest. *ArchHung Ser. Nova XLVII*. Budapest (1969)
- Bp Tört I., 131. TOMPA F. - ALFÖLDI A. - NAGY L.: Budapest Története I. Budapest (1942)
- FIGLER 1996 FIGLER A.: Adatok Győr környékének bronzkorához - Angaben zur Bronzezeit in der Umgebung von Győr. *Pápai Múzeumi Értesítő* 6 (1996) 7-27.
- GIRIĆ 1984 GIRIĆ, M.: Die Maros Kultur. Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans. *Beograd* (1984) 33-59.
- H. HANNY 1992 H. HANNY E.: Kelta település nyomai az M0 autópálya nyomvonalán (Szigetszentmiklós-Üdülősor, -Vízműtelep) (Spuren einer keltischer Siedlung auf der Spurlinie der Autobahn M0 Szigetszentmiklós-Urlaubsheimreihe-Wasserwerkanlage Szigetszentmiklós-Üdülősor-Üdülőtelep). *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I.* (BTM Műhely 5.) 241-276.
- HORVÁTH 1994 HORVÁTH L.: Adatok Délnyugat-Dunántúl késő bronzkorának történetéhez - Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. *Zalai Múzeum* 5 (1994) 219-235.
- HORVÁTH L 1990 HORVÁTH, L. A.: Beziehungen zwischen der Tiefebene und Transdanubien in der mittleren Kupferzeit. *Zalai Múzeum* 2 (1990) 81-100.
- HORVÁTH L 2002 HORVÁTH, L. A.: Neolithische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. *ActaArchHung* 53 (2002) 1-40.
- ILON 1996 ILON G.: A késő halomsíros-kora urnenezős kultúra temetője és tell-települése Németbánya határában - Das Gräberfeld und Tell der Späthügelgräber-Frühurnenfelderkultur in der Gemarkung Németbánya. *Pápai Múzeumi Értesítő* 6 (1996) 89-208.
- KALICZ 1980 KALICZ, N.: Neuere Forschungen über die Entstehung des Neolithikums in Ungarn. In: J. K. Kozłowski - J. Machnik (Hrsg.): *Problèmes de la néolithisation dans certaines régions de l'Europe*. Kraków (1980) 97-122.
- KALICZ 1991 KALICZ, N.: Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: Lichardus, J.: *Die Kupferzeit als historische Epoche. Symposium Saarbrücken und Otzenhausen 6.-13. 11. 1988. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde*. Bonn (1991) 347-387.
- KŐSZEGI 1973 KŐSZEGI F.: Adatok Zugló őskori településtörténetéhez - Data to the history of prehistoric settlements in Zugló. *Budapest Régiségei* 23 (1973) 9-37.
- KŐSZEGI 1988 KŐSZEGI F.: A Dunántúl története a késő bronzkorban - The history of Transdanubia during the Late Bronze Age. *BTM Műhely* 1. Budapest (1988)
- PAVÚK 1980 PAVÚK, J.: Ältere Linearkeramik in der Slowakei. *SlA* 28 (1980) 7-90.
- SZILAS 2002 SZILAS, G.: Die Freilegung eines bronzzeitlichen Brunnens besonderen Typs in Dunakeszi (Egy egyedi típusú bronzkori kút feltárása Dunakeszin). *BudRég XXXVII* (2002) 291-303.
- TIHELKA 1969 TIHELKA, K.: Velatice Culture burials at Blučina. *Fontes Archaeologici Pragenses* 13 (1969)

1

2

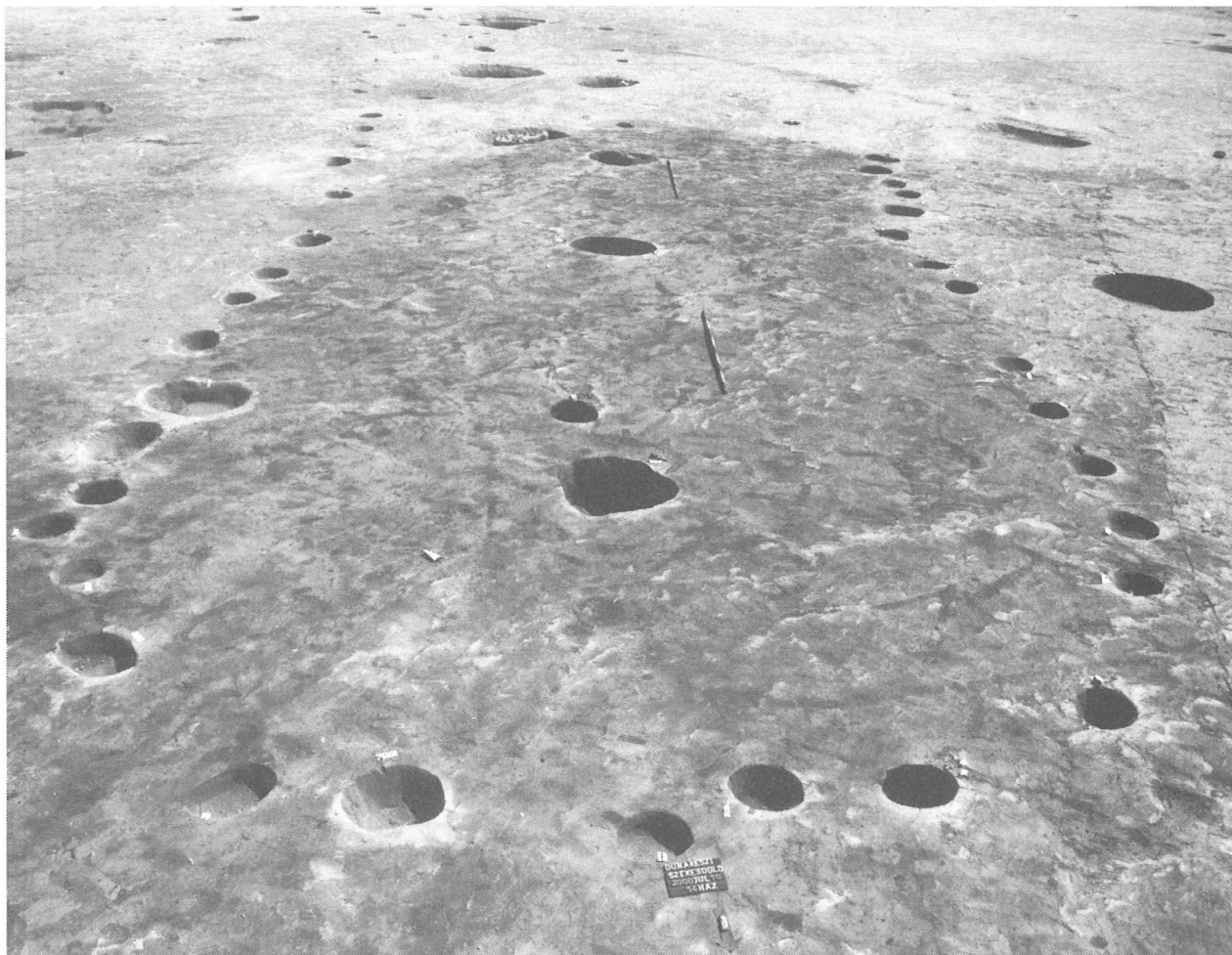
1. kép: A leelőhely elhelyezkedése

Abb. 1: Die Lage des Fundortes

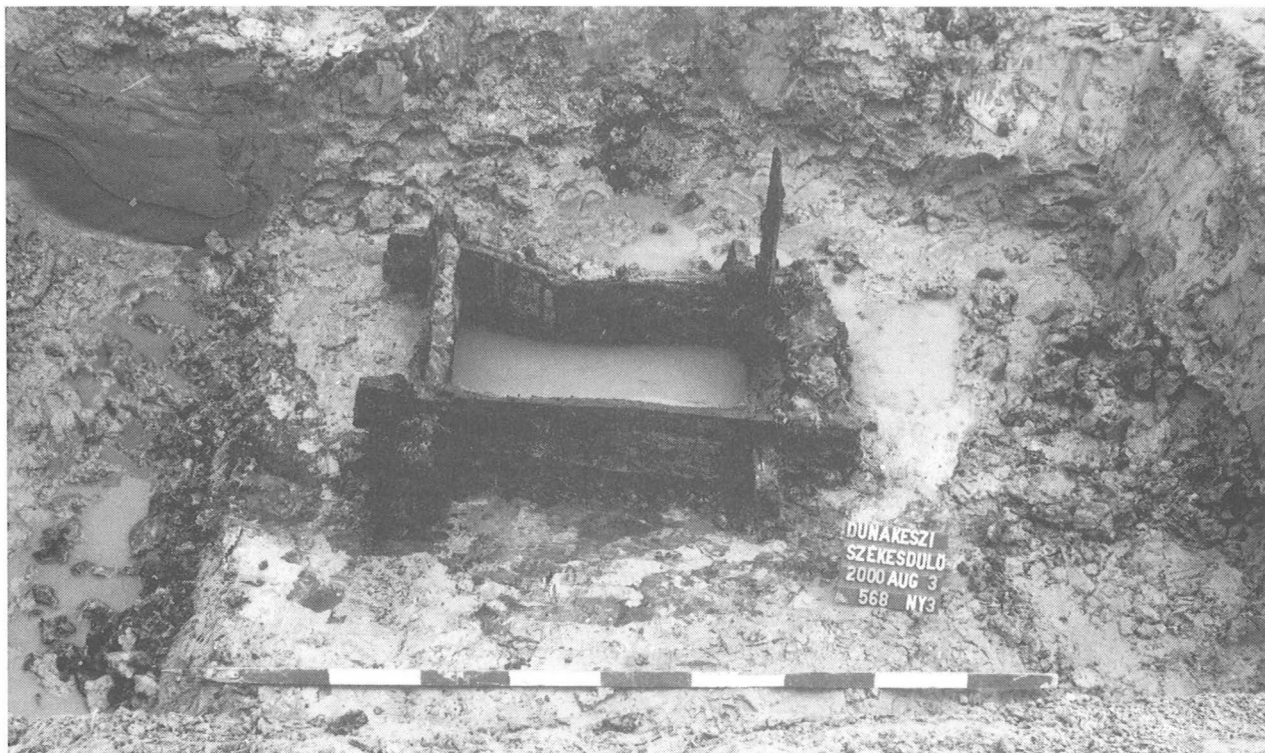

2. kép: A 2000. évi ásatás központi része

Abb. 2: Die zentrale Teil der Ausgrabung aus dem Jahre 2000

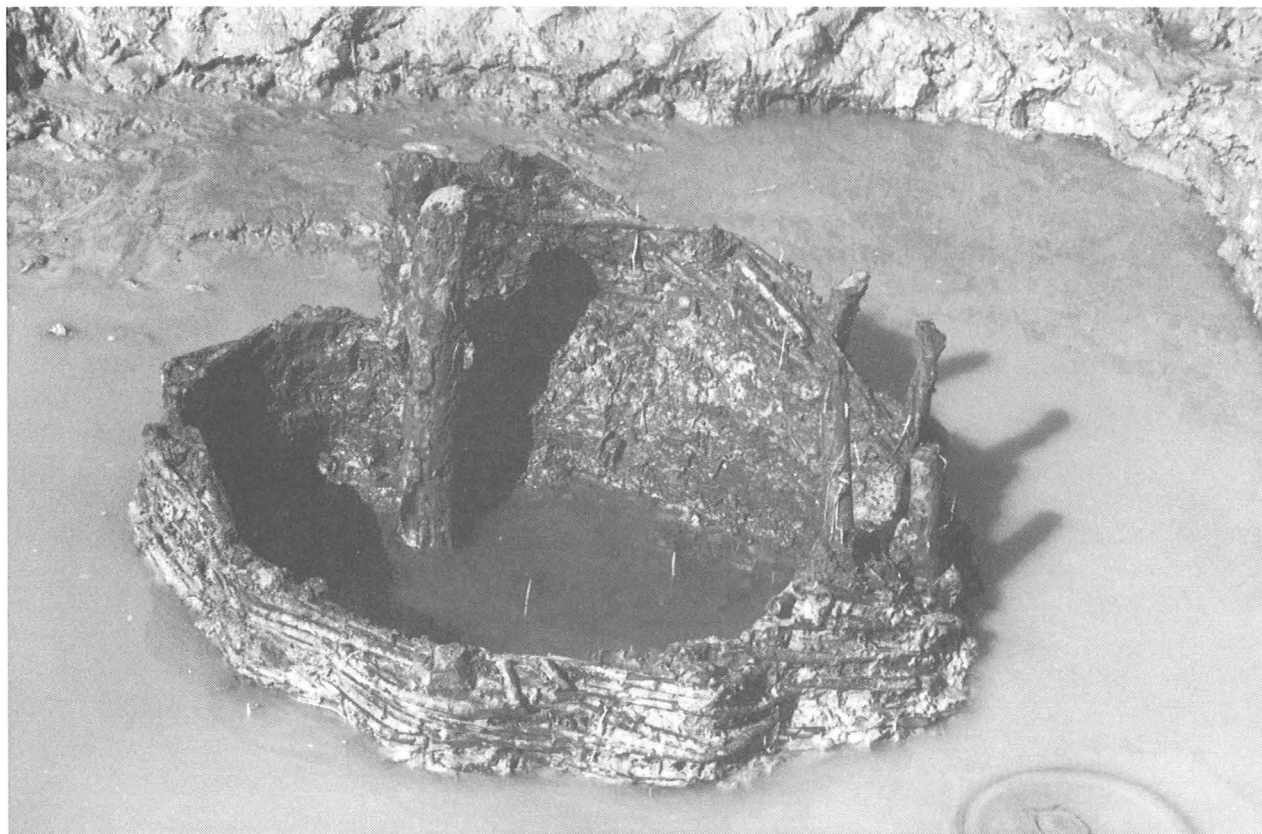

3. kép: A késő bronzkori cölöpszerkezetes házak egyik típusa
Abb. 3: Ein spätbronzezeitlicher Haustyp mit Pfostenkonstruktion

4. kép: Késő bronzkori, deszkával bélelt kút

Abb. 4: Spätbronzezeitlicher Brunnen mit gebrettertem Schacht

5. kép: Késő kelta (Kr. sz. körül), vesszőfalú kút

Abb. 5: Spätkeltischer Brunnen mit Flechtwerk aus Ruten (um Christi Geburt)

Keszi Tamás

A vatyai kultúra temetkezése Nagykarácsonyban (Fejér megye)

A lelőhely leírása

2000. október 25-én, szerdán délelőtt Horváth Ágoston, Nagykarácsony (1. ábra) község polgármestere értesítette az Intercisa Múzeumot, hogy előző nap a temető mellett – miközben sírhantmagasításhoz földet ástak – urnasírt találtak.

Az urna a nagykarácsonyi temető DK-i sarka mellett került elő (2. ábra, EOVSz 45-313 számú lapon szélesség: 629,27, hosszúság: 168,65, 0393/2 helyrajzi szám), a ravatalozótól D-i irányban kb. 53 méterre (3. ábra).

Az urna melletti temetőrészbe jelenleg nem temetkeznek, a temetőtől K-re és D-re eső területen a továbbiakban földmunkát nem végeznek.

A leletek leírása¹

Az urna (4. ábra, l. sz.: 2001.1.1.) homokkal és kerámia-törmelékkel soványított, kézzel formált. Csonka kúp alakú alsó fele lekerekítve kapcsolódik gömbölyded vállához, legnagyobb kiszélesedése valamivel a test közép-vonala fölé esik. Tölcsér alakú nyaka hiányzik. A 14,2 cm átmérőjű, szabályos kör alakban futó törésvonal alapján a nyak és a váll nem ívelten kapcsolódott egymáshoz, hanem élesen megtörve; a két rész kapcsolódási vonalát körbefutó árok tette hangsúlyosabbá. Vállára támaszkodó szalagfülének csak a csonkja maradt meg. Az edényhasán egyszeres, helyenként háromszoros árok fut körbe, melyből egymást háromszög és rombusz alakban metsző, öt vonalból álló vonalkötegek indulnak ki ferdén lefelé. Talpa kissé profilált. Rétegesen átégett, színe sötétszürke, helyenként vörösszürke. Jelenlegi magassága 32,5 cm, legnagyobb átmérője 36,5 cm, fenék-átmérője 9,8–10 cm, falvastagsága 6–7 mm.

A kiásott és el nem szállított földben találtuk meg az urnát borító *svéd sisak* alakú tál töredékeit (5. ábra, l. sz.: 2001.1.2.). (A föld nagy részét még a találás napján elhordták a mai sírokra, így azt nem tudtuk átvizsgálni.) Anyaga homokkal soványított, gömbszelet alakú testéhez a kihajló perem éles törésvonallal kapcsolódik. A törésvonalon egymástól azonos távolságra elhelyezett négy bütyök található, melyeket háromszoros félkörív övez alulról, ezektől szintén hármass vonalköteg indul a tál feneke felé, melyet a párhuzamok alapján talán omphalos díszített. A bütykök között csúcsukkal lefelé mutató háromszögek vannak, melyek egyik oldalát az említett törésvonal alkotja, a másik kettőt kétszeres árok. A csúcsok alatt három-három lencse alakú, benyomott dísz van egy vonalban. Rétegesen átégett, vöröses szürke.

Tamás Keszi

A burial of the Vatya culture in Nagykarácsony (Fejér county)

Description of the site

Ágoston Horváth mayor of Nagykarácsony village (Fig. 1) reported to the Intercisa Museum in the morning of October 25, 2000 that the previous day an urn grave had been found beside the cemetery, while digging earth for a burial mound.

The urn was found beside the SE corner of the cemetery of Nagykarácsony (Fig. 2, on sheet EOVSz 45-313, latitude: 629.27, longitude 168.65, lot registry number: 1393/2) about 53 metres south of the mortuary (Fig. 3).

The cemetery parcel next to the urn is not used to date, and no further earth movement is expected in the area E and S of the cemetery.

Description of the finds¹

The hand-thrown urn (Fig. 4, inv. no: 2001.1.1) was tempered with sand and pottery fragments. The frustum-shaped lower part joins the globular shoulder in a rounded profile. The largest width is somewhat above the middle of the body. The funnel-shaped neck is missing. Judged from the carination running around in a regular circle and measuring 14.2 cm in diameter, the neck and the shoulder did not meet in an arch but in a sharp break, which was emphasised by a groove running around at the junction. Only the butt of the band handle has been preserved on the shoulder. A simple, at some places a triple groove runs around the belly of the vessel, from which bunches of lines start obliquely downwards intersecting each other in triangular and diamond shapes. The foot is somewhat profiled. It baked through in layers, its colour is dark grey, at some spots reddish grey. Its present height is 32.5 cm, the largest diameter is 36.5 cm, the diameter of the bottom is 9.8 – 10 cm, the wall thickness is 6-7 mm.

We found the fragments of the *Swedish-helmet-shaped bowl* in the earth, which was dug out but not transported (Fig. 5, inv. no: 2001.1.2). (Most of the earth was transported to the graves the day the finds were discovered, so we could not examine it.) It was tempered with sand, the outverted rim joined the globe segment-shaped body with a sharp break. Four knobs are evenly distributed on the carination, which are bordered by triple semicircles from below. Another bunch of three lines starts from them toward the bottom of the bowl, which could be ornamented by an omphalos according to the analogues. Triangles pointing downwards can be seen between the knobs so that one side of the triangle is the line of the

1 A rajzokat Haraszti Gabriella, az Intercisa Múzeum restaurátora, a fotókat Keszi Tamás készítette.

1 The drawings were made by Gabriella Haraszti restorer in the Intercisa Museum, the photos were made by Tamás Keszi.

A tál töredékes, feneke hiányzik. Átmérője 17 cm, falvastagsága 6–7 mm.

A tálalt a temetkezési szokásoknak megfelelően fennkel lefelé helyezhették az urna szájára.² A szokások mellékletek közül hiányzott az urnába vagy mellé, esetleg a tálba helyezett kis bögre, valamint az urnát beborító nagyobb tál, de ez nem számít rendkívüli jelenségnek.

A hamvak közt talált csonttöredékek méretei arra utalnak, hogy gyermeket temettek az urnába. Az egyik csontlemezen megfigyelhető zöldes elszíneződés talán vékonyabb bronztárgytól származik, mely a tűzben teljesen elpusztult.

A leletek datálása

Az **egyfülű, plasztikus dísz nélküli urna** legközelebbi párhuzamai: Alpár-Várdomb³, Csanytelek-Palé 51., 59. sír⁴, Dunakeszi-Kopolya⁵, Dunaújváros-Duna-dűlő 37., 777., 830., 885. sír⁶, Izsák⁷, Kelebia 6., 58., 88., 102., 112., 120. sír⁸, Lovasberény⁹, Lovasberény-János-hegy, Südi József szőlője l, n, t, 2. sír¹⁰, Soroksár¹¹, Százhalombatta-Alsó szőlők 8., 13. sír.¹²

Párosával induló, egymást háromszög és rombusz alakban metsző vonalkötegek: Alpár-Várdomb¹³, Cegléd-Öregszőlők¹⁴, Csanytelek-Palé 51. sír¹⁵, Csongrád-Vidre-sziget 6. gödör¹⁶, Dunaújváros-Duna-dűlő 33., 37., 57., 364., 694., 732., 857. sír¹⁷, Kelebia 25., 32., 34. sír¹⁸, Lovasberény-János-hegy, Südi József szőlője b, k, l, z sír¹⁹, Lovasberény-Szűz-vár²⁰, Soroksár²¹, Százhalombatta-Alsó szőlők 1a, 5., 10. sír²², Újhartyán-Vatya.²³

Lapos svéd sisak alakú tál: Alpár-Várdomb²⁴, Baks-Homokbánya²⁵, Csanytelek-Palé 40/b sír²⁶, Dunakeszi-

carination, the other two sides are double grooves. There are three lentil-shaped impressed ornaments arranged in a straight line under the points of the triangles. It baked through in layers, its colour is reddish grey. The bowl is fragmentary, the bottom is missing. Its diameter is 17 cm, the wall thickness is 6–7 mm.

The bowl was probably placed with the bottom downwards on the mouth of the urn as it was customary at the burial rite.² From the customary grave furniture, the small cup placed inside or beside the urn, perhaps in the bowl, and the larger bowl covering the urn were missing, which, however, is not an extraordinary phenomenon.

The measurements of the bone fragments found among the ashes imply that a child was buried in the urn. The greenish discolouration on a bone lamella perhaps came from a thin bronze object that perished in the fire.

Dating of the finds

The closest analogues of the **one-handed urn without plastic ornaments** are the following: Alpár-Várdomb³, Csanytelek-Palé graves nos 51 and 59⁴, Dunakeszi-Kopolya⁵, Dunaújváros-Dunadűlő graves nos. 37, 777, 830, 885⁶, Izsák⁷, Kelebia graves nos. 6, 58, 88, 102, 112, 120⁸, Lovasberény⁹, Lovasberény-János-hegy, József Südi's vineyard l, n, t, grave no. 2¹⁰, Soroksár¹¹, Százhalombatta-Alsó szőlők grave nos. 8., 13.¹²

Bunches of lines starting in pairs and intersecting each other in triangular and diamond shapes: Alpár-Várdomb¹³, Cegléd-Öregszőlők¹⁴, Csanytelek-Palé grave no. 51¹⁵, Csongrád-Vidre-sziget pit no. 6¹⁶, Dunaújváros-Dunadűlő graves nos. 33, 37, 57, 364, 694, 732, 857¹⁷, Kelebia graves nos. 25, 32, 34¹⁸, Lovasberény-János-hegy, József Südi's vineyard graves b, k, l, z¹⁹,

2 Ritkábban ugyan, de előfordul, hogy a kisebb tálalt szájával lefelé helyezik az urna nyakába, pl. Adony-Plébániakert 1., 13. sír (JUNGBERT 1985, 73., Abb. 2.)
3 BÓNA-NOVÁKI 1982, 54, 67, XLI. tábla 2
4 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 55, 17. kép 4; 55, 18. kép 2
5 KOVÁCS 1989, 47, Abb. 1. 7
6 VICZE 2001, 170, Plate 118. 4; 191, Plate 165. 8; 180, Plate 166. 7; Plate 170. 4
7 BÓNA 1975, Tafel 79. 4
8 BÓNA 1975, 66, Tafel 59. 3; 61. 4, 7; 64. 2; 62. 1, 6
9 BÓNA 1975, Tafel 52. 7
10 PÓSTA 1897, 310–312, 12. ábra; 312, 15. ábra; 315, 22. ábra; 316, 27. ábra.
11 HAMPEL 1886, LXXVII. tábla 7
12 POROSZLAI 1990, 208, 5. kép 13; 211, 7. kép 3
13 BÓNA-NOVÁKI 1982, 52, 67, VI. tábla 13; 55, 67, XII. tábla 6
14 TARI 1992, 7. tábla 2; 10. tábla 5; 20. tábla 7, 8
15 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 55, 17. kép 4
16 G. SZÉNÁSZKY 1977, 19, 19. kép 6–7
17 VICZE 2001, 171, Plate 117. 6; 170, Plate 118. 4; Plate 181. 1; 125, Plate 32. 5; Plate 176. 1; Plate 182. 3; 192, Plate 168. 5
18 BÓNA 1975, 66, Tafel 74. 3; 60. 6; 66. 11
19 PÓSTA 1897, 308, 4. ábra; 310, 10. ábra; 310–312, 12. ábra – a rajz pontatlan, a tényleges díszítést a szöveg írja le; 316, 25. ábra
20 MISKE 1898, 319–320, 1. ábra; I. tábla VII, X
21 HAMPEL 1886, LXXVII. tábla 3
22 POROSZLAI 1990, 203, 3. kép 1; 208, 4. kép 2; 208, 6. kép 5
23 KADA 1909, 128, III. tábla 6
24 BÓNA-NOVÁKI 1982, 50, 78, XLIV. tábla 2; 60, 78, XXI. tábla 7, XLV. tábla 3; 60, 78, XXI. tábla 8
25 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 80, 6. kép 10; 80, 47. kép 6
26 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 54, 15. kép 3

2 It rarely occurs that the smaller bowl is placed on the neck of the urn with the mouth facing downwards, e.g. in grave no. 13 at Adony-Plébániakert 1 (JUNGBERT 1985, 73., Abb. 2.)
3 BÓNA-NOVÁKI 1982, 54, 67, plate XLI. 2
4 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 55, fig. 17. 4; 55, fig. 18. 2
5 KOVÁCS 1989, 47, Abb. 1. 7
6 VICZE 2001, 170, Plate 118. 4; 191, Plate 165. 8; 180, Plate 166. 7; Plate 170. 4
7 BÓNA 1975, Tafel 79. 4
8 BÓNA 1975, 66, Tafel 59. 3; 61. 4, 7; 64. 2; 62. 1, 6
9 BÓNA 1975, Tafel 52. 7
10 PÓSTA 1897, 310–312, fig. 12. 312, fig. 15. 315, fig. 22; 316, fig. 27
11 HAMPEL 1886, plate LXXVII. 7
12 POROSZLAI 1990, 208, Fig. 5. 13; 211, fig. 7. 3
13 BÓNA-NOVÁKI 1982, 52, 67, plate VI. 13; 55, 67, plate XII. 6
14 TARI 1992, plate 7. 2; plate 10. 5; plate 20. 7, 8
15 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 55, fig. 17. 4
16 G. SZÉNÁSZKY 1977, 19, fig. 19. 6–7
17 VICZE 2001, 171, Plate 117. 6; 170, Plate 118. 4; Plate 181. 1; 125, Plate 32. 5; Plate 176. 1; Plate 182. 3; 192, Plate 168. 5
18 BÓNA 1975, 66, Tafel 74. 3; 60. 6; 66. 11
19 PÓSTA 1897, 308, fig. 4. 310, fig. 10.; 310–312, fig. 12 – the drawing is inaccurate, the ornament is correctly described in the text; 316, fig. 25

Kopolya²⁷, Dunaújváros-Duna-dűlő 469., 482. sír²⁸, 184., 499. sír²⁹, 830. sír³⁰, Lovasberény-Szűz-vár³¹, Solymár-Mátyás-domb³², Százhalombatta-Alsó szőlők 10. sír³³, Százhalombatta-Földvár III. szint, I/B gödör.³⁴

Koncentrikus félkörívvel alulról árkolt bütyök: Alpár-Várdomb³⁵, Baks-Homokbánya³⁶, Cegléd-Öregszőlők³⁷, Csanytelek-Palé 16., 22., 23., 40/b, 44, 50. sír³⁸, Csépa-Csipsárdal³⁹, Csongrád-Vidre-sziget 8. sír⁴⁰, Dunaújváros-Duna-dűlő 96., 151., 164., 273., 503., 555., 561., 584., 610., 617., 639., 640., 663., 664., 668., 670., 748., 768., 784., 830., 849., 1157. sír⁴¹, Kelebia 9., 23., 33., 41. sír⁴², Lovasberény-János-hegy, Südi József szőleje b sír⁴³, Soroksár⁴⁴, Százhalombatta-Alsó szőlők 9. sír⁴⁵, Százhalombatta-Földvár III. szint, I/B gödör, szórvány⁴⁶, Tószeg-Laposhalom⁴⁷, Törtel-Kőrösi út 4. sír illetve szórvány⁴⁸, Újhartyán-Vatya.⁴⁹

A díszítés speciális változata, amikor az árkolástól vonalköteg indul az edény feneké felé. Ezt láthatjuk a nagykarácsonyi tálon kívül a már említett törteli 4. sír táljánál,

- 27 Kovács 1989, 53, Abb. 8. 1
 28 VICZE 2001, 159, Plate 92. 7; 159, Plate 102. 1 – a Vatya II periódusból származó „prototípusok”, melyeket még nem díszítenek bütyök
 29 VICZE 2001, 167, Plate 108. 1; 167, Plate 112. 2 – a Vatya II és III közötti átmenetre sorolt sírok, a tálak bütyök nélküliek
 30 VICZE 2001, 183, Plate 166. 6 – árkolt bütyökkel díszített
 31 MISKE 1898, 321–322, 7. ábra; 322, 8. ábra
 32 ENDRÓDI 1984, 114, 3. kép 1
 33 POROSZLAI 1990, 208, 5. kép 1
 34 Kovács 1969, 162, 3. kép 5
 35 BÓNA-NOVÁKI 1982, 50, 78, XLIV. tábla 2; 50, 78, XLIV. tábla 3; 50, 78, XXXII. tábla 2; 51, 73, XXVIII. tábla 6; 51, 73, XXIX. tábla 2–3; 51, 73, V. tábla 1–3; 51, 78, IV. tábla 3; 51, 80, III. tábla 8, XXVII. tábla 4; 52, 78, VII. tábla 5; 59, 73, XVIII. tábla 5, XLV. tábla 1; 59, 80, III. tábla 2; 60, 78, XXI. tábla 7, XLV. tábla 3; 60, 78, XXI. tábla 8; 60, 78, XXI. tábla 10; 60, 78, XLV. tábla 3
 36 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 80, 6. kép 10; 83, 59. kép 5; 84, 28. kép 1; 86, 33. kép 1, 2; 88, 61. kép 4; 89, 43. kép 8
 37 BÓNA 1975, Tafel 43. 1, 2, 6, 9; 45. 1, 9; 46. 7; TARI 1992, 21. tábla 9, 10, 22. tábla 6, 7, 8; 31. tábla 6
 38 LÓRINCZY-TROGMAYER 1995, 52, 11. kép 5; 52, 12. kép 1; 52, 12. kép 3; 54, 15. kép 3; 54, 16. kép 4; 55, 17. kép 2
 39 HAMPEL 1896, 21, 22. kép
 40 G. SZÉNÁSZKY 1977, 25, 26. kép 8 – itt három lineárisan elhelyezett lencse alakú dísz választja el a vonalkötegeket
 41 VICZE 2001, 196, Plate 145. 1 – pontokkal kombinálva; Plate 143. 3; 196, Plate 146. 11; 196, 191, Plate 147. 6–7; 183, Plate 147. 1; 196, Plate 147. 12; 196, Plate 149. 3; 196, Plate 153. 10; 195, Plate 172. 7; 177, 196, Plate 155. 8; 195, Plate 157. 6; 196, Plate 157. 2; 196, Plate 159. 2 – a körívtől vonalköteg indul; 195, Plate 160. 6; Plate 160. 2; Plate 161. 5; 183, Plate 163. 1; 183, Plate 164. 3 – utóbbi kettőnél a körívektől pontokkal lezárt vonalkötegek indulnak ki; 195, Plate 165. 1; 183, Plate 166. 6; Plate 167. 2; 196, Plate 172. 4
 42 BÓNA 1975, Tafel 65. 5, 8; 66. 5; 65. 11
 43 PÓSTA 1897, 308, 4. ábra
 44 HAMPEL 1886, LXXVII. tábla 4
 45 POROSZLAI 1990, 208, 5. kép 10 – a leírás szerint, mert a rajzon nem látszik árkolás
 46 Kovács 1969, 162, 3. kép 5; 166, 4. kép 1 – a félkörívet mindkét esetben pontozás egészíti ki
 47 MOZSOLICS 1952, 38, Taf. II. 3 (pontokkal kombinálva), 11; Taf. III. 12, 13
 48 Kovács 1974, 40, 2. ábra 7; 40, 3. ábra 10; Kovács 1977, 54, Abb. 4. 4
 49 BÓNA 1975, Tafel 30. 11; 31. 1; 32. 1, 2; 38. 5, 6

Lovasberény-Szűz-vár²⁰, Soroksár²¹, Százhalombatta-Alsó szőlők graves nos. 1a, 5., 10²², Újhartyán-Vatya.²³

Flat, Swedish-helmet-shaped bowl: Alpár-Várdomb²⁴, Baks-Homokbánya²⁵, Csanytelek-Palé grave no. 40/b²⁶, Dunakeszi-Kopolya²⁷, Dunaújváros-Dunadűlő graves nos. 469, 482²⁸, graves nos. 184, 499²⁹, grave no. 830³⁰, Lovasberény-Szűz-vár³¹, Solymár-Mátyás-domb³², Százhalombatta-Alsó szőlők grave no. 10³³, Százhalombatta-Earthen Fort level III, pit I/B.³⁴

Knobs bordered by a concentric semicircle from below: Alpár-Várdomb³⁵, Baks-Homokbánya³⁶, Cegléd-Öregszőlők³⁷, Csanytelek-Palé graves nos. 16, 22, 23, 40/b, 44 and 50³⁸, Csépa-Csipsárdal³⁹, Csongrád-Vidre-sziget grave no. 8⁴⁰, Dunaújváros-Duna-dűlő graves nos. 96, 151, 164, 273, 503, 555, 561, 584, 610, 617, 639, 640, 663, 664, 668, 670, 748, 768, 784, 830, 849, 1157⁴¹, Kelebia graves nos. 9, 23, 33, 41⁴², Lovasberény-János-hegy, József Südi's vineyard grave b⁴³, Soroksár⁴⁴, Százhalom-

- 20 MISKE 1898, 319–320, fig. 1; plate I. VII, X
 21 HAMPEL 1886, plate LXXVII. 3
 22 POROSZLAI 1990, 203, fig. 3. 1; 208, fig. 4. 2; 208, fig. 6. 5
 23 KADA 1909, 128, plate III. 6.
 24 BÓNA-NOVÁKI 1982, 50, 78, plate XLIV. 2; 60, 78, plate XXI. 7, plate XLV. 3; 60, 78, plate XXI. 8
 25 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 80, fig. 6. 10; 80, fig. 47. 6
 26 LÓRINCZY-TROGMAYER 1995, 54, fig. 15. 3
 27 Kovács 1989, 53, Abb. 8. 1
 28 VICZE 2001, 159, Plate 92. 7; 159, Plate 102. 1 – “prototypes” from the Vatya period II, which were not yet ornamented with knobs
 29 VICZE 2001, 167, Plate 108. 1; 167, Plate 112. 2 – graves dated from the transition between Vatya II and III, the bowls do not have knobs
 30 VICZE 2001, 183, Plate 166. 6 – ornamented by a channelled knob
 31 MISKE 1898, 321–322, fig. 7; 322, fig. 8
 32 ENDRÓDI 1984, 114, fig. 3. 1
 33 POROSZLAI 1990, 208, fig. 5. 1
 34 Kovács 1969, 162, fig. 3. 5
 35 BÓNA-NOVÁKI 1982, 50, 78, plate XLIV. 2; 50, 78, plate XLIV. 3; 50, 78, plate XXXII. 2; 51, 73, plate XXVIII. 6; 51, 73, plate XXIX. 2–3; 51, 73, plate V. 1–3; 51, 78, plate IV. 3; 51, 80, plate III. 8, plate XXVII. 4; 52, 78, plate VII. 5; 59, 73, plate XVIII. 5, plate XLV. 1; 59, 80, plate III. 2; 60, 78, plate XXI. 7, plate XLV. 3; 60, 78, plate XXI. 8; 60, 78, plate XXI. 10; 60, 78, plate XLV. 3
 36 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 80, fig. 6. 10; 83, fig. 59. 5; 84, fig. 28. 1; 86, fig. 33. 1, 2; 88, fig. 61. 4; 89, fig. 43. 8
 37 BÓNA 1975, Tafel 43. 1, 2, 6, 9; 45. 1, 9; 46. 7; TARI 1992, plate 21. 9, 10, plate 22. 6, 7, 8; 3 plate 1. 6
 38 LÓRINCZY-TROGMAYER 1995, 52, fig. 11. 5; 52, fig. 12. 1; 52, fig. 12. 3; 54, fig. 15. 3; 54, fig. 16. 4; 55, fig. 17. 2
 39 HAMPEL 1896, fig. 21, 22.
 40 G. SZÉNÁSZKY 1977, 25, fig. 26. 8 – here three linearly arranged lentil-shaped ornaments separate the bunches of lines
 41 VICZE 2001, 196, Plate 145. 1 – combined with dots; Plate 143. 3; 196, Plate 146. 11; 196, 191, Plate 147. 6–7; 183, Plate 147. 1; 196, Plate 147. 12; 196, Plate 149. 3; 196, Plate 153. 10; 195, Plate 172. 7; 177, 196, Plate 155. 8; 195, Plate 157. 6; 196, Plate 157. 2; 196, Plate 159. 2 – a bunch of line starts from the semicircle; 195, Plate 160. 6; Plate 160. 2; Plate 161. 5; 183, Plate 163. 1; 183, Plate 164. 3 – bunches of lines closed by dots start from the semicircles at the latter two items; 195, Plate 165. 1; 183, Plate 166. 6; Plate 167. 2; 196, Plate 172. 4
 42 BÓNA 1975, Tafel 65. 5, 8; 66. 5; 65. 11
 43 PÓSTA 1897, 308, fig. 4
 44 HAMPEL 1886, plate LXXVII. 4

a csongrád-vidreszigeti 8. sírnál, a ceglédi tálak többségénél, egyes dunaújvárosi edényeken, egy újhartyáni tálnál.

Hegyével lefelé mutató, vonalkötegből alkotott háromszög: Baks-Homokbánya⁵⁰, Budapest-Rákospalota⁵¹, Dunakeszi-Kopolya⁵², Dunaújváros-Duna-dűlő 552. sír⁵³, Ócsa⁵⁴, Százhalombatta-Földvár II. szint.⁵⁵

Lineárisan elhelyezett három pont vagy lencse alakú dísz: Budapest-Rákospalota⁵⁶, Cegléd-Öregszőlők⁵⁷, Csanytelek-Palé 11., 22., 30., 44., 50., 68. sír⁵⁸, Csongrád-Vidre-sziget 8. sír, 3. gödör, 29. gödör⁵⁹, Dunakeszi-Kopolya⁶⁰, Dunaújváros-Duna-dűlő szám nélküli sír, 117., 191., 546., 559., 562., 567., 611., 664., 675., 777., 830., 883., 1109. sír⁶¹, Dunaújváros-Kosziderpadlás II. edényelet⁶², Ercsi⁶³, Kelebia 122. sír⁶⁴, Kerekegyháza⁶⁵, Kunszentmiklós⁶⁶, Lovasberény-Mihályvár⁶⁷, Mogyoród⁶⁸, Lovasberény-Szűz-vár⁶⁹, Nagykálló-Telekoldal⁷⁰, Pákozd-Várhegy⁷¹, Solymár-Mátyás-domb⁷², Soroksár⁷³, Soroksár-Várhegy⁷⁴, Százhalombatta-Alsó szőlők 1a, 3., 5., 9., 19. sír⁷⁵, Százhalombatta-Földvár⁷⁶, Százhalombatta-Földvár I, II., III. szint⁷⁷, Törtel-Kőrösi út 5. sír.⁷⁸

- 50 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 84, 29. kép 9
 51 HAMPEL 1886, LXXXVI. tábla 1, HAMPEL 1892, 125; MOZSOLICS 1967, 110, 157, Abb. 34, Taf. 59, 32 – a háromszögek csúcsánál egy illetve három pont
 52 KOVÁCS 1989, 51, Abb. 4. 6 – a háromszögek csúcsainál egy-egy pont
 53 VICZE 2001, 170, Plate 123. 8
 54 VÁSÁRHELYI 1897, 1. kép
 55 POROSZLAI 2000, 22, Plate IX. 7 – a motívum alulról keretez egy bütyköt; Plate XI. 2 – 2. gödör a háromszög csúcsánál pont; XXVIII. 4 – 10. gödör, a háromszögek csúcsainál pontok
 56 HAMPEL 1886, LXXXVI. tábla 1, HAMPEL 1892, 125; MOZSOLICS 1967, 110, 157, Abb. 34 – háromszögek csúcsánál
 57 BÓNA 1975, Tafel 44. 5; 45. 12 – háromszögek csúcsainál; TARI 1992, 11/A tábla 1; 13. tábla 1; 14. tábla 12
 58 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 51, 10. kép 4; 52. 12. kép 4; 53. 16. kép 10; 54. 16. kép 4; 55. 17. kép 1; 56. 20. kép 4
 59 G. SZÉNÁSZKY 1977, 25, 26. kép 8; 19, 19. kép, 12; 22, 21. kép 4
 60 KOVÁCS 1989, 55, Abb. 7. 7
 61 VICZE 2001, 179, 182, Plate 124. 1; 198, Plate 145. 9; 191, Plate 142. 57 – sraffozott háromszögek csúcsainál; 197, Plate 152. 6; Plate 150. 1; 200, Plate 149. 7; 191, Plate 150. 7 – utóbbi kettő esetében sraffozott háromszögek csúcsainál; 200, Plate 154. 6; Plate 160. 7; Plate 173. 5; 191, Plate 165. 8; 183, Plate 166. 6; 191, Plate 170. 4; 193–194, Plate 171. 15
 62 MOZSOLICS 1957, 132, Abb. 4. 1, 2, 3
 63 BÓNA 1975, Tafel 56. 1
 64 BÓNA 1975, Tafel 70. 30
 65 KOVÁCS 1975, Abb. 3, 14
 66 KOVÁCS 1977, 53, Abb. 4. 4
 67 F. PETRES-BÁNDI 1969, 175, 7. kép 8
 68 KOVÁCS 1978, 217, 1. kép 5, 2. kép 3; 1. kép 4, 2. kép 4; 1. kép 3, 2. kép 5; 1. kép 1, 2. kép 6
 69 MISKE 1898, 320, 4. ábra; 320, 5. ábra; 321, 6. ábra; I. tábla III, V
 70 MOZSOLICS 1967, 152, Taf. 8. 12
 71 MAROSI 1930, 68, 69. kép; 70, 72. kép 2; KOVÁCS 1975, Abb. 3, 17
 72 ENDRŐDI 1984, 5. kép 4 – sraffozott háromszögek csúcsainál; 114, 10. kép 1; 114, 10. kép 4
 73 HAMPEL 1886, LXXXVII. tábla 4
 74 ENDRŐDI-GYULAI 1999, 17, 22, Fig. 8. 5; 17, 22, Fig. 14. 6
 75 POROSZLAI 1990, 203, 3. kép 1, 6; 208, 4. kép 7; 208, 4. kép 2; 208, 5. kép 10; 211, 8. kép 11
 76 KOVÁCS 1975, Abb. 3, 18 – pontokkal kombinálva
 77 POROSZLAI 1992, 153, 181, Abb. 108 – 1989/2. gödör; POROSZLAI 2000, 21, Plate I. 7; VI. 6; 17, Plate XXVII. 2 – 6. gödör; 22–23, Plate XIII. 2 – 14. gödör; XIX. 3
 78 KOVÁCS 1974, 40, 2. ábra 4

batta-Alsó szőlők grave no. 9⁴⁵, Százhalombatta-Earthen Fort, level III, pit I/B, stray find⁴⁶, Tószeg-Laposhalom⁴⁷, Törtel-Kőrösi road grave no. 4 and stray find⁴⁸, Újhartyán-Vatya.⁴⁹

A special variant of the ornament is when a bunch of lines starts from the groove toward the bottom of the vessel. Beside the Nagykarácsony item, it can be observed on the bowl from grave no. 4 of Törtel, at grave no. 8 of Csongrád-Vidrasziget, on the majority of the bowls from Cegléd, on some vessels from Dunaújváros and on a bowl from Újhartyán.

Downward pointing triangle built of bunches of lines: Baks-Sand pits⁵⁰, Budapest-Rákospalota⁵¹, Dunakeszi-Kopolya⁵², Dunaújváros-Duna-dűlő grave no. 552⁵³, Ócsa⁵⁴, Százhalombatta-Earthen Fort level II.⁵⁵

Linearly arranged three dots or lentil-shaped ornament: Budapest-Rákospalota⁵⁶, Cegléd-Öregszőlők⁵⁷, Csanytelek-Palé graves nos. 11, 22, 30, 44, 50, 68⁵⁸, Csongrád-Vidre-island grave no. 8, pit no. 3, pit no. 29⁵⁹, Dunakeszi-Kopolya⁶⁰, Dunaújváros-Duna-dűlő unnumbered grave, graves nos. 117, 191, 546, 559, 562, 567, 611, 664, 675, 777, 830, 883, 1109⁶¹, Dunaújváros-Kosziderpadlás vessel find II.⁶², Ercsi⁶³, Kelebia grave no. 122⁶⁴, Kerekegyháza⁶⁵, Kunszentmiklós⁶⁶, Lovasberény-Mihály-

- 45 POROSZLAI 1990, 208, fig. 5. 10 – according to the description, because the groove cannot be seen in the drawing
 46 KOVÁCS 1969, 162, fig. 3. 5; 166, fig. 4. 1 – the semicircle is completed in both cases with dots
 47 MOZSOLICS 1952, 38, Taf. II. 3 (combined with dots), 11; Taf. III. 12, 13
 48 KOVÁCS 1974, 40, fig. 2. 7; 40, fig. 3. 10; KOVÁCS 1977, 54, Abb. 4. 4
 49 BÓNA 1975, Tafel 30. 11; 31. 1; 32. 1, 2; 38. 5, 6
 50 P. FISCHL-KISS-KULCSÁR 1999, 84, fig. 29. 9
 51 HAMPEL 1886, plate LXXXVI. 1, HAMPEL 1892, 125; MOZSOLICS 1967, 110, 157, Abb. 34, Taf. 59, 32 – one and three dots at the points of the triangles
 52 KOVÁCS 1989, 51, Abb. 4. 6 – a dot at each point of the triangles
 53 VICZE 2001, 170, Plate 123. 8
 54 VÁSÁRHELYI 1897, fig. 1
 55 POROSZLAI 2000, 22, Plate IX. 7 – the motive frames a knob from below; Plate XI. 2 – pit no. 2, a dot at the point of the triangle; XXVIII. 4 – pit no. 10, dots at the points of the triangles
 56 HAMPEL 1886, plate LXXXVI. 1, HAMPEL 1892, 125; MOZSOLICS 1967, 110, 157, Abb. 34 – at the points of the triangles
 57 BÓNA 1975, Tafel 44. 5; 45. 12 – at the points of the triangles; TARI 1992, plate 11/A 1; plate 13. 1; plate 14. 12
 58 LŐRINCZY-TROGMAYER 1995, 51, fig. 10. 4; 52, fig. 12. 4; 53, fig. 16. 10; 54, fig. 16. 4; 55, fig. 17. 1; 56, fig. 20. 4
 59 G. SZÉNÁSZKY 1977, 25, fig. 26. 8; 19, fig. 19, 12; 22, fig. 21. 4
 60 KOVÁCS 1989, 55, Abb. 7. 7
 61 VICZE 2001, 179, 182, Plate 124. 1; 198, Plate 145. 9; 191, Plate 142. 57 – at the points of the hatched triangles; 197, Plate 152. 6; Plate 150. 1; 200, Plate 149. 7; 191, Plate 150. 7 – in the two latter cases at the points of the hatched triangles; 200, Plate 154. 6; Plate 160. 7; Plate 173. 5; 191, Plate 165. 8; 183, Plate 166. 6; 191, Plate 170. 4; 193–194, Plate 171. 15
 62 MOZSOLICS 1957, 132, Abb. 4. 1, 2, 3
 63 BÓNA 1975, Tafel 56. 1
 64 BÓNA 1975, Tafel 70. 30
 65 KOVÁCS 1975, Abb. 3, 14
 66 KOVÁCS 1977, 53, Abb. 4. 4

E két motívum – főleg az előbbi – természetesen megtalálható a korszak bronztárgyain is.⁷⁹

Az *alpári* település a Vatya III korszak végén, a korszak elején keletkezett település.⁸⁰ A *baksi* település a vatyai kultúra III. periódusában jött létre, de a jellegzetes alpári lelettipusok hiányából a leletanyag közlői arra következtettek, hogy lakói előbb elhagyták, mint az alpári telepet.⁸¹ A *csanyteleki* temető a vatyai kultúra utolsó fázisából⁸², a *csongrádi* leletek a kultúra III. periódusából, illetve a korszakból származnak.⁸³ *Dunakeszi-Kopolya* leletanyaga a kerámia- és fémanyag alapján egyaránt a vatyai kultúra kései fázisába sorolható.⁸⁴ A Vatya I periódusba sorolja feldolgozója a *dunaújváros-duna-dűlői* temető 364., a Vatya II-be a 469., 482., a Vatya III periódusba 33., 37., 184., 499., 552., a korai korszakba egy szám nélküli sír, a 503., 748., 768., 830., a kései korszakba a 96., 117., 191., 164., 273., 546., 555., 561., 562., 567., 584., 610., 611., 617., 639., 640., 663., 664., 777., 784., 857., 883., 1109. és 1157. sír leletegyüttesét.⁸⁵ A *dunaújváros-koszideri* II. edénylelet bögréi a középső bronzkor III. periódusának végére – tehát a korszakra – jellemzők.⁸⁶ A *kelebiai* temető sírjainak zöme a Vatya III. periódusra datálható.⁸⁷ A *lovasberény-mihályvári* leleteket a kultúra II. periódusába sorolják a feltárók⁸⁸, *Lovasberény-Szűz-vár* a Vatya III periódusra keltezhető.⁸⁹ A *mogyoródi* edénylelet a vatyai kultúra kései, rákospalotai fázisára datálható, elrejtése a halomsíros kultúra népének megjelenésével hozható összefüggésbe.⁹⁰ A *solymári* leletanyagot a rákospalotai fázis jellegzetes edénytörédei alkotják⁹¹, ugyanerre utal a solymári bronzkincs is.⁹² A *Soroksár-Várhegyen* feltárt leletanyag a vatyai kultúra kései fázisából származik.⁹³ A *százhalombattai* temetőrészt feltárója a vatyai kultúra III. periódusára keltezi, a korszakot nem érte meg⁹⁴, a település I. és II. szintjéről a korszak leletei kerültek elő, a III. szintről korábbi vatyai leletek.⁹⁵ A *tószegi* példányok a második és a harmadik ásonyomból jöttek elő.⁹⁶ A *törteli* sírok a vatyai korszak kései szakaszára datálhatóak, a temetkezések megérik a korszak időszeit is.⁹⁷

vár⁶⁷, Mogyoród⁶⁸, Lovasberény-Szűz-vár⁶⁹, Nagykálló-Telekoldal⁷⁰, Pákozd-Várhegy⁷¹, Solymár-Mátyás-hill⁷², Soroksár⁷³, Soroksár-Várhegy⁷⁴, Százhalombatta-Alsólők graves nos. 1a, 3, 5, 9, 19⁷⁵, Százhalombatta-Earchen Fort⁷⁶, Százhalombatta-Earchen Fort, levels I, II., III⁷⁷, Törtel-Kőrösi Road grave no. 5.⁷⁸

These two motives, especially the former one, can naturally be found on the bronze objects of the period as well.⁷⁹

The *Alpár* settlement was founded at the end of the Vatya III period and the beginning of the Korszider period.⁸⁰ The *Baks* settlement started its existence in period III of the Vatya culture, but the authors of the publication deduced from the lack of the characteristic find types of the Alpár settlement that the inhabitants abandoned it earlier than the Alpár settlement.⁸¹ The *Csanytelek* cemetery came from the last phase of the Vatya culture⁸², the *Csongrád* finds from period III of the culture and from the Korszider period.⁸³ The ceramic material and the metal finds date the *Dunakeszi-Kopolya* site from the late phase of the Vatya culture.⁸⁴ The archaeologists who analysed the cemetery at *Dunaújváros-Dunadűlő* affiliated the finds from grave no. 364 to Vatya I, graves nos. 469 and 482 to Vatya II, graves nos. 33, 37, 184, 499 and 552 to Vatya III, a grave without grave number and graves nos. 503, 748, 768 and 830 to the early Korszider period and graves nos. 96, 117, 191, 164, 273, 546, 555, 561, 562, 567, 584, 610, 611, 617, 639, 640, 663, 664, 777, 784, 857, 883, 1109 and 1157 to the late Korszider period.⁸⁵ The cups of vessel find II of *Dunaújváros-Koszider* are characteristic of the end of period III of the Middle Bronze Age, that is the Korszider period.⁸⁶ The majority of the graves of the cemetery at *Kelebia* can be dated from the Vatya III period.⁸⁷ The

79 Kovács 1989, 65–66

80 Bóna-Novák 1982, 64, 112; 67, 112; 71, 112; 64, 14. jegyzet

81 P. Fischl-Kiss-Kulcsár 1999, 111–112, 125

82 Lőrinczy-Trogmayer 1995, 63, 65

83 G. Szénászy 1977, 31, 37, 46. A Tisza menti lelőhelyek datálása: Bóna 1992, 25–26.

84 Kovács 1989, 65, 69–70

85 Vicze 2001, idézett helyek

86 Mozsolics 1957, 132

87 Bóna 1975, 59; Bóna-Novák 1982, 69, 21. jegyzet; 71

88 F. Petres-Bándi 1969, 175, 177 – náluk „klasszikus” megjelöléssel

89 Bóna 1975, 58

90 Kovács 1978, 221, 222

91 Endrődi 1984, 113, 116

92 Endrődi 1984, 115, 116

93 Endrődi-Gyulai 1999, 17, 24

94 Poroszlai 1990, 213, 214

95 Poroszlai 2000, 16–17; 8–10

96 Mozsolics 1952, 38

97 Kovács 1974, 42–44, 46–47

67 F. Petres-Bándi 1969, 175, fig. 7. 8

68 Kovács 1978, 217, fig. 1. 5, fig. 2. 3; fig. 1. 4, fig. 2. 4; fig. 1. 3, fig. 2. 5; fig. 1. 1, fig. 2. 6

69 Miske 1898, 320, fig. 4; 320, fig. 5; 321, fig. 6; plate I. III, V

70 Mozsolics 1967, 152, Taf. 8. 12

71 Marosi 1930, 68, fig. 69; 70, fig. 72. 2; Kovács 1975, Abb. 3, 17

72 Endrődi 1984, fig. 5. 4 – at the points of the hatched triangles; 114, fig. 10. 1; 114, fig. 10. 4

73 Hampel 1886, plate LXXVII. 4

74 Endrődi-Gyulai 1999, 17, 22, Fig. 8. 5; 17, 22, Fig. 14. 6

75 Poroszlai 1990, 203, fig. 3. 1, 6; 208, fig. 4. 7; 208, fig. 4. 2; 208, fig. 5. 10; 211, fig. 8. 11

76 Kovács 1975, Abb. 3, 18 – combined with dots

77 Poroszlai 1992, 153, 181, Abb. 108 – 1989/pit no. 2; Poroszlai 2000, 21, Plate I. 7; VI. 6; 17, Plate XXVII. 2 – pit no. 6; 22–23, Plate XIII. 2 – pit no. 14; XIX. 3

78 Kovács 1974, 40, fig. 2. 4

79 Kovács 1989, 65–66

80 Bóna-Novák 1982, 64, 112; 67, 112; 71, 112; 64, note 14

81 P. Fischl-Kiss-Kulcsár 1999, 111–112, 125

82 Lőrinczy-Trogmayer 1995, 63, 65

83 G. Szénászy 1977, 31, 37, 46. The dating of the sites on the Tisza: Bóna 1992, 25–26.

84 Kovács 1989, 65, 69–70

85 Vicze 2001, op. cit.

86 Mozsolics 1957, 132

87 Bóna 1975, 59; Bóna-Novák 1982, 69, note 21; 71

Kovács a Rákospalota-fázis meghatározásakor a korszak jellegzetes díszítésének nevezi a százhalombattai és pákozdi ansa lunatás edény, a dunaújvárosi és százhalombattai tálak, a dunaújvárosi bögre díszítését.⁹⁸ A táltípus a Vatyá II periódus vége felé jelenik meg⁹⁹, a Vatyá III periódusban igen gyakoriak különböző típusai, például az árkolt bütykös példányok¹⁰⁰, az Alpár-típusú díszkerámia jellegzetes lelete az ugyancsak árkolt bütykökkel díszített csépai típusú tál.¹⁰¹ A lencse motívum az Alpár-Rákospalota-Koszider időszak karakterisztikus díszítőeleme.¹⁰²

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a nagykarácsonyi temetkezésre a Vatyá III korszakban illetve a koszideri korszakban kerülhetett sor, talán ennek első szakaszában, mivel a formai párhuzamok zömmel ebből az időszakból származnak. A temető kiterjedésére a terepviszonyokból lehet következtetni: feltehetőleg a mai temető délkeleti része alá benyúló dombvonulaton lehet (2. ábra). A település talán az ettől keletre húzódó dombon feküdt, melyet három oldalról meredek völgy szegélyez, de terepbejárásra a – részben természetes – vegetáció miatt nem volt lehetőség.

A halotti máglya

A sír érdekességét az a 3,6 cm hosszú toboz (6–7. ábra) és néhány gallytöredék adja, melyeket akkor találtunk az urna földjében, amikor az emberi maradványokat válogattuk ki belőle. A munkát már a múzeumban végeztük el, a maradványok nem a bolygatás során az urnába hullott földből kerültek elő, hanem az edényből kispaknizott tömör földből, tehát a hamvakkal együtt a temetkezés idején kerülhettek oda. Az égésnyomok alapján valószínűsíthető, hogy arról, illetve azokról a fákról származnak, amelyeket a halotti máglya megrakására használtak.

Szendrődi Tibor kertészmérnök szerint a toboz a Pinus nemzetségre jellemző: vagy erdei- (*Pinus sylvestris*, tobozhossz 3–7 centiméter¹⁰³), vagy törpefenyőről (*Pinus mungo*, tobozhossz 3–5 centiméter¹⁰⁴) származik. Mivel utóbbi a magashegységek tipikus növénye, mezőföldi természetes előfordulása a tárgyalt korszakban kizárt.¹⁰⁵ Az erdei fenyő jelenleg legközelebb Dél-Somogyban és a Veszprém megyei Fenyőfőnél – mely légvonalban nem egészen 100 kilométerre van a lelőhelytől – fordul elő őshonos növényként.¹⁰⁶ A távolságok, az ezzel összefüggő szállítási nehézségek miatt valószínűtlen, hogy a toboz fája kereskedelmi forgalom révén került volna ide. Valószínűbbnek tartom azt a lehető-

finds from *Lovasberény-Mihályvár* are affiliated to period II of the culture⁸⁸, *Lovasberény-Szűz-vár* can be dated from the Vatyá III period.⁸⁹ The vessel find from *Mogyoród* can be dated from the late, Rákospalota phase of the Vatyá culture, its hiding was linked with the appearance of the Tumulus culture people.⁹⁰ The *Solymár* “find material is composed of the characteristic sherds of the Rákospalota phase”⁹¹, and the same is suggested by the bronze treasure from Solymár.⁹² The find material unearthed at *Soroksár-Várhegy* came from the late phase of the Vatyá culture.⁹³ The cemetery fragment at *Százhalombatta* is dated from period III of the Vatyá culture, it did not survive until the Koszider period.⁹⁴ Levels I and II of the settlement yielded finds from the Koszider period, while level III contained early Vatyá finds.⁹⁵ The *Tószeg* items came from the second and third spits.⁹⁶ The *Törtel* graves can be dated from the late phase of the Vatyá period, the burials continued into the Koszider period.⁹⁷

At the determination of the Rákospalota phase, Kovács described the ornaments of the Százhalombatta and Pákozdi ansa lunata vessels, the bowls from Dunaújváros and Százhalombatta and the cup from Dunaújváros as the characteristic ornament of the period.⁹⁸ The bowl type appeared near the end of Vatyá II period⁹⁹, its various types are very frequent in the Vatyá III period as, for example, the items with channelled knobs¹⁰⁰, and the characteristic finds of the Alpár-type ornamental pottery are the Csépa type bowls also ornamented with channelled knobs.¹⁰¹ The lentil motive is a characteristic ornamental element of the Alpár-Rákospalota-Koszider period.¹⁰²

Summing up the above we can state that the burial at Nagykarácsony can come from the Vatyá III period or the Koszider period, perhaps in its first phase as the majority of the morphological analogues come from this period. The surface formations indicate the extent of the cemetery. It could perhaps be on the hill ridge extending under the southeastern part of the modern cemetery. (Fig. 2) The settlement could be on the hill east of it, which is bordered by steep valleys on three sides. We could not examine it with field walking because of the partly natural vegetation.

98 KOVÁCS 1975, 310, 312

99 BÓNA 1975, 53

100 BÓNA 1975, 60

101 BÓNA-NOVÁKI 1982, 73–74, 113

102 KOVÁCS 1978, 218, 220, 221; BÓNA-NOVÁKI 1982, 77

103 BARTHA 1997, 259, LXIX. tábla 168

104 BARTHA 1997, 259, LXIX. tábla 169

105 A meghatározást és a tobozokat ezúton is köszönöm.

106 CSAPODY-CSAPODY-JÁVORKA 1980, 49

88 F. PETRES-BÁNDI 1969, 175, 177 – they marked them as „classic”

89 BÓNA 1975, 58

90 KOVÁCS 1978, 221, 222

91 ENDRŐDI 1984, 113, 116

92 ENDRŐDI 1984, 115, 116

93 ENDRŐDI-GYULAI 1999, 17, 24

94 POROSZLAI 1990, 213, 214

95 POROSZLAI 2000, 16–17; 8–10

96 MOZSOLICS 1952, 38

97 KOVÁCS 1974, 42–44, 46–47

98 KOVÁCS 1975, 310, 312

99 BÓNA 1975, 53

100 BÓNA 1975, 60

101 BÓNA-NOVÁKI 1982, 73–74, 113

102 KOVÁCS 1978, 218, 220, 221; BÓNA-NOVÁKI 1982, 77

séget, hogy a bronzkorban az erdeifenyő más fajokkal keveredve még nagyobb területen fordult elő, mint ma. Pinus pollen egyébként a Tapolcai-medence láprétjében is lerakódott különböző korszakokban¹⁰⁷ – a nemzetség ma már itt sem számít őshonosnak. Az erdeifenyő a gyengébb homokos talajon is megél¹⁰⁸, a legújabb kori telepítések pedig egyértelműen bizonyítják, hogy a Mezőföld keleti részének talaja megfelelő számára. Az értékes fafajkipusztulása összefüggésben lehet az emberi tevékenységgel.

The pyre

The interesting elements of the grave are a 3.6 cm long pine cone (Fig. 6–7) and a few branch fragments, which were found in the earth of the urn when the human remains were selected. This was carried out in the museum, and the remains were found not in the earth that had fallen into the urn but from the compact soil scraped out from the vessel, that they must have got there at the time of the burial. The traces of burning suggest that they came from the tree or trees that were used for the pyre.

According to Tibor Szendrődi horticulturist, the cone is characteristic of the Pinus genus, it can be a Scotch fir (Pinus silvestris, cone length 3–7 cm¹⁰³), or a dwarf pine (Pinus mungo, cone length 3–5 cm¹⁰⁴). As the latter one is a typical tree of the high mountains, it could not live in the plain in the discussed period.¹⁰⁵ Scotch fir can be found in natural occurrence in southern Somogy county and at Fenyőfő in Veszprém county the closest, which is not even 100 km from the site.¹⁰⁶ Due to the distances and the transport difficulties it is not probable that the tree of the cone would have been commercially imported. It seems more probable that it could be found on larger territories in the Bronze Age mixed with other species than to date. The pollen of Pinus was deposited in the waterlogged meadows of the Tapolca basin as well in various periods¹⁰⁷, but it is no more indigenous there. Scotch fir can live in less humic sandy soils as well¹⁰⁸, and modern forest developments prove that the soil in the eastern part of the Mezőföld is suitable for it. The extinction of the valuable tree species can be linked with human activity.

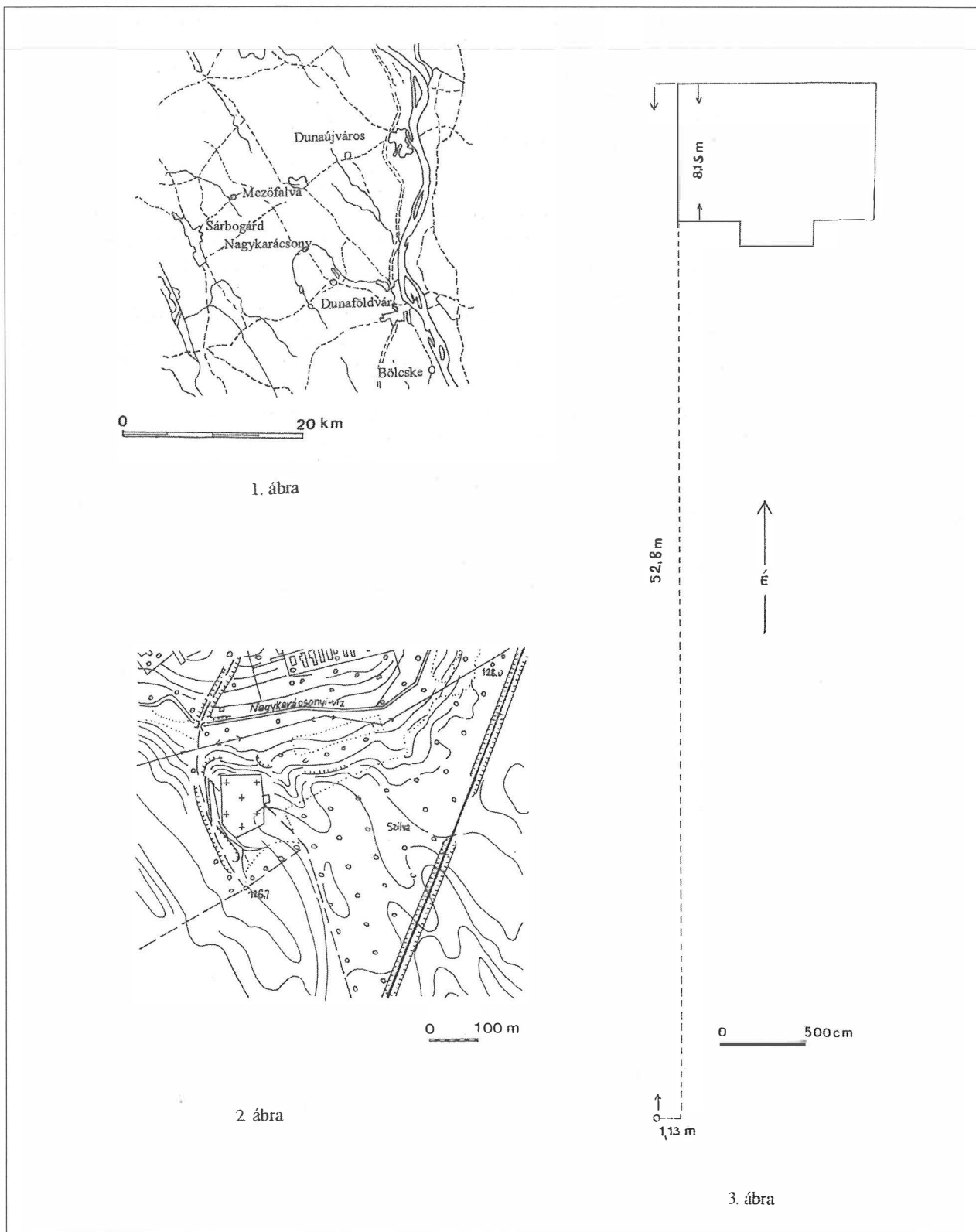
107 GYÖRFFY-ZÓLYOMI 1996, 904, 3. ábra
108 ANDREÁNSZKY 1941, 109

103 BARTHA 1997, 259, plate LXIX. 168
104 BARTHA 1997, 259, plate LXIX. 169
105 I am grateful for the determination and the cones.
106 CSAPODY-CSAPODY-JÁVORKA 1980, 49
107 GYÖRFFY-ZÓLYOMI 1996, 904, 3. ábra
108 ANDREÁNSZKY 1941, 109

Irodalom • References

- ANDREÁNSZKY 1941 ANDREÁNSZKY G.: Száras növények. In: A növény és élete. Második rész. Szerkesztette Szabó Zoltán. Budapest, 1941. 59–249.
- BARTHA 1997 BARTHA D.: Fa- és cserjehatározó. Budapest, 1997.
- BÓNA 1975 BÓNA, I.: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. *Archaeologia Hungarica* II. Budapest, 1975.
- BÓNA 1992 BÓNA, I.: Bronzezeitliche Tell-Kulturen in Ungarn. In: *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main, 1992. 9–39.
- BÓNA–NOVÁKI 1982 BÓNA I.–NOVÁKI Gy.: Alpár bronzkori és Árpád-kori vára. Eine bronzezeitliche und mittelalterliche Burg. *Cumania VII* (1982) 17–118.
- CSAPODY–CSAPODY–JÁVORKA 1980 CSAPODY I.–CSAPODY V.–JÁVORKA S.: Erdő-mező növényei. Budapest, 1980.
- ENDRŐDI 1984 ENDRŐDI A.: Régészeti kutatás a solymári Mátyás-dombon (1972–1977). Középső bronzkori magaslati telep. *Archäologische Forschung am Mátyás-Hügel in Solymár (1972–1977)*. *BudRég XXVI* (1984) 113–130.
- ENDRŐDI–GYULAI 1999 ENDRŐDI, A.–GYULAI, F.: Soroksár–Várhegy – A Fortified Bronze Age Settlement in the Outskirts of Budapest. *ComArchHung* 1999. 5–34.
- P. FISCHL–KISS–KULCSÁR 1999 P. FISCHL K.–KISS V.–KULCSÁR G.: Kora és középső bronzkori település Baks-Homokbánya (Csongrád megye) lelőhelyen. Früh- und mittelbronzezeitliche Siedlungen auf dem Fundort Baks-Homokbánya (Komitat Csongrád) *MFME-Studia Archaeologica V* (1999) 77–190.
- GYÖRFFY–ZÓLYOMI 1996 GYÖRFFY Gy.–ZÓLYOMI B.: A Kárpát-medence és Etelköz képe egy évezred előtt. *Magyar Tudomány*. CIII. kötet – Új folyam, XLI. kötet, 8. szám. 1996. augusztus. 899–918.
- HAMPEL 1886 HAMPEL J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. rész: képes atlasz. Budapest, 1886.
- HAMPEL 1892 HAMPEL J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. II. rész: a leletek statisztikája. Budapest, 1892.
- HAMPEL 1896 HAMPEL J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. III. rész: áttekintő ismertetés. Budapest, 1896.
- JUNGBERT 1985 JUNGBERT, B.: Urnengraberfeld der Vatyá-Kultur im Pfarrgarten von Adony. *Alba Regia XXII* (1985) 71–86.
- KADA 1909 KADA E.: Bronzkori urnatemető Vatyán (Pest m.). *ArchÉrt XXIX* (1909) 124–130.
- KOVÁCS 1969 KOVÁCS T.: A százhalombattai bronzkori telep. The Bronze-Age Settlement at Százhalombatta. *ArchÉrt* 96 (1969) 161–169.
- KOVÁCS 1974 KOVÁCS T.: Bronzkori urnatemető Törtelen. A Bronze Age urn cemetery at Törtel. *FolArch XXV* (1974) 33–47.
- KOVÁCS 1975 KOVÁCS, T.: Historische und chronologische Fragen des Überganges von der Mittleren zur Spätbronzezeit in Ungarn (Tagung). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XXVII* (1975) 297–317.
- KOVÁCS 1977 KOVÁCS, T.: Funde der Metallkunst der Koszider-Periode aus Siedlungen und Gräberfeldern. A koszideri fémművesség telepekről és temetőkből származó leletei. *FolArch XXVIII* (1977) 39–65.
- KOVÁCS 1978 KOVÁCS T.: Középső bronzkori edénylelet Mogyoródról. Mittelbronzezeitlicher Gefäßfund aus Mogyoród. *ArchÉrt* 105 (1978) 217–222.
- KOVÁCS 1989 KOVÁCS, T.: Die verbliebenen Funde des bronzezeitlichen Gräberfeldes von Dunakeszi im Ungarischen Nationalmuseum. *ComArchHung* 1989. 45–72.
- LŐRINCZY–TROGMAYER 1995 LŐRINCZY G.–TROGMAYER O.: Birituális vatyai temető Csanytelek-Palén. Birituales Gräberfeld der Vatyá-Kultur in Csanytelek-Palé. *MFME-Studia Archaeologica I* (1995) 49–90.
- MAROSI 1930 MAROSI A.: A pákozdvári őstelep. *ArchÉrt XLIV* (1930) 53–73.
- MISKE 1898 MISKE K.: Újabb leletek Lovasberényben. *ArchÉrt XVIII* (1898) 317–333.
- MOZSOLICS 1952 MOZSOLICS, A.: Die Ausgrabungen in Tószeg im Jahre 1948. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae II* (1952) 35–69.
- MOZSOLICS 1957 MOZSOLICS, A.: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Grossen Wanderung. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae VIII* (1957) 119–156.

- MOZSOLICS 1967 MOZSOLICS, A.: Bronzefunde des Katpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest, 1967.
- F. PETRES-BÁNDI 1969 F. PETRES É.-BÁNDI G.: Ásatás Lovasberény-Mihályváron. Excavations at Lovasberény-Mihályvár. ArchÉrt 96 (1969) 170–177.
- POROSZLAI 1990 POROSZLAI I.: Vatyai urnatemető Százhalombattán. Urnengräberfeld aus der Vatyakultur in Százhalombatta. ArchÉrt 117 (1990) 203–214.
- POROSZLAI 1992 POROSZLAI, I.: Százhalombatta-Földvár. In: Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tellsiedlungen an Donau und Theiss. Frankfurt am Main, 1992. 153–155.
- POROSZLAI 1996 POROSZLAI I.: Ásatások a százhalombattai bronzkori földvárban (1989–1993). Excavations in the Bronze Age earthwork in Százhalombatta between 1989 and 1993. In: Ásatások Százhalombattán 1898–1995. Excavations at Százhalombatta 1989–1995. Szerk. Poroszlai Ildikó. Százhalombatta 1996. 5–15.
- POROSZLAI 2000 POROSZLAI, I.: Excavation campaigns at the Bronze Age tell site at Százhalombatta-Földvár I. 1989–1991; II. 1991–1993. Százhalombatta Archaeological Expedition. Annual Report 1 – Field Season 1998. Edited by Ildikó Poroszlai and Magdolna Vicze. Százhalombatta, 2000. 13–73.
- PÓSTA 1897 PÓSTA B.: Lovasberényi (Fehér m.) urnatemető. ArchÉrt XVII (1897) 304–317.
- G. SZÉNÁSZKY 1977 G. SZÉNÁSZKY J.: A vatyai kultúra leletei Csongrád környékén. Die Funde der Vatyakultur in der Umgebung von Csongrád. ArchÉrt 104 (1977) 18–46.
- TARI 1992 TARI E.: A ceglédi Öregszőlők régészeti emlékei. Cegléd, 1992.
- VÁSÁRHELYI 1897 VÁSÁRHELYI G.: Hamvedrekről az ócsai (Pest m.) urnatemetőből. ArchÉrt XVII (1897) 258–259.
- VICZE KÉZIRAT VICZE, M.: Dunaújváros-Duna-dűlő. The Early and Middle Bronze Age cemetery of Dunaújváros-Kosziderpadlás. PhD dolgozat. Budapest, 2001.

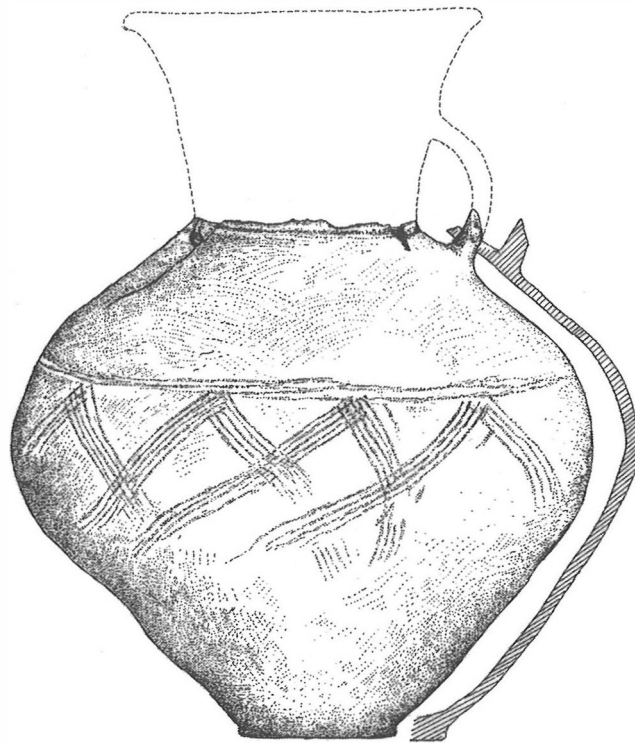

1-2. ábra: A lelőhely elhelyezkedése

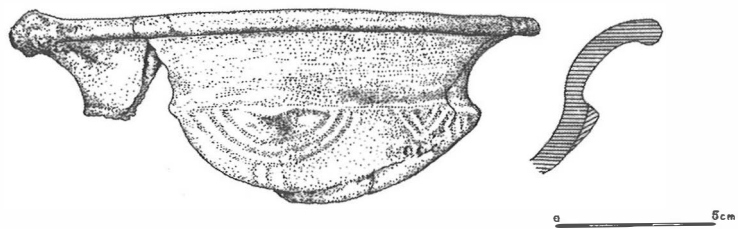
Fig. 1-2: The location of the site

3. ábra: Az urnasír pontos helye

Fig. 3: The exact place of the urn grave

4. ábra

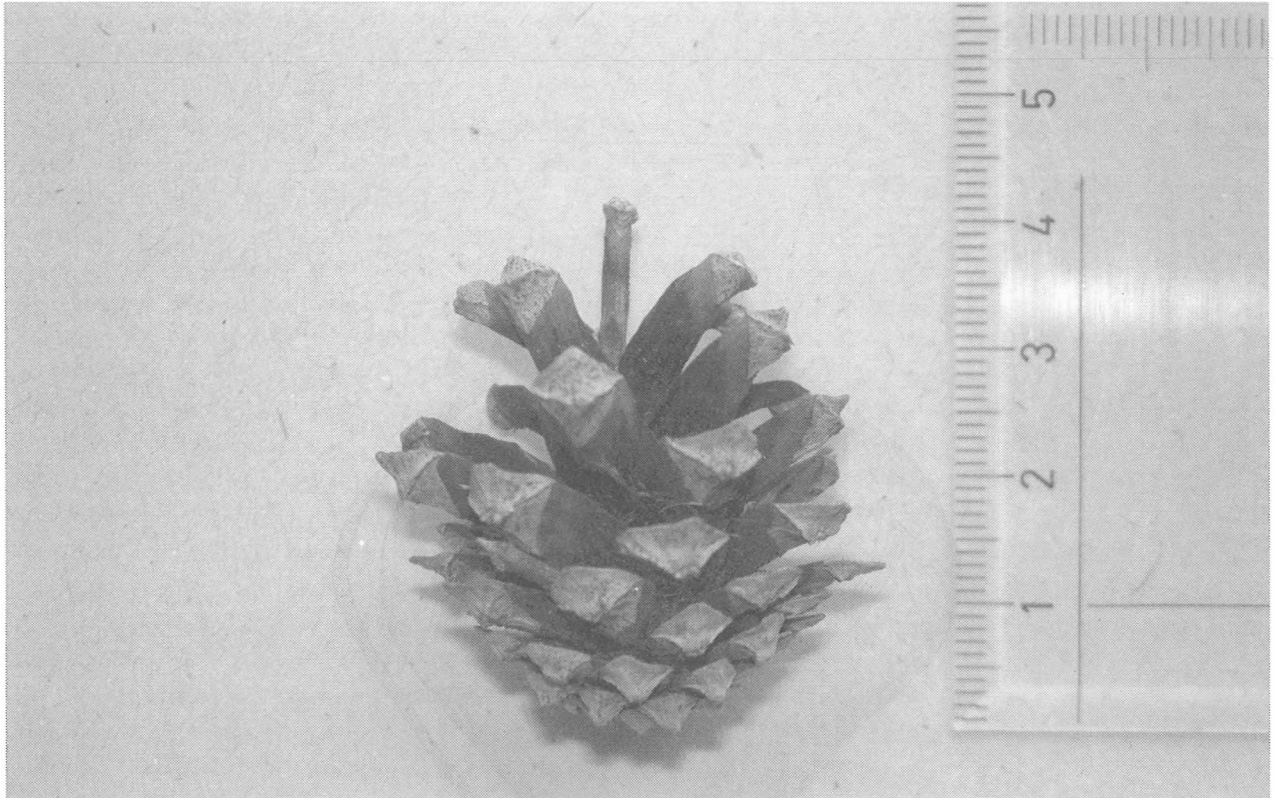
5. ábra

4. ábra: A sír hamvakat tartalmazó urnája

Fig. 4: The urn that contained the ashes

5. ábra: Az urnát borító tál töredéke

Fig. 5: Fragment of the bowl that covered the urn

6-7. ábra: Fenyőtoboz az urna betöltéséből

Fig. 6-7: Pine cone from the filling of the urn

Vaday Andrea

Salgótarján, Ipari-park II. lelőhely

A Hatvanból Salgótarján felé vezető 21. sz. út keleti oldalán, az 51-es kilométerkőnél, a vasútvonal közvetlen szomszédságában emelkedő hegy lábán helyezkedik el a lelőhely.¹ Nyugatról az ÉNy-DK irányban folyó, mederrendezett Tarján-patak, keletről a Kavics-hegy magasabban kiemelkedő hegylába határolja. A lelőhely észak felé, a patak völgyben végződő hegylábba terjed, dél felé pedig a Kavics-hegy DK-i lejtője alján húzódó időszakos vízjárás északi partjára húzódik, amely a Kincses-völgy folytatását képezi nyugat felé. A Kincses-völgy DK-i oldalán újabb hegy emelkedik, amelynek részben erdős, részben mezőgazdasági művelés alatt lévő lankájának magasabban fekvő részén népvándorlás-, illetve középkori és újkori cserepeket gyűjtöttünk.²

A lelőhely északi végénél emelkedő magasabb dombvonulat talaja ún. „tarka agyag”. A másodlagos lemosódásos zöldesszürke agyagsávokat lencse illetve vonalyszerű sávokban vörös színű, magas bauxittartalmú miocén képződményű, ugyancsak másodlagos leülepedésű talaj szaggatta meg. A miocén tarka agyagos rész alatt agyagos, homokos sárga az altalaj, amely az egész lelőhelyre jellemző volt, és átlagban 4–8 m mélység között jelentkezett.

A tarka agyagos kiemelkedésen nem voltak telepnyomok, ettől dél felé egy széles, fekete, kemény, kötött agyagos feltöltésű árok húzódik, nyugat felé elhajolva körülölvén a dombot (3. objektum). (1. kép 1.) Ettől az ároktól dél felé sárga, homokos altalajban folytatódott a felület, amelyet helyenként miocén kavicsos, sóderes lefolyások szaggatnak meg. A következő – Kincses-völgy folytatásában húzódó – vízjárásig barnássárga homokkal kevert agyagos volt a talaj, amelyet további időszakos vízjárások szaggatnak meg. A vízjárások szélén a hegyről lemosódott talaj sóderes, köves leülepedését lehetett megfigyelni.

A kivitelezés sürgőssége miatt igen rövid idő állt rendelkezésünkre a megelőző feltárás elvégzésére, amely 2000. szeptember 30-tól 2000. november 15-ig tartott.

A feltárás megkezdésekor már a felület nagyobb részét ledőzerolták, így nem volt lehetőség a talaj felső részének rétegtani megfigyelésére. Az ásás megkezdésekor folytatott terepbejárás során megállapítható volt a feltárási felületen túlnyúló lelőhely kiterjedése a Kavics-hegy magasabban fekvő lejtőjén is. A lelőhely Tarján-patak felé eső sávjában észlelhető volt a lelőhely korábbi építkezései során történt pusztulása. A Tarján-patak folyása a korábbi mederrendezés során megváltozott, egyenes, 4–5 m széles, rézsús partú árokba szorult.

Andrea Vaday

Salgótarján, Industrial Park II site

The site can be found at the foot of a hill rising next to the railroad¹ at milestone 51 on the eastern side of national road no. 21 from Hatvan to Salgótarján. It is bordered by the regulated NW-SE basin of the Tarján stream in the west and the elevated foothills of the Kavics-hill in the east. The site extends to the foothill ending in the stream basin in the north, and to the northern bank of the intermittent watercourse at the bottom of the SE slope of the Kavics-hill in the south, which is the continuation of the Kincses valley toward west. Another hill rises on the SE side of the Kincses valley. On the higher parts of its side, which is partly covered with wood and partly used for agricultural cultivation, sherds from the Migration period, the Middle Ages and the Modern period were collected.²

The soil of the higher hill ridge rising at the northern end of the site is the so-called “variegated clay”. The greenish grey secondarily denuded clay stripes are segmented by linear or lentil-shaped red, also secondarily deposited Miocene soil formations of a high bauxite content. The virgin soil under the Miocene variegated clay was a clayey, sandy yellow soil in the entire site, which appeared in an average depth of 4–8 m.

There were no settlement traces on the variegated clay elevation. A wide trench filled in with black, hard, compact clay ran south of it, which turned to the west embracing the knoll (feature 3) (Fig. 1. 1) Southwards, the surface continued in a yellow, sandy soil, which was sometimes intersected by Miocene pebbly, gravelly flows. The soil was clayey mixed with brownish yellow sand until the next watercourse in the continuation of the Kincses valley, which was intersected by intermittent watercourses. A gravelly, rubble deposition, washed off from the hillside could be observed along the watercourses.

We had a very short time for excavation preceding the urgent construction works, so it lasted from 30. September 2000 to 15. November 2000.

A larger part of the surfaces had already been scraped off when we started the excavations, so we could not observe the stratigraphy in the upper part of the soil. The field walking carried out at the start of the excavations revealed that the site extended beyond the excavated surface to the higher slope of the Kavics hill. In a zone closer to the Tarján stream, former constructions destroyed the site. The course of the Tarján stream changed in consequence of regulation, it was forced into a 4–5 m wide trench with slanting walls. The former,

1 A 86-412, 86-414 térképlapokon, a 210 és 216 m (Balti) tszf. magasság között, a 88-4148 magassági ponttól ÉNy-ra.

2 Ez a lelőhely nem éri el a vasúti sín vonalát, illetve az Ipari-park II területét.

1 On map sheets nos 86-412 and 96-414, they are situated NW of point no. 88-4148, in an altitude between 210 and 216 m above the Baltic Sea.

2 This site does not extend to the railroad or the area of the Industrial Park II site.

A korábbi, rendezetlen vízfolyás szélesen szétterült, el-mocsarasodott a terület, és alacsonyabban fekvő része még a rendezés után is nádas, szittyós az Ipari-park II. építésre kijelölt területén, a Vizslás-Újlak felőli részen. Itt a többszöri terepbejárás és a feltárás során is régészeti negatív volt a felület. A patakhoz közel eső részen az új létesítmény közmű árkaik épültek meg. Az ásatás megkezdésekor ezek a közműárkok már készen voltak, a nyitott árkokban jól látszott, hogy az eredeti felszínre ráhordták a földet.³

A megelőző feltárás során 765 m hosszan, 160 m szélességben, 122 400 m²-es felületen láttuk el a terepbejárás és gépi munkálatok közbeni régészeti megfigyelést. Régészeti feltárási munka 23 600 m²-en folyt, ebből 141 régészeti objektum által fedett volt 19 600 m².⁴ (1. kép 2.)

A legkorábbi lelőhelyet a Ludanice-kultúrába sorolható néhány gödör képviseli, jellegzetes anyaguk mellett bodrogkeresztúri importtal. (2. kép 1.)

A következő lelőhely a nagyobb kiterjedésű szkíta kori telep. Szerkezetére jellemző, hogy nem alakultak ki utcák, nem jött létre szalagfalú szerkezet a patak partján, hanem a pataktól kissé távolabb, elszórtan épültek meg a házak, hulladékgyűjtőkkel és tároló vermekkel, valamint gazdasági épületekkel és munkagyűjtőkkel körülvéve. A telesszerkezetet részben a terület adottságai határozták meg, a fentebb említett természetes vízfolyások felszabdalt felületen, azokhoz igazodva épültek meg a lakóépületek, s egyéb, hozzájuk tartozó telepobjektumok. A telep és a patak között húzódnó sávban folyhatott a földművelés.⁵

A településen a lakóházak kivétel nélkül egyhelyiségesek, félíg földbe mélyítettek. Formájuk igen változatos volt. Előfordultak ovális-, lekerekített sarkú téglalap- és téglalap alapúak egyaránt. Egy részükben nem volt tetőszerkezetet tartó cölöphely. Ezeknél – az objektumokból előkerült – áglenyomatos, megégett agyagtapasztás-darabok arra utaltak, hogy az ágakból font falakat agyaggal tapasztották be kívül-belül egyaránt.⁶ Ennek a falnak a tetejére került rá a fából készült koszorú, amely a tetőszerkezetet tartotta. A házak másik csoportját azok az objektumok alkották, ahol a ház belsejében, a rövidebb falakon belül, az agyaggal lesározott padlóba mé-

unregulated watercourse occupied a wide, swampy territory, the lower areas of which remained reedy and waterlogged in the area designated for the construction of Industrial Park II toward Vizslás-Újlak even after the regulation. Here the surface proved to be archaeologically empty during the repeated field walkings. The trenches of the public utilities of the new establishment were dug in the area closer to the stream. These trenches were already ready when the excavation started and it could be observed in the open trenches that earth had been accumulated over the one-time surface.³

Archaeological observation was carried out parallelly to field walkings and mechanical movement of earth on a surface of 122,400 m² in a length of 765 m and in a width of 160 m. Archaeological excavation was conducted on a surface of 23,600 m², where 141 archaeological features covered a surface of 19,600 m².⁴ (Fig. 1. 2)

The earliest site is represented by a few pits of the Ludanice culture, which contained imported Bodrogkeresztúr vessels beside the characteristic finds of the culture. (Fig. 2. 1)

The next site, a settlement from the Scythian period occupied a larger territory. It did not have streets, it was not a row village on the bank of the stream. The houses were scattered farther from the stream surrounded by refuse and storage pits, economical buildings and working pits. The settlement structure was determined, to a certain degree, by the surface formations in an area segmented by the above-described natural water courses. The dwellings and other settlement features were adjusted to these geographical formations. Probably the land between the settlement and the stream was cultivated.⁵

All the dwellings had a single room, they were semi-subterranean houses. They had various shapes: oval, oblong-shaped with rounded corners, oblong-shaped. Some of them did not have holes showing the place of the posts that could have supported the roof. Here the burnt daub fragments with tree branch impressions found in the features suggest that the wattle walls were plastered with clay on both sides.⁶ The wooden roof frame was placed on top of this wall. Another group of the houses was composed of features where two postholes were sunk

3 A közmű árkok körüli munkákra a szakvéleményt és a terület építés számára felszabadító engedélyt Majcher Tamás régész (Szécsény, Kubinyi Ferenc Múzeum) adta ki, egyúttal kijelölve azt a területet, amelyet csak a régészeti feltárások befejezte után lehet felszabadítani az építők számára.

4 A feltárás előzetes rövid jelentésére ld. VADAY 2001a. illetve a lelőhely anyagának kiállítási katalógusa: VADAY 2001b.

5 A jelenkori településeknél is hasonló jelenség figyelhető meg. A vízjárások közvetlen közelében a sík területen szántók húzódnak, az alacsonyabb dombokat, vagy hegylábakat foglalták el a házak, kertek, míg ezek fölött, a mezőgazdasági munkára már meredeksége miatt is alkalmatlanabb helyen fekszenek a temetők.

6 A tapasztásdarabok egy részénél jól látszott, hogy a vastagabb ágak vízszintesen (!) álltak, a vékonyabbak alkották a függőleges befert sorokat.

3 Tamás Majcher archaeologist (Szécsény, Kubinyi Ferenc Museum) gave the professional opinion and permission for the construction in the area of the trenches of the public utilities and indicated, at the same time, the territory where the construction could be started only after the termination of archaeological excavations.

4 The short preliminary report see in VADAY 2001 and in the catalogue of the exhibition organised from the material of the site: VADAY 2001b.

5 A similar phenomenon can be observed in modern settlements as well. Near watercourses, arable lands can be found in flat areas, the houses and gardens occupied the low hillsides or foothill regions, while the cemeteries were established above them, where the slope was too steep for cultivation.

6 On some of the daub fragments it could be observed that the thicker branches lay horizontally (!), while the thinner ones composed the vertical elements of the wattle.

lyedő két cölöphely jelezte az egykori ágasfás, szelemenes tetőszerkezetet. A harmadik háztípusnál a ház hosszanti középvezetékében helyezkedett el három tartócölöp. Az egyik hosszanti falnál két újabb cölöp tartotta a bejárati részen a fedélszéket. A házak nagyobb részét zsindelel fedhették le, amelyre az előkerült számos vas zsindeleyszög is utalt. (2. kép 14.) A földbe mélyített házakon kívül előkerültek még tapasztott padlójú, felszínre épített épületek is. Egyik épületfajánál sem volt nyoma belső tüzelőhelynek.

A házak közelében – elsősorban a Tarján-patak közeli teleprészen – néhány nagyobb, és mélyebb, kör-, vagy ovális alapú, földbe mélyített, lefelé szűkülő falú, nagyméretű gödör került elő. Ezekben cölöphelyek jelezték az egykori sátoztetőt. Feltehetően műhelyek, gazdasági épületek, raktárak vagy munkagödrök voltak. Néhányukból vas-, bronzfeldolgozásra illetve csontmunkálásra utaló leletek kerültek elő.

Ugyancsak a házak közelében voltak a kisebb, lefelé bővülő, méhkas alakú gabonatarló vermek, hengeres és íves falú hulladékgödrök, valamint szabálytalanabb agyagkitermelő gödrök. Ezek egyikébe egy bal oldalán zsugorított, három év körüli leánygyereket temettek.⁷

A telep keleti oldalán, középtájt, egy több mint 7 m hossz tengelyű és 4 m széles, nagy épület maradványait tártuk fel, amelynek 80–82 cm mélyen fekvő padlósíntjét erősen átégett, vörös, 20–30 cm vastag, paticsos, omladékos réteg borította. Ez volt az egyetlen szkíta kori építmény, ahol egy nagyobb folyami kavicsokkal alapozott tűzhely maradványai kerültek elő. Az épület keleti és nyugati falánál középtájt egy-egy elszenesedett, vastag faoszlop volt. A nyugatitól nem messze egy kupacban nagyobb terméskövek feküdtek. Az épület beomlott törmeléke alatt volt az agyaggal többször letapasztott padló, hosszú ideig tartó használatra, valamint rendszeres karbantartásra utalva.

A telepen igen sok, hosszabb-rövidebb ideig használt szabadtéri tüzelőhely volt. A kemencék egy részénél az agyaggal tapasztott sütőfelület alá válogatott, lúdtojás nagyságú folyami kavicsréteget terítettek a nagyméretű épületben talált belső tűzhelyhez hasonlóan. E kemencék boltozatát a korábbi földmunkák már megsemmisítették.

A szkíta kori telep temetője nem esett a feltárás területére. A fentebb említett, hulladékgödörbe helyezett kislányon kívül még egy jobb oldalára fektetett, erősen zsugorított helyzetben lefektetett újszülött csecsemő csontváza került elő egy majdnem teljesen feltöltődött nagyobb objektumból. Az újszülött lábait a medence alá húzták fel, karjait a test két oldalán nyújtva rendezték el. Ehhez az objektumhoz hasonlóan több háznál is meg lehetett figyelni, hogy az eredeti funkció megszűnése után a mélyedéseket hulladékkal töltötték fel. Az erősen

into the floor, which was plastered with clay, inside the shorter walls of the houses indicating the existence of a prop-and-purlin roof construction. At the third house type, three posts stood along the longitudinal axis of the house. At one of the long walls, two more posts supported the roof frame at the entrance. Most of the houses were probably covered with shingles, which is implied by the numerous shingle nails found during the excavation. (Fig. 2. 14) Beside the semi-subterranean houses, some buildings were overground constructions with plastered floors. Neither of the dwelling types showed any trace of an interior oven or hearth.

Near the houses, especially in the settlement part closer to the Tarján stream, a few larger and deeper, round or oval pits were found with downward slanting walls. Postholes indicated in them that they had been covered by tent roofs. They could be workshops, economic buildings, storage pits or working pits. Some contained finds implying iron or bronze working or bone processing.

Smaller, downwards bulging, beehive-shaped storage pits of cereals, refuse pits with cylindrical and arched walls and clay pits of less regular shapes were also found near the houses. An about 3-year-old girl was buried crouched on the left side in one of these pits.⁷

The remains of a building measuring more than 7 m in length and 4 m in width were unearthed approximately in the centre of the eastern side of the settlement. Its floor level, uncovered in the depth of 80-82 cm, was covered with a 20-30 cm thick strongly burnt, red layer of daub and debris. This was the only building from the Scythian period that contained the remains of an oven with a foundation made of larger river pebbles. Each a charred, thick wooden post was found approximately at the middle of the eastern and the western walls of the building. Stone blocks lay in a heap not far from the western one. The floor, which was more than once plastered with clay, was found under the ruins of the building. It indicates long usage and regular maintenance.

There were many open-air ovens used for longer or shorter periods of time. At some of the ovens, similarly to the interior oven found in the large building, a layer of selected, egg-sized river pebbles was spread under the baking surface, which was plastered by clay. The domes of these ovens were destroyed by earlier movements of earth.

The cemetery of the Scythian period settlement was outside the excavation territory. Apart from the above-mentioned girl laid into a refuse pit, the skeleton of a new-born child was found strongly crouched on the right side in a nearly entirely filled in larger feature. The legs of the infant were drawn up under the pelvis, the arms were extended along the body. It could be observed at this feature and at the rest of the houses as

7 A lelőhely antropológiai anyagának meghatározását Mende Balázs Gusztáv végezte, akinek itt is köszönetet mondok.

7 Balázs Gusztáv Mende carried out the anthropological determination of the site, for which I am grateful.

hamus, égésmaradványokkal teli feltöltés arra utalt, hogy a telep egy része leégphetett. A tönkrement házak nagyobb részét nem építették újra, hanem másutt építették fel az újabbakat. A települést hosszabb ideig használták. Az objektumok egy részébe – azok feladása, illetve részbeni hulladékfosztása után – újabb objektumokat ástak. A szkíta kori telep legkésőbbi horizontjához tartoznak a természetes betöltődésű objektumok. A gépi munka információcsökkentése miatt a szkíta kori lelőhelyen három – esetleg négy – telepfázist lehetett elkülöníteni a feltérési megfigyelések alapján.⁸

A szkíta kori lelőhely anyaga igen sokszínű. A kerámiaanyagban a Gáva-, és Kyjatice kultúra jellegzetes elemei mellett már megtalálhatók a nyugati, Hallstatt-kultúra elemei is a keleti típusú kerámia kíséretében. Egyes edényformák, illetve kivitelük a felsorolt elemek keveredésére utalnak. Az edények legnagyobb része kézzel formált, kevesebb az utánkorongolt, és gyorskorongolt darab. A vastagabb falú, enyhén behúzott peremű, hordó forma, két-három, vízszintes állású bütykös, illetve ujjbenyomásos bordadíszes fazekak, tároló edények felülete részben sima, részben az edény alsó kétharmadában seprűzött, vagy pacskoltan durvított. (2. kép 5–6.) A nagyméretű edényekhez tartoznak még a finoman iszapolt, urnszerű edények is. Egy részük grafitos felszínű. Általában egyszerű, díszítetlen példányok, néhányukon enyhe kannelurás díszítés illetve bütyök töri meg az egyhangú felületet. (2. kép 4.) A tálak behúzott pereműek, vékonyabb falúak, pár – HC ízlésű – darabon a perem torquált. (2. kép 7–10.) Díszítésüknél meg kell említeni a tál teljes felületén vagy csak a felső részen található grafitos felületkezelést, illetve a tálak belsejében a matt felületre felvitt háló-, vagy sávminitát. A tálak között előfordulnak a fordított csonkakúp formájú, egyenes falú darabok, a peremen kiképzett kiöntővel. A kisebb méretű bögrék többirányú kannelurás díszítésűek. Ezek bütyökdiszes, illetve bütyök nélküli változatai egyaránt megtalálhatók az anyagban. A késő bronzkorig visszavezethető omphalosos fenékkiképzésű tálak és csészék⁹ mellett a HD-re jellemző, kicsi, egyenes vagy ferde kannelurás és bevagdosásos merítő edények is megtalálhatók.¹⁰ A salgótarjáni anyagban ezeknek az edényeknek igen változatos a magasra húzott, ansa cornutás fül kialakításának módja. A két gúlás (2. kép 2.), két gombos illetve virág alakú fülek (2. kép 3.) egyaránt előfordulnak.¹¹ A salgótarjáni gúlás végződésű fülű me-

well that after the cessation of the original function, the pits were filled in with refuse. The filling of strongly burnt, ashy remains suggests that a part of the settlement burned down. Most of the damaged houses were not rebuilt, new ones were built instead in another part of the settlement. The settlement was used for a longer time. New features were dug into some of the features after they had been abandoned or partly filled in with refuse. The features that were filled in naturally belong to the latest horizon of the Scythian period settlement. As mechanical work decreased the quantity of information, three, perhaps four settlement phases could be differentiated in the site of the Scythian period after the observations made during the excavation.⁸

The find material of the Scythian period settlement is very colourful. The ceramic material contains the characteristic elements of the Gáva and Kyjatice cultures, just like elements of the western Hallstatt culture and eastern pottery types. Certain vessel forms and the execution suggest the mixing of the listed elements. Most of the vessels were hand-thrown, a few were subsequently wheel-thrown and prepared on a fast wheel. The surfaces of the thick-walled barrel-shaped pots and storage vessels of slightly inverted rims ornamented with two-three horizontal knobs and ribs with finger impressions are partly smooth, partly broomed or coarsened in the lower two-third. (Fig. 2. 5-6) Finely levigated, urn-shaped vessels were also found among the large vessels. Some of them have graphitic surfaces. They are usually simple, undecorated items, some show slight channelled ornaments or knobs. (Fig. 2. 4). The bowls have inverted rims and thin walls, some items – of HC taste – have torqued edges (Fig. 1. 7-10). At their decoration, the graphitic surface finish has to be mentioned, which can be observed on the entire surface of the bowl or only on the upper part, and the net or stripe motive applied on the matt interior surface of the bowls. Some of the bowls are inverse frustum-shaped items with straight walls and a spout on the rim. The smaller cups are ornamented by channelling in diverse directions. They can be found with or without knobs. Beside cups and bowls with omphalos bottoms, which goes back to Late Bronze Age antecedents,⁹ small dippers with straight or oblique channelling and notches, characteristic of the HD, can also be found.¹⁰ The execution of the high-drawn ansa cornuta handles is very varied at these vessels in the Salgótarjáni material. There are handles with two cones (Fig. 2. 2) or two knobs as well

8 A régészeti anyag feldolgozása még folyamatban van, ennek ellenére úgy tűnik, hogy a telepfázisok anyaga jellegében nem különül el lényegesen egymástól. Ez viszont arra utal, hogy a fentebb említett égésrétegek nem jeleznek erőszakos pusztítást. A telep feltehetően természetes csapás, vagy gondatlanság miatt égett le, s nem újabb hódítók, idegen etnikum pusztítását kell benne látnunk.

9 KEMENCZEI 1977, 84.

10 WOLLÁK 1979, 55.

11 WOLLÁK 1979, 55., ILON 1985, 84. a korábbi irodalommal és párhuzamokkal

8 The archaeological material is being analysed, yet it seems that the materials of the settlement phases do not contain any special, differentiating traits. This suggests that the above-described burnt layers were not the results of an aggressive devastation. The settlement burnt down in consequence of a natural disaster or carelessness and it does not indicate the appearance of new invaders, an alien ethnic group.

9 KEMENCZEI 1977, 84.

10 WOLLÁK 1979, 55.

rító csészék jelzik, hogy a Duna-menti, Hallstatt-kultúra elterjedési területén túl is, északkelet felé tovább számolhatunk kulturális hatással.

A telep anyagában igen fontosak azok a leletek, amelyek az egykori lakosok foglalkozására utalnak. Sok félig kész csonttárgy és vágott szarvas-csont nyersanyag került elő. Ezek közül a félkész tárgyak egyértelműen a helyben történő feldolgozásra mutatnak.¹² (2. kép 12.) Az objektumokból nagyszámú – nagyrészt díszített – orsógomb került elő, jelezve a szövés-fonást. Az orsógombok között igen sok kisméretű példány, gyerekjáték is előkerült. Kohászatra utalnak a nyersvas darabok, a vasfeldolgozásra a vasbucák és vasból készült tárgyak. (2. kép 13.) Emellett mezőgazdasági művelés is folyt a település környékén, az előkerült mezőgazdasági vasszerszámok tanúsága szerint. (2. kép 11) A telepen előkerült állatcsont anyagban¹³ mind a domesztikált, mind a vadászott állatok csontjai megtalálhatók.

A Nógrád megyében korábban előkerült szkíta sírok már jelezték, hogy a kora vaskorban a terület új, keleti eredetű vezetőréteg politikai fennhatósága alá került.¹⁴ A salgótarjáni telep anyaga kulturális keveredést mutat. A továbbélő Gáva- és Kyjatice népesség jellegzetes hagyatéka mellett, részben a nyugati Hallstatt kultúra, részben az újonnan érkező – thrako-kimmer-szkíta kultúra elemei utalnak arra, hogy a lakosság kultúrájának összetételét nem tekinthetjük egységesnek. Kérdéses azonban, hogy a kulturális sokszínűség egyúttal mennyiben jelent etnikai sokszínűséget is.

A salgótarjáni ásatás legkésőbbi korszakát egy germán kamasz fiú és egy nő csontvázas sírja képviseli, amelyeket egy széles, már feltöltődött árok szélébe ástak. A sírokból kétoldalú, díszített csontfésű, fibulák, borostyángyöngy és csatok kerültek elő.

A Tarján-patak völgye, a Zagyva-völgy folytatásában a Cserhát és Mátra vonulata között természetes útvonal volt, amely összekötötte a mai Dél-Szlovákiát az Alfölddel. E mellett az út mellett épült meg Hatvan, Gombospusztai római katonai épület is, amely a korábban Aquincumot és Porolissumot összekötő nyugat-keleti irányú kereskedelmi és hadiútba torkolt.¹⁵ Az útvonalnak nagy jelentősége volt az őskortól kezdve. Összekötötte az Alföld nyersanyagban szegény területét az északi területek bányáival. A salgótarjáni szkíta kori telepen előkerült feldolgozatlan nyersvasérc darabok, nagymennyiségű vassalak a vashányászatra és kohászatra, a vasbucák pedig a kereskedelmi tevékenységre utalnak.¹⁶ A kereskedelem mellett az útnak katonai,

as flower-shaped handles (Fig. 2. 3).¹¹ The dippers with cone terminals indicate at Salgótarján that the cultural influence of the Hallstatt culture can be expected north-east of its distribution area along the Danube as well. The finds that hint at the handicrafts practised by the inhabitants are very important elements of the settlement material. There are many half finished bone objects and cut red deer bone raw materials. The half finished objects definitely attest to local production.¹² (Fig. 2. 12). Numerous, usually ornamented, spindle whorls were recovered from the features evidencing spinning and weaving. Many of the spindle whorls were small, even toys were found. The iron ore pieces indicate metallurgy, while pig iron and iron objects prove iron working (Fig. 2. 13). Besides, cultivation was practised at the settlements as proved by the iron agricultural tools (Fig. 2. 11). The animal bone material of the settlement¹³ contained the bones of both domesticated and hunted species.

Scythian graves found in Nógrád county already indicated that the territory had been under the political supremacy of a new leading layer of an eastern origin in the Early Iron Age.¹⁴ The material of the Salgótarján settlement shows a cultural mixing. Beside the characteristic objects of the surviving Gáva and Kyjatice populations, the elements of the western Hallstatt culture and the freshly arrived Thraco-Cimmerian-Scythian culture suggest that the composition of the culture of the population was certainly not uniform. The question is to what degree the cultural mixing can indicate a similar mixing of ethnic elements.

The latest period at Salgótarján was represented by the inhumation burials of a German subadult man and a woman, who lay in graves dug into the edge of a by then filled in wide trench. A two-sided, decorated bone comb, brooches, an amber bead and buckles were found in the graves.

The valley of the Tarján stream was a natural route in the continuation of the Zagyva valley between the Cserhát and the Mátra, which connected the present Southern Slovakia with the Hungarian Plain. The Roman military building of Hatvan, Gombospusztai was built on the same route, which led to the west-east trading and military road that used to connect Aquincum with Porolissum.¹⁵ The route was of a great importance from the prehistoric times. It connected the territories of the Hungarian Plain, which were poor in raw materials, with the mines in the north. The unprocessed iron ore lumps and the large quantity of iron slag found in the Scythian period settlement of Salgótarján imply iron mining

12 A megmunkált csontokat Choyke M. Alice dolgozza fel.

13 Feldolgozását Bartosiewicz László készíti.

14 A kérdéskört összefoglalóan legutóbb tárgyalta: CHOCHOROWSKI 1985.

15 A Zagyva menti út tovább vezetett dél felé, s feltehetően ehhez köthető a Jászberény, Csíkos-kutyinai római épület is.

16 A vasfeldolgozással kapcsolatos nyersanyag és salak anyagot Czajlik Zoltán dolgozza fel.

11 WOLLÁK 1979, 55., ILON 1985, 84 with references and analogues.

12 The processed bones were analysed by Alice M. Choyke.

13 László Bartosiewicz analyses the material.

14 CHOCHOROWSKI 1985 discussed the issue recently in a summary form.

15 The road along the Zagyva led further on to the south, and the Roman building of Jászberény, Csíkos-Kutyina can probably be linked with it, too.

stratégiai szerepe is volt. A salgótarjáni szkíta kori település a mai Dél-Szlovákia területéről dél felé terjeszkedő, majd az Alföldet birtokba vevő keleti népcsoportok egyik útvonalát is jelzi. Az út később sem vesztette el katonai szerepét, erre mutatnak az út mellett előkerült egy-két sírból álló temetkezések is,¹⁷ amelyek sorát észak felé a salgótarjáni sírok is gyarapítják.¹⁸

and smelting, while the pig irons suggest trading activity.¹⁶ Beside trade, the road had a strategic, military role as well. The Scythian period settlement at Salgótarján indicates a route the eastern population groups followed at their southern diffusion from the territory of the present Southern Slovakia until they finally occupied the Hungarian Plain. The road did not lose its military role even later, which is evidenced by the burials consisting of a couple of graves found along the route,¹⁷ the number of which is enriched northward by the Salgótarján graves.¹⁸

17 A sírok kis száma talán közvetett utalás az utat megszálló és biztosító kisebb katonai egységekre és hozzátartozóira.

18 A bátonyterenyei (DORNYAY 1936) és jobbágyi sírok.

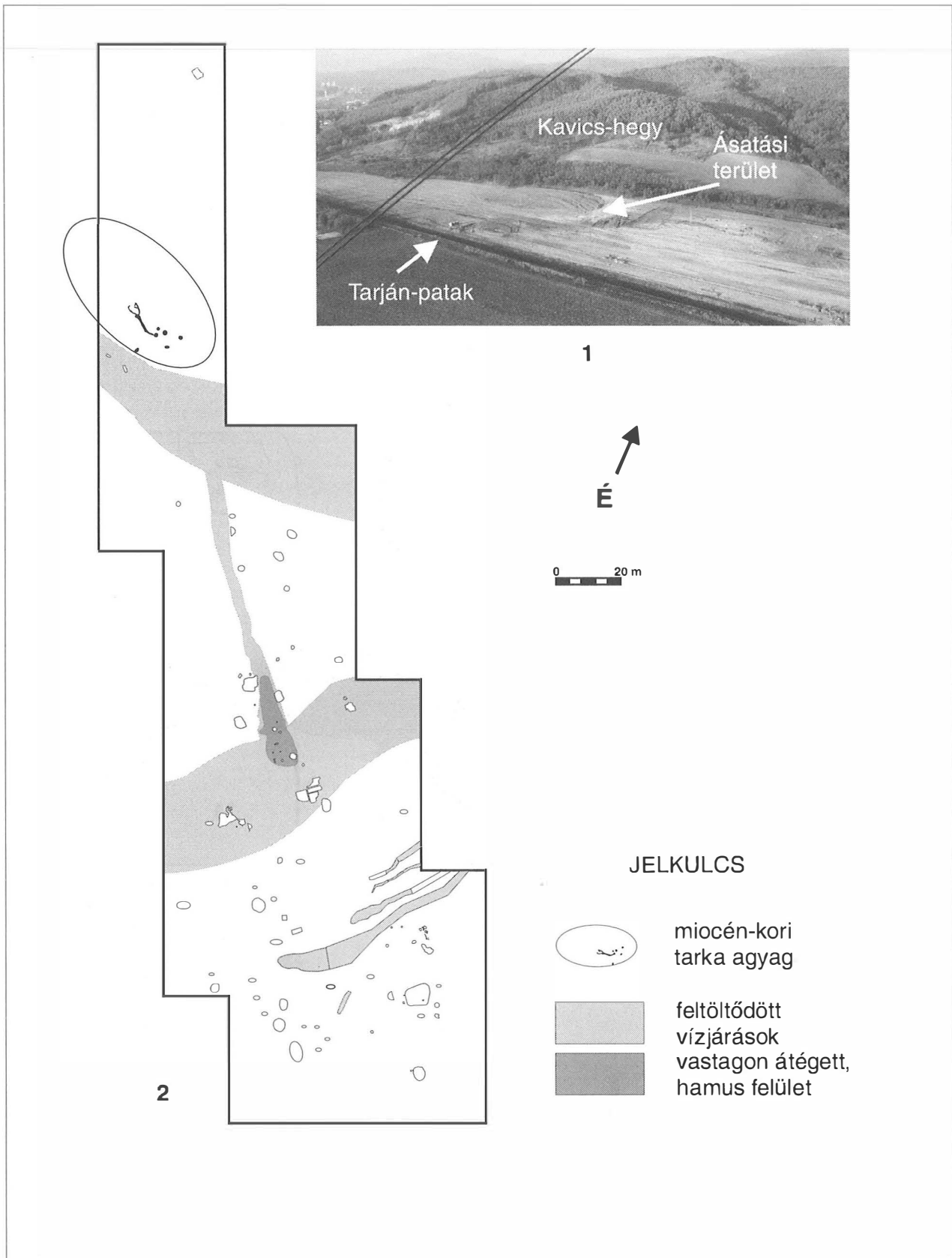
16 The ore and slag material connected to metallurgy is analysed by Zoltán Czajlik.

17 The number of the graves can be an indirect hint at the smaller military units that occupied and controlled the road and their families.

18 The Bátonyterenye (DORNYAY 1936) and Jobbágyi graves.

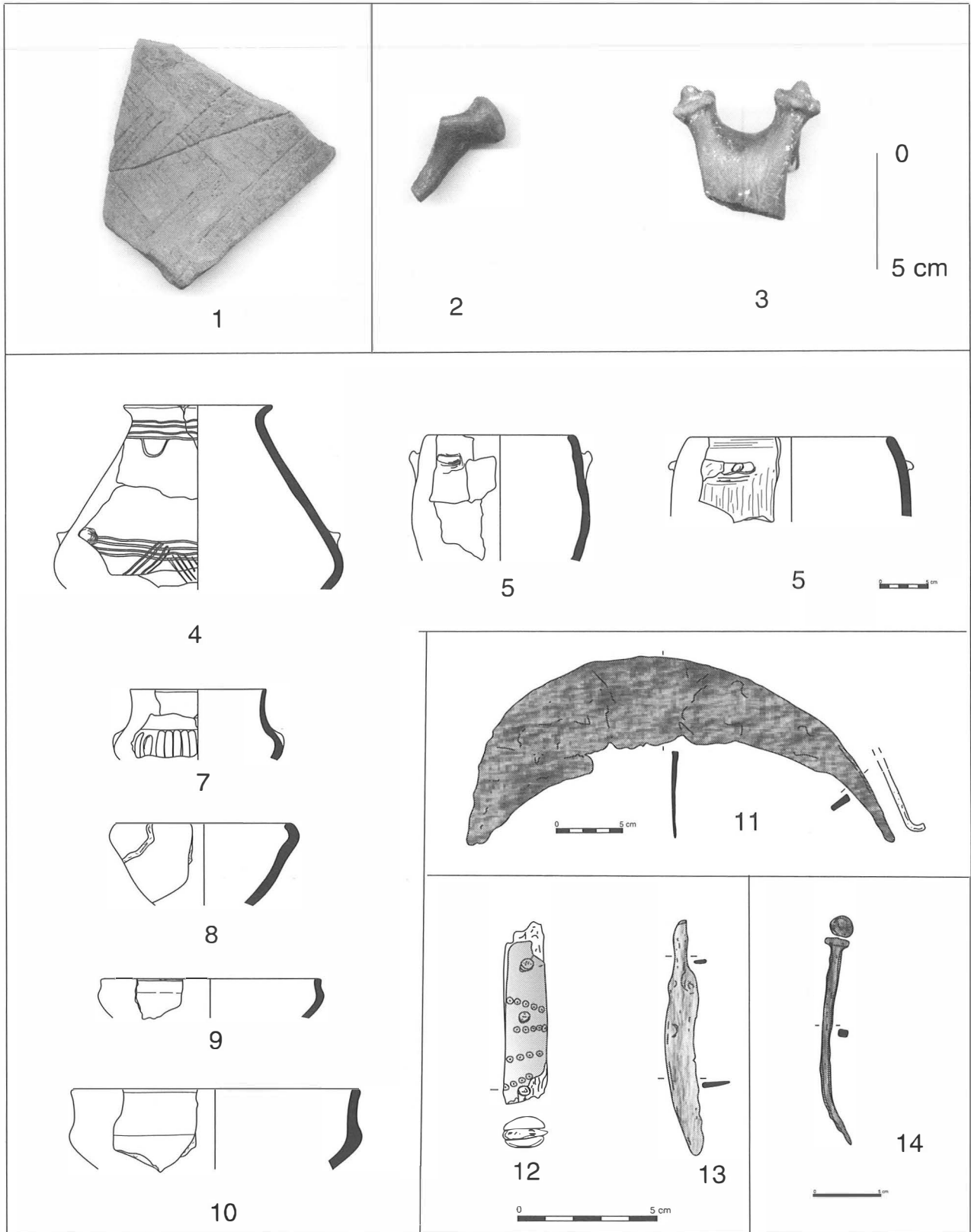
Irodalom • References

- CHOCHOROWSKI 1985 CHOCHOROWSKI, J.: Die Vekerzug-Kultur. Charakteristik der Funde. Universitas Iagellonica Acta Scientiarum Litterarumque XXVI(1985) Warszawa-Kraków.
- DORNYAY 1936 DORNYAY B.: Kisterenyei leletek a hunkorszakból. (Funde aus der Hunnenzeit in Kisterenye) Dolgozatok 1936. 90–100.
- ILON 1985 ILON G.: A Szob-Gregersenkerti szkíta kori temetőrészlet. (Ein skythenzeitliches Gräberfeld in Szob-Gregersengarten. StudComit 17(1985) 75–90.
- KEMENCZEI 1977 KEMENCZEI, T.: Hallstattzeitliche Funde aus der Donaukniedrigung (Hallstatt kori leletek a Dunakönyök térségéből) FolArch 28(1977) 84.
- VADAY 2001A VADAY A.: Előzetes jelentés a Salgótarján, Ipari-Park II. régészeti feltárásról. NMMÉ XXV(2001) 209–216.
- VADAY 2001B VADAY A.: Szkíták és hunok. Régészeti feltárások az Ipari-Park II. területéről. Salgótarján, 2001. Kiállításvezető
- WOLLÁK 1979 WOLLÁK K.: Halstatt kori leletek a Pilismarót–Szobi révi településfeltárásból. Hallstattzeitliche Funde aus der Ausrüstung bei Pilismarót–Szobi-rév. In: Dunai Régészeti Közlemények. Szerk.: Kemenczei Tibor, Bp. 1979. 49–61.

1. kép: 1: a lelőhely sárkányrepülőről készült felvétele, 2: összesítő teleprajz

Fig. 1. 1: The view of the site made from a glider, 2: complex plan of the settlement.

2. kép: 1: bodrogkeresztúri edénytöredék, 2-3: merítőcsésze fültöredékek, 4-10: kerámia típusok, 11: vassarló, 12: vaskés faragott csontnyele, 13: vaskés, 14: zindelyszög

Fig. 2. 1: Bodrogkeresztúr sherds; 2-3: handle fragments of dippers; 4-10: pottery types; 11: iron sickle; 12: carved bone handle of an iron knife; 13: iron knife; 14: shingle nail.

Kiss Viktória

Előzetes jelentés a Balatonszemes, Bagó-dombon végzett megelőző feltárásról (Somogy megye)

A lelőhely leírása

Balatonszemes falu külterületén, egy lankás domboldal déli végén fekszik a lelőhely. A területen az előzetes terepbejárás során nagyon kevés, jellegtelen újkőkori kerámia és pár kőeszköz jelölt őskori lelőhelyet. Az M7-es autópálya építését megelőző leletmentésen 1999–2001. években, több ásatási szezonban összesen 27 800 m²-t tártunk fel (1. kép).¹ A lelőhelyen a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kultúra települése, a középső rézkori Balaton-Lasinja kultúra gödrei, egy római birtokhátróló árokrendszer nyomai, illetve három avar kori temkezés mellett egy további, feltehetően szintén az avar korszakhoz tartozó temkezés és telepnyom került elő.

Az alábbiak elsősorban az avar kori sírok leletanyagát szeretném bemutatni és értékelni, az újkőkori és a rézkori település feltárási eredményeit – a teljes feldolgozás előtt – csak röviden tárgyalom.

Az ásatás eredményei

Neolitikum

A dunántúli vonaldíszes kultúra több fázisban is lakta a lelőhely területét: a kultúra legidősebb időszakának leletei² illetve a fiatal vonaldíszes népességre (ún. keszthelyi csoport) jellemző leletek egyaránt előkerültek³. A neolitikus település feltehetően a domb teljes területét elfoglalta, mivel északon és délen a 100–120 méter széles nyomvonal határain kívül is folytatódnak a régészeti jelenségek. Keleti és nyugati irányban egyaránt elértük a lelőhely szélét, így az ásatással az egykori falu teljes keresztmetszetéről képet nyerhettünk: az újkőkori objektumok 280 m szélességben terülnek el; a település központi részén több, mint 500 objektumot tártunk fel. A különféle tároló- és szemétdödrök mellett néhány cölöplyukat illetve egy cölöpház részletét is megtaláltunk, de teljes házalap a talajadottságok miatt nem volt megfigyelhető. A telepszerkezetről, a házak elhelyezkedéséről a vonaldíszes kultúra Nyugat-Európában és a szomszédos Balatonszárszó, Kiserdei-dűlő telepén⁴ feltárt házak segítségével alkothatunk képet: az egykori házak oldalát kísérő hosszú gödrök a Bagó-dombon is nagyjából É-D-i tájolású lakóépületekre utalnak. Az

1 A lelőhely az M7-es autópálya Somogy megyei nyomvonalán a 12. számot kapta (M7/S-12). 1999. szeptember-novemberben 9000 m²-t, 2000 tavaszán és őszén összesen 14400 m²-t, 2001-ben további 4400 m²-t tártunk fel.

2 KALICZ 1995

3 KALICZ 1991, 26–28; REGENYE 1995; HONTI ET AL. 2002, 10

4 HONTI ET AL. 2002, 9–10, IV. tábla, V. tábla 1–2

Viktória Kiss

Preliminary report on the excavation preceding development work at Balatonszemes, Bagó-domb (Somogy county)

Description of the site

The site can be found at the southern end of a gently sloping hillside near the village of Balatonszemes. Very few, uncharacteristic Neolithic sherds and a few stone tools marked the prehistoric site at the field walking carried out prior to the excavation. In total, a surface of 27800 m² was unearthed by the rescue works preceding the construction of highway M7 in the subsequent excavation seasons between 1999 and 2001 (Fig. 1).¹ The settlement of the Middle Neolithic Transdanubian Linear Pottery culture, the pits of the Middle Copper Age Balaton-Lasinja culture, the traces of a ditch system that bordered the plots in the Roman period, three burials from the Avar period and another burial and settlement traces probably also from the Avar period were found at the site.

In the followings I will focus on the description and the evaluation of the find material of the Avar period graves, while the excavation results of the Neolithic and Copper Age settlements will only shortly be discussed until the complex analysis of the finds.

Excavation results

Neolithic

The Transdanubian Linear Pottery culture inhabited the territory of the site in more than one phase: finds of the oldest phase of the culture² and finds characteristic of the younger Linear Pottery population (so-called Keszthely group) were equally found.³ The Neolithic settlement probably occupied the entire area of the hilltop since the archaeological phenomena extended over the 100–120 m wide track in the north and the south. In the east and the west, we reached the edges of the settlement, so we got a full-scale cross-section of the one-time village. The Neolithic features were distributed in a width of 280 m. More than 500 features were unearthed in the central part of the settlement. Beside various storage and refuse pits, we uncovered a few postholes and the fragment of a post house, although the entire ground plan could not be observed because of the character of the soil. We can get a picture about the structure of the settlement, the distribution of the

1 The site was marked by no. 12 in the track of highway M7 in Somogy county (M7/S-12). 9000 m² were unearthed in September–November 1999, 14400 m² in the spring and autumn of 2000 and further 4400 m² in 2001.

2 KALICZ 1995

3 KALICZ 1991, 26–28; REGENYE 1995; HONTI ET AL. 2002, 10

előkerült paticsdarabok tanúsága alapján a házak falát gondosan bemeszelték.⁵

A neolitikus falu területén összesen hat, melléklet nélküli zsugorított csontvázas sírt is feltártunk. Ezek egy részét a nagyméretű gödrök felső részébe temették el. Más halottak sekélyebb, önálló sírnak ásott gödrökből kerültek elő – ezek egyikének egész testét okker borította.⁶

A kerámiaanyagban a vastag falú, rozettás bütykökkel, körömsípésekkel, felkent barbotinnal (Schlickwurf) díszített edények és a vékonyfalú, fényezett, vonaldíszekkel ellátott díszkerámia számos kiegészíthető példánya is előfordul.⁷ A pattintott kőeszközök többségének alapanyaga a Bakonyból származó tűzkő – a bakonyi nyersanyag használatát nemcsak a számos apró pattintott kőpenge és szilánk bizonyítja, hanem egy hatalmas méretű (3,5 kg súlyú) szentgáli radiolarit nyersanyagtömb is. A nagy nyersanyag-kötömb több szempontból is jelentős: egyrészt mérete miatt messze kiemelkedik az eddig ismert újkőkori nyersanyagtömbök és magkövek közül, másrészt egyértelműen bizonyítja a szentgáli tűzkőbánya középső neolitikus használatát.⁸ További adatok fényében lesz megválaszolható, hogy a Balaton déli oldalán élő népcsoportok expedíciókat indítottak-e a bakonyi nyersanyag megszerzéséért, vagy cserekereskedelem útján szereztek-e be azt. A kőeszközöket helyben állították elő; a helyi gyártásra utal a néhány gödörben, nagy számban megtalált penge és szilánk. Jelentősége van az öt kis obszidián pengének is, mivel a vonaldíszes kultúra dunántúli telepeiről csak néhány lelőhelyről ismertünk obszidián eszközöket.⁹ A csiszolt kőeszközök között egy nemes-serpentinit véső, kőbalta-töredékek, kaptafaalakú balta és számos nagyméretű őrlőkő található meg.¹⁰

Figyelemre méltó lelet egy nagyméretű ülő idol, mely nagyrészt épen maradt meg és egy agyagszobor (oltár?) töredéke.¹¹ A korabeli hitvilágról árulkodik továbbá egy edényről letörtött plasztikus emberfej-díszítés és egy kisméretű nőtöredéke: a fejen gondosan ábrázolt hajviselet párhuzama az Aba-felsőszentiványi idoltöredékről ismert.¹²

Rézkor

A középső rézkori település szerkezetéről kevesebb adat rendelkezünk. Az előkerült 20–30 objektum mindegyike gödör, többségükben enyhén méhkas alakú, kerek tárolóvermek. Lakóépületnek nem találtuk nyomát, de a gödrökben talált nagy mennyiségű patics alapján fel-

houses after the houses unearthed in the settlements of the Linear Pottery culture in Western Europe and in the neighbouring Balatonszárszó Kiserdei-dűlő site.⁴ The long pits alongside the one-time houses attest to dwellings oriented approximately to N-S at Bagó-domb as well. The uncovered daub fragments suggest that the walls of the houses were carefully whitewashed.⁵

Six crouched inhumation graves without grave furniture were also unearthed in the territory of the Neolithic village. Some graves were dug into the upper parts of the large pits. Other skeletons were found in shallow grave pits. One of the latter skeletons was entirely covered by ochre.⁶

The ceramic material contains thick-walled vessels ornamented by rosetted knobs, nail impressions, barbotine (Schlickwurf) and fragments of thin-walled ornamental pottery with polished surfaces and linear ornaments, many of which could be refitted.⁷ The raw material of the majority of the stone tools was flint from the Bakony. The use of the Bakony raw material is attested to not only by numerous chipped bladelets and flakes but also by a huge (3.5 kg) block of Szentgál radiolarite. The large raw material block is important from several aspects: first because it is much larger than any of the so far known Neolithic raw material blocks and cores, second because it unambiguously proves the use of the Szentgál flint mine in the Middle Neolithic.⁸ More data are needed to answer the question if the population groups living on the southern side of the Balaton organised expeditions to acquire the raw material from the Bakony or they got it in exchange. The stone tools were locally produced. Local production is implied by the large number of blades and flakes found in a few pits. The five small obsidian blades are also important since obsidian tools are known only from a few settlements of the Linear Pottery culture in Transdanubia.⁹ A serpentinite chisel, stone axe fragments, a shoe-last celt and numerous large querns belong among the polished stone tools.¹⁰

Further interesting finds are a large seated idol, which was relatively well preserved, and the fragment of a clay statue (altar?).¹¹ A plastic human head ornament broken from a vessel and the fragment of a female statue inform us about the contemporary beliefs. The analogue of the carefully depicted hairstyle of the female statue can be observed on an idol fragment found at Abafelsőszentivány.¹²

Copper Age

We have less data about the structure of the Middle Copper Ages settlement. All the 20–30 features were pits,

5 Az újkőkori leletanyag feldolgozását Sebők Katalin végzi.

6 Az embertani anyag feldolgozását Zoffmann Zsuzsanna végzi.

7 BONDÁR–HONTI–KISS 2000, IX. t. 1, 3

8 T. BÍRÓ 2001

9 T. BÍRÓ 1988, 266, Fig. 10, 15; T. BÍRÓ 1994, 161, Fig. 3A.

10 Az újkőkori kőanyag feldolgozását T. BÍRÓ Katalin végzi.

11 BONDÁR–HONTI–KISS 2000, X. t. 1–2

12 MAKKAY 1970

4 HONTI ET AL. 2002, 9–10, plate IV, plate V. 1–2

5 The Neolithic find material was analysed by Katalin Sebők.

6 Zsuzsanna Zoffmann carries out the anthropological analysis.

7 BONDÁR–HONTI–KISS 2000, Plate IX. 1, 3

8 T. BÍRÓ 2001

9 T. BÍRÓ 1988, 266, Fig. 10, 15; T. BÍRÓ 1994, 161, Fig. 3A.

10 Katalin T. BÍRÓ analyses the Neolithic stone material.

11 BONDÁR–HONTI–KISS 2000, X. t. 1–2

12 MAKKAY 1970, Fig. 12

színre épített, vesszőfonatos-anyagtapasztásos házakra következtethetünk. Az egyik gödörből előkerült leletek talán valamiféle rítus folyamatára utalnak: egy ház om-ladéjának nagyméretű paticsait három rétegben helyezték a földbe, az egyes paticsrétegek közé pedig edénytöredékekből álló rétegek kerültek. A három, egymásra rétegződő kerámiaszint anyagából két nagyméretű edényt lehetett összeállítani. Néhány más gödörből is gazdag leletanyagot tártunk fel: a Balaton-Lasinja kultúra bögréit, kétfülű amforát és tálakat¹³, illetve számos, félig megmunkált kőeszközt.¹⁴

Római kor

A lelőhely teljes területét metsző illetve derékszögben megtörő, V-alakú, helyenként kettős-hármas árokrendszer kezdetben a vonaldíszes kultúra telepéhez tartozó ároknak tartottuk.¹⁵ A későbbiekben a rézkori objektumokkal megfigyelt szuperpozíciók és az árokból előkerült kevés leletanyag (néhány késő római, besímitott díszű edénytöredék és egy bronzkarika) a római kori keltezését valószínűsítette. Az árokrendszer feltehetően egy birtoktest határát jelző kerítőárokkal azonosítható.

Avar kor

A lelőhely nyugati részén tártunk fel egy kemencét, melynek betöltéséből a népvándorlás korra (6–7. századra) keltezhető korongolt fazék töredéke, egy töredékes, 1. századi, erős profilú római bronzfibula¹⁶, átégett platinja alól pedig egy kézzel formált, ujjbenyomkodással díszített peremű fazék töredékei kerültek elő. A kemence hamusgödörbe egy szintén népvándorlás kori sírt ástak bele, melléklete egy bronzhuzal fülbevaló volt (3. kép 21.).

Talán e rövid életű megtelepedés idejében ástak földbe azt a három avar sírt, amely a lelőhely keleti oldalán, az említett teleprészlettől kb. 120–130 méterre került napvilágra (2. kép). Az egymás közelében előkerült sírok közül kettő nagyjából pontosan É-D-i tájolású, míg a legtöbb leletet tartalmazó sír (359. sír) DK-ÉNY tájolással került eltemetésre. A 352. sírt egy középső neolitikus gödörbe (237/338. obj.) ásva találtuk meg. Koporsónyomot egyik sírnál sem tudtunk megfigyelni. Az antropológiai adatok alapján a sírok két nő és egy gyermek temetkezését rejtették.¹⁷ A legjellegzetesebb leletek a nagy lemezgömbös fülbevaló¹⁸, a kék pasztyöngyöslengő csüngőjű fülbevalók, melyek a hengerpalástos lengő csüngőjű típus egyszerű, köznépi változataiként értelmezhetők¹⁹, és a rúd-, kéttagú, kettős kónikus és szemesgyöngyök²⁰. Párhuzamaikat például Bólyon,

most of them slightly beehive-shaped, round storage pits. We could not find traces of dwellings, although the large number of daub fragments found in the pits imply overground wattle-and-daub houses. The finds of one of the pits perhaps show the sequences of some kind of a rite: the daub fragments from the ruins of a house were placed into the earth in three layers with layers of sherds separating them. Two large vessels could be refit from the three subsequent pottery layers. Some other pits also yielded a rich find material: cups, a two-handled amphora and bowls of the Balaton-Lasinja culture¹³ and numerous half-finished stone tools.¹⁴

Roman period

Initially we thought that the V-shaped, at some places double and triple ditch system, which intersected the entire site and broke at a right angle, belonged to the settlement of the Linear Pottery culture.¹⁵ Later, the superposition with the Copper Age features and the few finds recovered from the ditch (a few Late Roman sherds with smoothed-in ornaments and a bronze ring) supported the dating of the feature from the Roman period. The ditch system could mark the border of a land.

Avar period

An oven was unearthed in the western part of the site. Its fill yielded the fragment of a wheel-thrown pot dated from the Migration period (6th–7th centuries), a fragmentary, strong-profiled brooch from the 1st century¹⁶, while the fragments of a hand-thrown pot with finger impressions were recovered from under the burnt baking surface. A grave was dug into the ash pit of the oven in the Migration period. It yielded a bronze wire earring (Fig. 3. 21.).

Perhaps the three Avar graves found in the eastern part of the site, about 120–130 m from the above-mentioned settlement fragment, were dug at the time of this short-lived settlement (Fig. 2). Two of the graves found close to one another had exactly N-S orientation, while the grave that contained the richest find material (grave no. 359) had a SW-NE orientation. Grave no. 352 was found dug into a Middle Neolithic pit (feature no. 237/338). We could not observe traces of coffins in any of the graves. The anthropological examinations revealed that two women and a child were buried here.¹⁷ The most characteristic finds are an earring with a large sheet-globule¹⁸, earrings with pendulum pendants of blue paste beads, which can be interpreted as the simple variants of the pendulum pendant type with cylindrical

13 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, IX. t. 2; HONTI ET AL. 2002, 3

14 A rézkori település kerámiaanyagát Somogyi Krisztina, a kőanyagot Horváth Tünde dolgozza fel.

15 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, V. t. 6

16 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, X. t. 3–4

17 Az avar kori sírok embertani anyagának meghatározásáért Köhler Kitti-nek tartozom köszönettel.

18 ORMÁNDY 1995, 157–158: Páhipuszta altípus

19 vö. PÁSZTOR 1986

20 PÁSZTOR 1995

13 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, IX. t. 2; HONTI ET AL. 2002, 3

14 The pottery material of the Copper Age settlement is analysed by Krisztina Somogyi, the stone tools by Tünde Horváth.

15 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, Plate V. 6

16 BONDÁR-HONTI-KISS 2000, Plate X. 3–4

17 I am grateful to Kitti Köhler for the determination of the anthropological material of the Avar period graves.

18 ORMÁNDY 1995, 157–158: Páhipuszta subtype

Nagyharsányban²¹ vagy Kölkeden²², illetve az újabban közölt madarasi temetőben²³ találjuk meg – a felsorolt tárgyak alapján a sírok a közép avar korra, a 7. század utolsó harmadára keltezhetőek. Ugyanennek az időszaknak az emléke egy további, szórványként előkerült kék pasztagyöngyös fülbevaló (3. kép 20.).

Az avar kori sírok leírása:

A 352. sírban É-D-i tájolással, háton fekve, jobb oldalra enyhén behajlított lábakkal, jobbra fordult fejjel elhelyezett, 40 év körüli felnőtt nő feküdt. Egyetlen melléklete a koponyája alatt, a jobb fültájón előkerült, nagy lemezgömbös bronzfülbevaló volt. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú volt (3. kép 1–2.).

A 359. sírban fekvő 20 év körüli, felnőtt nő DK-ÉNY tájolással, háton fekve, a testre helyezett, behajlított bal karral került eltemetésre. Teste átlósan feküdt a kissé trapezoid téglalap alakú sírgödörben. A bal fül táján pasztagyöngy csüngős bronzhuzal fülbevaló volt, párja a nyak jobboldalán került elő, karikáját nem találtuk meg. A mellkason és a nyak körül szemesgyöngyökből, kettőskúp és hasáb alakú üvegpasztagyöngyökből fűzött nyaklánc gyöngyei helyezkedtek el. A bal medencelapát fölött egyenes hátú vaskést találtunk, mely az elhunyt övéről függhetett (3. kép 6–19.).

A 361. sírban 7–8 éves gyermek rossz megtartású csontjait találtuk meg az É-D-i tájolású, enyhén trapezoid téglalap alakú sírgödörben. A koponyán kívül csak a hosszúcsontok egy része maradt meg. A mellékleteket jelentő fekete pasztagyöngycsüngős bronzhuzal fülbevalókat feltehetően egy állatjárat bolygatta meg, ezek a jobb felkarcsont mellett és a kézfej helyén kerültek elő (3. kép 3–5.).

A feltárást a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére az MTA RI végezte, munkatársak voltak: Bertók Gábor, Kulcsár Gabriella, Paszternák István, Sebők Katalin. A rajzokat Balla Krisztián, Hrivnák Péter Pál és az Archeodata Bt. készítette.

mantles used by the commoners¹⁹, and rod-shaped, double and biconical and ocular beads²⁰. Their analogues can be found for example at Bóly, Nagyharsány²¹ or at Kölked²² and in the recently published cemetery at Madaras²³. Based on the listed objects, the graves can be dated from the Middle Avar period, the last third of the 7th century. Two earrings with paste beads found as stray finds also came from this period (Fig. 3. 20.).

Description of the Avar period graves:

An about 40 years old woman lay on the back in the N-S oriented grave no. 352. The legs were slightly flexed, the head turned to the right. The only grave-good was a bronze earring with a large sheet-globule found under the skull at the right ear. The grave shaft was oblong-shaped with rounded corners (Fig. 3. 1–2.).

An about 20 years old adult woman lay in the SE-NW oriented grave no. 359. She lay on the back, the left arm was bent over the body. The skeleton lay diagonally in the slightly trapezoid grave shaft. There was a bronze wire earring with a paste bead pendant at the left ear. Its pair was found on the right side of the neck, the ring was missing. The oculus beads, biconical and prismatic paste beads of a necklace lay on the chest and around the neck. A straight-backed iron knife was found above the left pelvic bone. It probably hung from the belt of the deceased (Fig. 3. 6–19.).

The poorly preserved bones of a 7–8 years old child were found in the N-S oriented, slightly trapezoid, oblong-shaped grave no. 361. Only the skull and some of the long bones were preserved. The bronze wire earrings with paste bead pendants were probably disturbed by a burrowing animal, they were found beside the right humerus and in the place of the hand (Fig. 3. 3–5.).

The excavation was carried out by the MTA RI on the request of the Directorate of the Somogy County Museums. The collaborators were: Gábor Bertók, Gabriella Kulcsár, István Paszternák, Katalin Sebők. The drawings were made by Krisztián Balla, Péter Pál Hrivnák and the Archeodata Bt.

21 PAPP 1962, 31–32. sír, 42. sír, 58. sír; PAPP 1963, 22. sír, 54. sír, 62. sír; ERDÉLYI-NÉMETH 1969, 128. sír, 192. sír; BÓNA 1979, 12
22 Kiss 1996, 193–195, Abb. 33, 7, 11
23 RÁCZ 1999, 361–364, 370–371

19 see PÁSZTOR 1986

20 PÁSZTOR 1995

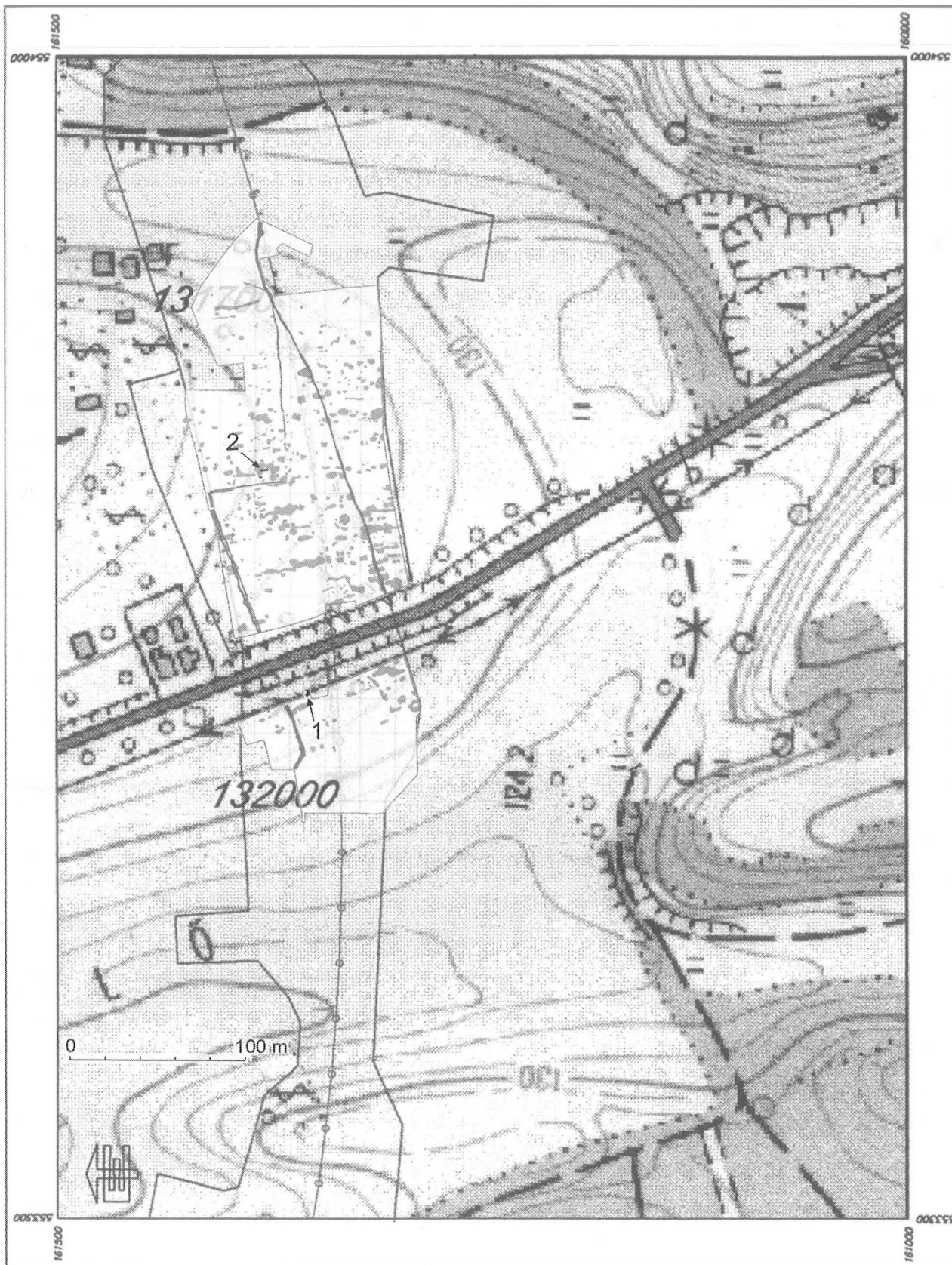
21 PAPP 1962, grave no. 31–32, grave no. 42, grave no. 58; PAPP 1963, grave no. 22, grave no. 54, grave no. 62; ERDÉLYI-NÉMETH 1969, grave no. 128, grave no. 192; BÓNA 1979, 12

22 Kiss 1996, 193–195, Abb. 33, 7, 11

23 RÁCZ 1999, 361–364, 370–371

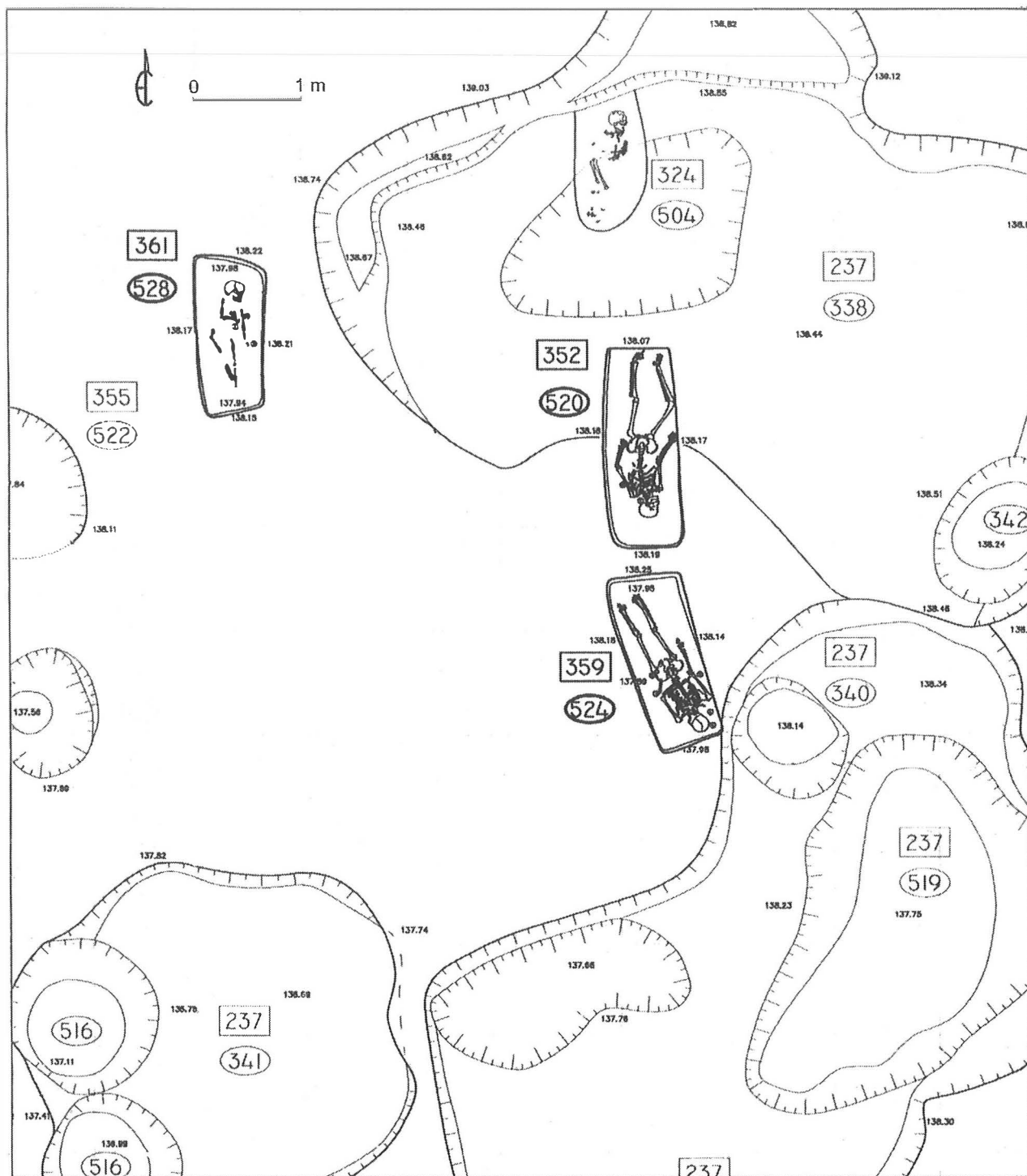
Irodalom • References

- T. BÍRÓ 1988 T. BÍRÓ, K.: Distribution of lithic raw materials on prehistoric sites. *ActaArchHung* 40 (1988) 251–274.
- T. BÍRÓ 1994 T. BÍRÓ, K.: The role of lithic finds in the Neolithic archaeology of the Alföld. *JAMÉ* 36 (1994) 157–165.
- T. BÍRÓ 2001 T. BÍRÓ, K.: The „ham” of Bagódomb. *Festschrift für G. Lazarovici. Red. F. Draşovean. Museul Banatului Timişoara* (2001) 91–122.
- BÓNA 1979 BÓNA I.: A Szegvár-sárpoldali lovassír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz. *Das Reitergrab von Szegvár-Sárpoldal. Beiträge zu der frühawarischen Bestattungssitten. ArchÉrt* 106 (1979) 3–32.
- BONDÁR–HONTI–KISS 2000 BONDÁR M.–HONTI Sz.–KISS V.: A tervezett M7 autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (1992–1999). Előzetes jelentés I. The preceding archaeological excavation of the planning M7 highway in County Somogy (1992–1994). Preliminary report I. *SMK XIV* (2000) 93–114.
- ERDÉLYI–NÉMETH 1969 ERDÉLYI I.–NÉMETH P.: A Várpalota-gimnáziumi avar temető. *Awaren-Friedhof Várpalota-Gymnázium. VMMK* 8 (1969) 167–198.
- HONTI ET AL. 2002 HONTI Sz.–BELÉNYESY K.–GALLINA Zs.–KISS V.–KULCSÁR G.–MARTON T.–NAGY Á.–NÉMETH P. G.–OROSS K.–SEBŐK K.–SOMOGYI K.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. Rescue excavations in 2000–2001 on the planned route of the M7 motorway in Somogy County. Preliminary report II. *SMK XV* (2002) 3–36.
- KALICZ 1991 KALICZ, N.: Die Keszthely-Gruppe transdanubischen (mitteleuropäischen) Linienbandkeramik in Lichte der Ausgrabung in Kustánszeg (Westungarn). *CommArchHung* 1991, 5–38.
- KALICZ 1995 KALICZ, N.: Die älteste transdanubische (mitteleuropäische) Linienbandkeramik. Aspekte zu Ursprung, Chronologie und Beziehungen. *ActaArchHung* 47 (1995) 23–59.
- KISS 1996 KISS, A.: Das awarenzeitliche gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A. *Studien zur Archäologie der Awaren* 5. Hrsg. Daim, F. Innsbruck 1996.
- MAKKAY 1970 MAKKAY J.: A kőkor és a rézkor Fejér megyében. Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig I. Főszerk. Fitz J. (Székesfehérvár 1970)
- ORMÁNDY 1995 ORMÁNDY J.: Granulációs díszítés avar kori tárgyakon. Gúla- és lemezgömbcsüngős avar fülbevalók. *Awarenzeitliche Gegenstände mit Granulationsverzierung. Goldene Ohrgehänge mit Pyramiden- und Kugelhänger. MFMÉ-StudArch* 1 (1995) 151–181.
- PAPP 1962 PAPP L.: A bolyi avar kori temető I. *JPMÉ* 1962, 163–194.
- PAPP 1963 PAPP L.: A nagyharsányi avar kori temető. *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Nagyharsány. JPMÉ* 1963, 111–141.
- PÁSZTOR 1986 PÁSZTOR E.: Adatok a közép avar kori ékszerek kérdéséhez. *Beiträge zur Frage der mittelawarenzeitliche Schmucke. ArchÉrt* 113 (1986) 113–134.
- PÁSZTOR 1995 PÁSZTOR E.: A kora és közép avar kori gyöngyök és a bizánci éremleletes sírok kronológiai kapcsolata. *Die chronologische Beziehung der Perlen und byzantinische Münzen führenden früh- und mittelawarenzeitlichen Gräber. SMK* 11 (1995) 69–92.
- RÁCZ 1999 RÁCZ Zs.: A Madaras-téglavetői avar temető (Kőhegyi Mihály ásatása 1959–1962). *Das awarische Gräberfeld von Madaras-Téglavető (Ausgrabungen von Mihály Kőhegyi 1959–1962). MFMÉ-StudArch* 5 (1999) 347–395.
- REGENYE 1995 REGENYE J.: Adatok a határvonal módosulásához a zselizi csoport késői szakaszában. *PAMÉ* 5 (1995) 139–148.

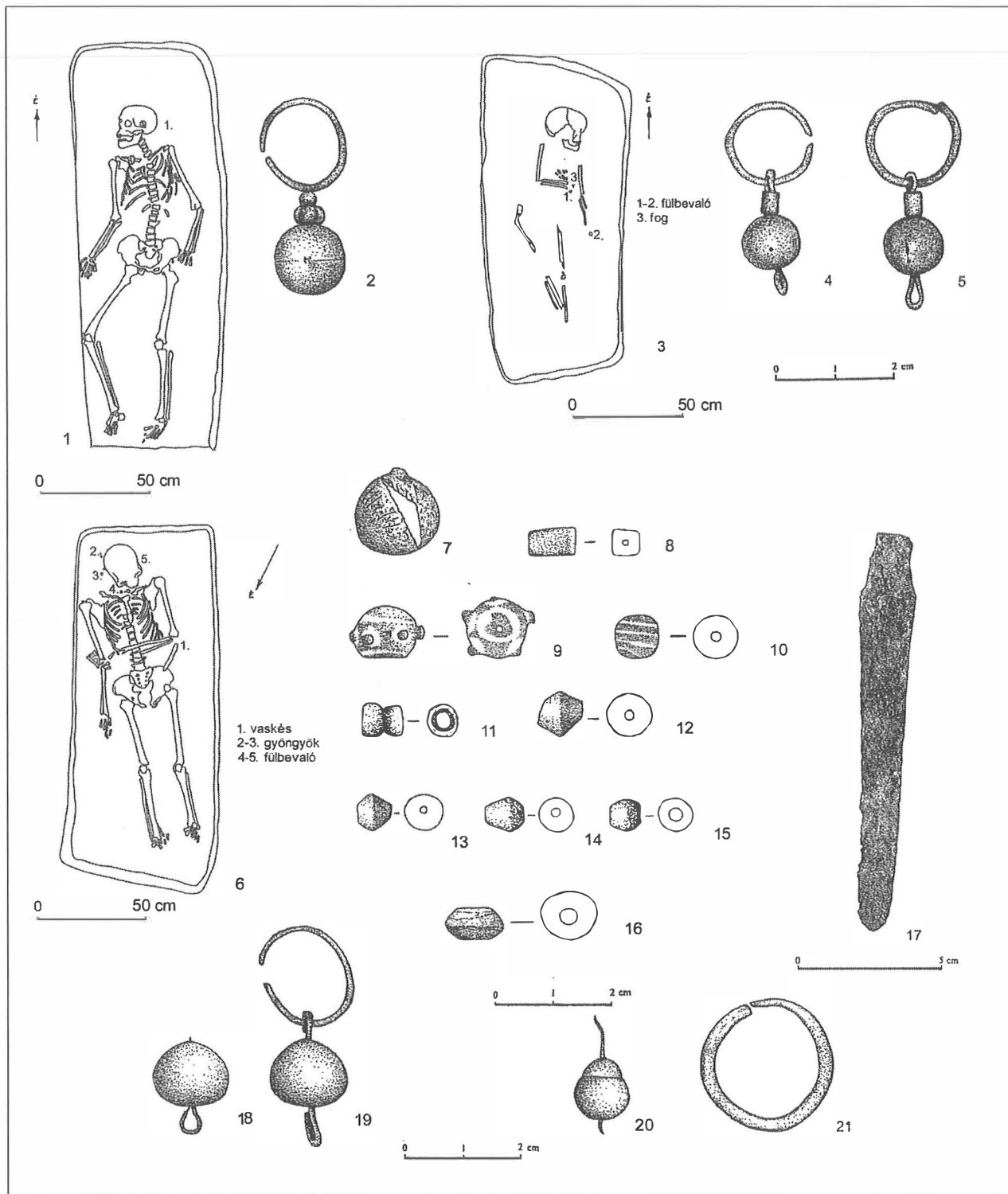
1. kép: Balatonszemes, Bagódomb: a lelőhely helyszínrajza az M7-es autópálya tervezett nyomvonalával és a feltárás összesítő térképe. Nyíllal jelölve az avar kori telepnyom (1) és a sírok helye (2).

Fig. 1: Balatonszemes, Bagódomb: the plan of the site with the projected track of highway M7 and the complex plan of the excavations. The arrow indicates the settlement traces (1) and the graves (2) from the Avar period.

2. kép: Balatonszemes, Bagódomb: az avar kori sírok elhelyezkedése és környezete

Fig. 2: Balatonszemes, Bagódomb: the situation and environment of the Avar period graves

3. kép: Balatonszemes, Bagódomb: 1-2: 352. sír, 3-5: 361. sír, 6-19: 359. sír, 20: 81/161. objektum, 21: szórvány
 Fig. 3: Balatonszemes, Bagódomb: 1-2: grave no. 352, 3-5: grave no. 361, 6-19: grave no. 359, 20: feature no. 81/161, 21: stray find

Ódor János Gábor

Fadd, Jeges-hegy 10–11. századi temetője**(Az 1999–2000. évi ásatások eredményei)¹***A lelőhely leírása, kutatástörténet*

A Mezőföld Tolna megyei szakaszának déli szélén, a ma már holt ág Fadd-Dombori Duna-szakasz partján található Fadd. (1. kép 1.) A község északnyugati szélső házaitól 500 méterre északra húzódik egy nagyjából észak-déli irányú homokdomb-vonulat, amelynek legmagasabb részét Jeges-hegynek nevezik a helyi lakosok. (1. kép 2.) A lelőhelyre Czövek Attila hívta fel a figyelmemet 1995-ben, aki Fadd határának régészeti topográfiájából írta szakdolgozatát. Az erózió és a mezőgazdasági művelés miatt a domb ma már erősen lekopott, jelenleg 105,5 méter magas. A domb északi és keleti felén kiszántott embersontok mellett kelta kori bronz ékszereket és a 10. századra keltezhető viseleti tárgyakat gyűjtött Czövek Attila. 1997 őszén helyszínelésünk során a domb gerincén, kb. 20×50 méteres felületen legalább 8–10 kiszántott csontváz töredékeit figyeltük meg. Ugyanekkor fémkeresővel további 10–11. századi (3–5. kép), kelta és preszkíta jellegű szórvány leletanyagot gyűjtöttünk.

1998 őszén szondázó ásatással tisztáztuk a temető nyugat-keleti szélességét. Három méter széles, 80 méter hosszú szelvényeinket a feltételezett sírsorokra merőlegesen jelöltük ki. Ekkor 28 sírt, valamint kelta és újkori árokészleteket tártunk fel. Kettő hamvasztásos rítusú, La-Tène B kori kelta sír, a többi 10–11. századi köznépi magyar temetkezés. Megállapítottuk, hogy a 10–11. századi temető esetében a honfoglalás kori sírok a domb tetején találhatóak, keleti irányban pedig fiatalodik a temető. (2. kép 1.) A domb tetejét az erózió lekoptatta, így a mezőgazdasági művelés a temető felső 5–6 sírsorát állandóan pusztítja. Elhatároztuk, hogy a következő években a veszélyeztetettség miatt leletmentő jelleggel a domb tetején folytatjuk az ásatást.

1999. október 4. és 26. között 400 m² felületen, az erősen erodált dombtetőn az előző évi szelvényeinkhez két oldalról csatlakozva 25 sírt tártunk fel. (2. kép 2.) A sírok közül öt La-Tène B kori, gazdag mellékletű szórt hamvasztásos kelta (32., 42., 45., 49., 51. sz.), három teljesen kirabolt csontváz késő római (29., 30., 50. sz.) sír volt. A sírok zöme 10–11. századi köznépi magyar temetkezés.

János Gábor Ódor

Cemetery from the 10th–11th centuries at Fadd, Jeges-hegy**(Results of the 1999–2000 excavations)¹***The description of the site, research history*

Fadd can be found at the southern edge of Mezőföld in Tolna county, on the bank of the Fadd-Dombori Danube stretch, which has by now become an oxbow. (Fig. 1. 1) An approximately north-south directed sand hill ridge rises 500 metres north of the last houses of the village in the northwest. The inhabitants call the highest part of the ridge Jeges-hegy. (Fig. 1. 2) Attila Czövek called my attention to the site in 1995, who wrote his university thesis about the archaeological topography of Fadd. Erosion and agricultural cultivation have largely eroded the hill, it is 105.5 m high to date. Attila Czövek collected bronze jewellery from the Celtic period and articles of wear from the 10th century beside the human bones that had been brought to the surface by the plough in the northern and eastern sides of the hill. During the field walking in the autumn of 1997, we observed the fragments of at least 8–10 skeletons disturbed by the plough on a surface of about 20×50 m along the ridge of the hill. At the same time, we collected stray finds from the 10th–11th centuries (Figs. 3–5), the Celtic and the Pre-Scythian periods with the help of a metal detector.

The test excavation in the autumn of 1998 clarified the east-west extension of the cemetery. The three metres wide and 80 metres long trenches were opened perpendicular to the supposed grave rows. We unearthed 28 graves and ditch fragments from the Celtic period and the modern times. Two of the graves were Celtic cremation burials from the La-Tène B, the rest were the burials of Hungarian commoners from the 10th–11th centuries. Regarding the cemetery from the 10th–11th centuries, we could determine that the graves of the Conquest Period could be found on the top of the hill, and the younger part of the cemetery extended eastwards. (Fig. 2. 1) Erosion wore off the top of the hill, so agricultural cultivation regularly destroys the upper 5–6 grave rows of the cemetery. We decided that the excavation would be continued on top of the hill the next years to rescue the endangered features.

¹ A kéziratot eredetileg a Régészeti kutatások Magyarországon 1999 kiadvány számára készítettem el. Szerkesztési problémák miatt a kötetből azonban kimaradt a cikk. Ezt követően, egy újabb felkérés után a 2000. évi ásatási eredményekkel kissé kibővítve átírtam a beszámolót. A 2000. évi leletek részbeni restaurálatlansága miatt rajzos táblán – egy kivételével – nem tudom bemutatni a tárgyakat.

¹ The manuscript was originally prepared for the volume Régészeti Kutatások Magyarországon 1999 [Archaeological Excavations in Hungary 1999]. Due to technical reasons, the article was left out of this volume. Then after another request, I rewrote the report including this time the results of the excavation season of 2000. As the material from 2000 has not yet entirely been restored, only a single item could be illustrated in drawing.

31. sír: A sír foltja nem látszott. Eredetileg egy Ny-K-i tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi (?) sírja, amelyet a szántás erősen megbolygatott. Helyben csak a bal karcsontok maradtak. A bordacsontok szétszóródtak, a bal sípcsont alsó végét az eke déli irányban meghúzta. Melléklet nélkül.

33. sír: Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza. Tájolása Ny-K. A sírfolt lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, mérete 215×90 cm. Mélysége a felszíntől 45 cm. A csontváz hossza 165 cm. A balra billent koponya részben a föld nyomásától, részben a mélyítés során megsérült. A jobb alkarcsontok hegyesszögben behajlítva, az ujjcsontok átfogják a bal felkarcsont alsó részét. Bal alkarcsontok a bal medencelapátra hajlítva, ujjcsontok a keresztcsonton. Melléklet nélkül.

34. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K. Alja egyenes, keleti fele enyhén lejt. A sírgödör mérete 150×54 cm, mélysége a felszíntől 60 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű Inf. II. korú gyermek feküdt, a sír tengelyéhez képest ferdén. A váz tájolása DNy-ÉK. A csontváz hossza 95 cm. Koponyája megroppant, jobbra és előre billent. Az alkarcsontok enyhén behajlítva. Melléklet nélkül.

35. sír (6. kép): A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alaprajzú. Mérete 180×78 cm, mélysége 45 cm. Tájolása Ny-K. Alja egyenes, keleti vége a domb ívelésének megfelelően enyhén lejt. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt nő váza feküdt. A csontváz hossza 145 cm. Koponyája balra billent, állkapcsa leesett. A jobb alkarcsontok derékszögben behajlítva, ujjcsontok az alsó csigolyákon. A bal alkarcsontok is vagy derékszögben, vagy enyhe tompaszögben behajlítva, a bal ujjcsontok a bal medencétől nyugatra voltak, ezeket a csontokat az eke részben kimozdította a helyéből. A lábcsontok nyújtva, a lábfejsontok felfele állnak. *Melléklet:*

A jobb kéz gyűrűsujj csontjain ónozott bronz karika-gyűrű, közepén gerinc húzódik. (6. kép. 1.)

36. sír: Sírfolt nem látszódott. Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza. Tájolása Ny-K. A váz hossza 160 cm. Mélysége 40 cm. A sír közvetlenül a szántás alatt volt. Koponyája jobbra dőlt. A felső csigolyák természetellenesen ívelődtek. A bal alkarcsontok hegyesszögben vannak behajlítva, ujjcsontok a szegycsont mellett. A jobb alkarcsontok derékszögben behajlítva, ujjcsontok a medencelapáton voltak. A sír keleti vége a domb ívelésének megfelelően enyhén lefele lejt. Melléklet nélkül.

37. sír: Sírfolt nem volt. Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza, amely közvetlenül a szántás alja alatt feküdt. Tájolása Ny-K. Mélysége a felszíntől 40 cm. Koponyája balra billent. Az alkarcsontok tompaszögben behajlítva a medencére. A combcsontok alsó végeit az eke déli irányba meghúzta. A bal combcsont alsó fele, a jobb combcsont alsó vége roncsolt. Az alsó lábcsontokat az eke szét-törte és helyéről déli irányba elhúzta. Melléklet nélkül.

38. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Mérete 200×50 cm, mélysége 52 cm. Tájolása Ny-K. A sír nyugati szélét a 4. sz. (kelta) árokba ásták bele.

Between 4. and 26. October, 1999, we unearthed 25 graves on 400 m² adjoining the test trenches of the previous year on the two sides on the strongly eroded hilltop. (Fig. 2. 2) Five of the graves were Celtic cremation burials with scattered ashes and a rich grave furniture from the La Tène B period (graves nos. 32, 42, 45, 49 and 51), three entirely robbed inhumation burials came from the late Roman period (graves nos. 29, 30 and 50). Most of the graves were the burials of Hungarian commoners from the 10th–11th centuries.

Grave no. 31: The discolouration of the grave could not be seen. It was originally the grave of a W-E oriented adult man (?) lying extended on the back, which was strongly disturbed by the plough. Only the bones of the left arm were left in place. The ribs were scattered, the lower end of the left tibia was pulled to the south by the plough. It had no grave goods.

Grave no. 33: The extended skeleton of an adult person lying on the back. It has a W-E orientation. The grave appeared as an oblong-shaped discolouration with rounded corners, it measured 215×90 cm. Its depth was 45 cm from the surface. The skeleton was 165 cm long. The skull tilted to the left, it was damaged partly by the pressure of the earth, partly during the excavation. The right lower arm was bent at an acute angle, the hand clasped the lower part of the left upper arm. The left lower arm was bent over the left pelvis, the fingers lay on the sacrum. It had no grave goods.

Grave no. 34: The grave was oblong-shaped with rounded corners. It had a W-E orientation. The bottom was flat, slightly slanting toward east. The grave shaft measured 150×54 cm, its depth was 60 cm from the surface. A child of Inf. II age lay extended in the grave on the back, at an angle to the axis of the grave. The orientation of the skeleton was SW-NE. The length of the skeleton was 95 cm. The skull cracked, it tilted forward and to the right. The lower arms were somewhat bent. It had no grave-goods.

Grave no. 35 (Fig. 6): The grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 180×78 cm, its depth was 45 cm. Its orientation was W-E. The bottom is flat, slightly slanting in slope direction. An adult woman lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 145 cm. The skull tilted to the left, the jaw fell. The right lower arm was bent at a right angle, the fingers lay on the lower vertebrae. The left lower arm was also bent either at a right or at an obtuse angle, the left hand was found west of the left pelvis. They were somewhat disturbed by the plough. The legs were straight, the bones of the feet stood vertically. *Grave-good:*

A tinned bronze finger-ring with a ridge in its middle was found on the ring-finger of the right hand (Fig. 6. 1).

Grave no. 36: The discolouration of the grave was not visible. An adult lay in the grave extended on the back. Its orientation was W-E. The length of the skeleton was 160 cm. Its depth was 40 cm. The grave was found right under the ploughed layer. The skull tilted to the

Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza. A csontváz hossza 150 cm. Koponyája enyhén jobbra és hátra dőlt. Az állkapocs leesett. A bal alkarcsontok derékszögben behajlítva, ujjcsontok a jobb medencelapáton. A jobb alkarcsontok tompaszögben behajlítva, a bal alkarcsontok fölött. Az ujjcsontok a bal medencelapát szélén, részben a szeméremcsonton. Melléklet nélkül.

40. sír (7. kép): Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Mérete 205×62 cm, mélysége a felszíntől 77 cm. Tájolása DNy-Ny – ÉK-K. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű, felnőtt nő vázát tártuk fel. A csontváz hossza 155 cm. Koponyája jobbra billent. Az alkarcsontok nyújtva. Jobb ujjcsontok a jobb caput femorison, bal ujjcsontok a bal medencelapát széle mellett. *Mellékletek:*

A koponya jobb oldalán, az állkapocs jobb oldala alatt kisméretű bronz S-végű karika. Az S-vég hiányos. (8. kép 4.)

A koponya alatt két kettéhajtott, s egymással szembe-csavart vastag szálból csavart bronz nyakperec. Kapcsolása hurkos-kampós végű. Huzaljai közé és a végeire csavarva vékony bronz filigrándróttal díszített. (8. kép 5.)

A jobb alkarcsontok közepén, részben a jobb medencelapát felett egy sodrást utánzóan öntött bronz, nyitott állatfejes karperec, a szájrészein X alakú rovátkolással díszített. Rajta rákovásodott szövetminta. (8. kép 2.)

A bal alkarcsontok közepén egy szintén sodrást utánzóan öntött bronz, nyitott állatfejes karperec. Az előzőnek ez nem párja, az állatfejes részének ugyanis szélesebb a szájrésze, ami párhuzamos rovátkolt vonalakkal díszített. (8. kép 1.)

A bal szeméremcsont külső oldalán egy dudorsorosán öntött bronz, eldeformálódott karikagyűrű. Ujjperec közvetlenül mellette nem volt, így nem tudjuk, melyik kézen volt eredetileg. (8. kép 3.)

41. sír: 60 cm mélységben találtuk egy gyermekkoponya töredékét. A hosszúcsontok vagy elporladtak, vagy nem vettük észre a szelvény mélyítése során. Sírfolt nem látszott, melléklete nem volt.

43. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K. Mérete 170×55 cm, mélysége a felszíntől 67 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza található. A csontváz hossza 140 cm. Koponyája a szelvény mélyítése során megsérült. Az alkarcsontok tompaszögben behajlítva a medencelapátok széleire. A csontok gyenge megtartásúak. Melléklet nélkül.

44. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, kisméretű sírgödör. Mérete 90×50 cm, mélysége 65 cm a felszíntől. Tájolása Ny-K. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű Inf. I. korú gyermek rossz megtartású váza. Koponyájának felső része a nyesés során megsemmisült. A jobb alkarcsontok nyújtva, a bal hiányzik, az alsó lábcsontok szintén. Koponyája balra billent. Melléklet nélkül.

46. sír (6. kép): Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete 190×45 cm, mélysége a felszíntől 37 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű idős nő váza. A csontváz hossza 150 cm. Koponyája jobbra billent, állkapocsa leesett. Az alkarcsontok a me-

right. The upper vertebrae lay in an unnatural bend. The left lower arm was bent at an acute angle, the fingers lay beside the breast bone. The right lower arm was bent at a right angle, the fingers lay on the pelvis. The eastern end of the grave slightly slanted in slope direction. It had no grave goods.

Grave no. 37: No discolouration could be seen. An adult lay extended on the back right under the ploughed layer. Its orientation was W-E. Its depth from the ground surface was 40 cm. The skull tilted to the left. The lower arms were bent on the pelvis at an obtuse angle. The lower ends of the thighbones were pulled southwards by the plough. The lower part of the left thighbone and the lower end of the right thighbone were damaged. The bones of the legs were broken by the plough and pulled to the south. It had no grave-goods.

Grave no. 38: The grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 200×50 cm, its depth was 52 cm. Its orientation was W-E. The western edge of the grave was dug into the Celtic ditch no. 4. An adult lay extended on the back in the grave. The length of the skeleton was 150 cm. The skull somewhat tilted back and to the right. The jaw fell. The left lower arm was bent at a right angle, the fingers lay on the right pelvis. The right lower arm was bent at an obtuse angle, reaching over the left lower arm. The fingers lay on the edge of the left pelvis, partly on the pubic bone. It had no grave-goods.

Grave no. 40 (Fig. 7): The grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 205×62 cm, its depth was 77 cm from the ground surface. Its orientation was SW-W – NE-E. An adult woman lay extended on the back in the grave. The length of the skeleton was 155 cm. The skull tilted to the right. The lower arms were extended. The right-hand fingers lay on the right caput femoris, the left-hand fingers lay beside the left pelvis. *Grave-goods:*

A small, bronze S-terminalled ring on the left side of the skull, under the right side of the jaw. The S-terminal is fragmentary. (Fig. 8. 4)

A bronze torque under the skull twisted from two thick wires bent into two and twisted against each other. It was fastened with a hook and a loop. It was ornamented by a thin, bronze filigree wire twisted between the bronze wires and on the terminals. (Fig. 8. 5)

A cast, open bracelet with animal head terminals at the middle of the right lower arm, partly above the right pelvis. It imitates a twisted bracelet. The mouth parts of the animal heads are ornamented by X-shaped grooves. A weave pattern was silicified on its surface. (Fig. 8. 2)

Another cast, open bracelet with animal head terminals at the middle of the left lower arm. It imitates a twisted bracelet. It is not the pair of the above one as the animal heads have wider mouths, which are ornamented by parallel, notched lines. (Fig. 8. 1)

A deformed, cast bronze finger-ring with a knob row at the exterior side of the left pubic bone. There was no finger bone beside it, so we cannot tell on which hand it originally was. (Fig. 8. 3)

dence mellett nyújtva. A bal ujjcsontok a bal caput femorison. A csontváz közvetlenül a szántás alatt feküdt. Az eke kifordította a jobb sípcsontot, a balt pedig megsértette. *Mellékletek:*

A jobb alkarcsontok közepén egy kerek átmetszetű, hegyesedő végű bronz huzalkarperec. (6. kép 3.)

A jobb gyűrűsujj középső percén egy nyitott bronz huzalgyűrű. Egyik vége hegyesedő, másik vége vastag. (6. kép 4.)

A bal ujjcsontok egyikén nyitott, bordázott pántgyűrű. (6. kép 1.)

A jobb oldali gyűrű alatt ólom huzaltöredékek. Talán egy másik gyűrű részei voltak. (6. kép 2.)

47. sír: Sírfolt nem látszott. Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza. Tájolása Ny-K, mélysége a felszíntől 35 cm. Az eke a vázat több helyen roncsolta. A széttörtött koponyát a helyétől 30 cm-re délre találtuk meg. A bal karcsontok hiányoznak, az alsó lábcsontok alsó része és a lábfejcsontrajzai szintén. Az eke meghúzta a combcsontok közepét, a medencelapátok szélét, az alsó 6–7. csigolyákat pedig kiforgatta. A jobb alkarcsontok széttörve a jobb medencelapát széle alatt nyújtva. Melléklet nélkül.

48. sír: Szántás által erősen bolygatott váz. Sírfoltját csak a váztól délkeletre, mintegy 70 cm hosszan észleltük. Tájolása Ny-K, mélysége a felszíntől 30 cm. Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi (?) sírja. A csontváz hossza 160 cm. Koponyája jobbra billent, az alkarcsontok nyújtva. Az eke több helyen roncsolta a vázat. A koponya felső részét, az arckoponyát és az állkapocs jobb oldalát elvitte helyéről. Középen meghúzta a bordákat és a medencét. A bal alkarcsontokat több darabra törte és déli irányba kissé elhúzta. A combcsontokat három helyen törte el és helyüktől kb. 10–20 cm-rel déli irányba elhúzta. A jobb alsó lábcsontokat is kimozdította helyükből. Melléklete nem volt. A csontvázon több helyen figyeltünk meg rendellenes összenövéseket, csontosodásokat. Néhány bordavég feltűnően megvastagodott, a jobb combcsonton alul vastag barázda alakult ki. A keresztcsont feletti 5. és 6. csigolya szinte teljesen összezsontosodott.

52. sír (9. kép): Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. Tájolása Ny-K, mérete 100×45 cm, mélysége a felszíntől 75 cm. A gödör aljának nyugati szélén kb. 15 cm-rel beszűkül a sírgödör. A sírban eredetileg háton fekvő, nyújtott helyzetű gyermek állatjárat által bolygatott, rossz megtartású váza. Koponyája előre dőlt. *Mellékletek:*

A koponya bal oldalán S-végű bronzkarika. (9. kép 1.)

A koponya alatt, középen S-végű bronzkarika. (9. kép 2.)

Utóbbi mellett, a koponya alatt szintén 5 db henger alakú, ezüst fóliás sűrű gyöngy. (9. kép 3.)

A koponya környékén, az elmozdult hosszúcsontok mellett, valamint a sír keleti végében kisméretű, sárga kásagyöngyök. (9. kép 5.)

A kásagyöngyök között, a koponya mellett, formátlan nagyobb zöld gyöngyök, kettes ikergyöngyök és kúp alakú gyöngyök. (9. kép 4.)

A sír földjében faszéndarabokat találtunk.

Grave no. 41: The fragment of a child's skull was found in the depth of 60 cm. The long bones either decayed or we missed them during the digging of the cutting. No discolouration could be seen and there were no grave-goods.

Grave no. 43: The grave was oblong-shaped with rounded corners. Its orientation was W-E. It measured 170×55 cm, its depth was 67 cm from the ground surface. An adult lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 140 cm. The skull was damaged during the digging of the cutting. The lower arms were bent at an obtuse angle on the edges of the pelvis. The bones are poorly preserved. There were no grave-goods.

Grave no. 44: The small grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 90×50 cm, its depth was 65 cm from the ground surface. Its orientation was W-E. The poorly preserved skeleton of a child of Inf. I. age lay in the grave extended on the back. The upper part of the skull was destroyed during the scraping of the cutting. The right lower arm was extended, the left lower arm was missing just like the bones of the legs. The skull tilted to the left. It had no grave-goods.

Grave no. 46 (Fig. 6): The W-E oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 190×45 cm, its depth was 37 cm from the ground surface. An old woman lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 150 cm. The skull tilted to the right, the jaw fell. The lower arms were extended beside the pelvis. The left fingers lay on the caput femoris. The skeleton lay right under the ploughed layer. The plough turned up the right tibia and injured the left one. *Grave goods:*

A bronze wire bracelet with tapering terminals and round cross-section at the middle of the right lower arm. (Fig. 6. 3)

An open wire ring on the middle digit of the right ring finger. One terminal is tapering, the other is thick. (Fig. 6. 4)

An open, ridged band ring on one of the fingers of the left hand. (Fig. 6. 1)

Lead wire fragments under the right-side ring. Perhaps they came from another ring. (Fig. 6. 2)

Grave no. 47: The discolouration of the grave could not be seen. An adult lay in the grave extended on the back. The orientation of the skeleton was W-E, it lay 35 cm from the ground surface. The plough partially damaged the skeleton. The broken skull was found 30 cm south of its original place. The bones of the left arm were missing, just like the lower parts of the legs and the bones of the feet. The plough grooved the middle of the thighbones, the edges of the pelvis and turned up the lower 6th and 7th vertebrae. The bones of the right lower arm were broken, they were extended under the edge of the right pelvis. There were no grave-goods.

Grave no. 48: The skeleton was strongly disturbed by the plough. The discolouration of the grave could be observed in a length of about 70 cm southeast of the

53. sír (7. kép): Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K. Mérete 210×80 cm, mélysége a sír alján a felszíntől 87 cm. 74 cm mélyen, két oldalt egy-egy padkával 200×60 cm-esre szűkül be a sír. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt nő nagyon gyenge megtartású váza. Az agykoponya része jobbra és hátra dőlt. A jobb alkarcsontok enyhén behajlítva a jobb medencelapátra. A bal alkarcsontok hegyesszögben kifelé hajlítva, ujjcsontok a bal felkarcsont felső részére visszahajlítva. Állatjárat (?) több helyen bolygatta a vázat: a felső csigolyák kimozdultak, a jobb alsó lábcsontok és a lábfejsontok hiányoztak. *Mellékletek:*

A bal csecstyűlvány mellett S-végű bronzkarika. (7. kép 2.)

A koponya jobboldala alatt jó minőségű ezüst, csepp alakú karika. (7. kép 3.)

A jobb ujjcsontok egyikén hegyesedő végű, kerek átmetszetű bronz huzalgyűrű. (7. kép 1.)

2000-ben június 28. és július 28. között folytattuk az ásást. A lekopott domb tetejének déli részén 500 m² felületen 28 sírt tártunk fel, ezzel a sírszám 81-re nőtt. (2. kép 2.) A sírok közül 8 La-Tène B- és D kori, szórt hamvasztásos és csontvázaskelta (56., 66., 69., 71., 72., 76., 77. és 81. sz.), 3 teljesen kirabolts csontvázakéső római (54., 60. és 64. sz.) sír volt. A többi sír 10–11. századi köznépi magyar temetkezés.

55. sír: Lekerekített sarkú, keskeny téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K, mérete 180×45 cm, mélysége 20 cm. A jó megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi csontvázát állatjárat bolygatta. A váz hossza 172 cm. A kissé összenyomott koponya jobbra billent. A vállát egykor felhúzták, helyzetéből úgy tűnik, valamilyen lepelbe csavarhatták. Az alkarcsontok nyújtva, a bal csontok a bal medencelapát szélén. A singcsont a föld korábbi nyomásától kettétörött. *Mellékletek:*

A férfi lábcsontjaira ferdén egy tegezt helyezhettek el. Ennek veretei kerültek elő a jobb sípcsonton, a jobb lábcsontok külső oldalán, valamint a combcsontok között. Utóbbiak enyhén bolygatottak. Több vastörredék tüskés kiképzésű, rajta famaradványok találhatóak.

57. sír: A humusz aljában volt egy a szántás által erősen bolygatott csontváz. A mélyítés során talált szórvány csonttörredékek között zöld patinás koponyatörredék is volt, leletet azonban itt sem találtunk. Kibontáskor helyben már csak a jobb felkarcsont alját, egy bordát és három csigolyát találtunk. Tájolása Ny-K, mélysége: 30 cm.

58. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Mérete 190×43 cm. Mélysége a koponyánál és a medencénél 50 cm, a lábfejsontoknál 40 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi (?) csontváza volt. A váz hossza 173 cm. Koponyája jobbra billent. A halottat a csontok helyzete alapján lepelbe csavarhatták. A jobb alkarcsontok a medencére enyhén behajlítva, a bal alkarcsontokat egy állatjárat elvitte a bal sípcsont külső oldalára. *Mellékletek:*

skeleton. Its orientation was W-E, its depth was 30 cm from the ground surface. An adult man (?) lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 160 cm. The skull tilted to the right, the lower arms were extended. The plough damaged the skeleton at several places. It displaced the upper part of the skull, the bones of the face and the right side of the jaw and grooved the ribs and the pelvis in the middle. It smashed the bones of the left lower arms and pulled them somewhat to the south. The thighbones were broken at three places and removed by 10–20 cm to the south. The bones of the right leg were also displaced. There were no grave-goods. Some pathologic adhesions, ossifications were observed on the skeleton. The ends of a few ribs were significantly thickened and a thick ridge developed on the right thighbone. The 5th-6th vertebrae above the sacral bone were nearly entirely ossified.

Grave no. 52 (Fig. 9): The grave was oblong-shaped with rounded corners. Its orientation was W-E, it measured 100×45 cm, its depth was 75 cm from the ground surface. The grave shaft narrows by about 15 cm on the bottom at the western edge. The poorly preserved skeleton of a child extended on the back lay in the grave. It was disturbed by the tunnel of a burrowing animal. The skull tilted forward. *Grave-goods:*

An S-terminalled bronze ring on the left side of the skull. (Fig. 9. 1)

An S-terminalled bronze ring under the skull, in the middle. (Fig. 9. 2)

5 cylindrical grey, silver foil beads beside the latter one under the skull. (Fig. 9. 3)

Small yellow beads around the skull, beside the displaced long bones and in the eastern end of the grave. (Fig. 9. 5)

Amorphous, larger green beads, double twin-beads and conical beads among the small beads beside the skull. (Fig. 9. 4)

Charcoal fragments were found in the earth of the grave.

Grave no. 53 (Fig. 7): An oblong-shaped grave with rounded corners. Its orientation was W-E. It measured 210×80 cm, the bottom of the grave was 87 cm from the ground surface. In the depth of 74 cm, the grave is narrowed to a size of 200×60 cm by each a platform on the two sides. The very poorly preserved skeleton of an adult woman lay in the grave extended on the back. The neurocranium tilted backward and to the right. The right lower arm was slightly bent over the right pelvis. The left lower arm was bent outwards at an acute angle, the fingers were bent back on the upper part of the upper arm. Animal tunnels (?) disturbed the skeleton at several places: the upper vertebrae were displaced, the bones of the right leg and the feet were missing. *Grave-goods:*

An S-terminalled bronze ring beside the left mastoid. (Fig. 7. 2)

A high quality silver, drop-shaped ring under the right side of the skull. (Fig. 7. 3)

A bal combcsont külső oldalán egy rombusz alakú vas nyílhegy, hegyével kifelé állítva.

A bal medencelapát és az alsó csigolyák között egy nyéltüskés vaskés.

59. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör, amelyet részben a 64. számú, római sír rablógödrébe ástak bele. Mérete 195×45 cm, mélysége 42 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt nő váza található. A csontváz hossza 164 cm. A koponya a mélyítés során megsérült. A jobb alkarcsontok a bal medencelapátra hajlítva, a bal alkarcsontok nyújtva, a bal medencelapátra és a jobb alkarcsontokra téve. A váz helyzete azt mutatja, hogy temetéskor lepelbe csavarták. A láb a térdeknél összehúzva, a jobb lábat felhúzhatták. A váz enyhén bolygatott, a csigolyák és a bordák felső része dült helyzetben. *Mellékletek:*

A koponya bal oldalán kisméretű bronz varkocskarika.

61. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K. Mérete: 100×30 cm, mélysége 30 cm. Háton fekvő, nyújtott helyzetű, Inf. I. korú gyermek váza. A csontváz hossza 72 cm. A csont gyenge megtartású. Koponyája balra dőlt. Az alkarcsontok enyhén a medencére hajlítva. *Melléklet nélkül.*

62. sír: Téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete: 180×50 cm, mélysége 66 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű, felnőtt nő váza. A csontváz hossza 155 cm. Csontja rossz megtartású, koponyája széttörött. A jobb alkarcsontok enyhén behajlítva, a bal alkarcsontok nyújtva. *Mellékletek:*

A bal csecsnyúlvány külső oldalán bronz varkocskarika.

A jobb alkarcsontokon hegyesedő végű bronz huzalkarperec.

63. sír: Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú sírgödör. Tájolása Ny-K. Északi hosszanti oldala kissé „kihiasodik”. Mérete: 193×56 cm, mélysége 73 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt nő csontváza. A csontváz hossza 153 cm. Koponyája jobbra billent. Az alkarcsontok enyhén behajlítva, a jobb alkart feltehetően a balra hajlították rá. Állatjárat az ujjcsontok egy részét és a bal térdkalácsot kimozdította a helyükből. *Mellékletek:*

A bal csecsnyúlvány mellett behajtott végű (letörött végű pödrött, vagy S-végű) bronzkarika.

A bal sípcsont külső oldalán nyéltüskés vastárgy (kés?), a nyéltüskén fa maradványa.

A jobb csecsnyúlványon is volt zöld patina, újabb karikát a sírföldben azonban nem találtunk.

65. sír: Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi Ny-K tájolású váza. A csontváz közvetlenül a humusz alján helyezkedett el, sírfoltja nem látszott. Mélysége 35 cm. A csontváz hossza 164 cm. Koponyája jobbra billent, agykoponyája tetejét az eke megbolygatta. Az alkarcsontok nyújtva, a jobb a medencelapát mellett, a bal a medencelapáton. A felkarcsontok felhúzva; a halottat helyzete alapján lepelbe csavarták. *Melléklet:*

A jobb bordacsontok között egy vascsiholó.

A bronze wire ring with tapering ends and round cross-section on one of the fingers of the right hand. (Fig. 7. 1)

The excavation was continued between 28. June and 28. July, 2000. 28 graves were unearthed on a surface of 500 m² on the southern part of the eroded hilltop. Thus the number of the graves increased to 81 (Fig. 2. 2). Eight of the graves were Celtic cremation graves with scattered ashes and inhumation graves from La Tène B and D (graves nos. 56, 66, 69, 71, 72, 76, 77 and 81) and three were entirely robbed inhumation graves from the Late Roman period (graves nos. 54, 60 and 64). The rest were the burials of Hungarian commoners from the 10th-11th centuries.

Grave no. 55: A narrow oblong-shaped grave with rounded corners. Its orientation was W-E, it measured 180×45 cm, its depth was 20 cm. The well preserved skeleton of an adult man lay extended on the back. It was disturbed by a burrowing animal. The length of the skeleton was 172 cm. The slightly squeezed skull tilted to the right. The shoulders were drawn up suggesting that the body was wrapped in a cloth. The lower arms were extended, the left bones lay on the edge of the pelvis. The ulna was broken by the pressure of the earth. *Grave-goods:*

Probably a quiver was placed across the man's legs. Its mounts were found on the right tibia, outside the bones of the right leg and between the thighbones. The latter ones were slightly disturbed. Numerous iron fragments show a spiky elaboration, wood remains can be observed on them.

Grave no. 57: A skeleton was found strongly disturbed by the plough on the bottom of the humus layer. There was a skull fragment with green patina on it among the scattered bone fragments found during digging. However, we could not find any archaeological find. Only the bottom of the right humerus, a rib and three vertebrae were found in their original places during the cleaning of the surface. The orientation was W-E, their depth was 30 cm.

Grave no. 58: The grave is oblong-shaped with rounded corners. It measured 190×43 cm. Its depth was 50 cm at the skull and the pelvis and 40 cm at the feet. An adult man (?) lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 173 cm. The skull tilted to the right. The bones suggest that the body was wrapped in a cloth. The right lower arm was slightly bent over the pelvis, the left lower arm was pushed by a burrowing animal to the outer side of the left tibia. *Grave-goods:*

A diamond-shaped iron arrowhead outside the left thighbone with the point turned to the wall of the grave.

A tanged iron knife between the left pelvis and the lower vertebrae.

Grave no. 59: The W-E oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It was partly dug into the

67. sír: Újkori árok által erősen bolygatott sír. A humusz aljában volt, ezért sírfoltját nem láttuk. Eredetileg háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt váza. Az árok csak az alsó lábcsontoktól lefele eső részt, a lábfejcsontokat hagyta meg. Melléklet nélkül.

68. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, nagyméretű sírgödör. Tájolása Ny-K. Mérete: 219×65 cm. Ny-i végén, 59 cm mélységben 18 cm széles kis padkával beszőkül a gödör. Mélysége 78 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi csontváza. A csontváz hossza 168 cm. Koponyája jobbra dőlt és a jobb vállra hajlott. A jobb alkarcsontok szinte derékszögben, a bal alkarcsontok enyhén voltak behajlítva. *Mellékletek:*

A koponyától 15 cm-re nyugatra, a sír alján egy 2×1,4 cm-es, aranyozott ezüst, palmettalevél díszes kidomborított lemez töredéke, amelyet a másodlagos felhasználás során átfúrtak. (10. kép 2.)

A jobb combcsont alsó vége alatt nyéltüskés vaskés. Felszedésekor a kés fatokjának maradványai még látszottak.

70. sír (10. kép 1.): Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete: 200×62 cm, mélysége 58 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi sírja. A csontváz hossza 165 cm. Koponyája balra billent, az alkarcsontok enyhén behajlítva. A csontok rossz megartásúak. A honfoglalás kori férfi sírja gazdag volt mellékletekben:

Megfigyeltük 76 cm hosszú vasveretes tegezét, amelyet az elhunyt felsőtestének jobb oldalára, szájával a koponya irányába helyeztek el. A tegezhez tartozó tárgyak a következők: a koponya jobb oldalán egy négyzet alakú bronzcsat volt vaspecekkal. Alatta, az állkapocs vonalában hosszúkás faragott vékony csont (tegezszáj csontverete?), közvetlen alatta pedig négy darab rombusz alakú vas nyílcsúcsot találtunk. Lefelé haladva a váz mentén, a felkarcsont felső részével párhuzamosan egy hosszúkás vaslemezt, a tegez oldalsó veretét bontottuk ki, alsó részére merőlegesen és a felkarcsonton kívül újabb verettöredékek bukkantak elő. A hosszúkás veret alatt egy nyitott bronz huzalkarikát találtunk. A jobb oldali felső bordacsonton és a szegycsont alsó része fölött egy-egy, derékszögben meghajló verettöredéket figyeltünk meg. Az alsó csigolyák jobb oldala felett egy ovális alakú vaskarika volt. A tegez legalsó oválisan ívelő pántveretét a jobb combcsont felső vége fölött, arra merőlegesen bontottuk ki. A tegez egyik veretét elcsúsztva, a jobb combcsont alsó részének külső oldalán találtuk meg. A tegezhez nem tartozó, egyéb mellékletek az alábbiak. A bal oldali felső bordák fölött egy darab kisméretű bronz fülesgomb. A jobb combcsont alsó vége és a sípcsont felső vége fölött rézsútosan egy hosszúkás vastárgy (tarsolyzáró veret?) helyezkedett el. A tárgy síkjából kiemelkedően középen és két szélén vasszegecsek voltak.

73. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, sekély mélységű sírgödör. Tájolása Ny-K. Mérete: 135×50 cm, mélysége 35 cm. A humusz alatt csak a sírgödör alja

robbers' shaft deepened into the Roman grave no. 64. It measured 195×45 cm, its depth was 42 cm. An adult woman lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 164 cm. The skull was damaged during digging. The right lower arm was bent on the left pelvis, the left lower arm was extended and placed on the left pelvis over the right lower arm. The position of the skeleton suggests that the body was wrapped in a cloth. The legs were drawn together at the knees, the right leg was probably drawn up. The skeleton was somewhat disturbed, the vertebrae and the upper part of the chest were displaced. *Grave-goods:*

A small bronze lockring on the left side of the skull.

Grave no. 61: The grave was oblong-shaped with rounded corners. Its orientation was W-E. It measured 100×30 cm, its depth was 30 cm. A child of Inf. I age was laid in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 72 cm. The bones are poorly preserved. The skull tilted to the left. The lower arms were somewhat bent over the pelvis. There were no grave-goods.

Grave no. 62: The W-E oriented grave was oblong-shaped. It measured 180×50 cm, its depth was 66 cm. An adult woman lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 155 cm. The bones were poorly preserved, the skull was broken. The right lower arm was slightly bent, the left lower arm was extended. *Grave-goods:*

A bronze lockring outside the left mastoid.

A bronze wire bracelet with tapering terminals on the right lower arm.

Grave no. 63: The grave is oblong-shaped with rounded corners. Its orientation was W-E. The northern longitudinal side slightly "bulged". It measured 193×56 cm, its depth was 73 cm. An adult woman lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 153 cm. The skull slightly tilted to the right. The lower arms were somewhat bent, the right lower arm was probably bent over the left one. A burrowing animal displaced some of the fingers and the left patella. *Grave-goods:*

A bronze ring with a returned terminal (broken recoiled terminal or S-terminal) at the left mastoid.

A tanged iron object (knife?) outside the left tibia with the remains of wood on the tang.

Green patina could also be observed on the right mastoid, but no more rings were found in the earth of the grave.

Grave no. 65: The W-E oriented skeleton of an adult man extended on the back. The skeleton lay on the very bottom of the humus, the discolouration of the grave could not be observed. Its depth is 35 cm. The length of the skeleton was 164 cm. The skull tilted to the right, the top of the skull was disturbed by the plough. The lower arms were extended, the right lower arm lay beside the pelvis, the left one on the pelvis. The upper arms were drawn up; the body was probably wrapped in a cloth. *Grave good:*

An iron strike-a-light between the right ribs.

maradt meg, a felnőtt csontvázat a szántás széthúzta, helyén nem maradt semmi.

74. sír: A sírnak foltja nem volt, a váz közvetlenül a humusz alatt feküdt. Tájolása Ny-K. Mélysége 34 cm. Háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi (?) váza. A szántás erősen megbolygatta. Agykoponyája sérült, az alkarcsontok és a bal felkarcsont hiányoznak. Medencéje roncsolt. A lábcsontokat széttöredezve az eke déli irányba 20 cm-re elhúzta. *Melléklet:*

A bal medencelapát felső részénél töredezett vas-tárgy.

75. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, DNy-ÉK tájolású sírgödör. Mérete: 200×55 cm, mélysége 32 cm. Eredetileg háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi sírja. A csontváz hossza 158 cm. A csontváznak hiányzott az arckoponyája, jobb felkarcsontjának felső fele, az alkarcsontok nagy része, a jobb combcsont nagyobbik része és a sípcsontok fele. A bal alkarcsontok talán nyújtva voltak, az alkarcsont-csonkok helyzetéből kiindulva. *Melléklet nélkül.*

78. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete: 230×80 cm, mélysége 63 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi csontváza. A váz hossza 175 cm. A mélyítés során megsérült koponyája jobbra dőlt. A karcsontok enyhén felhúzva. Az alkarcsontok enyhén behajlítva a medencelapátok szélén. A jobb alsó lábcsontok végét a szántás elpusztította. *Melléklet nélkül.*

79. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete 240×70 cm, mélysége 115 cm. A sír keleti végében, 94 cm mélységben egy 30 cm széles padkát képeztek ki. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt nő feldúlt váza feküdt. A csontváz hossza 150 cm. Eredetileg balra billent koponyáját hátra döntötték. A bal alkarcsontok közül az egyiket a koponyától nyugatra, a másikat a bal medencén lecsúsztatva találtuk meg. Az ujjcsontok egy részét állatjárat is kimozdíthatta. A jobb alkarcsontok nyújtva. A csigolyák középső szakasza kiforgatva. *Mellékletek:*

A sírgödör délkeleti sarkában egy bronz, vagy rossz ezüst S-végű karika.

A bal csecsnyúlvány alatt újabb bronz S-végű karika.

A bal sípcsonttól 10 cm-re, a lecsúsztatott ujjcsontok között egy nyitott, elvékonyított bronz huzalgyűrű.

80. sír: Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, Ny-K tájolású sírgödör. Mérete: 225×75 cm, mélysége 77 cm. A sírban háton fekvő, nyújtott helyzetű felnőtt férfi (?) sírja. A csontváz hossza 160 cm. Rabolt, bal síngcsontja kiforgatva, a bal oldali bordák egy része hiányzott. Koponyája balra dőlt. A jobb alkarcsontok derékszögben behajlítva. *Melléklet nélkül.*

A 10–11. századi temető értékelése

A Tolna megyei Fadd határában található Jeges-hegyet több korszakban is temetőnek használták. Az 1998–2000 között feltárt 81 sír közül 15 La-Tène B és D kori kelta hamvasztásos és csontvázas sír, 6 csontvázas rítusú késő

Grave no. 67: The grave was strongly disturbed by a modern trench. The skeleton lay on the bottom of the humus so the discolouration of the grave could not be observed. Originally, an adult lay in the grave extended on the back. The trench left only the part under the legs, that is the feet. There were no grave-goods.

Grave no. 68: A large oblong-shaped grave shaft with rounded corners. Its orientation was W-E. It measured 219×65 cm. There was an 18 cm wide small platform in the western end of the grave at the depth of 59 cm, which narrowed the grave shaft. Its depth was 78 cm. An adult man lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 168 cm. The skull tilted to the right, on the right shoulder. The right lower arm was bent at a nearly right angle, the left lower arm was slightly bent. *Grave-goods:*

The fragment of a 2×1.4 cm large, gilded silver embossed plaque ornamented by a palmette motif 15 cm west of the skull. It was perforated for the secondary utilisation. (*Fig. 10. 2*)

A tanged iron knife under the lower end of the right thighbone. The traces of the wooden sheath of the knife could still be observed at the lifting of the knife.

Grave no. 70 (*Fig. 10. 1*): A W-E oriented, oblong-shaped grave shaft with rounded corners. It measured 200×62 cm, its depth was 58 cm. An adult man lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 165 cm. The skull tilted to the left, the lower arms were slightly bent. The bones were poorly preserved. The man of the Conquest Period had a rich grave furniture:

We could observe a 76 cm long quiver with iron mounts, which was placed to the right side of the trunk with the mouth toward the skull. The following objects belonged to the quiver: a square-shaped bronze buckle with and iron tongue on the right side of the skull. Underneath, an elongated, thin, carved bone in the line of the jaw (the mount of the mouth of the quiver?), and four diamond-shaped iron arrowheads right under it. There was a long iron plaque, the lateral mount of the quiver, parallel to the upper part of the humerus and further mount fragments were uncovered perpendicular to its lower part, outside the humerus. An open bronze wire ring was found under the elongated mount. Each a fragment of a mount bent at a right angle was found on the right upper rib and above the lower part of the breastbone. There was an oval iron ring above the right side of the lower vertebrae. The lowermost band mount of the quiver, arched in an oval line, was uncovered above the upper end of the right thighbone, perpendicular at it. One of the quiver mounts was found displaced, outside the lower part of the right thighbone. The other finds, other than the quiver elements, were the following ones. A small bronze looped button above the left upper ribs. A long iron object (the mount of a sabretache?) was found slantwise above the lower end of the right thighbone and the upper end of the tibia. Iron rivets projected from its middle and the two edges.

római sír, 60 sírt a mellékletek a 10–11. századra kelteznek. A különböző korú temetők nem teljesen fedik le egymást. Kelta és római sírokat eddig csak a Jeges-hegy platóján tártunk fel, a kora Árpád-kori soros magyar temető a domb keleti lankáira is lenyúlik.

A felső részén homok, alsó részén agyagos-márgás altalajú Jeges-hegy gerincén az erózió lekoptatta a humuszt, míg a domb aljában egy méter vastag hordalék rakódott le. Az erózió miatt az egyébként nem túl mély szántás több, elsősorban magyar sírt pusztított el. Újkorri árkok, feltehetően 2. világháborús futóárkok szintén sírokat semmisítettek meg. Az ásatást részben a dombtető pusztuló sírjainak megmentése miatt, részben a 10–11. századi magyar temető teljes feltárásának szándékával kezdtük meg.

Az 1998-as ásatás során nyugat-keleti irányban átvágtuk a dombot és ezzel a lelőhely nyugat-keleti szélességét meghatároztuk. 1999-ben csatlakozva előző évi szelvényeinkhez újabb 400 m², majd 2000-ben további 500 m² felületet tártunk fel. A 10–11. századi temető 15–16 sírsorának eddig 60 sírját bontottuk ki a három ásatási évad alatt. A kiszántott csontvázak szóródása alapján a temető a feltárt sávától északi irányba még legalább 30 méterig húzódik. A sírsorokban az eddig megfigyelt sűrűség alapján 15–20 sírral számolhatunk, így a jeges-hegyi temető 250–300 síros lehet.

Eddigi sírleleteink alapján a temetkezések legkésőbb 950 körül megindulhattak és a 11. század közepéig tarthattak. A Jeges-hegy platóján található sírok korábbiak, 10. századra keltezhetőek. A temető keleti irányba fiatalodik, itt a temetkezések sűrűbben is találhatóak. A temető leletanyaga alapján köznépi, de néhány, sajnos szörvány 10. századi tárgy gazdagabb sírokra utal. Az elpusztult, gazdagabb mellékletű (lószerszám és aranyozott ezüst kaftánveretes) sírokban a közösség első generációjának vezetői nyugodhattak. (3. kép 1., 5. kép 7–11.)

Az 1999-ben feltárt faddi magyar sírokban varkocskarikát, S-végű karikákat, különböző típusú gyöngyöket, sodrott bronz nyakperecet, kígyófejes karperecpárt, hegyes végű karperecet, pánt- és huzalgűrűket tártunk fel. A leletek alapján a sírok köznépiek, és a temető korai, valamint középső, államalapítás kori fázisából származnak.

A 2000-ben feltárt 10–11. századi magyar sírokban varkocskarikák, aranyozott ezüst palmattás lemez töredéke, tegezveretek és nyílcsúcsok, S-végű karika, hegyes végű karperec, huzalgűrű fordultak elő. A leletek közül kiemelkedik a palmattás díszű lemeztöredék, amely tarsolylemezről, vagy varkocskorongból származhat (10. kép 2.). Tolna megye területéről az első ilyen jellegű és kvalitású – igaz másodlagosan felhasznált és töredékes – tárgy.²

Grave no. 73: A shallow, oblong-shaped grave shaft with rounded corners. Its orientation was W-E. It measured 135×50 cm, its depth was 35 cm. Only the bottom of the grave shaft was preserved under the humus, the plough scattered the bones of the adult, nothing remained in its original place.

Grave no. 74: No discolouration could be observed, the skeleton lay right under the humus. Its orientation was W-E, its depth was 34 cm. An adult man (?) lay in the grave extended on the back. It was strongly disturbed by the plough. The upper part of the skull was damaged, the bones of the lower arms and left humerus are missing. The pelvis was cracked. The bones of the legs were pulled by the plough 20 cm to the south. *Grave-good:*

A fragmented iron object at the upper part of the pelvis.

Grave no. 75: The SW-NE oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 200×55 cm, its depth was 32 cm. Originally, an adult man lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was 158 cm. The facial part of the skull, the upper parts of the humeri, most of the bones of the lower arms, the larger part of the right thighbone and half of the tibiae were missing. The remaining parts of the lower arms suggest that they were perhaps extended. There were no grave-goods.

Grave no. 78: The W-E oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 230×80 cm, its depth was 63 cm. An adult man lay in the grave extended on the back. The skeleton was 175 cm long. The skull, which tilted to the right, was injured during the excavations. The bones of the arms were somewhat drawn up. The lower arms were slightly bent to the edges of the pelvis. The ends of the bones of the right leg were destroyed by the plough. There were no grave-goods.

Grave no. 79: The W-E oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 240×70 cm, its depth was 115 cm. A 30 cm wide platform was built in the eastern end of the grave in the depth of 94 cm. The disturbed skeleton of an adult woman lay in the grave extended on the back. The skeleton was 150 cm long. The skull originally tilted to the left, it was pushed backward. One of the bones of the left lower arm was found west of the skull, the other one on the left pelvis. Some of the finger bones were also displaced by a burrowing animal. The right lower arms were extended. The middle section of the vertebral column was turned up. *Grave-good:*

A bronze, or poor silver S-terminalled ring in the southeastern corner of the grave.

Another bronze S-terminalled ring under the left mastoid.

An open, bronze, tapering wire ring among the displaced finger bones, 10 cm from the left tibia.

Grave no. 80: The W-E oriented grave was oblong-shaped with rounded corners. It measured 225×75 cm, its depth was 77 cm. An adult man (?) lay in the grave extended on the back. The length of the skeleton was

2 A rajzokat Csizsér Antal készítette.

160 cm. The grave was violated. The left ulna was displaced, some of the left-side ribs were missing. The skull tilted to the left. The right lower arm was bent at a right angle. There were no grave-goods.

Evaluation of the cemetery from the 10th–11th centuries

The Jeges-hegy at Fadd in Tolna county was used as a cemetery in more than one period. Fifteen of the 81 graves unearthed between 1998 and 2000 were Celtic cremation and inhumation graves from the La-Tène B and D, 6 inhumation graves came from the Late Roman period, and 60 graves were dated by the finds from the 10th–11th centuries. The cemeteries of the different periods do not exactly overlap one another. Celtic and Roman period graves were found so far only on the plateau of the Jeges-hegy, while the grave rows of the cemetery from the early Árpáadian Era extend to the eastern slopes of the hill as well.

The virgin soil is sand in higher parts of the Jeges-hegy, and a clayey-marly layer in the lower parts. Erosion has worn off the humus from the ridge, while a metre thick sediment was deposited at its foot. Ploughing destroyed several graves, first of all Hungarian ones, even though it did not reach deep in the eroded humus. Recent trenches, probably from World War II, also destroyed graves. The excavations were started partly to rescue the endangered graves on the hilltop and partly to unearth the entire Hungarian cemetery from the 10th–11th centuries.

In 1998, the entire hill was cut through in a west-east direction, and in result, the west-east extent of the cemetery could be determined. In 1999, further 400 m² were unearthed adjoining the cuttings of the previous year, then another 500 m² were uncovered in 2000. In the three excavation seasons, 60 graves of 15–16 rows of the cemetery from the 10th–11th centuries were unearthed. The

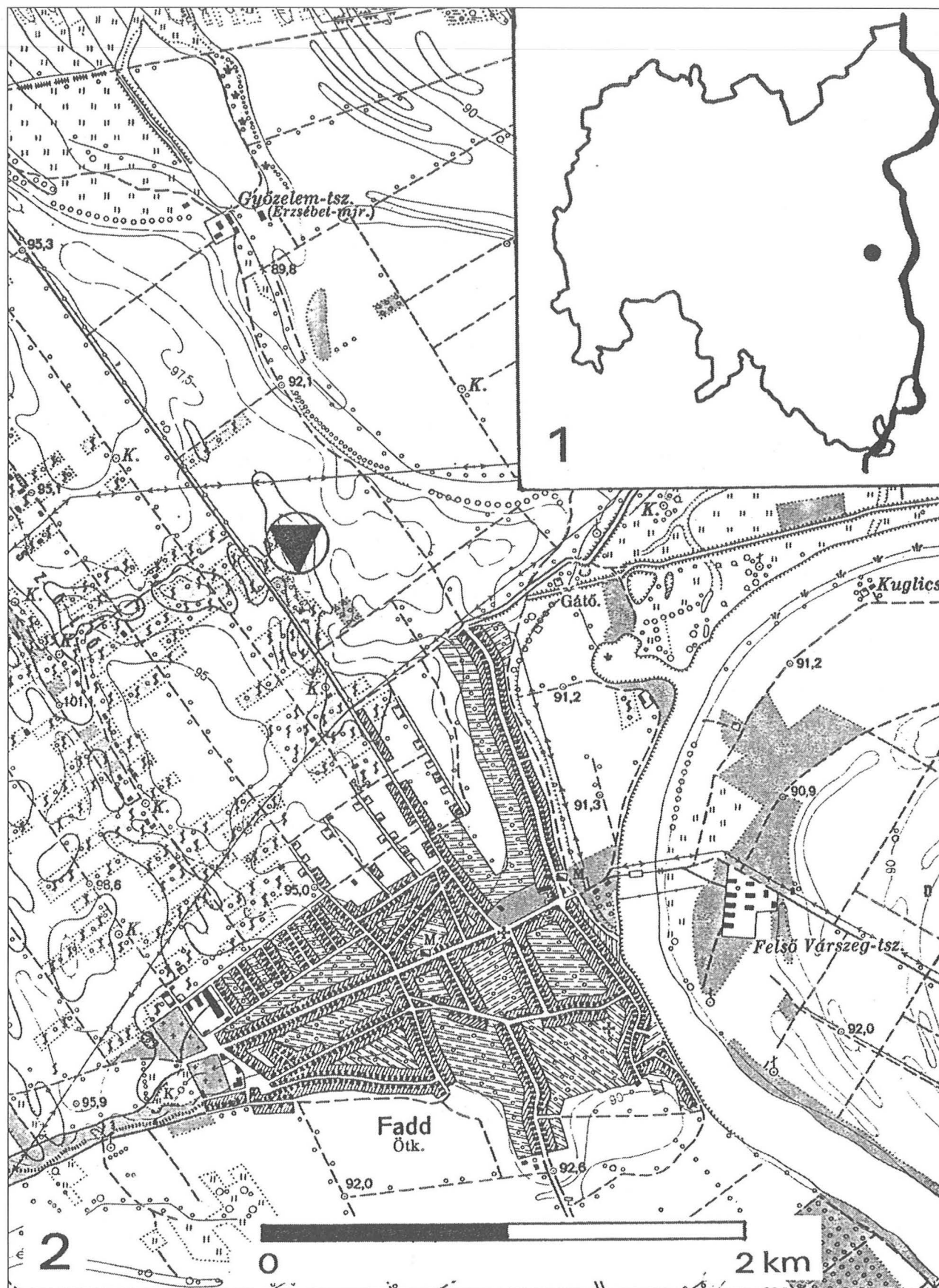
distribution of the skeleton scattered by the plough suggests that the cemetery extended to 30 m more to north of the unearthed area. Judged from the density of the graves in the unearthed rows, about 15–20 graves can be expected in a row, which means that the cemetery at Jeges-hegy could contain 250–300 graves.

The graves we have unearthed evidence that the first burials can be dated from around 950 the latest, and the cemetery was used until the middle of the 11th century. The graves on the plateau of the Jeges-hegy are the earlier ones, they can be dated from the 10th century. The graves are younger toward east, where they were distributed more densely as well. The finds suggest that commoners were buried in the cemetery, yet a few, regrettably stray finds from the 10th century indicate richer graves. Probably the leaders of the first generation of the community were buried in the perished graves with richer grave furniture (harness and gilded silver dress mount). (Fig. 3. 1, Fig. 5. 7–11)

The Hungarian graves unearthed at Fadd in 1999 contained a lockring, S-terminalled rings, various beads, a twisted bronze torque, a pair of bracelets with snake head ornaments, a bracelet with tapering terminals, band and wire finger-rings. The finds suggest that commoners were buried in the cemetery and that the graves can be dated from the early and the middle phase, the period of the foundation of the state.

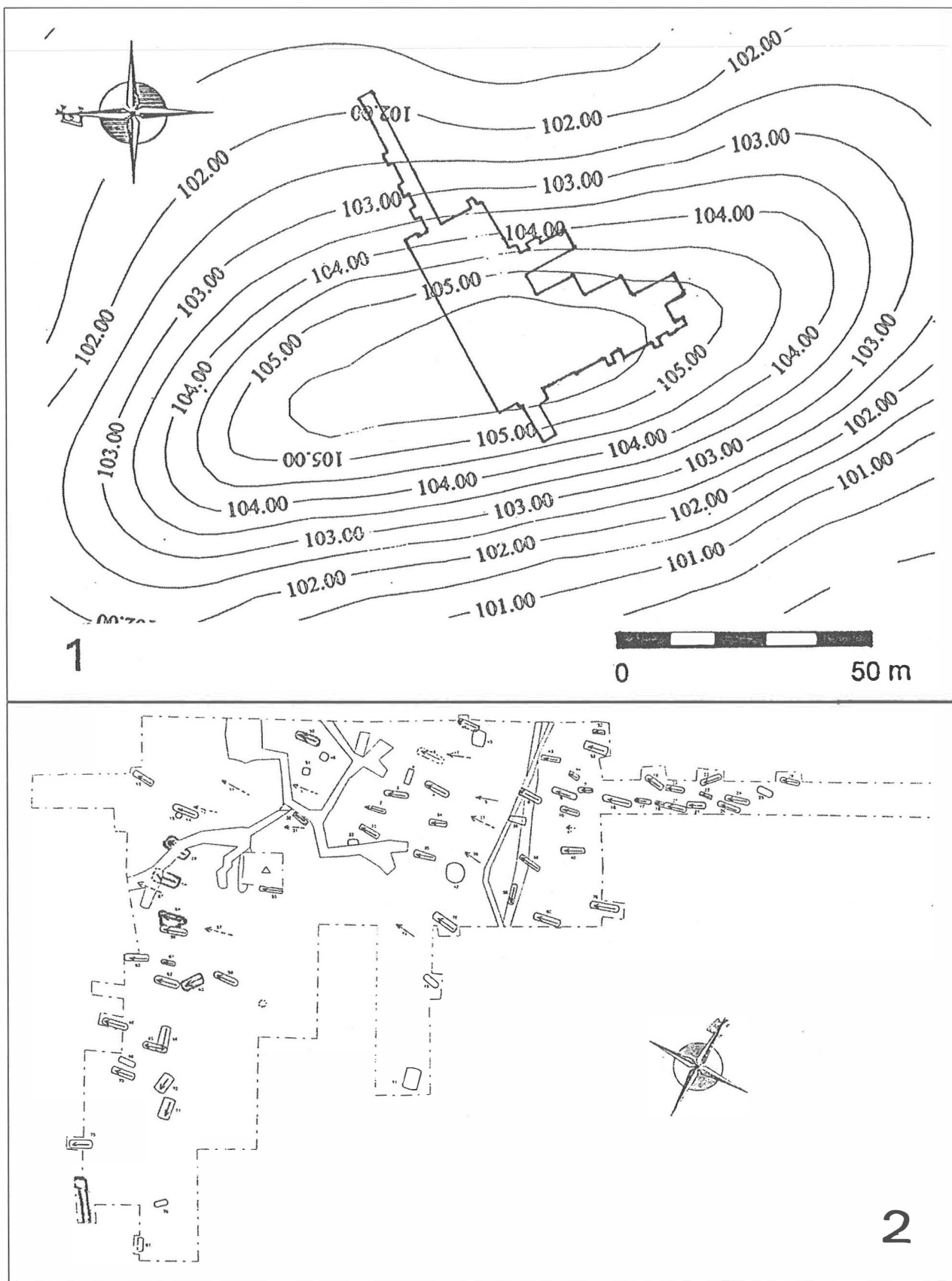
The Hungarian graves from the 10th–11th centuries unearthed in 2000 contained lockrings, the fragment of a gilded silver plaque ornamented by palmette motifs, quiver mounts and arrowheads, an S-terminalled ring, a bracelet with tapering terminals and a wire finger-ring. The fragment with palmette ornament is the most exquisite item, which could come from a sabretache plate or a braid ornament (Fig. 10. 2). This is the first item of this type and quality in the territory of Tolna county even though it was fragmentary and secondarily used.²

2 The drawings were made by Antal Csizsér.

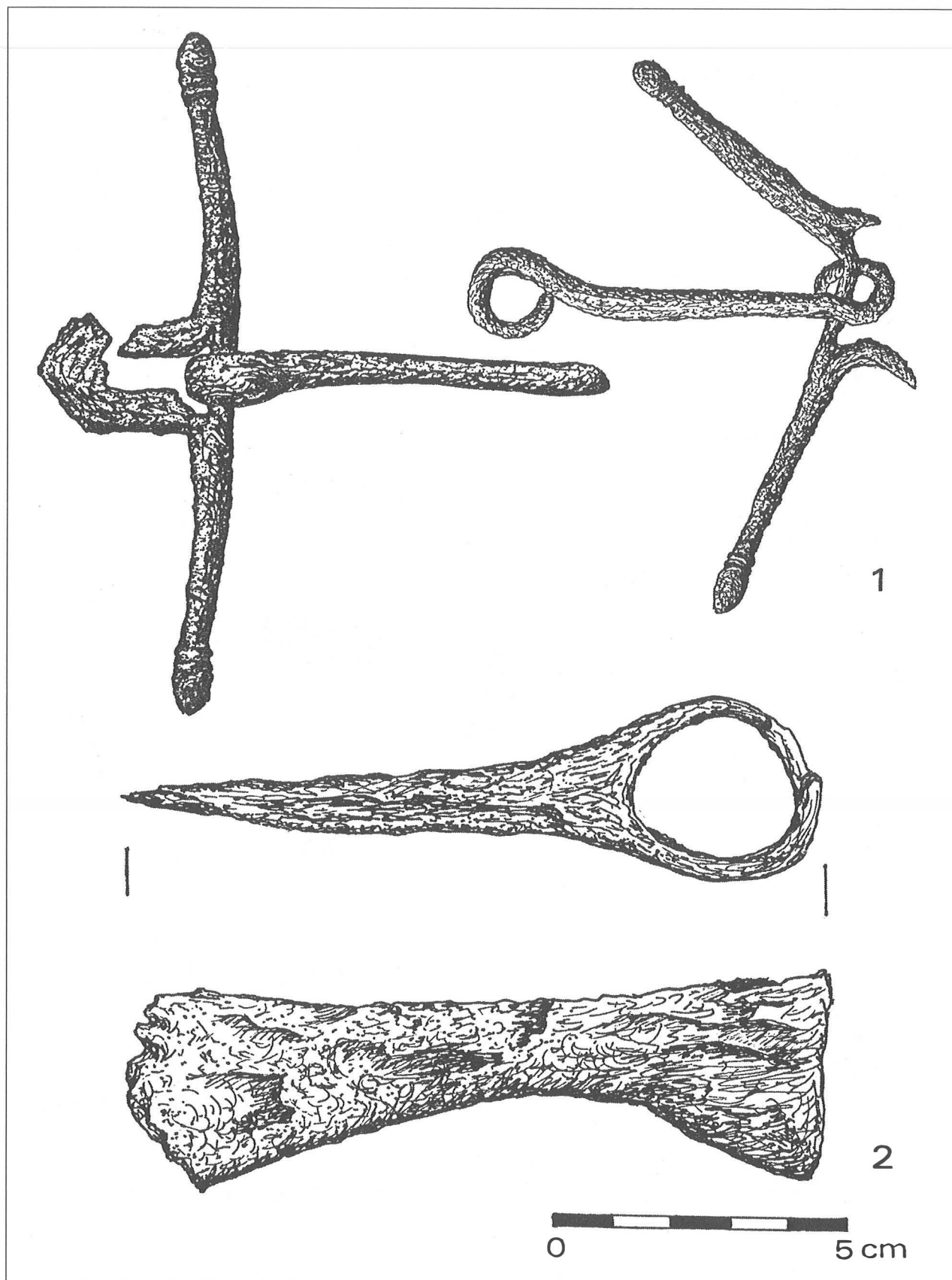
1. kép: 1: Fadd Tolna megyében. 2: A lelőhely elhelyezkedése.

Fig. 1: 1: Fadd in Tolna county. 2: The location of the site.

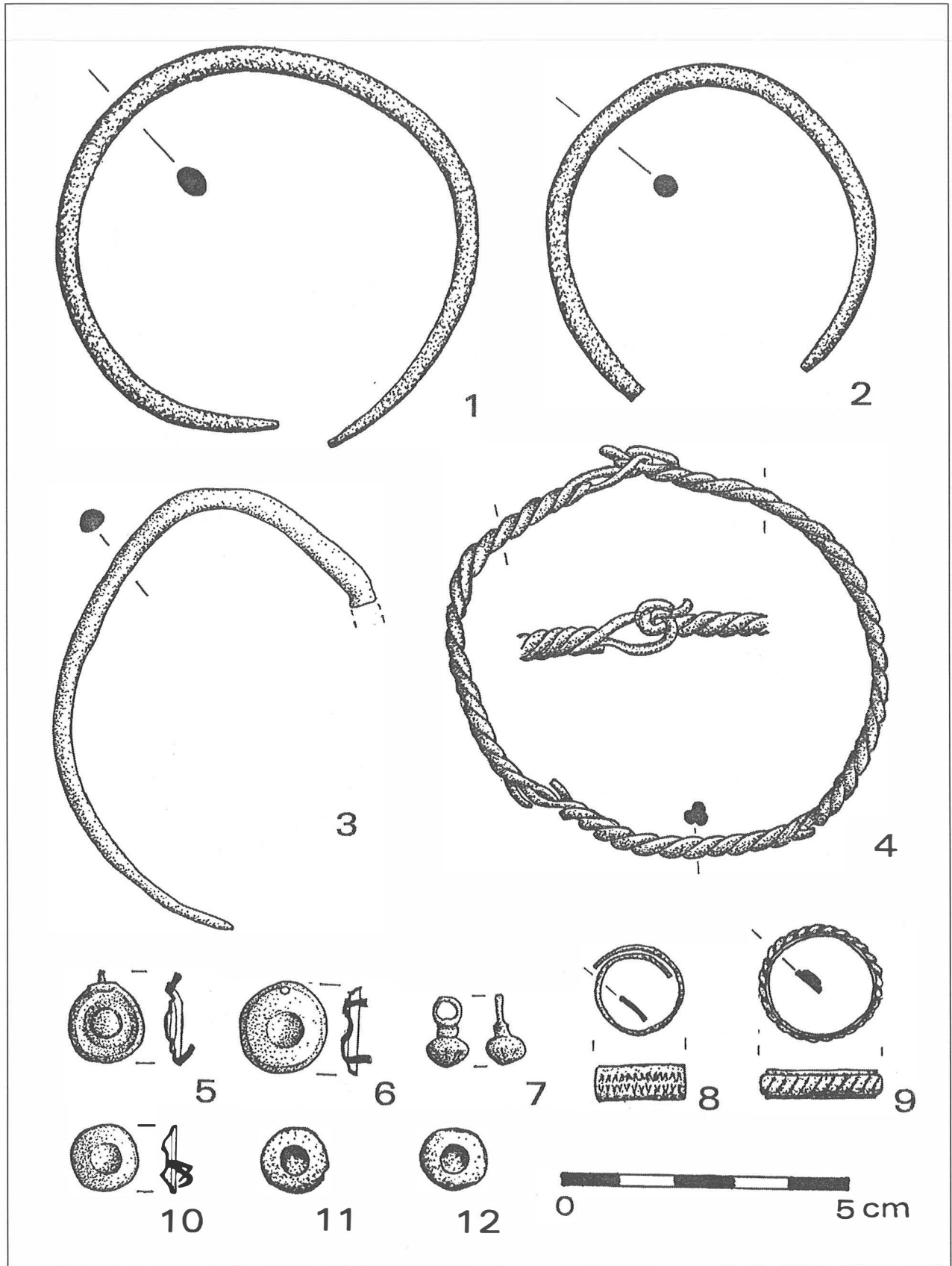
2. kép: 1: Jeges-hegy szintvonalas felmérése és a feltárt szelvények. 2: Az 1998–2000. évi ásatás helyszínrajza.

Fig. 2: 1: Contour drawing of Jeges-hegy and the cuttings. 2: The plan of the excavations in 1998–2000.

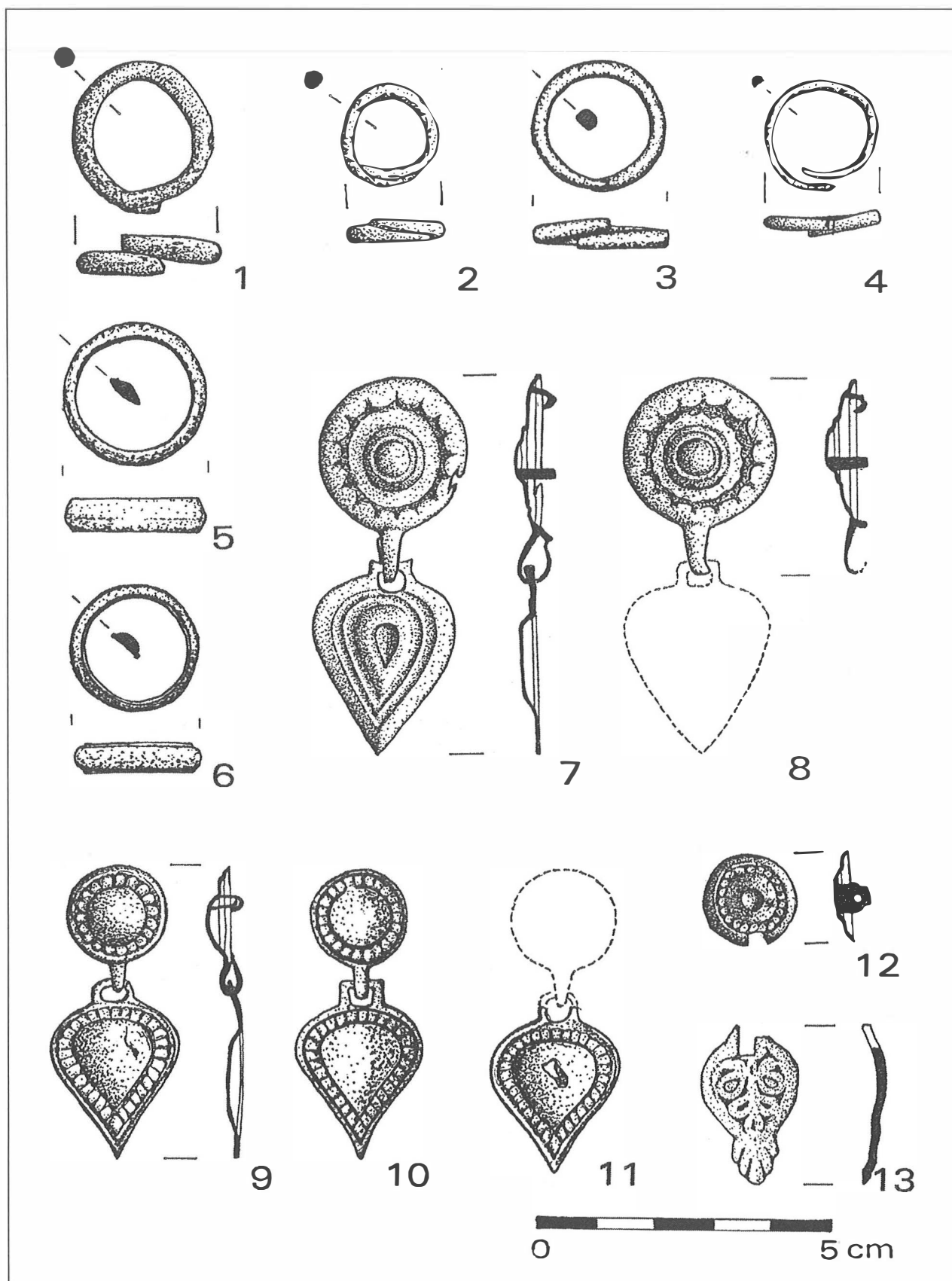
3. kép: Fadd, Jeges-hegy, szórvány leletek, 1995–1998.

Fig. 3: Fadd, Jeges-hegy, stray finds, 1995–1998.

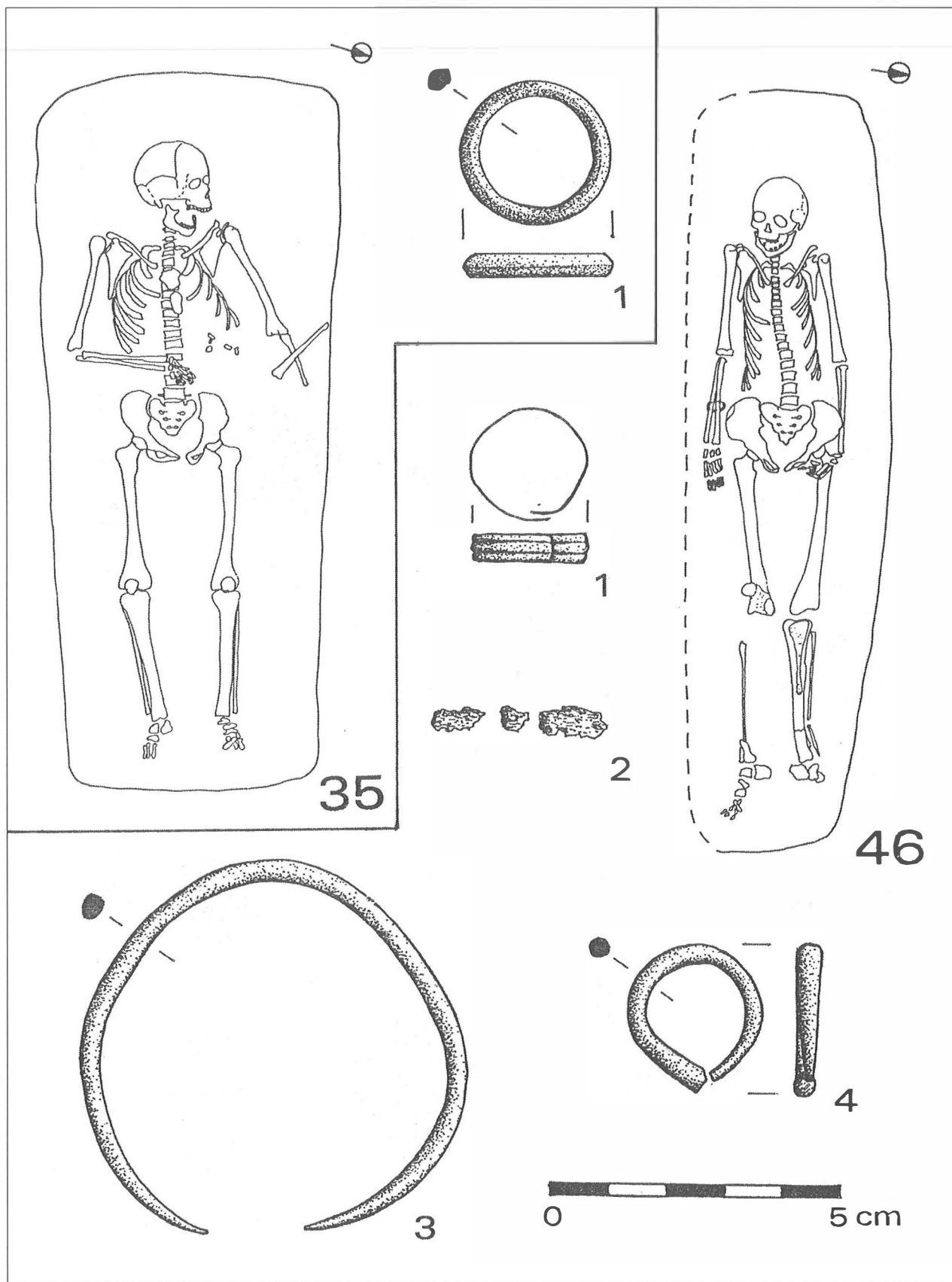
4. kép: Fadd, Jeges-hegy, szórvány leletek, 1995–1998.

Fig. 4: Fadd, Jeges-hegy, stray finds, 1995–1998.

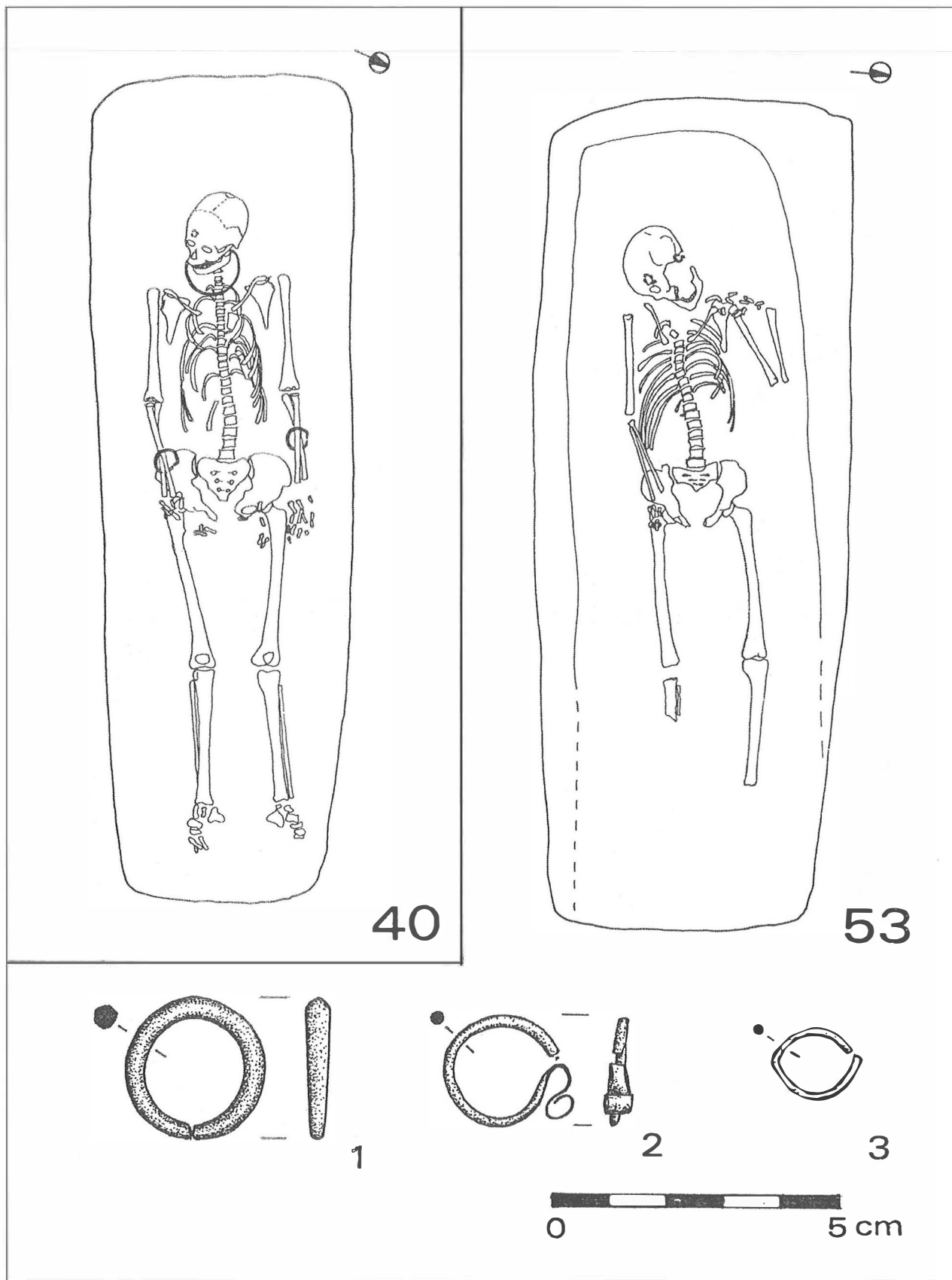
5. kép: Fadd, Jeges-hegy, szórvány leletek, 1995-1998.

Fig. 5: Fadd, Jeges-hegy, stray finds, 1995-1998.

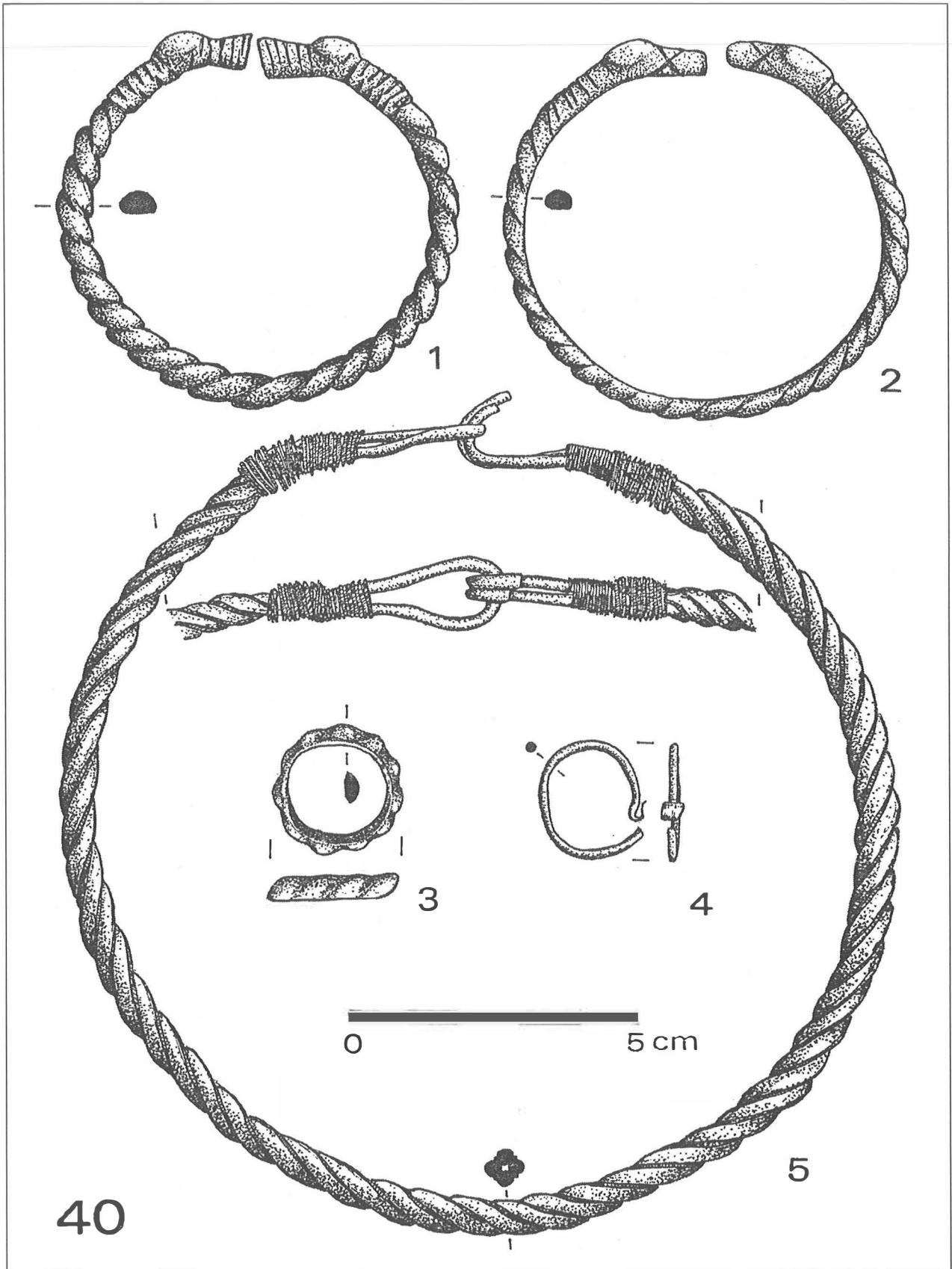
6. kép: Fadd, Jeges-hegy. A 35. és 46. sír és leleteik.

Fig. 6: Fadd, Jeges-hegy, graves nos. 35 and 46 with the finds.

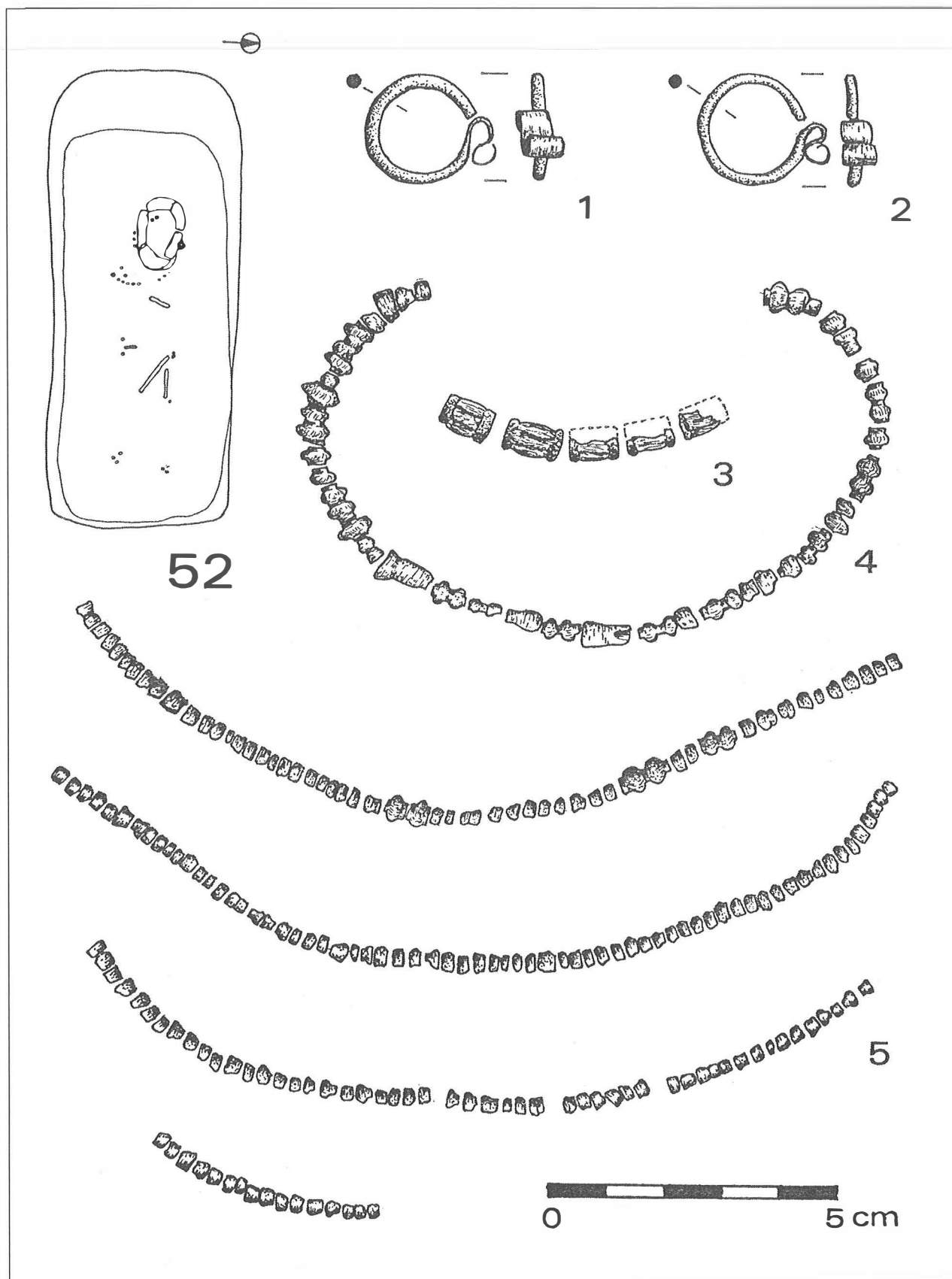
7. kép: Fadd, Jeges-hegy. A 40. és 53. sír és utóbbi leletei.

Fig. 7: Fadd, Jeges-hegy, graves nos. 40 and 53 with the finds of the latter one.

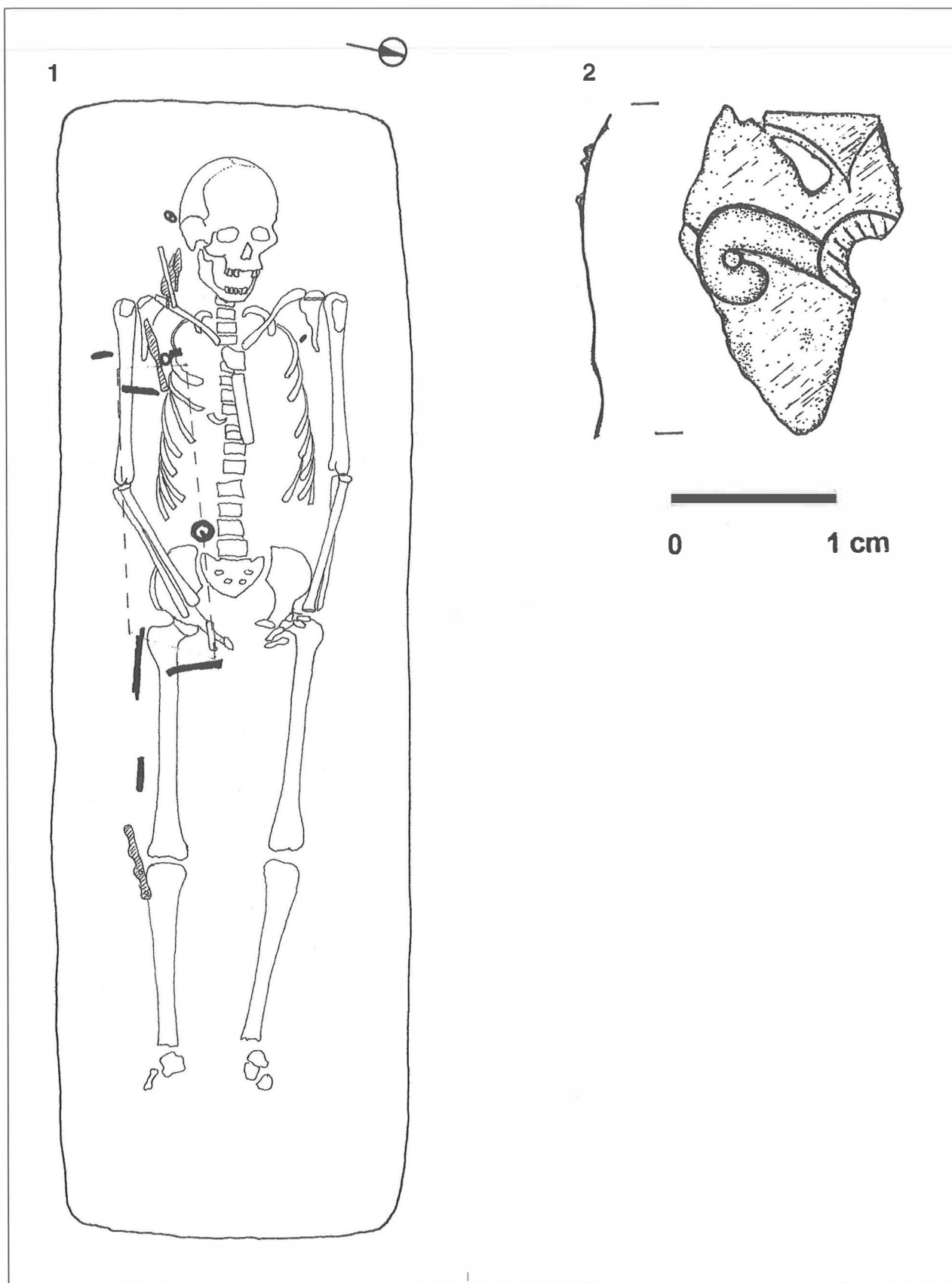
8 kép: Fadd, Jeges-hegy. A 40. sír leletei.

Fig. 8: Fadd, Jeges-hegy, the finds of grave no. 40.

9. kép: Fadd, Jeges-hegy. Az 52. sír és leletei.

Fig. 9: Fadd, Jeges-hegy, grave no. 52 with the finds.

10. kép: Fadd, Jeges-hegy. 1: 70. sír. 2: Palmettás lemeztöredék a 68. sírből.

Fig. 10: Fadd, Jeges-hegy, 1: grave no. 70, 2: A plaque fragment with palmette ornament from grave no. 68

Gere László

A szigligeti vár ásatása 1992–2000

A vár rövid története

Szigliget a Tapolcai-medence déli részén, a Balaton partján helyezkedik el. A környező síkságból kiemelkedő hegycsoport leginkább különálló tagja a Várhegy, tetején a középkori vár romjaival. A középkor folyamán a szigligeti hegyeket a Balaton Tapolcáig felnyúló öblei ölelték körül.

A tatárjárás után, felismerve a környék jól védhető voltát, IV. Bélának egy 1260-ban írt okleveléből arról értesülünk, hogy a király a Balaton egyik szigetét (Szigligetet) a pannonhalmi bencéseknek adja, hogy ott várat építsenek. Favus apát építtette fel a várat 1260–62 között. A királynak annyira megtetszett a „jó és hasznos vár” – ahogyan egyik oklevelében említi –, hogy már közvetlenül megépítése után visszavette azt a bencésektől, s más birtokokat adott nekik cserébe.

A szigligeti vár 1344-ig királyi vár volt. 1348-ban azonban már Mórocz Simon birtokában találjuk. 1424-ben is az ő leszármazottai bírták, akik kölcsönösen örökösödési szerződést kötöttek a Laczk családdal. Bár a család nem halt ki, 1445-ben az országbíró a várat mégis Újlaky Miklósnak adja át. A vár ezek után egészen 1524-ig az Újlaky család birtokában marad. Újlaky Lőrinc herceg halála után a leányági örökösök tiltakozása ellenére a várat a királytól a tóti Lengyel család szerzi meg 1525-ban.

A tóti Lengyel család 18. századig tartó folyamatos birtoklását két kisebb epizód szakította csak meg. A mohácsi csatavesztés után a Zápolya Jánoshoz csatlakozó Lengyel család birtokait I. Ferdinánd elkobozta, és az akkor még hozzá hű Török Bálintnak adományozta. A várat Török Bálint familiárisának, Martonfalvy Imre deáknak mégis kisebb ostrommal kellett elfoglalnia, aki naplójában leírta ezeket az eseményeket az 1531–1540. évekről szóló részben. Szigliget ettől az időtől a végvári harcok színhelyévé vált.

A vár kutatástörténete

Az első állagmegóvó munkákat 1913-ban végezte a Műemlékek Országos Bizottmánya. Újabb helyreállítási munkákra csak 1953-ban került sor. Dr. Gerő László irányításával ekkor tárták fel a ciszternát, s helyreállították többek között a felsővár ÉNy-i sarkához kapcsolódó kerek tornyot. Az 1965–66. évi helyreállítási munkák az addigiaktól jóval nagyobb méretűek voltak. Kozák Károly tárta fel a Ny-i várfal melletti épületeket. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség ekkor állította helyre a felsővár Ny-i falát. A feltárás és a helyreállítás a felsővárnak csak a Ny-i részére terjedt ki, az alsóvárban ekkor nem folyt munkák. A vár folyamatos karbantartása ekkor sem volt megoldott, állaga lassan romlani kezdett, s az erdő ismét kezdte visszahódítani a hegytetőt.

László Gere

The excavation of the Szigliget castle 1992–2000

The short history of the castle

Szigliget can be found in the southern part of the Tapolca Basin, on the bank of the Balaton. The most detached element of the hill group rising from the surrounding plains is the Várhegy (Castle hill) with the ruins of the medieval castle on its top. In the Middle Ages, the Szigliget hills were surrounded by the bays of the Balaton reaching as far as Tapolca.

A charter written by IV. Béla in 1260 tells that after the Tartarian invasion, having realised that the area was easy to protect, the king donated an island of the Balaton (Szigliget) to the Benedictine Order in Pannonhalma to build a castle there. Abbot Favus had the castle built between 1260–62. The king found the “good and useful castle”, as he called it in a charter, so attractive that he took it back from the Benedictine Order as soon as it had been built and gave them other estates instead.

The Szigliget castle was a royal castle until 1344. In 1348, it was already owned by Simon Mórocz. In 1424 his descendants were the owners, who signed a bilateral contract of succession with the Laczk family. Although the family did not die out, the Lord Chief Justice gave the castle to Miklós Újlaky in 1445. The castle remained in the possession of the Újlaky family until 1524. Despite the opposition of the descendants of the female line, the Lengyel family of Tót acquired the castle after count Lőrinc Újlaky's death in 1525.

Two short episodes interrupted the continuous possession by the Lengyel family of Tót until the 18th century. After the lost battle of Mohács, I. Ferdinand confiscated the estates of the Lengyel family who had taken the side of János Zápolya, and granted them to Bálint Török, who was as yet his fealty at that time. Yet Imre Martonfalvy, Bálint Török's clerk and vassal had to occupy the castle by a smaller siege, who described these events in his diary in the part about the events of 1531–1540. From this time Szigliget became the scene of the wars on the border.

The research history of the castle

The National Committee of Monuments carried out the first restoration works in 1913. The next reconstructions were started only in 1953. This year the cistern was unearthed and the round tower adjoining the NW corner of the upper castle was reconstructed, among others, under Dr. László Gerő's guidance. The reconstruction work in 1965–66 was carried out on a much larger scale than before. Károly Kozák unearthed the buildings at the western wall of the castle. The National Protectorate of Monument Protection reconstructed the western wall of the upper castle. The excavation and the reconstructions were restricted to the western part of the upper

1991-ben Paál József építészmérnök szervezésének köszönhetően létrejött a Szigliget Váralapítvány, amely a vármegmentését tűztekci célul. Az Állami Múemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ a szakmai háttérrel biztosítja.

A kutatások eddigi eredményei (1. kép)

A régészeti feltárás 1992-ben az alsóvárban kezdődött el, mára feltártuk annak északi és keleti felét, ez teljes területének megközelítően 70%-a. Ezen a területen megtaláltuk azokat az épületeket, amelyeket csak Giulio Turco hadmérnök 1569-ből fennmaradt felmérési rajzáról ismertünk eddig. Ez a vár legkorábbi és legpontosabb ábrázolása, ezen az alaprajzon a várat már mai formájában látjuk.

A várhegy 20 m-el alacsonyabb platóján akkor már felépült a közel 75 m hosszú és 35–50 m széles alsóvár. Korábban a kutatás az alsóvár kiépítését Martonfalvy Imrének tulajdonította, feltételezve ugyan, hogy annak fából már volt valamilyen előzménye. Így nem csoda, hogy nem kis meglepetést okozott az alsóvár É-i részén feltárt 6×2,5 m nagyságú torony. A toronyban a habarcsos építési törmelék felett három edény összeillő töredékeit találtuk: ami azt jelenti, hogy azok nem sokkal a torony megépítése után kerültek oda. Ezeknek az edényeknek a korát a 14. század második harmadára határozhatjuk meg. (2. kép) Mindez természetesen azt is jelenti, hogy az alsóvárnak illetve az É-i toronynak ekkor már állnia kellett.

A következő években az alsóvár korai voltának újabb bizonyítékát tártuk fel a mai Martonfalvy-rondella és a felsővár kapuja közötti meredeken emelkedő hegyoldalon. A sziklás hegyoldalt teraszosra faragták egykoron, s egy háromszatú épületet építettek itt. Építészeti szempontból meglehetősen szokatlan megoldású a két szélső helyiség kialakítása. A 6×6 m nagyságú helyiségeket előbb 20 cm vastag és 40 cm magas gerendákból boronatechnikával építették meg. Az elkészült „faház” köré közel 60 cm vastag falat falaztak. A fal belső – gerendák felőli – síkja azonban egyenetlen, s csak elvétve érintkezik a boronafallal. A gerendafal és a kőfal között 10–20 cm-nyi légrés volt. Ezt az építkezési formát hazánk területén Sopronban, Kőszegen, és Székesfehérváron is megtaláljuk a 13. század második felétől a 15. század végéig keltezhető polgári házakban.

A szigligeti faburkolatos ház K-i fala azonos volt az alsóvár K-i falával. A háromszatú épület É-i része már csak a terep emelkedése miatt is emeletes kellett, hogy legyen. Középső és D-i részét utólag egy előtérrel bővítették. A részben a sziklába vájt előtérből közvetlenül lehetett a középső, és egy lépcső közbeiktatásával a D-i helyiségbe jutni. A középső helyiség nem volt faburkolatos. Ennek az lehetett az oka, hogy innét fűthették az É-i és D-i faburkolatos helyiségek kályháit. A kályhákra utaló átégett földet és kályhacsempe-töredékeket meg is találtuk a középső helyiség bontási törmelékében.

Az épület elbontását a régészeti leletanyag egyértelműen a 16. század első felére határozza meg. Mint azt

castle, nothing was done in the lower castle. The continuous maintenance of the castle was not solved, its general condition started deteriorating and the forest began to recapture the hilltop.

In 1991, owing to József Paál architect's organisation work, the Szigliget Castle Foundation came to life with the purpose of rescuing the castle. The State Centre of Monument Reconstruction and Restoration provided the technical background.

The results of the investigations (Fig. 1.)

Archaeological excavations started in 1992 in the lower castle. By now we have unearthed its northern and eastern parts, approximately 70% of the entire territory. In this area we found the buildings known from Giulio Turco military engineer's survey sketch from 1569. This is the earliest and most exact depiction of the castle, and in this ground plan we can see the castle in its present form.

By that time, the the 75 m long and 35–50 m wide lower castle had already been built on lower plateau of the castle hill. Earlier, research attributed the construction of the lower castle to Imre Martonfalvy supposing, at the same time, that it had had a timber antecedent. So it is no wonder that the 6×2.5 m large tower unearthed in the northern part of the lower castle caused a surprise. The refittable remains of three vessels were found above the mortar debris in the tower, which means that they were placed there soon after the construction of the tower. These vessels can be dated from the second third of the 14th century. (Fig. 2.) All these logically also mean that the lower castle and the northern tower certainly existed at that time.

The next years we unearthed evidences of the early construction of the lower castle on the steep hillside between the present Martonfalvy rondelle and the gate of the upper castle. Terraces were carved into the rocky hillside and a building of three rooms was raised there. The two lateral rooms are rather unusual from an architectural aspect. The 6×6 m large rooms were first built of jointed timbers measuring 20 cm in thickness and 40 cm in height. Then a 60 cm thick wall was raised around the "timber house". The interior, timber-side surface of the wall was uneven and rarely touched the timbers. There was an about 10–20 cm wide gap between the timber wall and the stone wall. This construction technology can be found in Hungary in Sopron, Kőszeg and Székesfehérvár in civil houses dated from the second half of the 13th century to the end of the 15th century.

The eastern wall of the house with timber covering at Szigliget was identical with the eastern wall of the lower castle. There must have been more than one storey in the northern part of the house of three rooms because of the rising ground. The southern and the central parts were later enlarged with an entrance hall. The central room opened directly from the entrance

Martonfalvy Imre naplójából tudjuk, ekkor (1530–1540) épült a rondella, aminek építése lehetett az épület lebontásának kiváltó oka. Az épület egyes részleteit – középső helyiség É-i és D-i falát, illetve a folyosó ÉNy-i sarkát – nem bontották el. A meghagyott épületfalakat és a felsővár ÉNy-i sarkánál lévő kerek tornyot egy palánkkal kötötték össze. Az így kialakított védmű ábrázolását – amely a rondellát és a felsővár kapuját egyaránt védte – megtaláljuk G. Turco (1569) alaprajzán és az úgynevezett karlsruhei metszeten is. A régészeti megfigyelések egyértelműen bizonyítják, hogy az előbb említett falak kivételével a 16–17. századi járósíntek átfutnak a visszabontott épület összes többi részén.

Az 1995-ös ásatási évben, feltártuk a felsővár bejárata előtti farkasvermet és a bejárat előtti északi bővítést, amely egy nagyméretű toronyból és egy keskeny falszorosból tevődik össze.

A felsővár kaputornya a Ny-i oldal közepén lévő toronyhoz hasonlóan a várfal síkján belül helyezkedett el. A kaputorony előtt feltártuk a sziklába vájt – 4 m széles – szárazárkot, az árkot a korai időkben egy mérlegű elven működő felvonóhid ívelte át.

A kapu védhetőségét nagymértékben fokozta az említett nagyméretű ÉK-i torony, amelynek napjainkra csak alapjai maradtak meg ugyan, azonban még egy századunk elején készült fotó tanúsága szerint is több emelet magas volt.

A farkasverem előtti kisebb sík területet – amely kiindulópontja lehetett egy a kapu ellen indított támadásnak – az említett ÉK-i torony építésével egy időben egy L alakú fallal zárták le, amely az ÉK-i tornyot és a Ny-i várfalat köti össze. Ennek a várfalnak és az ÉK-i toronynak a megépítése a 14. század első évtizedeire határozható meg.

Az 1997. év nyarán tártuk fel a Várhegy legmagasabb pontján, a keskeny sziklapon a vár legkorábbi részének romjait. A két végén toronnyal lezárt palotának korábban csak déli tornya volt ismert. A feltárás során a vártól jobb állapotban kerültek elő a palota alsó szintjének maradványai. A 19,5×3,5 méter belső méretű épület két kisebb helyiségből és egy nagyteremből állt. A 11 m hosszú nagyterem mindkét végéhez egy-egy 3–3,5 m hosszú kisebb helyiség kapcsolódott.

A déli helyiség maradt meg jobb állapotban, nemcsak boltozatának indítása, hanem a nagyterembe vezető ajtó tokjának lenyomata is megmaradt. A helyiség nyugati fala azonban annyira lepusztult, hogy csak azt lehetett megállapítani, hogy itt is volt egykoron valamilyen ablak.

A nagyterem – várudvarra néző – két ablaka valamivel jobb állapotban maradt ránk, ezeknek legalább szélessége hitelesen megállapítható volt. A nagyterem boltozatának magassága azonban megszabja az ablakok lehetséges maximális magasságát is. A nagyterem korai periódusában minden bizonnyal síkfödém volt, hiszen a boltozatot egy utólag épített vendégfal tartotta. A nagyterem északkeleti sarkában egy kívülről – az

hall, which was partly carved into the rock, and stairs led to the southern room. The central room did not have a timber covering. It was probably so because the stoves of the northern and southern rooms with timber coverings were heated from this room. The burnt soil and fragments of stove tiles were found in the demolition debris of the central room.

The archaeological finds date the demolition of the building from the first half of the 16th century. As Imre Martonfalvy's diary tells, the rondelle was built at that time (1530–1540), and this construction could lead to the demolition of the building. Certain parts of the building – the northern and southern walls of the central room and the northwestern corner of the corridor – were not pulled down. The remaining walls and the round tower at the NW corner of the upper castle were connected with a plank fence. The sketch of this defence work, which protected the rondelle and also the gate of the upper castle, can be found in G. Turco's ground plan (1569) and in the so-called Karlsruhe pair of engravings. Archaeological observations unilaterally prove that apart from the above-mentioned walls, the floor levels of the 16th–17th intersected all the other parts of the demolished building.

In 1995 we unearthed the moat in front of the upper castle and the northern annex in front of the entrance, which consisted of a large tower and a narrow passage between the walls.

The gatehouse of the upper castle, similarly to the tower in the middle of the western side, was built against the inside of the castle wall. We unearthed a 4 m wide dry ditch cut into the rock in front of the gatehouse, which was bridged by a drawbridge working on the principle of counterbalance in the early periods.

The above-mentioned large northeastern tower increased the defensibility of the gate. Only the foundation of the tower has been preserved, yet a photo from the beginning of the century shows that it had more than one storey.

The smaller flat area in front of the moat, from where an attack could be started against the gate, was closed by an L-shaped wall at the time of the construction of the above-mentioned northeastern tower. This wall connected the northeastern tower and the western castle wall. The construction of the this wall and the northeastern tower can be dated from the first decades of the 14th century.

The ruins of the earliest part of the castle were unearthed on the narrow rocky plateau on the highest point of the Castle-hill in the summer of 1997. Only the southern tower of the keep closed by towers at the two ends had formerly been known. The remains of the lower level of the keep were preserved in a better condition than expected. The building measuring 19.5×3.5 m in the interior was divided into two smaller rooms and a large hall. Each a 3–3.5 m long smaller room joined the 11 m long hall at the two ends.

északi helyiségből – fűthető cserépkályha állt. Az északi kis helyiségben a kályha fűtőnyílásához kéménykürtő kapcsolódik.

Az 1999–2000. ásátási idényben tártuk fel a vár déli végében lévő épületet, amelyet Kozák Károly kápolnának nevezett. A 2–3 méter vastag pusztulási réteg elsősorban kőtörmeléket tartalmazott. A padlósínt közelében több helyen is a bezuhant boltozat összefüggő darabjait találtuk meg. A boltozatarabok többsége lapos kőből készült, az ablakokat, illetve az ajtót átívelő fiókok azonban 6,5 cm vastag és 28 cm hosszú vörös téglából készültek. A helyiség déli falán végig megmaradt a boltváll, illetve nyugati végén a boltozat egy nagyobb szakasza is. Az északi falon az ajtótól keletre szintén megmaradt a boltváll és a boltozat egy kisebb darabja. A helyiség keleti falát képező sziklafalon jól kivehető a dongaboltozat habarcslenyomata.

A lezuhant boltozatok alatt, a padlón talált leletanyagot főként kályhacsempe-töredékek alkották, ami a helyiség kápolnaként történő meghatározását erősen kétségessé teszi. Az a sárga agyagos feltöltés, ami a helyiség déli felében a padlót is alkotta, aláfut a déli fal alapozásának; vagyis a déli fal egy részét feltöltésre alapozták. A 2000. évi ásátás alkalmával egy kutatóárokkal átvágtuk a helyiség padlóját, ennek során a déli fal alapozása alatt talált gótikus mérműves kályhacsempe töredékét találtuk. A „kápolna” előtti időszakból – a vár első járósíntjén – feltárt kemence tapasztásában talált kerámiatöredékek a vár építési korának meghatározásában nyújtanak majd segítséget.

A déli várfalon végzett korlátozott mértékű falkutatás legfontosabb megfigyelése az volt, hogy a „kápolnának” sem a nyugati, sem déli fala nincs kötésben a várfallal, sőt a déli torony nyugati falával sem.

A „kápolna” feltárásával egy időben a várudvar déli végén feltártuk azt a pincét, amelyről már Kozák Károly is tudott, de idő és pénz híján nem tudta feltárni.

Az 5×5 méter alapterületű pince nyugati felében a dongaboltozatnak csak középső harmada hiányzott. (3. kép) Keleti falának középső részét V alakban megfaragták, lehetséges, hogy ez valamilyen lejárattal függhetett össze. A pince keleti vége és a sziklafal között egy töredékes téglapadló maradványait tártuk fel. Ez a padló megközelítően 1–1,5 méterrel lehetett lejjebb a pince boltozatának tetejétől.

A pince alsó részében egy 3×3 méter alapterületű és 1,6 méter mély ciszternát alakítottak ki. A pince és a ciszterna együttes mélysége 6,87 méter. A ciszterna falát gondosan faragott kváderkövekből építették. A pince és a ciszterna fala közötti 50 cm széles résbe agyagot döngöltek, ezzel biztosítva annak vízzárását. A pincében feltehetően utólag alakították ki a ciszternát. A ciszterna kváderei között másodlagosan felhasznált ablakszárkő és a pince alapozási beásásában talált leletek közötti időkülönbség legalább is erre látszik utalni.

A pince északi falának tanúsága szerint ennek az épületnek felmenő része is volt. Az udvarról az épület

The southern room was better preserved. We could unearth the start of the vault and even the imprints of the frame of the door leading into the large hall survived. The western wall of the room, however, perished to such a degree that the only thing we could observe was that there had been a window in it.

The two windows of the large hall opening onto the yard were somewhat better preserved, at least their width could be authentically measured. The height of the vault of the large hall determined the possible maximal height of the windows as well. In the early period, the large hall certainly had a flat ceiling since the dome was supported by a screen wall added later. There was a tile stove in the northeastern corner of the large hall, which was heated from outside, from the northern room. A flue joined the heating hole of the stove in the small northern room.

We unearthed the building in the southern end of the castle in the excavation season of 1999–2000. Károly Kozák called it a chapel. The 2–3 m thick demolition layer contained mostly stone debris. We found the coherent fragments of the collapsed vault at some spots near the floor level. Most of the vault fragments were made of flat stones, while the lintels above the windows and the door were built of 6.5 cm thick and 28 cm long red bricks. The impost was preserved in the entire length of the southern wall of the hall, just like a longer section of the vault at the western end. The impost and a shorter fragment of the vault were also preserved on the northern wall, east of the door. The mortar imprint of the barrel vault can be seen on the rock wall, which served as the eastern wall of the hall.

The finds under the collapsed vaults were mostly stove tile fragments, which makes the determination of the room as a chapel rather questionable. The yellow clayey deposition that composed the floor as well in the southern part of the hall ran under the foundation of the southern wall, which means that a stretch of the southern wall was founded on top of this deposition. In 2000, we cut through the floor of the hall with a trench, where we found the fragment of a gothic stove tile with tracery ornament under the foundation of the southern wall. The sherds found in the daubing of the oven from the period before the “chapel”, on the first floor level of the castle, will help in the determination of the date of the construction of the castle.

The most important observation of the limited wall investigations carried out on the southern wall of the castle was that neither the western, nor the southern wall of the “chapel” was linked to the castle wall or even to the western wall of the southern tower.

In parallel to the excavation of the “chapel”, we unearthed the cellar in the southern part of the castle yard, which Károly Kozák already knew but could not investigate for lack of money and time.

Only the middle third of the barrel vault was missing in the western part of the cellar, the ground surface

alsó szintjére vezető lépcső pofafalaiban jól láthatóak voltak a fa lépcsőfokok lenyomatai.

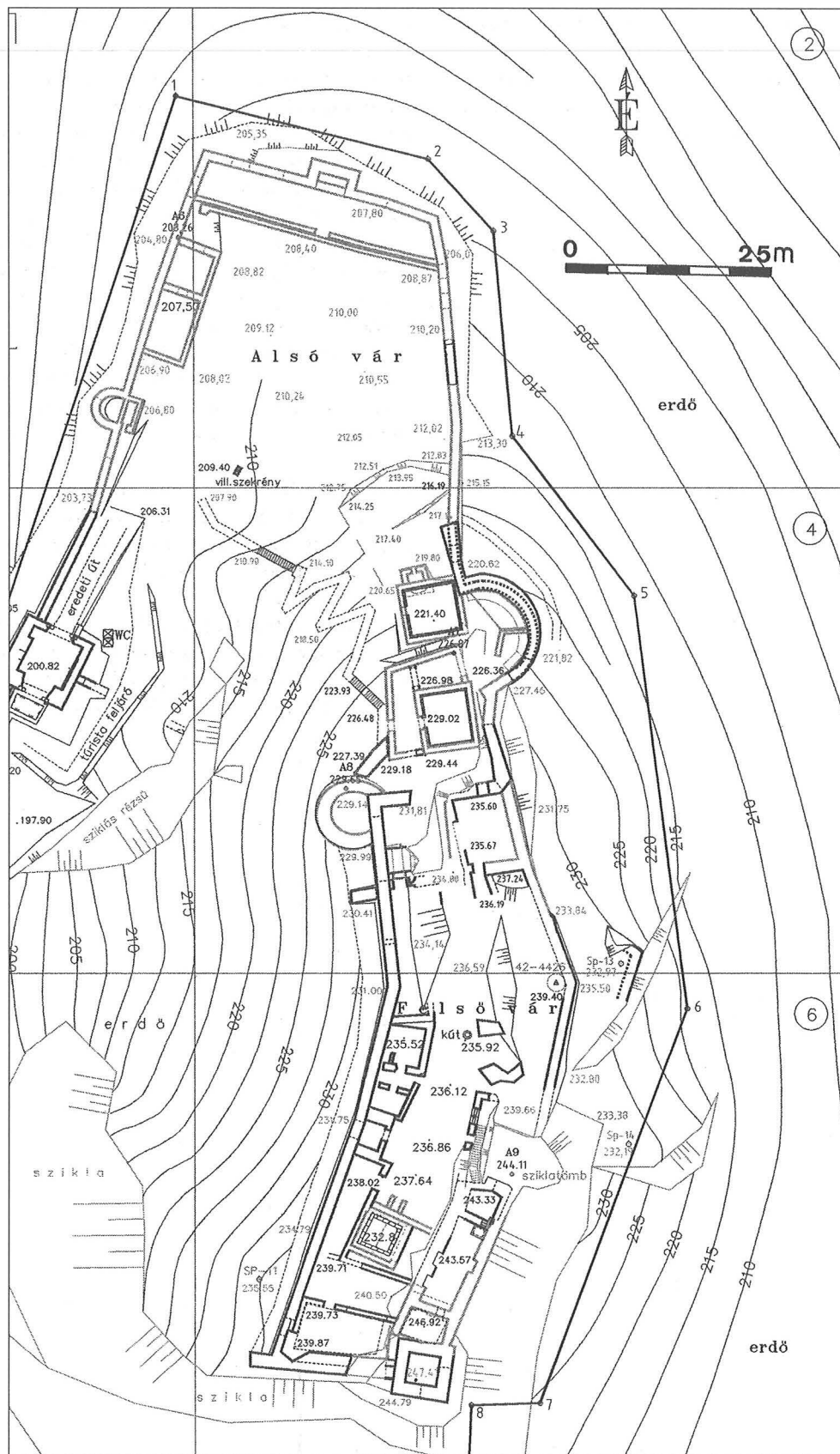
Ennek az alapincézett, közel négyzetes alaprajzú háznak az építési korát a 14. század második felére 15. század elejére határozhatjuk meg.

of which measured 5×5 m. The central part of the eastern wall was carved in a V shape, maybe in connection to an entrance. The remains of a fragmentary brick floor were unearthed between the eastern end of the cellar and the rock wall. This floor could be about 1–1.5 m under the top of the vault of the cellar.

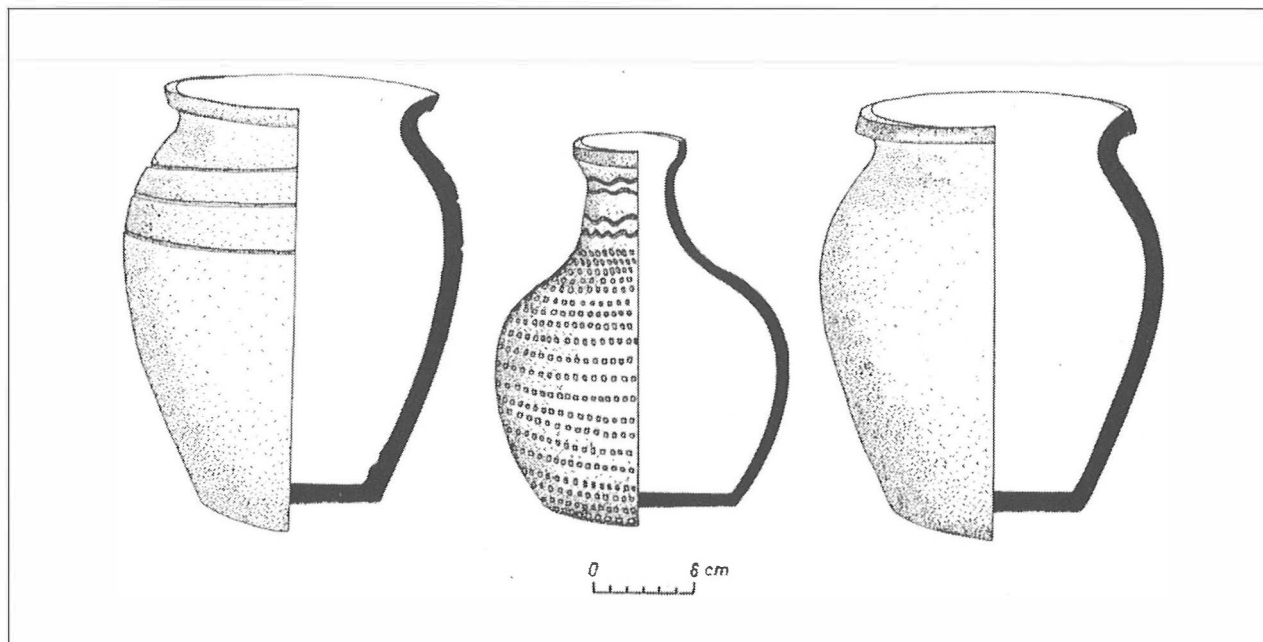
A 3×3 m large and 1.6 m deep cistern was built in the lower part of the cellar. The total depth of the cellar with the cistern is 6.87 m. The walls of the cistern were made of finely dressed ashlar. Clay was rammed into the 50 cm wide space between the cellar and the wall of the cistern to seal off water. This cistern was probably built later into the cellar. At least this is what the secondarily used window jamb stone found among the ashlar of the cistern, and the chronological divergence among the finds found in the foundation pit of the cistern imply.

Judged from the northern wall of the cellar, this building had an overground construction as well. The imprints of the wooden stairs leading from the yard to the ground floor of the building can be seen in the wing walls of the stairs.

The construction of this house with an approximately square-shaped ground plan and a cellar under it can be dated from the second half of the 14th century and the beginning of the 15th century.

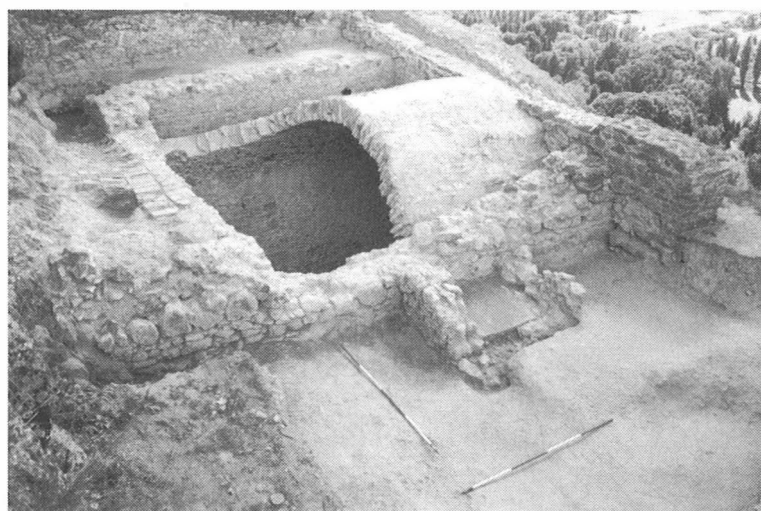

1. kép: Szigliget, Várhegy. Összesítő alaprajz az 1992–2000 között végzett kutatások eredményeivel
 Fig. 1: Szigliget, Castle-hill. Complex ground plan with the results of investigations in 1992–2000.

2. kép: Szigliget, Vár. 14. századi edények az alsóvár tornyainak építési törmelékéből

Fig. 2: Szigliget, Castle. Vessels from the 14th century from the construction debris of the tower of the lower castle

3. kép: Szigliget, Vár. Feltárt pince a várudvar déli részében

Fig. 3: Szigliget, Castle. Unearthed cellar in the southern part of the castle yard

René Goguey – Czajlik Zoltán –
Bödőcs András

Magyar–francia légi régészeti kutatások Magyarországon 2000-ben

A magyar-francia légi régészeti kutatások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete, a Mont Beuvray-i Európai Régészeti Központ, és a Dijoni Egyetem együttműködésében indultak meg 1993-ban. A kezdeményezés dr. Szabó Miklós professzortól és René Goguey pilóta-régésztől, a Dijoni Egyetem UMR 5594-es CNRS kutatócsoportjának tagjától származik, Czajlik Zoltán 1993 óta, Bödőcs András 2000 óta vesz részt a kutatásokban, a pénzügyi hátteret a Burgundiai Régió Tanácsa, illetve az ELTE Régészettudományi Intézete biztosították.

Évente, mindig júniusban, 30 órát repültünk, s Magyarország összes régiójában szereztünk légi fényképezési tapasztalatokat. Az eredményeket hazai és nemzetközi konferenciákon ismertettük; először R. Goguey 1994 szeptemberében a berlini nemzetközi légi régészeti konferencián tartott előadást.¹ 1995 szeptemberében a magyarországi Francia Intézetben az ELTE Régészettudományi Intézete kiállítást rendezett. A kiállításhoz tanulmánykötet² és nemzetközi konferencia kapcsolódott. A légi fényképanyagot 1995–1996-ban bemutattuk Debrecenben, Székesfehérvárott, Bibracte-n és Châtillon-sur-Seine-ben. 1996-ban részt vettünk az Európai Régészeti Örökség kutatásának oxfordi konferenciáján.³ Az újabb eredményeket René Goguey 1997-ben a prágai nemzetközi légi régészeti konferencián ismertette⁴, majd 1998-ban a Collegium Budapest által rendezett konferencián mutatta be.⁵

1998 és 2000 között az Ócsényi Repülőklub Cessna 172-es repülőgépet használtuk, a pilóták Cziráki Péter és René Goguey voltak. A franciaországi légi régészeti kutatásokban kidolgozott technikákat sikeresen alkalmaztuk⁶, kivéve a géptengelyből történő függőleges felvételezést, amelyet csak az e célra speciálisan átalakított, 1993 és 1997 között Magyarországon is használt R3000-es francia repülőgéppel lehetett végrehajtani. A 2000-ban készített felvételek tehát kis magasságból, ferde tengellyel készültek, azonosításukhoz panoráma-képeket és GPS-koordinátákat használtunk.

A felderítendő területeket két körülmény figyelembevételével jelöltük ki:

René Goguey – Zoltán Czajlik –
András Bödőcs

Recherches franco–hongroises d'archéologie aérienne en Hongrie en 2000

Les prospections archéologiques franco-hongroises par photographies aériennes ont débuté en 1993 avec la coopération de l'Institut d'Archéologie de l'Université Eötvös Loránd de Budapest, du Centre archéologique européen du Mont Beuvray et l'Université de Bourgogne (Dijon). L'initiative a été prise par le directeur Miklós Szabó et René Goguey, archéologue-pilote, membre du groupe de recherche UMR 5594 du CNRS à l'Université de Dijon. Zoltán Czajlik participe aux recherches depuis 1993, András Bödőcs depuis 2000, le financement étant assuré par le Conseil régional de Bourgogne et par l'Institut d'Archéologie de l'Université de Budapest.

Nous avons effectué chaque année, au mois de juin, 30 heures de vol, et avons acquis des expériences de photographie aérienne dans toutes les régions de la Hongrie. Nous avons présenté nos résultats à l'occasion de colloques hongrois ou internationaux; tout d'abord R. Goguey a présenté les travaux en septembre 1994 à l'occasion de la conférence internationale sur la photographie aérienne, tenue à Berlin¹. En septembre 1995, l'Institut d'Archéologie de l'Université de Budapest a organisé une exposition à l'Institut français de Budapest; l'événement était accompagné de la publication d'un recueil d'études² et d'un colloque international. Nous avons présenté des clichés de photographie aérienne à Debrecen, à Székesfehérvár, à Bibracte et à Châtillon-sur-Seine au cours de 1995 et 1996. En 1996, nous avons également participé à la conférence tenue à Oxford sur les recherches du Patrimoine archéologique européen³. Les derniers résultats ont été présentés par René Goguey en 1997, à l'occasion de la conférence internationale sur la photographie aérienne⁴, puis au colloque organisé par le Collegium Budapest, en 1998⁵.

Les recherches de 1998–2000 ont été réalisées à bord d'un avion Cessna 172 (club aérien de Ócsény) piloté par René Goguey et Péter Cziráki. Les techniques de prospection mises au point en France⁶ ont été appliquées avec succès en Hongrie, abstraction faite des photographies verticales: celles-ci ne pouvaient être effectuées qu'à bord d'un avion spécialement équipé, comme l'avion français R 3000 utilisé les premières an-

1 GOGUEY 1995
2 GOGUEY–SZABÓ 1995
3 GOGUEY–CZAJLIK in press
4 GOGUEY 1997
5 GOGUEY 2000
6 GOGUEY 1968

1 GOGUEY 1995
2 GOGUEY–SZABÓ 1995
3 GOGUEY–CZAJLIK sous presse
4 GOGUEY 1997
5 GOGUEY 2000
6 GOGUEY 1968

- az ELTE Régészettudományi Intézetének kutatási programjaihoz kapcsolódva (Polgár, Sajópetri);

- a korábbi repülések során megismert kedvező adottságú zónákhoz (monokulturás gabonatermesztő területek, kavicsos geológiai altalaj, bizonyos mikroklímaövezetekhez (főnhatás) alkalmazkodva. A felderítés során alkalmazott repülési technika (strafing) az angol és az amerikai „szabad” vadászpilóták II. világháborúban alkalmazott módszerét követte.

A kutatás során minden olyan jelenséget rögzítettünk, ami régészeti eredetűnek tűnt, függetlenül attól, hogy mely korszakról van szó, hiszen a légi régészeti felderítés szükségszerűen diakronikus. Igaz, hogy az őskori erődítések, a római kori villaépületek és táborok, a középkori motte-ok már a repülés során meghatározhatók, a terepi régészeknek kell elvégezni a feltárást, pontosítani a datálást.

Budapest-Farkashegyről indulva napi 3-4, (június 21-én 7 óráig) repülések során 3 területen végeztünk felderítést:

- Északnyugat-Dunántúlon, Komárom és az osztrák határ között, a Duna mentén,

- Budapesttől keletre Polgárig, illetve a Tisza-völgyéig,

- Budapesttől délre a Duna mentén. (1. kép)

Az utóbbi terület kutatása bizonyult mind mennyiségében, mind az új légi régészeti lelőhelyek fontosságát tekintve a leggyümölcsözőbbnek:

- erődítéseket azonosítottunk Kunfehértónál (háromszoros körárok-rendszer) és Hartánál (ovális formájú, egykori meanderhez kapcsolódik),

- erődített településre bukkantunk Bugyinál, a védett területen épületek nyomaival,

- árkokat, cölöpszerkezetű épületeket figyeltünk meg paliszádós kerítésre utaló nyomokkal Dabasnál és Középpeszénél,

- nyílt telepek és mezőgazdasági parcellák nyomát rögzítettük Áporkánál,

- a Duna jobb partján, Adonynál őskori telepet találtunk utakkal és összefüggő parcellákkal,

- őskori, vagy szarmata körárkos temetőket azonosítottunk Kiskunlacházánál,

- nagy kiterjedésű római kori villaépületet fényképeztünk Dunaújváros mellett,

- a pannoniai limes őrtornyai közül az Erccsinél és Iváncsánál lévőket dokumentáltuk.

A légi régészeti lelőhelyek közül az alábbiakban kettőt ismertettünk részletesebben: a Harta melletti ovális árokkal övezett erődítés egy mindeddig nem azonosított őskori földvár lehetett; Ercsi-Sinatelep római kori őrtornya pedig egyike a régóta ismert, légi fotóval azonosított lelőhelyeknek, a mellette megtalált út-, illetve tábornyomok azonban korábban nem voltak ismertek.

Harta: bronzkori (?) földvár

Harta község Bojár nevű határrészén egykor aktív, ma időszakosan pangó vizeket gyűjtő folyómeder belső oldalán ovális alakú elszíneződést figyeltünk meg az ősi

nées. En 2000, les photographies sont donc des obliques à basse altitude, complétées par des vues générales de localisation et des relevés de «way point» au G.P.S.

Les zones prospectées ont été déterminées selon deux critères:

- sites désignés par les archéologues de l'Institut d'Archéologie de Budapest (exemple: Polgár, Sajópetri);

- zones reconnues en vol comme favorables en fonction des types de cultures (céréales) de la nature du substrat géologique (gravier), des micro-climats (effet de foehn). Ces zones sont survolées en «strafing», méthode inspirée de la «chasse libre» opérée par les pilotes anglais ou américains de la Seconde Guerre Mondiale.

Toutes les anomalies présumées d'origine archéologique ont été enregistrées, sans filtrage chronologique: la prospection aérienne se doit en effet d'être diachronique. Même si des enclos protohistoriques, des villas romano-celtiques, des camps romains, des mottes féodales peuvent être identifiés en vol, c'est aux archéologues de terrain qu'il reviendra d'en mettre au jour les structures et d'en préciser la datation.

D'une durée de 3 à 4 heures (soit près de 7 heures pour la journée du 21 juin 2000), les vols ont sillonné l'ensemble de la Hongrie, privilégiant 3 zones principales à partir de l'aérodrome de Budakeszi-Farkashegy:

- la zone Nord-Ouest et Ouest le long du Danube à partir de Komárom et le long de la frontière autrichienne,

- la zone Est jusqu'à Polgár et la Tisza,

- la zone Sud de Budapest axée sur le Danube.

(Figure 1.)

C'est cette dernière zone qui a donné les résultats les plus nombreux et les plus importants, aussi bien à l'Ouest (Transdanubie) qu'à l'Est (Grande Plaine). On peut extraire de ces résultats:

- des enceintes de fortifications terrassées, comme celle à triple fossé circulaire de Kunfehértó, ou celle en ovale sur un méandre fossile de Harta,

- des habitats fortifiés comme celui de Bugyi, avec rempart délimitant un vaste espace occupé par des habitats à enclos,

- des habitats à enceinte palissadée, maisons à trous de poteaux, fosses, comme ceux de Dabas ou de Középpeszér.

- des espaces ouverts organisés en parcellaires agricoles et parcellaires d'habitat, comme ceux d'Áporka,

- un village protohistorique avec rues et parcellaire contigu sur la rive droite du Danube (Adony),

- des nécropoles à enclos circulaires, soit protohistoriques, soit sarmates comme celles de Kiskunlacháza,

- des villas romano-celtiques dont celle de Dunaújváros, qui s'étend sur une grande surface,

- des tours de guet du «limes» de Pannonie sur la rive droite du Danube, à Ercsi et à Iváncsa.

Parmi les sites archéologiques prospectés par photographie aérienne nous allons par la suite présenter deux en détail; le premier est Ercsi-Sinatelep dont la

gabonában. A kb. 200 m hosszú, 100 m széles terület ÉNy-Dk-i irányú, az elszíneződés az érés előtt álló, sárga gabonában világossárga gyűrűként jelentkezett. (2–3. kép) Feltevésünk szerint egy, a végleges pusztulás előtt álló, sánccal erősített település nyomait találtuk meg. Az erősítés formája alapján őskori, kb. 1,5 hektáros területével beilleszthető a Duna-Tisza-közéről korábban megismert bronzkori földvárak közé.

Erről a területről jelenleg 3 bronzkori földvárat (Nagykörös-Földvár, Alpár-Várdomb, Hajós-Hildpuszta) ismerünk, amelyeket a Vatyá kultúra erősített telepeiként tart számon a kutatás.⁷ A magyar-francia légi régészeti kutatások során 1993-ban Izsák–Radványi-tanyánál fedeztünk fel hasonló légi régészeti lelőhelyet⁸, amelynek belső és külső erősítésre osztott felépítése talán még több rokon vonást mutat a Vatyá kultúra dunántúli földvéraival (Pl. Alcsút–Göböljáráspuszta-Pogányvár, Sárbogárd–Cifrabolondvár belső erősítései, Aba–Belsőbáránd-Bolondvár).⁹ A hartai és az izsáki lelőhelyen kívül a solti Tétel-hegyről ismerünk a légi régészeti kutatások alapján bronzkori(?) földvárat.¹⁰

Természetesen kétség sem fér hozzá, hogy a légi régészeti eredményeket terepbejárásokkal, ásásokkal ellenőrizni kell, a fentiek alapján azonban nyilvánvaló, hogy a módszer segítségével jelentősen növelhető az Alföldről ismert őskori erősített települések száma. Az a korábbi területi aránytalanság, ami a Dunántúlról és az Északi-középhegységéből ismert nagyszámú őskori földvár és a kisszámú alföldi őskori erősítés alapján kirajzolódott¹¹, légi régészeti kutatások segítségével kiegyenlíthetőnek tűnik, a növényzet- és a talajszíneződések alapján megfigyelt erősített települések további részletes kutatásával.

Ercsi, Sinatelep: késő római kori őrtorony, limesút és a limesút árka, csatlakozó út (?) és árka, erősítés (?), menettábor (?)

A lelőhely a Sinatelep közelében, a 6-os úttól nyugatra, a sinatelepi bekötő úttól északra terül el. A kb. 250–300 m hosszú és kb. ugyanilyen széles, szántóföldi művelés alatt álló terület déli és keleti odalát (4–5. kép, kép bal illetve alsó széle) között határolja, pontos kiterjedését nyugati és északi (a kép felső illetve jobb széle) irányban nem lehetett megfigyelni. A felvétel a területről ismert korábbi légi felvételekhez képest számos új felszín alatti jelenségre hívja fel a figyelmet.¹²

(1) Későrómaikori őrtorony. A legmarkánsabban megfigyelhető jelenség, a kép jobb alsó sarkában látható,

tour de guet de l'époque romaine était depuis longtemps identifiée par la photographie aérienne, mais où les traces d'une étape militaire n'étaient pas connues avant. L'autre site est celui d'une fortification entourée d'un fossé ovale, près de Harta; il s'agit probablement d'une fortification en terre, non encore identifiée, d'une période protohistorique.

Harta: fortification en terre de l'âge du bronze (?)

Au finage appelé Bojár de la commune de Harta, sur la paroisse intérieure du lit d'une rivière collectant jadis des écoulements actifs, aujourd'hui des eaux mortes temporaires, nous avons observé une modification de la coloration dans le blé d'automne. La zone, longue de 200 m et large de 100 m, orientée Nord-ouest/sud-est, apparaissait dans le blé jaune, sur pied, comme un anneau en jaune clair. (Figure 2–3.) Selon notre hypothèse nous avons détecté ici les vestiges d'un site fortifié d'un rempart, juste avant sa disparition définitive. D'après la forme de la fortification, et avec son étendue d'un hectare et demi, on peut la classer parmi les fortifications en terre de l'âge du bronze, connues de la région située entre le Danube et la Tisza.

Actuellement nous avons connaissance de trois fortifications en terre de l'âge du bronze dans cette zone (Nagykörös-Földvár, Alpár-Várdomb, Hajós-Hildpuszta), que la recherche reconnaît comme des sites fortifiés de la culture de Vatyá⁷. Au cours des recherches effectuées par photographie aérienne, nous avons découvert, en 1993, un site similaire près Izsák–Radványi-tanya⁸, dont la structure avec fortification intérieure et extérieure présente peut-être encore plus de traits analogues avec les fortifications en terre de la culture de Vatyá (voir par exemple les fortifications intérieures de Alcsút–Göböljáráspuszta-Pogányvár, Sárbogárd–Cifrabolondvár, Aba–Belsőbáránd-Bolondvár⁹). En plus des sites de Harta et de Izsák, nous avons connaissance d'une autre fortification en terre de l'âge du bronze (?) du Tétel-hegy (Mont Tétel), à Solt, grâce aux prospections par photographie aérienne¹⁰.

Bien évidemment il n'est pas douteux qu'il faille vérifier les résultats issus d'une prospection par photographie aérienne par d'autres techniques de prospection ou par des fouilles; il reste toutefois sûr que par cette technique il est possible d'augmenter considérablement le nombre des sites fortifiés protohistoriques de la Grande Plaine. La disproportion, observée antérieurement sur la base de l'écart entre le grand nombre de fortifications en terre protohistoriques des régions de la Transdanubie et du Massif du Nord et le peu de for-

7 VICZE 2000, table I., 28., 29., 30.

8 GOGUEY–SZABÓ 1995, 72., 68. kép

9 NOVÁKI 1952, 2., 5., 6. képek

10 OEXLE 1997, 157., fotó: O. Braasch

11 NOVÁKI–CZAJLIK–HOLL in press

12 A helyszínelés alkalmával nem sikerült azonosítani a jelenségeket, ezek a felszínen nem jelentkeztek.

7 VICZE 2000, table I., 28., 29., 30.

8 GOGUEY – SZABÓ 1995, 72., cliché 68.

9 NOVÁKI 1952, images 2, 5, 6

10 OEXLE 1997, 157., photo: O. Braasch

kettős négyzetes árokkal körülvett őrtorony, amely a kutatásban Matrica 5. burgusként ismeretes.¹³ A limes ezen szakaszán az archív légi felvételekről több hasonló alaprajzú burgus is ismeretes.¹⁴ Visy Zsolt szerint a Kisapostag közelében feltárt hasonló méretű és alaprajzú Intercisa 6. torony alapján a Matrica 5. burgus Valentinianus korára keltezhető.^{15, 16}

(2) Limesút, illetve limesút árka. A limesút ezen a szakaszon párhuzamosan a 6-os főúttal¹⁷, attól nyugatra kb. 30-40 méterre fut. Az 1940-ből származó légi fotón markánsan jelentkező út nyomvonala kb. 25 méterre a burgus keleti árkától halad észak-déli irányban.¹⁸ A 2000-es felvételen a keleti ároktól keletre a 6-os út irányában húzódik egy észak-déli irányú nyomvonal. A számítógépes feldolgozás alapján¹⁹ ez a nyomvonal nem esik egybe teljesen²⁰ a korábbi légi felvételen látható nyomvonallal. A kiértékelés során²¹ kimutatható volt, hogy a torony északkeleti sarkától kiindulva észak felé megtörik ez az út (és az útárok), ami valószínűsíti, hogy a burgus már állt, amikor ez a nyomvonal létrejött.

(3) Út, illetve útárok. Az említett törésponttól kiindulva kb. 20 méterrel észak felé elágazik egy délnyugati irányba húzódó másik nyomvonal, melynek sötét sávja a feldolgozás során vált még jobban láthatóvá. A burgus árkainak északnyugatisarkait érinti, illetve metszi. Ebből arra következtetni, hogy korábbi az őrtoronytól (1).

(4) Ezen a nyomvonalon a burgustól délnyugatra egy négyszögletes objektum(4) körvonala rajzolódik ki halványan, de a feldolgozás során meglehetősen határozottan. A kb. 15×20 m kiterjedésű objektum közepén egy kb. 6×8 m-es négyszögletes objektum látszik. A nyomvonalra jól illeszkedik, ezért egykorúnak vélhető azzal.

tifications retrouvées dans la Grande Plaine¹¹ semble disparaître grâce aux prospections par photographie aérienne, avec les recherches ultérieures des sites fortifiés détectés à partir des modifications de la coloration de la végétation et des sols nus.

Ercsi, Sinatelep: tour de guet de la période romaine tardive, voie du limes et le fossé de la voie du limes, voie secondaire (?) avec son fossé, fortification (?) étape militaire (?)

Le site se trouve près de Sinatelep, à l'ouest de la rue nationale 6 et au nord de la voie de desserte de Sinatelep. Les côtés sud et est de la zone de travaux agricoles sont limités par voie publique (partie gauche et inférieur de l'image Figure 4-5.), il n'était pas possible d'observer son étendue exacte en direction de l'ouest et du nord (parties supérieure et droite de l'image). Le cliché a attiré l'attention sur des phénomènes souterrains inconnus par rapport aux anciennes images prises par photographie aérienne.¹²

(1) Tour de guet romaine tardive. Le phénomène le plus évident à la vue, au coin droit en bas de l'image, est la tour de guet entourée d'un double fossé rectangulaire, reconnue par la recherche comme le *burgus* Matrica 5¹³. Sur cette section du limes, plusieurs *burgus* à plan similaire sont connus par des photos aériennes.¹⁴ D'après Zsolt Visy¹⁵ sur la base de la tour de guet Intercisa 6, de taille similaire, découverte près de Kisapostag, il est possible de dater le *burgus* Matrica 5. de l'époque de Valentinien.¹⁶

(2) Voie du limes ou le fossé de la voie du limes. La voie court sur cette section parallèlement à la nationale 6¹⁷, à l'ouest de celle-ci, à 30-40 m. Le tracé du chemin, bien visible sur la photographie aérienne prise en 1940, se dirige en direction nord-sud à 25 mètres environ du fossé du *burgus*¹⁸. Sur cette prise on voit un tracé nord-sud en direction de la nationale 6, à l'est du fossé orien-

13 Visy 2000, 67.

14 Egy 1940-ből származó katonai légi felvételen (HI 68449) jól kivehető a Matrica 5. burgus és tőle északra (Matrica 11. burgus) és délre (Matrica 12. burgus) (Visy 1989, 89. kép; Visy 2000, 91. ábra). Rácalmás közelében látható egy Valentinianus-kori őrtorony nyoma (GOGUEY-SZABÓ 1995, 69., 62. kép).

15 Visy 1980, 171., Visy 2000, 67.

16 A burgus helye a helyszínelés alkalmával nehezen volt megállapítható (a tőle délre eső Matrica 12. burgus a 6-os útról jobban kivehető). A felszínen az egész területről gyéren elszórva kerültek elő (késő római, népvándorlás kori, középkori) cserepek, illetve építési törmelék.

17 Visy 2000, 17. térkép

18 Visy 2000 67.

19 A ferde tengelyű, régészeti céllal készült felvételt (a korábbi felvételekkel együtt) különböző térinformatikai szoftverek segítségével a Magyarországon érvényes EOV-koordináta rendszerbe úgynevezett „gumilepedő” transzformációval (rubbersheet) lehetett koordinátahelyesen illeszteni. Ehhez segítségként az 1:10,000 méretarányú EOTR térképszelvényeket használták fel.

20 Az azonosítást nehezíti, hogy a térkép ezen a területen egy felszín feletti vízvezeték jelöl, amely párhuzamosan fut a 6-os úttal, attól kb. 40 m-re, valamint a 6-os úttól 10 m-re egy telefonkábel, amely ugyanabba az irányba tart. A terepjárás során jól látható volt a vízvezeték nyoma, amit két kút is meghatározott.

21 A felvétel digitalizált változatát képfeldolgozó szoftverek segítségével különféle szín-szűrésekkel lehetett bizonyos részleteket jobban megjeleníteni. Ezek együttes vizsgálatával illetve kritikájával került a fotó interpretációja megrajzolásra.

11 NOVÁKI-CZAJLIK-HOLL sous presse

12 Lors de la prospection au sol, l'identification des phénomènes ne pouvait pas se faire, n'ayant pas de trace sur la surface.

13 Visy 2000, 67.

14 Sur une photographie aérienne militaire prise en 1940 (HI 68449), le *burgus* Matrica 5 est bien visible, ainsi qu'un autre au Nord (*burgus* Matrica 11) et au sud (Matrica 12.) (Visy 1989, image 89.; Visy, 2000, figure 91). Près de Rácalmás les traces d'une tour de guet de l'époque de Valentinien sont visibles (GOGUEY-SZABÓ 1995, 69., image 62.)

15 Visy 1985, 166., Visy 2000, 67.

16 L'emplacement du *burgus* était difficile à définir lors de la prospection. (le *burgus* Matrica 12, situé au sud de celui-ci, est mieux visible depuis la nationale 6.) Sur toute la surface, on a ramassé de rares débris, de l'époque romaine tardive, de la période des Invasions, ainsi que de tessons médiévaux et des débris de construction.

17 Voir Visy, carte n° 17.

18 Visy 2000, p. 67.

(5-6) Őskori vagy római kori árokrendszer. A két négyszög alaprajzú kb. 40×40 m-es kiterjedésű jelenség jól kivehető a gabonában. Tájolásuk arra enged következtetni, hogy nagyjából egy időben keletkeztek. A formájukhoz és méretükhöz hasonló alakzatok²², valamint a jól kivehető kettős árok alapján inkább római kori föld-fa konstrukciós őrállomást(?) lehetne feltételezni bennük. Hasonló ideiglenes táborat már ismerünk ezen a részen. Visy Zsolt feltételez egy másik, jóval nagyobb táborat (230×270 m), kb. 4 km-re délre, az Iváncsára vezető út két oldalán.²³ Tekintve, hogy a légi fotón látható jelenségek a limesúthoz kapcsolódnak, I. sz.-ra keltezhető palánktábornak határozhatjuk meg.

(7) Valószínűleg az (5)-ös és a (6)-os objektumokhoz hasonló ideiglenes erődítés sarka látható az előzőekkel megegyező tájolásban.

(8) Az (5)-ös tábor északkeleti sarkát metszve egy nagy kiterjedésű folt látszik, amelyben egy 6×4 méteres téglalap alakú objektum van. A jelenség ebből adódóan mindenképpen későbbi, mint a tábor.

(9-10) A (6)-os tábor északkeleti sarkában, illetve az északi oldala mentén 2 téglalap alakú folt látszik. A (10)-es objektum látszólag jól illeszkedik a (6)-os északi oldalához, így egykorúnak tarthatjuk azzal. A (9)-es objektum tájolása más mint az előzőeké, ill. kontúrjai túlnyúlnak az északi oldalon. A (6)-os objektum északi oldala kettévágja, ezért ezt korábbra lehet keltezni.

(11) Árok. A területen nyílegyenesen végigfutó árok látszólag egyik jelenséggel sem hozható összefüggésbe.

(12) Út, illetve árok nyomvonala.

(13-15) Római kori föld-fa konstrukciós menet-tábor(?). Egy derékszögű árok(13) sarka vált láthatóvá a feldolgozás folyamán. Az árok északi irányba haladva metszi a nyugat-kelet irányú többszörösen megtört utat (12). Itt egy lekerekített oldalú téglalaphoz hasonló objektum (14) látszik. Az árok (13) sarkától kelet felé haladva szintén szabályos foltok látszanak. Az árok és az út (12) közötti területen a szántásban egy derékszögű objektum körvonala figyelhető meg (15). A légi fotón látható jelenségek alapján egy nagyobb méretű tábor – délnyugati részének – nyomai feltételezhetőek itt, amelynek tájolása illeszkedik a limesútra. A képen kivehető mérete kb. 35×70m.

Visszapillantva a korábbi évek kutatásaira, a megközelítően azonos időben végrehajtott repülések eredményessége különböző volt: kiemelkedően sok új légi régészeti lelőhelyet dokumentáltunk 1993-ban és 2000-ben, átlagos mennyiségűt találtunk 1994–1995-ben és 1997–1998-ban, s viszonylag kevés volt az újonnan felfedezett lelő-

tal. Sur la base du traitement informatique des données¹⁹ ce tracé ne recoupe pas exactement²⁰ le tracé visible sur la prise aérienne précédente. Au cours de l'évaluation²¹, il était possible de démontrer que le tracé se brise vers le nord, en partant de l'angle nord-est de la tour, ce qui laisse supposer que le *burgus* existait déjà au moment où ce tracé a été créé.

(3) Voie ou fossé d'une voie. En partant de l'angle mentionné ci-dessus, environs 20 mètres au nord bifurque un autre tracé allant en direction sud-ouest, dont la bande sombre est devenue mieux visible lors du traitement de l'image. Il touche ou bien coupe les angles nord-ouest du fossé du *burgus*. Ceci laisse supposer qu'il est antérieur à la tour de guet (1).

(4) Sur ce tracé, en direction du sud-ouest du *burgus*, se présentent les contours faibles d'un objet (4), mais qui deviennent plus visibles au cours du traitement. Cet objet est 15×20 mètres et au son milieu on voit un objet rectangulaire de 6×8 mètres. Il coïncide bien avec le tracé, ainsi on peut supposer que les deux sont contemporains.

(5-6) Système de fossés protohistorique ou romain. Le phénomène, avec une étendue de 40×40 m, et un plan de trois rectangles est bien visible dans le blé. Leur orientation et le fait qu'ils soient relativement parallèles les uns avec les autres laisse supposer qu'il s'agit de réalisations plus ou moins contemporaines. Sur la base de structures similaires en ce qui concerne la forme et la taille²² on devrait plutôt supposer une étape militaire provisoire de l'époque romaine (?), construite de terre et de bois. On connaît déjà un camp provisoire similaire dans cette zone. Zsolt Visy suppose, d'après les vestiges, l'existence d'un autre camp, bien plus grand (230×270 m), situé approximativement à 4 km vers le sud, sur les deux côtés de la route menant à Iváncsa.²³ Etant donné

19 La photographie aérienne oblique, prise à des fins archéologiques, a pu être replacée dans le système de coordonnées en vigueur en Hongrie de manière conforme à l'aide de logiciels d'informatique spatial différents, par la transformation „rubbersheet”. Pour ce faire on a eu recours aux extraits de cartes EOTR (échelle: 1:10,000). Pour permettre des comparaisons avec les résultats précédents, la prise aérienne de 1940 était, elle aussi, insérée dans ce système.

20 L'identification est encore plus difficile étant donné que la carte montre dans cette zone un conduit d'eau sur la surface, parallèle à la nationale 6 et se trouvant à 40 m environ de celle-ci, et aussi parallèle au tracé hypothétique de la voie du limes, ainsi qu'un câble téléphonique, à 10 m de la nationale 6, ayant la même disposition. La prospection au sol a confirmé l'existence d'un tracé clair et bien défini, que l'on a pu suivre au long de la parcelle, passant parallèlement à la ligne droite définie par deux puits d'eaux.

21 Il est possible de faire mieux ressortir certaines parties de l'image grâce à des logiciels de traitement informatique travaillant avec la version numérique de la photographie, par des filtres selon les différentes couleurs. Nous avons élaboré l'interprétation de la prise initiale après l'examen et la critique de ces variants.

22 Par exemple BRAASCH 1983, 70. Taf., 87. Taf. 25,91, Taf. 29. PLANCK ET AL. 1994, 154, 158.

23 Son existence est encore aujourd'hui remise en question, en l'absence d'artefacts. Visy 2000, p. 67; Visy 1989, p. 92, figure 90.

22 BRAASCH 1983, 70. Taf., 87. Taf. 25,91, Taf. 29. PLANCK ET AL. 1994, 154, 158.

23 Létezése leletek hiányában kérdéses. Visy 2000, p. 67; Visy 1989, p. 92, figure 90.

helyek száma 1996-ban és 1999-ben.²⁴ 2000-ben több mint 70 új légi régészeti lelőhelyet regisztráltunk, amelyek különlegessége, hogy túlnyomó többségük Budapesttől délre, a Duna mentén, egy 20 km × 90 km-es sávban került elő. Az őszi vetésű gabonák intenzíven jelezték a talajtakaróban történt egykori változásokat ezen területen, amely a pleisztocén végi Duna-völgyi kavicsmezővel, annak is a Kalocsától északra fekvő felszíni, illetve felszínközeli részével esik egybe.²⁵ Hasonlóan intenzív crop mark jelenségek csapadékszegény években a Saône-völgyi (Franciaország) kavicsstakaróhoz kapcsolódva is megfigyelhetők.

(A Burgundiai Régió Tanácsa, a Balaton program és az OTKA (T043762) támogatásával)

Függelék • Appendix

Település • Commune actuelle	Légi fotólelőhelyek száma • Nombre des sites photo- aériennes en 2000
Aba	2 db
Ács	4 db
Áporka	5 db
Baracs	1 db
Biatorbágy	1 db
Bugyi	2 db
Dabas	3 db
Dömös	1 db
Dömsöd	5 db
Dunaújváros	1 db
Ercsi	4 db
Érd	3 db
Esztergom	1 db
Gyúró	1 db
Hajdúnánás	2 db
Hajdúdorog	1 db
Harta	2 db
Iváncsa	3 db
Jánossomorja	1 db
Kimle	1 db
Kiskunlacháza	7 db
Körmend	1 db
Kunfehértó	2 db
Kunpeszér	4 db
Kunszentmiklós	5 db
Makád	1 db
Mezőfalva	3 db
Mocsa	1 db
Nagykarácsony	1 db
Nagylók	1 db

24 Légi régészeti lelőhely: Régészeti célú légi fényképezéssel, vagy archív légi fényképek segítségével, talaj-, gabona-, növényzetelszineződés, illetve domborzati formák alapján régészeti lelőhelynek meghatározható terület, amelynek terepi helyszínelése még nem történt meg.

25 ERDÉLYI 1955

que ses traces visibles sur la photo aérienne et sa position s'articulent bien avec la voie du limes, l'objet défini en tant que camp à palissade a été daté du premier siècle.

(7) Probablement on doit y voir un angle d'un camp provisoire similaire aux objets (5) et (6), ayant la même orientation.

(8) On voit une ombre étendue, coupant l'angle nord-est du camp (5), à l'intérieur de laquelle un objet rectangulaire de 6×4 m est visible. Le phénomène doit être par conséquent postérieur.

(9-10) A l'angle nord-est du camp (6), et au long de son côté septentrional on discerne deux ombres rectangulaires. L'objet (10) semble s'articuler assez bien avec le côté nord du camp (6), ainsi il nous est permis de les supposer contemporains. L'orientation de l'objet (9) est différent des précédents, ou bien ses contours dépassent le côté nord. Le côté nord de l'objet (6) le coupe en deux, ainsi on peut le définir comme étant antérieur à celui-ci.

(11) Fossé. Le fossé traversant en ligne droite la zone ne peut être mis en rapport avec aucun des phénomènes présents.

(12) Voie ou tracé d'une voie.

(13-15) Camp de l'époque romaine. Lors du traitement on a rendu visible l'angle d'un fossé (13) à angle droit. En allant vers le nord il coupe la voie ouest-est qui se brise à plusieurs reprises. Ici on voit un objet (14) un peu rectangulaire aux côtés arrondis. En partant vers l'est de l'angle (13) on voit également des tâches plus ou moins régulières. Sur la surface comprise entre le fossé et la voie (12), aux labours on peut observer les contours d'un objet (15) ayant un angle droit. D'après les phénomènes observés sur des photographies aériennes, on peut supposer qu'il s'agit des traces d'un camp plus étendu, dont l'orientation s'articule bien avec la voie du limes.

En jetant un coup d'oeil sur les recherches des années précédentes, les résultats obtenus par des survols effectués pratiquement à la même période de l'année étaient différents: en 1993 et en 2000 nous avons enregistré un nombre particulièrement élevé de nouveaux sites lors des prospections archéologiques par photographie aérienne. En 1994 et en 1995, puis au cours de 1997-1998, le nombre de sites était moyen, tandis qu'en 1996 et en 1999 on a découvert relativement peu de nouveaux sites.²⁴ En 2000, nous avons enregistré plus de 70 nouveaux sites, dont la particularité est que la majorité de ces sites est située au sud de Budapest, au long du Danube, dans une bande de 20 km × 90 km. Les céréales issues des semences d'automne marquaient bien

24 Site selon l'archéologie aérienne: Site susceptible d'être défini tel quel à l'aide de photographies aériennes prises à des fins archéologiques ou de prises-anciennes, à partir des modifications de la coloration des sols nus, de la végétation ou encore des formes du relief qui y sont visibles, et dont la prospection au sol n'a pas encore été faite.

Település • <i>Commune actuelle</i>	Légi fotólelőhelyek száma • <i>Nombre des sites photo-aériennes en 2000</i>
Nagylózs	1 db
Nyíregyháza	1 db
Perkáta	3 db
Pomáz	2 db
Pusztaszabolcs	1 db
Rácalmás	5 db
Ráckeresztúr	1 db
Sárbogárd	1 db
Sárosd	1 db
Sárszentmihály	1 db
Solt	1 db
Soponya	1 db
Sóskút	1 db
Szabadbattyán	1 db
Szabadszállás	1 db
Szakony	1 db
Szalkszentmárton	7 db
Székesfehérvár	1 db
Szentpéterfa	2 db
Szombathely	2 db
Tác	1 db
Tass	10 db
Tata	1 db
Tatárszentgyörgy	2 db
Vámosszabadi	1 db
Visegrád	1 db
Zebegény	1 db

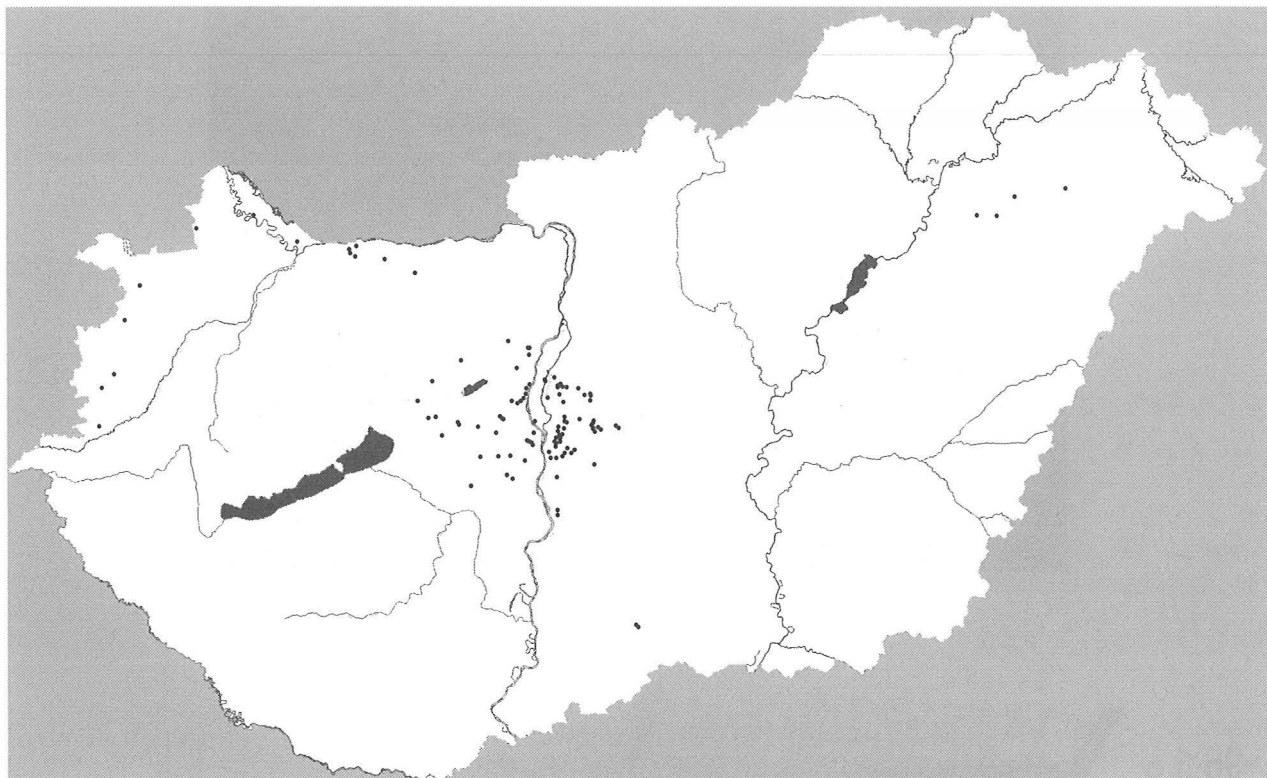
les modifications d'antan dans cette zone qui correspond à la couche de gravier de la vallée du Danube de la fin du Pléistocène, plus précisément à sa partie superficielle, ou près de la surface, situé au nord de Kalocsa²⁵. Des phénomènes «crop mark» aussi intensifs ont pu être observés au cours des années à faible précipitation en rapport avec la couche de gravier de la vallée du Saône.

Traduit par Ágnes Lakatos et les auteurs.

(Avec les concours financiers de Conseil régional de Bourgogne, de programme BALATON et Fonds des Recherches Hongroises (OTKA T 043762))

Irodalom • *Bibliographie*

- BRAASCH 1983 BRAASCH, O.: Luftbildarchäologie in Süddeutschland. Spuren aus römischer Zeit, Stuttgart, 1983.
- GOGUEY 1995 GOGUEY, R.: Archéologie aérienne de la Seine au Danube : quelques aspects des récentes recherches sur la Bourgogne et la Hongrie. In: Luftbildarchäologie in Mittel- und Osteuropa, Berlin 26–30 September 1994. Branderburgisches Landesmuseum für Ur- und Frühgeschichte, Berlin, 1995, p. 227–235.
- ERDÉLYI 1955 ERDÉLYI M.: A Dunavölgy nagyalföldi szakaszának víztároló üledékei. Hidrológiai Közlöny 35(1955) 159–169.
- GOGUEY 1968 GOGUEY R.: «de l'aviation à l'archéologie»: recherches sur les techniques et les méthodes de l'archéologie aérienne, Thèse de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris, Editions Technip, 1968, 128 pages, 63 photographies.
- GOGUEY 1997 GOGUEY, R.: Coopération franco-hongroise en archéologie aérienne : cinq campagnes de recherches de 1993/1997. In: Judith Oexle: Aus der Luft – Bilder unserer Geschichte: Luftbildarchäologie in Zentraleuropa, Landesamt für Archäologie, Dresden, 1997, 82–89.
- GOGUEY 2000 GOGUEY, R.: Nécropoles et habitats protohistoriques : aperçu des recherches d'archéologie aérienne menées sur le quart nord-est de la France et sur la Hongrie. In: Jean-Paul Guillaumet (dir.): Dix ans de coopération franco-hongroise en archéologie 1988-1998, Collegium Budapest, Workshop Series No9, 77–96.
- GOGUEY – SZABÓ 1995 GOGUEY, R. – SZABÓ M.: L'histoire vue du ciel : photographie aérienne et archéologie en France et en Hongrie. A történelem madártávlatból. Légi fényképezés és régészet Franciaországban és Magyarországon. Nalors, Budapest, 1995, 127 p.
- GOGUEY – CZAJLIK in press GOGUEY, R. – CZAJLIK Z.: Un aspect de la coopération Bourgogne-Hongrie dans la recherche et la protection des sites : le GPS, vecteur entre l'archéologie, le chercheur aérien et la carte informatisée. In: CommArchHung 2003, in press
- NOVÁKI – CZAJLIK – HOLL in press: NOVÁKI, Gy. – CZAJLIK, Z. – HOLL, B.: Kataster der prähistorischen Erdburgen Ungarns – Versuch einer umfassenden Datenerfassung zum Schutz des kulturellen, archäologischen und naturräumlichen Erbes (Zusammenfassung) In : Symposiumsband des Internationalen ÖGUF-Symposium 1999 „Wirtschaft, Macht und Strategie, Höhensiedlungen und ihre Funktionen in der Ur- und Frühgeschichte“, in press
- NOVÁKI 1952 NOVÁKI Gy.: Fejér megye őskori földvárjai. ArchÉrt 79, 3–19.
- OEXLE 1997 OEXLE, J. (hrsg.): Aus der Luft – Bilder unserer Geschichte: Luftbildarchäologie in Zentraleuropa, Dresden, Landesamt für Archäologie, 1997.
- PLANCK ET AL. 1994 PLANCK, D. – BRAASCH, O. – OEXLE, J. – SCHLICHTHERLE, H.: Unterirdisches Baden-Württemberg. 250000 Jahre Geschichte und Archäologie im Luftbild, Theiss, Stuttgart, 1994.
- VICZE 2000 VICZE, M.: Background information to the field-survey. Százhalombatta Archaeological Expedition. Annual Report 1, Matrica Museum, 2000, 119–129.
- VISY 1980 VISY, Zs.: Római jelzőtoronyok és a limes-út Intercisa térségében. ArchÉrt 107. (1980) 166–175.
- VISY 1989 VISY, Zs.: A római limes Magyarországon. Corvina, Budapest, 1989.
- VISY 2000 VISY, Zs.: A Ripa Pannonica Magyarországon, Akadémiai kiadó, Budapest, 2000.

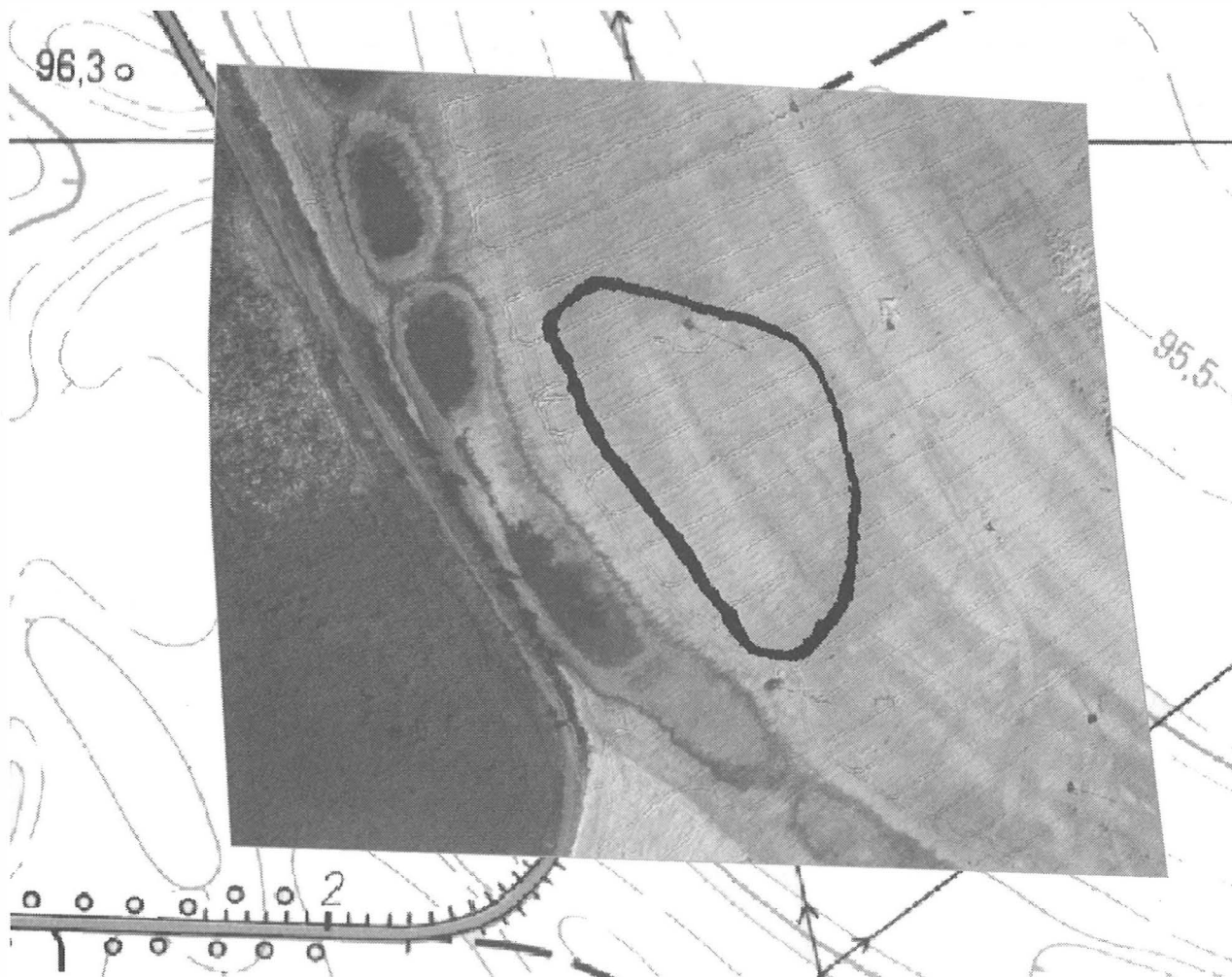
1. kép: Magyar-francia légi régészeti kutatások 2000-ben

Figure 1.: Recherches franco-hongroises d'archéologie aérienne en Hongrie, 2000

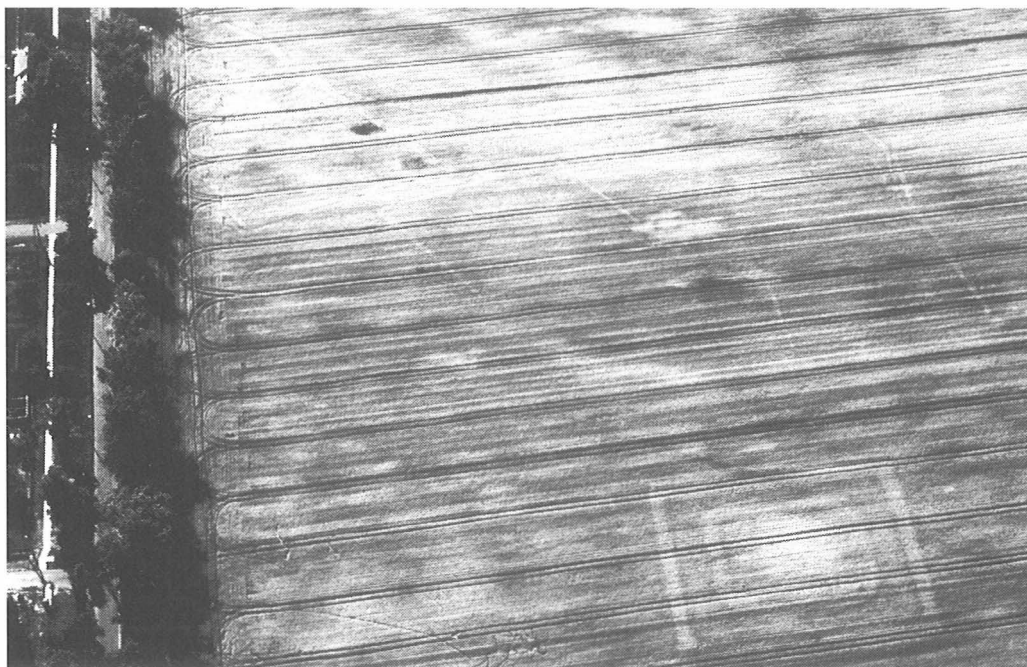
2. kép: Harta – Bojár. Bronzkori? földvár

Figure 2.: Fortification en terre (âge du bronze?)

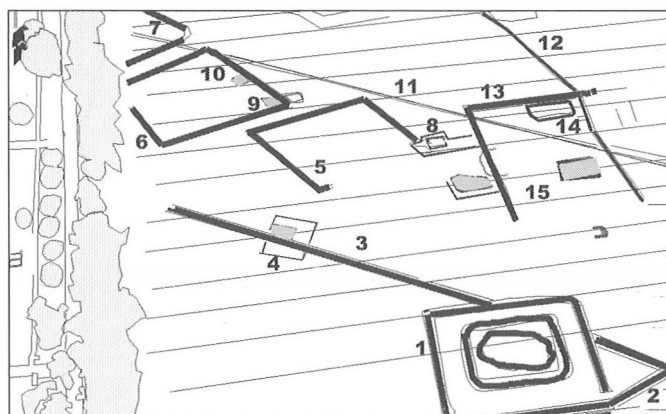
3. kép: Harta – Bojár, értelmezés. „Gumilepedős” transzformáció az EOTR topográfiai térkép felhasználásával

Figure 3.: Site de Harta – Bojár, interprétation visuelle. Transformation «rubbersheet», en utilisant la carte topographique EOTR

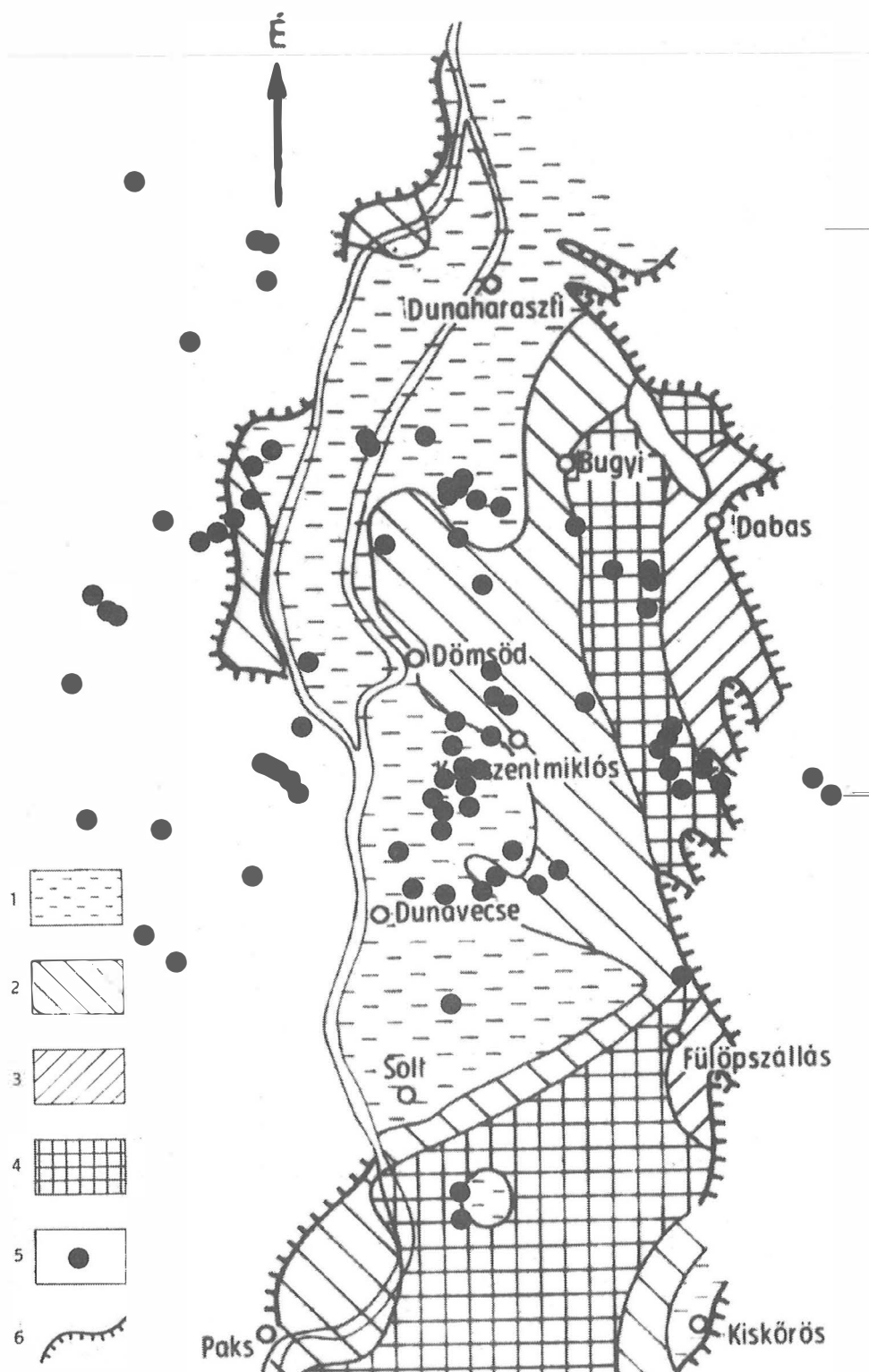
4. kép: Ercsi, Sinatelep. Késő római kori őrtorony, limesút és a limesút árka, csatlakozó út? és árka, erődítés?, menettábor?

Figure 4.: Ercsi, Sinatelep. Tour de guet, période romaine tardive, voie du limes et fossé de la voie de limes; voie secondaire (?) avec son fossé, fortification (?), étape militaire (?)

5. kép: Ercsi, Sinatelep. Az előző ábra értelmezése, a számokhoz tartozó jelenségek leírását lásd a szövegben!

Figure 5.: Ercsi, Sinatelep, interprétation de la Figure 4. Pour la description des phénomènes signalés par les chiffres, se référer au texte

6. kép: Új légi régészeti lelőhelyek Budapest és Kalocsa között Erdélyi Mihály térképének (ERDÉLYI 1955) felhasználásával.

1. 0–10 m (kavicsréteg); 2. 10–20 m (kavicsréteg); 3. 20–30 m (kavicsréteg); 4. 30–40 m (kavicsréteg); 5. légi régészeti lelőhely; 6. A Dunavölgy morfológiai határa

Figure 6.: Nouveaux sites archéologiques prospectées par photographie aérienne entre Budapest et Kalocsa, à l'aide de la carte réalisée par Mihály Erdélyi (ERDÉLYI 1955)

1. 0–10 m (couche du sable); 2. 10–20 m (couche du sable); 3. 20–30 m (couche du sable); 4. 30–40 m (couche du sable); 5. Site archéologique prospecté par photographie aérienne; 6. Les limites morphologiques de la vallée du Danube

Rövid jelentések – *Short reports*

A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolith Age</i>
Me	Mezolitikum	<i>Mesolith Age</i>
U	Újkőkör	<i>Neolith Age</i>
R	Rézkör	<i>Copper Age</i>
B	Bronzkör	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Age</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Rő	Rőmai kör	<i>Roman Period</i>
Sza	Rőmai kori barbár	<i>Sarmathian Age</i>
N	Népvándorlás kör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German Period</i>
A	Avar kör	<i>Avarian Period</i>
H	Honfoglalás kör (10 th C. A. D.)	<i>Period of the Hungarian Conquest</i>
Kő	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Arpadian Period</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tő	Török kör	<i>Turkish Period</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>
Ø	Régészeti jelenség nélkül	<i>No archaeological features</i>

1. Aba határa

(Fejér megye) B, Kö

A tervezett M8-as autópálya nyomvonalán terepbejárást végeztünk 2000. október 1. és december 31. között. A község határában az M8-1 jellel regisztrált, 500×100 m kiterjedésű, ÉNy-DK irányú lelőhelyről középkori kerámiát; az M8-2 jellel regisztrált, 300×50 m kiterjedésű, É-D irányú lelőhelyről (Bolondvár) középső bronzkori kerámiát; valamint az M8-7 jellel regisztrált, 200×200 m kiterjedésű lelőhelyről középkori kerámiát gyűjtöttünk. A leletek az István Király Múzeumba kerültek.

SZALAI TAMÁS

2. Adony, holt Duna-meder

(Fejér megye) Rő

A holt Duna-ágban, az 1601–1602. fkm közötti szakaszon, keleti irányba leágazó földút és műúttól keletre lévő második holt meder kereszteződésénél sóderkitermelés és mederelőkészítés zajlott egy leendő horgásztó számára. E munkák során már 1999 őszén kerültek elő mészkőfaragványok. A gépkezelő az előkerült kőfaragványokról így utólag elég változó leírást adott, de egy általa császárszobor-fejnek tartott faragvány és egy szét-tárt karú, mindkét tenyerén madarat tartó nőalakot ábrázoló szobortöredékről (?) minden változatban szó esett. Említett továbbá egy vasbárdot, ami elkallódott, négyzetes és kör átmetszetű oszlopokat, valamint vastag, kovácsoltvas szögekkel átütött deszkadarabokat.

A leletek a dunaújvárosi Intercisa Múzeum Adonyban lakó munkatársa révén jutottak az ottani régész-kollégák tudomására, akik több töredéssel együtt egy szarkofágfedelelet és két sírkőmaradványt szállítottak a múzeumba.

A gépkezelő lelőhely-megjelölése alapján Szabó Zoltán a 2000. május 3–4. között végzett kutatáskor megtalálta az elmondott dombszerű kiemelkedést, majd annak átkutatása során egy nagyméretű, kvadrátos mészkőtárgy három, 90 fokos élben összefutó sarokdarabjára bukkant. Maga a tárgy a domb aljából állt ki, felette vastag, igen kemény agyagréteget talált. Ez a visszaomlás fedhette be a már korábban megtalált kövek nagy részét is. Nem zárható ki, hogy a megtalált sarokdarab a szarkofághoz tartozott, melyet a kotrógép képtelen volt beágyazott helyzetéből kimozdítani.

Az elveszett kötőböket nem sikerült megtalálnunk. A vizsgált területről kitermelt iszappal vegyes sóderhalomban egy 3,3×2,7 cm nagyságú terra sigillata töredéket is találtunk, melyhez hasonlók már korábban és nagyobb méretben is előkerültek. Ugyanitt találtak egy római nagybronz pénzérmét is, melyet azonban szintén elvitt valaki.

A merülések eredménye az alábbiakban összegezhető.

1. A rendkívül értékes kőanyagot magában rejtő lelőhely leleteinek egy részét már kiemelték, és visszakeresésükre nem sok reményt látok, de a feltételezhetően még feltárható leletanyag is olyan jelentős, hogy

nem nélkülözhető egy alaposan előkészített feltárás, melyet a vízfelszínről végrehajtott magnetométeres vagy szeizmoteches felmérésnek (esetleg mindkettőnek) kell megelőzni. Ennek elvégzésére az ELTE Geofizikai Tanszékét kell felkérni.

2. Egyelőre nem dönthető el, hogy a leletek eredetét illető három lehetőség közül melyikkel kell számolnunk.

a) A bölcskeihez hasonló erődnek ellent mond az, hogy téglát, habarcsot, falra utaló nyomokat sem a kotrási munkát végzők, sem mi nem figyeltünk meg és ilyen jellegű töredékeket a kitermelt anyagban sem találtunk. (Kisebb-nagyobb, nagyon kemény, márványszerű mészkőszilánkot és töredéket azonban többet is.) A szarkofágfedél és a vékonytáblás sírkövek sem olyan jól felhasználható építőanyag, mint a téglatest-, vagy megközelítően kocka alakú oltárkövek vagy síroltárak.

b) A munkát végzők elmondták, hogy faragott, megmunkált gerendamaradványokat és nagy, 8–10 cm vastag összefüggő deszkafelületeket is felszedett a gép, melyeket vasszögekkel ütöttek át. Szerintük ez arra utal, hogy a köveket hajón szállították valahová, a vízi jármű azonban elsüllyedt. Korábbi tapasztalataim szerint azonban az is elképzelhető, hogy a folyó mederváltozás során húzódtott rá a valaha parton lévő, már elfedett kövekre. Ezekről a földet lemosva a fenéken lévő akadály felfogta a sodródó uszadékfákat, hajóroncsokat vagy éppen elsüllyedt vízimalmok maradványait.

c) Az előzőből következően számolhatunk a 6. sz. főközlekedési út nyugati oldalán lévő vicushoz (melynek kutatottsági állapotát nem ismerem) tartozó temetkezési hely kömlékeinek előkerülésével is. (Az eddigi rendelkezésre álló ismeretek alapján ez utóbbit tartom a legvalószínűbbnek.)

2000. június 15-én lakossági bejelentés nyomán újra bűvármerülést végeztem a helyszínen leletmentés céljából és megtaláltam a jelzett kötőböket, amely ugyanarról a helyszínről származik, ahol korábban a szarkofágfedelelet és az ábrázolós sírkőtöredéket találták. A vödörös kotró azonban az eredeti helyszínről ezt elvonszolta, sőt a felületen lévő friss törések alapján az eredetileg nagyobb töredéket össze is törte. Ennek megfelelően a fenékfelszínt legyezéssel bejártam és ennek során újabb öt darab, a legelsőnél már kisebb, de ugyancsak feliratos kötőböket hoztam a felszínre.

A kiemelés folyamatáról és a kötőbökekről fényképfelvételeket készítettem, a leletanyagot pedig Dunaújvárosba szállítottuk és a kőtárban elhelyeztük.

GAÁL ATTILA

3. Algyő, Elbontott barakktábor

(Csongrád megye) Szk

A temetőre utaló első adatokat Trogmayer Ottó 1968. évi leletmentéséből ismerjük, aki egy, az V. barakkegyességhez tartozó vízakna építése során előkerült sírt mentett meg, illetve egy korábban megbolygatott sírról szer-

zett adatokat. Akkor az építkezés előrehaladott volta miatt a temető jellegének, kiterjedésének további vizsgálata nem volt lehetőség. Időközben a barakképületek felszámolásra kerültek, s a község fejlesztési terveiben a terület kiemelt jelentőséget kapott, mivel azt a helyi önkormányzat építési telkek céljára hasznosítani kívánja. Elkészült a parcellázás terve, így még a telkek értékesítése és magánkézbe adása előtt szükségessé vált a szondázó ásátás elvégzése, hogy kiderüljön, mekkora lehet a temető kiterjedése és az érintett terület nagysága.

2000. augusztus 30. és szeptember 7. között az elbontott V. barakk egység területén, az 500 m²-nyi területet érintő szondázó ásátás során újabb 6 sírt tártunk fel. A sírok elhelyezkedése alapján úgy tűnik, megtaláltuk a temető nyugati szélét. A feltárás költségeit Algyői Község Önkormányzata biztosította.

Az ásátás eredményeként világossá vált, hogy a területen egy nagyobb temető húzódik, melynek területeként az 1771/50–57, 1771/62 helyrajzi számmal jelölt telkek jöhetnek szóba, összerületük kb. 7200 m². Mivel a temető egész területe kiemelten veszélyeztetett, ezért a község önkormányzata az érintett telkek értékesítését elhalasztotta. A feltárás 2001-ben várhatóan folytatódik.

BENDE LÍVIA

4. Almásfüzitő, Timföldgyár VII. sz. iszaptároló

(Komárom-Esztergom megye) R, Ró

2000 júliusában a NKÖM által kiírt Nemzeti Örökség Program '99 pályázaton elnyert 500 e Ft anyagi támogatásból folytattuk az 1998 óta folyó feltárást a Timföldgyár VII. számú iszaptároló kazettája melletti részen, az egykori római vicusban. Almásfüzitő Önkormányzata és Képviselőtestülete helyi lakosok munkájának támogatásával járult hozzá, hogy folytathassuk a kutatásokat.

Azzal a célkitűzéssel indítottuk el a feltárást, hogy tovább keressük a késő római temető sírjait, és feltárjuk a tavaly félbehagyott objektumokat.

A Kr. u. 340–380 közé keltezhető temető kiterjedése jelen ismereteink szerint K-Ny-i irányban 60 m, É-D-i irányban 25 m. Idén a tavalyi 9 csontvázas sír további 7 csontvázas és egy hamvasztásos sírral egészült ki. Tájékozásuk nagyjából megegyező, főirányuk ÉNy-DK, a vázak fekvése azonban váltakozó. A tavalyi, gazdag mellékletekkel ellátott sírjainkkal szemben a mostaniak szegényebbek voltak, mindössze két esetben fordult elő érem, illetve edény- és ékszermelléklet.

A késő római korban a hamvasztásos rítus csak szórványosan fordul elő, a 22. szelvény hamus foltjaiban talált Valentinianus érem és a két edénymelléklet azonban teljes bizonyossággal erre az időszakra keltezi a fenti temetkezést.

A temető létesítése előtti időben a fenti területen létezett falu életébe a különböző objektumok – árkok, egy lakógödör, cölöplyukak és kutak – anyagán keresz-

tül nyerhettünk betekintést. Két gödör anyaga azonban arra is rámutatott, hogy a feltárás Dunához közelebb fekvő részén a római kort megelőzően az őskorban is laktak, amiről a rézkori Furchenstich kerámia töredékei tanúskodnak.

A munka megkezdésekor egyik fő célunk az volt, hogy a tavaly részben feltárt 12. gödört teljesen feltárjuk, mely sekély mélysége ellenére is nagy mennyiségű leletanyagot szolgáltatott. A feltárás során egy 5×6 m nagyságú lakógödör rajzolódott ki, korai, a Kr. u. 2. század elejére jellemző leletekkel, melyek között meglehetősen sok a katonai jellegű tárgy: kőgolyók (katapult lövedékek), áttört bronzveretek, cipőszegecsek, vasnyílhegy. A lakóépület korai keltezését Hadrianus ezüstérme és egy Mercator nevű dél-galliai fazekas által készített terra sigillata tál is megerősíti. A gödör alját döngölt agyaggal bélelték ki, falát pedig sövény-agyagtapasztás alkotta, melynek darabjai előkerültek a bontásból.

A sírok keresése közben az előző évekhez hasonlóan több árokra és további 3 kútra bukkantunk. A kutak egymáshoz való közelségét (2,5, illetve 8 méter) azal magyarázzuk, hogy béleletlen földkutakról van szó, melyek hamar beiszapolódtak és elszennyeződtek, ezért a közelükben, ahol a víz hasonló mélységben tört fel, újabb kutat ástak. Két kút bontását 3 m mélységig elvégeztük, de a Duna időközbeni áradása a falakat alámosta, és ezzel veszélyessé vált a kézi erővel való feltárásuk. A 3. kútnál az idő rövidsége miatt azonban már a víz megjelenése előtt megálltunk.

Mivel a terület sajnálatos módon bolygatott, örömmel észleltük, hogy az idei, északabbra fekvő szelvényeink mélysége helyenként az 1,5–2 métert is elérte, míg a korábbi években a 30–60 cm-es rétegmélység volt jellemző. Ennek köszönhetően nagyobb számban találtunk fémeleteket, többek között érmekeket, bronzcsüngőket, vereteket, szerszámokat. Kiemelkedik közülük egy, jelen adataink alapján, egyedülálló emailos díszű állatfibula, mely egy önmagával beszélgető, kígyófejben végződő farkú állatot ábrázol. Finom kidolgozása révén a 2–3. századi emailos fibulakészítés egyik remekműve.

Konzulensek: dr. Kelemen Márta, dr. Petényi Sándor.

HORVÁTH FRIDERIKA

5. Alsóörs, Református templom

(Fejér megye) Kk

2000 augusztusában az alsóörsi református templom északi oldalán dréncső-rendszer került elhelyezésre. Ezt megelőzően a fallal párhuzamosan több szakaszban, a későbbi cső árkanak vonalában ásátást végeztem.

A templom jelenleg téglalap alaprajzú, a 18. században átépített barokk épület. Az átépítés során elbontták a középkori szentélyt, és helyére a hajóval azonos szélességű, új karzattal ellátott toldalékot építettek.

Az ásatás során a templom középkori hajója mentén előkerült az alapozási padka, a jelenlegi felszíntől mintegy 180–200 cm-re. A templomot közvetlenül a löszös-homokos altalajba vágták. A két méterszéles árokban sírok nem kerültek elő.

A löszös altalaj nekifut a templomfalnak, felette a felszíntől mintegy 50 cm-ig humuszos kevert réteg található.

A középkori hajó északkeleti sarkánál feltártuk a mintegy 200 cm széles és 440 cm hosszú középkori sekrestye alapfalait, a falak visszabontása a barokk átalakításkor történhetett.

A sekrestye fala 70 cm-es, belső járósíntje nem maradt meg, kivéve a sarkokban feltárt néhány centiméteres öntött mészhabarcs padlómaradványokat. A belső vakolás kihajló alsó vonala az említett maradványokkal együtt adja meg a középkori járósíntet. A fal keleti végén oltáralapozás és felette feltehetően egy ablak maradványai kerültek elő.

A sekrestye nyugati falának vonalában a templomhajó falán a lábazat falkutatásával feltártuk a középkori templomsarkot.

KOPPÁNY ANDRÁS

6. Aszód, Kastély-hegy

(Pest megye) Ø

2000 tavaszán a volt aszódi-gödöllői járás területén az 1998–1999-ben készített légi fotók alapján jártuk be a lelőhelyet. Állítólag földvár (kastély) állt itt. Nem találtuk nyomát. A terület II. világháborús árkokkal, gödörrel erősen bolygatott.

MIKLÓS ZSUZSA

7. Átány, Nagyhalmi-dűlő

(Heves megye) Sza

A MOL-vezeték Heves megyén keresztülhaladó nyomvonalán a beruházással párhuzamosan megelőző feltárásokat végzett a Heves Megyei Múzeumi Szervezet. A 200 m hosszú lelőhelyen a terepbejárás intenzív minősítésének megfelelő telepnymokat észleltünk. Folytatva a tavaly elkezdett leletmentést, az objektumokat folyamatosan számozva az idén feltárt 17 objektummal összesen 105 telepjelenséget és egy sírt regisztráltunk. Egy kétfázisú szarmata teleprészlet került napvilágra, amelynek ÉK és DNy felé ismerjük a kiterjedését. A császárkori közepes mennyiségű leletanyag szokványos. A kerámiaanyag alapján a telepet a Kr. u. 3. század vége és a 4. sz. vége közé datáljuk. A leletek a Dobó István Vármúzeumba kerültek.

VÁRADI ADÉL

8. Baj, Öregkovács-hegy, rotunda temető

(Komárom-Esztergom megye) Kő

A Kuny Domokos Múzeum 2000. július 1. és október 9. között folytatta a feltárást a Baj, Öregkovács-hegyen ta-

lálható rotunda temetőjében. Két szelvénnel a temető déli és keleti széleit kerestük. Egy 16,80×6,40 m-es szelvénnel megtaláltuk a temető keleti szélét, egy másik 17,40×3,20 m-es szelvénnel pedig a temető délkeleti és déli szélét. A délnyugati részen még várható további sírok előkerülése. Összesen 25 darab melléklet nélküli sírt tártunk fel. Az ásatást 300 000 forinttal a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat fedezte. A csontvázak a Kuny Domokos Múzeumba kerültek. A feltárásvégén a szelvényeket visszatemettük. A terület veszélyeztetettsége, valamint az eddig előkerült leletek és objektumok jelentősége miatt az ásatás folytatása javasolt.

PETÉNYI SÁNDOR

9. Baja, Szlatina

(Bács-Kiskun megye) Ő, Sza

2000. október 9-én Bánffy Eszterrel (MTA Régészeti Intézet) és tübingeni kollégákkal terepbejárást végeztünk Baja-Szlatinán.

Több helybeli ember kikérdezése ellenére sem tudtuk meg a dűlő helyét, illetve fekvését.

Gyér, neolitikusnak látszó, igen apró cserepek mellett egy szürke, szarmata kerámia is előkerült és egy terra sigillata töredék, jelölés annak, hogy ezen a területen, a műút és a Duna-völgyi Csatorna között, a hídra vezető úttól É-ra szarmata falu is volt.

KŐHEGYI MIHÁLY

10. Bajna, Sándor-Metternich kastély

(Komárom-Esztergom megye) Kk

A megszakításokkal folyó régészeti kutatások során ebben az évben ismét a kastélyegyüttes főépületében dolgoztunk. Korábban már tisztáztuk, hogy a ma álló klasszicista palota alatt – az északi traktust kivéve – a bajnai Both család 15. század végi–16. század eleji nemesi kúriája húzódik. A nagyméretű (kb. 30×16,5 m) kőépületet a 18. század első felében, a barokk palota építésekor bontották le és planírozták el. Ma már nagy vonalakban ismerjük ennek kiterjedését, belső beosztását, a helyiségek burkolatait.

Ebben az évben a DK-i részben lévő téglaburkolatos díszterem újabb szakaszát és É-ra nyíló reprezentatív bejáratát tártuk fel. Ugyanakkor az É-i oldalon is előkerült egy másik helyiség kisebb ajtónyílásának egyik (Ny-i) kávája. Nyugaton, a díszterem mögötti szoba Ny-i falszakaszát és téglaburkolatát tártuk fel. A helyiségnek mind járósíntje, mind a téglaburkolat rakásmódja, mind pedig annak silány minősége alárendeltebb funkcióra utal. Az épületnek kb. a középvonalában végre sikerült azonosítanunk a nemesi kúria É-D-i osztófálát. Korábban ennek csak kiszedett helyével találkoztunk. Az ÉNy-i épületrészben égett, döngölt földes rétegek következtek. Megállapítható, hogy az épület D-i felében voltak a téglaburkolatos helyiségek, melyek később nem, vagy csak alig égtek le, ugyanakkor az északi épületszárny döngölt földpadlójú volt és erősen leégett.

Leletanyagként 15–17. századi kerámia (pl. szürke, mázatlan kályhaszem) került elő. Feltűnő a faragott kőanyag hiánya.

Az épület Ny-i homlokzata előtt, az út túloldalán egy, már a Sándor-palotához tartozó, nagyméretű, boltosított pincét találtunk.

Művészettörténész munkatárs: D. Mezei Alice.

B. BENKHARD LILLA

11. Balatonakali, Ságpuszta

(Veszprém megye) Ő, Rő, Kő

A Balatonakali és Zánka közötti vízvezetékrendszer árkanak földmunkái során az MRT 2. k. 3/3. lelőhelynél végzett földmunkákat 2000. március 16. és május 12. között felügyeltem. A területen átvezető első árokban két középkori falmaradványt (1-2. sz. falak), két középkori kemencét és négy beásást figyeltünk meg. A kidobott földből őskori, római kori és középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A további munkák során két beásást dokumentáltam: az 5. számúban középkori kerámiatöredékeket találtam, a 7. sz. beásásból leletek nem kerültek elő.

A ságpusztai árkok további ásása során három római kori kőfalra, egy római kori falsarokra találtunk. Ezen kívül egy omladékréteget kora római, középkori kerámiatöredékekkel és egy apróköves, meszes réteget, római kerámia- és paticsötredékekkel együtt sikerült megfognunk.

A Dörgicse felé vezető földúttól K felé a munkagép csonttöredékeket és egy egész edényt forgatott ki, valószínűleg sír részét képezték. A sír környékén és attól K-re őskori, római kori és középkori kerámiatöredékek kerültek elő, majd négy beásást dokumentáltam, amelyekben római kori kerámiatöredékeket és csonttöredékeket találtam.

A Balatonakali, Ságpusztánál ásott második árokban három római kori falmaradványt figyeltünk meg.

A 11. sz. fal valószínűleg boltíves volt. A 12. sz. fal megegyezik a korábban ezen a területen ásott árokban talált 3. sz. fallal. A 12. sz. fal mellett római kori téglalomladékos réteget, alatta kőomladékot figyeltünk meg. Alapozásából őskori kerámiatöredék került elő, ezenkívül a fal tetejénél egy vastöredékre bukkantam. A 12. sz. falat sikerült megőrizni, a munkák során a vezeték alatta vitték át.

Ettől a faltól K felé fekvő földút átvágásakor az út alapozásából csont- és kerámiatöredékek kerültek elő. Keleti irányban tovább ásott árokban római kori csatorna (?) maradványait figyeltük meg, környékén őskori, római- és középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A nyomvonal mentén K felé négy beásást dokumentáltam.

A Csorsza-pataktól keleti irányban újkori út nyomait figyeltünk meg az árok metszetében.

Munkatárs: dr. Palágyi Sylvia.

KIRCHHOF ANITA

12. Balatonakali, Temető

(Veszprém megye) Ű

A Balatonakali és Zánka közötti vízvezetékrendszer árkanak földmunkái során az MRT 2. k. 3/4. lelőhelynél a leletmentést a Dörgicsei és Sági u. kereszteződésében előkerült újkori lócsontváz feltárásával kezdtem. A maradványokat már a korábbi közműárkokkal megbolygatták.

A már megszüntetett temetőn át vezetett árokban 8 újkori csontváz sirt tártam fel, tájolásuk Ny-K-i volt, kivéve a 4. sirt, amelyet DNY-ÉK felé irányítottak. Az 1. sz. sírból egy cipővasalás, az 5. sz. sírből 9 db vasgomb, a kulcscsontnál szövetmaradvány került elő, a 8. sz. sírből rézgombok, bőrzacsó (?) maradványai közül egy díszített rézdobozka jött elő, amelyben papírba csomagolt ételmaradványt rejtettek. A sírok koporsóinak farészei jól megmaradtak (különösen a 8. sz. sírnál), illetve sok koporsószoget találtunk. Az 1. sz. sírtól Ny-ra, az árok metszetében még két sír beásását figyeltünk meg. A munkások elmondása alapján ezekből lelet nem került elő. A sírokat Tóth Péter történész kollégám is megtekintette.

A Sági u. mentén hat beásást dokumentáltam, amelyekből azonban leletanyag nem került elő. A Bereárokotól K felé egy csonttöredéket találtak a munkások.

KIRCHHOF ANITA

13. Balatonfüred, Arács, Koloska utca

(MRT 2. k. 6/18. lh.)

(Veszprém megye) Rő

Lakossági bejelentésre május 10-én kimentem a fenti helyszínre, ahol a római katolikus templom ÉNy-i sarkának a közelében, a 4-es számú házzal átellenben, gázvezeték építésnél egy téglából falazott és vöröskőlapokkal fedett, római kori sírt vágott át a munkagép.

A sír feltárását május 10-én és 16-án végeztem el. A sírt már évekkel ezelőtt közműárokkal erőteljesen feldőlték. A két nap között ismeretlen személy ismét megbolygatta, de a szétdőlt csontokat a helyszínen hagyta.

Leletanyag: üvegcsé töredékei, ismeretlen vastárgy töredéke, kés (?). Utóbbi nem biztos, hogy a sírhoz tartozott.

Az utcán végighúzódó árokban további régészeti jelenséget nem észleltem.

RAINER PÁL

14. Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő

(Somogy megye) U, R, Á, Kő

Az M7 autópálya tervezett nyomvonalán, Balatonszárszó határában a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete közti együttműködés keretében végeztük el a Somogy megyei 8. számú lelőhely feltárását.

A terepbejárások, az okleveles forrásanyag, a légi fotók és a kézíratos térképek feldolgozása alapján már korábban erre a területre lokalizálták a középkori Szárszó falut.

Az M7 autópálya tervezett nyomvonala, illetve a Balatonszárszó határában tervezett, mintegy 35 000 m² alapterületű csomópont az előzetes felmérések szerint a középkori település déli részét, annak templomát és a középkortól az újkorig használt, templom körüli temető nyugati oldalát veszélyeztette, amit a régészeti kutatás teljes mértékben igazolt.

2000. szeptember 11. és november 30. között 6400 m²-t tártunk fel a lelőhelyen.

Az ásatás célja a középkori település és a temető kiterjedésének, tagoltságának megállapítása mellett a csomópont egész területének olyan irányú vizsgálata volt, amely megfelelő információkkal szolgálhat a csomópont – felszínen nem érzékelhető – régészeti objektumokkal való fedettségéről.

A területen mindeddig nem folyt régészeti ásatás, ezért óvatosságból az általunk a legsérülékenyebbnek tartott részen, a középkori templom és temető területén kézi erővel nyitottunk kutatószelevényeket. A munka során bebizonyosodott, hogy a lelőhely felső 30–40 cm-es része a művelés során erősen megsérült, amelyet a továbbiakban gépi földmunka segítségével távolítottunk el.

A bolygatott réteg alatt megjelentek a sírfoltok. A temetőből mintegy 50 m² alapterületen 71 temetkezést tártunk fel, amelyek között alapvetően két csoportot sikerült elkülönítenünk.

Mélyen az altalajba nyúló sírgödrök és jól megfigyelhető koporsós temetkezések jelezték a temető használatának legkésőbbi, feltehetően 18. századi fázisát. Ezek korára, a még ismert templom és a temető I. József kori katonai térképen való pontos ábrázolása utal.

Az újkori sírok által erősen bolygatott temetőben csak csonkokban tudtuk feltárni a középkori temetkezéseket. A mellékletek nélküli, egymást többszörösen romboló sírok korára a bolygatott temetőföldből előkerült 14–15. századi ruhadiszek, párták és egy 15. századi ezüstdénár, illetve egy 13. századi ezüstgyűrű utal.

A feltárás során világossá vált továbbá, hogy a település feltételezett templomát nem érinti a csomópont nyomvonala, annak maradványait tehát nem állt módunkban kutatni. A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságánál kezdeményeztük ennek a területnek a régészeti védelem alá helyezését.

A templom enyhén kiemelkedő dombját – a légi fotók tanúsága szerint – ötszög alakban árok kerítette. Az ásatás megkezdése előtt ebben sejtettük a temetőt elhatároló „cinteremárkot”. A feltárás során azonban bizonyossá vált, hogy ehhez közvetlenül csak a legkésőbbi sírok igazodnak. A középkorinak tartható temetkezések határát egy belső, kisebb árok jelzi. A külső árok közel 5 m-es szélessége és mintegy 180 cm-es mélysége egy templomdombot kerítő erődítésre utal, amelynek létrehozását és használatát a belőle előkerült leletanyag alapján a 14. századra, a 15. század elejére keltezhetjük.

Az erődítésen belül intenzív középkori települések mutatkoztak. Két, hosszúkás téglalap alakú, több-

osztatú épületet, illetve egy harmadik, valószínűleg hasonló szerkezetű ház keleti végét tártuk fel.

Ezek közül külön szót érdemel az erődítésárok déli szakaszán belül feltárt nagyméretű épület. Ennek mintegy 50–80 cm mély alapárkait figyeltük meg, amelyek alján a falak és a tartószerkezet gerendáinak lenyomatai, cölöplyukai mutatkoztak. A mély alapozás és a gerendák méretei, a belső osztófal főfalakhoz hasonló szerkezete többszintes, erős épületre utal, amelynek funkciója egyelőre kérdéses.

A felsorolt objektumok betöltéséből 14–15. századi leletanyag, főként háztartási kerámia, vastárgyak, eszközök kerültek elő.

Mindhárom épület az erődítésárkon belül, attól nagyjából azonos távolságra helyezkedik el, amely megegyezik egy – az árkon belül feltételezhető – sánc talpszélességével. A leletanyag és az objektumok elhelyezkedése alapján tehát joggal feltételezhetjük, hogy ezek az épületek és a templomdombot körülvevő árok egykorúak, és egymáshoz szorosan igazodnak. Az árkon belüli sánc létezésének egyéb, meggyőző bizonyítékát azonban nem találtuk.

Az ároktól keletre és délre egy sekélyebb, valószínűleg a középkori árokrendszert, illetve egy 12–13. századi korai Árpád-kori település külső kemencéit és gödöreit bontottuk ki. Ezek közül fontos kiemelni egy jó állapotban fennmaradt füstölőkemencét, illetve a külső kemencék tapasztott sütőfelületeiből származó, karakteres, 12–13. századi kerámiaanyagot.

Keleti irányban újabb széles, sekély árkot figyeltünk meg, amely észak-déli irányban szeli át a terület mintegy kétharmadát. Ennek nyugati oldalán – az idén feltárt felület délkeleti felében – egy neolitikus település nyugati szélét figyeltük meg. Az ásatás során több, egymásba metsző gödört és néhány nagyméretű objektumot tártunk fel. Feltűnő volt ezek erős belső rétegeztsége, amely nagy számban tartalmazott megégett paticsrögöket, illetve másodlagosan is átégett kerámiát, amelyek az egykori település pusztulására utaltak. Az előkerült leletanyag mind kerámia, mind állatcsont tekintetében jelentős. A kerámia zömében a DVK-ra jellemző, de feltűnik a Zseliz kultúrához köthető anyag is. Feltűnő a plasztikus állatfejekkel díszített edények nagy száma, jó minősége, és külön szót érdemel a sok kova- és obszidiántöredék. Kiemelkedő lelet továbbá egy ívelt testű, bekarcolt díszű idoltöredéke.

A csomópont egész területének régészeti szempontjából való fedettségét vizsgálendő keleti és déli irányban kutatásávokat nyitottunk.

Ezek közül a keleti sávban egyetlen gödör feltárását figyeltük meg, amelyből egy 12. századi fazék nagyméretű töredéke került elő. A déli sávban több nagyméretű, méhkas alakú vermet tártunk fel, amiből feltűnően kevés leletanyag került elő. Az egyik verem tetejébe temetve zsugorított csontvázat bontottunk ki. A vermek, illetve az ezekkel összefüggésbe hozható telep korát az objektumok formája és a kevés leletanyag alapján a rézkorra esetleg a korai bronzkorra tehetjük.

A 6400 m² terület kutatása során a sírok mellett 473 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk, amelyekből közel 700 egységnyi leletanyag került elő, ebből mintegy 200 különleges jelentőségű. A restaurálásról, illetve a leletanyag ideiglenes raktározásáról az MTA Régészeti Intézete gondoskodik.

A területet az ásátás befejezése után visszatemetük, és ideiglenesen átadtuk a művelésnek.

BELÉNYESY KÁROLY

15. Balatonszemes, Bagó-domb

A részletes jelentést lásd a 39–46. oldalon.

(Somogy megye) U, R, A

KISS VIKTÓRIA

16. Balatonszemes, Szemesi-berek

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ge

Az M7 autópálya tervezett nyomvonalán, a Somogy megyei 13. számú lelőhelyen 2000 tavaszán 13 000 m² régészeti területen 218 objektumot tártunk fel.

A megszokott középső neolitikus, a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozó különféle tároló- és szemétdöbrök és nagyméretű cölöplyukak kerültek elő. A tavalyi évben feltárt cölöplyuk sor végét is megtaláltuk: 35 méteres hosszúságban húzódik, nagyjából É-D-i irányban.

A tavalyi évhez hasonlóan igen jelentős anyagot szolgáltatott a késő rézkori péceli kultúra települési objektumai. A különféle alakú gödrök közül kettőben eredetileg ép edények állhattak, sajnos az egyik sekély mélysége miatt erősen megsérült. A másikkól azonban több szép, hasán borda- és hálómintás hombár, valamint egy bütykdíszes fazék és egy füles korsó töredékei láttak napvilágot. Valószínűleg ehhez a kultúrához tartozik az a különleges többes temetkezés, amelyben legalább 5 egyén maradványai voltak, erősen megégyve. Az elhunytakat sekély kerek gödörbe fektették, a gödör egy részén, a sírok felett erősen átéggett agyagréteget találtunk. A már földdel befedett sírhelyen nagy tüzet gyújtottak, melyben az elhunytak is megégték.

A tavalyi évtől eltérően idén nagyszámú, jelentős leletanyag került elő a korai bronzkori Somogyvár-Vinkovci kultúra gödreiből. A szabálytalan alakú, többnyire mély gödrökből számos seprődíszes fazéktöredék, egy minden bizonnyal kiegészíthető, megvastagított peremű tál töredéke, kis csésze került elő. A leletanyag érdekessége, hogy részben már a következő, a kisapostagi kultúra jegyeit is mutatja.

A kelta korból kerek hasú vermek mellett egy kenyérsütő kemence került elő. A leletanyagból egy bronzcsipesz, nagy, behajló peremű tálak, urnák, mély tálak töredékei említhetők.

Az 5. századi germán temetőnek további 3 sírját találtuk meg, mindháromban gazdagon eltemetett halott volt. Az egyik sírba egy kisgyermeket temettek egy nagy,

minden bizonnyal eredetileg felnőttek készült aranyozott bronz fibulával és egy lánccal, amelyen gyöngyök, borostyángomb, félhold alakú csüngő volt. Mellette egy fiatal lány feküdt, ez a ruhájára tűzve két fibulát viselt, nyakában gyöngysoron egy átfúrt fog is lógott, derékán az övet ezüstcsat fogta össze, fülét két aranyfűlbevaló díszítette. A harmadik sír is fiatal személyé két fibulával: egyik a mellkason, a másik deréktáján fogta össze ruháját.

Az ásátáson részt vettek: Gál Zoltán, Ambrus Edit, Nyári Zsolt, Balla Krisztián technikusok.

BONDÁR MÁRIA – HONTI SZILVIA –
NÉMETH PÉTER GERGELY

17. Baracs, Annamatia római auxiliaris castellum (Fejér megye) V, Ró

2000. július 3–12. között folytattuk a baracsi római tábor idejének feltárását a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK történezművelődéstudományi Intézetének részvételével. Ezen év feltárásának célja a tábor DNy-i saroktoronyának, illetve az északi kapu (porta principalis sinistra) kutatásának megkezdése volt. A III. árokban (3×1 m) a tavalyi I. árokkal még el nem ért nyugati táborfalat vágtuk át a modern földút alatt. Az 1 m széles táborfalat teljesen kiszedték. Alapozási mélysége 106,8 m-en volt. Az árok K-i végében a kőtábor belső földtöltése alatt a palánktábor fossáját találtuk meg. A IV., 12 m hosszú 1 m széles árokkal a DNy-i saroktorony védműveit vágtuk át. Az árokban előkerült az alapozásig kiszedett 0,9 m széles táborfal, tőle É-ra a via sagularis kavicsozása, valamint egy agyagba rakott kövekből álló csatorna. Az utat itt is megújították. A táborfal megmaradt magassága az árok Ny-i oldalán, ahol három felmenő kősor is megmaradt, 110 cm, az árok többi részén 40–45 cm. A táborfal alja 106,49 cm magasságon volt. Trapéz alakú beugró tornyot nem találtunk. A táborfaltól 3,3 m-re egy 100 cm széles modern falkiszedést figyeltünk meg, amelyhez hozzáépítették a késő római legyező alakú torony kifelé futó É-i falát. A falkiszedést a camponai párhuzamok alapján a tábor félköríves saroktoronyának tarthatjuk, amelyet csak részben bontottak vissza a késő római torony építéskor. A falkiszedés alapozási alja 106,57 m magasságon volt. A legyezőtorony fala az árokban 70 cm szélességben került elő, alapozási kiugrása 20 cm volt, egy felmenő kőSORA került elő, megmaradt magassága 90 cm. Alapozási mélysége 106,7 m, az alapozás magassága 50 cm. A táborfaltól kifelé 0,7 m-re került elő a palánktábor hegyesszög keresztmetszetű, 220 cm széles, 100 cm mély fossája. A fossa betöltésében az urnamezős kultúra kerámiatöredékeit, valamint egy sigillata töredéket találtunk.

A legyező alakú torony méretének, belső padlószintjeinek meghatározására nyitottuk meg az 5×5 m-es I. szelvényt a IV. ároktól 1 m-re Ny-ra. A szelvény DK-i sarkában a torony 3 belső, sárga agyagos padlószintjét is megfigyelhettük. A torony többi falát azonban telje-

sen kiszedték, a falkiszedési rétegben 1762-es Mária Terézia 1 krajcárost találtunk. A torony külső falát, amelynek kiszedése a szelvény végében került elő, 13 cm-rel magasabbra alapozták (105,33 m), mint a kifutó falét (105,46 m). Mindezek alapján a legyező alakú torony kimenő fala (a félkörívessel együtt) 13,5 m nagyságú lehetett. A szelvény DNy-i sarkában a legyező alakú torony fordulását lehetett megfigyelni. A toronyfal szélessége meghaladta az 1,3 m-t. A falkiszedés alatt további két, a palánktáborhoz tartozó keskeny fossát, majd két másikat is sikerült megfigyelni (kőperiódushoz tartozók), feltárásukra az elért nagy mélység miatt nem volt mód. Az első mérhető szélessége 80, a másodiké 370 cm volt. Mindegyik fossát még a római korban feltöltötték.

A tábor északi kapujának kutatását az 5×1 m nagyságú V. árokkal kezdtük meg, amelyben a via principalist vágtuk át. Az É-D 2' irányú árok teljes hosszában a via principalis alatt futó kővel fedett, 40 cm széles szennyvízcsatornát találtunk. Az út szintje 109,35 m-en volt. A kövek, néhol tégladarabok agyagba voltak rakva, az alja azonban habarcsos volt. A csatorna alja 108,12 m magasságon volt. A fedlapok között nagyobb mészkőtábladarabot (120×60 cm) is találtunk. A fedlapok átlagosan 40×60 cm-esek voltak. A csatorna fedlapjának kövei között itáliai vékony falú pohártöredékeket találtunk. A betöltésében kevés őskori és római kerámiatöredék mellett tojáshegydarabokat találtunk. Az árok D-i végében 45×60 cm nagyságú 2 faragott kőből összerakott vízlefolyót találtunk, amely az út felszínéig ért. A lefolyó felett az utat kisebb kövek borították, míg máshol csak az igen vastag (40–60 cm) ledöngölt sóderreteget sikerült megfigyelni. Az utat kétszer is megújították, a sóderes réteg felett sárga agyagba vízszintesen lerakott tegularéteget sikerült megfigyelni. Utóbbi nem kizárt, hogy a késő római toronybelső (elfalazás) korszakából való. Felette még egy sárga agyagos járósíntet sikerült megfigyelni.

Az ároktól 1 m-re Ny-ra húztuk meg az 5×5 m-es II. szelvényt a nyugati kaputorony megkutatása céljából. A szelvényben a teljes tornyot feltárhattuk. Külső méretei: 2,5×3,7 m, belső: 1,3×2,5 m. A falvastagság: 60 cm. Déli oldalánál megmaradt felmenő vastagsága 70–80 cm, míg az északon alapozásig kiszedett. Bejárata a déli falnál volt 90 cm szélességben, ennek tengerszint feletti magassága 109,62 m. Kiugró alapozása volt, amely 70 cm magas volt. Alapozási mélysége 108,71 m. Habarcsos, majd felette sárga agyagos padlószintjét is feltártuk. Alaprajzának feltűnő sajátossága, hogy a via principalis felé eső keleti fala 65 cm után megtörik és 40 cm-re kapubeszűkítésként beugrik az út felé. Ez a beugrás 1,4 m-nél egy 20 cm-es beugrásként jelentkezik a toronybelsőnél is. Igen lényeges még, hogy a szelvény D-i metszetszfala már a tornyon kívülre esett, a metszetszfalban megfigyelhető volt a torony meszes építési szintje, a via principalis lekövezett felső része, valamint az 50–60 cm-es vastag, ledöngölt sóderrel kevert szürke réteg, amelyet

a toronybelsőben is megfigyelhettünk. Ez alapján jogosan merül fel a lehetőség, hogy még a római korban a tornyot félig visszabontották és ezzel a sóderes réteggel töltötték fel. Ennek legvalószínűbb ideje a patkó alakú torony építésének az ideje. Külső, jobban kiszedett É-i falát valószínűleg meghagyták. A táborfal nem került elő az árokban, hacsak nem az ÉNy-i sarokban megfigyelt beásással azonosítható. Ebben az esetben a kaputorony teljesen beugró.

A szelvény É-i felének metszetszfalában 1,3 m falkiszedést figyeltünk meg, amely leginkább a kapu patkó alakú kései elfalazásának nyugati falával azonosítható, amelyet a korábbi kaputorony ÉNy-i végéhez építettek hozzá. Az út feletti habarcsos omladékreteg ehhez a késői elfalazáshoz tartozott.

A torony nyugati oldalán a táborfalhoz tartozó belső földtöltés (Wehrgang) rétegeit tártuk fel, amelynek nagy részét odahordott agyag- és barna földrétegek alkották. Igen lényeges, hogy a földtöltésben meghagyták a palánkperiódushoz tartozó vályogépület tégláit, amelyre ráhordták a földet, hasonlóan a leányvári táboréhoz nem (vagy csak félig) bontva vissza a palánktábor objektumait. Két vályogfal volt megfigyelhető, közte padlószinttel 2,5 m szélességben, a szürke vályogtéglák két sorban voltak felrakva 0,5 m szélességben, 50–70 cm magasságig megmaradva. A nyugati metszetszfal É-i végén 1,2 m széles beásást lehetett megfigyelni, amely a kőtábor táborfala falkiszedésével azonosítható. A római rétegek alatti barna őskori rétegben nagyobb mennyiségű kora vaskori (Urnenfelder) kerámiatöredék került elő a szelvény DNy-i sarkában átégett agyagfoltból, amelyet az elért nagyobb mélység miatt már nem tártunk fel.

KOVÁCS PÉTER

18. Battonya határa

(Békés megye) U, B, V, Sza, Ge, A, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mért figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Battonya határában a XI. dűlőben három, a Lászlóhatárban egy, Tompa-pusztán kilenc, a Veterán-dűlőben kettő és a Mezőkovácsházi úton három régészeti lelőhelyet határoztunk meg (1–19. sz.). Ezekről a területekről újkőkori, bronzkori, vaskori, szarmata kori, avar, germán, Árpád-kori valamint késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

19. Bácsalmás, Mosztonga

(Bács-Kiskun megye) Á

2000. június 19. és 30. között került sor a Bácsalmástól délre, a Mosztonga nevű határrészben fekvő lelőhely

kutatására. A lelőhely egy északnyugat-délkelet irányú földhát délkeleti végén helyezkedik el, ahol a felszínen téglá- és kőtöredékek, embercsontok figyelhetők meg. A tájékozódó ásatás célja a feltételezett Árpád-kori templom megtalálása és feltárása, valamint a temető korának megállapítása volt.

A feltárás során először a lelőhely legmagasabb pontján egy 15×20 m-es területen munkagéppel fokozatosan eltávolítottuk a felső kevert réteget. Ez alatt sárga, laza, homokos altalaj jelentkezett, amelyben sem a sírokat, sem a feltételezett templom alapozását nem találtuk meg. Ezután északnyugat felé haladva folytattuk a kutatást. A dombvonulat gerincén a felső bolygatott réteg eltávolítása után sírok kerültek elő, melyek többsége bolygatott volt. Az itt kijelölt 15×15 m-es területen összesen 7 sírt és egy hulladékgyűjtőt tártunk fel. A temetkezéseket az egyik sírból előkerült S-végű hajkarikák az Árpád-korra kelteznek. Ezután délkelet felé is folytattuk a terület átvizsgálását, de itt sem sírokat, sem a templomfalak alapozását vagy annak kiszedett helyét mutató jelenséget nem sikerült megfigyelni. Csupán néhány helyen jelentkezett az egykori épületre utaló habarcsos, téglatörmelék réteg. A domb keleti vállán a kevert felső réteg alatt a bolygatatlan, löszös talajban több sírfolt rajzolódott ki. Itt egy 10×20 m-es felületet tisztítottunk meg, ahol számos sír került elő. A sírok az S-végű hajkarikák és gyöngyök alapján ugyancsak az Árpád-korra keltezhetők. Az egyik sírban talált pénz alapján a temetőt a 12. században bizonyosan használták. A két területen összesen 46 sírt tártunk fel. A sírok egy részénél a sírgödör két végébe a fejhez és a lábához 1–2 téglát helyeztek el, egy esetben téglakeretes sír is megfigyelhető volt. A több esetben észlelt egymásra-temetkezés a temető hosszabb ideig történő használatára utal. Ez a 11. század végétől a 13. század közepéig terjedő időszakra valószínűsíthető.

Az ásatás során megállapítható volt, hogy a dombtetőn álló templom alapfalai vagy ennek nyomai a több évtizedes talajművelés és az erózió következtében valószínűleg teljesen elpusztultak. Ugyancsak megsemmisült a temető legmagasabban fekvő, a templomot körülvevő, központi része. A temetkezések csupán a domb lejtőjén maradtak meg többé-kevésbé bolygatatlanul. A lelőhelyen a feltárás után az átkutatott terület visszatemetésére került sor.

A feltárás során előkerült leletanyag tisztításra és konzerválásra ideiglenesen a kecskeméti Katona József Múzeumba került, végleges őrzési helye a bajai Türr István Múzeum.

Az ásatás a Bácsalmási Agráripári Rt. támogatásával valósulhatott meg.

V. SZÉKELY GYÖRGY

20. Bátaszék, Cikádor, ciszterci monostor

(Tolna megye) Kö

1994–96 nyarán folyt a régészeti kutatás Bátaszék központjában, a neogót stílusú római katolikus templom É-i

oldala mellett a templomkertben és a közparkban. 1994-ben meghatároztuk a középkori templom helyét, azonosítottuk az első magyar ciszterci apátság, a II. Géza által 1142-ben alapított Cikádor templomával. 1995-ben folytattuk a munkát, amikor az egyenes záródású ciszterci szentélytől indulva a D-i templomrészt tártuk fel, majd 1996-ban a templom É-i pillérsorát hoztuk felszínre.

A Ny-i oldalon a középkori templomra a 18. században ráépült barokk templom Ny-i tornyának alapjait találtuk meg. Dokumentálás után minden évben vissza kellett temetnünk a szelvényeket. A részfelmérésekből kiserkeszthető volt a ciszterci templom alaprajza. Megállapítható volt két román kori periódus. Az anyaaapátság, az ausztriai Heiligenkreutz templomához hasonlóan a cikádori templom is az első fázisban keresztház nélkül épült. Ennek bizonyítéka, hogy mind a D-i, mind az É-i oldalon a mellékhajófalak magasan megmaradtak a keresztházban. Miként Heiligenkreutzban, itt is utólag épült ki a keresztház két szélső kápolnája; 1150 után, amikor Heiligenkreutzban befejeződött az építkezés, és az ott szabaddá vált ciszterci mesterek Cikádoron is megépítették a keresztházat. Az 1347-es oklevél is elmondta, hogy a tatárok 1242-ben „a tetejétől az aljáig” felégették a cikádori monostort. Ideiglenesen helyreállították az épületeket, de 100 év múlva, 1347-ben és 1353-ban jutott az apátság birtokrésze elajándékozása révén Töttösi István révén olyan jelentős összeghez, amelyből előbb a monostort (a kerengővel együtt), majd a templomot is újjáépítették. Ennek a kora gótikus átépítésnek jelentős részleteit lehetett megfigyelni. Rögzítettünk egy késő gótikus bővítést, megtaláltuk a török pusztításait, rekonstruálni lehetett az 1726–1750-es évek között a középkori templom falaira ráépült barokk templom alaprajzát is. Ezt a templomot az 1903-ban elkészült neogót mai plébániatemplom felépülte után bontották el.

Bátaszék város vezetőinek és lakosságának egybehangzó óhaja volt már 1996-ban, hogy a középkori templom alapjait romkert formájában bemutassuk. Schönerné Pusztai Ilona 1996-ban elkészítette a romkert programtervét, amely megkapta a műemléki engedélyt. Ennek segítségével a bátaszéki önkormányzat 1999-ben és 2000-ben pályázott és nyert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Millenniumi Pályázatán. 1999-ben elkezdődtek a romkert kialakításának előkészítő, 2000. június 4-én pedig a romkert építési munkálatai. Ennek előfeltételei a visszatemetett templomfalak teljes újrafeltárása volt.

A szelvények visszatemetésekor a falakat nejlonfóliával vontuk be, hogy az újrafeltáráskor ne sérüljenek, és könnyen felismerhetők legyenek. Így 2000-ben a feltárást nem lehetett szabályos régészeti kutatásnak nevezni, mert a visszatemetett törmeléket dózer segítségével távolítottuk el. Kézi feltárással csak a még eddig nem kutatott helyeken – a hajó közepén, a keresztházban és a főszentélyben – került sor. Így azután 2000 júliusára láthatóvá vált a teljes alaprajz, az 1350-es kora gótikus padlószinten (háromhajós, keresztház-

zas épület egyenes záródású főszentéllyel, a kereszt-házakban két-két kápolnával, ezekben oltárokkal, a hajóban négyszögű pillérekkel). A szentély alig emelkedik ki a kereszthajóból, és mélyen benyúlik a kereszt-házba. A főszentélybe fehér, faragott kőlépcsők vezetnek két lépcsőfokkal. A főszentélyben megtaláltuk a kora gótikus keresztboltozat félpilléreinek szépen falazott alapjait. A templomhajóban négy pillérpárt találtunk, melyek közül az utolsó – Ny-i – pillérpár kisebb. A harmadik pillérpár Ny-i végében volt ugyanis a szerzetesi kórus végét jelentő szentélyrekesztő, a két utolsó pillér tehát abban a térben volt, ahol a laikus testvérek hallgatták a misét.

A középkori templom Ny-i falára ráépült barokk falak alól kiszabadítottuk a rézsús, bélétes Ny-i kapu maradványait. A kapu küszöbéül carrarai fehér márványt (római sírköveket) használtak.

A templom főhajójában nagy felületen maradt meg az 1350-es újjáépítéskor lerakott kora gótikus téglapadló. Az egyik típusú téglán fejét hátraszegő ugró szarvast látunk, a másikon egy ugró egyszarvút. A D-i és az É-i keresztházban egy-egy falazott sírt találtunk és a főszentély É-i fala mellett is feltártunk egy kora gótikus falazott sírt.

A romkert 2001 augusztusában elkészült és augusztus 17-én ünnepélyesen felavatták a rend Rómában élő generális apátja jelenlétében.

VALTER ILONA

21. Becsehely, Homokos-dűlő

(Zala megye) U, R, V

Becsehely keleti szélén, a Borsfai-patak nyugati oldalán húzódó újkőkori település előző évben megkezdett feltárását befejeztük 2000. április 10. és május 8. között. A lelőhelyet az M7-es autótú leendő nyomvonala kettészeli, valamint egy észak-dél irányú dűlőút vágja át. Először a dűlőúttól nyugatra lévő részt tártuk fel, és itt elértük a terepbejárások által is erre a helyre jelölt településhatárt, majd a dűlőúttól keletre eső, a Borsfai-patak árterére dűlő területet tártuk fel. Így összesen mintegy 18 000 m² nagyságú összefüggő területet sikerült átkutatnunk. Az eddig tapasztalt településszerkezet annyiban változott, hogy a település nyugati és keleti széle felé egyre ritkábbak lettek az objektumok. A keleti szélén egy kerítőárok nyomát is megfigyelhettük, mely a DVK keszthelyi csoportjának időszakához tartozhatott. A nyugati határ felé egy négyzet alakú kemence érdemel még megemlést ebből a korszakból.

A lelőhelyen összesen 239 objektumot találtunk, az ez évi ásatáskor is az objektumok nagyobb része a DVK keszthelyi csoportjába, míg néhány a DVK idősebb fázisába tartozik, és szórványosan középső rézkori (Balaton-Lasinja kultúra), valamint korai vaskori (H-C)-objektumok is előfordultak.

HORVÁTH LÁSZLÓ

22. Becsehely, Törökföld

(Zala megye) Ő

A lelőhely Becsehely belterületének középső részétől délre, a községet északról kísérő dombsor vizét levezető Nagy-kerti és Pázsit-réti árkok által közrefogott, a környezetből enyhén kiemelkedő háton, a Tótszentmártonba vezető 6836 sz. közlekedési út keleti oldalán fekszik. A 2000 márciusában végzett terepbejárás alkalmával egy 250×120 méteres területen néhány kopott – közelebbi kormeghatározásra nem alkalmas – őskori edénytöredéket, egy kis kőpengét, továbbá középkori edénytöredékeket és egy cseppes üvegpohár jellegzetes darabkáját gyűjtöttük. A lelőhely folytatódik a dombhát és az út nyugati oldalán is, de kiterjedését abba az irányba a magas vetésben nem lehetett pontosan megállapítani.

A lelőhelyen belül, a 047/30 hrsz. területen, egy mezőgazdasági létesítmény került felépítésre. A földmunkákat megelőzően 2000. május 2–9. között végeztük el a szondázást. Az 1. és a 2. kutatóárkot a leendő épületek helyén, a 3. és 4. kutatóárkot a terep két kiemelkedő pontját húztuk. Az összesen 200 m²-nyi szondázás során objektum nem került elő. Régészeti leletet sem találtunk, csupán néhány újkori tégladarab, kerámia- és porcelántöredék, kovácsoltvas szög bukkant elő a szántásból.

KVASSAY JUDIT

23. Belecska határa

(Tolna megye) Rő, Kö, I

A község Hercegi-rét nevű határrészében 1999. december 8-án végzett légi felderítés során találtuk a lelőhelyet, melyen egy 40×30 m és egy 10×30 m oldalhosszúságú, téglalap alakú, körülkerített terület mutatkozott, füves, vízenyős ártéri rétből. A 2000. március 6-án végzett terepbejáráskor az objektumot enyhe kiemelkedések és árkok formájában észleltük, a felvételen látható elszíneződések a határoló sáncokon belüli árkok nyomai. A sánc az objektum észak-keleti felén látható, és ott kb. 50 cm magasságú. Az objektum közepén kb. 1 m relatív magasságú kiemelkedés van, ezen egy nagyméretű, kb. 70×40×30 cm méretű, kb. téglatest alakú vörös homokkötőmb. Az objektum tájolása kb. ÉNy-DK, leleteket nem találtunk.

A Hercegi-rét egy másik pontján a légi felvételen egy kb. 40×40 m oldalhosszúságú, négyzet alakú, körülkerített terület mutatkozott, füves, vízenyős ártéri rétből. A terepen az objektum mikrodomborzati formaként jelentkezett, látható volt a területet határoló sánc és az azon belüli árok nyoma. A sánc az objektum mind a négy oldalán látható, és kb. 50 cm magasságú. Az objektum közepén egy kb. 1,5 m relatív magasságú kiemelkedés van. Az objektum É-D tájolású, DK-i sarkában a sánc ellaposodik, itt talán bejárata volt. Leleteket nem találtunk.

A határrész egy harmadik pontján a légi felvételen két párhuzamos sávot figyeltünk meg, melyek talán egy utat határoznak meg. A terepen nem sikerült teljes

bizonyossággal azonosítanunk, mivel a terület vízzel bo-
ritzott volt. Leleteket nem találtunk.

A Pusztai-réten a légi felvételen néhány kisebb folt
volt látható. A területen kevés római és középkori edény-
töredéket, valamint egy újkori épület maradványait
(építési törmelék, kerámia) találtuk.

BERTÓK GÁBOR

24. Belecska, Juhászat

(Tolna megye) Ő

A falutól Ny-ra, a Kapos Ny-i partján, a környék legma-
gasabb dombján található a lelőhely. Korábban már
többször légi fotóztam ezt a helyet, hóban és 2000 tava-
szán is. A fotókon jól látszik, hogy a dombon két négy-
szögletes sánc emelkedik.

A dombon juhászat van, jelenleg egy kis ház és egy
lakókocsi áll rajta. A legelőn, elsősorban vakondtúrások-
ban néhány őskori, apróra tört cserepet találtam. A na-
gyobbik sánc kb. 40×50 m kiterjedésű, és három oldala
van (Ny, K, É). Magassága kb. 3–4 m. Ennek ÉNy-i olda-
lához kapcsolódik egy kisebb sánc: 26×26 m, magasság
kb. 1–1,5 m.

Egyelőre nem dönthető el, hogy a sánc régészeti
korú, vagy pedig a közelmúltban a juhászok készítették
az állatok védelmére.

MIKLÓS ZSUZSA

25. Besenyőtelek, Közép-dűlő II.

(Heves megye) I

A MOL-vezeték Heves megyén keresztülhaladó nyom-
vonalán a beruházással párhuzamosan megelőző feltá-
rást végzett a Heves Megyei Múzeumi Szervezet. A
nyomvonalban előző évben szórványos szarmata tele-
pet tártunk fel, ezért egy szakaszon megnyitottuk a biz-
tonsági sávot. Ebben összesen egy gödör feltja mutat-
kozott. Korhatározó leletanyag nem került elő belőle.

VÁRADI ADÉL

26. Bezi-Fehértő-Györsövényház-Köny- Markotabödöge

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kö

1992. és 1997. között végzett terepbejárásaink során a Rá-
baköz keleti Tóköznek nevezett részén elpusztult árok-
hálózatok nyomaira bukkantunk. Az egyes árokszakaszok
rendkívül eltérő állapotban maradtak fenn. A viszonyla-
gosan épnek tűnő objektumok sajátos szerkezetet mutat-
tak: kettő vagy három egymással párhuzamos mederből
álltak, és a medrek között az onnan kitermelt földből álló
töltés emelkedett. Felépítésük alapján a kettős és hármas
szerkezetű árok elnevezést alkalmaztuk rájuk.

A terepi megfigyelésekkel párhuzamosan áttekin-
tettük a területre vonatkozó középkori és kora újkori
forrásanyagot is, és ez alapján igazolhatóvá vált, hogy
az Árpád-korban már létező árokrendszerrel van dol-

gunk. Ugyanakkor az árokrendszer keletkezésének és
végleges pusztulásának ideje mai napig kérdéses.

Forrásaink alapján valószínűsíthetővé vált, hogy
elsődlegesen vízügyi funkciójú objektumokról van szó,
melyek középkori halastavakat kötöttek össze egymás-
sal és a folyókkal (Rábával, Rábcával), valamint egyes
rövidebb, az újkorig fennmaradt szakaszaik a korai tér-
képeken vízvezető medreként jelennek meg.

2000 márciusa és júliusa között az öt község határa-
ban harminchat helyen végeztünk régészeti szondázást
az objektumok megfigyelhető maradványaira keresz-
tben húzott kutatóárkokkal. Korhatározó, Árpád-kori le-
letanyag csupán a 27. sz. kutatóárból került elő.

Az ásatások révén igazolódott korábbi megfigyelé-
sünk: az objektumok valóban kivétel nélkül kettős és
hármasszerkezetűek. Az árkok szélessége 4–5 métertől
25–30 méterig terjed. Az árokmedrek belső részletki-
képzése alapvető egyezéseket mutat az egész területen.
Gyakori a medrek egyik vagy mindkét oldalának lép-
csőszerű kiképzése, továbbá a mederfenék két vagy há-
rom kisebb mederrészre tagolása.

A szintezések, továbbá a szerkezeti sajátosságok és
egyéb megfigyelések alapján egyértelművé vált, hogy
egy csatornarendszerrel állunk szemben. A hármasszer-
kezetű csatornák középső medre megközelítőleg vízszin-
tes, így kétirányú vízvezetésre alkalmas. Két oldalon
a töltés pedig lehetővé teszi a környező felszínnél ma-
gasabb szinten történő vízszállítás. A hármasszer-
kezetű csatornák szélső medrei meghatározott pontok felé lejtnek,
ahol – nyilvánvalóan valamiféle zsilip segítségével – a
vizet a középső töltésezett mederbe juttatták. Az egyen-
letes lejtéssel rendelkező kettős szerkezetű csatornák-
nak szintén elsősorban vízlevezető funkciója volt. Olyan
csatornarendszerről van tehát szó, amely nagyon össze-
tett hidrológiai feladatokat látott el: ár- és belvízkeze-
lés, öntözés, halastavak ellátása stb.

Munkatárs: Takács Károly.

EGRY ILDIKÓ

27. Békéscsaba, 2. számú lelőhely

(Békés megye) Á

Békéscsaba és Gyula között kábelfektetést végeztek a
44. számú főút Gyula és Veszely-csárda közötti szaka-
szán, valamint a Veszely-csárda és Gerla közötti műút
mentén. A vezeték kiásott árka érintette a már ismert
Békéscsaba 2. számú lelőhelyet, ezért helyszíni szemlét
végeztünk a kiásott árok nyomvonalán. A lelőhely déli
részén, közvetlenül a Gerla felé vezető út mellett, egy-
mástól alig 70–80 méter távolságra két Árpád-kori ob-
jektumot metszett el a vezeték árka. Az 1. objektum egy
paticsos betöltésű, szabálytalan alakú gödör, amely az
árok keleti falán volt megfigyelhető, metszetéről rajzot
készítettünk. Az árok kidobott földjéből Árpád-kori
edénytöredéket gyűjtöttünk össze. A vezeték árkat lán-
cos árokásó géppel ásták ki, alig 30 cm szélességben,
ezért a gödör metszete nem volt jól megfigyelhető.

A 2. objektum is az árok keleti falának metszetében látszott, pelyvás soványítású téglák töredékei, valamint állatcsontok jelezték. A vezeték árkanak keleti oldalán egy kisebb, 3,5×1,3 m-es rábontást végeztünk, az objektum széleinek meghatározására. Sikerült megtalálni a megközelítőleg kör alakú, 2,6 m átmérőjű gödör három oldalát, a keleti oldal kivételével. A keleti részen a rábontást nem tudtuk tovább végezni, a területen elhelyezkedő nagy fák miatt. A feltárt gödör oldalai lefelé szűkültek, az alja egyenes volt. A betöltésből pelyvás soványítású, habarcs nélküli téglák töredékei, közöttük több fél és egy egész darab is előkerült. A téglák a gödör alján összedobálva, szarvasmarha csontokkal és Árpád-kori edénytöredékekkel keverten feküdtek. A csontok között két szarvasmarha koponya töredéke érdemel említést, az edénytöredékek között bográcsok peremtöredékei, és csigavonalas díszítésű fazekak töredékei voltak a jellegzetes darabok.

LISKA ANDRÁS

28. Békéscsaba, 218. sz. lelőhely

(Békés megye) Kö

Előzetes bejelentést követően 2000. december 8-án ajándékként átvettünk egy kézi malomkővet Monostori Józsefnétől. Elmondása szerint a malomkővet mintegy 7 évvel ezelőtt találták férjével az Augusztus 20. utcával szomszédos, északi határrészben. Az elmúlt évek során a tárgyat préselésüllyként használták. A szép, szinte teljesen egész, felső malomkő lelőhelye egyértelműen a Békéscsaba 218. sz. lelőhellyel azonosítható.

GYUCHA ATTILA

29. Békéscsaba, 308. számú lelőhely

(Békés megye) Sza

Békéscsaba és Gyula között kábelfektetést végeztek a 44. sz. főút Gyula és Veszely-csárda közötti szakaszán, valamint a Veszely-csárda és Gerla közötti műút mentén. A vezeték kiásott árka érintett a már ismert lelőhely déli részén, közvetlenül a Gerla felé vezető út mellett egy szarmata kori objektumot, feltehetőleg egy hulladékgödört. A gödör metszetéről, amely az árok keleti falán volt megfigyelhető, rajzot készítettünk, az árok kidobott földjéből szarmata kori edénytöredéket gyűjtöttünk össze. A kisméretű gödör paticsos, hamus betöltésű, lefelé szűkülő volt. A vezeték árkat láncos árok-ásó géppel ásták ki, alig 30 cm szélességben, ezért a gödör metszete nem volt jól megfigyelhető.

LISKA ANDRÁS

30. Békéssámson határa

(Békés megye) B, LT, Sza, Ge, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez

mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Békéssámson határában a Fülöp-tanyán kettő, az iskola területén, a Cserepes-dűlőben, a Petrecz-tanyán, az Olajos-tanyán, a Köblös-tanyán, a Tótkomlói út két oldalán, az Ér-átersz területén, az Ér-kanyarban, a Közúti hídnál egy-egy, és a Csomorkány-dűlőben kettő régészeti lelőhelyet határoztunk meg (64–76. sz.). Ezekről a területekről bronzkori, szarmata, kelta, gepida, Árpád-kori és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

31. Bodroghalom, Eresztvény-homok

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) H

2000. július elején a homokbánya tulajdonosa gépi földmunkát végzett, s eközben két sírra bukkant. A leleteket eljuttatta a Herman Ottó Múzeumba. Mivel a terület szomszédságában korábban kelta sírok kerültek elő (Bodroghalom, Medve-tanya), Hellebrandt Magdolna abban a tudatban indított leletmentő ásatást, hogy újabb kelta (vagy mint a huzalkarperecek alapján vélni lehetett, szkíta) sírokat kell megmentenie. Az általa feltárt 9 sír mellékletei (huzalkarperecek, sodrott gyűrű, edény, vaskés, csiholóacél, fülesgomb) azonban egyértelműen jelezték, hogy ezúttal honfoglalás kori sírok kerültek elő. Ezt észelve Hellebrandt Magdolna felajánlotta számomra a leletmentés folytatásának lehetőségét, amit én köszönettel elfogadtam.

A lelőhely Bodroghalom ÉK-i részén, egy É-D irányú dombvonulat legészakibb csücskén terül el. A kb. 10×15 méteres, markoló által végzett bolygatás területén, illetve szélein folyt a leletmentő ásatás. A sírok zöme egy sorba rendeződve a terület Ny-i oldalán került elő, de a földmunka legalább három sírsort érintett. A sírok a domb É-i lejtőjén, a domb lábához közel kerültek elő. A domb beépítetlen külterület, a temető tehát teljes egészében feltárható. A sírok mélysége 30–50 cm között váltakozik.

A lelőhelyet régészeti környezete teszi kiemelkedően fontossá. A karosi III. számú honfoglalás kori temetőtől D-re 1,7 km-re fekszik, a kettő között hajdan vízjárta terület volt. Úgy tűnik, a karosi I–III. temetővel szerves egységet alkot. Ettől D-re valahol még rejtőzik egy további (ötödik!) honfoglalás kori temető is a földben. Ennek területén 1942-ben egy sír mellől csőszkunyhó ásása közben Richwin strassburgi püspök (913–933) denára került elő, amely jelenleg is a MNM Éremtárában található. A dr. Szabó Endre helyi földbirtokos által talált lelőhely felkutatására a tavalyi évben sikertelen kísérletet tettem, de szisztematikusan terepbejárással van remény a beazonosításra. A jelenleg megbolygatott lelőhely a helyiek szerint semmiképpen nem lehet azonos a denár lelőhelyével, mert a helybeliek határozott állásfoglalása szerint a Szabó családnak az Eresztvény-dűlőben soha nem volt földje. Mindezzel együtt egy É-D irányú,

kb. 2,5 kilométeres sávban most már öt, a 10. sz. első felére keltezhető, nagyrészt gazdag temetőről tudunk. Ez a jelenség a honfoglaló magyarok eddig ismert leggazdagabb, legjelentősebb központjának a körvonalait rajzolja ki, amelyről csak további korszerű feltárások révén nyerhetünk újabb információt.

A lelőhely veszélyeztetett volt. A sírok csekély mélységben (30–50 cm) vannak (a helyiek elmondása szerint már az 1970-es évek elején is kerültek itt elő csontok és vasak, amikor a dombon a TSZ kertészete üzemelt), ráadásul a homokbánya előkészítő munkálatai miatt egy kb. 50×30 méteres felületen letolták a humuszt is. Ezt a területet mindenképp leletmenteni kellett. E munkát 2000. szeptember 11–29. között elvégeztem. Ennek során hat szelvényt nyitottam, összesen 793 m²-nyi felületen. Innen a munkálatok megkezdése előtt géppel elhordattam a homokbányászás során oda deponált földkupacokat. A hat közül öt szelvényt a homokbánya oldalainál jelöltem ki, hogy a lehumuszolt területen lévő sírokat megmentssem, a hatodikat pedig a homokbánya D-i oldalához kapcsolódóan, hogy arról tájékozódjam, folytatódik-e a sírok sora a domb gerince felé.

A feltárások során összesen 24 sír került elő. Leletanyaguk köznépi temetőre vall: a sírokból hegyikristálygyöngy, huzalkarpercecek, gyűrűk, sodrott nyakpercec, agyagedények, csiholók, vaskések kerültek elő. A leletanyag összetétele arra utal, hogy a temetőt a 10. század első felében használták, a század második felére jellemző tárgytipusok hiányoznak a mellékletek közül. Úgy tűnik, a temető a karosi vezéri központ szolgáltató népeinek egyik nyughelye volt, használata a központ megszűnésével befejeződött. A temetőt három oldalról (Ny, K, D) sikerült lehatárolni, a temetkezések sora azonban meglepő módon a domb É-i lábánál tovább folytatódik. Ez is igazolja azt a korábban másutt megfigyelt jelenséget, hogy a 10. században egy szárazabb időjárási periódus volt, s olyan helyekre is temetkeztek, amelyek korábban és később is vízjárta területnek számítottak. Meglepő módon a domb gerincén nem voltak temetkezések, ottani próbaszelvényünk, valamint a domb egész felületét átvágó, munkagéppel meghúzott kutatóárkunk üresnek bizonyult. Ennek oka az lehet, hogy a domb nagy részének talaja kötött barna erdőtalaj, csupán az É-i végében van egy homoklencse. A sírok kivétel nélkül ez utóbbi területére estek.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ

32. Boldogkőváralja, Péchy-kúria

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

A falu nyugati szélén, a főút melletti hosszanti telken (Kossuth u. 83.) áll a Péchy-család kúriája. Az épületen 1998-ban végzett műemléki vizsgálat megállapította a jelenlegi tér- és alaprajzi elrendezés többszöri építési periódusait, a kúria építéstörténetét.

A boldogkőváraljai uradalmat a kincstártól 1753-ban Pécsújfalusi Péchy Gábor sárosi adminisztrátor vette

meg, aki 1768-ra már felépítette Boldogkőváralján a napjainkban Zichy-Péchynek ismert kastélyát. Feltételezésünk szerint ebben az időszakban egy másik – a fent említettnél lényegesen szerényebb – kúria is felépült a faluban. Az L alakú, földszintes, valamint kváderfalas épület utcára párhuzamos főszárnyában a fogadóteret, a nappalit, továbbá a hálósobát alakították ki. A rá merőleges udvari szárnyban az árnyékszék, a konyha és egy, feltehetően raktározás céljára használt helyiség került kialakításra. A tereket körbefutó horonnyal díszített kőkeretes, aránylag kisméretű ablakok világították meg. Az épületbe a bejárást a déli főszárny középső terének udvari falában nyíló ajtó biztosította. A konyhába ugyancsak az udvar felől, egy külön ajtón át lehetett belépni. A homlokzatok vakolatából semmi nem maradt ránk, a belső oldalfalakat fehérre meszelték. A szobák járófelületét valószínűleg (fa)padlóval boríthatták. Az épületet feltehetően nyeregtetővel fedték.

A 18. század végén a kúriát átépítették. Ennek során a meglévő L alakú épület déli főszárnyának keleti oldalához egy további, szintén L alakban kapcsolódó szárnyat építettek. A két épületet kosárféle fiókos dongaboltozattal fedett kapualjjal kapcsolták össze. Az új szárnyak tereibe úgyszintén az udvari falban kialakított ajtón át lehetett belépni. Az ily módon meghosszabbított déli főszárny homlokzataira egységes vakolatot hordtak fel. A vakolatot bekarcolásos technikával készült – magas lábazatról indított fejezetes oszlopokkal és széles főpárkánnyal befejezett – architektúrával díszítették. Az oszlopok által határolt tükrökben keskeny ablakokat alakítottak ki. Az optikai hatást a bekarcolt architektónikus elemeken megjelenő, egymástól csupán árnyalatokban eltérő fehér színezés tette teljessé.

Nem vitás, hogy az új szárnyakban kialakított – a régi épületben lévőekkel megegyező – funkciók (mint például a fogadótér, a háló, a nappali, az árnyékszék) két, egymástól független család lakhatását biztosították. Nincs kétségünk afelől, hogy az első, de a második épület is inkább megfelelt az uradalmi irányító személy és családjának lakóhelyeül, mint az akkoriban jelentős birtokokkal rendelkező, az arisztokráciával is rokonságba keveredő Péchyek igényeinek.

A kúriát a 20. század 30-as éveiben a tulajdonosok (Zichy-Meskó család) bérlés útján kocsmaként hasznosították. 1947-ben az épületet államosították és a helyi termelőszövetkezet tulajdonába került. 1980-ban már három részre osztották az ingatlant. Ettől kezdve rohamos pusztulásnak indult az épület, hogy majd az 1990-es évek közepére a teljes megsemmisülés szélére sodródjék.

A kúria udvari szárnyak által közrefogott udvarán 2000-ben végeztünk régészeti kutatást. Megállapítottuk, hogy az észak felé emelkedő udvar 18. századi járószintje a jelenleginél valamivel mélyebben, úgy 25–30 cm-re húzódott. Feltehetően mindig is problémát jelenthetett az észak felől lezúduló, a K-Ny tájolású déli szárny udvari falát teljes hosszában áztató esővíz. Ennek elveze-

tésére alakították ki a 19. sz. második felében, vagy a 20. sz. elején az elfalazott kapualj alatt átvezető, É-D irányú csatornát. Feltártuk a 18. század közepén, vagy második felében megépült kutat, valamint a nyugati szárny 1945 után épült udvari árnyékszékéhez tartozó derítőt.

JUAN CABELLO – SIMON ZOLTÁN

33. Bölcse, Hadai-hegy 2.

(Tolna megye) Kö

Az 1997. május 7-i légi fotón a 2. számú földvár környékén még egy nagyobb, árokra utaló csík látszott. Ugyanez látható a régi katonai légi fotókon is. Ez az árok az ártérhez ÉNy felől csatlakozó völgyre támaszkodik.

2000 tavaszán az egész terület szántás volt. Sajnos, nagyon száraz a talaj és nemrég boronálták. Ezért ezen a részen, az árok által védett területen most nem találtam leleteket. Az árok nyoma a felszínen igen gyengén, sötét csíkként mutatkozik.

A Hadai-hegy 2. számú földvár területén, amit már felmértünk, szintén friss a tárcsázás. Itt néhány hamus folt látszik, és elég ritkán fordulnak elő cserepek, kevéssé állatsont.

A Hadai-hegy 2. sz. (a kinyúló földvár) alatt, a domb aljában, az ártérből kb. 1 méterrel kiemelkedő dombon, a szántásban 13–15. századi cserepeket találtam. A lelőhely kiterjedése kb. 150×50 m. Több hamus folt is látszik. Kevés az állatsont.

MIKLÓS ZSUZA

34. Budakeszi, Zsidó temető

(Pest megye) Kö

2000. május 17-én fent nevezett lelőhelyen két, egyenként 85 cm széles, egymástól 230 cm-re épített falat találtunk.

A falak fehér mészkőből épültek, a köveket téglaporos habarcsba rakták.

E középkori falak maradványait egy kábelárokban találtuk meg.

SIKLÓSI GYULA

35. Budapest, I. Csónak utca 1–3.

Kö

2000. december 11–16. között a teljes feltárást megelőző támfal-megerősítés helyszínén, a terület DNy-i részén előzetes régészeti feltárást végeztünk egy 14×4 m-es területen, a tervező által engedélyezett, eredeti felszíntől számított 80 cm mélységig, melynek elsődleges célja az Aranybástya Ny-i falszakaszának felderítése volt. A török bástya erősen roncsolt és megerősített falán kívül két kis középkori falrész, újkori falak, betonfelületek, és egy újkori betoncsatorna került elő.

Konzulens: Magyar Károly. Munkatárs: Viemann Zsolt geodéta.

TÓTH ANIKÓ

36. Budapest, I. Hess András tér 3.

Á, Kk

A Várnegyedben a Fővárosi Vízművek Rt. az előregedett vízvezetékek cseréjét végezte. Ezen a helyszínen a vezeték új nyomvonalra került, így megelőző feltárással volt szükség.

Ennek során kiderült, hogy a kijelölt nyomvonal D-i szélén egy korábbi, közműtérképeken nem szereplő, használaton kívüli vezeték húzódik. Ez a vezeték 130 cm mélységben helyezkedett el, az alatta lévő 13. századi réteget és az őshumusz a sziklafelszínig kibontottuk. Az árok É-i sávjában lehetőségünk nyílt a bolygatatlan jelenségek megfigyelésére. Közvetlenül a mai útréteg alatt középkori faltető és 15. századi lejárt útréteg került elő (ez részben ráfedett a faltetőre). A fal egy kisebb épület D-i zárófala, a DNy-i és DK-i sarkokat is megfigyelhettük. A kis épület nem illeszkedik a középkori utcarendhez, az ezen a területen már korábban megfigyelt, telekosztás előtti 13. századi település része. Fala belül vakolt volt. DNy-i falsarkába egy későbbi falat húztak, ez ráfed a vakolásra is. Az épülettől K-re szintén egy későbbi fal csonkját találtuk. Az épület kapcsolatát és sztratigráfiáját a „Vörös Sün házzal” nem sikerült tisztáznunk, mert a járdán nem végezhetünk rábontást.

Az épülettől K-re többször megújított, agyagba rakott köves, 13. századi útrétegeket találtunk. Az árok K-i végében egy egészen a sziklafelszínig leásott török kori hulladékgyödröt bontottunk ki.

KOVÁCS ESZTER

37. Budapest, I. Kapisztrán tér,

Mária Magdolna (volt helyőrségi) templom

Kk

A helyreállított háromhajós templom déli oldalának nyugati felén folytattunk 2000 szeptemberében és októberében régészeti kutatásokat. Ezen a területen korábban még nem volt feltárással. A háromhajós templom D-i zárófala és a D-i oldalkápolna D-i zárófala mellett húzott szelvényekből kiderült, hogy a torony D-i oldalkápolnájának zárófala és a DK-i és DNy-i külső támpillére egyidőben épült. A barokk templom D-i zárófala nyugaton a déli oldalkápolna DK-i külső támpillérenek K-i oldaláig tart. A torony D-i és É-i támpilléreinek K-i oldalán jól látható a gótikus falív maradványainak lenyomata.

Az ásás során 25 sírt tártunk fel. A 18. sír medencéjénél két fémkarika került napvilágra, a többi sír melléklet nélküli volt. A sírok nagyobb része keletelt volt, de találtunk É-D tájolásút is. A 8. sírt elvágta a D-i oldalkápolna D-i zárófala, a 20. sírt pedig a barokk templom D-i zárófala. A sírok mellett még szórványosan szürkére és fehérre égetett, mindennapi használatú középkori kerámia és kevés fémtöredék került napvilágra. Meg kell említeni a két, már a helyőrségi templomhoz tartozó emléktáblát, melyek egyike ép volt, és felirata szerint a 8. Császári és királyi huszárezred elesett hőseinek emlékére állították.

BENCZE ZOLTÁN

38. Budapest, I. Kapucinus utca 16.

Kö

A BTM Középkori Osztálya megelőző próbaásatást végzett 2000. július 12. és augusztus 18. között az Euro-Ingatlan Kft. megbízásából. A feltárás előtt lebontásra került a telken álló földszintes lakóház.

Megállapíthattuk, hogy a most lebontott földszintes épület egy 19. sz. végi–20. sz. eleji átépítés eredményeként jött létre korábbi, a 18. században keletkezett épületrészek felhasználásával. Az egykori épület mind D-i, mind É-i szárnya alatt ugyanis az utcára merőleges állású pince található. Az É-i pince a telekhatár mellett helyezkedik el, téglalap alakú, keleti vége az utcai homlokzatig, Ny-i vége a most még nem lebontott helyiségekig terjed. Eredeti lejárata itt a Ny-i végfal mellett vezetett a pincehelyiségbe. A századfordulós átépítés során ezt a lejáratot megszüntették, az eredetileg tégladongaboltozatos pince nagy részét betömték, É-i szélé fölött helyezték el az új kapubejáratot, és csupán D-i sávjában hagytak meg válaszfal felépítésével egy keskeny pinceszakaszt. A telek D-i határa menti szárny alatt szintén pincét tártunk fel. Ezt a pincét az 1944–45-ös ostrom okozta sérülések után részben eltömték. A téglából készült dongaboltozatos pince az utcai homlokzattól indul, és meglehetősen hosszan nyúlik el Ny felé. Különlegessége, hogy hosszanti falai enyhe ívben hajlanak D-i irányba. Megállapíthattuk, hogy falait egységesen építették a 18. században, de készítésénél felhasználtak korábbi falmaradványokat is. Az utcai homlokzati falnál a DK-i sarokban egy É-D irányú középkori eredetű falcsontok végződését figyeltük meg. A pince oldalfalát megbontva egészen a telekhatárig megtisztítottuk a korábbi falat, amely É felé továbbhaladt a Kapucinus u. 14. sz. telek alá, D felé tartó szakaszát a pince építése során bontották el. Továbbá a pince D-i falában középtájon az újkori téglaboltozat lebontása után egy középkori ajtókeret maradványait tártuk fel. Az ajtókeret D-i szárköve ép volt, alatta megtaláltuk az egykori küszöb eltörött csonkját. A szárkő élszedett, édesvízi mészkőből készült, készítése ideje a 14–15. század. Az újkori falakat megbontva kiderült az is, hogy az ajtókeret egy É-D irányú középkori falon nyílt, amely fal É felé áthalad a Kapucinus u. 14. sz. alá. Az ajtó É-i részét az újkori pince építésével szüntették meg. Összefoglalva tehát a pince D-i, telekhatároló fala mentén két középkori falcsontot találtunk, amelyek egymással párhuzamosak, irányuk É-D. Feltehetően a két fal összetartozik és egy korábbi, középkori pince maradványai, amelyek bejárata a hegy felől, Ny-ról nyílt. Ez az épület azonban nem a mai telekosztáshoz igazodott, részben a mai Kapucinus u. 14. sz. kertje alatt található.

A régészeti kutatást elvégeztük a két épületszárny közötti udvar és kapubejáró területén is. Megállapíthattuk, hogy a középkori járósínteket az újkori építkezések során elpusztították azzal, hogy egyre mélyebben vágták be a hegyoldalba az újabb épületeket. A járósíntek pusztulása miatt csupán az altalajba mélyedő

objektumokat tárhattuk fel, néhány 14–15. századi és újkori szemétdöbröt, valamint egy az ásatásokon ritkán előforduló lelőhelyet, egy 14. századi eredetű emésztőt. Az emésztő nyújtotta a régészeti feltárás leggazdagabb leletanyagát. Az ovális formájú, kőből készült, mintegy 2 m átmérőjű építmény belsejében a szivárgó talajvíz képes volt konzerválni az egyéb körülmények között megsemmisülő szerves maradványokat. A kb. 6 m mély akna belsejéből a számos háztartási kerámiaedényen kívül előkerültek bőrcipők maradványai, fatányérok töredékei, egy kisméretű fakorsó, rengeteg deszka, egy nádsíp, kosárfonadékok, üvegtöredékek, állatcsontok. A tárgyak mellett a kút betöltése nagy mennyiségű gyümölcs- és egyéb növénymagvakat tartalmazott rendkívül jó állapotban, amelyek kiválóan alkalmasak archeobotanikai feldolgozásra. Az emésztőakna használati ideje a kerámiaanyagon végzett előzetes megfigyelések szerint a 14. században kezdődött és folyamatosan tartott a 15. század második feléig.

Munkatárs: Sárosi Edit.

VÉGH ANDRÁS

39. Budapest, I. Kemál Atatürk sétány

Kk, Kö

A Budapesti Történeti Múzeum az Országos Széchényi Könyvtár megbízásából 2000. május 2. és augusztus 8. között szondázó feltárásokat végzett az alábbiak szerint határolt területen: keleten a palota ún. Nyúlkertjének fala teljes hosszban, nyugaton a Váralja utcai támfal előbbinek megfelelő szakasza, északon az OSZK „F” épületének DNY-i sarkának vonala, délen a Nyúlkert déli zárófalának vonala.

A helyszínen, amely a középkori királyi kertek részét képezi és jelenleg régészetileg védett terület, az OSZK számára föld alatti raktár kialakítását vették tervbe. Mivel a középkori királyi kertekre vonatkozóan igen kevés és nehezen értelmezhető történeti forrásunk van (elsősorban Bonfini), hiteles ábrázolásunk pedig csak egy (Schön, 1541), jellegükről igen keveset tudunk. A török kor végére már a kert falai is elenyésztek. Kérdés az is, hogy létezhet-e a területen középkor előtti maradvány, objektum.

A szondázást három rövidebb kutatóárral kezdtük az út két oldalán. Az 1. sz. kutatóárral a terület DK-i részén nyitottuk a várfal aljától az aszfaltút irányában. A kijelölésnél a várfal itteni pillérét vettük figyelembe, amelynek alapozása egyik fő kutatási cél volt. A várfal tövében mintegy 3 m vastag modern bolygatás alatt keskeny, jellegzetesen századfordulós betonsáv, illetve délebbre, közvetlenül a pillér mellett téglafalazat bukkant elő, aminek alapozását nem tudtuk megvizsgálni. A pillér ÉNy-i sarkának alján előtűnt, armírozásként használt két kváderkő középkorinak látszik, de nem kizárt, hogy itt már másodlagos helyzetben vannak. A pillértől kissé nyugatabbra egy meglehetősen gyenge habarcsba rakott fal csonkja került elő. Kora, funkciója meghatá-

rozhatatlan. Az ettől nyugatra lévő részen a 3–3,5 m vastag modern bolygatás alatt is keverve fordult elő az újkori és török kori kerámia. Az ez alatti 1–1,5 méteres feltöltésben a török anyag fokozatosan uralkodóvá vált, majd az alatta lévő, egyre tömöttebb rétegekben már a középkor dominált. A pillértől Ny-ra törmelékes márgaréteget találtunk, leletanyag nélkül. A kutatóárok D-i sávjában az átvágást egészen a szilárd márga altalajig végeztük el. Bár a szelvényben komplett régészeti rétegsort és jelenségeket sikerült megfognunk, semmilyen, a királyi kertre vonatkozó adatot nem nyertünk.

A 2. sz. kutatóárkot az előbbtől É-ra, vele párhuzamosan alakítottuk ki. K-i végében a felső 3–3,5 m vastag rétegsor ismét csak modern és újkori feltöltésnek bizonyult. Alatta homogén török kori leletanyag jelentkezett. A várfal és annak omladékrétege közötti sávban előtűnt a szilárd, palás márga altalaj, amely itt keskeny teraszokkal és kisebb rézsűkkel lejt Ny felé. A szelvény közepe táján húzódó omladékréteg legvastagabban a déli szelvénybővítésben jelentkezett. A fal omladékában először nagyméretű, egyik oldalukon hengeresen lekerékített kőlapok bukkantak elő szinte egy sorban. Ezeket a várfal mellvéd alatti gyűrűs övparkányának darabjaiként azonosítottuk. Részben mellettük, részben alattuk vékonyka fal tűnt elő, majd egy hozzá nyugatról kapcsolódó másik falsarok. A két fal szegletében egy jellegzetes reneszánsz ablak szemöldök- és szarköveit találtuk meg. Az egyszerűnek tűnő fal Ny-i oldalán kőből faragott reneszánsz lábazati parkány húzódott eredeti helyzetében. A kis fal mögött a rézsűbe vágott kis épület egy helyiségét sikerült megfognunk, amelynek azonban hátsó, K-i felét egy csatorna teljesen elvágta. Előkerült a helyiség D-i zárófala is, amely azonban másodlagos kialakítású. A zárófalnak a reneszánsz falhoz csatlakozó végében ajtónyílást sikerült azonosítanunk. A helyiségben a padló már teljesen elpusztult. Közvetlenül a szelvényrész Ny-i oldalán lévő padka mellett egy épület K-i falára bukkantunk, aminek csak az alsó két-három kőora maradt fenn, de belső, Ny-i oldalán az eredeti téglapadló egész jó állapotban megmaradt. Az É-i bővítésben a középső és D-i részhez hasonlóan kibontakozott a várfal omladéka, amit itt is a téglacsatorna bolygatása vágott el. A leomlott faltömbök alatt egy viszonylag sekély török kori személgödört tártunk fel. Azonosítani tudtuk a török kori köves járósíntet, amelyhez nyugatról másodlagosan felhasznált kövekből rakott lépcső vezetett fel. A török szint alatti bontásból az ásatás eddigi legnagyobb épületének maradványai – lepusztult DK-i sarka – bontakoztak ki. Kb. 4,5×5,5 m alapterületű lehetett. Belsejét egykor átlós háló mintára rakott téglapadló borította, aminek a habarcságyban kirajzolódó lenyomata maradt meg. A királyi kertre vonatkozó jelenséget tehát a 2. sz. szondában sem találtunk.

A 3. sz. kutatóárkot a 2. sz. árok Ny-i folytatásában, az út túloldalán nyitottuk. Kevés eredményt hozott. ÉK-i sarkában a felszíntől relatíve kis mélységben előbukkan-

tak egy a századfordulós palotához tartozó szökőkút medencéjének beton maradványai, lehetetlenné téve a további mélyítést. Ettől D-re azonban egy Mária Terézia aranypénnel került napvilágra.

Munkatárs: Tóth Anikó.

MAGYAR KÁROLY

40. Budapest, I. Országház utca 33–34.

Kő

Folytattuk az 1996-ban megkezdett régészeti kutatásokat 2000. novemberében és decemberében. Az Országház u. 33. pincéjében az Országház u. irányában a külső támpilléres városfal újabb szakasza került feltárára. Ugyanez a fal az Országház u. 34. udvarának ÉK-i sarkában is napvilágra került.

BENCZE ZOLTÁN

41. Budapest, I. Szabó Ilonka utca 22.

Á, Kő

A Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztálya 1999. november 8.–2000. január 15. között szondázó jellegű, majd megelőző régészeti kutatást végzett a régészeti védettséget élvező ingatlan területén.

A kutatás elején árokkal tisztáztuk, hogy régészeti leletek csupán a teleknek a Szabó Ilonka utcával párhuzamos 15 méter széles sávjában várhatók. A kutatóárokban kőből rakott falalapozások és agyagpadlók részletei kerültek napvilágra, amelyek egykor itt állt épületekről tanúskodtak. Először munkagép segítségével eltávolítottuk a hegy irányában vastagodó feltöltés rétegeit. A középkori rétegek, járósíntek ugyanis egy megközelítőleg sík felületen, teraszon helyezkedtek el. Körülbelül 20 cm vastag földréteg eltávolítása után előtűntek az épületfalak és padlószintek. Az utcával párhuzamos irányban állt Árpád-kori faházak maradványai kerültek napvilágra. Szárazon rakott köves alapozások és az alapfalak tetején húzódó korhadat talpgerendák mutatták az épületek körvonalait. A falakon belül agyagból tapasztott járósínteket tártunk fel.

Tulajdonképpen két épület egymás fölött megőrződött maradványait tudtuk kiásni a 13. sz. második feléből. A korábbi ház kb. négyzetes alaprajzú, egyhelyiségű épület lehetett, amelynek keleti, déli és nyugati falát figyelhettük meg, az északi fal már a mai utca alá esett. A későbbi ház elnyújtott, téglalap formájú volt, legalább három helyiségből állt, a főfalak mellett osztófalait is megtaláltuk. A későbbi ház használatával is felhagytak már a 13.–14. sz. fordulóján, a padlókat fedő rétegekből ennél a korszaknál későbbi kerámia nem került elő. A későbbi épület DK-i sarkába a 15. sz. elején egy négyzet alakú, vastag köves alapozást helyeztek el, amelynek funkcióját nem sikerült megállapítani. Az alapozás nyugati oldalán égett rögös, faszenes betöltésű gödörreléteget tártunk fel. Ettől Ny-ra viszont minden

korábbi réteget elpusztított egy bombatölcsér, amely az 1944–45-ös ostromban keletkezett.

A régészeti feltárást befejeztük, az előkerült épületmaradványok fenntartása, műemléki védelmük nem indokolt. Az ásatáson részt vett Pölös Andrea és Belényesy Károly.

VÉGH ANDRÁS

42. Budapest, I. Szent György tér 4.,
Szent György utca 2–10., Lovarda köz északi része
B, Kö, Ű

Lovarda-köz É-i része

A DNy-i részen teljesen kibontottuk a II. (Anjou-kori) városfal itt megmaradt szakaszát, melynek belső oldalán többszöri megerősítések, javítások nyoma figyelhető meg. Kibontottuk az I. (IV. Béla-kori) városfal kisebb, itt megmaradt szakaszát is, rajta egy későbbi átépítés nyomával. A K-i szakaszon, a Teleki palota D-i zárófalának D-i oldalán nagyméretű, íves kövekből megépített, még az újkorban tömedékelt kerek, kőaljú, mély ciszterna került elő.

Teleki palota

Befejeztük a palota mélypincéjében található 8. sz. kút feltárást, melyből az Anjou-kárpit előkerült. Alján beiszapolódást nem találtunk, valószínűleg rendszeresen tisztították. Szeméttel történő tömedékelése az átszapolásból előkerült pénzletek alapján Zsigmond uralkodásának idején történt. Megtörtént a kútból kikerült kb. 300 zsáknyi földanyag átszapolása is. Ebből jelentős mennyiségű különféle magot, csonthéjasok burkát, fát, bőrdarabokat, textildarabokat, üveget és középkori pénzeket is kinyertünk. Ezeknek tudományos feldolgozása, restaurálása folyamatban van.

Szent György utca 2.

A telek Ny-i felén feltártuk egy Ny-K-i irányú, középkori, sziklába vágott, beszakadt földmű pince megmaradt szakaszát. Lépcsői, faragott kőből készült ajtókerete épességben megmaradt. K-en agyaggal és kőből épült fallal lefalazták, majd tömedékelték. Tömedékelték agyaggal a tőle D-re eső négyzetes üreget is, mely valószínűleg egykor talán kút vagy ciszterna lehetett.

E pinceszakasztól É-ra egy, az újkorban ki- és elfalazott mély négyzetes többszintes pinceteret bontottunk ki. Kőlépcsős lejárata Ny-ról indult K-felé. Tőle D-re a középkori omladékon egy nagyméretű égetőteret alakítottak ki. A falakon látszik a többszöri átalakítás és megerősítés nyoma.

A telek középső részén tártunk fel egy törtköves falazatú, négyzetes, középkori pincét K-ről Ny-felé induló lejáróval, küszöbkövel, az ajtó D-i szárkövével. Felső falai több méter magasban állnak. Ezt a középkori pincelejárót vágja át egy kerek török kori szemétdög; az újkori palota kapufelhajtójának íves fala, ill. a későbbi,

a telek K-i részén jó állapotban megmaradt megégett, törtköves, vakolt falazatú, osztott terű pince É-D-i zárófal. Ez a későbbi épületszakasz a leletek tanúsága szerint a török kori ostromok idején pusztulhatott el.

Az újkorban ezeket a falakat belülről néhol pillérekkel, néhol melléfalazott fallal megerősítették, átépítették.

Szintén a Szent György u. 2. újkori K-Ny-i pince teréből vágta bele azt a K-Ny-i irányú pincelejárót abba a tavaly feltárt és kitisztított középkori, téglaboltozatú mélypincébe, melynek eredeti középkori lejárója már a Szent György u. 4. telekről nyílt.

Szent György utca 4.

Tisztáztuk a telek utcai homlokzata mögötti D-i oldalt. Kiderült, hogy a korábban feltárt pince és a telek D-i határa között néhány sziklagödört leszámítva egyéb bemélyített objektum nem található, mindenütt elértük az erősen likacsos édesvízi mészkőből álló felszínt. A pince D-i falával párhuzamosan D-ről középkori épület alapozása fut K-Ny-i irányban.

A pince mögött, tehát attól keletre falazott újkori emésztő került napvilágra, amely mintegy 6 méter mélynek bizonyult. Az emésztőt közvetlenül egy középkori kút K-i oldalához mélyítették. E kút egy beléomlasztott épület törmeléke töltötte ki, az omladékat a 15. században borították a kút belsejébe. A nehéz műszaki körülmények miatt a kút nem sikerült teljesen kitisztítani, mintegy 8 méter mélységnél fel kellett függesztenünk a munkát. A kút D-i oldalát világháborús bombatölcsérbolygatta, magát a kút viszont egy Árpád-kori pince K-i szélébe ásták be.

A telek középtáján az É-i telekhatár mellett, részben a 6. sz. telek területén egy Árpád-kori pince helyezkedik el. A településtörténeti szempontból rendkívül jelentős objektum tájolása enyhén eltér a késő középkori telek tájolásától, jelzi a telek formájának kisebb változásait az évszázadok során. A pincét a sziklás altalajba mélyítették, majd oldalain kőfalakat emeltek. Ennek építési idejét a város alapítása körüli időkre, a 13. század közepére tehetjük a régészeti leletanyag alapján. Az épület nem sokáig maradt használatban, mivel még a 13. század második felében meg is szüntették a belsejét kitöltő feltöltés leletanyagának tanúsága szerint.

A telek Ny-i végében korábban feltárt pince kutatását is befejeztük. Megtisztítottuk a pincepadlót, amelyen több eltömedékelt mélypince lejáró, illetve felhagyott mélypince lejáró-kezdemény került elő. Ezeket a pince építésével szüntették meg. Az épület ugyanis egy jelentős középkori átépítés jeleit mutatja. A középkor késői szakaszától fogva egészen 1900 körüli bontásáig a pince a várfalakkal párhuzamos tengellyel helyezkedett el. Kiderült azonban, hogy a pincének létezett egy korábbi középkori előzménye, amely a várfalakra merőlegesen állt. Ennek a belső, Árpád-kori városfal melletti, még a középkorban visszatöltött szakaszát sikerült feltárnunk. Innen a Ny-ra, a városfal alá vezető, sziklába vágott folyosó indítását is kibontottuk, amelynek folytatását azonban az itt található ciszterna tönkre tette. A

késői pince K-i oldalán is találtunk egy korábbi pincerészletet, amelyet Mátyás király idején szüntettek meg. Innen DK-felé vezettek lépcsőfokok egy sziklába vágott helyiségbe, amelyet azonban lefalaztak, és amelyen keresztül később a ma is álló mélypince lejárót építették.

Végül a korábban feltárt ciszterna agyagos vízgűjtő „kelyhét” több helyen átvágtuk, hogy szerkezetét jobban megismerhessük. Továbbá a kút belsejét is kitisztítottuk. Ekkor vált világossá, hogy a kút és a „kehely” alatt egy nagyméretű szabályos mészkő kváderekből falazott tartály található, amelyet már nem volt módunkban feltárni. A tartály a Lovarda-közben feltárt tartállyal mutat közeli rokonságot.

Szent György utca 6.

Az idei évben megvizsgáltuk a telek D-i oldalán lévő pincefolyosó alját. A pince K-i részéről kiderült, hogy a mélypince lejáró előtti szakasz még középkori eredetű. A török kor pusztításai után a pince padlóját jelentősen feltöltötték, É-i és D-i oldalfalait kijavították, K-i és Ny-i oldalfalait pedig áttörték. Az újkori pince középtáján sikerült megtalálnunk a modern pincepadló alatt a Szt. György tér 4. sz. teleknél említett Árpád-kori pince É-i lezárását, és részben betöltését is megfigyelhettük. Ezenkívül lehetővé vált a pince teljes hosszában végigkövetni a már korábban megfigyelt, az egész hegyet átszelő prehisztórikus árok D-i szélét és belsejét. Az árkot betöltő köves humuszból őskori kerámiatöredékek kerültek elő.

Jelentős kiegészítő megfigyeléseket tehettünk a telek utcai homlokzatánál épült középkori eredetű pince Ny-i hátsó oldala mögött is. Itt az újkori pincelejáró elbontása és egyes alapfalak eltávolítása után sikerült feltárnunk egy 13. században épült és meglehetősen hamar megszüntetett pince hátsó részét. Ez az épület megelőzte a ma is részben nyitva álló középkori pincét. A korai pince falai kőből épültek, D-i oldalán egy árubeemelőkő aknát találtunk, valamint az odavezető félköríves lezárású, faragott kövekből készült eredeti ajtó került napvilágra. Ennek a pincének a tájolása is enyhe mértékben eltér a későbbi épületektől, hasonlóan a Szt. György u. 4. középtáján feltárt Árpád-kori pincéhez.

A falak kutatása közben vált világossá az is, hogy a Szt. György utca 6. és 8. sz. telkeket elválasztó fal is középkori eredetű alapfal, amelyet az újkori pincefallá alakítottak át aláfalazás és köpenyezés segítségével.

Szent György utca 8.

Az idei évre maradt a telek Ny-i végén előkerült nagyméretű ágyúöntő gödör kibontásának befejezése. Újból megtisztítottuk a gödröt, elbontottuk az oldalfalakon még látható maradványokat, valamint lebontottuk a metszetrajzolás céljából meghagyott tanúfalat. Ezáltal teljesen kibontottuk az öntögödrot.

Szent György utca 10.

Az idei évben folytattuk a feltárást a tavaly feltárt aknával D-ről szomszédos másik akna feltáráásával. Innen is

nagy mennyiségű reneszánsz épületelem és freskótöredék került elő. Sikerült továbbá megfigyelni mind a belső, Árpád-kori, mind a külső, Anjou-kori városfalak vonalvezetését. A külső középkori városfal nem egyezik ezen a szakaszon a mai várfallal! Mindkét fal egyenesen, törés nélkül halad É-i irányba. A külső falat, különösen annak É-i végén jelentős mértékben lerombolták a török kori ostromok során, a belső várfal minősége változó volt, de ennek É-i része igen jó állapotban van, mintegy 1,5 m magas felmenő falakkal rendelkezik. A működő távfűtővezeték miatt a várfalakat az É-i részen nem lehetett teljesen kibontani, és omlásveszély miatt a kibontott szakaszokat is vissza kellett temetni.

A telken feltártuk egy középkori eredetű és a 16. század elején jelentős mértékben átépített reneszánsz városi palota alapfalmaradványait és pincéit. Az utcai homlokzat sajnos ezen a részen már kívül esett kutatási területünkön, mivel a főhercegi palota garázsának íves É-i lezárása belehasít az eredeti telek utcai részébe és a mai kerítés is ezt a vonalat követi. Az épület homlokzata mögött egy nagyméretű középkori pincehelyiséget tártunk fel, amelyet a török kor utáni újjáépítés során egyhosszanti fallal megosztottak. Az újkori palota már csak É-i részét használták, míg a D-it betemették. A homlokzati pincehelyiség mögött egy újabb nagyméretű pincehelyiséget találtunk, átszakított boltozattal és egy eredeti helyén lévő kőkeretes pinceablakkal. Ebből a pincéből Ny-i felé egy sziklába vágott folyosó indul Ny-felé.

A folyosó első 10 méteres szakaszát pusztán a márgás altalajba vágták, mindenféle falazat nélkül. Ez a rész a török kor ostromai során beomlott. A 6–8 méteres mélységet a leomlott épület törmeléke, török kori leletanyag és ágyúgolyók töltötték be. A márgába vágott szakasz egykor az épület alatt haladt, ezután azonban, már az egykori udvar alatt a folyosót kifalazták. Ez a falazott szakasz páratlan épségben került elő, mintegy 20 méter hosszú, oldalain öt darab, egyenként kb. 3–3 méter hosszú oldaljártat figyelhető meg. Ez utóbbiak feltehetően hordók tárolására szolgáltak. Az északon lévő második oldalifolyosóból szellőzőkürtő vezet a felszínre. A folyosó belsejét az elfolyó csapadék által behordott iszap töltötte fel kb. 1–1,5 m vastagon. A falakat hasított budai márgából, csúszó zsalu segítségével készítették, némi téglafelhasználásával. Építésének idejét a 16. század elejére tehetjük, a palota reneszánsz szeltemű kiépítésének korára. Sajnos nem lehetett már az alagút teljes hosszában kihordani az iszapot, ezért nem tudjuk, hogy a folyosó végét lezáró omladék mögött hogyan folytatódik. Itt ugyanis már elérjük a középkori külső várfal vonalát, az alagút pedig indulásától kezdve folyamatosan lejt a várfal felé. Feltehető, a várfal külső oldalán 1998-ban feltárt akna alján megfigyelt beomlott folyosó a most feltárt alagút folytatásával azonos. Eszerint a folyosó elvezetne a második városfal alatt és nekivezet a mai városfalnak és török kori bástyának.

A reneszánsz épület Ny-i hátsó részén árkádos udvar maradványait sikerült megfigyelni. Pillérek és

falpillérek alapozásait tárhattuk fel, amelyek ugyanolyan hasított márgából készültek, mint az említett alagút. Az udvar területébe egyébként számos török kori gödör mélyedt.

A középkori pince D-i oldalán egy négyzetes akna mélyed a hegy belsejébe. Az akna négyzetes keresztmetszetű, téglaboltozat fedí, amelyet két leeresztő nyílás tör át. Az aknát sikerült kb. 9 méter mélyen kitakarítani, miután a 15. században tömedékelték. Ezen a mélységen ráleltünk egy észak felé vezető beomlott folyosó kőkeretes bejáratára, valamint dél felé egy nagyméretű sziklaüregbe vezető átjáróra. A sziklaüreg a hegy sziklás márgájában található, mintegy 3 méter széles és 6–8 méter hosszú. Belsejét igen vastag agyagos beiszapolódás tölti ki, amely vízzáró réteget képez, ezért megtalálásakor az üreg belsejét nagy mennyiségű összegyűlt talajvíz töltötte ki. Miután a vizet leszívattuk, kiderült, hogy az iszapos feltöltés jelentős mennyiségű organikus maradványt őrzött meg. A felszínről két középkori bőrcipőt, fagerendákat, hordótöredékeket, és nagyszámú gyümölcsmagokat gyűjtöttünk. Sem a rendelkezésünkre álló idő, sem pedig az adott technikai lehetőségek nem tették lehetővé az üreg feltárását. A terem belseje ugyanis rendkívül balesetveszélyes. Az oldalfalak az állandó vizes közegben felpuhultak, mállanak, az üreg tetejéről pedig hatalmas szikladarabok váltak le a márga repedései mentén. A középkori emlékeken kívül az egykori udvaron és a nem alapincézett részekben mindenhol sikerült megfigyelnünk és kibontanunk prehistorikus maradványokat is. A korábban már megfigyelt bronzkori telep ezen a részen is folytatódott. Számos vermet tártunk fel, közte igen nagyméretűeket, a nagyrévi kultúra leletanyagával betöltve. Figyelmet érdemel egy nagyméretű gödörészlet, amelybe egy gyermek csontvázat helyezték. Megfigyelhettünk árkokat és cölöplukákat is.

BENCZE ZOLTÁN – B. NYÉKHELYI DOROTTYA –
VÉGH ANDRÁS

43. Budapest, II. Kacska utca 7. Ró, Kk

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma és Középkori Osztálya 2000. május 25. és augusztus 4. között építkezést megelőző feltárást, szeptember 6. és 22. között az építkezés földmunkáinak megfigyelését, az előkerült objektumok dokumentálását végezte.

A régészeti kutatást statikai okok miatt csupán a telek középső sávjában lehetett folytatni.

Az É-D-i irányú árok 5 m széles és mintegy 20 m hosszú, átlagos mélysége 2,5 méter volt. A már fent említett statikai okok miatt csak a Ny-i és D-i metszeten tudtunk a bolygatatlan altalajig egy-egy metszetet készíteni.

A telek a középkori Szentpétermártír külváros területén helyezkedik el. A kutatóárokban sajnos csupán

igen kis számú telepjelenséget figyelhettünk meg. Ezek egy része nagyméretű, török kori leletanyagot tartalmazó szemétgödör volt. Figyelmet érdemeltek a kutatóárok északi részén feltárt 13. század második felére keltezhető párhuzamos, K-Ny-i irányú, sekély árok, amelyeknek funkcióját nem sikerült a kutatóárokban egyértelműen meghatározni. A telken középkori kőépítkezés nyomára nem bukkantunk.

A telek a római kori topográfia szempontjából azért jelentős, mert a vele észak-északkeletről szomszédos telken (Királyfürdő) a limes-út egy szakasza, illetve épületmaradványok ismertek az irodalomból. Ugyanakkor a Királyfürdő és az első századi ala tábor és vicusa közti még kutatatlan területre esik.

A feltárás során több periódushoz tartozó, földbe rakott falalapozások, falkiszedések, járósíntek, a legkorábbi periódusból gödör, illetve alapároknymok voltak megfigyelhetők. Sajnos a középkori és török kori bolygatások, valamint az újkori pincék miatt alaprajzi összefüggések tisztázására nem volt módunk. A legkorábbi periódus teljes felületben való megkutatására nem kerülhet sor, mivel a tervezett épület alapozási szintje feljebb van. Az ásás során jelentős mennyiségű terra sigillata anyag került elő. Az építkezés megfigyelése során a Kacska u. 9. sz. ház K-i fala alatt római kemencét dokumentáltunk. A területéről származó római kori leletanyag 1–3. századi.

Munkatársak: Viemann Zsolt geodéta, Komjáthy Péter fotós, Sárosi Edit ötödéves hallgató.

H. KÉRDŐ KATALIN – VÉGH ANDRÁS

44. Budapest, II. Szépvölgyi út 32.

U, Ró

2000. július 10. és augusztus 4. között régészeti próba-ásatást végeztünk a telken a tulajdonosokat képviselő, egyben résztulajdonos Entel Kft. megbízásából. A telek Ny-i, kb. 4×16 m alapterületű sávjának kivételével teljes felületen, azaz 477 m²-en mélygarázsos beépítéssel érintett.

A kutatás során azonosítottuk a Szépvölgyi-árok köves ősmédrét, amely neolitikus kori (Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúra) leleteket tartalmazó humusszal feltöltődött. A feltöltődést követően további vízmozgásra utaló természetes árkokat figyeltünk meg. A hordalékból lerakódott köves rétegekben szórányosan római kori leleteket találtunk. Az ingatlan területe a középkorban része volt a mezőgazdasági művelés alá vont vidéknek. Az újkor során beépítésre került a terület, és a kijelölt telek É-i végében kőpincét és kőfalú lakóépületet létesítettek. A telek D-i harmadában kőbéléses, téglaboltozatos ciszternát készítettek.

A kutatást egy hosszanti és három keresztirányú kutatóárok végeltük. A megfigyelt régészeti jelenségeket sztratiográfiai lapokon rögzítettük, továbbá a klasszikus dokumentálási módszereket alkalmaztuk. A próba-ásatás negatív eredménye miatt felületi rábontást nem

végeztünk, hanem az építkezéshez kapcsolódó további földmunkák régészeti megfigyeléssel történő végzését kötöttük ki. Az előkerült leleteket a Budapesti Történeti Múzeum középkori leletraktárában és az Aquincumi Múzeum leletraktárában helyeztük el.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

45. Budapest, II. Tölgyfa utca 3. – Henger utca 2.

B, Ró, Kö, Kk

A telken, ahol a BKV használaton kívüli villamosremíze áll, a Margit Palace Kft. megbízásából végeztünk régészeti feltárást az építkezést megelőzően. 1999-ben már sor került egy kisebb, szondázó jellegű kutatásra.

Az újkori épületekkel erősen bolygatott telken török kori, középkori, római és késő bronzkori objektumok kerültek elő. A török hódoltság korából két nagy hulladékgödört és három, melléklet nélküli, koporsós sírt tártunk fel.

Az e területen feltárt legidősebb régészeti jelenségek a késő bronzkorból származnak. A kb. 100–102 m-es (Af.) magasságban jelentkező egykori humuszszintből a későbbi időszakokban nem bolygatott zónákban számos, a sárga altalajba beásott őskori gödört, gödörkomplexumot sikerült dokumentálnunk. Közülük is kiemelkednek a 159. és a 350 sz., faszén-, és hamucsíkos betöltésű objektumok, melyek beásási szintjén valószínűleg összedőlt kemence maradványait találtuk. A gyűjtött kerámiatöredékek (árkolt vállú, behúzott turbántekercses peremű tálak) egyértelműen a késő bronzkori urnamezős kultúra időszakára tehető.

A római korban a terület jelentőségét a telektől Ny-ra, körülbelül a mai Fő utca útvonalában futó limes-út határozta meg. Az ebből Ny felé kiágazó út részlete telkünkön Ny-ra, a Tölgyfa u. 24. sz. telken került napvilágra. A telektől D-re, a Feketesas u. D-i oldalán végzett leletmentés során I. századi rétegeket, egy kőépület és egy temető részletét tártuk fel. A 2000. évi kutatás során a középkori út alatt római köves szint került elő, D-i oldalán tetőcserepek omladékával. Az épület falait sajnos csak kisedés formájában tudtuk megfigyelni. A korábbi periódusból paticsos omladék alatt, agyagfal alapozás maradványai kerültek napvilágra. A terület DNY-i részén egy kőekkel kirakott kutat találtunk. Teljesen feltárni sajnos a feltörő víz miatt nem tudtuk, de a belőle előkerült girland díszes falfestménytöredék arra utal, hogy itt jelentős, díszes kivitelezésű épületnek kellett állnia a 2–3. században.

A középkorban itt helyezkedett el Gézavására, majd Felhévíz, amely a 15. század folyamán mezővárosi rangra emelkedett. A legkorábbi objektumok (egy kisebb kemence és néhány hulladékgödör) a 11–12. századra keltezhetőek. A 14. századi planírozási réteg felett a terület K-i részén egy É-D irányú köves utat tártunk fel, amelyet kétszer megújítottak, az egyenetlenségekbe szemetet (főleg állatcsontot) terítettek. Az úttól Ny-ra egy az agyagos altalajba vágott, bélés nélküli kutat találtunk,

amely Ny-ról, a hegy felől egy éren keresztül kapta a vizet. A kúttól É-ra három, egymásba vágott, nagyméretű tárológödör került elő, melyeket a 15. század folyamán töltöttek be. A tárolóvermek fölött többször megújított agyagpadlót tártunk fel. Az épület felmenő szerkezete nem ismert, szélét néhol kőekkel erősítették meg. É-i oldalán két nagyobb cölöplyuk volt. Az agyagpadlókon több égetőhelyet is találtunk (az alsókon csak elszíneződést lehetett megfigyelni), a legfelső egy összedőlt kemence maradványaival. Az égett, paticsos részekből sok szeg és több patkódarab került elő, így feltételezhető, hogy az épület egy kovácsműhely maradványa lehetett.

H. KÉRDŐ KATALIN – KOVÁCS ESZTER – SZILAS GÁBOR

46. Budapest, II. Ürömi utca 45.

U, Ró, Á

2000. június 13. és augusztus 4. között két lépésben (próbaátás és kiegészítő feltárás) kutattunk a telken a tulajdonos Buda Forest Kft. megbízásából. A telek teljes területe, azaz megközelítőleg 410 m², átlag 3,5 m mélységben kerül beépítésre.

A kutatás során azonosítottuk a Szépvölgyi-árok ősmedrét, amely neolitikus kori (Dunántúli Vonalászes Kerámia kultúra) leleteket (pl. kovából készült sarlópenge) tartalmazó humusszal feltöltődött. A feltöltődést követően további vízmozgásra utaló természetes árkok alakultak ki. A telek északi végén egy ilyen „másodlagos” árok alján ÉNy-DK-i irányú, római kori, 80 cm széles kőfal alapjának egy szakaszát tártuk fel. A fal része lehetett a régészeti kutatás által a terület közelében lokalizált Jupiter-Teutanus áldozati központnak.

A telek területe a középkorban a mezőgazdasági művelés alá vont vidékbe tagolódott. Erre utal a modern feltöltés alatti átszántott, Árpád-kori cserepeket tartalmazó humusz és az ebben a rétegben található két időszakos tűzhely is.

Az újkor során beépítésre került a terület, és a kijelölt telek DK-i sarkában földbevált, feltehetőleg fával burkolt földfalú pincét, fölé kőfalakkal épített lakóépületet létesítettek.

A munkálatokat első lépésben egy hosszanti és három keresztirányú kutatóárokmal végeztük, majd az eredmények függvényében az árkok összebontásával folytattuk. A megfigyelt régészeti jelenségeket sztratiográfiai lapokon rögzítettük, továbbá a klasszikus dokumentálási módszereket alkalmaztuk. Az előkerült leleteket a Budapesti Történeti Múzeum középkori leletraktárában és az Aquincumi Múzeum leletraktárában helyeztük el. A telek É-i végében előkerült római kori kőfal helyben történő megőrzését kötöttük ki a beruházó számára.

A feltárás eredményei alapján újabb mozaikszemet kaptunk a Buda és Óbuda közötti terület településtörténetéhez.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

47. Budapest, II. Zsigmond tér 5–7.

Ró, Á

A beépítésre kerülő terület statikai megerősítése és a régészeti felügyelet mellett az újkori feltöltési rétegek géppel történő leletmentését követően a beruházó megállapodásunk szerint megfelelő minőségű lefedést állított fel, amely két darab, 400 és 350 m² alapterületű, alumíniumvázás, időjárásálló ponyvával burkolt, hőlégbefűvőkkel fűtött sátorból állt. A sátrakat az ásatás előrehaladtával folyamatosan telepítették a feltárás alatt lévő felületek fölé.

A 2000. január–május között folyó kutatásunkat a terület Ny-i felén 5×5 m-es szelvényekben végeztük, a keleti oldalon a jelentős, 4,5–5 méteres mélység és a geológiai helyzet (a Duna felé erősen lejtett az altalaj) miatt 5 kutatóárkot nyitottunk. A feltárás során videofelvételeket is készítettünk.

A lelőhely a Szépvölgyi-árok legfiatalabb, a mai Ürömi út vonalára lokalizált lefolyásának végén, a torkolat közvetlen közelében helyezkedik el. A területen az Ősduna medrének kavicságya jelenti az altalajt. A Duna mélyebbre húzódását követően a Zsigmond téri front a felső ártér, az Árpád fejedelem útja felőli rész pedig az alsó ártér lett. A felső ártéren korai római települést tártunk fel, a várt limes-út viszont nem jelentkezett. Ehhez az időszakhoz tartozóan az alsó ártéren az öntések után visszamaradt iszaprétegeket azonosítottuk, amelyek jelentős mennyiségben tartalmaztak szerves maradványokat, leginkább uszadékfákat. A két terület között termálvizes feltöltések nyomait figyeltük meg. A település a Kr. u. 2. században már nem létezik, helyén É-D-i irányú kettős falrendszer maradványait tártuk fel. A falak kelet felé lejtő omladékát másodlagosan járósintként is alkalmazhatták. A késő római korban a terület felhagyásra került, erdős vidéké változott.

Az erdős talaj lett alaprétege az Árpád-kori Szentjakabfalva település Óbuda déli határánál lévő ÉK-i szélének. Ebből az időszakból kevés, főként ipari tevékenységre utaló objektumot tártunk fel. Feltehetőleg az Árpád-korban téglagyártó műhely üzemelt itt. A késő középkorban az írott források szerint a mai Bécsi út és a Duna közötti részen mezőgazdasági tevékenység folyt, amit a feltárás is bizonyított, ugyanis egyetlen késő középkori objektum sem került elő. A török utáni visszatelepülés előtt a terület K-i fele elmocsarasodott, és csak az újkori beépítés során töltötték fel ezt a részt. Sikerült megfigyelnünk a beépítés folyamatát, többek között azt, hogy a területen a telekkiosztás előtt ugyancsak téglalétesítés folyt.

A régészeti megfigyelések eredményeit a feldolgozás során jelentős mértékben kiegészíthetik, illetve pontosíthatják a jelentős számban vett minták természetudományos vizsgálatai. Például: anyagnyerő helyek azonosítása; tűzhelyek, kemencék pontosabb kormeghatározása; botanikai, ökológiai kép kialakítása; agrárkultúrára vonatkozó megfigyelések gyűjtése.

A feltáráson előkerült jelentős mennyiségű leletek között nem kis számú római érem és sigillata is van.

A római kori leletek feldolgozása és raktározása az Aquincumi Múzeumban történik, a középkori és újkori leletek a BTM középkori raktárába kerültek.

Az ásatást május 8-án fejeztük be. A múzeumi levonulást követően azonnal megindult a teljes területen az építési tevékenység. A lelőhely teljes mértékben megsemmisült.

Konzulens: dr. Facsády Annamária. Munkatársak: Kovács-Borosi Ágnes, Nagy Ágnes, Katona Szilvia, Vindus Melinda, Barabás György. Geodéta: Viemann Zsolt (BTM). A feltárást több specialista is folyamatosan látogatta: dr. Schweizer György geológus, Márton Péter geofizikus, dr. Gryneaus András dendrokronológus, Torma Andrea archaeobotanikus, Sabján Tibor néprajzkutató, Kádár József a helyi téglakészítés és felhasználás kutatója.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

48. Budapest, III. Bécsi út 62.

Ró

A katonavárosi amfiteátrumtól délnyugatra eső telken 2000. június 19. és augusztus 9. illetve október 24. és november 9. között 650 négyzetméteres területen végeztünk ásatást. A domboldal ösfelszíne itt is – mint a Bécsi út nyugati oldalán másutt is, (a Kis-Kecske-hegy keleti oldalán) – többszörösen tagolt, erős keleti lejtő, mely a római korra a második terasz széléig feltöltődött, följebb 30–40 cm vastag erodáló, agyagos humusz fedte. A telek déli szomszédságában (Bp. III. Bécsi út 60. alatt) Patrice Bertin és Pölös Andrea már végzett megelőző feltárást 1995-ben.

Az új felületen – a rombolt sírokkal együtt – közel 70 temetkezést dokumentáltunk. A sírok kétharmada most is a középső teraszon jelent meg, míg a keleti zónában egyre kevesebb. Köves, törmelékes sáv (út maradványai vagy falomladék) jelezte a központi rész nyugati szélét a legalsó teraszszint feltöltésének tetején szétterülve, ettől nyugatra már csak egyetlen sír feltárására volt lehetőség. Többször megújított észak-déli irányú fal és hasonló vetődésű árok védte az alsó szinteket, a harmadik terasz szélén. Az erózió a temető magasabban fekvő harmadát sem kímélte, ahol a sírfoltok jóval elmosódottabban jelentek meg, eredményeképpen ugyanannyi szórvány érem (16 db) került elő a kövekkel körberakott sírok közötti köves járósinten, mint ahány pontosan azonosíthatóan sírból.

Temetőrészletünkre főleg az ún. szórt hamvas rítusú temetkezés jellemző, egy sírnál helyben hamvasztották el a halottat (bustum), a 10 csontvázás sír többsége gyermektemetkezés volt. Uralkodó az észak-déli vagy ahhoz közeli tájolás, ettől pregnánsan eltér 2-2 nyugat-keleti illetve kelet-nyugati fektetésű halott. Utóbbiak a temető korai periódusából valók, ami egyértelmű például egy Kr. u. 2. századra keltezhető sírkert fala alá temetett gyermek esetében.

Ezen a szakaszon tehát a Kr. u. 2. században jelentek meg a sírok, korábit nem találtunk. Ekkor alakítják ki a már említett sírkerteket, melyek közül az egyik igen gazdag mellékleteivel tűnt ki. Hasonló, kerek alaprajzú védőfalat már találtak a Bécsi úti temető délebbi szakaszán.¹ Esetünkben két szórt hamvas sírt vett körül a fal, melyeket tetőcserepekkel és lapos kövekkel fedtek le. A sírkert keleti felében hosszúkas, észak-déli árokba szórták a hamvakat, a leletanyag elemzése alapján úgy tűnik, hogy itt egy férfit és egy nőt együtt temettek el. Férfira utal egy vaskard hüvelykoptatóval (szintén vasból), egy öv (balteus) veretei, egy írókészet (3 stílus bronzhüvelyben) és egy dobókocka. Mérete alapján is női kézre illett a sírban talált gyűrű, a katonaság felső rétege amúgy csak Septimius Severus uralkodása alatt (193–211) nyert jogot aranygyűrű viselésére, ami ellentmondana a sír fenti datálásának. A gyűrű kissé deformálódott, gemmája a máglya hőjétől elrepedezett és kiféheredett, egyébként formája alapján a 2. századra datálható, a század második felében, vagy a század végén kerülhetett sírba. Szintén a nő viseletéhez tartozott egy csont hajtű, egy kőből készült festékkeverő pakett, átfúrt üveggolyó, bronzgyöngy, egy összeégett illatszeres üvegfiala és egy kisméretű bronzfibula. Nem tudni, mire használhatták azt az átfúrt és lecsiszolt fekete kőlapot, amelyhez hasonlót már ismerünk egy 3. századi női sírből, Intercisa (Dunaújváros) egyik temetőjéből. A sír további mellékleteit egy összeégett érem, egy nagyobb, szintén rossz állapotú bronzedény, egy „Cerialis” bélyegzésű mécses, egy szintén 2. századra datálható citrommázas firmamécses, két lyukkal átfúrt csontkorong és egy szürke, kihajló peremű cserépedény (olla) alkotta.

A 3. században már egyre több sír megásásakor bolygattak, vagy romboltak korábbiakat. Ez jól megfigyelhető volt a 7. számú sírkert déli oldalán. Itt egy korai csontvázat és az e fölött ívelő falat is megbolygatták egy igen érdekes gyermeksírral (15). Három kisméretű lóherekiöntős korsó, egy kis szürke pohár (olla), 14 db, bronzdrótra fűzött gyöngy és egy agyagbaba alkotta a lelet-együttest.

A korszak legszebb lelete egy erózió által roncsolt szórt hamvas sírből került elő, minden egyéb melléklet nélkül. A két aranydrótból készült, spirálkoronggal díszített ékszer az úgynevezett hurkos végű fülbevalók csoportjába tartozik. A fülbevalópár darabjainak mérete és kialakítása azonos, tökéletes párhuzamuk szarmata területéről ismert, melyek tágabban a Kr. u. 2–3. századra datálhatóak.

A 4. századra keltezhető temetkezést nem találtunk, viszont I. Constantinus (306–337) Urbs Roma típusú érme került elő a már említett keleti köves felületről. Valószínű, hogy az objektum azonos a délebben fekvő telkeken már többször megfigyelt késő római úttal és a

sírokat metsző „keréknyomokkal” együtt a temető déli területeinek intenzívebb (4. századi) használatát jelzi.

Egyelőre nem tudjuk pontosabban keltezni azt a nagy mészégető kemencét, melynek tűzteréből és hamuzögdöréből mázsaszám került elő félig kiégett mészkő, mészpör és salak, viszont annál kevesebb datáló értékű lelet. A tűzteret a domboldalba vágták, fala – az eredetileg sárga, meszes, agyagos talaj – 30–50 cm vastagon átégve megőrizte az eredeti szerszámnyomokat. Belsejét két, kelet felé néző tüzelőnyíláson át fűtötték, illetve tisztították, a nyers mészkövet pedig három, szintén az altalajból kifaragott padkára halmozhatták fel, középen, valamint a déli és az északi fal mellett. A létesítmény bizarr célszerűséggel a temető kőanyagának „hasznosítására” szolgált. Valószínűleg nyersanyagforrás lehetett az a hatalmas sírkőcsont is, melynek keleti oldalán az ikreket tápláló lupa capitolina még részben kivehető, mellette a két pásztor alakjával. A kő déli pereme belógott a kemence tűzterébe és annak falával együtt átégett, egyértelmű tehát, hogy a mészégetést megelőzően került erre a helyre. A területen még két köemléket találtunk eredeti helyükön, egy sírsztélé lenagyolt alsó csontját és egy másik, kevésbé kvalitásos darabot, kétfülű edény (kantharos) ábrázolásával.²

HABLE TIBOR

49. Budapest, III. Bécsi út 80.

RÓ

Az ingatlanon 2000 őszén végzett ásásunkkor keskeny felületet nyithattunk meg. 1936-ban egy „birituális” temetőrészletet tártak fel a Bécsi út 78–84. számú házak alapozásakor³, melyek közül nyilván több is a 80. számú ház és újkori pince alapjainak kiásásakor ment volna veszendőbe. A gépi lehumuszolás során ellenőriztük a kutatástörténeti adatokat. A viszonylag nagy alapterületű pince alatt nyomát sem találtuk római síroknak, de még az ezeket körülvevő, agyagos őshumusznak sem. Kutatóárkot nyitottunk a Bécsi úti főépület falai között, ahol kb. 2–2,5 m mély újkori rétegződés után, őshumuszra emlékeztető, bolygatott agyagos feltöltésben további 1,5 m mélyítés után értük el a geológiai alapot. Néhány cserépen kívül ebben a rétegben sem találtunk értékelhető leletet. A 20. század békés és viharosabb eseményei az épületen kívül is nyomokat hagytak a területen (újkori kutak, világháborús pusztítások, tereprendezés).

A telek kevésbé bolygatott nyugati felében 14 szórt hamvas és 19 csontvázas rítusú temetkezést tártunk fel. Fontosabb kutatástörténeti előzmény, hogy a területtől északnyugatra (Bp. III. Kecse u. 29.) 1992-ben 26, majd 1995-ben további 14 sírt tárt fel dr. Topál Judit.⁴

2 HABLE T.–MÁRTON A.: Újabb sírok az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből. (Budapest, III. ker., Bécsi út 62. és Bécsi út 80. Hrsz.: 14741, 14732/1). AqFüz 2000. 21–37.

3 SZILÁGYI J.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1936–1942. évek folyamán. BudRég. XIII. 337–358.

4 TOPÁL J.: Leletmentések az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében. AqFüz. 2., 1996, 44–49.

1 R. FACSÁDY A.: Római sírkertek Budaújvárok déli részén. BudRég 33 (1999) 279–290.

2000-ben november 30-án fejeztük be a terepmunkát, a Bécsi út 80. legfrissebb leletanyagának restaurálása elkezdődött.

A gyenge lejtésű domboldal legkorábbi szórt hamvas sírja Domitianus császár (81–96) középbronzával és egy voluntás méccessel a Kr. u. 1. sz. végére keltezhető. Közvetlenül e sírfolt mellé urnafészket ástak. A nagyméretű, sötétszürke edényből kitűnő állapotban megmaradt, szögletes bronztükröt emeltünk ki. A kb. 15×10 cm-es, 2 mm vastag bronzlemezt ónnal futtatták be és polírozással érték el egyik oldalának máig elevenen tükröző fényességét. A tárgy valamilyen szerves anyagból készült (bőr vagy hancs) tokban feküdt a hamvak tetején. Két esetben tapasztaltuk, hogy szórt hamvas temetkezéssel korábbi csontvázasat bolygattak meg.

A csontvázas sírok közül még nem tudjuk elkülöníteni a koraiakat. Egy a Bécsi út 62. sz. alatt feltárt 2. századi sír esetében már megfigyelhető volt a helyi hagyomány és a hódítók szokásainak keveredése, a 3. században pedig már szinte lehetetlen a többségében elhamvasztott halottak etnikai meghatározása.

A sírok tájolása igen változatos, a csontvázasoknál É-D és DK-ÉNy kivételével mindenféle variáció előfordult. Két sírcsoport határozottan elkülöníthető egymástól, melyek tágabb környezetében további „magányos” sírok jelennek meg. Az ‚A’ csoport magja és egyben legkorábbi temetkezése egy igen érdekes, fejkultuszra utaló sír. A lekerekített sarkú, szűk gödröt egy nyugat felé fektetett csontváz alatt találtuk, a gödör aljára levágott fejet (vagy koponyát) és egy sötétszürke poharat helyeztek, majd behantolás után a gödröt 2 kúp-cseréppel (imbrex) fedték le. Idővel további 4 halottat temettek el a „fej” feletti csontváz keleti oldalán, legvégül egy szórt hamvas sírral bolygatták a csoport keleti szélén fekvő északnyugati fektetésű csontvázasat. A csoport tágabb környezetében további négy sírt tártunk fel.

A ‚B’ jelű sírcsoportot az előzőtől kb. 10 m-re nyugatra találtuk. Szabályosabb elrendezésű, három, szoroson egymás mellé temetett ÉK-DNy, és két DNy-ÉK tájolású sírből állt, tágabb környezetükben itt négy halottat találtunk. A csoport egyik tagja éremmel, korszóval és írókészlettel datálható. Igényesen megépített sírkertre bukkantunk a terület ÉNy-i szögletében. A rombikus alaprajzú, meszes kötőanyaggal készített, 60 cm vastag falazatot egy lankás terasz keleti szélére alapozták. A sírkert északkeleti sarka és déli fala nagyobb mészkösziklákon feküdt. Eltűnt a keleti fal közepére állított sírkő értékes felső része. Meglepő eredményt hozott a sírkert belső terének átvizsgálása, ahol az egyöntetű, barna, agyagos betöltésben csupán néhány szórvány jellegű római és őskori cserepet találtunk, így az építmény kora legfeljebb a falszerkezet vizsgálatával és csak tág intervallumban határozható meg.

HABLE TIBOR

50. Budapest, III. Bécsi út 123.

Ró

A Bécsi út 123. telek szondázó jellegű feltárásán az újkori rétegek alatt a tavaly a Bécsi út 127. telken megfigyelt, 268–270 közé keltezhető cölöpkonstrukciós védműrendszer nyugati szélét sikerült megfigyelnünk.

MADARASSY ORSOLYA

51. Budapest, III. Bécsi út 165.

Ró

A telken az épület alapozási munkái közben folytattunk régészeti megfigyelést. Az épület mélygarázsa csak újkori rétegeket érint. A telek keleti szélén nyitottunk egy 5×5 méteres kutatószondát, itt az újkori feltöltés alatt két római kori járósínt figyeltünk meg.

1996-ban a szomszéd telken (Bécsi út 167.) a K-Ny-i kutatóárok teljes hosszában egy cölöp-deszka-agyagtégla konstrukciós, Claudius Gothicus (Kr. u. 268–270) pénzeivel datálható objektum került elő. Fölötte enyhe téglás, 4. századi omladéksínt volt.

Mindez itt, a terület keleti szélén, minden építési maradvány nélkül, enyhén humuszos járósíntként jelentkezett.

MADARASSY ORSOLYA

52. Budapest, III. Bécsi út 173.

Ró, Ú

A telek északi szélén kb. 20 m hosszú, 2 m széles, K-Ny irányú kutatóárkot indítottunk a rétegviszonyok tisztázására. A gépi földmunka kb. 2,5–2,6 m között indított, tehát kb. 2,5 m laza újkori árokfalak közt dolgoztunk. Keleten kb. 3–3,1 m mélyen az újkori pince betöltésének sóderes alja, a déli árokfalban két gerendatartó betonpillér mutatkozott. A sóder alatt szénréteg, deszka, majd kb. 3,15–3,2 m közt még újkorral szennyezett sárga eróziós agyag húzódott. Középen az újkori pince feljárója szerves, a déli árokfalban újkori beásás mélyül bele. Nyugati szélén kb. 3 m szakaszon, 3,6–3,8 m között humuszos, enyhén köves szint (4. századi terepszint?) jelentkezett. Ennél mélyebbre az adott kockázati tényezők miatt nem mentünk, de ezek a rétegek már nem is veszélyeztetettek.

MADARASSY ORSOLYA

53. Budapest, III. Dugovics Titusz tér 13–17.

Ró, Kö, Ú

Az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ épületének tervezett bővítését megelőzően egy több szakaszú kutatási program keretében folytattunk feltárást a területen 2000. május 29. és augusztus 11. között. A terület keleti, Tanuló utcai frontját az 1994. és 1998. évi ásatások során kutattuk, az idei évben a nyugati rész déli szakaszán nyitottunk szelvényeket.

A római kori topográfia ismeretében kiemelkedő jelentőségű területre, folyamatos rétegződésre, jelentős,

többször megújított épületekre számíthattunk a feltárások megkezdésekor.

A jelenlegi feltárási szakasz korábbi rétegtani megfigyeléseinket megerősítette, illetve kiegészítette. A legkorábbi időszak települési viszonyainak megfigyelésére most is elsősorban metszetek készítésével volt lehetőség. A sárga agyagos altalaj felett sárgásszürke, lelet nélküli réteget dokumentáltunk. A legkorábbi település meglétére a gazdag kerámia- és egyéb leletanyagból következtethetünk, objektumot azonban nem találtunk, bár az itt álló maradványok pusztulása után jól dokumentálhatóan a feltárási terület nagy részére kiterjedő égett, faszenes réteg keletkezett. Az égésréteg felett szürkés-iszapos, leletekben gazdag réteget figyeltünk meg, melyet egy kevertebb, többször bolygott talajréteg követett. A rétegvizonyok megegyeztek a terület keleti frontján történt feltárások során megfigyelt és dokumentált rétegekkel. A 2. századra datálható település nyomát a leletek alapján elsősorban a telek délnyugati sarkában sejthetjük, a korszakra keltezhető épületmaradvány azonban itt sem került elő.

A megfigyelt rétegeket a kőépületek építése során átvágták.

A legkorábbi kőépület, melynek részeit az 1998-as feltárás során kibontottuk, alaprajza teljesebbé vált. Megtaláltuk az agyagba, feljebb habarcsba alapozott, 80 cm vastag, az épületet délről határoló fal nyugati folytatását, az egyik pillért, valamint az épület nyugati zárófalát. A nyugati oldalon több helyiség létesült, melyből a délit teljes nagyságában feltárhattuk.

A „pilléres” épülettől nyugatra alaprajzában többször megújított, több helyiséges épület állt. Ezek részbeni elbontása után, egyes falszakaszok felhasználásával épült a késő római korszakra keltezhető, nagyméretű apszisos épület, melynek apszisán kívül mindössze egyetlen helyiségét figyelhettük meg. K-Ny tájolású, az erőd főútjáról nyílt, apszisa kelet felé tájolt.

Az apszisos épülettől északra ugyancsak egy, a korábbi kőfalak felhasználásával épült kisebb ház egyes részeit tártuk fel. A korszak egyik legkésőbbi maradványaként a korábbi ásatások során már több helyen kibontott, ipari tevékenység nyomaira utaló nagyméretű átégett felületet (kemence?) tártunk fel.

Az ásatás során több római köemlék, illetve töredék került elő, többek között egy Apollonak állított oltár.

A területen gondosan rakott kőfalazattal épült, pincével is ellátott barokk kori épület, valamint 2 újkori kút került feltárássra. Az eddig feltárt 4 kút, valamint a korábbi újkori épületek és a 2000. évi ásatás alatt feltárt, egy korábbi telekosztást mutató épületrészek Óbuda 18. századi topográfiajához nyújtanak adatokat. Mindezek a jelzett korszakból származó különböző állapotokat ábrázoló térképek valóságartalmának megítélésében is segítséget nyújthatnak.

Az újkori beépítéskor, illetve az 1967–72 között zajló bontások során kiterjedt és nagy mélységeket is érintő rombolások történtek. Így az egyik újkori pincével nagy-

részt elrombolt, egy eredetileg is laposan hasadó kövekből barna földes kötőanyaggal megépített helyiség feltárt részlete valószínűleg középkori. Az 50 cm-es falak egy pincéhez tartozhattak, mert betöltésében, valamint a metszetfalban is megfigyelt sárga agyagrogók arra engednek következtetni, hogy felmenő falai talán fával megerősített agyagfalak voltak. A falakkal érintett legmélyebb réteg újkori és középkori kerámiát is tartalmazott. A korhatározást megnehezíti, hogy a helyiség D-i falának jó részét egy újkori pincével elvitték, a helyiség belsejéből pedig csak mintegy 1 méter széles sáv esett bele az eddig feltárt területbe.

FACSÁDY ANNAMÁRIA – GYURICZA ANNA

54. Budapest, III. Farkastorki út – Táborhegyi lejtő által határolt terület

Ró, Á, Ú

2000. augusztus 31. és december 19. között a Magnum Hungária Lakópark Kft. tulajdonában lévő Budapest III. Farkastorki út 16300/5 és 16300/7 hrsz. telkeken a tervezett lakópark helyszínén régészeti feltárást végeztünk.

Az 16300/5 hrsz. telken a kutatás során teljes felületen feltártuk a két lakótömb alapterületét. A telek erősen lejtős hegyoldalra helyezkedik el. Ezt a kedvezőtlen adottságot a korábbi, de modern beépítések előtt igyekeztek teraszos jellegű feltöltéssel kompenzálni. Az épülettörmelék, humuszos feltöltésből 19–20. századi leletek kerültek elő. A D-i házhely területén a feltöltésbe és némileg a sárga márgás, agyagos altalajba vágott téglapládós, téglafalás épület részleteit tártuk fel. A felhasznált téglák a közelben állt Bohn-féle, majd Viktória II. téglagyár bélyegeit viselik. Ennél a házhelynél semmilyen más régészeti lelet nem került elő.

Az É-i épület helyén nyitott szelvényekben a feltöltésbe vágva ugyancsak Bohn-téglagyári bélyeges téglákból, tetőcserepekből kirakott falú gödörobjektumot és több, ezzel azonos korú, de szimpla gödröt tártunk fel. Az újkori feltöltés alatt változó vastagságú őshumusz találtunk. Ebből a rétegből szórványosan újkori, Árpád-kori és római kori cserepek és egyéb leletek kerültek elő. A metszetekben jól megfigyelhető volt az erős erózió nyoma. Feltehetően ez a jelenség mosta szét az ikerház Ny-i találkozásánál talált, meghatározhatatlan korú tűzhelyet is. A lezúduló csapadékvíz elvezetésére, a hegyoldalra merőlegesen átlag 40 cm széles, 40–50 cm mély árkok készültek feltehetőleg az újkorban, amelyeket modern feltöltéssel megszüntettek.

Az 16300/7 hrsz. telek közvetlen közelében helyezkedik el a már korábban ismert, Mátyás király által Fehéregyháza fenntartására alapított pálos kolostor. A két sorban tervezett lakóépületek közül a K-i, négy épületből álló lakóparkrésze feltételezhető volt, hogy érinti a korábbi feltárások alapján kialakult alaprajz Ny-i, még sok bizonytalanságot mutató részét. Ebből kifolyólag ennek az épületsornak a helyén É-D-i irányú kutatóárkokat jelöltünk ki, azzal a céllal, hogy felmérhessük az

esetleges falak vagy más régészeti jelenségek elhelyezkedését. A kutatóárkot munkagéppel kezdtük el megnyitni és hamarosan kiderült, hogy csak az É-i, VII. jelű épület területén maradtak intakt rétegek, ugyanis a telekszint teljes területét a 20. század közepéig működő téglagyár és a hozzá tartozó agyagbánya feltöltött bányagödre foglalja el. A VII. jelű épület helyén a kutatóárkot kiszélesítettük az épület teljes alapterületére. Az építési alapszintig lemélyítve csak a természetes rétegmozgásokat, az erózió jelenségét dokumentálhattuk. Felhasználva az 1998–1999. évi Euro Center üzletház építésénél és a hozzá kapcsolódó közműkiváltásoknál végzett ásátás és leletmentés során, a Farkastorki úton megközelítőleg a VII. épület ÉK-i sarkával egyvonalban előkerült, minden bizonnyal a kolostorhoz tartozó kőfal szintjét, megállapíthattuk, hogy a létesítendő épület alapozási szintje kb. 1 m-rel magasabban lesz. A eredmény viszont felhívja a figyelmet arra, hogy a területen és főként az útburkolat alatt végzett későbbi földmunkák során még várhatóak falak.

Az ásátáson részt vett Nagy Ágnes régész.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

55. Budapest, III. volt Filatori-gát HÉV-állomás területe

B, Ró, A

A BTM Aquincumi Múzeuma a Fészek Hungária Kft. felkérésére végzett megelőző feltárást a volt Filatori-gát HÉV-állomás területén, ahol egy BAUMAX áruház építését tervezik. A régészeti védett területen történő feltárást közvetlen előzménye volt az 1997-ben végzett szondázó jellegű kutatás (AqFüz 4 (1998) 65–71.), illetve az 1999-ben, a jelenlegi területtől délre végzett ásátás (AqFüz 6 (2000) 62–75.).

A 2000. május 23. és augusztus 14. között folyt kutatást a megelőző évben alkalmazott módszerrel végeztük. A 2,5–3 méter vastag újkori törmelékes feltöltést gépi földmunkával távolítottuk el. Azután durva nyesést végeztünk, majd kitűztük a tavalyi négyzethálós rendszer folytatását. A 10×10 méteres nagyságban kitűzött szelvényrendszer kelet-nyugati irányban A-tól E-ig, illetve észak-déli irányban I-től VII-ig terjedt. A nyesést követően, az újkori rétegek alatt már foltok, elszíneződések jelentkeztek a terület déli és keleti szegélyén. A terület közepén azonban egy 3–4 méter mély teknőt rögzítettünk, újkori feltöltéssel.

A feltárást során előkerült leletek részben megerősítik, részben kiegészítik a korábbi eredményeket. A terület keleti peremén őskori (későbronzkori) szórványos leletek és néhány objektum is előkerült.

Előkerült a korábban regisztrált, az 1–2. század fordulójára tehető római kori katonai objektum északi védművének részlete, valamint a római kor későbbi periódusából származó kőcsatorna. Új motívum az ún. Kaszásdűlő – Raktárréti temető déli sírcsoportjainak folytatása a területen. A római kort követő időszakokból a késő avar kort a tavaly ismertté vált telep újabb házai képviselték.

Geológiai érdekesség, hogy a fent jelzett történeti korszakok mindegyike a századelőn még Rádl-árokknak nevezett és később betöltött természetes patak partján helyezkedett el, kihasználva és alkalmazva a természeti adottságot.

A jelenlegi területen bemutatható emlék nem került elő.

Munkatárs: Bugán Adél. A feltáráson részt vett Lasányi Gábor egyetemi hallgató, az archaeomagnetikai vizsgálatokat Márton Péter, a talajtani vizsgálatokat Fülek György, a geomorfológiai vizsgálatokat Schweitzer Ferenc, az archaeobotanikai mintavételt és vizsgálatot Berzsenyi Brigitta végezte.⁵

ZSIDI PAULA

56. Budapest, III. Hajógyári-sziget

I

2000. november 20-án a Duna rendkívül alacsony víz-állásakor a Hajógyári-sziget – Kis-sziget K-i oldalán (a Hajógyári-szigeti öböl Ny-i partján) a helytartói palota térségében, attól D-re a meder partjára merőleges sarkokban levert cölöpöket figyelhetünk meg. A cölöpöket nagyjából 18 csoportra lehetett elkülöníteni, az egyes csoportokban 6–20 db, összesen mintegy 120 cölöp mutatkozott. É felől a legelső cölöp a sólyatér D-i végénél került elő, amely nagyjából a palota főépületének D-i falával esett egy vonalba. A cölöpöket innen számítva mintegy 200 m-es szakaszon lehetett követni. Korhatározó lelet nem került elő, feltárássra nem is volt lehetőségünk, geodéziai felmérést és fotódokumentációt készítettünk. Két cölöpöt vizsgálatra kiemeltünk.

A munkában részt vett Busi György geodéta, Kovács Tibor technikus, Málík Éva rajzoló és Komjáthy Péter fotós.

NÉMETH MARGIT

57. Budapest, III. Kiscelli utca 74.

Ró

A telek szondázó jellegű régészeti kutatása során egy 2–3. századi ház visszabontott falát és elplanírozásának nyomait sikerült megfigyelni. A katonaváros kiürítése után ez a terület már külterületnek számít, egy-egy késő római segédcsoport temetkezik az elplanírozott épületek mentén, a felhagyott házak alapfalait sírkertnek használva fel. Néhány téglasírt csak megfigyeltünk, a kutatóárkokban egy földsír edény- és gyöngymelléklete és egy melléklet nélküli csecsemősír került elő. A leletanyag alapján ez a temető egyik legkésőbbi parcellájához tartozhatott, a 4–5. sz. fordulójára keltezhető.

MADARASSY ORSOLYA

⁵ ZSIDI P.: Településszerkezet kutatása az aquincumi katonavárostól északra (Budapest, III. ker., volt Filatori gát HÉV állomás, Hrsz: 19242) AqFüz 7 (2001) 59–67.

58. Budapest, III. Kórház utca 7–9.

Ró

A Direkt Távhővezető Kft. a szóban forgó régészeti területre (helyrajzi szám: 180267/9 és a 18024/3) a távfűtést bekötő árok földmunkáit tervezte.

A jelzett terület K-i szomszédságában, az aquincumi 2–4. századi legiotábor maradványai láthatók, a veszélyeztetett területről ÉNy-ra pedig egy késő római templom és egy 13–14. századi ferences kolostor maradványai tekinthetők meg.

Tekintettel a fentiekre, a Budapesti Történeti Múzeum a tervezett földmunkát csak kézi erővel engedélyezte azzal a kikötéssel, hogy a múzeum munkatársai régészeti felügyeletet látnak el.

A földmunkát 2000. szeptember 21. és október 6. között végezték el. A régészeti felügyelet során megállapítottuk, hogy a tervezett távfűtő-bekötés e szakaszán főleg újkori a betöltés, és újkori épületmaradványok jelentkeztek ebben a kiásott mélységben. Egyes szakaszon viszont megmaradt a mai felszín alatt 50–70 cm között átlagosan 1–4 cm vastagságban egy téglatormelékes réteg, sőt egyetlen helyen 5–6 cm vastag, 1,5 m hosszú, sárga, római kori sóderréteget is megfigyeltünk 50 cm mélységben.

Ezek a jelenségek Atszf 105,60–80 m szinten mutatkoztak. A legnagyobb mélység, amit kiástak a mai felszíntől mérve 80 cm volt. (Atszf 105.30 m) A téglatormelékes réteg aljáról kerámiatöredékeket (sárgamázás és szürke oldaltöredékeket) tettünk el. A kidobott földből is ilyen típusú leletanyagot gyűjtöttünk össze, sőt itt római tetőfedő téglák töredékeit is láttuk, de bélyeg nélkül.

Összefoglalva: az „átvágott” régészeti terület jelenségei és leletei igazolják a római kori beépítettség (Via praetoria, a via praetoriától D-re húzódó kaszárnyatömb részletei) planírozásának jelenlétét. Az említett római kori objektumok, a jelenleg kiásott szint alatt húzódnak, ezért a földmunka során e régészeti maradványok nem sérültek meg, nem pusztultak el.

Munkatársak: Beszédes József és Kárpáti Zoltán régész, Kovács Tibor rajzoló és Busi György geodéta.

SZIRMAI KRISZTINA

59. Budapest, III. Lajos utca 118–120.

Ró

A telken a limes-úttól keletre lévő insula beépítettségét figyelhetjük meg. A telek északi felén a régi Fényes Adolf és Lajos utcai házak pincéi, a keleti részen pedig egy észak-déli szerelőakna semmisítette meg a régészeti jelenségeket. A sekélyebb pincék alatt is csak az 1–2. századi jelenségek bolygatatlan altalajba lemélyített részét lehetett dokumentálni.

A területen a legkorábbi objektum egy nyugat-keleti irányú árok, mely az 1. század végére keltezhető.

A 2. században a limes-utat keletről kísérő épület-sor lezárása a Fényes Adolf utcai úttest alá esik, a telek nyugati felén a lakótömb, insula, központi udvara volt.

Ez az udvar ekkor még beépítetlen, díszkertként funkcionált. A terület bolygatatlan részén mindenütt megfigyelhetjük az egykori, rendszerben telepített növényzet nyomait. A kert öntözését sorban telepített kutak biztosították, kettőt sikerült a kútkávéig feltárnunk, kettőnek pedig csak metszetét figyelhetjük meg.

A telek északi szélén lévő beépítés a területünkől északra lévő épületegységhez tartozik. 1993-ban a Lajos u. 122. előzetes feltárásán egy hosszú bérház porticusa és zárófala került elő, az eredeti 2. századi ház zárófala a mai Tímár utcai úttest alatt húzódhat.

A 3. század tízes és hatvanas éve között ezt a bérházat fokozatosan bővítik, korszerűsítik. Új helyiségsort alakítanak ki, az egyik terrazzopadlós helyiséget a padló elbontásával két szobára bontják, három helyen apszisos kiképzéssel fürdőhelyiséget vagy dísztermet építenek.

A 3. század első évtizedeiben a terület keleti szélén nagyobb tereprendezés után új észak-déli utat alakítanak ki.

A limes-útra tájolt nagy lakóházak keleti zárófalát egyre keletebbre tolják ki. A Septimius Severus idejére keltezhető építési periódusból egyetlen terrazzopadló metszetét figyelhetjük meg, talán néhány évvel későbbi a ház konyhájának előkerült részlete, több típusú kemencével, agyagpultokkal és egy agyagfallal kerített amforatárolóval.

A század húszas és hatvanas éve közt az udvart teljesen beépítik. A fákat kivágják, a gyökérzet gödreit egyseges planírozással töltik be. Ez az agyagtéglás, épület-törmelékes, épületgerendás sitréteg borítja a területet, melyre egy többször átépített monumentális hypocaustumos épületet emelnek. Az újkori bolygatások miatt csak a hypocaustum alépítményének alapfalait, és egyetlen fűtőcsatorna részletét figyelhetjük meg az épület keleti részén.

MADARASSY ORSOLYA

60. Budapest, III. Pusztakúti út

B, Ró

2000. július 24. és szeptember 29. között szondázó ásatást folytattunk, melyet a Buildup Kft., mint tulajdonos által a területre (61440/27, 28, 37, 38, 39, 40 hrsz.) tervezett Forrásliget Lakópark építési munkálatai tették szükségessé.

A terület közelében a Pusztakúti úton a 22901/3-4 helyrajzi számú telken korábban már feltárássra került az úgynevezett Csillaghegyi villa. Szintén a közelben húzódott egy 1954-ben feltárt népvándorlás kori temető.

Az ásatások megkezdése előtt a területen folyó gépi földmunkákat figyelemmel kísértük. A földmunkák során a telek déli határának közelében, a Pusztakúti úttól mintegy ötven méter távolságra, az újkori, téglás salakban számos római kori kerámia- és tegulatöredékre bukkantunk. A telek ezen pontján nyitottuk első szondánkat, amelyen keresztül megismertük a rétegviszonyokat. Legfelül átlagosan 1–1,5 méter vastagságban a telken fekvő egykori téglagyár salakos, téglaporos újko-

ri törmeléke volt megtalálható. Ez alatt húzódott a változó vastagságú barna humuszréteg. Legalul sárga löszös altalajt figyeltünk meg. A későbbiekben talált objektumok a barna humuszos rétegből indultak, és általában sárga, löszös altalajban rajzolódtak ki, éles kontúrral. Az első szonda barna humuszában már számos őskori kerámiatöredéket találtunk.

A 2–9. szondánkat (a 3. kivételével) a Pusztakúti úttal párhuzamosan, az út közelében húztuk meg. A szondák külső hosszúsága 30 m volt, külső szélessége 5 m. A 2. szondában, a sárga altalaj közelében, de még a humuszos rétegben gazdag őskori kerámiaanyagra bukkantunk. A szonda sárga altalajában, két sekély, gödöröszerű objektumot figyeltünk meg.

A 3. számú szondát – a Pusztakúti útra merőlegesen – szintén az út közelében húztuk. A barna, humuszos réteg az úttól távolodva, nagyjából Ny-ról K-i irányba, egyenletesen lejtett. Ebben a rétegben két nagyobb paticsos foltot figyeltünk meg, és a szonda K-re eső kétharmadából nagy mennyiségű őskori kerámiaanyag került elő. A kutatóárok közepe táján, a D-i metszetalba benyúlva, egy valószínűleg ovális alakú, nagyjából egyenlőszárú, trapéz keresztmetszetű őskori tárológödört találtunk, amelyet apró cölöplyukak szegélyeztek.

A 4. szondában két kör alakú, sekély, gödöröszerű objektumot, és néhány cölöplyukat figyeltünk meg. A barna humuszból itt is számos őskori kerámia került elő.

Az 5. szondában a barna humuszréteg nagy mélységben volt megtalálható. A szondában régészeti jelenléget nem figyeltünk meg.

A 6. szondában a barna humuszréteg minősége igen megváltozott. A kutatóárok É-i végéhez közel, a K-i metszetalba benyúlva, egy a már a 3. szondában megismert tárolóveremhez igen hasonló formájú, metszetű és méretű őskori tárolóvermet találtunk. Az objektum bontásából gazdag, jó minőségű őskori kerámiaedény került elő. Az objektum teljes terjedelmében, a metszetalon túl is kibontásra került. Megfigyelhetőek voltak itt is a gödört körülvevő apró cölöplyukak.

A 7. szonda É-i végében egy – egyelőre meghatározhatatlan rendeltetésű – őskori objektumrészletet tártunk föl. A sárga altalajban sekély gödörként induló objektum, egy kisebb körben, mintegy 180 cm mélységű veremben folytatódott, amely alul egy mintegy 40 cm fekete, humuszos rétegben kiszélesedett.

A 8. szondában két őskori, a Ny-i metszetal alá átnyúló objektumot találtunk. Az első számú objektum talán egy kisebb méretű tárolóverem, vagy gödörház lehetett. Az objektum betöltése jelentős mennyiségű kerámiaanyagot tartalmazott.

A második számú objektum három részre tagolódtott. A 2. A és a 2. B objektum nagyjából 1 m átmérőjű sekély gödörök voltak, amelyek a 2. C sötétbarna betöltésű, mélyebb, nagyméretű objektumhoz kapcsolódtak. A 2. A objektumban egy nagyméretű paticsfolt alapján tűzhelyre következtethetünk. A 2. C objektum valószínűleg gödörház, vagy tárolóverem lehetett.

A 9. szondában a sárga löszös altalajig megtalálhatóak voltak az újkori épületek alapozásának konstrukciós elemei. A kutatóárok régészeti objektumot nem tartalmazott.

A 10. szonda barna humuszrétegből nagy mennyiségű őskori kerámia, egy orsógomb és némi csontanyag került elő. A barna humuszréteg vastagsága és az idő rövidege miatt a sárga altalajt csak a szonda D-i végében sikerült elérnünk.

Összefoglalva megállapítható, hogy a vizsgált terület teljes hosszában a telek K-i oldalán a barna humuszos talajban egy késő bronzkori telep maradványaira bukkantunk. A kerámiaanyag alapján az urnamezős kultúra egy csoportja élhetett ezen a területen. A téglagyár salakjában talált római kerámiaanyag alapján elképzelhető, és ezt a rétegviszonyok is valószínűvé teszik, hogy az egykori téglagyár építéskor a humuszréteg felső részét a területen megbolygatták, illetve elplánították. Amennyiben a római kerámiaanyag a területről származik, ez azt jelenti, hogy a vizsgált területen az egykori Csillaghegyi villa épületrészleteit is elbontották. A barna humuszrétegben talált számos őskori objektum miatt igen valószínű, hogy a késő bronzkori telep a telek Ny-i részére is kiterjedt.

Konzulens: Szilas Gábor régész. Munkatárs: Tézer Zita régészhallgató.

LASSÁNYI GÁBOR

61. Budapest, III. Pusztakúti út–Kázmér utca–Valéria utca által határolt terület

B, V

2000. október 9. és november 6. között az építendő Csillaghegyi Forrásliget lakópark területén – a Pusztakúti úton 2000. nyarán végzett ásatás tőszomszédságában – a Cranium Kft. megbízásából szondázó jellegű feltárást végeztünk.

A Péterhegy lábánál létesített egykori téglagyár központi részén található kutatási terület meglehetősen bolygatott volt, korábban sűrű beépítettsége, valamint a terület – a beruházó általi – elő-közművesítése miatt csupán két szondázó árokban volt lehetőségünk régészeti megfigyeléseket tenni.

Az első, 3×40 m-es szondát – a szomszédos ásatással összhangban – a Pusztakúti úttal párhuzamosan nyitottuk, ám nem tudtuk teljes mértékben feltárni, mivel középtájon egy beton alapozású építmény akadályozta munkánkat.

Az 1/A szelvényben csak egy, a szubhumuszban és közvetlenül felette gyengén jelentkező őskori kultúrréteget, míg az 1/B szelvényben két gödör részletét sikerült dokumentálnunk. Különösen gazdag leletanyagot adott a 150 cm átmérőjű, padkával ellátott 2. gödör, melynek betöltéséből számos, már a kora vaskorra jellemző szarvszerű hűtyökkel ellátott edénytöredék mellett nagy mennyiségű patics és kő került napvilágra. Sikerült megfognunk az őskori humusz-

réteg alsó harmadában a gödörhöz tartozó paticosos járósíntet is.

A második, 3×30 m-es szondában az idő rövidege és a hatalmas, keleti végén a 6 m-t(!) is elérő feltöltés miatt csak négy 3×3 m-es szelvényben tudtuk elérni a sárga altalajt. Itt több, leletanyagot nem adó, kisméretű objektumon kívül egy paticosos, faszenes kevert betöltésű, 160 cm átmérőjű gödröt tártunk fel, melyet a beásás szintjén paticosos omladék borított.

A két ásatás eredményeinek ismeretében elmondhatjuk, hogy a Péterhegy lábától kelet felé a Duna irányában enyhén lejtő területen egy nagyobb kiterjedésű, de gyenge intenzitású késő bronzkori–kora vaskori települést sikerült lokalizálnunk. A feltárás a lelőhely földrajzi határainak megállapítására, pontos időrendi besorolására az ásatás jellegéből fakadóan nem nyújt lehetőséget.

SZILAS GÁBOR

62. Budapest, III. Római fürdő

Ró

A Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Rt. 2000 novemberétől kezdte meg a Római strandfürdő felújítását. A munkálatok során előkerült emlékek tették szükségessé a régészeti beavatkozást.

2000. november 7. és 29. között a terület délkeleti részén szűrő-forgató berendezés számára gödröt ástak ki, 4 m mélységben, kb. 117 m²-en. A földmunkák során a markoló két, másodlagosan felhasznált szarkofágot, és egy falat „talált”.

Lakossági bejelentést követően kezdtük meg a terület feltárását, az említett munkagödörtől dél-nyugati irányban, mivel a szűrő-forgató helyét időközben sikerült módosítani.

A rendelkezésre álló területen, kb. 75 m²-en két szelvényt nyitottunk.

A leletmentés során két helyen is regisztrált cölöpök újabb kútházak jelenlétét bizonyítják. A felettük előkerült középkori létesítmények, majd pedig a 17–18. században ide épült Lőpormalom a vízben gazdag terület folyamatos használatára utalnak, csakúgy, mint a 19. században a források környékének fürdőként történő kiépítése idején a Tóvendéglő kialakítása.

A beruházó cég a jövő év első felében további földmunkákat szeretne végeztetni a strand területén. Megtörtént a romok téliesítése, a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Rt.-nek ugyanis szándékában áll az előkerült emlékek megőrzése és bemutatása. Ugyanakkor megindult a terület műemléki védelem alá helyezésének folyamata is, amely azért fontos, mert a strand területén az 1965-ös ásatások során feltárt romok egy részét (ún. szentély, az aquaeductus főágának és egy csatorna találkozási pontja) konzerválták. Ezen műemlékek újbóli letisztítása, láthatóvá tétele, magyarázó táblák elhelyezése szintén az elkövetkező időszak feladata lesz.

LÁNG ORSOLYA

63. Budapest, III. San Marco utca 32.

Ró

A telken egy 2–3. századi lakóház néhány helyiségét tártuk fel. Az eredeti 2. századi épületet itt is háromszor alakították át a 3. század első felében. A 4. sz. elején a visszabontott épület helyére már temetkeztek. Az itt előkerült 4. századi feldúlt téglasírok a területtől nyugatra lévő temető egyik parcellájához tarthattak.

MADARASSY ORSOLYA

64. Budapest, III. Selmeci utca 34.

Ró

A telken társasház alapozási munkái előtt végeztünk megelőző régészeti feltárást. A katonaváros nagyobb lakóházának részlete került elő, amelynek lezárása észak felé a Selmeci utcai úttest, kelet felé a San Marco utcai úttest alatt lehet. A feltárt lakószobák egy perystiliumos udvart vettek körül. Az eredeti épületet a 2. század elején emelték, majd a 3. század első évtizedeiben jóformán teljesen megújították. A házat a 3. század első felében még háromszor korszerűsítették. Az épületet a 20. század hetvenes éveire keltezhető tereprendezés során bontották el, a falak kőanyagával planírozták el a területet.

MADARASSY ORSOLYA

65. Budapest, III. Sujtás utca, Sujtás és Záhony utca sarka, Sujtás és Keled utca sarka

Ró

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma 2000. december 14-én szerzett tudomást arról, hogy a Záhony és Sujtás utcákban összesen öt ponton, egyenként kb. 1×1 m-es, 120 cm mély aknák helyét ásták ki, vezeték-megszakító céljára. Mivel a múzeumot előre nem értesítették a munkálatokról, a kivitelezővel történt egyeztetések után a munkát leállítottuk. December 15-én az öt gödröt ledokumentáltuk.

Az aknák közül az I. aknában (Sujtás és Záhony utca sarok) 1,2 m mélységben világosbarna, törmelékes réteg volt megfigyelhető, szórványos római kerámiával és tegulával. A metszetalban ezen törmelékes réteg felett sóderes, homokos lencsék, majd agyagos, barna feltöltés, illetve egy sávban szenes, fekete, égett szín mutatkozik, felette a mai járósínt.

A II. sz. aknában a Záhony utca 1. szám előtt, a gödör DNy-i sarkában köves szint volt megfigyelhető, az É-i metszeten bolygatás nyomaival.

A III. (Sujtás utca középső része) és IV. sz. aknában (a múzeum Sujtás utcai gazdasági bejáratánál) nem volt értékelhető régészeti jelenség. Az V. sz. aknában, amely a Sujtás és Keled utca sarkában található, a gödör Ny-i felében falsík mutatkozott kb. 103,89 mAf magasságban. A falrészlet szélessége a metszetalnál kb. 25 cm volt. Teljes szélessége nem ismert. A falrészletet az ak-

na kibetonozása előtt fóliával takartattuk be. A területet átadtuk a kivitelezőnek.

Munkatárs: Lassányi Gábor.

LÁNG ORSOLYA

66. Budapest, III. Szentendrei út 101–115.

Ró

Az Auchan-Óbuda beruházás területén, az 1996. évi és az 1999. évi próbafeltárások által közrefogott területen 2000. február 28. és május 28. között megelőző feltárást végeztünk. (AqFüz 4 (1998) 72–78.; AqFüz 6 (2000) 107–108.) A próbafeltárások célja a római kori beépítettség megállapítása és településtörténetének körvonalazása volt. Az összefüggő felületi feltárást annál inkább időszerű feladattá vált, miután a polgárváros közvetlen szomszédságában fekvő területen a volt Házgyár működése következtében a jelenlegi kutatásig nem volt dokumentált feltárást. A korábbi szórványos jelentések a leletbeszámolókat (sírleletek, oltárkövek, sírszobrok) éppen csak utaltak arra, hogy fontos lelőhely húzódik a működő gyár alatt. A beruházás a volt Házgyár egykori épületét használja fel. A történeti rétegeket is érintő földmunkára csak a közművek építése során fog sor kerülni.

A feltárást 50×60 méteres felületre terjedt ki, a leendő parkoló területén, melyen a lelőhely minden irányban tovább terjedt. A feltárást gépi földmunka előzte meg, melynek során a felső újkori réteget távolítottuk el. Ez a réteg kelet felé, a Duna irányában jelentősen vastagodik, ami az egykori terep lejtésére utal. A gép után megtisztított eredeti felszínen 10×10 méteres szelvényeket nyitottunk.

A feltárást során a római kor különböző periódusai-ból csaknem 200 objektumot tártunk fel, melyekből 57 a területen létesült több periódusú temető sírja volt. A feltárást eredményeképpen körvonalazódtak a terület funkcióváltozásai a Kr. u. 1–4. század végéig terjedő időszakban.

1–2. periódus. Ehhez a periódushoz tartoznak az „A” szelvény sor csaknem észak-déli irányú, fa-agyag konstrukciós falmaradványai, melyeket a területen mintegy 50 méter hosszan követtünk. A fal szélessége átlagosan 1 méter volt. Valószínűleg ennek a konstrukciónak a megújításához tartoznak a falat átvágó, egymástól 20 méterre lévő, 5×5 méter nagyságú négyszöget körülvevő árkok. Ezekben földbe rakott törököves alapozás nyomait fedeztük fel. A periódushoz a területen, a faltól keletre csupán néhány objektum tartozott.

A konstrukciós elemek betöltéséből igen kevés leletanyag származik, s az is elsősorban a „pusztulási” időszakra utal. Az azonban bizonyos, hogy a korai hamvasztásos temető létesítését megelőző, a Kr. u. 2. század első harmada előtti időszakból származik. Ugyancsak bizonyítalan jelenleg, hogy milyen objektumhoz tartoztak.

3. periódus. A Kr. u. 2. század első harmadában a polgárváros és a katonaváros közötti főútvonal mentén létesült temető sírjai kaptak itt helyet. A temetkezések a legkorábbi időszakban többnyire hamvasztásos ritu-

súak, míg a 2. század utolsó harmadában csontvázak. A feltárást terület az út nyomvonalától beljebb húzódik, így nem az utat közvetlenül kísérő első parcellasor került elő. Azonban még itt is előkerültek a polgárváros municípium periódusához tartozó temető gazdagságát idéző monumentális sírépítmény alapozása, továbbá feliratos szarkofág részlete, aranyékszerek stb.

4. periódus. Már a korábbi kutatás során is feltételeztünk egy olyan periódust, amely a 2–3. század fordulóján felszámolt temetőt követte. Ehhez tartozott többek között egy „szemétdör”, melyben az elbontott síremlékekből származó kőtöredékeket gyűjtötték. A terület ebben a periódusában valószínűleg a közeli fazekasműhelyt szolgálhatta ki. Erre utal a „D” szelvény sorban feltárt észak-dél irányú vízvezető árok, valamint a területen előkerült és részlegesen feltárt három kút is.

5. periódus. A 4. század közepétől ismét temetkezés céljára használják a területet. A késő római kori temető jellegzetessége a leletszegénység, valamint egyes sírcsoportokban az épített „sírkamrák” alkalmazása. A terület használatára a 4. század vége után egészen az újkorig nem találtunk régészeti adatot.

A fenti periodizáció a leletanyag elemzését követően változhat. A leletanyagban külön figyelmet érdemelnek az arany ékszerleletek, valamint a temetőhöz tartozó faragott kőanyag, illetve a késői temető üvegleletei. A feltárást eredményeit archaeobotanikai és talajtani vizsgálatokkal egészítettük ki.⁶

ZSIDI PAULA

67. Budapest, III. Szentendrei út 139.

Ró

Az aquincumi polgárváros DK-i régiójának rendezési munkálataival összhangban, annak egyik ütemeként került sor – részben Nemzeti Örökség Program pályázati pénzből – az úgynevezett Symphorus mithraeum helyreállítást megelőző hitelesítő feltáráására. Az 1940-es években végzett feltárást követő akkori helyreállítás már csak nyomokban és többnyire elomlott állapotban volt a felszínen megfigyelhető. Ez tette szükségessé az újbóli helyreállítási munkálatokat, melyek nem kerülhették meg az érintett pontokon a hitelesítő feltárást. Ezt a korabeli feltárást dokumentációjának hiányossága is indokolta.

A hitelesítő feltárást során, mely elsősorban a szentélybelső területén, a pódiumfalak közötti felületen folyt, előkerült a mithraeum korábbi periódusának öntött habarcsos padlója, benne két szobortalapzattal. Megállapítottuk a szentélyfalak alapozási mélységét, a korábbi alaprajz korábban nem dokumentált részeit, valamint rögzítettük az eredeti falak struktúráját. A hitelesítő feltárást során csak a pódiumok feltöltésének metszete és a falak

⁶ ZSIDI P.: Kutatások az aquincumi polgárváros déli előterében II. (Budapest, III. ker., Szentendrei út 101–115. – volt Házgyár területe, Hrsz: 19360, 19361) AqFüz 7 (2001) 68–75.

alapozásának vizsgálata során érintettünk bolygatatlan rétegeket. A korábbi helyreállítás során visszatöltött földből azonban még így is jelentős mennyiségű, elsősorban kerámiatöredéket szedtünk ki, melyek közül sok – a másodlagos helyzet ellenére is – információhordozó.

ZSIDI PAULA

68. Budapest, III. Szentendrei út –
Kórház utca forgalmi kapcsolat

Ró

E tervezett beruházás színhelye az aquincumi legiotáborhoz tartozó thermae maiores É-i szomszédságát érinti. Itt várható a thermae maiores zárófala, a porticusfalak, és a via praetoria maradványai. A beruházáshoz kapcsolódó közműárkok pedig érintetik a via praetoriától É-ra húzódó épületek maradványait is. A földmunkákra 2000. március 21. és április 28. között került sor. A régészeti eredmények a következők:

1. A közművek árkaiban 1,7 m hosszan római kori téglatörmelékes pusztulási réteget, késő római padlószintet (terrazzo) dokumentáltunk. Az utóbbi jelenség a mai felszín alatt 45 cm mélységben mutatkozott. Az egyik közműárk aknájának D-i metszetében pedig előkerült a porticus fal É-i széle.

2. A rámpa mindkét oldalában – a több mint húsz éve megépített – falimitációt a múzeum hozzájárulásával elbontották. E munkák során előkerült a palaestra É-i zárófala. A rámpán belül az alapfal átlagosan Atszf 103,70 m-en jelentkezett 2,7 m szélességben. A K-i metszetben a palaestra É-i, támpilléres zárófalának alapfala Atszf 104,03 m-en mutatkozott. A felmenő része csak a K-i metszetben maradt meg. Itt látható az 1,20 m széles falszélesség, sőt a felmenő rész D-i oldalán, az úgynevezett befelé forduló, 75 cm széles támpillér is. A K-i metszet tanúsága szerint a támpillért nagy, sárga kváderkövekből is építették. E támpilléres faltól É-ra 3,80 m-re, az 1 m széles K-Ny-i irányú, D-i porticusfal is előkerült a rámpán belül. A rámpa É-i szakaszának földmunkái további régészeti emlékeket nem érintettek.

3. A Flórián téri aluljáró két új rámpafalába imitációval bemutatásra kerültek a most napvilágra került fürdő É-i, támpilléres zárófalának újabb maradványai. A Kórház u. vonalában pedig a mai felszínen kontúrral jelezték a fürdő É-i és K-i zárófalát, az úgynevezett OTP-ház É-i kerítéséig.

Munkatársak: Altmann Júlia és Beszédes József. A rajzolói és geodéziai munkákat Kovács Tibor és Busi György, a fotózást pedig Komjáthy Péter látta el. A műemléki bemutatásnál a Konzulens Németh Margit volt, az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt Lampert Róza képviselte.⁷

SZIRMAI KRISZTINA

69. Budapest, III. Szőlőkert köz 7.

Ró

Bejelentés alapján – kerítés áthelyezéshez kapcsolódóan – egy K-Ny-i árok kb. 20×2 m-es felületének megfigyelésére volt lehetőségünk a kivitelező költségére a szóban forgó telken.

Az újkori réteget géppel távolították el. Alatta a történeti korokat is magába foglaló humuszos réteget a sárga altalajig a múzeum által megbízott alvállalkozó kézi munkával bontotta ki.

A kézi földmunka során a szelvényben objektum nem mutatkozott, viszont a humuszos talajból középkori és főleg római kori kerámiatöredékek kerültek elő. Jól kivehető volt az eredeti talaj lejtése DNy felé.

Az árokban a Ny-i részben kisebb – talán faszerkezetű építményhez tartozó – beásások, valamint a K-i részen vízelvezető keskeny árkok rajzolódtak ki. Leletanyag (római kor) elsősorban az árkocskák környékéről került elő.

Az előkerült objektumok a Csikós utca–Kaszás-dűlő illetve a Szőlőkert utcai római kori villagazdaság részét alkothatták, ennek villa rustica részéhez tartozva.

Az előkerült régészeti leletanyag a BTM Aquincumi Múzeumába került.

ZSIDI PAULA

70. Budapest, III. Záhony utca 7.

B, Ró

A Graphisoft Park építéséhez kapcsolódóan 2000. augusztus és október között megelőző feltárást végeztünk a tervezett „D” jelű épület és közvetlen körzetének területén. Az ez évi régészeti kutatás közvetlen előzményének tekinthetők az 1996-ban végzett szondázó feltárás (AqFüz 3 (1997) 54–57.), az 1997 folyamán végzett régészeti megfigyelés (AqFüz 4 (1998) 91.), valamint az 1998-ban végzett megelőző feltárás (AqFüz 5 (1999) 84–94.).

A jelen kutatási terület az 1998-ban feltárt sáv („C” jelű épület területe és körzete) közvetlen nyugati szomszédságában helyezkedik el. Így feltárásunkat a korábban kitért rászter rendszer alapján folytathattuk. A feltárás az építkezés tereprendezési munkáival párhuzamosan folyt. A történeti rétegeket 57%-ban pusztították el a korábbi építmények. Így számunkra összesen négy, eltérő szélességű sávban, mintegy 1400 m²-nyi terület maradt az eredeti rétegsor megfigyelésére. A területsávok közül a délkeleti (Duna felőli) sáv volt a legszélesebb, itt 13 (többnyire 10×10 m-es) szelvény megnyitására volt lehetőségünk. A II., III. és a IV. területsávok szélessége 3–6 m között mozgott.

A feltárás az aquincumi polgárvárostól keletre fekvő terület beépítéséről, római kori használatáról eddig alkotott képünket sok új, korábban ismeretlen adattal gazdagította. A területről több, a bronzkorból származó hamvasztásos temetkezés is előkerült, gyakran a római rétegek által már megzavarva. A római korra vonatkozó eredmények röviden:

⁷ SZIRMAI K.: Budapest, III. ker., Kórház utca–Szentendrei út sarok (Hrsz:18068). AqFüz 7. 2001. 137–139.

I. terület: A római kori partvonalat szegélyező konstrukció nyomait tártuk fel, mintegy 80 méter hosszúságban. E partvédő művet nyugat felé egy beépítetlen sáv követte, majd a partmű irányával megegyező irányítású, egymással párhuzamos árkokat találtunk. A jelenlegi kutatási terület legkeletibb jelensége egy a partmű vonalával párhuzamos út volt, melynek több, megújított periódusa is előkerült. Az út korábbi periódusába a polgárváros irányából egy kövezett járósínt (út?) csatlakozott. A kövezett utat átvágták a csoportosan jelentkező, 2. századi hamvasztásos temetkezések, mintegy 10 sír.

A hamvasztásos temetkezéseket, sőt a köves út kiépítését is megelőző, vagyis a polgárváros kiépülése előtti korszakból tártunk fel egy jellegzetes hegyes végű árkot, mintegy 30 méter hosszan, valamint több, hozzá tartozó nagyobb méretű, földbe mélyített objektumot.

A terület római kori használatának utolsó periódusa a 4. század második felétől az 5. század elejére datálható, amikor ismét temetkezésre használták a területet. A csoportos elrendezésű csontvázas sírok – mintegy 20 sír – egy része egyszerű földsír volt, míg kevés esetben rögzíthettük fakoporsó nyomát. A sírcsoportok jellegzetes elemei voltak a vastag habarcszózással épített téglasírok. Említésre méltó közülük az a sír, melyet falazó téglákból gondosan felfalaztak, s az így kialakított kamra belső falát fehér színű vakolattal gondosan kikenték. A sírok többsége bolygatott volt, de a bolygatatlan sírok sem tartalmaztak egy-egy mécsesen, vagy üvegedényen kívül más tárgyat. Egyetlen esetben került a sírba a halott lábához helyezve egy áttört veretű katonai öv.

II. terület: Alig néhány méter széles volt, s felületén a csontvázas temetkezések periódusából származó három bolygatott sírt tártunk fel.

III. terület: Egy hamvasztásos sírt, valamint egy nagyobb, négyszögletes alakú, félig földbe mélyített objektumot tártunk fel, mely a leletek alapján feltehetőleg a hamvasztásos és a csontvázas temetkezések közötti, a 2. század végétől a 4. század elejéig terjedő időszakra tehető.

IV. terület: Ez a terület jóval magasabban feküdt, s ennek következtében az egykori felszín lepusztult, ezért csak a legkorábbi periódus árka és a hozzá tartozó cölöphelyek (?) beásásának legalsó szakasza maradt meg; valamint a legkésőbbi periódushoz tartozó csontvázas sírok bolygatott maradványai. A sírgödöröknek itt is már csak az alját találtuk. Az egykori dombon lévő, kiemelkedő terület gyors lepusztulását a futóhomokból álló altalaj is elősegítette, amely azonban a feltárást nehezítette.

ZSIDI PAULA

71. Budapest, III. Zsófia utca 7.

RÓ

A telken a Velux Magyarország Kft. továbbképző központot kívánt építeni. 2000. október 4–27. között az építkezést megelőzően feltárást végeztünk a területen, ahol

korábban régészeti kutatás még nem folyt. Segítségünkre voltak azonban az 1994-ben a Zsófia u. 1–3. (AqFüz 2, 1995, 69–72.) és az 1998-ban a Zsófia u. 16. sz. (AqFüz 5, 1998. 143–144.) alatt végzett leletmentések, amelyek során római kori földbe mélyített jelenségek, gerendanyomok, illetve korai hamvasztásos sírok kerültek elő.

A területen a feltárás kizárólag a leendő épület helyére koncentrálódott, az épület – a vízenyős talaj miatt – cölöpalapozással készült. A szelvényeket úgy jelöltük ki, hogy azok a kb. 5 m mélyre menő cölöpökhöz a legközelebb essenek. Az így rendelkezésre álló kb. 308 m² felületen két kisebb és három nagyobb, É-D-i irányú szelvény nyitására volt lehetőségünk. A szelvényekben minden esetben ugyanazokat a rétegviszonyokat figyeltük meg.

A felső, újkori törmelékes, és szórványosan római kerámiát is tartalmazó réteg eltávolítása után sárga, agyagos szint következett, ebben mutatkoztak a földbe mélyített jelenségek.

A terület északnyugati részén („B” szelvény) két nagyobb gödör volt dokumentálható leletanyag nélkül, illetve több, rendszert nem mutató, 6–10 cm átmérőjű sötétbarna folt, talán karólyukak.

Ugyanez a jelenségsor a délebbre fekvő zónában is folytatódott („A” szelvény), kiegészülve egy szabályosabb rácsszerkezet nyomaival (faszerkezet lenyomata). Leletanyag innen sem került elő. Az említett jelenségekhez tartozó római kori szint (a korábban ebben a zónában folytatott kutatásokhoz hasonlóan) már sehol sem volt megfigyelhető, mivel az újkori feltöltés során a sárga agyagos altalaj megbolygatták a területet és a jelenségeknek is csak a legalját sikerült megfognunk.

A szituáció azonos volt a kelet felé elhelyezkedő „C”, „D”, „E” szelvények esetében is, ahol a szabálytalanul mutatkozó 6–10 cm átmérőjű foltok mellett természetesen terepegyenetlenségekből származó mélyedéseket is észleltünk. A leletanyag itt szegényesebb, minimális kerámia, illetve építési törmelék volt, azonban számuk kelet felé haladva némileg növekvő tendenciát mutatott.

Határozott, szabályos objektumként volt értékelhető a „C” és „D” szelvények déli részén jelentkező, azokon kelet-nyugati irányban áthúzódó, legalább három, egymással párhuzamosan elhelyezkedő gerendalenyomat. A legdélebbi sort egy későbbi beásás zavarta meg, ebből a gödörből építési törmelék került elő. A gerendalenyomatokból paticsdarabok, illetve egy esetben egy római, fehér színű üvegedény – feltehetőleg kancsó – füle került elő; néhány esetben a gerendanyomok alatt kisebb cölöpök, karók helyeit lehetett megfigyelni.

A terület a római korban – akárcsak napjainkban – vízenyős, mocsaras volt, erre utalnak a természetes terpejelenségként értelmezhető mélyedések, vízgyűjtők.

A gerendavázás konstrukció funkciójára vonatkozóan legalább két variáns képzelhető el: az első esetben belgiumi analógia (via Mansuerisca) alapján feltételezhető, hogy talpfákon és függőleges cölöpökön nyugvó faszerkezetes útról van szó, amelyet jellemzően a mocsaras, ingoványos területeken használtak. A másik le-

hetőség – szintén a vizenyősség miatt – a gerendalábakon nyugvó gazdasági épület.

A területen előkerült szórványos jelenségek közül egyedül a gerendavázis konstrukció datálható. Építési ideje a rendkívül szegényes leletanyag és a római rétegek hiánya miatt ugyan nem meghatározható, a felhagyás időpontja azonban az üvegedény-fül alapján a 4. sz. második felére keltezhető.

A területen a jövő év folyamán további földmunkák elvégzését tervezik. Ezek megfigyelése szükséges, illetve az épület körüli kertrész kialakításakor célszerű lenne a telek keleti részén újabb szelvényt nyitni, mivel az említett kelet-nyugati irányú gerendavázis konstrukció ebben a zónában valószínűleg tovább folytatódik.

LÁNG ORSOLYA

72. Budapest, V. Bástya utca 1–11.

Á, Kö, Tő

2000. augusztus 21. és szeptember 29. között szondázó régészeti kutatást végeztünk a Bástya utca 1–5. és 9–11. sz. telkeken, valamint a 7. számú épület pincéjében. A régészeti és műemléki védettség alatt álló területen sikerült megtalálnunk a 13. századi okleveles említésekből ismert Szent Erzsébet falva maradványait (kemence, cölöplyukak, stb.), továbbá Pest város 14–16. századi középkori és 17. századi török kori kerámiatöredékeit és épületmaradványait. Feltártuk és tisztáztuk a terület újkori beépítését. Megállapítottuk, hogy a 18–19. századi telekosztásrendszer nagyrészt követte a középkori beépítési rendet.

Kutatásunk egyik legfontosabb feladata a területünket délről lezáró, a 15. században épült városfal alapjainak feltárása volt. A statikai okok miatt csak részlegesen kiasott mészkőfal alapozási síkját a mai járószint alatt kb. 3,5–4,5 m mélyen tártuk fel. A Bástya utca 1. sz. épület keleti végén megtaláltunk és feltártunk egy felül sarkaiban félkörösen lefaragott, a városfalat teljes vastagságában áttörő ajtónyílást. Így sikerült tisztáznunk a fal alapozásának eredeti, 2 méteres vastagságát. Megállapítottuk, hogy a városfal vastagsága évszázadok óta állandóan csökkent, mivel a jó minőségű mészkőfalat folyamatosan elbontották, lefaragták, és építőanyagként felhasználták. A föld feletti síkon jól nyomon követhetőek az elbontott újkori épületek helyiségbelosztásainak lenyomatai, téglapótlásai.

Szondázó kutatásunk eredményeinek ismeretében feltétlenül szükségesnek tartjuk a terület teljes feltárását.

ZÁDOR JUDIT

73. Budapest, V. József nádor tér

Tő

A területen az V. kerület Belváros-Lipótváros önkormányzata mélygarázs létesítését tervezte. Mivel már korábban (1950, 1979) két leletmentés alkalmával is sírok kerültek elő a térről, a régészeti jelenségek és rétegviz-

szonyok tisztázására kérte fel az önkormányzat a BTM-et. A szondázásra azért is nagy szükség volt, mert az építkezés mellett folyó leletmentés során a sírok korát nem sikerült megállapítani.

A tér É-i és D-i oldalán, a füves területeken egy-egy kutatóárkot húztunk. Ennek alapján megállapítottuk, hogy a területen vastag újkori feltöltési rétegek húzódnak, legtöbb a 19. század elejéről. Újkori épületek nyomait a téren nem találtuk.

A feltöltési rétegek alatt mintegy 150–160 cm mélységben barna, homokos réteg került elő, amelyben nagyjából szabályos sorokban DNy-ÉK tájolású sírok foltjai (összesen 31) sorakoztak. Közülük 18-at tártunk fel. A sírok körül több mészkőtöredék is előkerült, közülük kettőről megállapíthattuk, hogy sírkőoszlop töredéke. A sírok mélysége jelentkezési szintjüktől mérve 60–80 cm volt, valamennyi koporsós, melléklet nélküli temetkezés. A sírok két esetben vágtak korábbi temetkezéseket, ezeknek tájolása is (Ny-K) eltért a többitől. A réteg, amelybe a sírokat ásták, főként 13–14. századi kerámiát tartalmazott.

A sírkövek alapján a temetőt a török hódoltság korára keltezhetjük, ezt igazolják az 1684-es és 1686-os ostromokról készült metszetek is, amelyekeken ezen a területen nagy kiterjedésű temető látszik.

A sírok alatt korábbi telepjelenségeket, kisebb gödröket, árkok részleteit találtuk. Ezek az objektumok a 14–15. századra keltezhetőek, nagyobb összefüggéseiket azonban a kutatóárkokban nem tudtuk megfigyelni. A középkori Pest városfalán kívüli részei lehettek.

KOVÁCS ESZTER

74. Budapest, XI. Kondorosi út, 3796/ hrsz.

Ø

A Budapesti Történeti Múzeum a címben szereplő telken 2000. szeptember 12–október 10. között végzett szondázó ásatást. A feltárás szükségességét az indokolta, hogy a területen autószalont kívántak létesíteni, és a helyszín közelében található a Gerevich László által 1943-ban feltárt középkori udvarház maradványa.

A telken öt szondát nyitottunk, amelyek a beépítendő terület keleti részére koncentráálódtak, ahová sejteni lehetett az udvarház, illetve a hozzá tartozó település maradványait. A szondákban 3–3,5 méter vastagságban 20. századi feltöltés volt, melyet a II. világháború után hoztak az akkor még vizenyős területre. Ez alatt 1–1,5 méter vastagságban sötétszürke iszapréteget találtunk, mely a Duna, vagy a Dunával párhuzamos patakok áradásakor keletkezhetett. Ebből a rétegből leletanyag nem került elő. A bolygatatlan altalaj 4–5 méter mélységben jelentkezett, melyben régészeti objektumot, vagy arra utaló nyomot nem találtunk. A szondák alapján megállapítható, hogy a vizsgált területre már nem terjedtek ki a régészeti objektumok, illetve a korábbi földkitermeléssel, és a 20. századi szemétkerakással mára már minden lehetséges régészeti nyomot eltüntettek.

TEREI GYÖRGY

75. Budapest, XII. Városküti út

Kő

A Budapesti Történeti Múzeum a beépítésre szánt, összesen nyolc darab telek (9573/3–10 hrsz.) szondázó régészeti feltárását 2000. november 6. és december 15. között végezte el.

A szondázás során megállapítottuk, hogy a területen a 60-as években nagyarányú területrendezést hajtottak végre, melynek során az akkor még egy teleknek számító területen teraszokat alakítottak ki. A telek egy részén kitermelték az esetleges történeti érdekeltégek rétegeket. A pusztítás mértékét megállapítani ma már lehetetlen. Az így nyert földet a telek É-i lejtőjén halmozták fel. A feltöltésből másodlagos helyzetben középkori cserép csővezeték-törödékeket gyűjtöttünk. A feltöltött részeken 2,5–3 m mélységben megtaláltuk az eredeti humuszfelszínt, alatta az érintetlen sárga agyagos, köves altalajt. A szondázás eredményei alapján a terület teljes régészeti feltárása nem volt indokolt.

Fentiek alapján kimondható, hogy a terület további védelme régészeti szempontból nem indokolt.

GYURICZA ANNA

76. Budapest, XXII. Nagytétény, Campona B, Ró, Kő, Ű

2000. június 26-tól kezdve 12 héten át folytattuk a kutatást: az erőd keleti főkapuja, a porta principalis sinistra körzetében két helyszínen dolgoztunk. A keleti kapu északi tornyához kapcsolódó területen feltártuk a kemence előterében levő helyiséget, aminek földpadlóját 3,4 m átmérőjű teknő alakú felület alkotja. A padlót hamu és faszénmaradvány töltötte ki 10–15 cm vastagságban. A kemence alatti rétegekben egy további, beomlott boltozatú kemencét tártunk fel az előzőtől D-re, aminek betöltésében 5. századra keltezhető csontfésű töredékét találtuk. A kemence előterének keményre taposott padlójáról leszedve a berétegződött hamus faszénréteget, összeégett római pénzerméket találtunk. Mindkét kemence a toronyhoz közvetlenül kapcsolódó helyiségben volt. A kemencék padlószintjéről egy kb. 2 kg súlyú vasbucát is találtunk. A számos sűrű besimított kerámia, a Frigeridus dux bélyeges tegulatöredék a Valentinianus kori erődítési, megújítási munkák emléke, másrészt a felhagyott erőd római uralom utáni hasznosításának nyoma.

Folytattuk a keleti kapu É-i átjárójába beépített újkori pince déli oldalán megmaradt felület feltárását is. Még viszonylag épségben megőrződött rétegsort kaphattunk a kapu északi átjárójának sztratiográfiájáról. A tanúfalban, a kapu hossz tengelyében megtaláltuk a kétosztatú kapu egy tömbből faragott középpillérjét. Felületén több kisebb kváderkő lenyomatát sikerült azonosítanunk a megmaradt vakolatban. A feltárások során elértük a via principalis lapos kővel kirakott útfelszínét, ami a kapuzat kereszt tengelyében megszűnt. Itt alakították ki az 1. védőárkot átívelő hídszerkezet kapuzaton belüli, Ny-i hídfőjét. Az 1. árok a keleti kapu előtt lemélyül, és egy-

ben kiszélesedik. Az árok betöltése három, jól megkülönböztethető réteget mutatott: egy 15–16. századi anyaggal kezelt épülettörmelékes földbetöltést; alatta 40–60 cm barna, laza szerkezetű szerves anyagú betöltést, amiből gazdag 13–14. századi festett kerámia került elő; s végül egy vastag agyagos épülettörmelékes betöltődést, amiben már csak római anyagot találtunk. A félhold formájú hídpillér patkó alakúvá történő átalakítása és meghosszabbítása a tornyokig az 1. árok teljes betöltése után történhetett. Nagyobb felületen sikerült feltárunk az átjáró mögötti padlórétegeket és az azon levő, későbbi hasznosítást bizonyító falmaradványokat.

A keleti kapu D-i tornya mögötti felületen feltártuk a római korban elbontott és elplanírozott földsánc még megmaradt sárga löszös rézsúmaradványát. A kétrétegű rézsú alatt feltártunk egy földpadlójú helyiséget, aminek padlójáról egy bronz pikkelyekkel szegélyezett bőr vértzet maradványait dokumentálhattuk. A helyiség keleti zárófalanak megmaradt alsó kősorát egyenesen a földpadlóra rakták alapozás nélkül.

Tovább folytattuk a via principalis két rétegének feltárását is. A köves, épülettörmelékes alsó útrétegen további lókoponyákat és csontvázarabokat tártunk fel.

Régészeti kutatásunk dr. Göncz Árpádnak, a Magyar Köztársaság Elnökének védnöksége mellett a Budafok-Tétény Budapest XXII. kerület Önkormányzata, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Magyar Nemzeti Múzeum, a VAX XXII. Rt., a Magyar Hírlap, a Betérő sekrestyészhez Étterem és a Rotburger sörfőzde támogatásával valósulhatott meg.

Az ásatáson részt vett: Korbuly Ildikó és Koós István asszisztens, Beszédes József és Mráv Zsolt régész, Vasáros Zsolt építész, Kardos László, Lóki Dániel, Kovács Erika és Vindus Melinda ásatási technikus, Fuchs György, György László, Hajdú Ádám, Harsányi Eszter, Kalász Nándor, Kiss Csaba, Peter Kubin, Vera Lastovicková, Lebegyev Judit, Nagy Levente, Papp Tímea, Pásztókai Szőke Judit, Sátyay Emese, Szabó Ádám, Tézer Zita egyetemi hallgatók, Telcs Gábor videós.

Kocsis László

77. Bugac

(Bács-Kiskun megye) Á

2000. novemberében terepbejárást végeztünk Bugac falu körzetében. Ennek eredményeképpen Alsómonostor településtől délre középkori település és templom helyét sikerült lokalizálnunk. A helyszínen gyűjtött leletanyag az Árpád korból való. A templom helyét egy kisebb kiemelkedésen habarcsos mész-kőtörmelék jelzi.

A lelőhely valószínűleg azonosítható a Szabó Kálmán által kutatott „alsómonostori templomrom környéki lakóhellyel”, melyről Árpád kori leletanyagot közölt.⁸ Az

8 SZABÓ K.: Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei. Bp., 1938. 21–22.

adatok alapján egyelőre nem lehet megállapítani, hogy a lelőhely esetleg kapcsolatban állhat-e az okleveles adatokból ismert Péter- és Pálmonostora korai nemzetségi monostorokkal.

BELÉNYESYNÉ SÁROSI EDIT

78. Cegléd, Ipari Park

(Pest megye) U, LT

Cegléd-től É-ra megelőző régészeti feltárást végeztünk a leendő Ipari Park területén. Egyhetes szondázás után a mély fekvésű területen 15 200 m²-t tártunk fel öt hónap alatt. A feltárt területen zömmel középső neolitikus telep és temető, kisebb részben kelta teleprészlet került elő. A kilenc neolitikus sírból háromban vörös okker festéknyomokat és edényt találtunk. A csontok és az edénytöredékek is rendkívül rossz megtartásúak voltak a nedves talajban. A sírokon kívül 228 objektumot tártunk fel. Az egyrétegű neolitikus telepen belül csupán két házat találtunk és egy kút, a többi objektum tároló-, szemetes-, illetve agyagbánya-gödörből állt. A kelta teleprészletet körárok, egy egyenes, széles, 50 m-en át követhető árok, kút és nagyméretű gödrök alkották.

Előkerült leletanyag: neolitikus házi kerámia, agyagkanalak, szűrőedények, hombárok, vékonyfalú bögrék, szögletes tál, idoltöredék(?), kúpos, bütykös kiöntőcsöves hombárok, obszidiánok, vörös, festett szakállhátú jellegű anyag, illetve tiszai díszítésű kerámia, a mállékony kerámiákon gyakran vastag meszes bevonattal; grafitos kelta edény töredéke, kék üveggárgyaperc-töredék stb.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

Munkatárs: Gál Krisztián régészhallgató (ELTE).

TARI EDIT

79. Cegléd, Öregszőlők, 2. sz. lelőhely

(Pest megye) B

Tulajdonosi bejelentésre 2000. november 16-án helyszínelést végeztem. A lelőhely a Budai úton Ny-i irányba haladva, a Cegléd közigazgatási határát jelző táblától a negyedik dűlő balra (D-re található). Ez azonos a Cegléd, Öregszőlők 2. sz. lelőhellyel, illetve annak Ny-i szélén helyezkedik el. Ez a szakirodalomból jól ismert középső bronzkori (Vatya-kultúra) település lelőhelye.

A kiemelkedő dombhát közepén van a megfigyelt telepjelenség. A domb Ny-i szélét néhány évtizeddel ezelőtt elhordták, itt meredek partvonalban végződik. A 80-as évek közepén-végén jártam itt terepet, de a sűrű bozóttal nem találtam semmit. A felszín gázos, csalitos, elhanyagolt terület, az új tulajdonos szeretné rendbe tenni az új telket, fákkal beültetni. Emiatt ásott öt darab szögletes, kb. 50×50 cm-es és 70 cm mély, faültetéshez alkalmas gödröt. A gödrök mindegyikében kb. 5–80 cm mélyen megfigyelhető volt egy vastag humusz, világosszürke réteg, amelyben és amely alatt számos vatyai edénytöredék került elő. Két gödröt megszelésítettünk, és egy átégett vörös, homo-

kos réteg alatt vízszintes rétegben további vatyai cserpeket találtunk. A jelenségekről fotót és helyszínvázlatot készítettünk.

TARI EDIT

80. Ceglédbercel, Gerje-part

(Pest megye) Ő, Á

1990-ben a középkori falu területén rövid leletmentést végeztünk, mivel fátelépítés miatt mélyen szántották a területet és számos kemencét, házrészletet, a templom körüli temetőt borzalmasan feltúrták. Majd 1991-ben a templomot próbáltuk feltárni, de teljesen elpusztult a temető jó részével együtt. Mélyebb rétegekben rézkori településrészletet tártunk fel.

1998–99-ben a tulajdonos a lelőhely É-i szélén, az egykori vízmosásban halastavat alakított ki. Bár a lelőhely szélén is végzett földmunkát, a Kossuth Múzeumot erről nem értesítette. A vonatból vettük észre az építkezést.

2000. március 24-én ismét a területen jártam. A régészeti lelőhely K-i szélén egy kb. 30×30 m-es területen simára elő volt készítve a talaj, feltehetően építkezéshez, amit a tulajdonos meg is erősített. Az elegyengedett talajon számos őskori és Árpád-kori cseréptöredéket találtam, valamint félig a földben emberkoponyát, melynek a teteje beszakadt.

A területet folyamatosan figyelemmel kísértem az év folyamán. További munka 2001. februárig itt nem történt.

TARI EDIT

81. Celldömölk, Bencés templom és rendház

(Vas megye) Á, Kk

2000. augusztus 7–8-án a Berzsenyi Dániel Főiskola Történelmi Tanszéke régész technikus képzése keretében folytattunk leletmentést. Indoka az volt, hogy a templom környékének rendezése során utat építettek és terelendezésre is sor fog kerülni. Az építési engedélyhez azonban szakhatósági állásfoglalást nem szereztek be.

A már leaszfaltozott útfelületek melletti vízelvezető árkokban késő középkori-újkorai gödrök és kiszedett falak(?) nyomai jelentkeztek. Másodlagos helyzetben Árpád-kori kerámiatöredékek is előkerültek. Leletmentésünk valószínűleg a hajdani kolostor gazdasági létesítményeit érintette. A hajdani hiteles hely területén korábban Holéczy Zoltán (sírok) és Kozák Károly (műemléki kutatás) dolgoztak.

ILON GÁBOR

82. Cirák, Szemerei útra-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Kk

2000. január 7-én helyszíni szemlét tartottunk a Kapuvár-Répcelak közötti gázvezeték nyomvonalában, a falu Szemerei útra-dűlő határrészén. Ennek során 200 m hosszan gyűjtöttünk kerámiatöredéket a gabonátáblá-

ban. A cserépdarabok közül néhány őskori jellegű, míg a többi a késő középkorba tartozik.

2000. május 10-én a nyomvonal humuszolásokor a 11,1 km-nél 150 cm átmérőjű hamus foltot találtunk. Az objektum kibontása során a vastag hamus rétegből késő középkori fazék töredékeit gyűjtöttük. A környéket átvizsgálva semmi egyéb régészeti jelenséget nem találtunk.

EGRY ILDIKÓ

83. Csengele, Bogár-hát

(Csongrád megye) Sza, A, Kö

2000. május 2. és június 16. között az 1998-ban feltárt terület D-i oldalán folytattuk az M5 autópálya nyomvonalára eső, 12/14a sz. lelőhely feltárását. A 130 m²-es felületen a szarmata kori és a középkori településnek is újabb objektumai kerültek elő (összesen 70 objektum, házak, árkok, gödrök). Ezen kívül késő avar kori objektumot is találtunk.

A leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került.

VÁLYI KATALIN – HORVÁTH FERENC

84. Csengersima, Fő út, református templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

A műemléktemplom a Szamos holt ágának partján áll. A helyreállítást megelőző kutatás eredményeként kibontakozott előtűnik a templom építéstörténete.

Az első építési periódusban egy kisméretű téglamentemplom épült fel. A szabálytalan, közel négyzet alaprajzú, síkmennyezetes hajóhoz negyedgömb boltozattal fedett, valamivel alacsonyabban záródó félköríves szentély csatlakozott, melyet idomtéglaiból formált ívsoros főpárkány zárt le. A szentély lábuzatának felső lezárása téglából és habarcsból kiképzett csapott félhenger, míg a hajóé a fal síkja elé lépcsőzetesen kiugratott téglákkal oldották meg. A szentély keleti tengelyének két oldalán egy-egy rézselt kávájú, félköríves lezárású ablakot alakítottak ki. A hajó déli falát az előzőekkel formailag és lényegében méreteiben is megegyező két vagy három ablak törte át. Az épület lefedésére vonatkozóan ugyan nem rendelkezünk információkkal, de feltételezzük, hogy a hajót magasan kiemelt nyeregtető fedhette. Ugyancsak nem ismerjük a bejárat pontos helyét, ám véleményünk szerint a kapu valószínűleg a nyugati fal tengelyében állhatott. A hajóhoz diadalív beiktatása nélkül csatlakozó szentély déli, illetve északi falában egy-egy csúcsíves, kisméretű fülkét alakítottak ki. A szentély tengelyében bizonyára oltár is állhatott. Padlója feltehetően döngölt agyag volt. A templom homlokzatait fehér sárga színűre meszelt, vékony vakolat fedte, melyet a főpárkány és környékén egy sűrű mészhabarcs-meszelés váltott fel. A belső tér falait fehérre meszelt vakolat borította.

Amint a fentiekből is kiderült, az első épület nagyon egyszerű volt, kivitelezésében inkább az igénytelenség dominált. Szokványosnak mondható alaprajza,

egyszerű térkapcsolása és tömegformálása, valamint félköríves ablakai, ívsoros főpárkánya, továbbá téglahabarcsból formált lábuzatai alapján az épületet a 12–13. század során meghonosodó, de még a 14. század elején is épített, hosszanti elrendezésű falusi templomtípushoz sorolhatjuk. Építettetőjét a 12. század végén már az itt birtokos, a 14. században is még egymással szoros rokonságban álló, Simai-Mikolai-Szárazberki rokonság tagjai között kell keresnünk.

A következő építkezés eredményeként jelentősen megváltozott a kisméretű templom. A hajó nyugati, illetve északi és déli falának részleges elbontása után a megmaradt részhez egy 9,4 m hosszú és 6,7 m széles, síkmennyezetrel fedett (délkeleti sarkán pillérrel támasztott) hajót építettek. A magasan kiemelt tetővel fedett hajó északkeleti sarkához sekrestye csatlakozott, melyből az átjárást a templomtérbe – a korábbi hajó északi falában kialakított – rézsűs kávájú ajtónyílás biztosította. Az új hajó déli homlokzatát három tölcserébélletes résablak törte át. Nyugati falának enyhén kiugró előépítményében egy lépcsőzetes, téglabélletű, csúcsíves lezárású, 230 cm széles és kb. 370 cm magas kapuzatot alakítottak ki. A hajót a korábbi templomhoz csúcsíves záródású diadalív kapcsolta. Ebben az új tételrendezésben kétségtelenül felismerhető a templom hármass (hosszanti) tagolása, amelyben a félköríves szentélyhez csatlakozó korábbi hajó funkciója lényegesen megváltozott. Az új hajó és a szentély közötti korábbi tér ebben a felállásban mintegy szentélynégyzetként fogható fel. Déli falában helyezték el a kettős csúcsíves, idomtéglaiból falazott, lépcsős lábuzattal induló és fejezetel lezárt fallal osztott kegyúri ülőfülkét. Ugyancsak nem elhanyagolható körülmény, hogy a sekrestyét is ebből a térből a korábbi hajó északi falában elhelyezett ajtón át lehetett megközelíteni. A félköríves szentély északi falában – nagyjából a kegyúri ülőfülkével szemben – egy újabb pastoforiumot alakítottak ki.

A templomot kívül-belül egységesen kivakolták, majd fehérre meszelték. A belső padlót, a korábbi elbontása után, mélyebben képezték ki. A vékony, döngölt agyagpadló a szentély területén 20–25 cm-el magasabban húzódott. A hajó – csúcsíves kapuzatával és kegyúri ülőfülkéjével egyetemben – feltehetően a 14. század közepe táján épülhetett.

Magáról a templomról az első alkalommal 1696 körül történik említés. Ekkor a templomot már a kálvinisták kezén találjuk („Istorum omnium templa Calvinistae administrant.”), 1717-ben a tatárok felgyújtották, ezután 10–12 évig romos állapotban állt. A község új birtokosai Tunyogi Korda Mihály és felesége, Baji Erzsébet a protestáns liturgia igényeinek megfelelően újjáépítették. Úgy tűnik, hogy az építkezés 1729-ben vagy 1730-ban kezdődött el és 1734-ben fejeződhetett be. Ekkor falazták át a hajó északnyugati sarkát, javították ki a romos falkoronát, valamint ehhez az építkezéshez köthetjük a hajó nyugati sarkait erősítő, átlós támpillérek megépítését is. A hajó statikailag meggyengült, északi falát szintén támpillérrel tá-

masztották meg. A protestáns liturgia szempontjából amúgy nélkülözhető sekrestyét elbontották. Nyugati falának megtartott rövid csonkja ezután támpilléreként funkcionált. A „négyezeti” tér (az első periódusban hajó) északi falának nagy részét elbontották és újrafalazták. Az új fal tengelyében pedig egy közel félköríves lezárású ablaknyílást képeztek ki, feltehetően az ugyancsak ekkoriban elkészült szószék megvilágítására. Az oltár elbontása után egy új, lépcső nélküli, de valamivel magasabban húzódó agyagpadlót alakítottak ki. Természetesen az épületet új fedélszékekkel és zsindelettel fedték. A templom falait kívülről belül újravakolták, majd fehérre meszelték ki.

1761-ben készült el a hajó kazettás famennyezete, valamint a nyugati kapu elé „porticust” emeltek. Nem kizárt, hogy a karzat nyugati része és talán a padok nagy része is ekkortájt készült el. 1799-ben a szószék korona készült el. 1861-ben a karzat északi bővítését végezték el. Az új szószék 1872-ben készült el.

1891-ben repedéseket észleltek a diadalíven, melynek következményeként a közigazgatási hatóság 1893-ban bezárta a templomot, egyúttal a hibák kijavítását rendelte el.

A beavatkozás következményeként a templom még meglévő középkori részletei eltűntek. Megállapíthatjuk, hogy a munkákat vezető kőműves nem állt feladata magaslatán, aki nemcsak a félköríves szentélyzáródás boltozatát bontotta el, hanem a megrepedt diadalívet is – statikai labilitásának előidézőjeként pedig a hajó keleti sarkainak támpilléreit is bontott. A hajó déli falának két középkori ablakát nyom nélkül tüntette el, helyükön két nagyméretű nyílást falazott ki. A félköríves szentélyzáródás két keleti ablakát elfalazták, míg a „szentélynégyezet” (korábbi hajó) déli ablakát szintén elbontották, az ablak alatti kegyúri fülkét pedig elfalazták. Munkájának megkoronázásaként elbontották a béli nyugati kapuzatot is. Helyén egy szegmensívvel lezárt, jellegtelen kaput alakítottak ki. Végezetül, a már boltozat nélküli félköríves szentélyzáródást a hajó magasságáig felfalazták, majd szürkés-kékre festett deszkákból összetakolt mennyezettel fedték. Feltehetően ekkor készülhetett el az agyagpadlót felváltó téglapadló. Nem sokkal e munkák befejezése után a „szentélynégyezet” elbontott déli középkori ablakának helyére – az északról áthelyezett szószék jobb megvilágítására – egy csúcsíves, áthidaló nélküli – ablakot nyitottak. Ezután már csak kisebb nagyobb karbantartási munkákat végeztek a templomon.

JUAN CABELLO

85. Csorvás határa

(Békés megye) Sza, A, Á, Kö, Kk

Nagy Dániel Sándor (SZTE) régészhallgató elkezdte a korábban (1975–1992) Pados Pál által rögzített lelőhelyek terepbejárással történő azonosítását, hitelesítését és pontosítását. Munkája során 2000-ben 77 régészeti lelőhelyet talált és dokumentált a terepen.

Ezek közül 36 lelőhelyen szarmata telep, 11 lelőhelyen avar telep, 29 lelőhelyen Árpád-kori telep és egy esetben késő középkori telep nyomait regisztrálta. Négy lelőhelyen szórvány szarmata, egy lelőhelyen szórvány avar kori és három esetben szórvány középkori leleteket talált.

A leletek a Munkácsy Mihály Múzeumba kerültek.

SZATMÁRI IMRE

86. Csömör, Kálvária

(Pest megye) Ó, Sza, Kö

1999. októberében a NOKIA Telecommunications Kft. mint építetett szakhatósági hozzájárulást kért a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságától NOKIA rádiótelefonbázisállomás létesítéséhez Csömör-Kálvárián, a 023 hrsz. területen. A Kálvária régóta ismert és nyilvántartott régészeti lelőhely: itt van a középkori falu, a falu temploma, a templom körüli temető, továbbá őskori és szarmata település. A területen többször végeztünk terepbejárást, ezekből és egy magángyűjtő ajándékozásából sok kerámia, fémtárgyak, pénzek vannak a Tragor Ignác Múzeum gyűjteményében. A lelőhely jelentőségére való tekintettel az építkezéshez nem járultunk hozzá.

Sajnálatos módon a bázisállomást a múzeumigazgatóság, és a csömöri önkormányzat hozzájárulása nélkül mégis felépítették, ami abból derült ki, hogy a Budapesti Hírközlési Felügyelet meghívót küldött a bázisállomás fennmaradása ügyében 2000. május 30-ra összehívott egyeztető tárgyalásra.

A 2000. május 25-én elvégzett helyszíni szemlém során a következőket tapasztaltam: A dombtetőre épített, kerítéssel körbevett toronnyal és a mellette lévő berendezéssel mintegy 25 m² nagyságú területen ismeretlen mélységig pusztították el a lelőhelyet. Még nagyobb baj, hogy szintén a dombtetőn kb. 250 m² nagyságú felületen a talaj feltúrásával, a felső réteg letolásával szintén megbolygatták, illetve elpusztították a középkori település ide eső részét. A felszínen cserepek, ember- és állatsontok, egy helyen kemence vagy tűzhely maradványai hevertek.

Valószínű, hogy amennyiben a torony fennmarad, a vele kapcsolatos tevékenység (pl. út építése) a lelőhely további pusztulását eredményezheti. Ezért a május 30-i egyeztető tárgyalásra küldött levelünkben természetesen nem járultunk hozzá a bázisállomás fennmaradásához. A történeletről tájékoztattam a megyei múzeumigazgatót, és kértem, hogy a múzeumigazgatóság tegyen feljelentést a lelőhely tudatos pusztítása miatt.

KÓVÁRI KLÁRA

87. Dalmand határa

(Tolna megye) Kk, I

Méhész-híd: A 2000. július 1-jén készített légi felvételen egykori vízfolyás és gödrök nyomai látszódtak. A helyszínen szeptember 28-án nem találtunk leleteket.

Nagy-tó: 2000. július 1-jén fotóztam a lelőhelyet, előtte nem volt ismert. A Nagy-tó völgye felé K-ÉK felől nyíló kisebb völgy két oldalán világos foltok láthatók a felvételeken. Ugyanitt a terepen a szántás színe kissé szürkésebb a környezeténél. A bejárás során (késő) középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A felvételeken a település két foltra látszik elkülönülni, a terepen viszont a leletek szóródása ezt nem igazolja, É-D irányban áthaladva több helyen is, folyamatosan jöttek elő a leletek.

Petőfi u.: A július 1-jei légi felderítés során találtam a lelőhelyet, az érett gabonában világosabb foltok régészeti lelőhelyre utaltak, kb. 150×150 m-es területen. A kisebb foltok közül kivált két nagyobb, hosszúkás nyom is. Szeptember 28-án végzett terepbejárásunk során a területen két foltban kő- és téglatöredékeket találtunk. Ezek közül a keletebbre, a Petőfi u. vonalában lévő ovális, a nagyjából sík terepből 30–40 cm-re kimagasló, kb. 10×20 m-es folt intenzívebb volt. Mivel a lelőhelyen számos késő középkori edénytöredéket találtunk, feltehetőleg középkori település és talán annak templomát sikerült azonosítanunk.

BERTÓK GÁBOR

88. Dány, Szentkirály

(Pest megye) Sza

2000. július 6-án Gódor András dányi polgármester bejelentése nyomán helyszíni szemlét tartottam a Dány községhez tartozó Szentkirályon, ami Dánytól DNY-ra, 6 km-re helyezkedik el felúton Dány és Isaszeg között, az országút mellett. Itt, az országúttal párhuzamosan kiépülő Andrassy úton (hrs. 1942/5) építkeztek.

A leletek – szarmata kézzel formált fazék fenéktöredéke, fedő gombja, néhány szürke, korongolt edényoldal, egy kívül-belül barna festésű római tál fenéktöredéke és néhány állatsont – a bejelentő kőművesek elbeszélése szerint a (most már csaknem kész) ház és melléképületek alapozásakor kerültek elő szétszórtan a telek egész területén, a mai felszíntől kb. 80 cm mélyen. Ez alapján úgy tűnik, hogy a leletek nem köthetők objektumhoz, csak réteghez.

A topográfiai terepbejárások idején körülhatárolt lelőhelyek közül kettő is található a szóban forgó telek közvetlen szomszédságában. Mindkettő Pusztaszentkirály-Tápió-part néven szerepel: 5/10. és 5/11. lh. A Felső-Tápióra futó enyhén lejtő dombhátakon kerültek elő, hasonlóan az Andrassy úti lelőhelyhez. Mivel csak az 5/11. lelőhelyen találtak szarmata cserepet, valószínűnek tűnik, hogy az Andrassy úti lelőhely is ennek a nyúlványa.

Az építkezés területén még kisebb földmunkák várhatók. Ezek megfigyelésének szükségességére levélben hívom fel a tulajdonos és az önkormányzat figyelmét.

A Drag. 37. formát utánzó római táltöredék alapján a lelet a 2–4. századra keltezhető.

KULCSÁR VALÉRIA

89. Decs, Ete

(Tolna megye) Kö

A mintegy 700×300 m kiterjedésű mezőváros intenzív terepbejárását 1997-ben kezdtük el, majd 1999-ben folytattuk. A lelőhely D-i részén halad az ún. decsi Szőlőhegyi út. 2000 márciusában az út É-i oldalán folytattuk a terepbejárását. Annak ellenére, hogy az egész terület szántás, a megfigyelési körülmények nem voltak azonosak. A lelőhely e nagobbodik, É-i felén be tudtuk fejezni a munkát. A felszínen közepes sűrűségben fordultak elő edénytöredékek, kályhaszemtöredékek, néhány vastárgy, illetve bronz. Az egykori házak helyén elég sok az állatsont is. A település legintenzívebb részein több kiszántott tűzhelyet, kemencét, kormos, paticsos foltot figyeltünk meg.

A költségeket a mezőváros kutatására kapott OTKA pályázati pénzből fedezzük. A 2000. évi költség kb. 80 000 Ft.

Az ősz folyamán a Szőlőhegyi úttól D-re lévő területet jártuk be. A vizenyős területből alig kiemelkedő dombot már a 19. század második felétől szántották, ezért itt nagyon nagy a pusztulás: itt már légi fotón sem látszanak objektumok; az edénytöredékek pedig igen apróra törtek. A talaj megfigyelésre alkalmas volt. Leletek csak az ártérből kiemelkedő dombháton fordultak elő. Objektumra utaló nyomokat (tégla- és kőtörmelék) a templomtól D-re fekvő területen figyeltünk meg. A kerámiatöredékek igen aprók. Zömük fazéktöredék, de találtunk kályhaszem-, kályhacsempe-, fedő-, korsó-, csésze- és bogrács-töredékeket is. A felszínről gyűjtöttünk be egy ép lakatot, egy kulcsot, több késtöredéket is. A leletek az ármentes dombháton elég sűrűn fordulnak elő.

Ezzel befejeztük Ete középkori mezőváros intenzív terepbejárását, összesen 416 db 20×20 m-es négyzetet jártunk be részletesen.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

90. Decs, Pulavár

(Tolna megye) Ø

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

Pulavár esetében a kutatás eredménytelen maradt, erődítésre utaló nyomokat nem láttam.

MIKLÓS ZSUZSA

91. Dénesfa, Cseri-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Rő, Kk

2000. február 7-én helyszíni szemlét folytattunk Dénesfa határában a Kapuvár–Répcelak közötti gázvezeték

nyomvonalában. A fűmagnyerésre használt táblákban igen rossz megfigyelési körülmények között gyűjtöttünk néhány kerámiatöredéket, melyek egy része őskori jellegű, a többi a késő középkorba tartozik.

2000. május 11–12-én a MOL középnyomású gázvezeték-fektetés munkálatai során kihumuszolt felületen szórványosan római kori és középkori kerámiatöredékeket, vassalakot gyűjtöttünk. A 200 m hosszú, 7 m szélességben megnyesett területen 2 szabályos kerek gödröt tártunk fel, melyek leletanyagot nem tartalmaztak.

EGRY ILDIKÓ

92. Dénesfa, Szikes-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, R, B, Kö

A MOL Kapuvár–Répcelak közötti középnyomású gázvezeték-fektetési munkálatai tették szükségessé a lelőhely nyomvonalba eső területeinek feltárását.

2000. február 7-én a soproni múzeum Régészeti Adattárában nyilvántartott népvándorlás kori lelőhelyet bejárni nem tudtuk (frissen trágyázták az egész táblát), viszont a hozzá csatlakozó táblában (ez lucernás, illetve füves volt), néhány őskori és középkori cserpeket gyűjtöttünk a kijelölt nyomvonalszakasról. 2000. március 23. és június 15. között a gázcsőfektetés során 1400 m hosszan, 7 m szélességben, átlagosan 50 cm mélyen kihumuszolt felületen összesen 78 objektumot tártunk fel. Ezek közül egy középkori kemence megmaradt sütőfelülete és 2 gödör tartozhatott biztosan a középkorba, míg a többi betöltése és leletanyaga alapján az őskorba sorolható. A kora bronzkori Makó kultúra szórványos településnyomait találtuk néhány gödörben, 48 objektum pedig a középső rézkori Furchenstich-kultúra nagyon változatos és gazdag leletanyagát tartalmazta.

EGRY ILDIKÓ

93. Dombóvár, Gólyavár

(Tolna megye) Kk

2000 tavaszán légi fotózást követően bejártam a vár környékét, amelyet most felszántottak. A durva, száraz mélyszántás ellenére sok a lelet (késő középkor, török kor). Sok a hamus folt. Az egész, az ártérből kiemelkedő dombon a megművelt területen gyűjthetőek leletek. Néhány vastárgy is előfordult.

A vár belsejében a fű, illetve a bodza miatt részletes megfigyeléseket sem lehet tenni. Az É-i oldalon álló fő falcsont állapota elég rossz. Bolygatásnak a nyoma nem látszott.

MIKLÓS ZSUZSA

94. Dombóvár, Szigeterdő

(Tolna megye) H, Á, Kk

2000-ben folytattuk a 13. században épült és a 16. század elején elpusztult kis vár feltárását. Előző évben tel-

jesen kitisztítottuk a 10×10 m-es alapterületű, 5×5 m-es belméretű téglalaktornyot; ezen kívül az É-i és K-i oldalon elértük a középkori járósíntet.

Idén szelvényekkel tártuk fel a torony környékét, tisztáztuk a rétegeket: az eredeti, sárgás altalajba mélyítve 10–11. századi gödröket találtunk. Ezek felett helyezkedik el a kora Árpád-kori humusz, elég sok lelettel. Ebben a sötétszürke-fekete talajban objektum foltját nem lehetett megfigyelni. A humusz felett következik az a sárgás, enyhén kevert agyagréteg, amelyet a vár építésekor sáncárokából termeltek ki és terítettek el a domb tetején.

Ismét dolgoztunk a tégláégetőtől K-re lévő területen: nagyrészt tisztáztuk a tégláégető munkagödreinek alakját, kiterjedését (a D-i, DK-i oldalon újkori bolygatás miatt bizonytalan a gödör széle). Oldala – a jelek szerint – már a középkor folyamán besúvadt. A gödör alját nem értük el omlásveszély miatt. 280 cm mélységben még mindig téglatörmelék a talaj. Egy-egy réteg között érintetlennek látszó lösz figyelhető meg. A gödör 260 cm széles volt, hossza megegyezett a tégláégetőével. K felől lépcsőzetesen mélyült.

A tégláégetőtől K-re egy kora Árpád-kori házrészletet tártunk fel kemencével. E ház és kemence felett pedig késő középkori téglakemence és hozzá tartozó járósínt bukkan elő. Ez a kemence a jelek szerint szabad téren helyezkedett el.

Az ásatáson részt vett Mészáros Orsolya régész-hallgató (ELTE). A feltárás költségeit részben Dombóvár város önkormányzata biztosította, részben a Nemzeti Örökség Programon elnyert pályázati pénzből fedeztük.

A leletanyag a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeumba került.

MIKLÓS ZSUZSA

95. Dormánd, Csincsa benzinkút környéke

(Heves megye) B, LT, Sza, Á

A Heves megye területén keresztülhaladó MOL-vezeték nyomvonalá mentén, a 71,25–71,45 km-szelvényben előkerült régészeti lelőhelyen már 1999-ben megkezdtük a leletmentést. A régészeti munkálatokat az új termékveték lefektetése és az ezzel járó földmunkák tették indokolttá, ugyanis az új vezeték helyén és 5 m-es biztonsági sávján belül, a terepbejárás utáni várakozásoknak megfelelően, régészeti objektumok kerültek elő. A lelőhely egy kb. 2–3 ha területet lefedő dombtetőre esik, mely kimagaslik környezetéből. A MOL-vezeték a domb D-i és K-i lejtőjének alján húzódik és így kutatási helyszínünk is csak erre a területre korlátozódott.

Az 1999-es évben mintegy 80 régészeti objektum nyomát észleltük a kb. 200 m hosszúságú és 5 m széles lehumuszolt biztonsági sávon belül, és ebből mintegy 60 objektum kibontását végeztük el. Ezek kora és késő bronzkoriak, kelta koriak, szarmaták, illetve kora Árpád-koriak voltak.

Az idén egyrészt az eddig bontatlan objektumok feltárását fejeztük be, másrészt két helyen tovább szélesítettük az 5 m széles szelvényt. A szelvény bővítésére a tavaly csak részben feltárt Árpád-kori kemencék, illetve egy körárok környezetében került sor, a jelenségek szerkezetének tisztázása céljából. A bővítés során természetesen újabb objektumok is előkerültek, melyeket szintén kibontottunk. Az idei évben a nagyméretű korai bronzkori gödrökből került elő gazdagabb leletanyag, de feltártunk egy újabb kelta házat és további Árpád-kori gödröket is. A területen április elejétől május végéig folyamatosan dolgoztunk, majd egy hosszabb szünet után, július végén, egy újabb hetet töltve itt befejeztük a lelőhely kutatását.

Munkánk eredményeképpen kiderült, hogy minden fentebb említett korszakban létezett település a domb területén, azonban a mindenkori település szerkezetére nézve – a kutatási terület elhelyezkedése és viszonylag kis mérete miatt – kevés információval rendelkezünk.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

96. Döbrököz, Vár

(Tolna megye) Kő

2000 tavaszán bejártam a vár környékét, amely most nagyrészt szántás. A K-i oldalon több hamus folt látszik az ártérből kiemelkedő domb peremén. Ezek a helyeken több a cserép és az állatcsont. A Ny-i oldalon kevesebb a lelet és a hamus folt.

MIKLÓS ZSUSZA

97. Döbrönte

(MRT 4. k. 24/1. lelőhelytől É-ra)

(Veszprém megye) Kő

Döbröntén a BEFAG Rt. Pápai Erdészete erdőt kíván telepíteni. Az első próbaárokkaal beleástak egy többretegű középkori temetőbe. Feltehetően ez lehetett a középkori falu templom körüli temetője, bár az egykori Szt. Margit templomra (említés 1388, 1499) a kopár, begyepesedett dombon jelenleg semmilyen felszíni nyom nem mutat.

Augusztus 22-i kiszállásomat követően, 23-án hivatalos levélben kértük az erdészetet, hogy a kérdéses helyet hagyják ki a telepítésből.

RAINER PÁL

98. Dörgicse

(Veszprém megye) Rő, H, Kő

A dörgicsei polgármester értesítette a múzeumot, hogy a 25/4-5. és 29/1-3. hrsz. telkeken, a középkori templomtól K-re, ÉK-re szántáskor nagyon sok csont került elő.

Perémi Ágota 2000. december 1-jén a helyszínen járt, ahol megállapította, hogy a 60–70 cm mélységet

elérő szántással megbolygatták a középkori temetőt és a középkori falu lakóházait. Távolabb, de még ugyan ezen a telken jelentkező újabb csontok valószínűleg honfoglalás-, kora középkoriak.

2000. december 4-én újra kiszálltunk a helyszínre (dr. Palágyi Sylvia, Perémi Ágota régészek és Trexler Jánosné grafikus), hogy berajzoljuk a sírok és a szürke, középkori edénytöredékeket tartalmazó lakóházfoltok helyét, illetve, hogy felszedjük a napvilágra került csontokat. A bejárás során észlelt hosszú, rózsaszínes kötőanyagú sáv és a kőomladékos területen talált római kori tetőfedő cserepek egy római kori épület megbolygatását is valószínűsítik. A középkori templom környéke és a templom feltárásai eddig is lényeges, többek között sír építményekhez tartozó alakos kőfaragványokat eredményeztek.

PALÁGYI SYLVIA

99. Drávagárdony, Török-domb

(Somogy megye) Kk

2000. májusában egynapos munkával szintvonalas felmérést végeztünk a lelőhelyen, mely Drávatamásitól K-re 2 km-re található. A Drávagárdonnyal határos területen helyezkedik el a református temető (közigazgatásilag ma Drávagárdonyhoz tartozik). Itt emelkedik a csonka gúla alakú, platóján 25×25 m-es, 2 m magas, mesterségesen kialakított, körülárokolt domb. Az árok nyoma ma már csak a Ny-i oldalon vehető ki, itt mai állapotában kb. 3 m széles, és 0,5 m mély. A dombon sírok vannak, földjükben leletanyag nincs. A domb az egykori Dráva-medernek közvetlenül az É-i partján helyezkedik el. Közvetlen környékén nincs lelőhely. Kicsit távolabb, Ny-ra egy kelta-római előzményekkel bíró 13–16. századi település nyomait regisztrálta még 1990-ben Rózsás Márton, míg K-re ugyancsak előbukkant egy bronzkori lelőhely fölé települt 13–14. századi falu helye.

A lelőhelyet egy 1603. évi írott forrás alapján a Drávan (Dráva) Tamásinál épített, rövid életű török híd É-i hídfőjének helyével azonosíthatjuk.

KOVÁCS GYÖNGYI

100. Drégelypalánk, Drégelyvár

(Nógrád megye) Kk

A vár andezittufa-konglomerátból álló, É-D-i irányú, hosszúkás sziklakúpon helyezkedik el. D-ről sziklába vésett gyalogkapu nyílik felvezető lépcsős folyosóval. A Ny-i és É-i oldalon magasan álló, részben romos, részben állagvédelemben részesült falak két félkörös, kis méretű, korai ágyútoronnyal. K-en koronáján cserjével benőtt, leszakadó sziklafal, itt-ott falmaradványok találhatóak. A sziklakúpon a romos falak részben a talajszinten állnak, som és egyéb cserjékkel, bozóttal teljesen benöve.

A vár területén a Drégelyvár Alapítvány szervezésében 1989 óta folyik állagvédelmi munka. A munkák

további folytatásához most már elkerülhetetlenné vált a régészeti előkészítő munka. 1999-ben a vár területének geodéziai felmérését a tulajdonosi jogokat gyakorló Kincstári Vagyoni Igazgatóság elvégeztette. Az 1:200 lép-tékű felmérési rajzokon magassági koordinátával fix pontok kerültek rögzítésre. A felméréseken EOV-geodéziai háló is készült. A felmérés során a természetes tereptárgyakon kívül mesterséges fix pontok – csapok – is elhelyezésre kerültek. Felméréseinkhez e térképészeti anyagot is használtuk.

A Nemzeti Örökség Program '99 pályázat keretében végzett 2000. évi régészeti munka célja kettős volt:

1. Veszélyeztetett falmaradványok és környezetük kutatása az állagmegóvó munkák biztosítására.

2. Miután hivatalos régészeti kutatás a várban még nem volt, a vár területének szondázása a rétegviszonyok és a kronológia tisztázására, átfogó információk szerzése a későbbi kutatási irányok meghatározásához. A kutatás során a különböző kutatási pontokat a kutatásuk megkezdése szerinti sorrendben természetesen növekvő arab számokkal jelöltem. A szám után a kutatási felület jellege szerinti árok, szelvény, szonda vagy blokk elnevezés került.

A munka során információt szereztünk az alsó sziklakapu és a nagy Ny-i fal D-i vége között jelentkező korai falról, illetve a két fal és a sziklacsatorna viszonyáról. A belső – korai fal belső alapozási kiugrása jelzi a falon belüli járósínt egykori helyét. A fal (tört kő falazat erős fehér mészhabarcban) a lépcsőzetesen töredezett sziklafelszín derekán, mesterségesen megfagott sziklaalapról indul. Külső falsíkja a függőlegesből rézsűsen kihasasodó. A sziklakapu mellett vagy íves, vagy tompaszögű sarkos kiképzéssel fordult be a kapu síkjába. A sziklacsorgó végével van egy vonalban. Feltehetően a sziklacsatorna e korai falhoz készült. A későbbiekben a korai fal elé eléköpenyeztek, befalazva a csatornát is. Ekkor nyerte el a Ny-i külső fal jelenlegi formáját. E fázis sarokkiképzése még nem tisztázott.

A 2. sziklakapuhoz egy K-Ny-i irányú, kb. 250 cm vastag fal kapcsolódik. A 2. sziklakapu lépcsőjén felérve a kutatás egy újabb K-Ny-i irányú falat mutatott ki. Vastagsága 185 cm. A korabeli járósínhez képest legmagasabb pontja 230 cm. A D-i falnak nevezett falon egy kapu nyílik, melyet idő hiányában nem tártunk fel, illetve visszatemetünk. A D-i falon belül, a vár platóján nyitott árkok egy a K-i oldalt elfoglaló várudvart, K-i oldalán alapszínt kb. 120 cm vastag kerítőfállal, Ny-i oldalon helyiségsort mutattak ki. Az első árokkal átvágott helyiségben egy későbbi járósíntnek is kellett lenni, de erre csak másodlagos bizonyítékok vannak. Feltöltése 16–17. századi anyagot tartalmazott. Ezen kívül három agyagtapasztásos padló került elő egymás alatt. A legfelső (2. padló) tekinthető az 1552-es ostromig használatnak. A legalsó 13–14. századi. Mindhárom padló átégett. A legalsón vastag elszenesedett szalmaszerű anyag volt. Az épület K-i (kő)fala a legfelső (2.) padló-

hoz tartozott. A másik két padló a fal alá futott be. Az árok alsó rétegeiből réteghez nem köthetően szórványként egy 13. századi báni dénár került elő. Az árok Ny-i végén a Ny-i belső fal külső falsíkját nem sikerült megfogni. A fal belső oldalán sem tudunk lehatolni a szálkőig, mert laza omladék jelentkezett. A Ny-i belső falhoz itt egy osztófal is csatlakozott, mely később épült, mint a Ny-i belső fal. A Ny-i belső fal további szakaszán, a Szondi-síremlék mögött 350 cm magasan áll. Itt figyelhető meg, hogy belső oldalán egy földszint kiugrás van, tehát az épület itt többszintes volt. A fal külső oldalán utólagos gerendafészek sorakoznak. Ebből feltehetően, hogy a Ny-i külső és a Ny-i belső fal közötti – eredetileg nyitott – falköz (cvinger) a későbbiekben szintén helyiségsorrá lett átalakítva. A Ny-i belső fal a 2. és 9. árokban korainak bizonyult, alapozási szintjéhez kapcsolódó rétegben 13–14. századi korai spirálvonalas kerámia volt.

A 9. árokban ismét helyiségre bukkantunk, melynek legfelsőbb járósíntje téglaburkolatú volt. Felette vastag pusztulási réteg került elő. Az árokban még két másik járósínt volt kimutatható. Több szinten cölöphelyek is előkerültek. A felsővárat É-ről lezáró nagyméretű torony DNy-i sarka az árokban érte el a Ny-i belső falat. A rétegviszonyok egyértelműen mutatták, hogy a torony egészen késői. A további kutatóárkok a torony területén létesültek. A torony építése több periódust mutat. Az É-i fal első periódusában másodlagos helyzetben került beépítésre a külső oldalon egy ablak szárkó, az ÉK-i belső sarokban pedig egy ablakosztó. A két faragvány azonos szinten helyezkedett el. Dokumentálás után helyükről kiemeltük azokat. Eredetileg a pince felett is sík földemes megoldást utólagos beboltozással válsztatják meg. A boltozat miatt az É-i falat belülről köpenyfallal látják el. A köpenyfalban szintén megfigyelünk másodlagos helyzetű kőfaragványt, de egyelőre a helyén hagytuk. A boltozat tengelye K-Ny-i irányú. A boltváll egy része az ÉNy-i belső sarokban meg is maradt. A torony É-i falának K-i fele erősen romos állapotban volt. A kutatás, felmérés során egyértelművé vált, hogy megerősítése sürgős. A fal egy része mindkét oldalról középen elvékonyodott, kötőanyaga pergett. A négyzetrajzokhoz szükséges faltisztítást sem tudtuk elvégezni állaga miatt.

Az ásatási keret falkonzerválási részét ide használtuk fel statikai megerősítésre. A torony többi, felszínén lévő fala habarcskikenést kapott. A torony és az É-i zárófal között egy kis sziklaudvar található. A kutatás során egyes szondáknál csak a falirányok tisztázására törekedtünk, ezért az omladék alatti rétegekbe már nem mentünk bele.

Összegzésül elmondható, hogy a vár területén omladékkal takarva jelentősebb maradványok vannak. A 2. sziklakapu feletti rész (felsővár) korai része a Ny-i belső fal, mely már eredetileg is többszintes épület fala volt. A sziklaplató Ny-i részét épület, K-i részét udvar foglalta el. A plató É-i végének korai állapotáról nincs

információ, igen későn ide egy legalább két periódusú, robusztus tornyot emeltek.

A felsővárat Ny-ról és É-ről a szikla derekára épített falakkal határolt alsóvár öleli körül. A Ny-i külső falnak szintén van egy korai periódusa. Az alsó- és a felsővár Ny-i falai között húzódó falszorost feltételezésem szerint a későbbiekben beépítik. Az előkerült leletanyag zömében 15–16. századi, az alsóbb, sziklához közeli feltöltési rétegekből korai, 13. századi kerámiák nagy darabjai kerültek elő. A kutatás meglepő eredménye, hogy a zárórétegek 17. századi leletanyagot tartalmaznak.

A munka során több gótikus építészeti tagozatra bukkantunk. Az É-i toronyba másodlagos ablakelemen kívül a plató D-i részén egy kandalló élszedett eleme és kváder került elő. Feltehetően egy teljes kapu in situ helyzetben található a 2. sziklakapu feletti részen.

A munkát a Drégelyvár Alapítvány által pályázott pénzből folytattuk.

MAJCHER TAMÁS

101. Dunafalva, római ellenerőd

(Bács-Kiskun megye) Ró, Á, Kö

2000. szeptember 19-én lakossági értesítést kaptunk arról, hogy az ellenerőd csekély maradványait szétverik, köveit elszállítják.

Október 16-án Székely György régésszel megtekintettük a helyszínt. 274 cm-es vízállás mellett a romok jó része a partra került. A kikötő D-i bástyájának Ny-i (Duna felőli) falán látszik, hogy újabb kövek hiányoznak. Magam a rombolást kis mértékűnek láttam. Sajnos éppen ez a fal van a víz alatt.

Árpád-kori és középkori cserepeket is gyűjtöttünk innen.

KŐHEGYI MIHÁLY

102. Dunakeszi, Alagimajor, templomrom

(Pest megye) Kö

A millenniumi műemlék-helyreállítások keretében 2000. év tavaszán került sor a Dunakeszihez tartozó Alagimajor területén álló templomrom régészeti kutatására. A templom a középkori Alag falu plébánia-temploma volt. A falu birtokosa a köznemesi származású Alagi-család volt, akiről az első adatunk 1328-ból származik. A falu történetére, az Alagi-család peres ügyeire vonatkozóan számos adat áll rendelkezésünkre. Ezekből kiderül, hogy a 15. század végén Mikófalvi Bekény Dénes tulajdonába került. A templom patrónusa Szűz Mária volt.

Az ásátás igazolta a korábbi évtizedekben készült felméréseket és előkerültek a kváderfalú körtemplom 7,65 m átmérőjű hajójának falai, annak többé-kevésbé épségben megmaradt, élszedett lábazati párkányának maradványai. A templom félköríves szentélyzáródása a későbbi poligonális szentély építésekor – majd újabb

bolygatásoknak köszönhetően – az alapfalakig elbontásra került, mindössze északi íves indításának maradványai voltak azonosíthatók a kései szentély É-i falában. Ebből, valamint a szentélyfal kiszedési árkanak elhelyezkedéséből szerkeszthettük ki azt a körívet, mely hipotetikusan a szentély alakját megadja.

A körtemplom legkorábbi padlója még a középkorban lemélyítésre került, így nem tudjuk, milyen viszonyban volt azzal a kis fülkével, melynek maradványait az É-i hajófalban a korai szentély indításánál találtuk meg. Valószínűleg szószerk, esetleg mellékoltár állhatott itt. A bejárat DNy-ról nyílt, a kapu Ny-i kávéjában megtalált fészkek valószínűleg kapu béli emlékek. Ehhez tartozhatott az oszlopbélt-lábazat, mely ősszel a tereprendezés során került elő. Az attikai tagozat meredek profilozása Magyarországon 12. századi faragványainkon figyelhető meg, továbbélésével a 13. század elején is számolhatunk falusi templomainknál. Az ásást követően egy fa kivágásakor előkerült háromeres levél- és indamotívummal díszített, szintén a kapuzathoz tartozó fejezet korát – az analógiák ismeretében – a 12. század közepéig lehet felkelteni. A körtemplom keletkezésekor viszont figyelembe kell vennünk, hogy kváderfalú falusi templomokat hazánkban nem építettek a 12. század vége előtt. Mindezek alapján a körtemplom korát a 12. század második felére határoztuk meg, azzal a megjegyzéssel, hogy véleményünk szerint a fejezettörődék díszítőmotívumát falusi templomok esetében a szakirodalomban megadottnál későbbre is lehet kelteni. Más keltező leletanyag a rom bolygatottsága miatt nem került elő. Feltehetően már ekkoriban elkészült a templom körítőfala, melynek egyes szakaszait a tereprendezés során figyelhettük meg.

Később épült a legyező alakú sekrestye, melynek padlószintje talán még a körtemplom legkorábbi, magasabb szintjéhez igazodott. A hajófalba tört utólagos bejárat mindenesetre már figyelembe vette a már említett fülkét. A templompadló lesüllyesztésekor lépcső vezetett fel a sekrestyébe.

A 14–15. században épülhetett a ma is magasan álló, támpillérekkel erősített poligonális szentély, melynek pastofórium-fülkéjét és egy középosztós ablakának könyöklőkövét még ma is láthatjuk a falban. A szentély új téglapadlót kapott és átalakították az említett román kori fülkét is. Egykori boltozatának már csak lenyomata van meg a szentélyfalon, ugyanis később új boltozat készült, melynek ma is látható indításai magasabbra kerültek a korábbi konzoloknál. Az új boltozat kétszer hornyolt bordákkal készült, rajtuk a rózsaszínű festéssel és még egy meszelésréteggel. E profil alapján az átboltozás korát a 15. század végére–16. század elejére keltezzük, és valószínűleg Mikófalvi Bekény Dénes személyéhez köthetjük. A rom helyreállítása folyamatban van. Építész Máté Zsuzsanna, kerttervező Szabadics Anita (Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ).

FÜLÖP ANDRÁS

103. Dunakeszi, Fatelep

(Pest megye) R, B, LT, Sza, N

2000. május 4-én észleltem, hogy Dunakeszin, a belterület D-i végénél, a 2. sz. főút mellett, a Topográfiaiban 5/3. számon szereplő lelőhely D-i részén (MRT XIII/2. k. „Kopolya” néven) földmunka folyik. Érdeklődésemre elmondták, hogy az itt működő fatelepet bővítik; ehhez a humuszt eltávolítják, majd a területet építési törmelékkel feltöltik, ezt tömörítik, végül az egészet lebetonozzák. A vastag humuszréteg miatt 40-80 cm-ig mélyítették, helyenként azonban ennél mélyebbre mentek. Elsősorban a terület nagyobb, É-i sávjában, ahol átlag 100 cm-t is elérte a mélyítés. Ezen a részen a régészeti objektumokat nagyrészt tönkretették. A terület D-i sávjában a lehumusztolt felületen több tucat objektum foltja mutatkozott. A munkálatokhoz a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságától engedélyt nem kértek, annak ellenére, hogy korábban a területre vonatkozó rendezési tervekhez adott állásfoglalásunkban két esetben is jeleztük az önkormányzatnak: a területen ismert és nyilvánított, fontos régészeti lelőhely van. A múzeumigazgatóság kérésére az önkormányzat jegyzője május 9-i határozatában a munkát leállította, és kötelezte a terület tulajdonosát, hogy vegye fel a kapcsolatot a területileg illetékes váci Tragor Ignác Múzeummal. Ez megtörtént, azonban a meginduló tárgyalások nem vezettek eredményre. Ezért a felek kérték a Kulturális Örökség Igazgatóságának közreműködését a további egyeztetéshez.

A 2000. június 2-án tartott helyszíni bejárás eredményeképpen megállapodás született a múzeumigazgatóság és a terület tulajdonosa között. Ennek értelmében a tulajdonos vállalta 1200 m² nagyságú területen a régészeti feltárás költségeinek fedezését. Vállalta továbbá, hogy az ásás befejezése után a lehumusztolt terület fel nem tárt részét a múzeum képviselőjének jelenlétében visszatemeti úgy, hogy legalulra legalább 20 cm vastagságban tiszta földréteg kerül.

A feltárást 2000. június 27–július 10. között végezttem el. A megbolygatott terület nagysága 5700 m², ebből 1852 m²-t sikerült feltárni. További 297 m² nagyságú részen a felületet megnyestük, és az itt előkerült objektumok foltjait a geodéziai felmérésen rögzítettük.

Összesen 53 objektumot tudtunk kibontani. Közülük az 5. számú nagy valószínűséggel földbe ásozott építmény részlete, és a vatyai kultúrához sorolható. Sajnos, annyira kis része esett a feltárható területbe, hogy alakját és szerkezetét nem lehetett tisztázni. A 42. számú kemencének csak a feneké maradt meg, ennek alapozását apró kavicsokból készítették. A betöltéséből előkerült, kézzel formált fazék töredékéről a későbbi vizsgálat döntheti el, hogy római kori vagy népvándorlás kori. A többi objektum hulladékgödör, kor szerinti megoszlásuk a következő: 5 gödörben a badeni kultúra klasszikus szakaszának kerámiája volt. 8 gödör bronzkori, valószínűleg a vatyai kultúrához tartozik (ezekből kisszámú és kevésbé jellegzetes leletanyag van). A 49. gödör-

ben a halomsíros kultúra jellegzetes cserepei voltak. Két gödör valószínűleg kelta. 20 gödör szarmata cserepeket tartalmazott, kettőben egy-egy kis sigillata töredék is volt. Két gödörben kvád jellegű cserepeket találtunk. A késő népvándorlás korhoz (8–9. sz.) sorolható két gödör. Három gödör annyira kevés és jellegtelen cserepet tartalmazott, hogy a koruk bizonytalan. Nyolc gödörben (gödöraljban) nem volt kerámia. A leletanyag összetétele megfelel a korábbi kutatásokból, illetve terepbejárásokból ismertnek; csupán újkőkori cserepek nem kerültek elő.

Megjegyzendő, hogy a feltárás előtt, a lehumusztolt felületen megfigyelt „2. sír” szintén hulladékgödörnek bizonyult, és az itt előkerült csontok nem ember-, hanem állatcsontok.

KŐVÁRI KLÁRA

104. Dunakeszi, Malom-árok

(MRT 9. k. 5/11.)

(Pest megye) A, Ú

A terepbejárásakor megfigyelt avar telep területén pincetomb kiemelése során végeztünk régészeti megfigyelést és megelőző kutatást a 02/24 hrsz. telken. Előkerült két gödör és egy árok. Az 1. számú gödör lelet nélküli volt, a 2. számú gödör az árokból nyílt, foltjának színe teljesen egyöntetű volt az árokéval, amelynek alján II. világháborús bombát találtunk. E gödörben találtunk avar kori cserepet, mint ahogy találtunk a nyilvánvalóan világháborús lövészárókban és felső bolygatott humuszos rétegekben is.

TETTAMANTI SAROLTA

105. Dunakeszi, Nadas

(Pest megye) R, LT

Leelőhelyünk Budapest és Dunakeszi határán, már Dunakeszi területén a 2A út káposztásmegyéri lehajtójától É-ra a Dunakeszi, Székes-dűlő lelőhely közvetlen szomszédságában, az Óceán-árokotól K-re fekszik. Leletmentésünk a Székes-dűlőn építendő Auchan áruházhoz vezető lehajtó nyomvonalán folyt. Kutatásunk előzményeként M. Virágh Zsuzsanna a mostani ásáshoz közvetlenül kapcsolódó területen 1995-ben egy rézkori település erősen bújtatott objektumait tárta fel.

2000. szeptember 4–23-ig tartó ásatásunk a korábbi kutatásokhoz hasonló eredményeket hozott. A felszíni humusz a feltárt, mintegy 1500 m²-es területen korábbi földmunkák során erősen sérültnak bizonyult, a korábban itt végzett földkitermelés következtében időnként teljesen hiányzott. A felület egy részét később 20. századi hulladékkal töltötték fel, amely viszonylag nagy mennyiségben került elő az ásás során. A feltárt terület két kisebb, É-D irányú dombhátra esett. Az épen maradt részeken foltokban vörösbarna, 20–40 cm vastag homok alkotta a felszínt, amelyből szórványosan őskori, többnyire rézkori cserepek kerültek elő. Ezen kívül em-

lítést érdemel még egy grafított edény peremtöredéke, amely a kelta korra datálható. Ásatásunk során több gödröt és árkot találtunk, de ezek legnagyobb részt újkoriaknak bizonyultak. Az egyetlen, bolygatott őskori objektumból két, szépen díszített és formált, nagyméretű orsógomb került elő, mindkettő a badeni kultúrából származik.

Szórványos őskori, többnyire szintén rézkori edénytöredékeket találtunk az ásatástól É-ra fekvő felszántott területen is, de objektumok nyomai itt sem jelentek.

A lelőhely feltártnak tekinthető.

HORVÁTH LÁSZLÓ ANDRÁS

106. Dunakeszi, Székes-dűlő

A részletes jelentést lásd a 5–18. oldalon.

(Pest megye) U, R, B, LT

HORVÁTH LÁSZLÓ ANDRÁS – SZILAS GÁBOR –
ENDRŐDI ANNA – HORVÁTH M. ATTILA

107. Dunaszekcső, castellum

(Baranya megye) Rő

A 2000. évi ásatás június 26. és július 21. között, a római kori castellum körüli ásatások 3. évada volt, így a kiválasztott ásatási felületekről már rendelkezünk előismeretekkel.

A Püspökhegyen feltárt tavalyi 4 sír mellé idén újabb kettőt találtunk meg. A temetőről alkotott képünket az újabb leletek jelentősen nem változtatták meg: a sírok irányítása, a kezek tartása az újabb sírokkal kiegészülve sem mutat egységes képet. Az ideai sírmellékletek is a 4. század 2. feléből valók. A sírok alatt talált telepnyomok korát pedig továbbra is az 1. századra tehetjük.

A Szent János-hegyen 2000-ben is az egykori vicust kutattuk. Folytattuk a tavalyi kutatóárkos megfigyeléseket, valamint három szelvényt is nyitottunk. Az 1/1–1/3. szelvényekben nagyjából 3 egymást váltó korszakot különítettünk el, melyek egy igen kis időtávon belül követték egymást. A legkésőbbi, az 5. század elejére tehető időszak gödrei, azt megelőzték a 4. század második felének épületrétegei, legkorábban pedig a szintén 4. századra tehető pékműhely volt a kemencékkel és gabonatarló gödrökkel. Az 1/3. szelvény Ny-i részén azonban egy mesterséges, mély árkot találtunk, mely már a római kor elején is létezhetett, hiszen később a kemencéket ennek az ároknak a K-i falába mélyítették be. Az árok betöltése vegyes, kevert. A felső 1 m-es rétegben 19. századi ezüstpénzek is voltak, ami azt mutatja, hogy az ároknak még a múlt században is volt valami markánsabb mélysége. Ma már csupán egy kisebb dellés látszik a felszínen. Korai római rétegeket tehát két helyen találtunk: az 1999. évi 1. kutatóárok D-i részén, az 1. szelvényben levő omladékfal alatt, valamint a 2000. évi 2. kutatóárok 3. szakaszának Ny-i felében és az 1/3. szelvény Ny-i harmadában. A szubhumusz fölött szórványos őskori cserepekkel datálha-

tó őskori termőréteg volt, bármiféle objektum, vagy jelenség nélkül.

GÁBOR OLIVÉR

108. Dunaszekcső határa

(Baranya megye) LT, Rő, Á, Kk

2000. július 6-án terepbejárást végeztem a dunaszekcsői határban. Az alábbi lelőhelyeket sikerült meghatározni:

Bőváros – A falutól ÉK-re álló Szentháromság kápolnától É-ra szőlő található. A szőlősorok között ritkán kődarabok hevernek. A nagyobbakat a szőlősor végére kihordták és itt a dűlőút mellett hevernek. A kőkeresztől É-ra mintegy 150–200 méterre sűrűsödnek ezek a jelenségek, itt lehetett a templom. A dűlőúttól K-re, egészen a Duna felé szakadozott partig kertek vannak. Itt 500–600 m hosszan és 150–180 m szélesen található késő középkori cserép. Ez még a Szentháromság kápolnától D-re is áterjed. Ennek a területnek a K-i végén meredeken szakad le a part a Duna felé. Itt kerültek elő az Árpád-házi és a szlavón pénzek.

Gyerma – A községtől ÉNy-ra egy félkör alakú, kb. 400–500 m átmérőjű domb belső (keleti) katlanában, viszonylag sűrűn kelta cserepek hevertek a felszínen. A terület nagy részét, a dűlőúttól D-re kukorica borítja, ezért az észlelési körülmények nem a legideálisabbak. Helybéli vezetőm szerint, aki gyermekkorá óta itt lakik, és figyelemmel kíséri a területet, a tavaszi szántásban fekete-szürke hamus foltok mutatkoznak, melyeknek átmérője 9–10 méter, de a domb tetején összefüggőek, s az 50 métert is meghaladják. Most találtunk két átégett piros-vörös foltot, melyek égésből származnak (tűzhely?).

A dűlőút É-i oldalán, az úttól 110–130 méterre római cserepek, bélyeges tetőcserép került elő, 150–170 × 60–80 m nagyságú területen. Itt valószínűleg római villa állott.

Martincza – A K-Ny-i irányú dűlőúttól É-ra lévő heretáblán kevés kelta cserepet találtunk. Az úttól D-re erőteljesen kiemelkedő domb van, mely K felé erősen lejt, majd az egész terepet a Belsőrétnek nevezett patak zárja. A domb tetején, több száz m²-es területen kő, cserép és emberi csont hever. Ez lehetett az egykori Szent Márton falu helye és temploma.

Óreghegy – A Bátaszék–Mohácsi műúttól K-re, Bátához közel elterülő magaslaton kelta cserepek hevertek, melyeket a D-re lejtő völgy mindkét oldalán tudunk követni.

KŐHEGYI MIHÁLY

109. Dunaújváros, Vicus

(Pest megye) Ø

2000. november 13–17. között az Intercisa Múzeum megelőző feltárást végzett a 451/66 hrsz. telken, mely az egykori római kori polgári település pereméhez tartozott. A hírközlési kábel fektetéséhez szükséges árok mélysége 70 cm, hossza 110 m volt. A feltárás során régészeti objektumot nem találtunk, az árokból kizárólag

20. századi építési hulladék került elő. Megállapítható volt, hogy a Domanovszky téren a Római városrész építéskor jelentős mennyiségű földet hordtak az eredeti felszínre. A feltárás során ellenőriztük a vicus közelében nyitott többi árokszakaszt, de régészeti lelet ezekből sem került elő.

BÚZA ANDREA – KESZI TAMÁS

110. Ecsegfalva, 23. sz. lelőhely

(Békés megye) U

A lelőhelyen augusztus 22. és szeptember 27. között folytattunk ásatásokat a Cardiff University, az MTA Régészeti Intézete és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum közötti megegyezés alapján, a megfelelő magyar hatóságok (Ecsegfalva község, a Körös-Maros Vidéki Nemzeti Park, Kulturális Örökség Igazgatóság) engedélyével. Az ásatási csapatot 22 egyetemi hallgató alkotta, köztük 3 magyar hallgatóval. Magyar, brit és cseh specialisták szintén részt vettek a munkában. A 2000 és 2001-es évekre az ásatási munkát és a feldolgozást az Arts and Humanities Research Board (London), a The British Academy, a The Society of Antiquaries of London és a Cardiff University anyagi támogatása tette lehetővé.

2000-ben az ásatás kizárólag a 23. sz. lelőhelyre (az MRT 6. terminológiája szerint) koncentrált. Három kutatóárkot nyitottunk: A, B és C. Az A és B felületeket újranyitottuk, mivel azokban a feltárást már 1999-ben megkezdtük; a C felület új, az előzőktől valamivel délebbre. Minden felületet finom kézi bontással tártunk fel, minden leletet kontextusa és rétege, valamint 1×1 méteres négyzetek szerint dokumentáltunk; ezen felül bizonyos kontextusokba a leleteket egyenként is lerajzoltuk. A kiásott föld nagy részét 4 mm-es szitán átrostáltuk, bizonyos mintákat pedig flotáltunk, néha 250 mikronos szitákkal.

Az A felületen az ásatást befejeztük, dokumentáltuk, és a kutatóárkot visszatemettük. A B felületet változó mértékben tártuk fel, és 2001-ben fogjuk befejezni; télre azonban visszatemettük. A C felületen próba-ásatásokat végeztünk bizonyos kiválasztott négyzetekben, amelyet 2001-ben fogunk befejezni; ezt a felszínt is visszatemettük a télre.

A leleteket a feltárással párhuzamosan megmostuk és katalogizáltuk. További elemzés céljából minden leletet Budapesten és Szegeden raktározunk.

A 2000. évi ásatási idény fő eredménye a megtelepedési réteg vastagságának és a leletek gazdagságának megállapítása volt a település központjában, Ecsegfalva 23B lelőhelyen, valamint annak kimutatása, hogy a felszíni megtelepedési réteg milyen módon kapcsolható az altalajban jelentkező objektumokhoz, többek között a nagyobb gödrökhöz. Továbbá az is egyre világosabbá válik, hogy a 23B felület különleges helyzete a lelőhely központjában nem ismétlődik meg a periférikusabbban elhelyezkedő 23A és 23C felületeken. A 23B felület, a mágneses anomáliák központi halmaza – mint azt az

1998–99-es geofizikai felmérés kimutatta – egy kb. 30×50 m-es terület. Ez a közvetlen környéken a legmagasabb pont, amit dr. Sümei Pál (JATE, Szeged) és dr. Mark Gillings (Leicester University) felmérései is megerősítettek. A 23A és 23C felületek valamivel alacsonyabban helyezkednek el, a 23A közelebb a Kiri-tó meanderéhez, a 23C kicsit távolabb a Kiri-tó peremén futó töltés mentén. Mindkét felszín kisebb mágneses anomáliát mutató területen fekszik, azonban felszíni leletek bőségesen jelentkeztek. Így egyrészt kilehetett mutatni, hogy egy Körös lelőhely, amely a terepbejárások és a geofizikai felmérés alapján legalább 150 m hosszú, lebontható kisebb, a megtelepedés, és feltehetőleg az aktivitások eltérő intenzitását mutató területekre, másrészt megállapíthatóvá vált, hogy ennek a lelőhelynek a központja kifejezetten jó állapotban maradt meg.

PROFESSOR ALASDAIR WHITTLE – ZALAI GAÁL ISTVÁN

111. Eger, Valide Szultána (török) fürdő

(Heves megye) Tő

Az 1998-as megegyezés után a fürdő fűtőkamrájának végfalára épített újkori épület falát elbontották, majd az épület helyreállítása a műemlék fürdő-romjai javára megtörtént.

E munka ugyan jórészt bontási és építési kőműves munka volt, de a fürdőegyüttes közelsége miatt állandó régészeti felügyeletet láttunk el. Szinte végig régészeti szakmai irányítással, és szükséges dokumentálással folyt a munka. Fontos eredménynek tekintjük, hogy a fürdő fűtőkamrájának megmaradt falmaradványától 280 cm távolságra, s teljes hosszában megépült egy véd-támfal, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a fürdő eredeti, még megmaradt déli végfalát (fűtőkamra végfala) biztonságosan megkutassuk és dokumentáljuk. Ez utóbbi munkát a kőművesmunka végeztével ez év novemberében és decemberében az OMvH Műemlékfelügyeleti Igazgatósága hozzájárulásával eredménnyel végeztük.

A szomszédos támfal építése során a DNy-i külső falszögletben, a falcsatlakozás külső sarkánál vélhetően a város különböző részeiről összegyűjtött több török turban alakú sírkőre akadtunk (ún. „depőlelet”). Előkerüléskor dokumentáltuk, majd a Dobó utcai kőtárba szállítottuk. A fal és a támfal közötti feltöltésben sok 18–19. századi cseréptöredéket is összegyűjtöttünk.

Fő kutatási feladatunk a fűtőkamra nyugati végfalban lévő, még belső metszetében látható ajtónyílás (egykori bejárat?) meghatározása és megmaradt részleteinek dokumentálása volt. Ehhez kapcsolódott a kőművesmunka során a fal mellett meghagyott törmelék kibontása, metszetviszonyok rögzítése (felmérés és fotó) stb. Ennek jó részét december elejére már el is végeztük. Lebontottuk a fürdő déli fala mellett meghagyott újkori falak köveit, ellenőrizve az egykori alapfal szerkezeti viszonyait, majd a fölösleges törmelék konténerrel elszállítottuk. A feltételezett bejáratnál kétoldalt jól megfigyelhetők a bejáratot jelző alapfal-

kiugrások. Ugyancsak jól megfigyelhető és dokumentálható a belső alapfalvonalban a fűtőkamra egykori padozatát jelző kiugró alapfal szintje is. Azonosítottuk az egykori bejárat megmaradt oldalrészleteit. Sajnos ezt csak néhány terméskő jelzi. Követhető viszont a küszöbszint, amely a már megfigyelt belső padozatszint felett két 20 cm-es lépcsővel csatlakozott. A déli mai udvari falsarok külső szögletet az ajtótól egy 30-as szélességű kőszorral bentebb ugratták.

Érdekesség, hogy a sarok alatt megtaláltuk a 15–16. századi rétegeket, ahol korabeli falmaradványokat figyeltünk meg. Jelen pillanatban nem feladatunk ennek teljes feltárása. De az itt megfigyelt régészeti anomáliákat dokumentáltuk.

Fontos megjegyeznünk, hogy a délnyugat falszögletet és a fűtőkamra Ny-i falsíkját egyrészt a nyugati szomszéd telek felőli lezárás, másrészt a fürdőt védő tetőszerkezet statikai tartása miatt kénytelenek voltunk békén hagyni. Ezen falrészek rajta ülnek a fürdő megmaradt egykori falmaradványain, de ezek kutatását, vizsgálatát csak a védőtető elbontásával párhuzamosan lehet elvégezni.

Konzulens: dr. Gerő Győző

FODOR LÁSZLÓ

112. Eger, Zalár József utca 11. (Heves megye) Kk

A város egykori északi úgynevezett Felnémeti kapujának közelében, a mai Piac térnél álló egyemeletes ház építését a történeti források szerint 1756-ban kezdték meg. A városban állomásozó katonaság tisztikarának elszállásolása a város kötelessége volt. Mivel a korábbi Generális ház a 18. század derekára lakhatatlanná vált, a város Pichler János György egri építőmestert bízta meg az új ház felépítésével. A legkésőbb 1761-re befejezett építkezés során alakult ki a napjainkig változatlan tömegben megmaradt kéttraktusú, egyemeletes épület. A nyugati homlokzathoz tapad az eredetileg ívekkel nyitott lépcsőház.

A 294–295 helyrajzi számú telken álló, 265 törzsszámú műemléképületen 2000-ben a falkutatás a földszinti terekre korlátozódott. A földszinti terek boltozottak, az emeletiek sík födémesek voltak. A ház szobáinak kiosztását két jegyzék alapján lehetett meghatározni. A 19. század végétől az épületben bérlakások, üzletek voltak. Ezen időszakban az eredeti kő nyílászorok nagy részét kiszécskészték. Az épületben az 1980-as évektől iskola működött, majd városi galériaként használták.

Egy 1982-ben végzett felújítás során az épület összes nyílászoróját kicserélték, a falakat a vakolattól letisztították, az emeleti falakat az iskola igénye szerint áthelyezték. A földszint – kis változtatást leszámítva – alaprajzilag változatlan maradt. A mai homlokzati kép akkor alakult ki.

LÁSZLÓ CSABA

113. Egerág, Kókapart (Baranya megye) Ró

2000 márciusában érkezett a lakossági bejelentés, miszerint Egerág Kókapart nevű részén, a szántóföldön nagy mennyiségű római tetőfedő cserép került a felszínre a szántás során.

2000. március 10–12. között – az előzetes terepszemle után – leletmentő feltárást végeztünk a területen, melynek során egy 4. századi épület alapfalaira és hypocaustum-rendszerére bukkantunk. Mivel a régészeti jelenségek annyira közel vannak a felszínhez, hogy gyakorlatilag a szántás római omlásrétegekben történik, újabb ásatásra kértünk engedélyt, hogy tisztázzuk a lelőhely pontos adatait és veszélyeztetettségének mértékét.

Az augusztus 2–18. közötti ásatást megelőzően redukciós tahiméterrel felmértük a terepet, a leendő ásatási réteget pedig 4×4 m-es szelvényekre osztottuk oly módon, hogy a márciusi 2. árok É-i oldala a szelvényhálózatban egyben két szelvény (4/2 és 4/3) É-i határát alkossa. Ezek után megnyitottuk az augusztusra tervezett ásatás négy szelvényét, melyek összfelülete így – a tanúfalakat leszámítva – 64 m².

A feltárás során egy nagyméretű épület (valószínűleg) központi (legalább 7×11 m-es) helyiségének mintegy felét sikerült feltárnunk. A helyiség másik fele a feltárt szelvényektől É-ra, a márciusban megfigyelt, K-Ny-i irányú negatív falig húzódhatott. A helyiség K-i felében elsősorban a 4/3. és 5/3. szelvények felületén kiterjedt omladékréteget találtunk, mely viszont a Ny-i szelvényekben, mivel a felszín arra lejt és így elszántották, már nem volt követhető. A márciusi 2. árokra (a hypocaustum-rendszer K-Ny-i irányú fűtőcsatornájára) merőlegesen sikerült megfigyelni és dokumentálni egy másik fűtőcsatornát, mely a helyiség K-i fala mentén húzódott. Ehhez hasonló, É-D-i irányú fűtőcsatorna futhatott a K-i fal mentén a 3/3. szelvényben is, de a K-i fal É-i folytatását csak negatívban figyelhettük meg; a követ valószínűleg kitermelték és talán a fűtőcsatorna is elpusztult.

A fűtésrendszer mellett feltártuk a helyiség K-i és D-i falát, melyek a kereszteződésük után továbbhaladnak D-i, illetve K-i irányban, az 5/3. szelvény metszetalában. Ezáltal bizonyosak lehetünk, hogy a helyiség egy nagyobb épület (komplexum) része, melynek további helyiségei a feltárt területtől É-ra, K-re és D-re találhatóak, mintegy 20–25 cm-rel a talajfelszín alatt.

A helyiség Ny-i falát ugyan nem sikerült megtalálni; valószínűleg az 5/2. szelvény Ny-i metszetalától nem messze húzódhat É-D-i irányban, amire a szelvény D-i metszetalának Ny-i végében, az átszántott talajrétegben látható meszes törmelék sűrűsödése enged következtetni. A két Ny-i szelvényben a szántás gyakorlatilag az érintetlen altalajig elpusztította a jelenséget, így ott a jövőben is legfeljebb a mélyebb alapozású falak nyomvonalát lehet feltárni.

Mivel a szántásmélység közvetlenül a római réteget veszélyezteti, a lelőhely Ny-i felében egyre keve-

sebb az esély arra, hogy jól dokumentálható jelenségeket tárhassunk fel. A feltárt felület Ny-i egyharmadában az átszántott talajréteg alatt már közvetlenül az agyagos altalaj található, legjobb esetben az enyhe lejtőn kissé talán mélyebben alapozott falak nyomvonalát tárhatjuk fel a jövőben. Ugyanakkor a feltárt területtől K-re – az emelkedő miatt – egyre épebb és magasabbra feljövő falak várhatók, de a szántás itt is mindenhol közvetlenül a római rétegeket érinti.

Konzulens: Katona-Győr Zsuzsa.

POZSÁRKÓ CSABA

114. Emőd, Arany János utca 68.

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

Az Emődöt főutcájaként átszelő 3-as főút – a településen belül Arany János utca – D-i oldalán az István-majori elágazástól mintegy 150 m-re Ny-ralévő, 68. számú telken két ház áll. E házak közül a keletebbre lévő épület előtt, az országút és a ház É-i homlokzata között, kb. K-Ny-i irányban futó csatornaárok kidobott földjében régészeti leleteket találtunk.

Az igen kisszámú, erodált felületű edénytöredékekből álló anyag egyértelműen az őskorból származik, ennél pontosabb kormeghatározást jellegzetes darab hiányában igen nehéz adni.

Mivel a terület épületekkel, úttal és járdával fedett, a lelőhely kiterjedését megállapítani nem tudtam. Negatív adat lehet, hogy a főút mentén megásott csatornaárok közül a fentem kívül egyetlen helyen sem találtunk leleteket. Sajnos szemléim idején a szennyvízárkok döntő többsége már betemetett állapotban volt, így azok betöltését, metszetalait nem láthattam.

PASZTERNÁK ISTVÁN

115. Esztergom, Ősi-barlang

(Komárom-Esztergom megye) R, B

2000. március 12-én terepbejárást végeztünk a Klastrompuszta felett emelkedő Csévi-szirtek alatt nyíló Ősi-barlangban. A barlang a szirtek déli oldalán, a Legény- és a Leány-barlang közelében, ez utóbbival körülbelül egy magasságban (500 m tszf.), a Bivak-barlang alatt nyílik. Jelenleg igen szűk, a felszínre felszakadó kürtőn át lehet megközelíteni. Korábban feltehetőleg másik bejárata is volt: a barlang DNy-i részén a járatokat hatalmas omlások zárják le. A felszíni lejtővel összevetve ezen a részen hajdani, beszakadt bejáratozatot lehet feltételezni. A barlang fenekét mindenhol törmelék borítja, amely feltehetőleg a bejáratot elfedő omlással hozható összefüggésbe. Az omlás meglehetősen régen (feltehetően még az őskorban) megtörtént: erre mutat, hogy a Fáklyás-teremben az omladékot vastag cseppkőfolyás fedi. Ez tette lehetővé, hogy a barlang az őskor óta, legalábbis az ember által, érintetlenül megmaradjon és a kincskeresők, valamint a század első felének nagy barlangi ásatásai megkíméljék az (ismeretlen vastagságú és korú) kitöltést.

A barlangot 1999. februárjában fedezte fel az Ariadne Karszt- és Barlangkutató Egyesület. Az egyesület egyik tagja, Deák István tájékoztatott minket a barlangból származó leletekről, illetve az egyesület segítségével jártunk a fenti időpontban a barlangban. Segítő-készségüket ezúton is köszönjük.

Már a felfedezést követő első bejárás során emberi csontokat és cseréptöredékeket találtak. A később Csontkamrának nevezett fülkében in situ emberi csontok, illetve többé-kevésbé ép edények hevertek a felszínen. A barlangászok a lehetőségekhez képest a lehető legprecízebben dokumentálták a leleteket és a körülményeket (fényképek, dia, videó, felülnézeti rajz).

A cserepek először a Duna-Ipoly Nemzeti Parkhoz, majd az esztergomi múzeumba kerültek, ahol azokat a badeni kultúrába sorolták (leltári szám: 99.59.1–16.). Az emberi maradványok jelenleg a Magyar Állami Földtani Intézetben vannak.

Az állati és emberi csontok mellett egyéb jelenségek is az ember barlangban tartózkodására utalnak. A cseppköveket több helyen szemmel láthatóan szándékosan letörték, máshol a falakon korom nyomait lehetett megfigyelni.

A szóban forgó bejárás alkalmával több pontról gyűjtöttünk leleteket: cserepeket, változatos megtartású és színű ember- és állatcsontokat. A csontok egy része valószínűleg emberi behatásra került a barlangba, míg mások (pl. a róka és a borz) esetében ez gyakorlatilag kizárható.

A barlang jelenlegi legmélyebb pontján (Fáklyás-terem) csonttöredékeket (köztük valószínűleg emberi csontokat is), máshonnan egy perem- és egy oldaltöredéket gyűjtöttünk. A bejárati terem és a Fáklyás-terem közötti lapos folyosón recensnek tűnő csontokat, megint máshol feltehetően róka maradványokat és két cserepet találtunk. A bejárati teremben több, köztük néhány összeilleszthető emberi koponyatetőt szedtünk fel az omladékból. Végül az Érintetlen-fülkében a felszínen több ujjperccsont hevert.

A barlangban általunk talált cserepek közül a 2. sz. ponton, gyűjtött díszítetlen töredékek leginkább a bronzkorba sorolhatók, a Csontkamrában és a 7. sz. ponton talált simított felületű perem- és oldaltöredék esetleg badeni.

A barlangban talált csontokat Bartosiewicz László (ELTE BTK Régészettudományi Intézet) határozta meg. A leletanyag változatos megtartású, több háziállat csontját is tartalmazza. Ez utóbbiak közül a ragadozók maradványai akár a közelmúltban élt kóbor állatokéi is lehetnek. Figyelemre méltó a juh összetartozó lábvégsontjainak jelenléte, valamint a számos embercsont.

Az állatcsontok és a cserepek az Érintetlen-fülke és a Csontkamra kivételével valószínűleg áthalmazott helyzetben vannak: leginkább a járatok szélén, szűk hasadékokban, a periférikus helyeken lehet rájuk bukanni.

Véleményünk szerint a barlang érintetlensége, valamint a már eddig is előkerült régészeti és antropoló-

giai anyag miatt a természetvédelmi mellett fokozottan rászorulna a régészeti védelemre is.

CSENGERI PIROSKA – MARKÓ ANDRÁS

116. Esztergom, Vár, északi rondella

(Komárom-Esztergom megye) Kk, Ű

A Millenniumi Bizottság úgy határozott, hogy az államalapítás méltó megünneplése keretében fel kell állítani az esztergomi vár északi rondelláján Melocco Miklós nagyméretű szobrát. A tervezett 60 tonnás tömeg miatt előzetes statikai vizsgálatokra volt szükség, mely során alkalmunk volt megvizsgálni a 17. századi, török építésű rondella belső területét.

A munkák során kiderült, hogy a 19. század első felében az ide felépített érseki vízmű alapozásakor a védmű teljes belső feltöltését kiemelték, s a felszabaduló teret jórészt kitöltötték az újonnan épített alapfalakkal. A rendelkezésünkre álló szabad részekben megállapíthattuk, hogy 6 m mélységig 19. századi feltöltés van, szórványos középkori kőtöredékekkel, s az egyedül értékelhető, megmaradt műformák a bástya testében kialakított 17. századi, utólag elfalazott ágyúkamrák maradtak. Bár a két állás közül a K-it utólag esőbeállónak átalakították, a Ny-i a mai napig nagyrészt érintetlen állapotban maradt meg. Falait jórészt nagyméretű kváderkövek alkotják, s több, másodlagosan felhasznált faragvány is beépítésre került, melyek valószínűleg az 1594–1605 közötti ostromok során összedőlt épületekből származnak.

A kutatások során 17. századnál korábbi falak nem kerültek elő, így sem a 16. századi északi védmű, sem a középkori vár északi lezárásának formájára nem nyertünk adatokat.

TOLNAI GERGELY

117. Esztergom, Zsidód

(MRT 5. k. 8/30. lh.)

(Komárom-Esztergom megye) Á

A 2000. évi feltárás az 1999-ben elkezdett, a 10-es tehermentesítő út építésével kapcsolatos leletmentő ásatás befejezése volt, amelyet a Magyar Mezőgazdasági Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával végeztünk.

Az idén is a templom DNy-i oldalán, a temető szélén dolgoztunk a tavaly nyitott C–CXIII. szelvényekben. Már tavaly láttuk, hogy elértük a temető DNy-i szélét, amelyet D-ről egy egykori, de mára már feltöltődött patakmeder, Ny-ról pedig egy abba torkolló temetőárok zár le.

A patak és a temetőárok által közbezárt szögben még 44 sírt bontottunk ki, s ezzel a feltárt sírok száma 819-re nőtt. A sírmellékletek szegényesek voltak, de a hitvilágukra és a sírgödörök formájára sikerült újabb megfigyeléseket tenni. Ezen a részen több sírgödör padkás kiképzésű volt. A sír foltja egy lekerekített sarkú, hosszúkás, sötétebb foltban jelentkezett, amely aztán változó mélységben egyszer csak leszűkült olyannyira, hogy a halott alig fért el benne. Az így képződött padkán több

esetben egy-egy párhuzamos, a sírgödörre keresztirányban fektetett gerendák nyomait figyeltük meg.

Esztergom-Zsidód a legteljesebben feltárt hazai Árpád-kori templom körüli temetők közé tartozik. Jelenleg 4–5%-a feltáratlan, amely a 11. sz. út alá húzódik, de a 10-es elkerülő út megépítésével talán majd erre is sor kerülhet.

A félköríves szentélyzáródású kistemplomot körbevevő temetőt É-ről egy keskeny, sekély árok zárja le, amely DK-en a fent említett patakba fut. D-en a patak képezi a temető határát, amelybe DNy-on a temetőt Ny-ról lezáró széles temetőárok fut bele, amely ÉNy-ra a település irányába folytatódik.

A CV. szelvényben a patakmederre merőlegesen 80 cm széles kutatóárkot húztunk, amit a patak aljáig le-mélyítettünk. A CI–CIX. szelvényekben pedig a temetőárkot bontottuk ki. A patak és a temetőárok betöltése jól megfigyelhetően eltért egymástól. Az árok sötétbarna, laza, ugyanakkor agyagos betöltését sárga agyagszemek tarkították. Míg a patak betöltése zsiros tapintású, szürkés-fekete agyag, az alján iszappal. Mindkét betöltésben találtunk viszont Árpád-kori kerámiadarabokat, ami arra enged következtetni, hogy az Árpád-korban mindkettő nyitott volt.

Az árok és a patakmeder betöltéséből, valamint a sírok betöltéséből is földmintákat vettünk környezetrégészeti vizsgálatokra.

Az ásatáson közreműködtek: Torma Andrea archeobotanikus, Aszt Ágnes régész, Kemp Károly restaurátor, Hajnal Zsuzsa és Földesi Szilvia régészhallgatók.

MOLNÁR ERZSÉBET

118. Érd, Ófalu, római vagy mély út

(MRT 7. k. 9/19. lh.)

(Pest megye) Ű

A korábban római útnak tartott kőburkolatú útszakaszcsoport régészeti módszerekkel megállapítható volt, hogy a vékony sóderes útalapozás és a kőburkolat a legújabb korban készült. Ezt támasztotta alá a helyiek beszámolója, amely szerint az utat az 1930-as évek elején, katonai erővel építették.

A vékony sóderes útalapozás alatt mindkét kutatóárcunkban közvetlenül az agyagos talaj következett. Régészeti szempontból értékelhető leletanyag – a legújabb kori tárgyakat leszámítva nem került elő. Valószínű azonban, hogy ha az út mai burkolata nem is, de a nyomvonala már a római kortól használatban lehetett. Ez volt ugyanis az egyetlen feljutási lehetőség a fennsíkra.

MRÁV ZSOLT

119. Érsekcsanád, Szent György-dűlő

(Bács-Kiskun megye) Á, Kö

A községtől nyugatra, már az ártérben fekvő területen, az egykori Szent György falu helyét kerestük. Innen kerültek a bajai múzeumba korábban avar és bronzkori leletek. A lelőhely az Érsekcsanád és a hajóállomás közötti út északi felén, a Duna-völgyi Csatornától Ny-ra,

az úttól É-ra található. A terület homokbuckás. Az újonnan ültetett erdőtől Ny-ra, közvetlenül mellette húzódik egy É-D irányú domb, kb. 400–500 méter hosszán. Ezen Árpád-kori kerámiát – közte cserépbogrács peremet – gyűjtöttünk. Tégladarabok is akadnak. Tőle Ny-ra van egy kb. 20 m széles völgy, majd ismét egy É-D irányú enyhe emelkedés. Ezen is találtunk Árpád-kori cserepeket. A közte lévő völgyben csak gyéren. Olyan, mintha egy település két utcája húzódott volna a két dombon. A Ny-i domb északi felén sűrűbben feküdtek téglák, de nem volt olyan benyomásom, hogy ez lenne a késő középkori templom helye. A műúthoz közelebb lévő erdőben lehetett a templom, mert itt néhány évvel ezelőtt csontvázat találtak. Talán ez a templom és a körülötte fekvő temető helye. Az erdő miatt a jelenségek nem figyelhetők meg jól.

A dűlő neve most is Szent György-dűlő. Aligha kétséges, hogy az egykori falu nevét őrzi. Csanád Szent György néven fordul elő egy perben, 1396-ban. A leletek szerint Árpád-kori előzménye is volt. A török alatt még lakták, de a 17. században elpusztult.

KŐHEGYI MIHÁLY

120. Értény, Képesfai-dűlő (Tolna megye) Kö

A nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

A Képesfai-dűlőben a már teljesen elszántott erődítés mos sem mutatkozott jobban, újabb adatokat nem nyertem.

MIKLÓS ZSUZSA

121. Fábiánsebestyén határa

(Csongrád megye) Ó, U, R, B, V, Szk, LT, Sza, Ge, A, Á, Kk
A település K-i határrészében Szarka József szegedi régészhallgató végzett terepbejárást 2000. október 7. és november 18. között. Munkája során összesen 15 lelőhelyet regisztrált. A felszínen talált telepnymok, elsősorban kerámia alapján a Varga-dűlőben egy újkőkori, a Külső-dűlőben négy szarmata, a Mucsi-háton két (egy szarmata, és egy őskori illetve Árpád-kori) lelőhelyet határozott meg. A Köztemetőben, a Fábiánsebestyén–Meszses, a Fábiánsebestyén–Szentés, a Fábiánsebestyén–Eperjes, a Fábiánsebestyén–Orosháza közötti műutakmentén, valamint a B-IV. jelű táblában egy-egy szarmata; a Traj-dűlőben egy Árpád-kori, és a Kocziczky-major területén egy vaskori lelőhelyet vett jegyzékbe.

A település Ny-i határrészén Pap Ildikó Katalin végzett terepbejárást 2000. február-márciusban illetve

októberben. Munkája során a Belső-dűlőben 10 lelőhelyen őskori, neolit, bronzkori, szarmata, germán, avar és Árpád-kori kerámiát gyűjtött. A Külső-dűlőben három lelőhelyet különített el, amelyeken rézkori, bronzkori, szkíta, kelta, szarmata, gepida, avar, Árpád-kori és középkori telepjelenségeket regisztrált. A Pusztatemplom nevű határrészben két, őskori, szkíta, szarmata, germán, Árpád-kori és késő középkori emlékanyaggal jellemzett lelőhelyet határozott meg.

A leletanyag a szentesi Koszta József Múzeumba került.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

122. Fábiánsebestyén, Pusztatemplom

(Csongrád megye) Kö

A község határának nyugati részén, a Kórógy-ér bal oldali, déli partján egy 5 m magas halmon állt a középkori község téglából épült plébániatemploma, melynek napjainkra a felszínen eredeti helyén csak a délnyugati, déli sarka maradt ránk mintegy 2,5 m magasan, valamint a hajó végfalának és oldalfalának egy-egy kis csonkja a saroktámpillérrel együtt. A teljes megmaradt szakaszon rézsús lábázat figyelhető meg, felette esetleg idomtégglákból kiképzett hengertag futhatott körbe, amelyet az erózió napjainkra teljesen lekoptatott.

2000. május 29. és július 7. között végzett kutatásunkat a Nemzeti Örökség Program keretén belül, annak anyagi támogatásával folytattuk. Elsődleges célunk annak kiderítése volt, hogy a jelenlegi felszín alatt mennyi maradt meg az alapfalakból, s hogy a remélt maradványok révén adatokat nyerjünk az egykori templom méretére, kiterjedésére és esetleg az építéstörténetére vonatkozóan. Reményeink elsősorban a déli részen teljesültek, itt néhány cm-es hiátus kivételével helyenként roncsoltan, de folyamatosan kirajzolódott a hajó és a szentély sárga, döngölt agyagból kiképzett alapozása. Agyagalapozás rajzolta ki a déli oldalon a hajó és a szentély csatlakozásánál levő támpillért. A szentélyhez délkeletről csatlakozó támpillérnek ugyancsak agyagalapozása volt, de megmaradt úsztatott habarcsba ágyazott tégladarabokból kiképzett magja. Az északi, északnyugati részen az ott levő két magassági, illetve háromszögelési pont miatt nem áshattunk mélyre. Mivel az agyagozás azonban itt csaknem a felszínig tart, a hajó északnyugati, északi fala helyének megállapítása sem jelentett gondot.

A szentély északi oldala azonban olyan mértékű és mélységű károsodást szenvedett el, hogy a fal futása ezen a részen csak kikövetkeztethető, kiserkeszthető. Ennek ellenére sikerült az északelet felől csatlakozó támpillérnek a legalsó részét megfigyelni. A hajó északnyugati sarkán viszont, ha volt is támpillér, az a későbbiek során megsemmisült.

A templom főbb jellemzői, méretei meglehetősen pontosan meghatározhatók: viszonylag kis épület rajzolódik ki. Hossztengelyének tájolása jelentősen eltér a K-Ny-i iránytól, mintegy 25°-kal észak felé (ÉK-DNY

65°). A hajó hossza 5,5 m, szélessége 4,3–4,4 m. A patkóíves szentély hossza 3 m, szélessége 2,5 m. A pontos keltezését illetően nehézségeink vannak, mivel a sírokat kevés kivétellel teljesen feldúlták, amelyeket pedig sikerült feltárni, nem tartalmaztak leletet. Nem segít ebben a bolygatott földből előkerült, Hunyadi János kormányzósága alatt vert denár (Huszár 631), párizsi kapocs és néhány kerámiatöredék sem. Így főként a szakirodalom általános megállapításaira hagyatkozhatunk, amely a patkóíves szentélyű templomokat korai-ként értékeli. A hajó és a szentély az Árpád-korban már biztosan állott. A szentély délkeleti támpilléréről az ásatási megfigyelések alapján nyilvánvaló, hogy külön, tehát minden bizonnyal később építik a szentély északi oldalához azt a sírépítményt, amely végül osszáríumként funkcionál. Belső oldalának lábazatát lépcsőzetesen képezték ki. Ennek csak ÉK-DNy-i irányú kiterjedését ismerjük (3,5 m), a másik két sarok, amely megadhatná a másik irányt is, nem esett bele feltárásunk területébe.

Köszönettel tartozom Béres Máriának, Jankovich-Bésán Dénesnek, Paszternák Istvánnak, Szatmári Imrénének és Széphegyi Lászlónak a kutatás során adott szakmai tanácsaiért.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

123. Fadd, Dombori, Molnár-tanya

(Tolna megye) Kö

Bucsányi Kálmánnal és a bejelentővel 2000. május 5-én a területre utaztunk, mely a Duna jelenlegi Fadd-Dombori töltésének keleti oldalán, az ártéri részen található, így nyugati oldalról a töltés, keleti oldaláról pedig a Duna ártéri erdősávja határolja.

A Várszeg-dűlő déli oldalán, a közelmúltban lebontott Molnár-tanya térképen is jelzett körtefa csoportjától keletre egy É-D irányú kiemelkedés húzódik, melyet egy erdősáv oszt két részre. Idő hiányában a kiemelkedésnek csak az erdősávtól északra eső részét jártuk be, ahol a felszínen 15–17. századi kézi korongolt és korongolt kerámiatöredékeket – sárga és szürke korsótöredékeket, edényfüleket, fedődarabokat és kevés mázas edénytöredéket – gyűjtöttünk. Nem találtunk viszont Árpád-kori, illetve Anjou-kori kerámiamaradványokat (legalábbis a kiemelkedés ezen északi részén).

A terület északi végén lévő, kissé elkülönült, mintegy 25×25 méter nagyságú, kissé a többenél jobban kiemelkedő részen szinte csak apró téglatörmelkeket találtunk, valószínűleg itt állhatott a település temploma.

A megtalált település területe csak a Duna átvágása után került át a dunántúli területre, korábban ez a rész az itt erős nyugati kanyart leíró folyó keleti partjára esett, csakúgy, mint a tőle délebbre található egykori Erenye, Dalocsa vagy Bogyziszló is.

GAÁL ATTILA

124. Fadd, Jeges-hegy

A részletes jelentést lásd a 47–66. oldalon.

(Tolna megye) Rő, LT, H

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

125. Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély

(Fejér megye) Ű

A Műemlékek Állami Gondnoksága megbízásából és a Károlyi József Alapítvány támogatásával 2000. július 4–14. között régészeti kutatást végeztünk a fehérvárcsurgói Károlyi-kastély parkjában, a szigeten álló egykori pavilon helyének meghatározása céljából.

A kutatás kiindulópontját, a kutatóárkok helyének megválasztását két, a II. világháború előtt készült fényképfelvétel határozta meg, amelyek tanúsága szerint a pavilon maradványai az ÉNy-DK tengelyű sziget DNy-i végén keresendők. A kutatóárkok helyének körültekintő kiválasztásának köszönhetően – miként a feltárás második szakaszában, a szelvény nyitáskor kiderült – a DNy-ÉK irányú kutatóárkok vonala a kör alaprajzú épületnek éppen a középtengelyére esett. Ennek felét kiásva megvizsgálhattuk a rétegviszonyokat és magának a maradványnak a kutatóárok falán megjelenő metszetét.

A rendelkezésünkre álló forrásokból tudjuk, hogy Károlyi György (1802–1877) már 1836-ban, a Csurgó zálogba vételét követő második évben tárgyalásokba kezdett Heinrich Koch építésszel a kastély építését, átépítését illetően, már ekkor megbeszélésre került sor a keret illetően is, amelynek beültetésére Bécsből hoztak számos növényt.

A térképes ábrázoláson először 1882-ben, a III. katonai felmérésen feltüntetett tónak és szigetnek a kialakítására a kastély 1844 és 1849 közötti átépítését követően kerülhetett sor, bizonyára ezért nem szerepel még az 1846–1847-es állapotot rögzítő 1829 és 1866 között készült II. katonai felmérésen. A tó helyének kiválasztását a talajszerkezeten is érzékelhető, erősen vízjárta környezet, az itt folyó patak helyzete határozta meg. Bizonyára a munkálatoknak a 19. század második felére tehető időszakának dokumentuma az a kék csíkkal díszített fehérmázás edénytöredék a 19. századból, amely a kutatás során a pavilon maradványának közelében került elő. Úgy tűnik, a sziget kialakítását követően – legalábbis részben – kavicssal szórták le.

A II. világháború előtt készült fényképekről ismert pavilon építésére a 20. században, a kastély Károlyi József (1884–1934) fejér megyei főispán általi átalakításához kapcsolódva, az 1911-es parkfelújításkor kerülhetett sor, melyet a Magyarországra telepedő és itt 35 arisztokrata kertet létesítő Hein János (1866–1935) kerttervező prospektusában szerepeltetett terv dokumentált. A park Hein-féle alaprajzán maga az építmény ugyan nem szerepel, de a feltárt kavicsszálasos járőfelületet azonosíthatónak tartjuk az alaprajzon látható ábrázolással. A feltárás során azonban meg kellett állapítanunk, hogy a téglából épített alapzatú pavilonnak még az alap-

falát is kiszedték. Helyét azonban a bontáskor képződött habarcstörmelék egyértelműen meghatározta. Erre szelvényvel rábontva, a kör alapzat $\frac{1}{4}$ részét fel is tártuk. A vakolattörmelékkel kitöltött árok nyomvonalának tanúsága szerint átmérője 5,5–6 m lehetett. (A pontos méretet a maradványok védelme érdekében csak a rekonstrukciókor tervezett teljes kibontás fogja megadni.) Mivel a habarcstöredékek között sárgára festett vakolatdarabokat is találtunk, joggal feltételezzük, hogy legalább az alapzat ilyen színű volt.

A pavilon egyéb sajátosságait illetően szóbeli hagyományra kell hagyatkoznunk. A Fehérvárcsurgón élő Dombai István (született 1912-ben, 1926. január 1. és 1938 szeptembere között a gróf mellett inas) beszámolója szerint az 1945 táján elpusztult épület „kő” alapon falábakon állt és bádogtető fedte. (Megjegyzendő azonban, hogy az építmény helyeként a sziget közepét jelölte meg, itt azonban az ellenőrző kutatás során épületnek semmiféle nyomát nem találtuk.)

A szigeti pavilon épülettípusa – miként a tivoli Villa d’Este kertjének kör alaprajzú Vesta-temploma és Bastie d’Urfé (Loire) 16. századi, itáliai stílusú temploma, valamint B. del Bene Civitas Veri című 1609-es művének egyik metszetén a Parnasszuson trónoló Apollónt közrefogó 5-5 „szentély” példázza – a reneszánszból felújított antik hagyományból ered, de mint a liancourti kastélypark 1654-es ábrázolása, valamint éppen a Heinféle prospektus egyik, nagy valószínűséggel a gödöllői kastély parkjára vonatkozó tervlapján látható Ámor-templom bizonyítja, a barokk kertépítészetben is fontos szerepet játszott. Az antik templom elengedhetetlen tartozéka volt az angolkerteknek is. Ezek egy csoportja oszlopok által tartott, szobor feletti kupolaként jelent meg. Ez utóbbi szoborral díszített épülettípus kútházként is előfordult, míg szobor nélküli változatára Fruman Antal 1853-as balatonfüredi kúterve szolgálhat példával. A szobor nélküli változatok – a csurgóival ellentétben – leginkább magaslatokon felállított pavilonokként tűnnek fel a kertekben, parkokban, ezek példaként pedig a hotkóci Csáky-kastély 1802-ben létesített kertjének pavilonját és a sárospataki angolkert 1826-os tervén látható építményt valamint az andornaktályai kastély pavilonját lehet idézni.

A fehérvárcsurgói pavilon tehát a parképítészet egyik összetett eredetű hagyományának, elemének, az angolkertek és tájkertek által közvetített kései példája. A vízparton felállított, a vízfelületen megcsillanó tükörképű épületnek Csurgón azonban valószínűleg nem elsősorban épületként, hanem látványi elemként volt jelentősége. Ebben a szerepben az olyan, építészeti lényegesen igényesebb alkotások iránti szükségletet volt hivatva pótolni, mint a Villa Belgiojoso kertjének temploma, az elbwieseni Venus-, a wilhelmshöhe Jussow- és a Merkur-, vagy a kismartoni Leopoldina-templom. Az archív fényképfelvételek azonban szemléletesen mutatják, hogy a szigeti pavilon látványa – majdani rekonstrukciójának köszönhetően – bizonyára jelentős mérték-

ben hozzájárul a kastélypark egykori hangulatának visszaidézéséhez.

BALÁZSIK TAMÁS

126. Felsőnyék határa

(Tolna megye) I

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 8-án pedig terepbejárást.

Liba-mező, Szerfás: A terepen megtaláltuk a légi főtől látható objektumokat, korhatározó leletek nélkül. Egy helyi adatközlő szerint a téglalap alakú kiemelkedést az 1970-es években a munkásörök lőtérnek használták. A tőle É-ra lévő barázdák valószínűleg szőlőművelés nyomai. A dombon D-i irányban az adatközlő szerint vannak még felhagyott szőlők.

Szabad-föld-dűlő: A terepbejárás során leleteket nem találtunk, a légi felvételeken látható foltokat valószínűleg gyomnövények okozhatták.

2000. június 22-én újabb légi felderítést végeztem a település fölött.

Farkasházi-dűlő: Ismeretlen korú, telekhatárként vagy dűlőrendszerként értelmezhető lineáris nyomokat fényképeztem.

BERTÓK GÁBOR

127. Felsőtelekes, Zubogyi-völgy

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

A település déli határában, az úttól nyugatra fekvő kis parcellákban a tarlón, jó észlelés mellett, kis területről, igen nagy mennyiségű vassalakat és kevés Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

128. Felsőzsolca, Nagyszilvás

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2000-ben folytattuk az 1999-ben megkezdett tervszerű régészeti feltárást a Felsőzsolca ÉK-i végében fekvő, Nagyszilvás elnevezésű lakóhelyen. 2000. augusztus 15. és szeptember 7. között folyt megszakítás nélkül a munka a Nagyszilvás utca 23. számú ház telkén. A fent említett időszak alatt a Felsőzsolcai Önkormányzat által biztosított közhasznú munkások segítségével, a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Főosztályának irányításával kutattunk egy 6×12 m-es területet.

1999-ben még úgy tűnt, hogy megtaláltuk a középkori település templomának maradványát, melyet egy épület ÉNy-i sarkának kiszedett alapozásában véltünk felfedezni.

2000-ben a telek adottságaihoz igazított 4. szelvényben elsőként a tavaly megfigyelt É-D-i irányítású Ny-i fal alapozási árkának törmelékes betöltése került elő, melyről azonban a későbbiekben kiderült, hogy minden valószínűséggel nem ez volt a templom falának alapozása, mivel ettől Ny-ra később előkerült egy félkör-

íves záródású szentély részben kiszedett alapozási árka. Az É-D-i fal alapozási árka több sírt is vágott, úgyhogy valószínűleg egy a templom és a temető pusztulása után épült, egyelőre bizonytalan rendeltetésű épület maradványa. Megnehezítette munkánkat, hogy a szelvény É-i részében augusztus 17-én egy II. világháborús szárnyas akna került elő, melyet azonnal bejelentettünk a tűzszerészeknek, de csak az ásatás utolsó hetében szállították el. (Ez az oka annak, hogy a szelvény ÉK-i részében egy kb. 5 m²-es terület feltáratlan maradt.).

Megtaláltuk a templom félköríves záródású szentélyének alapozását és részben kiszedett alapozási árkát. Feltártunk még ezen felül 48 sírt. Ezek egy részét későbbi beásások, sírok bolygatták meg, de jelentős hányaduk eredeti helyzetben került elő. Az elhunytakat deszkakoporsóba helyezték, melynek maradványát 8 esetben sikerült megfigyelnünk. A sírokban kevés mellékletet találtunk, mindössze néhány esetben került elő másodlagos helyzetben, betöltésben 14–15. századi pártaövertet. Kibontottunk három, közvetlenül egymás mellé temetett koporsós csecsemővázat, melyek közül az egyik sírban a csecsemő kezére húzott üvegejes gyűrűt leltünk.

SIMONYI ERIKA

129. Felsőzsolca, Zsolcai-oldal

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

Az M3 autópálya 3. számú főút Miskolcot elkerülő szakaszának előzetes terepbejárásakor a Zsolcai-oldal nevű határrészben, a Sajó és a Kis-Sajó által határolt területen kevés császárkori cserépanyagot találtunk.

A 2000 novemberében végzett előzetes leletmentés alkalmával tapasztaltuk, illetve a helybéliek elmondták, hogy itt az 1930-as években homokkitermelő gödrök voltak, melyeket később betemettek, a területet elegyengették. A földgép által megnyesett felszínen objektumok foltjait nem lehetett megfigyelni, de régészeti leletanyag előkerült: császárkori kerámiatöredékek, egy helyütt nagyobb mennyiségű állatcsont.

LOVÁSZ EMESE

130. Fonyód, Sándor utca 26.

(Somogy megye) I

2000. november 27-én bejelentést kaptunk, hogy szolgálati lakások építését megelőző földmunkákat végeznek a volt ÁFÉSZ kocsmá területén (hrs. 7502/2). December 1-jén megtörtént a domboldal humuszosítása, aminek során több koponya- és lábszárcsontot gyűjtöttek a munkások. December 4-én a helyszínen megtudtam, hogy a 35×30 cm-es és kb. 5–6 m magas agyagos domboldalon Ny-K irányban fekszenek a lábszárcsontok, egymástól 80 cm-es távolságban, tehát sorokban. A lecsiszolt területen gyökérmaradványok, illetve az agyagban csontmaradványok mutatkoztak. Leletanyag sehonnán nem került elő. Meglepő, hogy egy vékony, maximum 50 cm vastag humuszos, bozótos réteg alatt már az agya-

gos talajban jelentkeztek a csontvázak. Valószínűleg a domb felső rétegét régebben lehordták és az erózió is működött. Ez alapján régészeti szempontból értékelhető temető rész húzódnak a dombtetőn.

MAGYAR KÁLMÁN

131. Forró, Fő út

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk, I

2000. november 4-én helyszíni szemlét végeztem a lelőhelyen. Kiszállásom célja a települést átszelő 3. számú út – a belterületen levő Fő út – mentén jelenleg is folyó szennyvízcsatorna-beruházás által megmozgatott föld átvizsgálása volt.

Az árkok kidobott földjéből a Fő út 66–80. számig, illetve 51–103. számig terjedő szakaszán, valamint az útnak azon a részén, melyet nyugat felől a Szent Imre tér határol, nagy mennyiségben mutatkoztak edénytöredékek. Az edények – fazekak, bögrék, korsók, tálak, poharak, illetve kályhacsempe – töredékei gyakran friss törést mutatva, olykor nagy darabokban kerültek elő a hányókból. A kevés Árpád-kori töredék mellett a többség késő középkori darab, de megtalálhatók az anyagban a néprajzi korú cserepek is. A lelőhelyet az árkok nyomvonalában mintegy 500 méteren keresztül lehetett követni. A térképen jelzett helytől északra, illetve délre az árkok kidobott földjében már nem találtunk leleteket.

A település központjában a Fő úttól az orvosi rendelőhöz (Szent Imre tér 4.) vezető, az út menti árkon átívelő kis hídtól délre, kb. 2 méterre, az útra merőlegesen fut egy, az út túloldalán vezetett fő csatornaágba vezető csatlakozás. E csatlakozás árkának kiásásakor egy ismeretlen korú régészeti objektumot bolygattak meg. Az objektum – szabadban álló aknakemence?, égett betöltésű gödör? – metszete a ma még nyitva álló árok déli falában, az aszfalt szélétől kb. 1,5 m-re nyugatra tisztán látszik. Az objektumról fényképfelvételeket készítettem.

PASZTERNÁK ISTVÁN

132. Galgahévíz, Szentandrás-part

(Pest megye)

B, Á, Kö

A Millenniumi emlékmű felállítását megelőző feltárás során, a földvár ÉNy-i részén, az emlékmű helyén nyitott 2×2 m-es szelvényben a hatvani kultúra többretegű településének részletét tártuk fel. 1,20 m mélységig rengeteg hatvani kultúras kerámiatöredék és állatcsont, valamint egy kicsi bronz árvéső került elő. 131–140 cm mélyen sárga színű, 3–4 cm vastagságú, tapasztott padló jelentkezett. A padlót 3 objektum vágta át. Az 1. sz. házrészlet (?) alján újabb tapasztott padló, a belső széle mellett 2 kis cölöplyuk volt. Ebből az objektumból, valamint a 2. és 3. sz. gödörből is a hatvani kultúra cserepeit szedtük ki. A kis felület miatt a feltárást a padló,

illetve az objektumok kibontása után ezen a szinten befejeztük.

A bronzkori leleteken kívül az 1. ásónyomból néhány Árpád-kori és középkori cserép, valamint egy faragott kő is előkerült.

A feltárás helyétől ÉNy-ra, már a domb oldalán, egy vakondtúrás tetején Árpád-kori pénzváltó mérleg 7 cm átmérőjű, lapos bronz serpenyőjét találtam.

A leletek az aszói Petőfi Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

133. Galgahévíz, Tatár-hányás

(MRT XIII/3. k. 8/7. lh.)

(Pest megye) Sza

2000 tavaszán a volt aszói-gödöllői járás területén az 1998–99-ben készített légi fotók alapján jártuk be a lelőhelyet. 11 db szarmata kori halmot regisztráltunk.

MIKLÓS ZSUSZA

134. Galgamácsa, Sallangok

(MRT XIII/3. k. 9/13–14. lh.)

(Pest megye) Ó, Á

2000 tavaszán a volt aszói-gödöllői járás területén az 1998–99-ben készített légi fotók alapján jártuk be a lelőhelyet. Őskori és Árpád-kori telepnyomokat regisztráltunk.

MIKLÓS ZSUSZA

135. Gádoros, Kis-határ-dűlő, Templomhely

(Békés megye) Á

2000. november 6. és 28. között a Millenniumhoz kapcsolódó tervásatás keretében egy Árpád-kori templom került feltárássra Gádoros nyugati határában. A lelőhely 1965 óta ismert.⁹

Az ásítás során a hajdani folyómeder déli partjának legmagasabb pontján sikerült megtalálni és teljes egészében feltárni egy Árpád-kori falusi plébániatemplomot, mely templom és hozzá tartozó faluja a késő középkort nem élte meg.

A templom irányítása: É+81°. Legnagyobb hosszúsága: 9,6 m, ebből a szentélyé 3,25 m, a hajóé 6,35 m. A legnagyobb szélessége 5,45–5,6 m, ebből a szentélyé 4,85 m. A szentély belmérete: 2,35×2,2 m, a hajóé 3,6–3,8×5,5–5,7 m.

Szentélye félköríves, enyhén patkóíves, válla rövid. Bővítménye nincs, támpillérek sem kerültek elő. Téglalap alakú hajójának nyugati falához – azzal egy időben megásott – egy-egy alapozás csatlakozik, melyek hossza 2,5 m, a rajtuk álló falak minimális távolsága: 1,4 m.

A templom felmenő falai téglából épültek. Az egyik falkiszedő gödörből előkerült tömb alapján a falak szélessége 48 cm volt. A szántásnak és az emberi keresőtevékenységnek köszönhetően téгла eredeti helyzetben nem került elő. A belső falfelület festésére utaló színes vakolatdarabok sem láttak napvilágot.

Az alapozást az egész templom esetében egyszerre végezték. Az alapozási rétegek jól elváltak egymástól. Mindegyik kevert földből készült (leszámítva a déli oldalát a templomnak, ahol a földszerkezet-váltásnak köszönhetően mélyebbre alapoztak, itt az alsó, kiegyenlítő alapozási réteg fekete, humuszos), habarcsot és/vagy téglatormeléket nem tartalmazott egyik réteg sem. A szentély esetében az alapozást kevésbé döngölték meg, de a rétegek távolságát itt is megtartották. Az alapozás szélessége a szentélynél 85–94 cm, a hajónál 86–96 cm között változik, a nyugati falból kiugró alapozások ezeknek az értékeknek megfelelnek.

A templomtól viszonylag távol fekszenek a vázak, ezek közül 3 került feltárássra, ebből kettő téglasír. Az egyik téglasírban háromszoros rátemetkezés volt. A téglasírok tégláinak átlagos mérete kisebb a templom tégláinál. A sírok mindegyike melléklet nélkülinek bizonyult.

A templom alaprajza és a temető laza szerkezete az okleveles adatokkal kiegészítve a késő középkorban már elpusztult Gádoros falu templomával való azonosítást valószínűsíti.

Talán a templom alaprajzi sajátossága – a nyugati falból kiugró alapozás – tartotta azt a falat, mely a templomnak a környéken egyedinek számító gádorát tartotta, és mint ilyen sajátosság lett a templom és falu névadója.

RÓZSA ZOLTÁN

136. Gálosfa, Kistótváros

(Somogy megye) Kő

Az ásítás folytatását a NKÖM által meghirdetett Nemzeti Örökség program pályázatán nyert pénzösszeg kéése miatt kénytelenek voltunk 2001-re átütemezni. A maradék pénz csak kisebb szabású feltárást tett lehetővé 2000 augusztusában. A 2 hét alatt célunk az építmény padlószintjének megkutatása, illetve ahol lehetőségünk nyílt, annak megőrzése volt. Két, aránylag épen maradt helyiségre koncentráltunk, illetve az épület É-i irányba kinyúló folyosórészletét vizsgáltuk meg.

Az 1. helyiséget K-Ny irányú metszettel választottuk két részre. A bőséges leletanyagot (mázatlan kályhacsempe, kerámia, állatcsont, üvegtöredékek, vasszőgek, vakolatdarabok), valamint kő-, és téglatormeléket tartalmazó, egységes, kb. 140 cm vastag betöltés alatt vékony átégett padlószintet észleltünk, amely alatt már a sárga altalaj jelentkezett. A helyiséget övező falakat alapozásig vakolták, amely aránylag épen megmaradt.

A 4. helyiséget méretére való tekintettel K-Ny és É-D irányú metszettel 4 részre osztottuk. A felső, kb. 130 cm vastag réteg feltárással rendkívül sok törmelékkel és

⁹ KOVALOVSKI J.: Orosháza és környéke a magyar középkorban. 13. lh. In: Orosháza története és néprajza 1965, szerk.: NAGY GY.

kevés leletanyagot eredményezett, amely alatt nagyobb számú leletet tartalmazó, erősen faszenes réteg után, egy vékonyabb, agyagos réteg alatt találtuk meg az átégett járószintet. A sérült járószint alatt 10 cm-re egy másik, átégett, ledöngölt szintet is észleltünk.

A 3. helyiség (folyosó) erősen lepusztult állapotban maradt meg, így itt járószintet nem találtunk. Az egész területet azonban, utólagosan ásott, anyagnyerő (kő, téglala) gödrök tarkították, főleg a falak mentén. A 6. és 7. falakon falelválást észleltünk.

A már ismertetett leletanyag mellett egy 1573-ból származó Miksa ezüst dénárt, néhány majolikatöredéket, mázas csempedarabot, budai fehér kerámiát, illetve sötétzöld rajzolattal díszített, fűzőld alapú freskótöredékeket találtunk a törmelék között. Az ásatás során néhány faragott kő is előkerült.

ARADI CSILLA – MÉSZÁROS SZILVIA

137. Gérce, Homokbánya

(Vas megye) B

2000. augusztus 7–10. között a Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely) Történelem Tanszéke régésztechnikus képzése során végeztünk itt leletmentést. Az eddig ismeretlen lelőhelyre Nagy Gábor helyi lakos hívta fel a figyelmet, kerámiatöredékeket hozott be, amelyek a késő bronzkori korai halomsíros kultúra emlékműveire sorolhatók.

Ezért, s mivel a gércei MgTSz ma is műveli a bányát, került sor a szondázásra a művelővel történő egyeztetést követően. Kb. 160 m²-nyi felületet tártunk fel. A szárazság miatt igen kemény, valamint a munkagépek által agyonjárt kavicsos talaj igencsak megnehezítette a munkát. A terület hajdani mélyszántása miatt csak szórványos cseréptöredékeket találtunk, illetve egy a munkagépek által már korábban részben megsemmisített, a metszetben jelentkező gödör részletét tártuk fel. Megállapítottuk, hogy a területen csak a halomsíros kultúra településére utaló emlékműanyag található meg, s hogy a bánya jövőbeni terjeszkedése azt tovább fogja pusztítani. A település jelentőségét növelik a közeli Jánosháza ilyen korú, feltárt halomsírsíjai.

ILON GÁBOR

138. Göd, Bócsaújtelep

(MRT 9. k. 1/6. lh.)

(Nógrád megye) Ró

Soproni Sándor a Dunától légvonalban 3 km-re fekvő, a környezetéből enyhén kiemelkedő lelőhelyen a felszíni nyomok és a nagy számban előkerült késő római katonai bélyeges téglák alapján egy nagyméretű késő római erődöt feltételezett.

Az 1957 és 1962 között készült légi felvételeken (Hadtörténelmi Intézet) tisztán kirajzolódik az erőd 12 fal síkjába illeszkedő kör alakú toronnyal erősített ovális alaprajza. Az ovális két legtávolabbi pontja között a

távolság 450 m. A 2000. év ásatását megelőzően elkészített szintvonalas térkép és terepbejárások alátámasztották az objektum légi felvételek által mutatott fekvését és alaprajzát. A tornyok helyén ugyanis a felszín dombszerűen kiemelkedik és erősen törmelékes (római falazótéglák és habarcs).

Az erőd falának ovális formájából következően a védművek kutatására az erőd középpontjából sugarasan húzott árokrendszer alkalmazása a legcélszerűbb. Az első árkot az erőd DK-i felében, az önkormányzat által ipari park céljára kijelölt területen húztuk. A 40 m hosszú – a légi felvételek alapján az erőd falát vagy árkat biztosan metszenie kellő – kutatóárokban azonban régészeti jelenség nem mutatkozott. A második árkot az erőd DNy-i részében a 12. sz. tornyot jelző törmelékes dombot metszve jelöltem ki. A kör alakú torony középpontját érintő 25 m-es árok két, egymástól 10,5 m-re futó 30 cm vastag „falat” metszett. (Falkiszedésre utaló jelenség nem mutatkozott.) A két „fal” közötti távolság mértani középpontjában egy több, mint 1,5 m mélyre leütött – valószínűleg a homokos altalaj miatt – kövekkel és római téglákkal körberakott, 30 cm átmérőjű cölöp lyukát találtuk. A tapasztalt 30 cm-es „falak” meglepők, mivel egy barbaricumban épült késő római erőd falainak (el)várható vastagsága minimum 2 m. Az ásatás és a terepbejárások során leletanyag nem került elő. Szórványeletként egy OF ARN BONO MAG bélyeges falazótégla került a múzeumba. Ismertté vált továbbá 18 késő római érem, amelyet az erőd területén gyűjtöttek. A legkésőbbi I. Valentianus uralkodása alatt verték.

A szintvonalas térképet Terei György készítette el. Az ásatáson részt vett Balogh Tibor régészhallgató.

MRÁV ZSOLT

139. Gödöllő, Petőfi tér 2.

(Pest megye) U, Ú

2000. szeptember 19-én az építető Szerelvény Arzenál Kft. megkezdte az Arzenál Áruház alapozási munkáit. A helyszínre 20-án a késő délelőtti órákban érkeztem. Addigra az alapárkokat sajnos már bebetonozták (az omlásveszély miatt rögtön beleöntötték a betont), viszont az épület közepére tervezett pillérgödrök közül egy még betonozatlan volt, a másik hármat pedig a jelenlétemben ásták ki. A pillérgödrök nagysága 2,10×2,10 m, mélységük 1,60 m.

Három pillérgödörben 80–90 cm-ig új- és legújabb kori törmelék látszott, helyenként még mélyebbre nyúló, ugyanilyen korú beásásokkal. Ez alatt barna homok, majd sárgásvörös homok jelentkezett. A 4. pillérgödör D-i oldalában a barna homok alá nyúló faszénmorzsás beásást figyeltem meg, cserepet sajnos nem tudtam kiszedni belőle. Elképzelhetőnek tartom, hogy ez is újkori. (Hasonló jellegű, de biztosan újkori, a faszéneken kívül tégladarabkákat, mészcsomókat is tartalmazó beásások a többi pillérgödörben is voltak.) Ugyanakkor – szintén a D-i oldalból – a barna homok alatti sárgásvörös, helyenként foltokban barna homokkal kevert (nem boly-

gatatlan!) homokból 1 db pelyvás anyagú, körömcsípéses újkőkori cserepet sikerült kiszedni.

A cserép a gödöllői 10/42. sz. lelőhelyet (MRT XIII/3. k.) jelzi.

KÖVÁRI KLÁRA

140. Gyál, 7000 hrsz. terület

(Pest megye) B, Sza, Ú

A fent nevezett ingatlanon, az M5 autópályától nyugatra, a Soroksári határdűlő, az autópálya, valamint az autópálya gyáli lehajtó sávja és egy keskeny akácerdő által határolt részen az Imperial Hungaria Befektetési Kft. kereskedelmi centrumot kíván létesíteni. Korábban ezen a helyen, pontosabban a beruházási terület közepén húzódó enyhe kiemelkedésen kb. 120×150 méteres, ovális foltban bronzkori (vatyai kultúra) és római kori szarmata edénytöredékek alapján, a homokos-poros felszín miatt nem lehatárolható régészeti lelőhelyet (Gyál 5. sz. lelőhely) lokalizáltunk.

A beruházó a kivitelezési munkákat előzetes egyeztetés nélkül egy, a területet közepén átszelő kb. 8 m széles sáv humuszosításával kezdte, amely az autópálya melletti vízcsőátesz építési munkahelyszínének jobb megközelítési lehetőségeit szolgálta. Az alkalmi földút mellett kiásott árok metszetében földszíneződések mutatkoztak. A beruházóval való kapcsolat felvételét követően megállapodást kötött egymással az Imperial Hungaria Befektetési Kft. és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, amelynek értelmében 2000. május 12. és július 5. között a beruházó finanszírozásában ellenőriztük a szervizutak építésének humuszosítási munkálatait, valamint elvégeztük az I. építési szakasz területének régészeti szondázását. A régészeti munkálatok (beleértve a restaurálást, nyilvántartást és leletelhelyezést is) összköltsége 12 millió Ft.

A 80 309 m² nagyságú területen gépekkel egymástól 10 m távolságra 35 db 2 méter széles szondázó árkot nyitottunk, nagyjából az M5 autópályával párhuzamosan, teljesen lefedve a későbbi építési szakaszt. A humuszt és az alatta található, nyessel kitermelt földet egymástól különválasztva, a szondázó árkok közötti részen depónáltuk. A feltárandó objektumok nyelési szintje 60–120 cm. A dokumentált 132 objektum (árkok, termény- és hulladéktároló gödrök, kút, egy részük egymással összefüggő árokrendszer külön-külön előkerült eleme) feltárása bronzkori (Vatya kultúra) és római kori szarmata kerámia, továbbá néhány vaseszköz és állatcsont előkerülését eredményezte. Megállapítható, hogy e két korszak településeinek objektumai a szondázó árkok közötti feltáratlan területen is folytatódhatnak. Harminc, melléklet nem tartalmazó objektum újkori gödör lehetett.

A szondázással körülhatárolható, teljes feltárással várható terület nagysága kb. 36 000 m².

A régészeti szondázás befejezése után a feltárt objektumok és szondázó árkok (köztük a felhalmozott humusz és altalaj) betakaratlanul maradtak. Szerződéses

kötelezettségünknek megfelelően tájékoztattuk a beruházót a munkálatok eredményeiről, jelezve azt is, hogy ugyancsak a szerződés értelmében a pozitív eredménnyel zárult kutatások miatt szükséges a régészeti leg érintett terület rész teljes feltárása.

A szondázó ásatás dokumentációja és a régészeti leletanyag a nagykőrösi Arany János Múzeumba került, ahol a dokumentációt a 1440–2000 adattári számon őrizzük. A régészeti leletek restaurálását megkezdtük.

Munkatárs: Dinnyés István, Hegedűs Attila.

SIMON LÁSZLÓ

141. Gyirmót, Borsó-dűlő, homokbánya

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, LT, Ró

A Borsó-dűlőben 1997-ben nyitottak homokbányát, ekkor rövid leletmentés során őskori (neolit és kora bronzkor), kelta, római és középkori lelőhelyként vált ismertté. Akkor a területből kb. 1 ha került elhordásra, ennek mintegy 1/3-át sikerült megkutatni.

2000 szeptemberében újabb 1 ha területet jelöltek ki homokkitermelésre, így újabb ásatás vált szükségessé, melynek költségeit a tulajdonos fedezte. 2000. október 6. és december 15. között megkutatott felületen összesen 301 objektumot dokumentáltunk, ebből 73 volt építmény gödre, közülük 56 került ebben a szezonban feltárássra.

A feltárás során a Dunántúli Vondalászes Kultúra gödreit bontottuk ki, melyek nagy részét a későbbi korok nagyon sűrű beásásai bolygattak.

A kelta időszakból LT C végére tehető tíz, téglalap alakú, földbe ásott gödörházépítmény és néhány tárológödör, ezek mindegyike nagy mennyiségben tartalmazott elsősorban kerámiatöredékekből álló leletanyagot.

A római korban a 2–4. század között folyamatosan lakott területen eddig 46 téglalap alakú, 2–3 cölöpös tartószerkezetű, földbe ásott házépítményt bontottunk ki. A betöltődések és a szuperpozíciós beásások, valamint a leletek alapján legalább két korszakot sikerült elkülönítenünk. Megállapítható volt, hogy a 3. században nagyobb tűzvész pusztíthatott, a házak egy része ekkor semmisült meg. A leletanyag főként kerámiatöredékekből áll, de jelentős számban kerültek elő viseleti tárgyak és mezőgazdasági szerszámok is.

A feltáráson és a környező területen 4 ha területéről gyűjtöttünk terepbejárás során római kori leleteket, kerámia- és fémtárgyakat, helyenként téglapítkezés nyomait találtuk és a vetésben kirajzolódó foltokból további házak helyét és széles árkokat is megfigyeltünk. A bánya ÉK-i részén bronzkori kerámiatöredékeket is gyűjtöttünk.

EGRY ILDIKÓ

142. Győrő, Koplaló

(Győr-Moson-Sopron megye) Kk

2000. január 7-én a Kapuvár és Répcelak közötti gázvezeték nyomvonalában, Győrő „Koplaló” határrészén

helyszíni szemlét végeztünk, melynek során a kis területen beszántott földben cserepeket gyűjtöttünk. A töredékek a késő középkorba (15–16. sz.) tartozhatnak.

EGRY ILDIKÓ

143. Győr, Apáca utca 9.

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Kk, Ú

2000. április 17. és május 17. között került sor a telken álló műemlékház hátsó udvarának feltárására, amelyet a ház felújítása és irodaházzá való építése indokolt. E munkálatok során az eddig beépítetlen hátsó udvaron 4 méter mélységig szintüllyesztést terveztek egy lépcsőház kialakításához. Az udvar É-i végétől egy kb. 120–150 cm-es szakaszt statikai szempontok miatt érintetlenül hagytunk – ennek megbolygatására az építési terv szerint sem kerül sor.

A feltárás során a ház egy korábbi építési fázisában használt, később használaton kívül helyezett és elfalazott pincerészletet sikerült kibontatunk a hátsó udvaron. A pincszakasz korábbi épületfázishoz való tartozására utal az a tény, hogy annak falai nem illeszkednek a ház alatt elterülő, ma is használatos újkori pince és ház falaihoz, ellenben párhuzamosan futnak, illeszkednek azokkal a feltárás során előkerült, s az udvarba szinte „belógó” alapfalakkal, amelyekre a ma is álló, szomszédos házhoz tartozó, az udvart Ny-ről határoló falat és az Apáca utcai ház udvarra nyíló ajtaját hordozó falat emelték. A ház többszöri átépítése nyomom követhető volt egyébként a felmenő falak, a belső válaszfalak és a ház alatt húzódó, ma is használt pince falainak megfigyeléskor is.

Megfigyelhettük, hogy az udvar területét a ház többszöri átépítése során építkezési törmelékkel (kavics, malterrögök, bélyeges téglák az 1660 és 1885 közötti időszakból) és konyhai hulladékkal (közép-, későközép- és újkori kerámiatöredékek, valamint késő középkori réz bútorveret; sertés, marha- és szárnyas-csontok) töltötték fel a mai járószintig. A betöltést jellemezte, hogy míg az udvar jelenlegi É-i végében főleg építési törmeléket találtunk minimális kerámia anyaggal, addig a D-i oldalon – különösen az udvarba nyíló ajtó küszöbének környékén – az építési törmelékben felszaporodott az átlatsontok és a különböző korú kerámia mennyisége.

A korábbi épületszakaszhoz tartozó pince első nyoma 140 cm-es mélységnél jelentkeztek először. A bontást nehezítette, hogy az udvarban modern kori derítókana és a bele vezető szennyvízcsövek helyezkedtek el, s ezek lefektetése során az udvar legfelső 1,5 méterét erősen átforgatták. Az újkori csatorna fedőtégláira 120 cm-es mélységben bukkantunk.

Az általunk kibontott pincszakasz falai 355–400 cm mélységig húzódtak, ahol is a pincszakasz egykori járószintjét téglalaburkolattal látták el. Ennek felszedése után már a bolygatatlan, sárga altalaj jelentkezett.

A ház átalakítási munkáival párhuzamosan a földszinten és az emeleti szobákban is végeztünk megfigye-

léseket, illetve gyűjtöttük az előkerült leletanyagot. Erre főleg az emeleti szobák padló alatti, bolthajtások feletti törmelékes feltöltésének tisztításakor volt szükség.

Ebben a betöltésben római-, közép-, késő közép- és újkori kerámiatöredékeket, újkori zöldmázás szemes és növényi ornamentikával gazdagon díszített kályhacsempeket, valamint gyermek koponyacsontokat találtunk. Mivel a boltozat feletti betöltés meglehetősen sok feltöltő anyagot igényelt, azt valószínűleg a közeli várkörnyék hulladékos földjéből, feltöltéséből hordták be. A hulladékos betöltés összehordását megkönnyítette, hogy a Vár maga is többszöri átépítésen ment keresztül.

A feltárás céljának megfelelően a területet addig a mélységig kutattuk át, amíg az építési tervek szerint az esetlegesen felbukkanó régészeti leleteket, objektumokat veszély fenyegetné. Mivel az udvaron feltárt pincszakasz falai nem húzódtak le 400 cm-es mélység alá, ezért azok felszedése után az ásatást befejeztük.

A leletek a győri Xantus János Múzeumba kerültek.

BOLEGA ERIKA

144. Győr, Belváros, Baross Gábor utca-Árpád út-Aradi vértanúk útja-Bajcsy-Zsilinszky út

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Kk, Ú

A területen Győr Megyei Jogú Város mélygarázs építését tervezi, az ásatásra azért került sor, mert – számunkra ismeretlen okból – az érintett telkek közül néhányra (7166 hrsz. Baross G. u. 26.; 7169 hrsz. Baross G. u. 30.; 7170 hrsz. Baross G. u. 32.; 7176 hrsz. Aradi vértanúk útja 19.; 7177 hrsz. Bajcsy-Zsilinszky u. 34.; 7167 hrsz. Bajcsy-Zsilinszky u. 36.) az 1950-es években régészeti védeltséget jegyeztek be.

Az ásatásra 2000. április 4. és május 4. között került sor. Mivel a terület nagy részén ismeretlen pincék voltak, amelyek a régészeti objektumokat nyilvánvalóan megsemmisítették, a tömb közepén sikerült egy bolygatatlannak vélt területen 2×15 m-en kutatóárkot nyitnunk, valamint az egyik pince falának elbontásával kissé délebbre a rétegsort meghatározni. Mindkét felület metszetéből nyilvánvalóvá vált, hogy a török kori vár 17. századi Montecuccoli-féle bővítésének megépítésével, az előretolt ágyúállások kiépítésével az említett terület még a várak részét képezte, és mint ilyen teljesen vegyes betöltési rétegeket tartalmaz, amelyben 19. század eleji kerámia római leletekkel vegyesen kerül elő, vízszintes felületen pedig semmilyen objektum nem figyelhető meg.

A régészeti védeltséget fenntartását semmi sem indokolja.

SOZONYI ESZTER

145. Győr, Kisbácsa, Száva utca

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő

2000 áprilisában Takács Zoltán építészmérnök jelentette a Xantus János Múzeumban, hogy kisbácsai, Száva utcai telkükön római sírkő van.

Az előző tulajdonos szerint a kő valahol a bácsai réten került elő „sok évvel ezelőtt”, az ő édesapja szerezte meg, hogy síremléket faragtasson belőle. Szerencsére erre nem került sor.

A sírtöredék (alsó képmező, alsó feliratsor) az ikreket szoptató anyafarkast ábrázolja, jó színvonalas faragvány, finom fehér márvány. Múzeumba szállítás után kétséget kizáróan megállapítottuk, hogy a múlt században előkerült, jelenleg kőtárunkban őrzött AURELIUS SATURNINUS sírkő alsó részének töredéke.

A most előkerült töredéken malternyomok bizonyítják, hogy másodlagosan beépítették. A sok meszet tartalmazó malter római korinak tűnik, elképzelhető, hogy kőlapokból összeállított, esetleg falazott késő római sírhoz használták fel.¹⁰

SZŐNYI ESZTER

146. Győr, Marcalváros, szabadidőközpont (Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Kő

Az időjárás viszontagságai és a magas talajvízállás miatt 1999 októberében félbeszakadt kutatásokat folytatva elvégeztük a bevásárlóközpontnak kijelölt terület régészeti szondázását. A megkutatott területen öt, egyenként 2 m széles és átlagosan 200 m hosszú kutatóárkot húztunk, melyekben 34 árokrészletet regisztráltunk. Az árkokban átvágásokat készítettünk s ezekből kiderült, hogy azok nagy része középkori és újkori határárok, illetve vízvezető árok volt, egy pedig a római korban készülhetett. A szondaszelvényekben árkokon kívül más régészeti jelenség sehol nem volt megfigyelhető.

EGRY ILDIKÓ

147. Győr, Szent István utca 6. (Győr-Moson-Sopron megye) Rő

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság területén a belső világító udvarok helyét beépítik, 240 cm-es szintsüllyesztéssel pinceszintet alakítanak ki.

A megyei bíróság udvara késő római sírok lelőhelyeként az 1960-as évekből ismert, de a földmunkákról semmiféle előzetes információnk nem volt.

Október 24-én dr. Világi Erzsébet bírósági elnök jelentette, hogy a munkálatok során embercsontokat találtak.

A helyszínen megállapítottuk, hogy mire a múzeumot értesítették, több sír megsemmisült, egy koponyát és némi csontmaradványt megőriztek. A koponya, illetve a sír előkerülési helyét még nagyjából meg tudták mutatni, egy másik sírt bolygatott állapotban a helyszínen bemértünk. Mivel a földmunkákat kézzel végezték, a továbbiakban előkerülő sírok feltárása 2000. október 24. és november 30. között folyamatos régé-

szeti jelenléttel megoldható volt. Összesen 7 db késő római sírről gyűjtöttünk adatokat, 6 sír feltárását elvégeztük. A sírok egy része a múlt században épült bíróság épületfalai által bolygatva, kettévágva került elő. Valamennyi egyszerű földsír volt, háton fekvő nyújtott helyzetű halottakkal. A mellékletek (agyagedények, üveg pohár, hagymafejes fibula, kés, fenőkő, pénzek stb.) alapján koruk a 3. század vége-4. századi időszakra tehető. Az előkerült sírok az ismert ún. Vasút-környéki késő római temetőhöz tartoztak, amelynek korábban előkerült sírjai részben publikáltak (Szőnyi, Arrabona 21. (1979) 5-59.)

SZŐNYI ESZTER

148. Gyula, Szennyvíztisztító telep

(Békés megye) B, Sza

2000. július 5-én bejelentés érkezett a gyulai Erkel Ferenc Múzeumba, hogy a szennyvíztisztító telep területén lévő, egyik nyitott csatorna falából edénytöredéket mosott ki a víz. Másnap helyszíni szemlét végeztünk a lelőhelyen, amely a gyulai határ délnyugati részén helyezkedik el a város határának közelében. Az Elek felé vezető műút ÉK-i oldalán, a kétegyházi elágazástól 150 m-re D-re nyílik az a gyulai szennyvíztisztító telepre vezető, fákkal szegélyezett, K-Ny irányú műút, amely földútként folytatódik a térképen Gyula-Kétegyházi felfogó csatornaként jelölt csatornával párhuzamosan. Az említett földútra merőlegesen, pontosan É-D irányban nyílik egy kisebb csatorna, az eleki úttól számított kb. 700 méterre. Ennek a csatornának a K-i oldalán magas nyárfákkal szegélyezett földút indul. A csatorna Ny-i oldalában, a csatorna É-i végét az említett K-Ny-i földúttól elválasztó kerítéstől 173 m-re D-re találta a bejelentő az edénytöredékeket.

A felszíntől kb. 160 cm mélységben, a csatorna rézsús, kissé alámosott, leomlott oldalában egy középső bronzkori, urnaszerű edény töredékeit találtuk. Az összeilleszthető töredékek alapján az edény kézzel formált, sötétszürke színű, fényezett felületű, árkolt bütykökkel díszített. A töredékek részben a csatornában lévő víz szintje alatt voltak egy csomóban. A töredékeket felszedtük, a helyszínről vázlatot készítettünk. A csatorna falát sűrű növényzet borította, ezért nem lehetett megállapítani, hogy az edény milyen objektumban volt; gödör, vagy sír leletanyaga került-e elő.

A lelőhely egy nagyon alacsony, alig észlelhető kiemelkedésen található. A csatorna K-i oldalán kukoricaföld volt, ahol 1 db szarmata kori edénytöredéket találtunk.

LISKA ANDRÁS

149. Gyula, Vársziget, Almásy-kastély, kaputorony (Békés megye) Kk

Az általunk 2000 áprilisában elvégzett, adott körülmények között természetesen csak korlátozott régészeti ku-

10 A lelet időközben publikált: Szőnyi E.: Újabb előkerült római kori kőemlékek a Xántus János Múzeum gyűjteményében. Arrabona 39. 2001. 79-98., 2-3. á.

tatás legfőbb megállapítása, hogy a mai gyulai Várszigelet déli részét elfoglaló, 1720 után épített kastélyhoz csatlakozó kaputorony két, egymástól jól elválasztható részből áll – az ugyanis, hogy a későbbi részét a 19. század elején alaposan átalakították, eddig is ismert volt.

Kiderült, hogy a legkésőbb a 16. században kiépült gyulai külsővár sáncába foglalva egy téglalap alaprajzú, bizonyíthatóan csak egyszintes, kis kváderekből, illetve az ívek, boltozatok esetében jellegzetes téglából, hófehér habarccsal emelt kapuépítmény állt, amelynek egy részére az ismert ábrázolások szerint 1722 és 1745 között egy többszintes barokk tornyot építettek. Kérdés, hogy ezt a tornyot mennyiben érintette az 1795. évi, majd pedig az 1801-es tűzvész, az azonban tény hogy mai formáját 1803-ra nyerte el, amikor Czigler Antal – egyúttal a kastély tömbjéhez kapcsolva az addig szabadon álló építményt – későcopf, de korai gótikus elemeket is felhasználó stílusban átépítette.

Kérdés azonban, hogy az építménynek a feltárásunk által meghatározott 6 m széles egykori északi részét mikor bontották el, illetve, hogy mennyiben kell azzal számolnunk, hogy egy hasonló épületrész a déli oldalon is volt – az alsó szint falai ugyanis kétségkívül ebbe az irányba is folytatódnak.

Ami a legkorábbi épület formáját és korát illeti, lényeges, hogy a töröktől való visszafoglalás után, 1695-ben keletkezett Porthen Fülöp Jakab-féle felmérés előtt¹¹ ezen a részen, tehát a vár délnyugati sarkán nem tudunk kapuról. Azaz a tárgyalt épület aligha keletkezett 1566 előtt. Így a törökök általi építését reális lehetőségként kell kezelnünk, amit csak alátámasztani látszik a két fülke számárhátíves lezárása. A többi műforma korhoz kötése nem lehetséges még, s mivel érdemi leletanyag nem került elő, elvileg gondolhatunk egy 1700 körüli építésre is, különös tekintettel a legkorábbinak tűnő kváderfestésre és a Ny-i „táblahelyre”. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az 1695. évi térképen két téglalap alaprajzú építmény között nyílik a kapu, s ez megfelel a feltételezhető, illetve meghatározott alaprajznak. Az 1722-ben készült Rosenfeld-féle felmérésen és nézetben azonban csak egy, ugyanakkor kétségkívül nem toronynak, hanem egyszintes kapuépítménynek tartható épület látszik – de azért a két oldalon elvileg a megtalált, illetve feltételezett bővítmény is elférhetett. Ha feltevésünk helyes, egy a 16–17. századi, sőt a 18. századi hadiépítészetre jellemző, lényegében a sáncbaródfalba belefoglalt kapuépítményről van szó, amelynek két oldalán az őrség terei, de akár gyalogkapuk is lehettek. További kutatások – így párhuzamok felderítése – nélkül többet nem mondhatunk, arra azonban fel kell hívni a figyelmet, hogy a mai torony ÉK-i falában lévő átjárónak a szemközti oldalon, a mai lépcsőfeljáró helyén egy párja is lehetett.

A kutatási megfigyelések arra utalnak, hogy az É-i (és talán a D-i) épületrészt nem bontották el a 18. századi nagy kiépítés során, hiszen maradványait csak a Czigler-féle építkezéshez köthető rétegek fedték. Ezzel azonban ellentétben van mindez, ami a számos változatban, 1745 körül készült ábrázolásokon látható – itt teljesen egyedül, szabadon áll az akkor még hagymasisakos, négy emeleti ablakos, lizénás-tükrös, órapárkányos torony. Ezt az ellentmondást ma még nem tudjuk feloldani – de nem biztos, hogy nem idealizálnak e metszetek.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy kutatásunk meghatározhatta az azokon ábrázolt architektúra számos elemét, amelyeket – néha nehezen érthető okból – Czigler később módosított.

Ha tehát a korai időszak vonatkozásában foglaljuk össze eredményeinket, lényeges, hogy a torony ÉK-i oldala előtt, az épület északi falán megfigyelt lefaragásoknak megfelelően, megtaláltuk a torony földszintjével egy időben emelt északi épületrész falait, a mai kert felszínétől mérve mindössze 25–30 cm mélységben. Faragott kövekből rakott, fehér habarccsal, szélessége az északi oldalán 125 cm, keleti és nyugati oldalán 200 cm. Az épület keleti fala jelentkezett az I. kutatóárok keleti profiljában. Ez a keleti belső falsík 100 cm-es kiugrást mutat a torony északi falán megfigyelt lefaragáshoz képest. Az I. kutatóárok nyugati profiljában feltárt téglafal jelen ismereteink szerint nem értelmezhető, talán egy esetleg utólagos osztófalról van szó. Az épület ÉK-i sarkához képest (?) 100 cm vastag téglafalat építettek. Az épület környezetében minimális mennyiségű hódoltság kori leletanyag került elő. Az épület északi síkja előtt törmelékes réteget bontottunk, melyből paticsdarabok is előkerültek. Vélhetően a toronyhoz kapcsolódó sáncot értük el ezen a részen.

A mai toronyföldszintet és a hozzá északról kapcsolódó középleletet átjáró kötötte össze. Az I. kutatóárokban, illetve az átjáróban magában feltártuk az átjáró eredeti, habarccsaljatú, téglából rakott padlózatát. E padlózat északi oldalát az újkori szennyvízcsatorna építéssor roncsolták.

A kapualj vizsgálata elsősorban a már kutatás nélkül is megfigyelhető nyílások és fülkék elemzését jelentette. Emellett kutatása során megtaláltuk az eredeti, kifelé, a hajdani vizesárok felé enyhén lejtő, kőburkolatú korai járósíntet, a mai bitumenes járósíntől mérve keleten 62 cm, a kapualj nyugati végében 80 cm mélységben. A kőburkolat alatt, a torony alapozásához tartozó további, nagyméretű kövekből álló réteget bontottunk ki, a kapualj keleti felében 82 cm, nyugati részén 100–110 cm mélységben.

A torony északi belső falában kibontott számárhátíves ülőfülke nyugati felébe 60×60 cm nagyságú négyzetes aknáat törtek. Az aknából 18. századi jellegű leletanyag, népi kerámia, üvegek és egy fajansz csésze került elő. Ebből az aknából indult déli irányban egy 45–50 cm széles, téglával burkolt, erősen lejtő csatorna, melynek alját a kibontott 140 cm-es mélységig nem ér-

11 Id. FELD I.–GERELYES I.: Gyula, Almásy kastély: Kaputorony (Művészettörténeti elődokumentáció) Bp. 2000. március

tük el. A csatorna téglaboltozata 70 cm-es mélységnél jelentkezett. A torony déli falától északra, 110 cm-re, 64, illetve 78 cm-es mélységben jelentkező Wenkheim téglából rakott fal egy K-Ny irányú csatorna déli falának bizonyult. Kronológiai sorrendben újabb keletű kell, legyen az a téglából épített, mintegy – falazással együtt – 45–50 cm széles csatorna, amely a torony északi falával párhuzamosan, attól 50–55 cm-re fut.

A földszinti kapualj a két kapuívvel, a boltozattal, amelyet érdekes arányban egy boltív oszt meg, a fülkékkel és a meglévő átjáróval egyetlen építési periódusból valónak bizonyult. Később csak a fülkék ülőrészt bontották ki – mint láttuk, részben a vízvezető csatornarendszer építéskor – majd 1803 előtt elfalazták az É-i átjárót és jelenlegi formájában megépítették az emeletre vezető lépcsőt. Ennek bizonyára volt előzménye is, ezt azonban csak egy, az épület belső emeleti tereire is kiterjedő kutatás határozhatja meg.

GERELYES IBOLYA – FELD ISTVÁN

150. Gyula, 258. sz. lelőhely

(Békés megye) I

2000. június 19-én korábbi adattári feljegyzések nyomán helyszíni szemlét tartottam a Gyula–Elek határába eső lelőhelyen, melyről már 1971-ben és 1986-ban is tett bejelentést ifj. Hegedűs József, eleki lakos. 1971-ben földmunkával embercsontok és formátlan vasdarabok kerültek elő.

Szemlém során különösen a gyulai oldalon tudunk a felszínen embercsontokat valamint a hát legmagasabb, dűlőút felőli, attól hozzávetőlegesen 50 méterre lévő részen téglá- és habarcsdarabokat megfigyelni. A lelőhely az eleki oldalon a 23. számot kapta.

GYUCHA ATTILA

151. Gyulaj, Kiskúti-völgy

(Tolna megye) Ó, Rő, Kö

A 2000. március 9-én végzett terepbejárásakor a korábbi légi felvételen látszó foltok helyén, a domboldal DK-i sarkában őskori és római kori cserepeket találtunk. A domb DNy-i részén, a patak partjával párhuzamosan középkori falu nyomait találtuk a szántóföldön. A domb D-i, lapos részén több, kemencére utaló vörös foltból is gyűjtöttünk anyagot. A telep talán az egykori Vörösegyház faluhoz tartozhatott.

BERTÓK GÁBOR

152. Gyulakeszi, Csobánchegy-i romtemplom

(Veszprém megye) Kö, Kú

2000 júniusában rövid régészeti kutatás történt a Csobánchegy északi oldalán álló romtemplomnál. A kutatás csak a templom szentélyére terjedhetett ki.

A templom jelenlegi alakjában kora újkori. A hajó falainak alsó szakasza – a lábazat és felette néhány kősor

mintegy 50–120 cm magasságig – középkori. Az északi fal nyugati szakasza előtt előkerült támpillércsonk alapján felvethetjük, hogy a korábbi, a középkori templom mainál rövidebb volt. Ez esetben két középkori periódussal is számolhatunk. A korábbi rövidebb hajót toldják meg nyugat felé a második periódusban. Ennek igazolására a templomtér belsejében hosszanti kutatóárok húzása lenne szükséges. Erre a jelen kutatás során nem kerülhetett sor. A középkori periódushoz tartozna a szentélyben előkerült, a nyolcszög három oldalával záródó korábbi szentély.

A napjainkban is látható félköríves záródású szentély kora újkori. Ezt a történeti adatok is alátámasztják. A hajó oldalfalainak felső része többszörösen átépített. A templom Rómer Flóris által látott 19. századi rom állapotához képest is jelentős változások történtek. Ezzel magyarázható, hogy az általa a déli oldalon látott ablakoknak ma már könyöklőjük sem látható. A nyugati fal szakasz kiomlásába behelyezett másodlagos kövek feltehetően a templom középkori periódusából származnak. Az ajtó kereteit és a küszöb szintvonalát korábban kutató Máthé Géza és Juan Cabello szóbeli információja szerint az ajtószáraknál faszerkezetes korábbi ajtó lenyomata került elő, noha a Rómer által készített rajzon faragott kőív látható az ajtó gurtája alatt. A 19. századra az ajtó szárköveit már kiszedhették, és másodlagosan befalazták őket, a kő záróív még a helyén állt és ehhez készíthettek faszerkezetes ajtót.

A templom környezetében végzett terepbejárás során nagy mennyiségű kora újkori és újkori kerámia került elő, amely a történeti adatokkal egybevégezve bizonyítja a település 19. századig történő meglétét.

KOPPÁNY ANDRÁS

153. Hajdúszoboszló határa

(Hajdú-Bihar megye) U, R, B, LT, Sza, Á, Kö, Kk

A Hajdú-Bihar Megyei Állami Közútkezelő Kht. megbízása alapján terepbejárást végeztünk a 4. sz. főút Hajdúszoboszlótól délről elkerülő, ún. D5 jelű szakaszának nyomvonalán, a meglévő főút 199+500-209+620 kilométerszelvényei között. A területen állandó vízfolyás a Kösely-patak, időszakos pedig a Vervölgy.

A terepbejárás során az út nyomvonalán 12 lelőhelyet találtunk.

1. *lelőhely*: Árkos-halom. Az elkerülő szakasz kiinduló pontjától 1,9 km-re a földút mellett. A környezet fele 3,5 m-rel emelkedő mesterséges halomnak az útvonalra eső alapterülete 100×80 m. A halmot a Kösely jobb partjától 200–250 m-re emelték. A halom várhatóan a Gödörsíros kurgánok népe által épített sírhalom (kurgán). Felszínén Árpád-kori településre utaló kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

1/a *lelőhely*: Az előző halom lejtőjétől a vasút irányában kb. 200–250 m hosszán az építendő út teljes szélességében, sőt a leletek K-i és Ny-i irányban is 100–150 m-es sávban szóródtak. Az 1. lelőhely folytatásának

tekinthető. Az Árpád-kori leletek mellett őskori (késő bronzkori és neolit) és szarmata leletek kerültek elő nagy számban. Mindkét lelőhely a felszínen található leletek sűrűsége alapján nagyon intenzívnek tekinthető, mindenképpen teljes feltárást igényel.

2. *lelőhely*: Az épülő út 3300–3400 m-es szelvényében kb. 80×80 m-es területen található, ahol a terepszint 0,5-1 méterrel magasabb a környezetnél. Középkori és szarmata leleteket találtunk. A lelőhely közepes intenzitásúnak tekinthető, ezért szondázást igényel.

3. *lelőhely*: Az előző lelőhelytől 400 m-re található az út 3300–3500 m-es szakaszán. A terület enyhén hullámos, a szintkülönbségek 1–1,5 m-t tesznek ki. Leletek az egész magaslaton 200×150 m-es területen előfordultak. Középkori, Árpád-kori és szarmata időszakból származó leleteket találtunk. A lelőhely viszonylag nagy kiterjedésű, de közepes intenzitásúnak tartjuk. Szondázása szükséges.

4. *lelőhely*: Az előző lelőhelytől egy kisebb mélyedés választja el. A felszín morfológiai képe az előzőhöz hasonló. Az út kezdetétől mért távolsága 3900–4100 m. Középkori és szarmata időszakból származó cserepeket gyűjtöttünk. A lelőhely több mint 6 ha kiterjedésű, közepes intenzitású, szondázást igényel.

5. *lelőhely*: Az út 5800–5900 m-es szakaszán fekszik. Közvetlenül a Kösely kanyarulata mentén a halomtól 200 m-re D-re található. A felszínen kelta és szarmata leleteket találtunk, melyek hamvasztásos temető meglétére utalnak. A lelőhely intenzitása közepes, kiterjedése kicsi, de tudományos jelentősége miatt teljes feltárást szükséges.

6. *lelőhely*: A Kösely nagy kanyarulatán belül, a folyóhíti terület magasabb részén hosszan elnyúló lelőhely. A felszínen középkori falu leleteit (cserepeket, őrlőkövet) találtunk. A lelőhely viszonylag nagy kiterjedésű, leletsűrűsége közepes. Szondázást feltárást igényel.

7. *lelőhely*: A Köselytől távolodva enyhe szintemelkedés figyelhető meg. A leletek a 8000–8200 m-es útszelvényben a magasabb felszínfoltokon fordulnak elő szórványosan. Neolit cserepeket gyűjtöttünk.

8. *lelőhely*: A sík felszínen kb. 300 m hosszan található az út 8900–9200 m-es szakaszán. Szürke és vörös korongolt szarmata kerámiát és őskori cserepeket találtunk. A lelőhely közepes nagyságú és intenzitású, szondázást igényel.

9. *lelőhely*: Az előző lelőhelytől É-i irányban haladva a 9700–9900 m-es szelvényben a földút közelében található. 200–300 m sugarú körben terül el. A leletek az őskorból (neolitikum) és a szarmata időszakból származnak. Az előkerült őrlőkő településre utal. A felszíni leletsűrűség közepes, szondázást feltárást tervezünk.

10. *lelőhely*: A 11 700–11 900 m-es szelvényszakaszon, a halomtól É-ra és kis magaslat körzetében található. A felszínen késő középkori és szarmata időszaktól származó cserepek kerültek elő. A lelőhely kis kiterjedésű, gyér intenzitású, feltárást nem tervezünk.

11. *lelőhely*: A Vervölgy irányába lejtő területen a 12 200–12 300 m között található. Szarmata és neolit

cserepeket találtunk. A leletsűrűség gyenge, de a leletek minősége alapján kisméretű szondázást tervezünk.

12. *lelőhely*: A Vervölgy és egy kisebb oldalvölgye által közrezárt lapos magaslati területen található mintegy 300 m hosszúságban. A leletanyag nagyon gazdag: Árpád-kori és szarmata falu kerámialeleteit gyűjtöttük. A lelőhely nagy kiterjedésű és a leletek szóródása igen intenzív, ezért teljes feltárást tervezünk.

M. NEPPER IBOLYA – HAJDÚ ZSIGMOND –
NAGY EMESE GYÖNGYVÉR – DANI JÁNOS

154. Hejőkürt, Cifra ház-dűlő

(Borsod megye) U, Á, I

2000. október 17. és október 26. között a miskolci Herman Ottó Múzeum régészeti leletmentést végzett, mely az M3-as autópálya építési munkálataihoz kapcsolódott.

A lelőhely Hejőkürttől É-ra található, 800 m távolságban, az egykori Hejő-meder déli partján.

A feltárást során előkerült két Árpád-kori, félig földbe mélyített lakóház gödre; egy Árpád-kori árok, mely egy elhagyott, szerves anyaggal feltöltődött egykori mederbe futott be. A leletanyag a 13. század első feléből származik. Feltártunk továbbá négy újkőkori épülethez (?) tartozó, szabályos 4,5×2,5 méter alapterületű gödröt, valamint egy nagyméretű, földbe ástott újkőkori tárolóedényt, és öt ismeretlen korú, leletanyag nélküli gödröt.

PUSZTAI TAMÁS

155. Hejőkürt, Homokbánya

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő?

Hejőkürt földvárára Pusztai Tamás lett figyelmes, aki bányanyitási engedély kiadásához készítette elő a dokumentációs anyagot, így a terület légi fotóján meglátta a sáncot.

Hejőkürt község belterületétől Ny-ra kettős világos körív húzódik a volt Rákóczi TSz-től, mely ma Strezeneczki Béla tehenészeti gazdasága, s patkó alakban a mocsárig tart. A földvárat É-ról a Hejő mocsarai, K-ről a Tisza vadvizei, mellékágai védték.

Az egykori homokbánya maradványa a földvár közepén a mintegy 440 m hosszú ÉNy-DK irányú bányató. A tó K-i szélé mentén villanyvezeték halad. Az M3-as autópálya építéséhez innen tervezték szállítani a feltöltéshez a homokot, ezért volt szükséges a terület régészeti megfigyelése. Pusztai Tamás három helyen talált leleteket a sáncon belül, a tótól É-ra és a sáncon kívül, a gazdaságtól DNy-ra.

2000. szeptember 4-én kimentünk a helyszínre Pesti Gyula mérnökkel és Pusztai Tamással. Megnéztük, hogy hol érdemes ásatást kezdeni, s a homokkitermeléssel összhangban a sáncot átvágni.

2000. szeptember 20-án hétfőn kezdték a tótól D-re a humuszosítást, a Dollár-tanya felé vezető földút mellett. A földet a humuszosított terület D-i végében deponál-

ták. Két objektumot találtam a Dollár-tanyába vivő gyalogút kanyarulatában, a tő DNy-i ívétől D-re.

Az 1. objektum 160 cm hosszú és 80 cm széles ovális alakú volt. Teljes mélysége 34–42 cm volt, a felszíntől 82 cm. A felszínen halványszürke kitöltés jelezte létét és apró paticcs, valamint pár jellegtelen kis cserép. Kitöltése nagyon kemény volt. Az objektum É-D-i irányú.

A 2. objektum az elsőtől D-re 120 cm-re volt, hossza 200 cm, szélessége 100–110 cm. Ovális alakú, sekély, mintegy 35 cm, azaz a felszíntől 75 cm mélységű objektum. Paticstörödékek voltak a felszínén, azaz humuszolás után, 40 cm-re a jelenlegi járósíntől. Kevés kézzel formált és korongolt cserép volt benne.

A továbbiakban bejártam a területet. A szántóföldön dolgozó helyi lakosok szerint az 1940-es években még 3–4 tanyán laktak itt. Újkori kerámiájuk, lábas edény töredékek, pipadarabok, mázas cserepek találhatóak például a tótól Ny-ra, ahol szintén humuszoltak, mert elvitték a homokot az autópályához. Októberben a tótól Ny-ra is humuszoltak a mocsárig, de a villanyvezeték miatt 10 m-t elhagytak, esetleg itt megláthatjuk a sáncátvágást. Máshol nem tervezik a homokkitermelést a sánc vonalában, mert lágú a homok, szétfolyik, nem alkalmas az autópálya alapozásához.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

156. Hejőpapi, Karolai kavicsbánya

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A területen megelőző terepbejárások során a már működő bányához közvetlenül D-ről kapcsolódó homokos dombvonulaton a bronzkorból származó megtelepedés nyomaira bukkantunk egy kb. 200×200 m-es területen.

Koós JUDIT

157. Hernádbüd, Várdomb

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

2000. november 10-én szemlét végeztünk a helyszínen, célunk a földvár állapotának felmérése volt.

Maga a földvár nem az 1:10 000 méretarányú térképünkön „Várdomb”-ként jelzett kiemelkedés, hanem az ettől K-re eső magaslaton van. Jól kivehető, hogy ez utóbbi domb széles, lapos platójának K-i, É-i és Ny-i oldalán a természetesen is meredeken eső rézsút mesterségesen is lefaragták, még meredekebbé tették. D-i oldalán a várat a lapos platótól ma is követhető vonalban szárazárokkaal választották el.

A vár belső, védett síkja, hasonlóan az egész platóhoz, ma mezőgazdasági művelés alatt áll, szántóföldként hasznosítják. A vár sánca mindenütt gyep, illetve ritka bokros terület. A vár szántott részén, annak teljes szélességében, D felőli oldalán pedig kb. addig a vonalig, ahol egy nagyfeszültségű vezeték K-Ny-i irányban keresztezi a platót, igen nagy tömegben mutatkoztak a régészeti leletek. A késői bronzkorra, illetve korai vaskorra keltezhető edénytöredékek között nagy számban

találtunk durvított felületű „seprűdíszes” oldaltöredékeket, valamint fényes, fekete színű darabokat, néhány bütyöksoros, illetve díszített oldaltöredéket. A keltezhetetlen állatcsontokon kívül feltűnően sok folyami kagylót találtunk, de gyűjtöttünk néhány kisebb kőpengét, obszidiánt, illetve szilánkot, valamint pár malomkőtöredéket.

A vár területén 8–10 helyen figyeltünk meg frissen szétszántott objektumra utaló hamus, illetve átégett, vörös földrögök által kirajzolt, 1–2 méter átmérőjű foltokat.

A leletanyagot átadtuk a Herman Ottó Múzeumnak.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA – PASZTERNÁK ISTVÁN

158. Himod határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Ró, N, Kő

A MOL Rt. gázvezetékét kívánták építeni Kapuvár és Répcelak között. A nyomvonal bejárása során 2000. január 4–5-én Himod község határában több régészeti lelőhelyet találtunk, azonosítottunk, illetve valószínűsítettünk.

Szilvás-tag: Azonos a „Káposztáskertek” néven ismert késő középkori lelőhellyel (Tomka P. adata a Soproni Múzeum adattárában). A Himodról Kiszaludra vezető út mellett, a Répce Ny-i oldalán található. A felszínen igen sok 14–15. századi edénytöredéket gyűjtöttünk. A bejárt terület É-i részén, elszörtan máshol is, őskori cserepeket is találtunk. A lelőhely a vezeték 4,7–5,1 km szelvényében található.

Tettes-halmi-dűlő: A mesterséges, ún. Tettes-halomtól É-ra még egy, erősen szétszántott halomsírt észleltünk a Ny-K irányú árok mellett. A vezeték tervezett nyomvonalában a 6,100–6,800 km szelvény között, a Tettes dombtól K-re a szántóföldön végig a következő dűlőig gyűjtöttünk cserepeket. Ezek zöme őskori (valószínűleg bronzkori, de még neolitikus is lehet köztük), kisebb része római kori, néhány darab akár népvándorlás kori is lehet.

A dűlőúttól D-re, a Répce kanyarulatával szemben (tervezett nyomvonal 7,000–7,100 km között) a réten szinte véletlenül lehetett csak valamit találni a fedő növényzet miatt. Ennek ellenére vassalakdarabot és néhány elég atipikus edénytöredéket szedtünk fel, ami igazolja, hogy itt is kell lelőhellyel számolni.

Munkatársak: Szőnyi Eszter régész, Ritly Jenő technikus.

TOMKA PÉTER

159. Himod, Káposztás-kertek

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, LT, H, Á, Kő

A 4600–5100 km szelvény közé eső lelőhelyen a téli terepbejárást követően 2000. június 15. és július 15. között a gázvezeték építése során kihumuszolt felületen ásatást végeztünk. Az őskorból 94 objektumot tártunk fel. A legkorábbi időszakot a neolitikumból a dunántúli vonaldíszes kerámia kottafejes fázisa képviselte. Az ebbe a korba tartozó objektumokat a késő középkori falu

gödrei erősen megbolygatták, így települési jelenségek megfigyelésére nem nyílt lehetőségünk.

A Ny-i szelvényfalnál egy nagyméretű, mély gödörből a késő neolitik Lengyeli kultúra vörös alapon fehérrel festett kerámiatöredékei, vastag falú edénydarabok, valamint nagy mennyiségű állatcsont került elő.

A feltárt 500 m hosszú, 7 m széles felületen a legtöbb leletanyagot a késő rézkori Badeni kultúra időszakából találtuk. Gazdag kerámia leletanyagot tartalmaztak a szabályos kerek tárológödörök, melyeket a területen nagy sűrűségben beásott honfoglalás kori sírok megbolygattak. A hamuval sűrűn kevert, helyenként elszenesedett fadarabokat is tartalmazó, valamint az egész felületen erősen átégett paticsörtmelékkel kevert humuszbetöltésből rendkívül sok kerámiatöredéket (vastag falú hombártól a vékony füles korsóig) gyűjtöttünk. A kelta korból két téglalap alakú, földbe mélyített építmény gödrét, valamint néhány objektumot bontottunk ki.

Az „őshumuszba” mélyítve 9–11. századi temető 152 sírját tártuk fel. Nem lehetett biztosan eldönteni, hogy folyamatosan használták a temetőt, vagy a Karoling kori és a honfoglalás utáni temető egymástól függetlenül került egy helyre. A datálható 9. századi sírok a domb tetején, nagyjából egy sorban helyezkedtek el, középen két igen mély, nagy sírgödör két oldalán. Tájéolásuk Ny-K. Jellegzetes temetkezési szokásuk az edénymelléklet, többnyire a koporsó fölött. Jellemző leletanyag: lándzsa, köpűs nyílhegyek, Wadenbindengarnitur, rúdgyöngyök, lemezgömbös fülbevaló, pajzs alakú lemezgyűrűk, fenékbélyeges edények.

A 10–11. századi sírok a déli és az északi lejtőn csoportosultak, a déli oldalon a 9. sz.-i síroktól mintegy 15 m-re jelentek meg, itt volt az egyetlen, melléklet nélküli, részleges lovas-temetkezés. Az északi oldalon közvetlenül csatlakoztak a korábbi temetkezésekhez, itt több szuperpozíciót is megfigyelhettünk. A sírgödörök általában sekélyek, keskenyek, Ny-K tájolásúak, a humuszrétegben többször nem voltak megfigyelhetők. Jellemző leletanyag: nyílhegyek, csontíj markolatverete, csiholó, vaskések, egyszerű varkocskarikák, kéttagú csüngő alsó része, kerek pityke, néhány gyöngyszem, sima bronzkarperecek, S-végű és bepödrött végű hajkarikák, fülbevaló, torques, ún. „rovásírásos” gyűrű.

Az „őshumusz” felett, illetve abba beleásva találtuk a 14–16. századi falu maradványait. Mintegy 110 objektumot tártunk fel a 7 m-es sávban, zömük cölöplyuk és gödör, némelyik datálása lelet hiányában bizonytalan. A dombtetőn egy legalább két periódusú lakóház került elő, alaprajzát a 20 m hosszán követhető cölöpsorok meglehetősen bizonytalanul rajzolják ki. Déli végében volt a konyha (kemencékkel, padlószint töredékével) – a későbbi sírok éppen itt sűrűsödtek, alaposan megbolygatva a ház maradványait. A déli lejtőn négy gazdasági épületet azonosítottunk, ezek átlag 8 méteres sekély foltok, bennük gödrök, mellettük cölöpnyomok. Feltártunk egy szabadban álló kemencét. Az északi lejtőn találtunk több vermet (egyikben nagy „káposz-

táskó”) és egy kutat, melynek faszerkezetéből mintákat vettünk.

Feltártuk a 17–18. századi temető 52 sírját a dombtetőn, beleásva a telepobjektumokba. Könnyen felismerhetőek voltak hamus-szürke betöltésükről és a sok egyforma koporsószegekről. Számátalan többszörös szuperpozíciót figyeltünk meg. Tájéolásuk Ny-K, általános a deszkakoporsó használata. Viseleti elemek és néhány egyéb tárgy alkotja a leletanyagot: csizmapatkó (egy sírban sarkantyú is), mentegombok, vaskés, csiholó, horog, Benedek-kereszt, egy sírban három pénz (a legkésőbbi 1672-ből), kontyútű, fűzőkarikák, ruhaflitterek, rózsafüzér, medál, hét db párta (gyereksírokban), gyöngysor.

Az ásatáson részt vett Gabrieli Gabriella és Szőnyi Eszter régészek, Takács Károly egyetemi hallgató.

EGRY ILDIKÓ – TOMKA PÉTER

160. Hobol, Sikotai-árok (Baranya megye) Ró

1969-ben a Sikotai árok ásásakor (a „Napkeleti-földektől” délre levő legelőn áthaladó út mentén) felszínre került bronzszobrot, bronzbaltát és római pénzeket a közelben tárcsázást végző Lieb József találta meg. A szobrot megmutatta a MNM régészeinek. Ezután a lelet feledésbe ment, a pénzek elkallódtak, a baltát pedig a megtaláló géppel megcsiszolta. 2000 márciusában anyagilag megszorulván a szobrot és a baltát a Janus Pannonius Múzeumnak felkínálta eladásra. Március 9-én szálltam ki Hobolba megnézni a szobrot, és szintén javasoltam a megvétel. A leletek körülbelüli találási helyét Lieb József 2000. június 2-án a helyszínen megmutatta.

A találó a baltát megcsiszolta, így csak következtethetünk eredeti alakjára. Óskori formájú, anyaga miatt a római korban használatra alkalmatlan lehetett. Sárgaréz színű.

A szintén sárgaréz színű szobor köpűs kiképzésű. Ülő istenséget ábrázol, kezében három attribútummal: faág, pánsíp, görbe bot (görbe kürt?). Magassága 18,8 cm, szélessége 17,6 cm, súlya 2,645 kg.

A szobor római kori kocsi díszítőeleme lehetett, esetleg egy halotti kocsihoz tartozott. A figura öltözéke és az oldalán levő oroslánfejek keleti istenségre – Attisra – vallanak. A balta lehetett esetleg méltóság-, vagy tiszttségjelvény. A lelet újabb adatokat szolgáltat a 2. századi kocsis temetkezés szokásáról és előfordulási helyeiről.

A szobor jelentősége miatt a feltételezett kocsis temetkezést egy hitelesítő ásatással mindenképpen tisztázni kellene.

GÁBOR OLIVÉR

161. Homokmégy, Székes (Bács-Kiskun megye) B, Sza, Á

2000. március 13.–április 3. között régészeti feltárást végeztünk a lelőhelyen. A IX–XI. szelvényvel a 185–296. sz. régészeti objektumokat tártuk fel. Az előkerült 112

objektum 55 darab 10–11. századi sírból és 57 darab késő bronzkori, szarmata és Árpád-kori telepobjektumból (ház, árok, gödör, cölöplyuk) tevődött össze. Összesen kb. 1800 m² területet tártunk fel.

A késő bronzkori telepet egy ház (266. sz.) képviselte. A telepobjektumok többsége szarmata korú volt. Napvilágra került 9 szarmata korú földbe mélyített és egy cölöpház, valamint több élelem- és szeméttároló gödör. A házakban egy kivételével nem volt tüzelőberendezés. A lelőhely DK-i részében számos, valószínűleg szarmata korú cölöplyuk került elő. Ezek helyenként rendszert alkottak, amiből kisebb cölöpépületekre következtethetünk.

Feltártuk a 10–11. századi temető D-DK-i részét. Az eddigi ásások során mintegy 215 sír került napvilágra. Az ez évi ásási terület, illetve a temető DK-i részén előke-
rült néhány cölöpszerkezetes és füles, valamint számos padmalyos sír. A sírokból sima, nyitott és S-végű, ezüst- és bronz hajkarikák, nyitott végű állatfejes és egyéb bronz karperecek, ezüst és bronz pántgyűrűk, gyöngyök, bronz fülesgombok, fenőkövek, csiholók, bronzcsörgők, vaskések, vasnyílhegyek kerültek elő. Az idei ásással teljesen feltártuk a temetőt. A viszonylag kis sírszámú temető használatának idejét a 10. század első felétől a 11. század első harmadáig állapíthatjuk meg.

A lelőhely D-i részén egy Árpád-kori településrészlet is napvilágra került. Feltártunk 3 házat és számos árok-részletet. Az egyik házban kőből épített kemence (251. sz.) helyezkedett el.

A feltárást a Millenniumi Emlékbizottságtól pályázati úton kapott 1,75 M forintból finanszíroztuk.

GALLINA ZSOLT

162. Ikervár, Katolikus templom

(Vas megye) Kö

A 2000. június 26. és július 21. között tartó kutatás ideje alatt a következő alapvető megállapításokat tehettük.

A templom hajója és szentélye is a 15. századra keltezhető. A szentélyben gótikus patronos kifestés és barokk falfestmény részlete került elő. Különösen értékes a festett kőből faragott, áttört mérműves pastoforium.

A torony barokk, kivéve a kaput, mivel azt a gótikus nyugati kapu részleges áthelyezésekor építették be.

A mai karzat 19. század végi az aranyozott fejezetű öntött vas tartóoszloppal. Többféle karzatalap mellett a protestáns időre keltezhetően körbeépített karzatalap is került elő.

Különböző korszakokra tehető a rendkívül változatos padozat, mely több ponton beszakadt; a 18. századig történő folyamatos temetkezések miatt egyenetlenül és erőteljesen megsüllyedt. A gótikus fal alapozási mélységénél jóval mélyebbre nyúló sírok miatt a kavicsos altalaj helyett a templom belsejében humuszban gazdag, jó vízáteresztő, laza talaj alakult ki.

Az épület szellőztető lábazata alatt vastagon rákent cementsimítás tovább gátolja a diffúz pára távozását. A

mischunggal felragasztott lábazathoz a járdát lejtés nélküli ragasztották. A fent említett okok miatt az épület nedves.

A barokk pilaszterek jól megépítettek és a szilárd altalajra építették őket. Így a gótikus, kis mélységre épített alapfalak, melyek mellől kiásták az eredeti altalajt, szintén vezetik a nedvességet.

A felszivárgó nedvesség miatt a közeljövőben táblásan fog lezuhanni a nemes vakolat az épület külsején.

Ugyanakkor a kutatás során kiderült, hogy az épület külsején lévő 16. századi többszínű kifestés megmaradt, az É-i oldalon a sekrestye padlásán a mai napig megtekinthető. A geometrikus reneszánsz festés kijelöli az egykori párkánymagasságot és a sarkokat is szépen keretezi. Külső rekonstrukció javíthatna az épület külsején.

HAJMÁSI ERIKA

163. Inárcs, Szent György templom

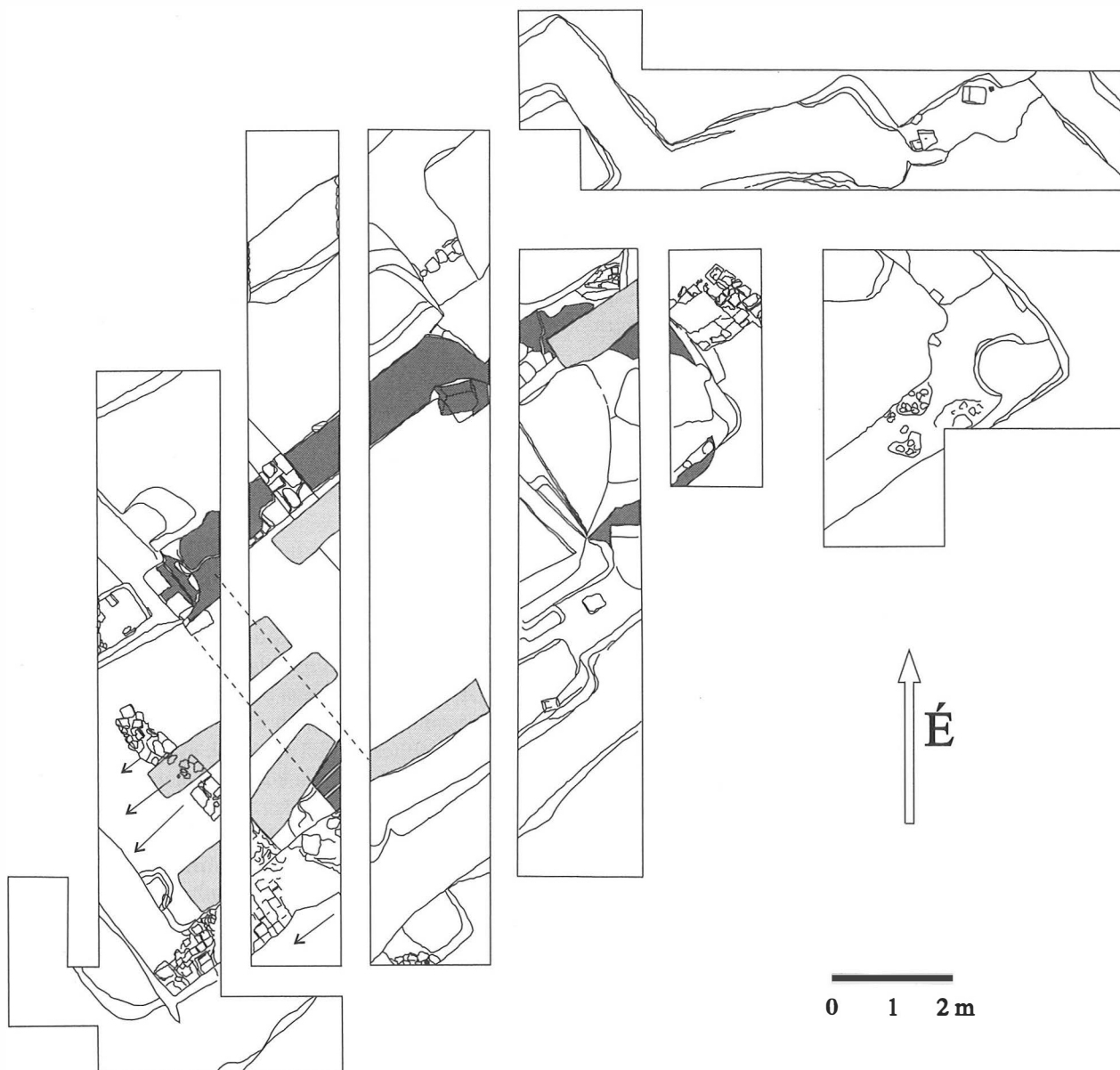
(Pest megye) Á, Kk

A régóta ismert középkori templomhely feltárására egy millenniumi emlékpark építése miatt került sor. A kilenc hétig tartó feltárás során tisztáztuk az elpusztult középkori Szent György templom építési periódusait. A legkorábbi félköríves szentélyzáródású Árpád-kori egyházi épület É-i alapfalából maradt meg in situ részlet, mely agyagba rakott három vízszintesen fektetett kváderkő-sorból állt. Teljes külső hossza 9,4 m, szélessége kb. 5,45 m, falvastagsága 80 cm.

A második periódusban a korai templom É-i falát meghagyva, ehhez É felől építettek egy kb. 2 m szélességű, kétésejtes helyiséget a korai templom teljes hosszában. Valószínűleg ugyanekkor bővítették ki a templom hajóját Ny felé 3,95 cm-es külső hosszal a korai hajó szélességében. A kiszedett alapozások törmelékes habarccsal, apró kövekkel történt betöltését tudtuk kibontani. Eredeti, vízszintes téglából rakott, nagyobb kövekkel kombinált alapozás-részlet csupán a DNy-i sarokban maradt meg. A templom szentélyét is bővítették megőrizve az egyenes szentélyzáródást. Itt is csak a kitermelt alapozási árokba visszahullott törmelék rajzolta ki a szentély vonalát. (Külső hossz: 18,2 m, szélesség: 9 m)

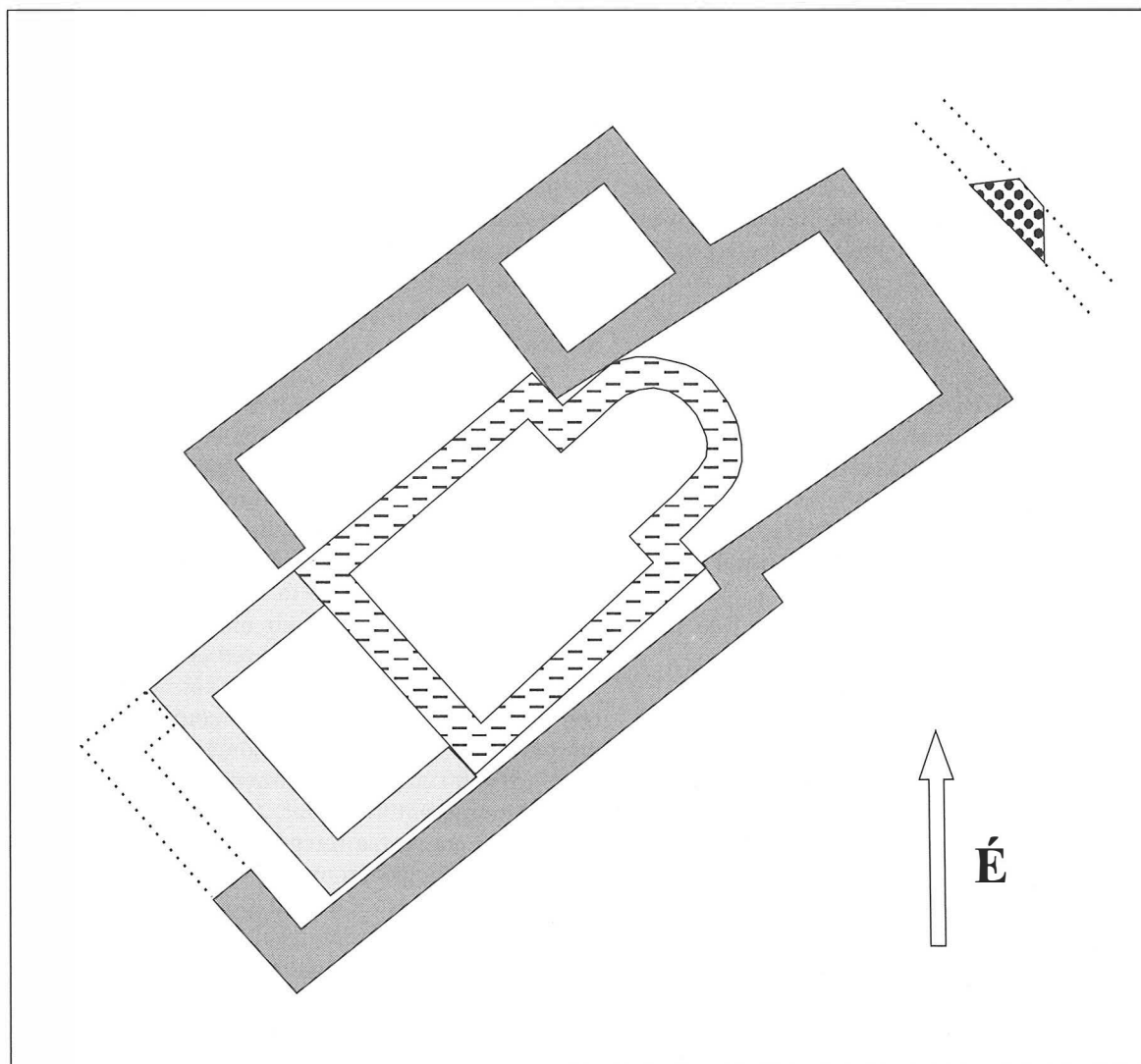

*Inárcs-Szent György templom
ásatási összesítő alaprajz*

- A feltárt szelvények határa
- 11-12. századi templom in situ alapozása
- Késő középkori sírok

*Inárcs-Szent György templom
építési periódusai*

11-12. századi templom alapozása

14-15. századi bővítés

15-16. századi bővítés

Bizonytalan korú késő középkori alapozás kiszedett helye

A harmadik periódusban a templom hajóját D felé szélesítették meg közvetlenül a korábbi fal mellé húzott új alapfallal. A szokatlan alaprajzú templom hajójának Ny-i felében a későbbi periódus idején karzatot is építettek, melynek megtaláltuk gyenge alapozását. A késő középkori szentély É-i felében egy nagyméretű téglából falazott tömböt találtunk. Helyzete miatt nem határozható meg oltáralapozásnak, funkciója egyelőre nem ismert.

A templomhajóban 8 sírt tártunk fel, a teljes templombelső feltárását nem tudtuk befejezni a rendelkezésünkre álló anyagi források szűkossége miatt. Az épület alapozási árckainak alja átlagosan 105–110 cm mélyen volt. Előkerült leletek: nagy mennyiségű festett vaklattörödéket találtunk a feltárás egész területén, köztük festett felszentelési kereszt töredékét is. Tizenöt darab középkori pénz, harangtörödékek, gyűrű és számos edénytörödékek kerültek napvilágra. A legkorábbi templom szentélyébe vágott sír feletti törmelékes alapozási árok betöltéséből egy 11. századi bizánci bronz mellkereszt került elő (lásd a képet). A sérült kereszt előlapján vésett Szent György ábrázolás és 3 sor görög felirat látható. A leletanyag a Nagykőrösi Arany János Múzeumba került.

A feltárást az inárcsi Polgármesteri Hivatal finanszírozta.

TARI EDIT

164. Isaszeg, 13/46. számú lelőhely (Pest megye) I

A szentendrei Ferenczy Múzeum lakossági értesítést kapott, hogy Isaszegen, a Rákospatakól nem messze, az országút és a vasút találkozásánál levő sorompónál induló földúton a domboldalból kiálló emberi csontokat figyeltek meg. 2000. november 2-án dr. Miklós Zsuzsával megkerestem a helyszínt.

A lelőhely a belterülettől Ny-ra, a Rákospatak É-i partja mellett emelkedő Pap-hegy lejtőjén terül el. A fényesorompós vasúti átjárótól induló földút K-i oldalán több helyen a domboldalban friss turkálások, földelhordás nyomait láttuk. Egy helyen a mai felszíntől számított 2 m mélyen emberi csontok álltak ki a földből. Mint kiderült, egy ÉNy-DK-i irányítású (a fej ÉNy-felé) csontváz részei; a szürkés betöltésű sírföld elvált a sárga löszről. Az omlásveszély miatt a csontokat nem tudtuk kiszedni.

Más régészeti nyomot – beásás, kultúrréteg – nem tudtunk megfigyelni. A lelőhely a Topográfiaiban (MRT XII/3. k. kéziratban) a 13/46. számot kapta.

KŐVÁRI KLÁRA

165. Ivánca, Lapos (Fejér megye) B, Á, Kk

Az Intercisa Múzeum 1999. őszén értesítést kapott arról, hogy Ivánca külterületén szántás közben faragott kőtömbök és embercsontok kerültek elő. A helyszíni

szemle során a felszínre került csontokat összegyűjtöttük és múzeumba szállítottuk. A lelőhely a Duna holt ága mellett, attól nyugatra mintegy 50 méterre, egy ÉÉNy-DDK-i tengelyű dombon található.

A régi Váli-víztől É-ra, a 6. sz. főút és a Duna közötti területen Marosi Arnold 1932-ben folytatott már kutatást, melynek során egy 4×4 m-es alapterületű, 0,5 m falvastagságú épület maradványait tárta fel. Az épületet Marosi római őrtoronnyként határozta meg, ezt a későbbi kutatás a Matrica 7. számú őrtoronnyal azonosította. Pontos fekvése azonban – Marosi elégtelen helymeghatározása következtében – ismeretlen volt. Feltételezésünk szerint ennek az épületnek a maradványait bolygatta meg a szántás. Az épület körül előkerült Ny-K-i tájolású, melléklet nélküli sírok alapján elképzelhető volt, hogy a római maradványokat a középkorban templommá építették át.

A lelőhely hitelesítő ásására 2000. augusztus 22. és szeptember 15. között került sor. A feltárás során megtaláltuk az oklevélből és pápai tizedjegyzékből ismert Ivánca falu igen jó állapotban megmaradt Árpád-kori-késő középkori templomának romjait és temetőjét.

Feltártuk az épület É-i falának egy részét és a négyszögletes záródású szentélybelsejét. Az épület teljes szélessége kb. 6 m, hossza 15 m volt. (Ezt az aratás előtt álló kukorica alapján lehetett meghatározni, mivel a földről is szembeűnt a fal fölé vetett növényzet satnyább állapota.) A fal vastagsága kb. 1,1 m, két szélét mészkőből rakott köpeny, ezek között téglá- és kőtörmelékekkel, valamint sóderrel, mésszel kevert „öntött fal” alkotja. Alapozása 90–100 cm mély, a felmenő fal középső harmadához hasonló öntött falazat. Az alap vízszintesen három, 25–35 cm vastag rétegre tagolódott, ami alapján feltételezhető, hogy három munkaperiódus alatt készült el. A szentély É-i és K-i falánál az alap 30–40 cm-rel kijebb fut, mint a fal, a szentélybelsőben a fal ugyanennyivel csúszik beljebb az alaphoz képest. A szentély külső mérete 5,5×3,5 m. Ny-on a diadalív alatt kb. 75 cm-es fal választja el a hajótól. Ez hasonló technikával készült, mint az oldalfal, de azzal nincs kötésben, és alapot sem ástak neki, hanem csak földre szórt homokra rakták. Funkciója a megemelt padlószintű szentély elhatárolása volt. A szentélybetöltéséből megállapítható volt, hogy a templom építésekor kb. 60–80 cm földet hordtak az eredeti felszínre. Az eredeti humusz, szubhumusz réteget 80–105 cm mélységben értük el. 130 cm-es mélységben 7 őskori szemétdöbröt találtunk, melyek közül hatot lehetett legalább részben kibontani. A szegényes leletanyagból egy síkozott perem keltezi az objektumokat a kései bronzkorra.

A templom hajójának Ny-i részén karzat állhatott, amire az É-i falból kiszögellő pilléralapozás utal. Az épület belsejét tetőcserepek-alkotta törmelékréteg töltötte ki, ez alatt azonban nem sikerült egyértelműen megfogni az egykori járósíntet egy pár dm²-es, letaposott részlettől eltekintve. Ez alapján feltételezhető, hogy a templomnak fapadlója volt, ami teljesen elpusztult, és az alatta levő

földrétegen szinte semmi nyomot nem hagyott. A tetőcserepek vörös színű, jól átégett töredékek, amelyek alapján az eredeti méretet nem sikerült meghatározni. Több töredéken maltermaradványok voltak. Az épületet alaprajzán kívül a temető keltezi a középkorra.

A három rétegű temetőből 29 sírt tártunk föl. Ezek a szokásos képet mutatják: keleteltek, nagy részük bolygatott és szinte valamennyi melléklet nélküli. Az egyik sír betöltéséből egy korábbi temetkezésből származó, törött S-végű hajkarikát találtunk, egy másik bolygatott sírből 2 db szilvماغ átmetsetű, bronzból készült, vastövisek csatkarika került elő. Szórvány lelet egy 3 szemből álló, csontból faragott láncocská, és egy lyukas római bronzérme. Egyik sírban nagy felületen meg lehetett figyelni a koporsó maradványait.

Az épület alaprajza, méretei, valamint egységes kivitelezése – amelyben semmi nyom nem árulkodott több építési periódusról – kizárja azt, hogy akár Marosi épülete, akár más római építmény állt volna ezen a helyen.

PONGRÁCZ ZSUSZÁNNA – KESZI TAMÁS

166. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk

2000. augusztus 7. és szeptember 28. között az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából folytattuk a módszeres régészeti kutatást a Szent György tiszteletere szentelt bencés apátsági templom környékén.

Az 1999. november 15-én elfogadott beruházási program értelmében a 2000. évben az ásátás egyik fő célja a templom körüli drén rendszer előkészítése kellett legyen. Nem folytathattuk a tavalyi szelvényrendszert a kolostorfalak feltárására, hanem az 5×5 m szelvényekkel a bencés templom É-i és D-i oldalán, valamint a még fel nem tárt ÉNy-i részen kellett folytatnunk a munkát. A késői kezdés következtében a tervezett teljes programot nem lehetett teljesíteni. A feltárt terület a templom Ny-i és É-i oldalára korlátozódott és a D-i oldal szelvénytára már nem került feltárássra.

2000-ben összesen 111 sírt tártunk fel, így az összesen feltárt sírok száma 574-re nőtt. A sírok kora hasonló az előző évekbe feltártakéhoz: a 11. század elejétől az 1780-as évekig temetkeztek a templom É-i és ÉNy-i oldalához.

S-végű hajkarikát találtunk a 475. sír felett, valamint a J. 14. szelvényben, a templom É-i fala közelében, 98 cm mélységben. Ez az ezüst hajkarika a 11. század elejéről származik. A J. 10. szelvényben az 501. sír felett is található volt egy törött S-végű hajkarika.

A J. 12. szelvényben az 560. és 561. sír egy, az altalajba mélyített mély sírgödör felett feküdt. Az 560. sír is bolygatott volt, eltemetése után feltehetően kincskeresők dúlták fel, és az övét rabolták el. A sír alatt lévő nagyméretű sírgödörben ládaszerű deszkalapocskos alsó részét találtuk. Két széles (50 cm), 210 cm hosszú deszka feküdt az altalajon, teljes épségben. A deszkaláda DK-i oldalának közepén S-végű hajkarikát, a D-i részén nyílcsúcsot találtunk. A deszkából mintát vettünk dendrokronológiai vizsgálat céljá-

ra, a deszkákat a restaurátorok kiemelték és gombátlanítás után a Savaria Múzeumba szállították.

13. századi cserépedény-töredéket találtunk a 490., 591. sír visszatöltésében. A H. 8. és a J. 12. szelvényekben 90 cm és 105 cm mélységben a 13. századi cserépedény: bécsi fazék és vonaldíszes edény töredéke volt található a kevert barna sárrétegben.

Ebben az évben is találtunk 15–16. századi gyöngyös pártás leánykasírokat: a 191., 500., 508. sírban volt gyöngyös párta, ez utóbbiban textilmaradványok és a vállfűző gombjai is megmaradtak. Az 511., 525., 557. és 535. sírban talált gyöngyös pártákat is felszedték Edőcs Judit és Kiss-Ernő Csaba, a Savaria Múzeum restaurátorai.

Továbbra is találtunk a sírok egy részében 17–18. századi érméket, medálokat, rózsafüzéreket, a 499. sírban olvasót, medált, az 505. sírban olvasót és érmet, az 527. sírban érmet, az 530. sírban szögletes medált, az 534. sírban keresztet, az 544., 546. sírban olvasót és keresztet, az 547., 550. és 566. sírban érmét találtunk. Az 505. sírban a két sorban megmaradt mentegombok kirajzolták a 17. századi elpusztult öltözetet. A 2000-ben feltárt sírok közül a 485., az 525. és az 559. sírban fekvő csontváz szegycsontja és bordái voltak feketék. Az 559. sírt reneszánsz – 16. századi – ruhakapcsok kelteznek.

A csontvázakat fényképezés, rajzolás: 1:10, helyenként 1:5 méretű felmérés, és szelvénylapokon 1:20 méretű, rétegenkénti rögzítő bemérés után felszedtük és a jáki kőtár feletti raktárban vizsgálat céljára elhelyeztük.

A leletanyagot beszállítottuk a Savaria Múzeumba.

A templomfalak melletti szelvényekben megfigyelhettük a falak alapozását. Ezekről fotók és 1:20 léptékű homloknézetű rajzok készültek.

A H. 8. szelvényben a Ny-i kapu alapozását kerestük meg. A kapu D-i részén azt találtuk, hogy alapozása szélesebb, mint a felmenő rész. Úgy gondoltuk, hogy a kaput eredetileg szélesebbre tervezték, és hogy a kapu É-i oldalának alapozásánál is ezt fogjuk találni. Itt azonban azt tapasztaltuk, hogy a kapu alapozása keskenyebb, mint a felmenő fal. A kapu alapozásának alját a küszöbtől számítva 1,8 m mélységben találtuk meg, legalább 30 cm nyire beásva a bolygatatlan sárga kavicsos agyagban. Mellette az I. 8. szelvényben megkerestük az É-i torony Ny-i falának alapozását. Ez a kapu kövéhez mérve 2,2 m mélységben van. Nagyméretű kövekből készült az alapozás, és a kövek különösen a saroknál igen nagy méretűek és mésszel kevert, sárga kavicsos murvaszerű habarcsba vannak rakva. Az alapfal alatt most nem volt víz, csak az agyag volt nedves. Nagyon száraz volt a nyár, ezért a víz most nem maradt meg. Világosan leolvasható volt a falról, hogy a torony alapozásához ferde vonalban hozzáépítették a kapu alapozását, 30 m-rel magasabban. Ez a ferde alapozás felfut ahhoz a ponthoz, ahol váltás van a lábzeti párkányban. Úgy tűnik, ezen az oldalon is szélesebbre tervezték a kaput, de alul nem alapozták le.

A templom É-i hajófalának alapozását két szelvényben vizsgáltuk meg.

A J. 13. szelvényben a feltárás közben tapasztaltuk, hogy a rendkívül száraz és meleg nyár ellenére az F-i hajófal nagyon nedves volt, a kitermelt föld tocsogott a víztől. A fal lábazati szegélye alatti homokkő sor szétfagyott, a nedvességtől mállott. Az alapozás kősorai nagyméretű keskeny kövekből készültek, három téglacsík figyelhető meg bennük. Ezek bontott téglákból készültek.

A mellette lévő J. 14. szelvényt az esőcsatorna miatt kihagyott tanúfal osztja. A K-i szakaszban van az É-i hajófal K-i vége. A szelvény Ny-i részében is megfigyelhető volt, hogy igen nagyméretű kövekből készült az alapozás, és ezek a kövek nem egy bányából valók. A felső sorban homokkő van, de van mészkő és kavicsos szerkezetű kő, olyan, amilyenből a szentgotthárdi apátság épült. Ez feltehetően a németújvári (Güssing, Ausztria) bányából származik. Az alsó sorban lévő 1 m hosszú, 25 cm vastag kő a római korból származhat. Itt is találtunk bontott téglából készült sorokat az alapozásban. A fal itt is nagyon nedves volt, és amikor pár csepp eső esett, az alapfal alatti agyagban állt a víz.

A K-13. és K-14. szelvények kézzel történt kiásása után világosan látszott, hogy 80–90 cm mélységig csak törmelék van, és ez alatt kezdődik a sírréteg. A munka meggyorsítása érdekében a templom É-i hajófala melletti J. 8–12 szelvényekből 70 cm mélységig gépi erővel szedjük ki a földet és alakítottuk ki a tanúfalakat. Így ötméterenként tudtunk metszetet készíteni a talaj szerkezetéről.

Munkatárs: Pálvölgyiné Hajmási Erika. Az ásatáson részt vett: Szende László, Stibrányi Máté, Kodolányi Júlia, Berecz Barbara régészhallgató.

Az ásatási területet kertészetiileg is elrendezve adtuk át dr. Rátkai László plébános úrnak.

VALTER ILONA

167. Jászberény, Ferences rendház

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Kk

2000 nyarán ifj. Sisa Béla az Országos Műemlékvédelmi Hivatal jászberényi megbízottja felkereste a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságát, hogy végezzünk megelőző feltárást a jászberényi Katolikus Szeretothon (az egykori ferences rendház) területén. A régészeti kutatásra részint a quadrum tervezett díszkövezése, részint pedig az újonnan építendő épületek miatt került sor 2000. szeptember 25. és október 15. között.

A belső udvaron két, egymásra merőlegesen, egyenként 2×10 m hosszú kutatászelvényt nyitottunk (1. és 2. szelvények). Az 1. szelvényben 5 objektumot tártunk fel, melyekből 2 a quadrum 18. századi járószint darabjának bizonyult, a két szint egymás alatt helyezkedik el, szabályosan kötésbe rakott téglákból áll, a két szint között égett, törmelékes pusztulási réteg van. Az első szelvényben feltártunk egy 1,1 m átmérőjű, 3,6 m mély gödröt, melynek oldala ki volt tapasztva, korát meghatározni nem lehetett, mivel fel volt töltve építkezési törmelékkel. A második szelvényben négy gödröt tártunk fel, melyeket építési törmelékkel töltöttek fel. A 2. szel-

vényben 2,4 m mélységben megtaláltuk a fekete humuszt, melyet a rendház 1730-as évekbeli építése során feltöltöttek és elegyengettek.

A szeretothon külső udvarán, ahol az épületek emelését tervezik, újabb 3 szelvényt nyitottunk. Kettőt a rendház nyugati oldalán egymásra merőlegesen (3. és 5. szelvények), egyet pedig a rendház K-i oldalán (4. szelvény) a lebontásra kerülő melléképületek közelében. A 3. szelvény Ny-i részén a szelvényre merőleges DNY-i irányú alapfalat találtunk, a falat követve nyitottuk meg az 5. szelvényt, melyben meg is találtuk az alapfal folytatását. A falalapot nagyobb, gömbölyű patakkövekből rakták, átlagosan 70–80 cm magasságig maradt meg, néhol a tetején megmaradt néhány téglafal volt. A fal vastagsága 70 cm, ami földszintes épületre utal. A falat a kert fái miatt nem tudtuk követni. Az 5. szelvényben két gödröt is feltártunk, betöltésük lebontott szemeskályhák maradványai- ból állt. Az 5. szelvényből – sajnos szórványként – előkerült I. Zsigmond lengyel király 1540-ben kibocsátott ezüstgarasa. A 4. szelvényben találtunk egy téglából épített út vagyjárószint maradványait, valamint egy nagyméretű kövekből kirakott medence maradványait. A kemence D-i oldalához kapcsolódóan feltehetőleg a tüzelőnyílás téglával kirakott, lépcsőzetesen a kemence felé emelkedő szintjét találtuk.

Az egész területet vastagon (1,1–1,6 m) építési törmelékkel töltötték fel, aminek célja feltehetően az volt, hogy vízszintessé tegyék a terepet, melyre a rendházat építették. A tervezett építkezések előtt mindenképp javasolt a beépítendő területek megelőző feltárása.

POLGÁR ZOLTÁN

168. Jásztelek, Hosszú-dűlő

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Á

2000 tavaszán elkezdődtek a Jászsági Regionális Szilárd Hulladéklerakó és a hozzá vezető utak építési munkálatai.

A Jászteleket a hulladéklerakóval összekötő út mentén két lelőhelyet találtunk. (Jásztelek, Hosszú-dűlő és Jásztelek, Nyári-járás) az előzetes terepbejárás során. A Hosszú-dűlő lelőhelyen Árpád-kori telepjelenségekre bukkantunk.

A feltárást az előzetes szerződés alapján 2000. június 12-én kezdtük meg. A kivitelező Alterra Építőipari Kft. géppel lehumusztolta a 180 m hosszú, 10 m széles lelőhelyet, majd a Jászapáti Város Önkormányzata által biztosított munkásokkal elkezdtük a kézi feltárást. 2000. június 21. és július 14. között 44 Árpád-kori objektumot bontottunk ki, a területen más korszakból származó leletek, objektumok nem kerültek elő.

A lelőhely egy kb. 3–4 hektáros enyhe kiemelkedés gerincén helyezkedik el, és a tervezett út nyomvonalán kívül is találtunk Árpád-kori leleteket.

Feltártunk két félig földbe mélyített házat (1. és 26. objektumok). Mindkét házban volt kemence, melyek-

nek csak a sütőfelületét tudtuk megfogni. Az 1. objektum É-i részét egy szintén Árpád-kori nagyméretű szögletes gödör bolygatta meg. A háznak nem volt letaposott padlója, laza sárgás homokba volt beleásva, ez esetleg kétséges teszi az épület lakás célú használatát. Tetőszerkezetre utaló cölöplyukakat sem a ház gödrén belül, sem pedig azon kívül nem találtunk. A ház DK-i sarkában 1 m átmérőjű, gyengén kiégett kemence maradványait találtuk meg. A másik ház (26. objektum) gödrét nem mélyítették az altalajba, csak a szubhumusz aljáig tartott a gödre. A háznak több rétegben letapasztott, lejárt padlója volt, benne kisméretű üllögödörrel. A kemence a ház DNy-i sarkában volt, meglehetősen kisméretű – legnagyobb átmérője 55 cm – ovális alaprajzú. Vastagon kiégett sütőfelületéből cserepek kerültek elő. Feltártunk egy külső kemencét (3. objektum), átmérője 70 cm, sütőfelülete 7–8 cm vastagon átégett, oldalfalai kb. 30–35 cm magasságban maradtak meg. A betöltésből edényfalból készült orsókarika került elő.

A többi objektum nagyrészt gödör volt, leletanyaguk jellemzően kerámia és állatcsontok. Több árok is előkerült, köztük egy kettős árok részlete, az árok funkciójáról a felület kis mérete miatt nem tudunk meg sokat.

A 37. objektumból (gödör) előkerült egy csontsíp törött darabja.

Munkatárs: Pintér László régész.

POLGÁR ZOLTÁN

169. Jobbágyi, Vám-part

(Nógrád megye) Ő

2000 novemberében a Szuha-patak melletti dombon a Zsidó temető fölött kézzel készült őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. Úgy tűnik, a lelőhely viszonylag nagy felületen terül el a patak menti dombháton és feltehetőleg átnyúlik az út túloldalára is. A kábelfektetés kb. 1 m mélységben 40 cm-es szélességben haladt át a lelőhelyen közvetlenül az országút mellett. Itt a talaj, az út és más közművek építésének következtében feltehetőleg egyébként is bolygatott lehetett.

A leletanyag a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumba került.

MAJCHER TAMÁS

170. Jósvafő, Táncsics Mihály utca 18.

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A ház lucernával bevetett kertjében késő középkori kovácshalakot gyűjtöttünk. A lelőhely a helytörténeti irodalomban is szerepel.¹²

CZAJLIK ZOLTÁN

171. Kajdacs, Sānc

(Tolna megye) I

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

Kajdacson a decemberi, hóban készült fotókon igen gyenge, talán erődítésre utaló nyomok láthatók, de ezeket még ellenőrizni kell újabb légi fotózással és terepbejárással.

MIKLÓS ZSUZSA

172. Kakasd, Szentgáli-dűlő

(Tolna megye)

Ő, Rő, Kö

A falutól K-re a Völgységi-patak és egy kis ér által közrefogott dombon légi felderítés közben úgy látszott, hogy a dombot a támadható 3. oldal felől árok választja el.

2000 tavaszán a légi fotózást követően terepbejárást végeztem. Az egész domb szántás, boronált, de azóta kapott már esőt. A felszínen közepes sűrűségben találtam cserepeket (őskor, római kor, középkor), állatcsontokat. Több hamus folt is látszik. Erődítésnek azonban nincs nyoma. Az a szürke sáv, amit felülől láttam, tulajdonképpen a dombnak az ártérbe nyúló széle, hamus terület leletekkel. Egyébként a domb oldala lankás, tehát az esetleges erődítéshez egyetlen átvágás nem lett volna elég.

MIKLÓS ZSUZSA

173. Kapospula, Szőlőhegyi külső tanyák

(Tolna megye) Á, Kk

Kapospulán, a Dáróvártól kissé É-ra, a Kapos árteréből kissé kiemelkedő dombon, a Dáróvár K-i oldalán folyó kis patak és az ártér találkozásánál 2000 tavaszán terepbejárással a szántásban leleteket találtam. Két hamus foltban Árpád-kori és késő középkori cserepek voltak, mintegy 50 m-es körzetben.

Dáróvár közvetlen közelében, a völgyben nem találtam leleteket (ehhez az is hozzájárul, hogy az egész környék elhanyagolt, bozótos).

Dáróvár teteje és oldala is bozótos, alig lehet járni. A csúcs É-i végében most is látszik egy téglafalmaradvány, amely méréskor nem látszott. A felszínen disznótúrásokban néhány cserepet találtam.

MIKLÓS ZSUZSA

174. Kaposvár, Vár

(Somogy megye) U, B, Á, Kk, Tő

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiírt Nemzeti Örökség Program '99 pályázatán a „Kaposvári

12 SZABLYÁR P.: Jósvafő ipartörténete, in: SZABLYÁR P. – SZMÓRAD F. (szerk.): Jósvafő, település a források és barlangok völgyében, 101–110.

vármaradványok régészeti feltárása” elnevezésű program 1 M Ft összeget nyert el.

Az úgynevezett Nostra területre eső, épületekkel és közművekkel nem fedett területen, az 1930–1936 között kibontott és részben megvédett romegyüttesnél került sor 2000. július 24. és augusztus 19. között a régészeti kutatásra.

A Szőnyi Ottó és ifj. Lux Kálmán irányításával 1936-ban bemutatásra került rommaradványok helyét, azok lebontásával a vár ÉK-i részét a Nostra irodái foglalták el 1970–1971-ben. Az említett időszakokban – régész vezetésével – soha nem folyt a vár területén szisztematikus régészeti kutatás. A nagyméretű zsákraktár építési gödreiben folytatott leletmentést 1958. szeptember 3–4-én Parádi Nándor régész.

Régészeti kutatásaink kezdetén tereprendezést folytattunk a műemlékileg védett, de a leomlás állapotában lévő romfalak környékén.

Az ún. öregtorony É-i részén, a falon kívül nyitottuk az 1. és a 2. számú kutatóárkot. Itt pontosan megállapíthattuk a torony építési alapozását. Legalul 2,6 m-es mélységben, a mocsári kékesszürke nedves, iszapos talajban találtuk meg a 20–25 cm-es átmérőjű, feltehetően tölgyfagerendák levert sorát, sűrűn egymás mellett. Erre a cölöpvázra egy 30 cm vastag téglatormelékes agyagalapot döngöltek rá. Erre rakták a 10–10 cm vastag, vékony, sima köveket négy sorban. Felette a 20 cm vastag kövek következtek hat sorban, míg legfölül hét sor téglá, 56 cm vastagságban.

A kutatóárokból 2 m-es mélységből a sárga agyagból egy vöröses, sima, vonalkázással díszített, őskori peremtöredék került elő. Ebben a mélységben már a 2. számú kutatóárokban is elértük a talajvíz szintjét.

A 3. és a 3/A kutatóárokkal, de 4. számúval is a torony külső és belső rétegeit, kronológiáját tisztáztuk. A 3. számú kutatóárokban 60–70 cm-es mélységben feltártuk a torony belső, homokkőből és keményebb mészkőből kiképzett járósíntjét, amelyet a késő középkorban töltöttek fel. Alatta 20 cm-rel egy kör alakú, a szélén apró kövekkel kirakott, égett famaradványokat tartalmazó, 40 cm-es átmérőjű tűzhely került elő. Elbontása után alatta 25 cm-re újabb hamus, égett réteget találtunk. (Ez a hamus réteg a teljes toronybelsőben végig húzódott, amely egy nagyobb leégésre, vagy a torony középkori pusztulására utal).

A 3/A kutatóárokban feltártuk a sinektől részben lerombolt torony D-i kőalapját, amelyet nagyméretű (46×38×13 cm), kemény mészkőből raktak. Itt az alapon kívül, a humuszos, tormelékes, újkori réteg alatt egy 192 cm hosszú és középen 117 cm mély, ovális középkori szemétködör volt, amelyből sok állatcsont és kerámia került elő. Az alatta lévő sárgás agyag után már 1,7 méteres mélységből feltört a mocsári talajvíz.

A toronytól Ny-ra lévő belsővár-udvart az 5–6. számú árkokkal kutattuk. Mindkettőben erőteljes újkori betöltések, szemétködörök húzódtak. A 6. számúban közvetlenül a felszín alatt megtaláltuk a Ny-i belsővár K-i,

1,5 m széles téglafalát, amely ugyancsak kőalapozással készült és 70 cm mélységben húzódott körülötte a középkori járósínt.

A Ny-i falon kívül tisztáztuk, hogy nincsenek becsatlakozó középkori falmaradványok. Viszont nagyméretű középkori szemétködör anyagát tárhattuk fel. Az itt talált 14–15. századi kerámia – fehér, bordázott oldal és aljtöredékek – a Ny-i belsővár falainak a 14. századi, illetőleg 15. század első felére eső kiépítését valószínűsíti.

Az eddig ismeretlen várfal feltárását kb. 15 m hosszan elvégeztük. Itt is megtaláltuk a 70–80 cm-es mélységben meglévő járósíntet, valamint a felette húzódó pusztulási nyomokat; ledőlt gerendákat, faszenes, égett réteget. Előkerült egy téglalap alakú, egy sor téglával lehatárolt építmény (kályhaalap?), valamint a Ny-i külső falhoz hozzáépített 1,7×1,5 méteres, nyolc, helyenként kilenc téglasorból álló, gyorsan rakott, pillérszerű építmény alapja.

A nagy toronytól K-re a K-i várfalak tisztázására nyitottunk kutatóárkot, amely a sinek melletti felásható részen húzódott Ny-K-i irányban, az egyik betonaknáttól a másikig, illetőleg a területet lehatároló kerítésig. Ebben meghatározhattuk az eddig ismeretlen, de közvetlenül a felszín alatt meglévő K-i, ugyancsak 1,5 m széles téglavárfalat. Ezt belülről megvastagították és mellette megmaradt a belső téglajárósínt egy lépcsővel, illetőleg fagerendával. Ez a fal mind a toronytól, mind a Ny-i falszakasztól eltérő falazatú. A 11. kutatóárok K-i végében előkerült, ferdén futó téglafal a második váregység, a középső vár irányába húzódott. A két fal között gerendasorra épített, deszka pallózat, híd maradványai, jellegzetes török kori leletanyag (zöld- és barnamázas talpas tálak, korsók, kancsók, kályhaszemek, különböző cserépedények, vastárgyak), növényi magvak és állatcsontok töltötték ki.

Nagyon fontos volt a belsővár ÉK-i sarkában helyreállított ún. rondella kutatása is. Tisztáztuk, hogy eredetileg egy sokszögű torony állhatott, amelynek alapmaradványai különböző mélységekben kerültek elő.

Ásatásunk összességében építészettörténeti és régészeti szempontból is jelentős új eredményeket hozott. Az É-i és D-i oldalon 12 m, míg a Ny-i és K-i oldalon 10,5 m hosszú és 2,8 m, illetőleg 2,5 m széles alapfalakkal rendelkező torony azonos korban, a 14–15. században épült a belsővár teljes Ny-i szárnyával, illetőleg a K-i szárny Ny-i falával. Ezek a kőalapozással rendelkező téglavárfalak 1,5 m szélesek voltak és járósíntjük (lerakott kőlapokból!) átlagosan a jelenlegi szinttől 70 cm-es mélységben található. A török korban épült fel a K-i szárny K-i 1–1,4 m széles, illetőleg a vele megegyező D-i szárny D-i külső téglafala.

A cölöpre kőből és téglából épült, belső toronnyal rendelkező várkastély 42×42 m-es alapterületű volt. Ezt bővíthették meg K-i irányban egy 4 m széles szárnyal. Ehhez a K-i szárnyhoz csatlakozott eredetileg a 11,5–15 m széles várárok. A török korban itt volt a palánk, illetőleg a gerendára fektetett deszkaátjáró, azaz híd. En-

nek az átjárónak a K-i végénél egy újabb fal vezet a középső-vár irányába.

Ez a 14–15. századi várkastély eredetileg sokszögű toronnyal (ÉK-i), illetőleg tornyokkal rendelkezett. Későbbi, 15–16. századi a félköríves ún. rondellának a felépítése.

Az újabb kori beépítésekkel jelentősen megrongált és fedett belsővár kutatása során a rondellából idomtéglák és facölöp-maradványok, valamint török kori gerendák, deszkák kerültek elő. Jelentős mennyiségű (új-kőkori vonaldíszes és bronzkori mészbetétes) kerámiát, vasanyagot (csizmapatkó, marha- és lópatkó, kések, zabla, különböző vaspántok, szegek), állatcsont-anyagot (vadállatok, vad és háziszárnyasok, juh, bárány, kecske és disznó) és nagy mennyiségű növényi, azaz gyümölcs-magot tártunk fel.

A török kori anyagban több mázatlan, pohár alakú, valamint bordázott, belül mázas kályhaszem volt. 16–17. századi zöldmáz, mértani vonalakkal díszített kályhacsempék is előkerültek. A zöld- és barnamáz talpas tálak, kanccók, fazekak töredékei, valamint több mázatlan fekete, barnás anyagú fazekak nagyobb darabjai, egy mázatlan, kis piros, törött korsó is a napvilágra jutottak. A deszkahíd egyik jelentős török kori rétegében sok őszibarackmag, szilva, mogyoró, mandula, dió, és egy dinnye maradványa volt.

MAGYAR KÁLMÁN

175. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasza

(Somogy megye) Ő, R, B, LT, A, Kő

A 61-es út Kaposvárt északról elkerülő II.-III. építési szakaszán 2000 tavaszán terepbejárást végeztünk. A megfigyelési körülmények a gyepes és szántatlan, illetve őszi gabonával elvetett területek kivételével általában megfelelőek voltak.

A nyomvonal újbóli bejárást 2000. november végén, december elején, a 66-os út új összekötő szakaszán december 14-én végeztük el. A ködös időjárás miatti rossz látási viszonyok néha nehezítették a munkát. Megfigyeléseink az alábbiak.

1. A 113,15–113,2 km szelvényben, a Fészerlak-pusztára vezető kövesút, a villanyvezeték, illetve a nyomvonal által kerített kb. 90×50 m-es területen a tavaszi bejárást során kevés őskori (kelta?) edénytöredéket találtunk. (20. lelőhely)

2. Az Orci-patak és Fészeklakpuszta között középtájban, a 113,2–113,6 km között kb. 300–400 m átmérőjű területen nagyobb mennyiségű magas vastartalmú salak került elő foltokban elhelyezkedve a dombhát alsó részén, valamint vastárgyak és néhány őskori és középkori cserép (19. lelőhely). A lelőhelyet fontossága miatt az év folyamán többször is bejártuk. Az őszi bejárást alapján kiterjedése magába foglalja a korábban észlelt 21. számú lelőhelyet, és érintkezik a 18.-assal. Véglegesen valószínűsíthető együttes kiterjedésük tehát a 113,25–113,7 km szelvény. A lelőhely a leletek és egyéb régé-

szeti nyomok alapján valószínűleg egy felszíni avar kori kohótelepet rejt.

3. Tavasszal a 113,4 km-nél a nyomvonaltól keletre 170–200 m-re a 19. lelőhely és a földút között, a következő kiemelkedés tövében elszórtan néhány darab őskori cserépre bukkantunk (21. lelőhely). A lelőhely a fentiek értelmében nem különül el határozottan a 19. számútól.

4. Kaposvár és Taszár határától, vagyis az Orci-paktól Ny-ra kb. 700 m-re, 113,65–113,7 km között elszórtan egy-két darab népvándorlás kori, feltehetően avar kerámiatöredéket találtunk a domboldalon egy kb. 50 m-es átmérőjű területen (18. lelőhely). A lelőhely az őszi bejárást alapján érintkezik a 19. számúval, így együttes kiterjedésük a 113,25–113,7 km szelvény közé esik.

5. A 113,82–113,95 km között, a bekötőút felé húzódó területen, ugyanannak az É-D-i irányú dombhátnak a keleti lejtőjén, ahol a 18. és 19. lelőhely is található, azoktól ÉNy-ra kb. 200 m-re kova pattintékot, néhány őskori kerámiát, ember- és állatcsontokat találtunk (22. lelőhely). Az őszi bejárást alapján a lelőhely keleti irányban mintegy 50 m-rel hosszabb, kiterjedése tehát a 113,77–113,95 km szelvény.

6. A 115–116 km szelvények között a tavaszi bejárást során 115,4 km-nél egy kb. 40–60 m-es kiterjedésű területen elszórtan nagyobb mennyiségű, apró salakdarabot és kevés őskori kerámiát találtunk (23. lelőhely).

7. Juta és Kaposújlak között a László-majortól délre kb. 100 m-re a 125 km szelvénynél egy darab rézkori (Balaton-Lasinja) kerámiatöredék került elő (24. lelőhely). Régészeti kutatásra a 124+800–125+060 km szelvények között volt lehetőségünk. Ezt a területet 2000 júliusában feltártuk, rézkori és szórványos középkori objektumokat találtunk. A lelőhely valószínűleg nyugat felé további őskori objektumokkal folytatódik.

8. A jutai árok nyugati oldalán a nyomvonaltól elsősorban északi irányba húzódva, egy kb. 200×100 m kiterjedésű lelőhelyet figyeltünk meg, ahol nagyszámú őskori (feltehetően bronzkori) kerámiatöredék, pattintott kőeszköz és magkő, patics, állatcsont és viszonylag sok fémsalak került elő (25. lelőhely). A lelőhelynek a nyomvonalat érintő területe kb. a 125,8–125,9 km közötti szakaszra esik.

9. Kaposújlak északi szélétől, a repülőtéri úttól nyugatra kb. 100–150 m-re, a 126,35–126,55 km szelvény között egy kb. 300×200 m-es területen őskori kerámiatöredékek, kőpenge töredéke, római kori kerámia, terra sigillata töredéke, üveg- és vastöredék került elő (27. lelőhely)

10. A Hetesi-árokban, közvetlenül a völgy aljában a halastó keleti partján a 126,7–126,76 km között a völgygel párhuzamosan elnyúló kb. 60×120 m-es lelőhelyet lokalizáltunk, ahonnan római kori kerámiatöredékeket, salakdarabokat, vastárgyat, téglatormeléket és embercsontot gyűjtöttünk. Megfigyelhető volt egy rörsre átgett kemence helye (28. lelőhely).

11. A Hetesi-árok, azaz a halastó túlsó, nyugati oldalán, a nyomvonal egy nagy kiterjedésű dombtetőre megy fel, és egy hatalmas őskori települést vág át, majdnem a lelőhely hosszanti tengelye mentén, közepén. A domb aljában őskori és késő középkori kerámianyag gyűjthető. A középkori település feltehetően a völgy mentén húzódott. Az őskori lelőhely kiterjedése kb. 300–500 m. A lelőhely felszíni jelenségei alapján a bronzkorban a teljes tető lakott volt, sőt D felé feltehetően átnyúlik az ún. Várdombra is (RRM rég. Adattár, Eöry Béla 19. lelőhely). A lelőhely a 126,95–127,45 km között terül el. Hatalmas foltok rajzolódta ki gazdag őskori kerámiatöredékekkel borítva. Intenzív régészeti lelőhely (29. lelőhely).

12. A 127,9–128 km között kb. 100×70 m-es területen középkori (13–14. századi) kerámiatöredéket találtunk (32. lelőhely).

13. A 128,2–128,25 km szelvényben kisebb nagyságú, kb. 50 m-es átmérőjű körben középkori (kora újkori?) cserepeket és egy őskori fültöredéket gyűjtöttünk (33. lelőhely). A két lelőhely talán tanyaszerű település nyoma lehet.

14. A 128,65 km szelvénynél feltehetően szétszántott kemence maradványaira és kb. 40–50 m-es sugarú körben a környékén elszórt salakdarabokra bukkantunk (34. lelőhely).

A további lelőhelyek 61-es út elkerülő szakaszának nyugati visszacsatolására esnek.

15. A kaposmérői téglagyár agyagnyerő gödreitől (a későavar temető helyétől), az egykori Kaposvár–Barcs vasútvonaltól nyugatra, a Cingető-patak és annak egy mellékvölgye között helyezkedik el a Cingető nevű dombhát. Déli nyúlványán kb. 150 m hosszán, a 130,66–130,81 km szelvény között gyéren őskori kerámiát és csontanyagot találtunk. A felszíni jelenségek alapján a lelőhely kiterjedése kb. 150×50 m (30. lelőhely).

16. Az előző lelőhelytől délre, a Cingető-patak völgyétől nyugatra egy kb. 300×150 m kiterjedésű dombcska emelkedik, amely uralja környezetét. A szántásban mészkőtörmelékek és emberi csonttöredékek gyűjthetők. Feltehetően egy nagy (vagy több?) építmény maradványa lehet a földben, körülötte csontvázakkal (két gyermeksírr). Ugyanitt egy bronzkori (mészbetétes edények népe kultúrája) edény nagyobb töredékeit is megtaláltuk. A sok téglatörmelék és az összegyűjtött középkori kerámianyag jelzi, hogy késő középkori település maradványait rejt a föld. A lelőhely átnyúlik a 61-es út túloldalára is, ahol déli irányban egy völgy határolja, innen is középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. (31. lelőhely) A 131,2–131,6 km között terül el. Kiterjedése kb. 400×100–150 m.

17. A 66-os út tervezett sántosi leágazásánál a jelenlegi úttal párhuzamosan mintegy 40–45 m szélességű sávban, kb. a jelenlegi 53+245–53+445 km szelvény mentén több római és kelta kori, és néhány őskori kerámiatöredék volt gyűjthető, egy bronztűtöredéket is találtunk (35. lelőhely).

18. Az új 66-os út és a Dombóvár–gyékényesi vasútvonal kereszteződésétől délre kb. a 0+150–0+210 km szelvényben szétszántott bronzkori objektum nyomait rögzítettük, több oldal-, perem- és fültöredéket gyűjtöttünk (36. lelőhely).

KÖLTŐ LÁSZLÓ

176. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz, 7. sz. lelőhely

(Somogy megye) Kö

A 61-es út Kaposvárt észak felől elkerülő szakaszán végeztünk leletmentéseket. A lelőhely a 67. sz. főút Kaposvár és Kaposfüred közti szakaszán lévő körforgalomtól ÉK-re 300–400 m-re helyezkedik el. A terepbejárás során néhány középkori kerámiatöredék került csak felszínre, amely igen szórványos középkori megtelepedésre, illetve jelenlétre utalt. Ezt igazolta az ásatás is, hiszen 2000. március 20–23. között 1027,5 m²-es (nem összefüggő) felületen csupán három objektumot találtunk. Közülük az egyik valószínűleg nem régészeti jelenség. Egy gödörből és egy külső kemencéből pedig kevés középkori kerámia került elő.

Munkatársak: Voicsek Vanda régész, Szabó Sándor geodéta, Molnár László technikus.

SOMOGYI KRISZTINA

177. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz, 8. sz. lelőhely

(Somogy megye) I

Június 21-én a körforgalomra rávezető útszakasz tengelyének meghosszabbításában jelöltünk ki egy egyenest a 122+250 km szelvénytől 100 m hosszban. Ennek a vonalnak a mentén nyitottunk egy észak felé kb. 8 m szélességű kutatószelvényt.

A vastag vöröses humuszréteg alatt a sárga löszös altalaj kb. 1 m mélységben jelentkezett. A szelvényt 70–80 cm közötti mélységig mélyítettük.

Régészeti jelenségre utaló nyom egy kis (kb. 15–20 cm) átmérőjű faszenes karólyuk(?), és egy elkenődött, faszenes, paticsos, folt nélküli jelenség volt 80 cm mélységben. Kiterjedése kb. 100×130 cm.

A második szelvényt közvetlenül az első déli oldalhoz illesztettük, szélessége 9 m. Ebben a szelvény északi falától 50 cm-re sárga, homokos folt jelentkezett, melynek alja egy agyaglencsébe mélyült, régészeti leletanyagot nem tartalmazott.

A feltárt (kutatott) terület összesen: 1394 m².

KÖLTŐ LÁSZLÓ

178. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz, 9. sz. lelőhely

(Somogy megye) R, LT?

A 61-es útnak a Kaposvárt észak felől elkerülő szakaszán végeztünk leletmentéseket. A 9. lelőhely a 67. sz.

főút Kaposvár és Kaposfüred közti szakaszától Ny-ra, a lőszerraktártól kb. 800 m-re ÉNy-ra, a Tüskevári-árokknak nevezett vízfolyás bal oldalán fekszik. A munkát csak az aratás, illetve a MOL szakembereinek helyszínelése után tudtuk elkezdni. Az ÉK-DNy-i irányú nyomvonal ugyanis földgázvezetéket és kábelt keresztez, a gázvezetékek megjelölt vonalától 2-2 m sávban nem is végezhetünk kutatást. Végül 2000. július 13-27. között 2448 m²-en öt objektumot tártunk fel a 122,9-122,95 km szelvényben (a 10526-10521, illetve a 10813-10808 pontok között). A domb alján 160 m hosszú, majdnem teljes nyomvonal szélességben (kivétel a déli, gázvezetékek által szabdaltszerű területet) megnyitott területen három gödör, egy kemence és egy igen kisméretű „tüzelőhely” elszórtan helyezkedett el. Utóbbiak kora leletanyag hiányában nem állapítható meg. Elképzelhető azonban, hogy a kemence a patak másik partján feltárt kelta telephez (10. lelőhely) tartozott. A kevés kerámiát tartalmazó gödrök a középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúrához sorolhatók. Egy kb. Ny-K-i irányú árok újkori eredetű lehet. A dombtető felé a közeli földútig húzott 65 m hosszú kutatóárokban már semmit nem találtunk.

Munkatársak: Szőke Gábor, Forgács László rajzoló.
KÖLTŐ LÁSZLÓ – SOMOGYI KRISZTINA

**179. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,
10. sz. lelőhely**

(Somogy megye) LT?

A 10. lelőhely a 67. sz. főút Kaposvár és Kaposfüred közti szakaszától Ny-ra, a Tüskevári-árokknak nevezett vízfolyás és a Kaposvár-Fonyód vasútvonal között helyezkedik el egy É-D-i irányú domb lankás, keleti oldalának alján. A területen 2000. június 5. és június 29. között 3212 m²-en 10 objektumot tártunk fel. (A munkaterülethez csak a patak másik partján még lábön álló gabonatanáblán keresztül lehetett eljutni, ezért út készítéséhez is a bérleti írásbeli engedélye volt szükséges.) Először a vasúttól a patakig 5 m széles „kutatóárok” nyitottunk, amelynek kb. felénél egy kivétellel nem régészeti jelenségnek minősülő objektumok jelentkeztek. Ezek vonalától a patak felé húzott újabb kutatóárok üresnek bizonyult. A domb alján kb. 100 m-es szakaszt teljes szélességben vizsgáltunk át, két cölöpszerkezetű házat, négy gödört, egy árkot és egy földbe mélyített, esetleg műhelyként funkcionáló objektum erősen lekopott maradványát tártuk fel. Sikerült megfogni az egykori „járószint” részeit a szántás alatt, amelyből az objektumok lementek. Bár a gödrök egy része semmit vagy nem kor meghatározó leletet tartalmazott, valószínűleg azonban a kis méretű kelta telephez tartoztak. A kisebb mennyiségű leletanyagot kerámia, állatcsont, vasfeldolgozásra utaló salak, kohó mellfalazat töredéke és vastárgyak alkotják.

Munkatársak: Szőke Gábor, Forgács László rajzoló.
KÖLTŐ LÁSZLÓ – SOMOGYI KRISZTINA

**180. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,
11. sz. lelőhely**

(Somogy megye) Ő, Á, Kö

A lelőhely a Kaposvár-Fonyód közötti vasútvonaltól közvetlenül Ny-ra, a jutasi úttól K-re 1 km-re, a Kaposvártól ÉÉNy-ra 2-3 km-re, a leendő 61-es elkerülő út nyomvonalán, egy É-D-i irányú, hosszú dombhát K-i lejtőjén helyezkedett el. A terepbejárás során kevés őskori és középkori edénytöredék került elő. A feltárás 2000. június 5-16. között ment végbe. Kb. 3300 m² területen összesen 21 objektum került napvilágra a 123+270-450 km szelvények között.

A lelőhely kisméretű, leletanyag nélküli; ismeretlen korú gödröket, valamint 2 árok szakaszt bontottunk ki. Előkerült egy feltehetően Árpád-kori, gödörbe mélyített tűzhely.

GALLINA ZSOLT

**181. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,
24. sz. lelőhely**

(Somogy megye) R, I

A lelőhely a jutasi úttól Ny-ra 300-400 m-re, a Lászlómajortól D-re 150-200 m-re, a leendő 61. sz. elkerülő út nyomvonalán, egy hosszú és széles, alig kiemelkedő dombhát platóján helyezkedik el. A terepbejárás során 1 db Balaton-Lasinja edénytöredéket leltünk. A feltárás 2000. június 16-augusztus 3. között zajlott. Kb. 5900 m² területen összesen 29 objektum került napvilágra a 124+805-125+060 km szelvények között.

A lelőhelyen egy Balaton-Lasinja telepet tártunk fel. Kibontottunk egy igen nagyméretű (átm.: 10-10,5 m) és egy kisebb agyaggyerőgödört. Ezekből az objektumokból igen nagy mennyiségű edénytöredék, közte több díszített darab és számos agyagkanál került felszínre. A lelőhely közepén egy ÉNy-DK-i irányú, igen széles (4,5-5 m) árok szakasz húzódott, amelynek feltártuk a nyomvonalba eső 40 m-es szakaszát. Bár értékelhető leletanyaga nem volt, feltehetően a Balaton-Lasinja telephez tartozott. A lelőhely Ny-i felén néhány kisméretű, leletanyag nélküli, ismeretlen korú gödört bontottunk ki.

GALLINA ZSOLT

182. Kardoskút, Barackosi-dűlő

(Békés megye) Kö

Kovalovszki Júlia az Orosháza Története és Néprajza c. monográfiában írta le elsőként a Kardoskút, Barackos Árpád-kori templomos falu lelőhelyét, a 38. sz. alatt.

A dűlőtől délre a kaszaperi műút és a Barackosi-dűlő közti terület 500 m szélességben, s legalább 2000 m hosszan szántott volt és nem volt boronálva. A felszín itt nagyon rossz látási viszonyokat nyújtott. A mély, darabos szántásnyomokban sok kukoricaszár-maradvány zavarta a látást. A Pataki József-féle tanyát téglatormelékei, a jellegzetesen sűrű tanyahely, illetve kísérem emlékezte alapján megtaláltuk, de a „Pataki Jó-

zsef tanyájától K-re, mintegy 200 m-re.” lévő templomromot, melynek helyét „téglatörmelék mutatja” teljes biztonsággal megjelölni nem tudtuk. Néhány szerves anyagos soványítású téglát ugyan találtunk a jelzett helyen, de ezek nagy része kibányászhatatlan volt a szántásból. A templomra utaló egyéb leletanyagot (vakolatdarabok, embercsontok stb.) nem találtunk. Leletanyag általában alig került elő a dűlőtől délre, pedig a templom vélhető helye alapján inkább itt kellett volna számolni bőségesebb kerámiaanyaggal.

A valóságban azonban a leletanyag zömét a Darabos-tanya és a dűlő közti részen, egy enyhe partos helyen találtuk. A Kovalovszki Júlia által említett megállapítást, miszerint „a dűlő két oldalán Árpád-kori falu nyomai követhető”, mai tapasztalataink nem támaszthatják alá, mivel a dűlő északi oldalán csak a Darabos-tanyától délre egy kis körben (de annál intenzívebben) szedtünk cserepeket, pedig itt a felszín jó látási viszonyokat nyújtott. A dűlőtől délre összesen 4–5 cserepet találtunk, s ezek is attól messze kerültek elő, zömmel a feltételezett templom helyén. Az általunk gyűjtött cserepek nagyrészt a Kovalovszki Júlia által berajzolt lelőhely ÉNy-i szélén találtattak.

A mai terepjárás alapján a falu területe a dűlőtől északra kevéssé terjed ki, a falu nagyobbik része, templomával együtt a dűlőtől délre keresendő, itt azonban a fentiek miatt ismételt terepjárás szükséges.

RÓZSA ZOLTÁN

183. Kaszaper határa

(Békés megye) Ó, Sza, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepjárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Kaszaper DNy-i, Tótkomlós felé eső határában a Bada-tanya területén egy 350×400 m kiterjedésű lelőhelyet határoztunk meg (39. sz.) Területéről őskori, szarmata és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

184. Kelebia határa

(Bács-Kiskun megye) U, R, B, LT, Sza, N, A, Á, Kö

1999 őszén és 2000 tavaszán régészeti terepjárást végeztünk az OTKA Régészeti topográfia – A történeti Kiskunhalas című kutatási program keretében. Célunk Kelebia régészeti topográfiájának elkészítése volt. Az általunk vizsgált terület a Duna–Tisza közén belül speciálisan tekinthető, ugyanis a Körös-ér, az egykori élővízfolyás szeli át.

Ebben a két szezonban a terepjárás a Körös-ér medrétkövető magaspárt kutatására szorítkozott. A kis-

kunhalasi múzeum adattárának feldolgozása után a korábban ismert régészeti lelőhelyekkel együtt 33 lelőhelyet térképeztünk a település ÉNy-i és DK-i részén.

Négy lelőhelyen gyűjtöttünk igen kevés neolitikus kerámiát (Vinca, Tiszai kultúra); egy lelőhelyen néhány késő rézkori töredéket; nyolc, közelebből meg nem határozható kora bronzkori lelőhelyet fedeztünk fel a területen. A középső bronzkorban lényegesen nagyobb a lelőhelyek száma (27). A Halomsíros kultúra jellegzetes leletanyagát két lelőhelyen figyeltük meg, öt lelőhelyről került elő késő bronzkori–kora vaskori leletanyag. Tizenhárom lelőhelyen sikerült kelta megtelepedés nyomait, kis mennyiségű leletanyagot meghatározunk. Hét lelőhelyen figyeltünk meg közelebből meg nem határozható, jellegtelen őskori, nyolc lelőhelyen népvándorlás kori kerámiát. Szarmata megtelepedés nyomait tizenöt lelőhelyen azonosítottuk, nyolc avar kori lelőhely került elő. Az Árpád-korhoz 28 lelőhely kapcsolható, kilenc településen a 14–16. században is folyt az élet.

A község ÉNy-i határában, a Vasútföld-dűlőben található 11. sz. lelőhelyen több korszakból nagy mennyiségű kerámiatöredéket figyeltünk meg. A 100×200 m kiterjedésű területen kora bronzkori, jelentős mennyiségű középső bronzkori, Halomsíros kultúrához tartozó, késő bronzkori–kora vaskori, kelta, sok Árpád-kori és középkori leletanyagot gyűjtöttünk. A felszíni leletek alapján ezen a helyen állhatott Kelebia határának legjelentősebb Árpád-kori települése, amely a 14–15. században is lakott volt. A településen folyó vasfeldolgozásra utal a nagy mennyiségű vassalak- és a vasbucatóredék, amely mindenképpen egy helyi kovácsműhely működését bizonyítja. A falu határában folyó gabona-termesztésre az előkerült malomkőtöredékek utalnak. Sajnos a térségre vonatkozó Árpád-kori okleveles adatok nem maradtak fenn, így a település nevét nem ismerjük.

BÁLINT MARIANN – BATÓ SZILVIA

185. Kelemér, Mohosvár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kö

A községtől D-re kb. 2 km-re található az egymástól 400 m-re lévő és természetvédelem alatt álló Nagy- és Kis-Mohos nevű tavak. A Kelemér–Putnok közötti országút völgyben futó részének éles kanyarulatától DNy-ra indul el az a völgy, amelyben az úttól 500 m-re a Nagy-Mohos tavat találjuk. Innen tovább DNy-ra 200 m-re emelkedik a Mohosvár nevű sáncvár.

A vár területének első, régészeti célú szintvonalas felmérése Sándorfi Györgytől származik 1992-ből; a vár és tágabb környezetének újabb, részletesebb, mikroszintvonalas felmérését pedig az Aggteleki Nemzeti Park megrendelésére a Tocsolya Bt. készítette el a 2000. évben. E két felmérés jelentette a miskolci Herman Ottó Múzeum 2000. évi keleméri régészeti feltárásainak geodéziai alapját.

A vár leírása, kutatástörténetének és a rá vonatkozó történeti adatok legutolsó összefoglaló értékelése Dobossy László, valamint Nováki Gyula és Sárközy Sebestyén 1999-ben megjelent Gömör-Tornai vártörténeti munkáiban található meg.

A vár környezetének (Kelemér-Mohosok) természettudományos vizsgálatait Sümegi Pál vezetésével a Debreceni Egyetem kutatócsoportja végezte el. E kutatások történeti értékelése számos régészeti szempontú információt tartalmaz. Sümegi Pál a Mohosok rétegtani vizsgálatai alapján a Mohosvár környezetében a történeti időkben olyan emberi hatások nyomait mutatta ki, melyek alapján a Mohosváron többek közt egy erődített neolitikus települést, valamint egy jelentős kelta erődítést valószínűsített.

A régészeti kutatást megelőző újabb, mikroszintvonalas felmérés során a vár belső részén található rablógödörök miatt a belső felépítésre vonatkozóan nem lehetett újabb, értékelhető információkhoz jutni. A vár sáncain túl elhelyezkedő terasz Ny-i és É-i részén olyan mikrodomborzati jelenségeket dokumentálhattunk, melyek esetlegesen a teraszon található külső építmények meglétére utalhattak. A vár dombjának K-i tövében, a Kis-és Nagy-Mohos tavak közötti területen a szintvonalas felmérés és a hozzá kapcsolódó régészeti terepbejárás során olyan mesterséges mélyedéseket találtunk, melyeket szintén a várhoz kapcsolhattunk.

A területről készített történeti légi fényképek közül hasznos információval szolgált egy 1958-ban készített, igen rossz minőségű fénykép, mely a Mohosvár központi területének K-i felén egy szabályos kb. 12×12 m alapterületű négyzetes építményt jelöl. Ez az építmény azon a helyen volt, ahol Dobossy László 1966-ban még boltíves helyiség maradványait találta.

Feltárásokat, mivel a vár területe természetvédelmi oltalom alatt áll, csak a területet fedő sűrű erdő fái közötti keskeny sávokban folytathattunk.

Négy területen végeztünk vizsgálatokat. 1. A vár belső K-i oldalánál egy hozzávetőleg É-D-i irányú árok volt. Az itt feltételezett kiszedett fal azon a területen volt, ahol a légi fénykép és a Dobossy-féle említés alapján egy kőépület állhatott. 2. Abból a célból, hogy meghatározzuk a sánc szerkezetét és építési periódusait, a vár Ny-i oldalán átvágtuk azt. 3. Kutattuk a vár sáncain kívül eső területet azzal a céllal, hogy álltak-e a sáncon túli platón egykor a várhoz tartozó külső épületek. 4. Vizsgáltuk a vár dombja alatt a szintvonalas felmérés és a régészeti terepbejárások során megtalált mélyedések funkcióját.

A várbelső feltárásakor az itt nyitott É-D-i irányú I. szelvényben a kései rablógödörök által szabdalva előkerült egy ÉNy-DK irányú, közepén rövid külső támpillérel ellátott fal kiszedett árka. Ezen a területen a falat az újkori bányászat teljesen kitermelte. Az itt található épület D-i falának viszont csak a felső szakaszát érintette a kései bányászat, alsó három kőszára az eredeti helyén került elő. E fal az I. szelvény D-i végében található, a belső falsík mellett kettő cölöplyuk is előkerült. Az egy-

kori épületen belül a megtalált kőfalhoz tartozó belső járósínt kerütek elő egy, a D-i falra merőleges boronafal égett gerendái, valamint a boronafalhoz kapcsolódó deszkapadló maradványai. Ezen a padlószinten több zsáknyi égett gabona került elő. Feltehetően a boronafal tapasztásához tartozott a padlót fedő gabona felett elhelyezkedő vastag, égett, agyagos omladék, melyben jelenleg még meghatározatlan funkciójú, nagyméretű égett kvarckavicsok is előkerültek. A feltárt épületrész használatának idejét az épület padlóján előkerült, fehér színű, kézikorongon készült, bekarcolt csigavonal díszes kerámiatöredékek alapján a 13. században, valamint a padlót fedő égett omladékban talált 1282–1308 közé datálható bécsi dénár alapján a 13. század végében, a 14. század elejében határozhatjuk meg. Az itt lévő épület pusztulását erős tűz okozta.

A várbelső területén nyitott szelvényben szórványosan neolitikus kerámiatöredékek kerültek elő.

A sáncátvágáskor a II. szelvényben a vár Ny-i oldalán nyitott, K-Ny irányú sáncátvágás során megállapítható volt, hogy az itt lévő platón korábban egy neolitikus település volt, de annak összes maradványait beépítették a középkori sáncba. A sánc alsó rétegeiben kizárólag ennek a településnek a leletanyaga (kerámia, füstkvarc penge, csiszolt kőbalta) került elő. E réteg felett egy leletmentes agyagos feltöltés volt, melynek keményre lejárta illetve hamus porózus felszínén 13. századi kerámia, afelett pedig erősen pelyvás, Árpád-kori téglatormelék alkotta réteg került elő. A vár erődítését úgy alakították ki, hogy a sánc teteje az eredendően emelkedő korabeli felszínhez mérten 2 m magasságban volt, mögötte viszont egy jelentősen kimélyített árok helyezkedett el, ennek az ároknak az anyagából töltötték fel az eredeti domb tetején elhelyezkedő, a sánc koronája fölé 5-6 m-re magasodó várbelső.

A vár sáncát övező külső plató kutatásakor a sáncon kívül két szelvényt nyitottunk meg abból a célból, hogy megvizsgáljuk, ezen a területen kapcsolódtak-e épületek a várhoz.

A Ny-i platón nyitott É-D irányú III. szelvény területén a jelenlegi vékony erdei talaj alatt közvetlenül a sánc építése során kialakított, viszonylag sík felszínű kavicsos altalaj felszíne helyezkedett el. A szintvonalas felmérés során e területen megfigyelt kiemelkedések részben természetes eredetűek voltak, részben a sánc lepusztulása hozta őket létre. A felszíni építmény nyomaira ezen a területen nem találtunk. Az É-i platón nyitott eredetileg É-D irányú IV. szelvény területén, közvetlenül a sánc talpa és az azt határoló síkra kialakított terület határán szabálytalan formájú területen elhelyezkedő, sárba rakott kövekből álló építmény (?) alapjait találtuk. A kövek csak a felszínen voltak, a felszín alá mélyedő alapozás nyomaira nem akadtunk. Az előkerült jelenségek datálása valamint funkciójuk meghatározása az itt talált jelenségek alapján nem oldható meg.

A várdomb lábánál talált két mélyedés közül csak az egyik területén kezdtünk kutatásokat, azonban e mélyedés feltárását a 2000. évben nem sikerült befejezni.

Az itt nyitott K-Ny irányú VI. és az É-D irányú VII. szelvényben a vár építése során használt mészegető maradványai kerültek elő. A vékony erdei földréteg alatt égett, olvadt salakdarabokkal kevert mészkő-, valamint vörösre égett agyagréteg került elő. Az e rétegekből előkerült leletanyag a 13. századra keltezhető.

A feltárás eredményeképp meghatározható volt, hogy a vár helyén a neolitikumban már létezett egy település. Nem kerültek elő olyan régészeti jelenségek, melyek e neolit település esetleges erősítésére utaltak. A Kis-Mohos rétegeinek természettudományos vizsgálata során nyert adatok történeti interpretációjának azon fejezeteit, melyek során e területen egy jelentős kelta valamint 10–11. századi erősítésekről beszélnek a kutatók, a régészeti feltárás eddigi eredményei nem támasztják alá. Azt a magától értetődő tény, hogy a Mohosok rétegeinek kialakulásában a tágabb környezetnek is szerepe volt az e rétegek elemzése során nyert adatok történeti interpretációja során jobban szem előtt kell tartani, azaz az itt zajló természeti folyamatok értékelése során nem csak a Mohosvárat és használóit kell e folyamatok okozóiként megjelölni.

A vár építését az itt talált leletanyag alapján a tatárjárás utáni időszakra tehetjük. Annak oka, hogy az 1338-as birtokosztáskor nem említették, feltehetően az volt, hogy a 14. század elején elpusztulhatott. A várbelsőben a korábbi helyszíni szemlék és a légi fénykép alapján valószínűsíthető, hogy a feltárás során részleteiben megtalált négyszögletes épülettől Ny-ra eső felszín jóval magasabbra emelkedik ki, mint az eddig feltárt terület. Ez alapján ott is valószínűsíthetünk egy jelentősebb kőépítményt. Az igen kis területű, 0,08 ha kiterjedésű, sáncal, árokkal körülvett, ovális belső területű vár belső kialakításáról egyértelmű képet még nem alkothatunk. Így van ez egy esetleges belső, központi, toronyszerű épület esetében is. A várbelső Ny-i felében korábbi kincskereső kutatások során az I. szelvény területéhez hasonlóan nagy mennyiségű égett gabonát találtak. A vár funkciójának meghatározása során az itt tárolt nagy mennyiségű gabona alapján feltételezhető, hogy folyamatosan lakták.

PUSZTAI TAMÁS

186. Kemence, Petőfi utca 10.

(Pest megye) LT, Á

A telek kertjének nagy részét elmosta az 1999. évi júniusi árvíz. Ezért 1999 őszén és 2000 tavaszán máshonnan hozott földdel töltötték fel. Ebben a földben sok cserepet találtak. Helyszíni szemlélem alkalmával a kertben elterített földben én is találtam a 10–11. századra keltezhető cserepeket: hullámvonallal, párhuzamos- és hullámvonalköteggel díszített töredékeket, de néhány kelta cserepet is.

Bár a Petőfi u. környezetében van a középkori Kemence falu (MRT 9. k. 11/6. sz. lh. és 11/12. sz. lh.), nem tűnt valószínűnek, hogy a kert feltöltéséhez a föl-

det a belterületről hozták volna, a tulajdonos sem tudott erről.

A falu É-i szélén található a Fehér-hegy és a Kemence-patak közti völgyben a kemencei 29. sz. lelőhely (MRT 9. k. 11/29. sz. lh.), amelyet 1988–1989-ben a berencebaráti víztározó építésekor bolygattak meg, illetve tettek tönkre. A lelőhely D-i részén valóban friss bolygatás, földelhordás gödreire bukkantunk, ezekben kora Árpád-kori cserepeket találtunk. Nagy valószínűséggel állítható tehát, hogy a Petőfi u. 10. sz. ház kertjében – esetleg a faluban más helyekre is – a 11/29. sz. lelőhelyről származó föld került, s ezáltal másodlagos lelőhely keletkezett.

KÓVÁRI KLÁRA

187. Keszthely, Fenékpuzsta

(Zala megye) Ró, N, H

A Kincstári Vagyoni Igazgatóság támogatásával és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának pályázatán nyert összegből 1999–2000. évi kutatásaink során a fenékpuzstai késő római erőd D-i fala előtti temető helyét és kiterjedését kívántuk pontosabban meghatározni. Az innen ismert csaknem 1000 sír többségének pontos helyét nem ismerjük megfelelő dokumentáció és ásatási térképek hiányában (Lipp 1885-ös, Csák 1901-es, Radnóti 1948-as, Sági 1966-67-es feltárásai). A feljegyzések alapján viszont felmerült, hogy a korábbi feltételezéssel ellentétben a déli erőd fal előtt nem egy, hanem két 6–7. századi temető lehetett, a Lipp és Csák által feltárt temetőrészlet másik temetőhöz tartozhatott, mint a Sági és Erdélyi által feltárt sírok (eltérések a rítusban és a leletanyagban). Tizenhat kutatóárkunkkal meghatároztuk a D1, D2, D3 torony helyét és méretét, továbbá feltártunk 156 sírt, megállapítva, hogy a déli erőd fal előtt valóban két temető helyezkedik el.

Az egyik a déli erőd falától több mint 80 m-re kezdődik, és az erődből a révátkelőhöz vezető út Ny-i oldalán helyezkedik el. K-Ny irányban mintegy 120 m széles, É-D irányban kb. 60 m, D felé keskenyedik. Itt 80 sírt tártunk fel, valamennyi késő római, 4–5. századi, közülük 21 téglasír volt. Lipp és Csák többségében római kori temetkezéseket találtak, köztük számos téglasírt, ezért feltételezhető, hogy ebben a temetőben volt egy kisebb sírszámú 6–7. századi temető is. A sírokat ráásták egy korábbi, 25 m széles kőépületre, amelynek négy É-D irányú alapfalát találtuk meg.

A másik temető közvetlenül a D-i erőd fal előtt található, tehát csak az erőd megépítését követően nyithatták meg. Szórványosan az egész fal mentén vannak késő római sírok, a D1–D3 tornyok körzetében mi is találtunk hármat, a korábbi feltárások alapján az erődkaputól K-re több a késő római temetkezés. A DNY-i saroktoronynál a legszélesebb a temető, itt eléri a 40 m-t, míg a D1–D3 tornyok között még a 20 m-t sem. Itt főleg 6–7. századi sírok vannak, közülük 62-t tártunk

fel. A rítus és a mellékletek a szokásosak: kőpakolás, öntött kosaras függők, stílustűk, szemesgyöngyök. Étel- vagy italmelléklet nincs. Kiemelkedő lelet egy aranyozott ezüst frank fibula. Ennek a temetőnek a folytatásában a kapu körzetében van a karoling kori temető, amelynek 11 sírját tártuk fel. A legtovábbi sír 30 m-re volt az erőd faltól. A révhez vezető út nyomát nem találtuk meg, és a bejárat vonalában is voltak 9–10. századi temetkezések, mintha az utat nem használták volna. Több sírban volt kerámia, egyéb mellékleteik szegényesek.

A feltáráson részt vett Straub Péter régész.

MÜLLER RÓBERT

188. Kékkút, Maktyányi-dűlő

(Veszprém megye) Rő

2000 augusztusában értesítették a múzeumot, hogy Kékkúton, a Maktyányi-dűlőben vezetéki árokkal falakat vágtak át. A helyszín ismert régészeti lelőhely, a két úgynevezett ókeresztény bazilika lelőhelye. (Az egyikről Sági Károly a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11. kötetében bebizonyította, hogy az a villa rustica-hoz tartozó épület.)

A vezetéki árok a falutól a Kékkúti Ásványvíz-üzem felé, megközelítőleg É-i irányban tart (azon túl meg Kővágóörs felé), általában az országúttal párhuzamosan, a kékkúti polgármester tulajdonában fekvő területen halad. A falmaradványok és szintek a nagyobbik kékkúti épülettől kb. DNy-ra az épület és az országút közötti területen jelentkeztek. A polgármester és a Kékkúton illetékes jegyző a régészeti jelenségek előkerüléséről nem tett bejelentést.

A 40–50 cm széles árokban megfigyelhető volt egy az árkot rézsútosan átszelő, esetleg enyhén ívelő falalpozás (É-D-i irányú). DDNy felé 31 m-ig több helyen mészszelemcsés sávok, nagyobb kövek látszanak. Az előkerült leletanyag jelentéktelen: egy-két római kori edénytöredék, állatsont.

A 70 cm széles alapozású fal egy újabb, a falu felé terjeszkedő, 3. épületnek lehet a maradványa.

PALÁGYI SYLVIA

189. Kismaros, Őszőlők

(Pest megye) Ge, A

2000. szeptember 25-én a Svejci-dűlőben, a 0196/1. hrsz. alatt épülő háztól ÉK-re, légvonalban kb. 450 m-re, egy – láthatóan nemrégiben épült – házra lettünk figyelmesek. A ház körül néhány nagyobb földkupacot figyeltünk meg, amelyek szürke színükkel erősen elütöttek az itteni eredeti, barna, agyagos talajtól. Az első pillanatban látszott, hogy a szürke föld máshonnan került ide; ráadásul viszonylag sok, római kori, kvád és 8–9. századi cserepet találtunk benne, míg a ház körül a felszínen, illetve a ház mögött, az eredeti talajba ázott gödörben egyáltalán nem volt lelet.

Még aznap kiderült, hogy a tulajdonos a szürke színű földet (humuszt) Dunakesziről, a JET-benzinkút mögötti területéről hozatta. (Lásd Dunakeszi, Fatelep) Itt 2000 májusában 5700 m² területről szedték le a 40–80 cm vastag humuszt. Ez az 5/3. sz. lelőhely D-i része, ahol 2000. június 27. és július 10. között megelőző feltárást végeztem. Mivel a rendkívül nagy mennyiségű humuszt eladták, sajnos nagy a valószínűsége annak, hogy – a kismarosi esethez hasonlóan – másodlagos lelőhelyek jöttek létre vagy esetleg meglévő lelőhelyre kerültek oda nem való cserepek.

KŐVÁRI KLÁRA

190. Kismaros, Svejci-dűlő

(Pest megye) U

Telefonbejelentés alapján 2000. szeptember 25-én Torma Istvánnal megnéztem Kismaroson, a Svejci-dűlőben a 0196/1. hrsz. alatt épülő lakóház pincegödörét és alapárkait. Az 50 cm széles, 90 cm mély árokban egy helyen faszenes, kicsit paticsmorzsás beásás látszott, ennek szélessége felül 2,70 m, az árok alján 2,30 m, az alapároknál mélyebbre húzódik, és mindkét árokfalban megfigyelhető volt. Cserepet sajnos nem sikerült kiszedni belőle. A pincegödör K-i falából, a felső, kicsit humuszos agyagból 1 db újkőkori cserepet tudunk kiemelni. A telek D-i részén épülő istálló alapárkaiban régészeti jelenség nem mutatkozott. A leletek a kismarosi 12/6. sz. lelőhelyhez tartoznak, a lelőhely Ny-i szélét jelzik (MRT 9. k. 149.).

KŐVÁRI KLÁRA

191. Kismaros, Vár

(Heves megye) Kö, Ű

A kismarosi vár kerítőárkának déli szakaszában egy L-alakban húzott 1 m széles és 5,5 m hosszú szondázó árok segítségével végeztük a falu színpadjának nagybírási munkálatait megelőző leletmentést 2000. június 26–30. között. A felszíni kevert építési törmelékes feltöltés alatt (melyet jól datál egy 1986-os tízforintos érme), egy kis agyagos rátöltött föltől eltekintve, rögtön az altalaj következett (igen tömör, márgás agyag, egy sávban sóderes betöltéssel). A leletanyagot némi emberi (melyek a 10 m-re lévő templom körüli temetkezésre utalhatnak) és állatsonton kívül csak 6 darab kerámatöredék alkotta, melyek között 1 darab volt 14. századi, 3 darab 15–16. századi, a többi pedig újkori.

VIRÁGOS GÁBOR

192. Kiszombor, Nagyszentmiklósi út

(Csongrád megye) B, A, Á

A lelőhely a Kiszomborból a román határ felé, Nagyszentmiklósról vezető országút két oldalán terül el, a községben található körforgalmi csomóponttól 2600 m-re. Maga a lelőhely egy hosszú, megközelítőleg Ny-K irányú dombhát az egykori Maros-ártér szélén, a dombor-

zati viszonyokból következően egykor patakokkal körülvéve. (Ezek egy része ma belvízelvezető csatorna.) A lelőhelyet 1930 telén ínségmunka keretében nagyméretű csatornákkal keresztülvágták, amikor is avar sírok kerültek elő. A szegedi múzeumból Móra Ferenc végzett leletmentést, aki megkutatta a mai betonúttól északi irányba eső ún. nyári út mintegy 50 m-es szakaszát, a „kövesút túloldalát” (ez a déli oldal), illetve északon az akkor már kész csatorna északi oldalán, a szántóföldön (Rónay Imre birtoka volt ekkor) is ásott. Munkája eredménye a Kiszombor G és M jelzésű avar temetőrészlet (ld. Csallány 1956), melyekről a folyó évben végzett előzetes feltárás bebizonyította, hogy egy és ugyanazon temető részletei. A déli csatornától délre, Csepregi Dezső földjén is kutatott, itt nem talált rá a temető folytatására.

1985-ben készülő szakdolgozatához G. Vizi Márta bejárta Kiszombor község egész határát; megközelítőleg azonosította Móra ásatásának helyszínét, és a felszíni bejáráskor őskori, szarmata, valamint Árpád-kori cserépanyagot gyűjtött.

Az út végén a község, illetve a Közútkezelő Kht. évek óta készül állandó nemzetközi határátkelőhely létesítésére (1994 óta folyik a tervezés és egyeztetés), ami kormányközi egyezmény keretében 1999–2000-ben megvalósulni látszott. E terv része a burkolt út szélesítése és bővítése kerékpárral, ami érinti a fent ismertetett lelőhelyet. Tekintettel az ismert lelőhelyre, az Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatósággal kötött szerződés alapján (bekerülési összeg 9310 e Ft) a területen 2000. március 16. és július 31. között megelőző feltárást végeztünk.

A lelőhely azonosítása Móra adattári feljegyzései és az ásatásáról szóló novella leírása alapján pontosan sikerült. A feltárás során a jelenlegi betonút és az azt kísérő északi csatorna közt 250×8 m-es területen összefüggő felületet kutattunk át; illetve ettől nyugatra egy 2×10 m-es szondát, a domb tetején az út déli oldalán (ezt nem érintik a földmunkák) egy 2,5×22 m-es szondát nyitottunk. A feltárt terület összesen mintegy 3000 m².

A feltárás során az összefüggő felületbe esett Móra Ferenc összes kutatóárka, illetve az általa feltárt sírok is. Több olyan avar sírt találtunk in situ, amelyek a kutatóárkok közti felületekbe esetek. A sírok anyaga szegényes, késő avar; egy sír a benne talált edény alapján egészen későinek (9–10. sz.) mondható. (Feltárásunk műszaki indokok alapján nem terjedhetett ki az út és a csatorna közti felület egészére: mindkét oldalon biztonsági sávot kellett érintetlenül hagynunk.) Találtunk avar kori temetkezést a betonúttól délre nyitott szondában is, így bizonyossá vált, hogy a temető a mai úttest alá is kiterjedt.

A feltárás egyik csomópontját a terület nyugati harmadában lelt kora bronzkori (zóki kultúra makói csoportja) telepnyomok jelentették. Szelvényosorunkban, illetve a déli szondában kisebb-nagyobb vermeket, agyaggyerő gödröket tártunk fel igen jelentős kerámiaanyaggal. A feltárás nyugati oldalán nagy kiterjedésű objek-

tumkomplexumot figyelhettünk meg, amelyből nagyon jó kerámiaanyag mellett egy speciális fazekas termék (samottos soványítású kerámia) is előkerült. E komplexumhoz két, nagyméretű kemence csatlakozott, amelyekből pontos kormeghatározás céljára földmintát vettünk. A pontos megfigyeléseket e területen hátráltatta, hogy a 19. századi beásásokon túl ezt a területet bolygatta leginkább Móra ásatása; így a megfigyelt jelenségek összefüggései csak részben voltak rögzíthetők.

A megelőző feltárás kétségtelenül legnagyobb eredménye egy Árpád-kori falurészlet feltárása. Nagyszámú árok és gödör, valamint cölöplyuk mellett kilenc ház maradványát sikerült részben vagy teljesen feltárnunk. Két esetben két ház vágta egymást, így a telep belső időrendjére is van támpontunk. (Ez a kettős sztratigráfia árkok, gödrök esetében is megfigyelhető volt.) A házak különféle típusúak voltak, egy kivételével valamennyiben találtunk kemencét is. Jelentősnek tartjuk az egykori felszínre épített külső kemencéket, melyek közt előfordultak csonttal, kerámiával alapozottak is. A feltárt területen különösen feltűnő az előkerült kerámiatöredékek nagy száma, melyek tipológiai alapon is legalább két periódus elkülönítésére lesz mód. Egyéb leletként vaseszközök, csontkorcsolyák, orsógombok kerültek elő.

Munkatárs: Bálint Marianna. Közreműködők: Czabarka Zsuzsa, Simó Anna, Takács Gabriella grafikusok és a SZTE régészhallgatói.

KÜRTI BÉLA

193. Kocsola, Kuti-dűlő (Tolna megye) Ő, Kö?, Ú

A 2000. szeptember 27–28-án végzett terepbejáráskor a június 22-én készített légi felvételeken is látható kanyargós útszakaszt azonosíthattunk az I. Katonai felmérés Coll. X. Sectio XXVI, Szakcs–Nagykónyi útjának egy szakaszával. Ez az út a mai műúttól K-re még ma is létező földút, Szakcsra vezet. A ma már nem működő, csak légi felvételeken látható szakasz az 1950-es években még megvolt, amint azt a katonailégi felvételek is tanúsítják. Mivel azonban szerepel már a 18. század végi felmérésben, feltételezhető, hogy korábban, talán már a középkorban is megvolt. Terepbejáráskor az útszakaszon leleteket nem találtunk, az út vonala azonban világos sávként látható volt a szántásban.

A falu határának egy másik pontján a légi fotón látható, település gödreire utaló foltok helyén a szántásból őskori kerámiát szedtünk össze.

BERTÓK GÁBOR

194. Komárom, Szőny, Vásár tér 2.

(Komárom-Esztergom megye) Rő

2000. július 3. és szeptember 24. között az Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és Komárom város Önkormányzata támogatásával folytatódott a Komárom-Szőny, Vásár tér 2. számú lakóháznál talált római kori

falfestmények feltárása. A feltárás során a lakóépület belsőjében megnyitásra került egy 6 m²-es nagyságú felület, melyből a római tetőomladék és több réteg, egymásra igen változatosan – képpel össze-, vagy kifelé fordulva – tapadt. A színes sávokat, „szalagokat”, virágokat ábrázoló freskóomladék elbontása után egy összefüggő falfestmény-omladékréteg jelentkezett. A 2,5 m É-D-i szélességű falfestmény „teteje” a római fal mellett volt és K felé – ahogy eddig meg tudtuk állapítani – 1,2 m-ig terjedt. E festmény D-ről É felé haladva (azaz balról jobbra) a következőket ábrázolta: virágkandeláber; piros szegélyű, fehér ruhás alak, bal kezében kék ovális tálca, azon három darab fehér „fejű”, zöldes barna kettős szárú valamifajta élelem (zöldség? vagy hal?); mellette egy valószínűleg párdücféj, mely talán – az 1999-ben talált medvéhez hasonlóan – egy kifeszített állatbőrt ábrázol. Ezen összefüggő falfestményre további nagyobb festett falfelületek borultak képes felületükkel lefelé, így ábrázolásukat csak a felszedés után láthattuk, a virágkandeláberen például egy kék virágos virágkandeláber volt, a „tálcás alak” mellére borulva pedig a fejét találtuk meg amint a jobb kezével a tálcán lévő élelemből tesz egyet a szájába.

A római ház kőalapozása 2 m hosszán nyomon követhető volt a szelvény Ny-i falában É felé, akkor sarokban fordult Ny felé. Itt vagy házsarokkal, vagy bejáratlan van dolgunk.

Megfigyeléseink szerint – és korábbi elgondolásunkkal ellentétben – feltehetően nem a megtalált kőalapozású fal felmenő agyagfaláról „csúsztak le” a falfestmények, hanem a tőle K-re, vele szemben lévő – még meg nem talált – ház fala dőlt ki, és ily módon belső falfestéssel van dolgunk.

A fenti munkálatok során megállapítható, hogy a kibontott felületen a számítottnál nagyobb intenzitásban kerültek elő falfestmények, illetve a szelvényen kívül minden irányban folytatódnak.

A feltárt és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával restaurált falfestményekből 2001. április 26-án nyílt állandó kiállítás a komáromi Klapka György Múzeumban. A feltárás szintén a NKÖM támogatásával 2001 nyarán folytatódott. Munkatársak: dr. Borhy László régész, Kurovszky Zsófia, Harsányi Eszter festő-restaurátorok.

SZÁMADÓ EMESE

A Szamár-hegy Baranya és Tolna megye határán helyezkedik el. Tetejéről kiváló kilátás nyílik a Mecsek É-i előterére, ami a Kapos és a Sió folyók által feltöltött, szelíd dombos síkság; a lengyeli kultúra népének ismert törzsterülete. A Mecsek D-i oldalára néző telepek (Zengővárkony, Pécsvárad) is néhány kilométeren belül elérhetőek. A Szamár-hegyet egy különleges, meglehetősen ritka kréta korú vulkáni kőzet, fonolit építi fel, amely – geológiai lelőhelyen – a Kárpát-medencén belül csak a Mecsek hegységből ismert: a Szamárhegyről, illetve kb. 15 km D felé, Hosszúhetény-Kövestetőről. Ez utóbbi jelenleg is működő, aktív kőbánya.

A Szamár-hegyen levő bányajelenségekre Schléder Zsolt figyelt fel közzetani terepgyakorlatok során. A lelőhelyet közösen hitelesítettük (T. Bíró K., Schléder Zs. 1999. április 28–29.). A további kutatások célszerű módjának a geodéziai felmérés tűnt, ami viszonylag nagy területről ad alapinformációt.

A feltárást a 10 000-es térképen feltüntetett magassági pontból kiindulva, mintegy 300×80 m területen végeztük, a Szamár-hegy ÉÉNy-i lejtőjén, ahol a kitermelési nyomok mutatkoztak. Foltokban a hegy területén másutt is megfigyelhettünk ilyen jelenségeket, ami jól elkülönül a kőzet természetes aprózódásától. A felszínen megfigyelhető mesterséges formákat rögzítettük a vizsgált területen. A felmérést infravörös távolságmérővel és szintezővel végeztük, a földvárakra kialakított gyakorlat szerint (Sándorfi György módszere). A hegy tetején, a magassági pont környezetében félköríves sáncszerű képződményt regisztráltunk, ami nem annyira a bányászattal, inkább valamilyen erődítési funkcióval hozható kapcsolatba.

A hegyoldalban kőfolyások, mesterségesnek tűnő bolygatott kőzetblokkok (kitermelési nyomok?) találhatóak. Bányászateszközt, cserepeket, a megmunkált tömbökön kívüli régészeti anyagot nem találtunk.

A jelenségek részletesebb értelmezésére a kiserkesztett térkép alapján visszatérünk.

A bejárást, felmérést a T 025086 OTKA téma keretében végeztük.

A terepmunka résztvevői voltak: Terei György régész-geodéta, Antoni Judit régész-etnográfus, Schléder Zsolt geológus hallgató, Molnár Szabolcs geológus technikus.

T. BÍRÓ KATALIN

195. Komlói, Kisújványa, Szamár-hegy, fonolit bányahely

(Baranya-Tolna megye határa) U

2000. április 8–9-én munkatársaimmal felkerestük a Kisújványa, Szamár-hegyen levő fonolit feltárást, amely feltevézéseink szerint neolitik kőbányaként szolgált. A lelőhelyen geodéziai felmérést végeztünk, valamint intenzív bejárást, terepi megfigyeléseket végeztünk, mintát gyűjtöttünk – részben a régészeti szempontból érdekes, megmunkált formákból, részben anyagmintát vizsgálatokhoz és kísérleti régészeti felhasználásra.

196. Komlóska, Darnói kolostor

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kö

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszéke és a Magyar Nemzeti Múzeum Sárospataki Rákóczi Múzeuma 1999-ben elnyerte a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat támogatását „Az egykori Tolcsva terra középkori településtörténetének forrásai” címmel benyújtott közös programjával. Ennek, az elsősorban egyetemi hallgatók munkáján alapuló projektnek részeként folytattuk 2000. év nyarán a mai Komlóska területén, egy erdővel borí-

tott hegyoldalban található, egykori darnói premontrei kolostor maradványainak a Rákóczi Múzeum által 1977-ben megkezdett, de akkor félbemaradt ásatását.

Az írott források szerint 1294-ben már fennállt. A minden valószínűség szerint a Tolcsva-nemzetség családi monostoraként a tatárjárás után alapított, nem túl jelentős kolostor a 16. század első feléig ismert a forrásokból, 1567-ben viszont már romként említik. Falait azóta nagyrészt építőanyagként hordhatta el a környék lakossága.

Ezévi, viszonylag rövid ideig tartó munkánk célja egyrészt az 1977-es ásatás ellenőrzése, kiegészítése és teljes körű dokumentálása, másrészt a további kutatások lehetőségeinek felderítése volt. Ennek során mindenekelőtt kitisztítottuk és lehetőség szerint az altalajig mélyítettük a korábbi kutatóárkokat és szelvényeket. Kiderült, hogy a kolostor épületei és a középkori terepszint rendkívül erősen el- illetve lepusztult. Az 1977-ben feltárt, egymással össze nem függő falszakaszok közül csupán egy esetben – az egykori templom feltételezett északi szentély (vagy kereszthajó-) falánál – figyelhető meg felmenő szakasz, az összes többi falból, így az előbbtől É-ra húzódó, feltételezett kerítésfalból illetve a mindezekkel nagyrészt párhuzamos, jóval délebbre húzódó, valószínűleg ugyancsak kerítésként értelmezhető falszakaszokból csupán az alapozás maradt meg. Szintén alapozásként tárhattunk fel ezen K-Ny-i falak között egy oltármaradványként értelmezhető falazatot is. Kiderült, hogy mindezen falak folytatását teljesen kitermelték, így csupán azok helyét találtuk meg a Ny-K-i hosszárkokban, s következtethetünk a folytatás teljes pusztulására a D-i fal esetében. Bár így az épületek alaprajzi elrendezését még nem sikerült pontosan felderítenünk, azt azonban a feltárt 3 sír, illetve további vázmaradványok alapján megállapíthattuk, hogy az eddig ismert falak nem a kolostor legkorábbi időszakából származnak, mivel későbbiek ezen – egyébként közelebről nem datálható – temetkezéseknél.

Megállapítottuk továbbá, hogy a terepviszonyok alapján É, K és D felől jól körülhatárolható kolostorterület K-DK-i részén várhatóak jelentősebb építménymaradványok – pince? –, valamint a területet átszelő É-D-i út nyugati oldala lehet még fontos a további vizsgálatok szempontjából. Az utóbbi részen húzott kutatóárkunkban egykori faszervezetű építményekre utaló jelenségeket figyeltünk meg, s innen került elő a legjelentősebb leletanyag is, elsősorban kályhakeramika. Az összes árok- és szelvényből került elő kevés Árpád-kori, s valamivel több késő középkori cserépedény-töredék, s viszonylag nagyszámú pénzérme is származik az ásatásból, bár azok többsége, 13 db I. Mátyás-dénár a D-i kerítésfalon kívül, feltöltésrétegből került elő.

Tekintettel az elvégzett ásatás kis idő- és térbeli kiterjedésére, a leletek esetében csak a tisztításra és konzerválásra került sor, mint ahogy az eredmények behatóbb elemzése is csak a munka 2001–2002. évi folytatása után indokolt.

Munkatárs: dr. Feld István.

DANKÓ KATALIN

197. Kovácsszénája, Cintiri

(Baranya megye) Ó, Kö

A templom a források tanúsága szerint a 13–18. században állott. A 2000. szeptember 18–23. között folytatott ásatás során megtaláltuk a feltehetően gótikus sekrestye alapjait, és a templom északi felét. Mivel már csak az alapok maradtak meg, magának a templomnak a pontos kora és esetleges átépítési periódusai egyelőre nem adhatók meg. A templom szentélye K felé nézett. Festett vakolatdarabokat is találtunk. Tárgyi lelet kevés volt, a kerámiatöredékek közt szórványos őskori, és néhány újkori is akadt. Legtöbb azonban a középkori volt. A templom körüli temetőt mezőgazdasági munkálatok során szétszántották.

GÁBOR OLIVÉR

198. Köröstarcsa, 5. sz. lelőhely

(Békés megye) Á, Kö

Edeles középkori falu helyén, kataszterünkben a Köröstarcsa 5. sz. lelőhelyen 2000. szeptember 19-én lakossági bejelentés nyomán helyszíni szemlét tartottunk.

A hozzávetőlegesen ÉNy-DK irányú, nyugati irányból egykori folyómederrel határolt, hosszúka és szélessége közepső részén, ott, hol a Mezőberény-csárdaszállási műútból ÉÉNy felé induló betonnal borított út a Pityeri gátba torkollik, a gáttól mintegy 10 méternyire, az úttól Ny-ra mintegy 25 méternyire emberi lábcsontokat, medence- és koponyacsontokat találtunk a felszínen szétszóródva. A szétdőlt sír helyét azonosítani nem állt módunkban. Késő középkori és Árpád-kori edénytöredékeket is regisztráltunk.

A szántás által alaposan megrongált késő középkori objektum nyomára is rábukkantunk, mintegy 3×2 méternyi foltban, amelyet világosszürke színű és vöröses átégett talaj keverékén kívül nagy mennyiségű állatcsont és késő középkori kerámiatöredék is jelzett.

É-i irányban a lelőhelyen további 3–4, a fentihez hasonló, átégett folttal jelzett objektum nyomát találtuk, mindannyiszor késő középkori kerámia kíséretében. Árpád-kori edénytöredékeket szórványosan, őskori töredékeket a lelőhely közepső részén találtunk.

A lelőhely É-i szegletében jelzett templom és híd nyomára utaló jelzéseket nem sikerült felfedeznünk; a templomként megadott helyen is nagy mennyiségű késő középkori edénytöredéket figyeltünk meg. A talált embercsontokat a felszínről gondosan összegyűjtöttük és a békéscsabai múzeumba szállítottuk.

A szemlén részt vett: Fodor Eszter, Demcsák Ildikó, Kékegyi Dorottya, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

199. Kőszegfalva, Kőszegfalvi-rétek

(Vas megye) U, B, LT, Ró, Á

A Szombathely és Kőszeg között fektetett optikai kábel árokásási munkáival bolygatták meg a területet, a lelő-

hely korábbi terepbejárásból (1998, Ilon Gábor) már ismert. A kábel 15+650 és 16+430 szakasza között bolygatták meg a lelőhelyet. A leletmentés 2000. november 20–28. között folyt.

A lelőhely többszörösen bolygatott, közút, vasút és több vezetékrendszer is átvágja. Több korszak megtelepülését figyelhettük meg: Dunántúli Vonaldíszes Kultúra, bronzkori, kelta, és kora középkori telep, valamint egy római katonai tábor barakképületeinek nyomait.

Munkatársak Ilon Gábor és Kiss Péter.

FARKAS CSILLA

200. Kunágota, Árpád utca 114.

(Békés megye) (A), Ú

Az 1856-ban Kunágótán napvilágra került avar kori előkelő sír lelőhelyét hitelesítendő ásatást kezdtünk Kunágótán, az Árpád utca 114. sz. ház telkén. A közelmúltban új adatok bukkantak elő a sír megtalálásával kapcsolatban. A levéltári és régészeti adatokat összevetve nagyon valószínű, hogy a sírt a fent jelzett kunágotai ház telkén találták.¹³

A hitelesítő ásatásra 2000. augusztus 7–10. között került sor. A lakóházhoz közelebb eső telekrészen jelöltük ki az első szelvényeket, a meglévő épületektől alig 6–10 méteres távolságra. Ezen a részen a felszín már lejtős, egy közeli, egykori vízjárta terület, meder felé egyre laposabb (adataink szerint a sírt egy mély fekvésű részen találták). A szelvényeink között csupán tanúfalat hagytunk, gyakorlatilag a teljes rendelkezésünkre álló területet megkutattuk. A szelvényekben kivétel nélkül csak újkori, 19. vagy 20. századi beásások, illetve nagyobb részt törmelékes, szemetes feltöltések maradványait találtuk. Összesen kb. 135 m² területet vizsgáltunk meg a sárga, bolygatatlan altalajig feltárva, ám régészeti korú objektum nem került elő. Az utóbbi években konyhakertként használt területet teljesen átforgattuk, a háztól távolabb eső, most kukoricásként használt telekrészre a lábon álló növényzet miatt nem jutottunk el, ezért az ásatást felfüggesztettük.

A nagy kiterjedésű, és sokszor igen mélyre nyúló újkori bolygatások miatt nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a keresett sír a megkutattott területen volt, de az újkori beásásokkal, kincskereséssel azt teljesen megsemmisítették. Ennek ellenére a hitelesítő ásatást indokolt folytatni a lakóháztól távolabbi területek felé, hiszen a levéltári források kifejezetten mély fekvésű, vízjárta területről szólnak a sír megtalálási helyét illetően.

LISKA ANDRÁS

201. Kup, Egyes

(Veszprém megye) U, R, B, Ú

A lelőhelyen 1974-ben Mithay Sándor végzett ásatásokat. A lelőhelyet Szalay Kálmán bejelentése alapján találta meg, és a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának illetve a lengyeli kultúrának leletanyagát, gödreit tárta fel. A leletanyagot R. Gläser, Regenye Judit és T. Bíró Katalin dolgozták fel.¹⁴

A lelőhely az MRT Veszprém megyei köteteiben még nem szerepel: Ilon Gábor a topográfiahoz készített kiegészítésében 39/5 számon regisztrálta. A területen a '80-as években terepbejárást is végeztek, amelyekből, valamint Szalay Kálmán gyűjtéséből jelentős mennyiségű újabb leletanyag került a pápai múzeumba. Az eddigi leletanyag kiemelkedő darabjai a közeli Tevel-hegyről származó tűzköveszközök, elsősorban magkövek.

A lelőhely tervszerű kutatására a község kezdeményezésére került sor: 1999-ben Varjú Dezső, kupi származású tanár helytörténeti munkáját a község megjelentette. A könyvbemutatón merült fel a további ásatások lehetősége, amit a község is aktívan támogatott.

A feltárást a Magyar Nemzeti Múzeum végezte, amelyhez a Laczkó Dezső Múzeum is jelentős segítséget nyújtott. A helyi múzeum – a pápai gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum, amelynek gyűjtőterületéhez Kup község tartozik – szintén támogatta munkánkat. A 2000. évi ásatás során összesen 85 m² területet tártunk fel hagyományos kézi módszerekkel (4 db 1×10 m árok, 3 db 3×5 m szelvény), emellett 400 m² terület megkutatására volt módunk a humusz eltávolításával. Ez utóbbi terület az újonnan telepítendő lucernás helyén volt, ahol a következő néhány évben nem lehet ásatást végezni.

Az árkokat úgy telepítettük, hogy csatlakozzunk Mithay Sándor 1974-es szelvényeihez. Ebben nem járunk egyértelmű sikerrel. A szelvényeket részben az árkokban megfigyelt gödörészlethez (2., 4. árok; 1. szelvény) csatlakozóan telepítettük, részben a felszínen megfigyelt leletsűrűsödés alapján tűztük ki.

A három szelvényben összesen két nagy gödörkomplexumot sikerült megtalálni. Mindkettő uralkodóan a lengyeli kultúrához tartozó leletanyagot szolgáltatott, szórványosan DVK cserepek mellett. A leletek között kis számban bronzkori és fiatal (újkori) kerámia is megfigyelhető volt.

Az 1. szelvényben legalább három, egymásba ázott gödör részletét tártuk fel, ami egy nagy lengyeli hulladékgödörből, egy ebbe beásott égett törmeléket tartalmazó steril gödörből és a nagy gödör alatt jelentkező, valószínűleg áldozati gödörből állt. Ebben, többféle állatsontanyag mellett, egy lapos, erősen profilált aljú talon elhelyezkedő őstulok szarvpár volt. A belső gödör

13 LISKA A.: Adatok a kunágotai avar kori sír előkerülésének körülményeihez. In: Hadak Útján. A Nép-vándorlás Kor Fiatal Kutatóinak 10. Konferenciája. Szeged 2000, 231–241.

14 REGENYE J. – GLÄSER, R. – BÍRÓ K.: Kup–Egyes, Veszprémi Történelmi Tár II. (1989) 18–42.

kitöltése zsíros, hamus, szürke rétegekből állt, amelyeket sárga agyagos sávok választottak el. A kitöltésből, a hamus-zsíros rétegből is földmintát vettünk. A nagy hulladéködör gazdag kerámiaanyagon kívül őrlőköveket, kőszközőket, több csiszolt kőbaltát, orsógombokat és karikákat is tartalmazott. Szórványosan, leginkább a DK-felé eső részen, vonaldíszes cserepek is előkerültek.

A gödör Ny felé folytatódik és az őstulok szarvpár alatt sem értünk le teljesen az aljára. A kibontott felületre műanyag fóliát terítettünk, majd betemettük.

A 2. és 3. szelvény gödre szintén gazdag és főként lengyeli kultúrához tartozó leletanyagot tartalmaz. Előzetes megfigyeléseink szerint valószínűleg a kultúra II. fázisához tartozó leletek kerültek elő. Viszonylag sok a festék és a festett cserép, vörös-fehér festéssel.

Mind a két gödörkomplexum tovább folytatódik, ezért a feltárás folytatását feltétlenül indokoltnak látjuk. A dózerrel megkutatott felületen csak szórványos leletanyag került elő – többek közt egy nagyon szép csiszolt véső-penge. A telep tehát errefelé is folytatódik. Munkatárs: Regénye Judit.

T. BÍRÓ KATALIN

202. Kurd határa

(Tolna megye) Ø

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi feldehárítást, 2000. március 9-én pedig terepbejárást. Sem a Kurd és Csibrák közötti, a vasút és az országút által határolt háromszög alakú szántásban, sem a Kurdról Döbrökökre vezető úttól D-re, a kurdi Állami Gazdasággal szemben a szántásban nem találtunk leleteket, bár légi fotón foltok látszódtak.

BERTÓK GÁBOR

203. Kurityán, Pálos kolostor- és templomrom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A Perényi Imre által 1408-ban alapított, Újháznak nevezett kurityáni (időnként tévesen nyárádinak mondott) és a 16. század közepén romba dőlt pálos kolostor- és templomrom területén Czeglédy Ilona 1969-ben már végzett régészeti kutatást. Az azóta már teljesen elvadult romterület helyreállítását a helyi önkormányzat tűzte ki célul. Ennek elősegítése céljából 2000-ben megkezdtük a templom belsejének és környezetének megtisztítását a legutóbbi ásatás óta összegyűlt törmeléktől és bozótól. A munka a templom szentélyének belső terére és közvetlen külső környezetére korlátozódott.

Mivel csupán az 1969 óta keletkezett törmelékét távolítottuk el, leletanyag – leszámítva az 1969-es ásatás során már megtalált, azonban onnan el nem szállított faragott köveket – nem került elő. A pusztulást megelőző utolsó járósíntet nem vágtuk át.

Új információt mindössze az jelentett, hogy a szentély K-i felében azonosítottunk egy súlyosan csonkult fennmaradt oltáralapot, valamint a kolostorépület

K-i külső falának D-i végén, „in situ” állapotban előkerült a szentélytől É-ra húzódó folyosó K-i végfalában már korábban megtalált lavabo kő kifolyója.

SIMON ZOLTÁN

204. Lábatlan, Református templom

(Komárom-Esztergom megye) Kő

2000 júniusában a református templom homlokzatának felújítása kapcsán külső falkutatást, valamint az É-i oldalon szondázó régészeti feltárást végeztünk. A falkutatás során tett megfigyeléseink kiegészítették Horváth István 1969-es kutatásának eredményeit (MRT 5. k. 10/1).

Az elsőként 1400-ban említett lábatlani templom gótikus nyílásrendszeréből kibontásra kerültek a korábbról is ismert, körtetagos profilozású, fejezet nélküli, enyhe rézsúvel megállított lábazatú D-i kapu, valamint az egykori középkori ablakrendszer elfalazott maradványai. A hajón egyszerű, rézsús kőkeretes ablakok, a szentélyen mérműves tagolású 15. század végi–16. század eleji csúcsíves ablakok helyezkedtek el. Ez utóbbihoz tartozó mérműtöredékek egyes darabjai ma is megtalálhatók a parókián. Ezt a nyílásrendszert az 1894-es átalakítás során neogótikus ablakokkal roncsolták. Az elbontott középkori ablakkeretek számos darabját a D-i kapu befalazásában találtuk meg, azaz a D-i kaput csak ekkor szüntették meg. A D-i kapu profilozásának többszöri átmeszelését figyeltük meg, mely a kapu hosszú ideig tartó – még a református korban is feltételezhető – használatát bizonyítja. A kapu középkori küszöbkövét már nem találtuk meg, annak téglával kipótolta helyét feltártuk. A mai templom korát a D-i kapu határozza meg, mely a 14. század végére–15. század elejére tehető.

Az É-i oldalon újra előkerült a szentélyből nyíló egykori sekrestyeajtó. A sekrestye dongaboltozatos lefedésű volt; ennek lefaragott vállát szintén megfigyelhettük az É-i szentélyfalán. Az É-i hajófalán – eddig ismeretlen okból – az újkorban jelentős átfalazást hajtottak végre, mely a középkori fal elvékonyításával járt együtt. A barokk korban építették a Ny-i tornyot, melyhez É-ról oldalék épületrészt ragasztottak a 19. század végén.

A templomtól É-ra végzett szondázó ásatásunk során a templom korábbi periódusai kerültek felszínre. A templomhajótól É-ra 60 cm-re a hajófallal párhuzamosan futó, 5 m hosszú falalapot találtunk, mely mindkét végén D-i irányba befordult. Ez egy közelebből meg nem határozható alaprajzú – minden bizonnyal a templom legkorábbi korszakához tartozó – falrészlet, melynek összefüggéseit csak egy esetleges belső ásatás során lehet tisztázni.

Ezt a korai, talán Árpád-kori épületet K-i irányban meghosszabbították. Az előbb említett K-Ny-i irányú fal vonalában egy 3,7 m hosszú, utólag hozzátoldott kőfalat találtunk, mely K-i sarkán D-i irányban szintén befordul. Feltételezéseink szerint ez a későbbi templom hajójának ÉK-i falsarka. Ezt É-i irányban támpillérral erősítették meg, melynek alapozását szintén megtalál-

tuk. Ennek a periódusnak a szentélye valószínűleg a mai szentély alatt található, ehhez csatlakozott egy sekrestye, mely 5,1 m belső hosszúságú volt és a mai szentélytől É-ra került elő, a későbbi sekrestye helyén. Amikor a mai templomot megépítették a fent említett összes falat elbontották és egy új sekrestyét építettek, melynek belső alapterülete 5,1×2,9 m volt. Az É-i szentélyfalon megfigyelt jelenségek, már ehhez az új sekrestyéhez tartoznak.

Az ásatás során olyan lelet nem került elő, mely a korábbi templomperiódusok pontosabb kormeghatározását lehetővé tenné, leszámítva az omladékból előkerült egyszer hornyolt bordatöredékeket, egy 15. század végi ablakosztót és egy késő gótikus szentségtartófülke kerettöredékét. A korábbi templomperiódusok keltezéséhez a templombelsőben végzett régészeti kutatás lenne szükséges, hiszen ennek során pontos képet nyerhetnénk a korábbi épületek alaprajzáról.

Építész: Nagy András.

FÜLÖP ANDRÁS – KOPPÁNY ANDRÁS

205. Lébény, Magaspart

(Győr-Moson-Sopron megye) B

2000. szeptember 22-én terepbejárást végeztünk a régen ismert lelőhelyen. Az enyhe domboldalon kevesebb, a tetején sok bronzkori cserepet találtunk, amit átadtunk a Hansági Múzeumnak. A lelőhely nem veszélyeztetett.

Munkatárs: Takács Károly.

FIGLER ANDRÁS

206. Lengyeltóti, Római katolikus templom

(Somogy megye) Kk?

2000. május 3-án leletbejelentés érkezett a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságára, hogy Lengyeltótiiban, a Templom-hegyen embercsontvázak kerültek elő földmunkálatok során.

Az érintett lelőhely a római katolikus templom előtti, attól É-re levő tér, ahol díszburkolatot akar építtetni az önkormányzat. Alatta pedig csatornahálózat biztosítaná a vízelvezetést. A földmunkák során az egyik vízgyűjtő gödörben egy Ny-K-i tájolású embercsontváz koponyája és egy koporsókapocs került elő. A csatornahálózat maximum 30 cm, a két vízgyűjtő medence 50 cm mélységű lesz. A polgármester szerint a területen az OMvH már folytatott feltárásokat, és a felső csontvázakat ők „bolygatták meg”. Megmutatta a műemlék templomot és a körülötte levő vízgyűjtő rendszert, ahonnan elmondása szerint korábban is kerültek elő sírok.

Kibontottuk a templom előtti vízgyűjtőgödörben előkerült csontvázat, és folyamatosan haladtunk K-felé, a leendő csatorna irányának megfelelően. K-i végénél újabb csontváz került elő. Ezt is kibontottuk. Feje körül számos bronztű került elő, a sírok 40–45 cm mélységben kerültek napvilágra.

Közben megvizsgáltuk a másik vízgyűjtő gödört, ami az előbbitől kb. 7–8 m-re É-ra helyezkedett el. Ehhez csak korábban bolygatott csontokat találtunk. Itt 50 cm mélységig ástunk le, de még nem értük el a bolygatatlan altalajt. A terület egyébként 40–50 cm mélységig átforgatott, bolygatott, feltöltött, törmelékkel teli. A gödörösése folyamán bolygatott embercsontok kerültek elő. Vagyis az ép csontvázak 40–50 cm mélység után jelentkehetnek.

A sírok késő középkoriak vagy újkoriak.

GALLINA ZSOLT

207. Lesencefalú, Római katolikus templom

(Veszprém megye) Á

A falkutatást a templomnak azon részein kezdtük el, ahol Marton Ferencstatikus szerint a falakat fűzővasakkal kell megerősíteni, illetve ahol a vakolat ettől függetlenül is rossz állagú. A templom déli oldalán a lábázat vakolata szinte végig fel volt táskásodva, így a kutatás első lépéseként ezt a részt tártuk fel. A lábázat vakolatának eltávolítása után egy feltároló falelválásból megállapítottuk, hogy a hajó keleti és nyugati része nem egy időben, nem egy anyagból készült. A sekrestye DK-i és DNy-i szegletében folytatott kutatásból bebizonyosodott, hogy a sekrestye, a hajó keleti része és a szentély egy időben készült, egyetlen építési periódust képvisel. A sekrestyének korábban nem félnyereg teteje volt, hanem feltehetően a templomhajó tetejére merőleges nyeregterető.

Kétségtelenné vált, hogy a templomon legalább két építési periódus határozható meg; egyértelművé vált számunkra, hogy a templom Ny-i része épült korábban. Ezért a kutatást kiterjesztettük a déli fal felső részére is, ahol egy kőkeretes ablakot találtunk részben eredeti állapotában.

Statikai és építészettörténeti szempontból is lényeges volt a Ny-i homlokzat és a torony kutatása. A torony déli földszinti része teljesen kötésben a fallal, egy periódust képvisel. A toronylábázat és a felmenő fal között sem kőanyagban, sem habarcsban nincs számottevő eltérés, nem figyelhető meg falelválás. A falkutatás során minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a torony nyugati homlokzatán lévő ajtónyílás eredetileg is ilyen széles volt.

A hajó északnyugati falán húzódó repedésnek építészeti, építészettörténeti okát nem találtuk a kutatás során. A kőanyag, a habarcs és a falazási technika is teljesen egységes szerkezetű.

A templom eredetileg is egyhajós volt, nyugati homlokzatához torony csatlakozott. Hajójának hossza 10,5, szélessége 8,1 m volt. A hajó déli oldalának nyugati végén volt a bejárata. A bejárattól keletre két vagy három, magasan elhelyezett keskeny félkörzáródású ablak világította meg belsejét. Eredeti szentélyzáródását nem ismerjük, csak a templom belsejében végzett ásatással lehetne meghatározni.

GERE LÁSZLÓ

208. Lesenceistvánd, Uzsabánya, pálos kolostor
(Veszprém megye) Kö

2000. június 14. és július 3. között az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ Kutatási Osztályának munkatársai az uzsai pálos kolostorromnál állagmegóvást megelőző részleges, szondázó régészeti feltárást végeztek.

Cél a kolostorrom még álló falai közül akkora falzakasznak a megtisztítása volt, amekkorának az állagmegóvását a pályázatban megadott költségvetésből el lehet végezni. Másik célunk volt, hogy a templomról a legfontosabb tudnivalókat: a templom szélességét, hosszát, a szentélyrekesztő pontos helyét és méretét a kutatás során megállapíthassuk. Az ásatást ezért a nyugati zárófalnál, a szentélyrekesztőnél a szentély zárófalának külső-belső oldalán terveztük.

Az álló falakat és a falkoronákat az állagmegóvás kívánta mértékben megtisztítottuk, kivételt csupán a templomhajó északnyugati részén álló rövid falszakasszal tettünk, mert a szakemberek egybehangzó véleménye szerint erre a részre 2000-ben semmiképpen sem kerülhet már sor.

Tisztáztuk a nyugati zárófal, a templomhajó és a szentély vonalát és méreteit, a szelvényeket az altalajig nem bontottuk ki, mert az idő, az anyagiak és az állagmegóvás érdekei mást diktáltak. Ugyanakkor ügyeltünk arra, hogy a feltárt részekről minden tudományos információt beszerezzünk. Az abbahagyott szelvények további feltárása a következő években végzendő állagmegóváshoz kapcsolódva folytatható lesz. Az ásatás végén a szelvényeket visszatemettük az állagmegóvás megkívánta szintig, a szelvények aljára vékony rönkök kerültek a még érintetlen rétegek megóvására, föléje a kiszórt föld, legfölülre a kőbánya meddőanyaga.

Az ásatás során meglepetésünkre nagyszámú, jelentős részben faragott kőanyag került elő. Sejtethető, hogy túlnyomórészt töredékesen ugyan, de a templom faragott kőanyagának 50–70%-át az elkövetkező évek során megtalálhatjuk. 290 darab követ jelenleg Uzsán az imateremben őriznek. A nagyszámú és óriási tömegű leletanyagot csak komoly nehézségek árán lehetne onnan továbbszállítani. A kerámia-, fém- és csontanyagot, valamint a kőanyagelenyésző részét Lesenceistvándon őrzik.

Az ásatást folyamatosan figyelemmel kísérték a bánya vezetői és munkásai. A bánya vezetősége minden segítséget megadott az ásatáshoz. Az uzsai önkormányzat szívesen biztosított két állandó raktárhelyiséget a leletanyagoknak, a lakosság részéről pedig fölvetődött egy helytörténeti gyűjtemény jövőbeni megalapításának igénye. Bécsi László lesencetomaji plébános gondoskodott az ásatáshoz szükséges anyagi javak beszerzéséről.

Az ásatást meglátogatta Horváth József, az uzsai kőbánya igazgatója, Csom István, a bánya igazgatóhelyettese, Koppány Tibor építész, Szentlélek Tyhamér régész és Nagy József esperes, sümegi plébános.

Konzulens: Gere László régész, Máthé Géza építész.
THÚRY LÁSZLÓ

209. Letenye, Lapuleveles-dűlő
(Zala megye) Á

2000. november 28. és december 6. között folytattunk szondázó-megelőző régészeti feltárást a lelőhelyen. Összesen 213 m² felületen az objektumok szintjét igen mélyen, majd' 140 cm-rel a mai felszín alatt értük el. Egy Árpád-kori település nyomára bukkantunk.

Első kutatóárkunkat a kijelölt terület DNY-i szélén húztuk (60×1,8 m területen). Itt az archeomágneses felmérés anomáliát mutatott, azonban kiderült, hogy csak az agyagos talaj magas vastartalmát jelezte a műszer, régészeti jelenség nyomát nem leltük.

Ezután a terület legmagasabb pontján húztuk „T” alakú kutatóárkunkat, ahol a sárgásbarna agyagos talajban sötét, tömör, paticos, faszenes betöltéssel jelentkezett az egykori lakószint. A kiásott kutatóárokba esett egy csaknem ép, szájjal lefelé fordított Árpád-kori fazék. Ez egy ház padlójába mélyedt, valószínűleg építési áldozat lehetett. Ugyanezen objektum kutatóárkunkba eső részén több nagydarab vassalakat is találtunk. Az objektumok teljes nagyságának tisztázására a későbbiekben kerülhet sor, mivel a lelőhelyen teljes feltáráshoz van szükség. A vizsgált területtől nem messze Ny-i irányban található a Lapuleveles-dűlő azon része, amit „Szentkereszt-dombnak” is neveznek. Itt Parádi Nándor 1964–1965-ben egy Árpád-kori kerek templomot tárt fel. Ez közvetett bizonyítéka annak, hogy a közelben településnek is kellett lennie. Szondánk ezt erősítette meg.

SZÁRAZ CSILLA

210. Lónya, templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk

A jelentős középkori emlék, főként gótikus jegyeket mutató templom szükségyszerű felújítását megelőzően került sor 2000 őszén a szondázó jellegű kutatásokra. A falfestések szondázását Lángi József restaurátor, a faberendezések restaurátori vizsgálatát Bogdándy Titusz végezte. A külső homlokzatok alsó szakaszain vizsgáltam a falszövetet, esetleges befalazott nyílások, toldások nyomát kutatva, célzottan a lebontott sekrestye nyomait kerestem. A belsőben a szentély alatti kriptát befalazott bejárati nyílását megtalálva, azt kibontva vizsgáltam a kriptá kiterjedését, szerkezetét.

A sekrestye egykorú a szentély É-i falával, ezért hiányzik ezen a szakaszon a falazat kiugró lábazata. A levésett sekrestyefaltól Ny-ra a hajó É-i fala telibe fugázott, nagyon gondosan falazott külső felülettel épült. A szentély É-i falán korábban is látható volt egy vízszintes rézsús padka, amelyet most a sekrestye lebontott K-Ny irányú dongaboltozatának vállaként értelmezhetünk. A hajó keleti (diadalív) falának itteni keskeny szakaszán feltártuk a boltozat ívének, az építéskor használt zsalu- vagy romonád-szerkezetnek a bevésett nyomát is.

A templom sarkainál megállapítottuk, hogy nem voltak támpillérei a falusi templomokét meghaladó mé-

retei és a szentély boltozott volta ellenére sem. A szentély ablakainál és a hajó D-i ablakai esetében a kávákban feltárt ép 17. századi festett vakolat miatt nem tudtuk kideríteni, hogy a formai alapon 13. századnak tartott ablakok valóban ilyen korai állapotukat őrizték-e meg, és ezek a 17. század előtt is vakoltak voltak-e. A hajó ablakainak belső kávéjában Lángi József 13. századi falfestést tárt fel, ez a nyílás 13. századi eredetét bizonyítja. A szentély két ablakánál nagyobb volt a hajó déli ablakai közül három, míg az ezektől Ny-ra lévő kisebb méretű ablakegy Ny-i karzat létét valószínűsíti már a korai időkben is.

A rézsús lábazatról induló horonnyal és félkörte tagozattal díszített kőkeretes kapu a márokpapi kapu legközelebbi párhuzama. Lónyán hiányoznak a negyedkör alakú szemöldökgyámok. A kapu kőkeretének a téglafalhoz való viszonyát vizsgálva ezek egykorúságát állapítottam meg. A hajónak sem a déli, sem az északi falában nem találtunk éles elválást a falazat anyagában. A kapu fölötti ablakot, amely a déli karzatablakkal egyező formájú, durván belevágták egy a hajó falát díszítő, korai, 13. századra datált falfestménybe. Ha ez helytálló, akkor joggal feltételezhető a Ny-i fal jelentős átalakítása, valószínűleg az új kapu 1400 körül történt beépítésével, egy nyugati karzat építésével és az ehhez tartozó ablakok utólagos kialakításával együtt. A beavatkozásnak talán statikai okai is lehettek, mivel a későbbiekben a hajó Ny-i végét vonóvassal fogták össze.

A padláson a Ny-i oromfalról megállapíthattam, hogy téglanyaga eltér a külső falfelületeken eddig látottaktól. A templombelsőben a falakat teljes felületükön többrétegű festés borítja, így itt a restaurátori szondázáson kívül falkutatásra nem volt mód.

A szentélybe utólag beépített, valószínűleg 17. századi kripta a szentély teljes alapterületét elfoglalja, padlószintjét az eredetihez képest 120 cm-rel megemeli. Homlokfalának D-i részén, a diadalív és a szószerék szögletében megtaláltuk a szárazon rakott téglákkal befalazott kisméretű, íves lezárású nyílását, amely csak a koporsók becsúztatására volt alkalmas, más bejárata nem volt. A keleti részen két haránt térdfal látszik, ezekre helyezték fel a koporsókat. Ma már csak szétdobált üres koporsók és elkorhadt töredékek voltak itt, mivel az addig itt eltemetett Lónyay családtagok holttesteit 1900–1910 között új családi mauzóleumba szállították át.

A feljegyzések szerint korábban a diadalív fölött láttott 1631-es évszámú feliratot nagy valószínűséggel az akkoriban készült külső-belső festés dátumának tarthatjuk. Az épített, stukkódíszes mellvédű szószeréket is ehhez a felújításhoz köthetjük. A szószerékronát – átfestett felirata szerint – 1776-ban készítette Asztalos Lándor Ferenc. A többi faberendezés nehezen datálható. A hajó kazettás famennyezete az átfestett és csak nehezen olvasható évszáma alapján 1831-re datálható.

JUAN CABELLO

211. Ludas, Varjú-dűlő

(Heves megye) B

A Mátrai Erőmű Rt. megbízásából a visontai Déli bánya területén 2000 őszén ismételten régészeti terepbejárásokra került sor, és ezáltal a kb. 700 hektáros bányatelekből újabb 321 ha felszíni átvizsgálása történt meg. Előző évben, 1999-ben 200 ha bejárását már elvégeztük, így most összességében véve mintegy 521 ha nagyságú területről rendelkezünk információkkal a régészeti leletek felszíni szóródását illetően. Ez a terület az, amelyet a tervek szerint 2010-ig kívánunk bányászati célra hasznosítani.

Az előzményekről szólva, meg kell említeni, hogy az 1999-es terepbejárások eredményeként, az akkor átvizsgált 200 hektáron előkerült egy 20–25 ha nagyságú régészeti lelőhely, mely szervesen kapcsolódott az 1998-ban, az új 3. sz. főút nyomvonalára mentén részben feltárt, és Ludas, Varjú-dűlő néven nyilvántartásba vett régészeti lelőhelyhez. A két lelőhely egymás folytatásának is tekinthető, de lényegében egy és ugyanazon lelőhelyet jelenti. A továbbiakban nevezzük ezt I. sz. lelőhelynek. Ez a 20–25 ha nagyságú lelőhely a bővített D-i bányatelek ÉK-i sarkában, az 1999-ben átvizsgált 200 hektárnyi terület K-i szélén található. A lelőhely teljes nagyságát 1999-ben nem sikerült felmérni, ugyanis a lelőhely D-i szélét a bejárásra kijelölt területen belül nem találtuk meg. Feltételezhető volt tehát, hogy a lelőhely D-felé még tovább folytatódik.

Az idén bejárando 321 ha úgy lett kijelölve, hogy a 2010-ig lebányászandó teljes bányaterület átvizsgálása megtörténhessen. Elsődleges feladatunknak a tavaly felfedezett 20–25 ha nagyságú lelőhely teljes kiterjedésének meghatározását tartottuk. A bányatelken 1998 ősze óta víztelenítő fúrásokat végeznek, ezt kb. 100–120 m-enként számozott kutak jelzik, melyek megkönnyítik a területen való tájékozódást is. A tavalyi terepbejárást a D-24/1-17 jelű NyÉNy-KDK irányú kútsor mentén hagytuk abba. Idén itt kezdtük a munkát, és a D-24/15, D-25/15, D-26/15, H-20/15 kutak, valamint az új 3-as főút által közbezárt területen belül sikerült megtalálnunk a korábban felfedezett I. sz. lelőhely D-i folytatását.

Ami a megfigyelési körülményeket illeti, ezek nem voltak jónak mondhatók, mivel a lelőhely területét szinte teljesen beborította az elszáradt gaz. A leleteket elsősorban a növényzettől mentes helyeken gyűjtöttük, különösen a víztelenítés következtében képződött vízfolyások árkaiban bukkantunk nagyobb mennyiségre. A leletek zöme most is kerámiatöredékekből állt, melyek döntően késő bronzkoriak voltak, hasonlóképpen, mint a lelőhely korábban bejárt részein. Most sem szedtünk össze mindent, sőt nem is gyűjtöttünk sok leletet, inkább csak rögzítettük a sűrűbb helyszíneket. Megfigyeltük, hogy a dombtető közelében sűrűbben, attól távolodva pedig ritkábban fordulnak elő a leletek.

A most megfigyelt új lelőhelyrész közel 9 ha nagyságú, azaz az I. sz. lelőhelynek a D-i bánya területére első része összesen immár 30–35 ha. Ráadásul ez még

mindig nem jelenti a lelőhely teljes nagyságát, hanem csak a lelőhelynek a bányatelek területére eső részét. A lelőhely K-i részéről nincsenek pontos ismereteink, mert ez a rész már az új 3. sz. főúttól K-re esik, és itt nem végeztünk, nem is végezhetünk komolyabb felméréseket. Pusztán az 1998-as leletmentés és az azt megelőző terepbejárás során tapasztaltak alapján hagyatkozhatunk becslésekre. Akkor láttuk, hogy a lelőhely a ludasi Tsz területére is jelentős mértékben benyúlik, ezért feltételezhető, hogy a 3. sz. főúttól K-re még minimum további 10 ha nagyságú terület tartozhat a lelőhelyhez. Ennek jelentős része persze, a Tsz-en belüli építkezések következtében bizonyára megsemmisült.

Összességében véve elmondható, hogy ez a nagy lelőhely Ludas É-i határában található, egy ÉNy-DK irányú dombvonulat, vagy magas plató K-i végében, annak is É-i, K-i és D-i lejtőjén. A felszíni leletek a magasabb részeken intenzívebbnek tűntek, a lejtők alján fokozatosan gyéribben fordultak elő. Valószínűnek látszik, hogy az egész lelőhely egy nagy késő bronzkori település maradványát jelenti. Ásatási adatok a plató K-i oldaláról állnak rendelkezésre. Itt került sor 1998-ban a 3. sz. főút elkerülő szakasza mentén, a Ludas-Varjú dűlő nevű lelőhely részleges leletmentésére.

Az I. sz. lelőhely jelenleg legérdekesebb sajátossága a szokatlanul nagy méret. Tudjuk, hogy az ilyen lelőhelyméret nem példa nélküli az őskor időszakából. Mindazonáltal a terepbejárások alapján valószínűsített 30–35 ha lehet, hogy valamelyest túlzó, hiszen dombról, illetve lejtőkről lévén szó, bizonyos fokú erózióval mindenképpen számolhatunk és ez esetleg hozzájárulhatott a leletek nagyobb arányú felszíni szóródásához. Ennek ellenére az 1998-as ásatási összesítő térképek a lejtőkön is igen sűrű, intenzív megtelepedési nyomokat tükröznek.

A terepbejárás során átvizsgált 321 ha terület nagy részén nem került elő említésre méltó leletanyag. Csúpan két helyet kell megemlíteni, melyek felkeltették figyelmünket, és ahol esetleg további régészeti lelőhelyekkel lehet számolni.

Egyik helyszín az újabban fúrt D-27/14 és D-27/15. sz. kutak környéke, azaz a 0138/22. és 0138/24. helyrajzi számú területek K-i szélé, ahol a Ludas-Karácsond földúttal párhuzamosan futó vízvezető árkokban és az ettől Ny-ra eső terület buja aljnövényzetében egyaránt apró, őskorinak tűnő kerámiatöredékeket találtunk. A töredékek száma nagyon kevés volt, igazából csak néhány darab kicsi kerámiadarabka került elő, melyek egy kb. 50×20–30 m-es területen szóródtak. Ez egy lapos, teraszos rész, nem kizárt, hogy egy kisebb régészeti lelőhely található itt. Persze az is lehet, hogy az egykori szántások során, a folyton itt, az út mentén forduló, vagy itt elhaladó munkagépek révén erodálódott ide a magasabb területről (az I. sz. lelőhelyről) származó leletanyag.

A másik helyszín még bizonytalanabb, itt ugyanis csak egyetlen egy kerámiadarab került elő önmagában. Természetesen itt is felmerülhet, hogy eldobott, vagy vé-

letlenszerűen ide hordott anyagból származó darabról van szó, de a környezetből adódóan más is lehetséges.

A fenti bizonytalanságoktól eltekintve, még ha régészeti lelőhelyekről van is szó, e két esetben ezek a helyek bizonyára nem túl jelentősek, fontosságuk messze elmarad az I. sz. lelőhelyétől. Persze felmerülhet a kérdés, hogy ha az I. sz. lelőhely egy nagy település, akkor hol lehet az ehhez tartozó temető? Ennek nyomait a terepbejárás során nem találtuk meg, hacsak a két utóbbi, bizonytalan helyszínt nem soroljuk a szóba jöhető lehetőségek közé.

Összességében véve, az eddig átvizsgált 521 hektáros bányatelek ÉK-i része az, ami leginkább, és különösen figyelmet érdemel. Itt, a sík területre tekintő dombtetőn és annak É-i, K-i és D-i lejtőin, egy összefüggő, 30–35 hektáros területen egy nagy, és jelentős késő bronzkori település maradványa valószínűsíthető. Mivel a bányászat miatt erre az I. sz. lelőhelyre vélhetően teljes pusztulás vár, ezért itt minél szélesebb körű megelőző feltárás indokolt.

Az eddigi (1999-es és 2000-es) terepbejárások során összesen három további helyszínt jelöltünk meg, ahol szintén érdemes figyelmesen eljárni, és ha kell, leletmentést végezni, még a bányászati tevékenység előtt: a D21/1-es, a D27/14-es és a K-18/83-as kutak környéke.

A fentiekben túlmenően keresni kell az 1. sz. lelőhely temetőjét, mely bizonyára a közelben, esetleg éppen a D-i bánya területén található.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

212. Martonyi, Pálos kolostor- és templomrom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A falu felett álló, úgynevezett Háromhegyi pálos kolostort 1341-ben alapították a Tekesfiak. A hol Borsod, hol Torna vármegyéhez számított kolostorról viszonylag kevés írott forrás maradt fenn. Pusztulása a 16. század közepe táján következett be. A kifejezetten jó állapotban fennmaradt romok helyreállítását megelőző régészeti kutatás első lépcsőjeként eltávolítottuk a templom külső falai előtt a 16. század közepe óta felhalmozódott, helyenként 2 méter vastag omladékot. Ennek során tisztázódott a templom külső alaprajzi elrendezése, előkerült a sekrestye keleti falsíkja, valamint a templomtól északra elhelyezkedő káptalanterem poligonális záródású szentélyének kisebb részlete. Kitisztítottuk a déli ke-rengőfolyosót is.

A templom belső járósíntjeit kutatóárkokkal határoztuk meg. Kiderült, hogy a templom – eredetileg téglaburkolattal fedett – belső járósíntje a nyugati, bejárati oldal külső járósíntjénél két lépcsőfokkal mélyebben húzódott. A szintkülönbséget lépcsővel hidalták át. A szentély szintje a hajóénál egy lépcsőfokkal magasabb volt.

A kolostor területén egyelőre nem dolgoztunk. A terepviszonyok alapján valószínűnek tűnik, hogy a lakóépületek a quadrum északi és keleti oldala mentén húzódtak, az épületegyüttest nyugat felől csúpan egy

kerítés határolta. A kolostorépület falai várhatóan legalább 1 m magasságig állnak.

A pusztulás előtti utolsó járósíntet egyelőre sem a tereprendezés során, sem pedig a kutatóárkokban nem vágtuk át, így korhatározó leletanyaggal még nem rendelkezünk. Az omladékban 176 db gótikus kőfaragványtöredéket találtunk. Ezek döntő többsége párkányelem, de előkerült néhány mérműtöredék, ablakosztó-darab, bélletelem, valamint a hajó trapézorrú és a szentély körzettagos boltozati bordatöredéke is. A nyíláskereteket a romokat az újkorban kőbányának használó környékbeli lakosság kibontotta és elszállította, ezért ilyen darabot egyelőre nem találtunk.

JUAN CABELLO – LÁSZLÓ CSABA – SIMON ZOLTÁN

213. Mályi, Üdülőtelep

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

Az üdülőtelep Pap-telke nevű határában, egy létesítendő kavicsbánya előzetes helyszíni szemléje alkalmával bejártuk a Hejő, a Petri-Hejő, és a két patak között összekötő földút által határolt, nagyjából háromszög alakú területet. Régészeti leleteket mindössze a földúttól számított 15–20 m-es sávban találtunk, leginkább a terület É-i határát alkotó földút közepénél. Ezek a leletek is a véleményünk szerint a szántás során kerülhettek ide a földút mögötti, magasabb területről.

A létesítendő kavicsbánya által már nem veszélyeztetett területen, a földút mögötti ÉNy-DK irányú dombvonulaton azonban nagy mennyiségű, kora középkori leletanyagot találtunk. A lelőhely hossza legalább 50 m, szélessége 20–25 m. A szántás általi bolygatás mértékére utal, hogy helyenként vörös színű, erősen paticsos, hamus foltokat is megfigyeltünk, és a kerámiatöredékek igen nagy intenzitással jelentkeztek.

A terület legmagasabb pontján, habarcsos, kőtörmelékes részt is megfigyeltünk.

LOVÁSZ EMESE

214. Medgyesegyháza, Kétegyházi út, Homokdomb (Békés megye) I

Homokkitermelés során embercsontok kerültek elő Medgyesegyháza külterületén. A bejelentést követően 2000. április 4-én leletmentést végeztünk a helyszínen, melynek során a feltehetően Ny-K-i tájolású váznak csupán lábcsontjait találtuk meg eredeti helyzetben. Melléklete nem volt, a sír kora ismeretlen.

Munkatárs: Kékhegyi Dorottya

GYUCHA ATTILA

215. Mesteri, Egyes-halmi-dűlő

(Vas megye) V, Ró, Á, Kk

2000. július 31. és augusztus 11. között a Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely) Történelmi Tanszéke régésztechnikus-képzése keretében dolgoztunk a terüle-

ten. A lelőhely Fekete Mária 1984. évi terepbejárása óta ismeretes.

Az egyházashetyei Berzsényi Dániel Mgtsz – a földtulajdonosa – engedélyezte és támogatta munkánkat. Az egyéb költségeket a Főiskola Hallgatói Önkormányzata, a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága és nem utolsósorban Mesteri önkormányzata finanszírozta.

A szondázó kutatás célja az volt, hogy kiderítsük: vajon a Ság-hegyi központi telepnek van-e itt, és ha igen, milyen korú kiszolgáló kistelepe. A rendelkezésünkre álló idő alatt, a nagy aszály következtében igen kemény talajban csak egy kutatóárok megnyitására volt módunk, s ezzel 100 m²-t tártunk fel. Megállapítottuk, hogy a környezetéből részben kissé kiemelkedő teraszon 1. a kora vaskori település nyomai a legintenzívebbek (leletanyag 90%), s mellette néhány római kori, Árpád- és több késő középkori cseréptöredék került elő; 2. egy néhány évtizeddel korábbi mélyszántás miatt objektumokat alig lehetett megfigyelni, s azoknak a bolygatatlan talajba mélyedő részéből leletek nem kerültek felszínre.

ILON GÁBOR

216. Mezőberény, Keselyűs-dűlő

(Békés megye) Ú

Szeptember 2-án bejelentést kaptunk, hogy Mezőberény határában mezőgazdasági munkák során ismeretlen eredetű objektumokba szakadtak be a munkagépek. Október 4-én kilátogattunk a helyszínre, amely a mezőberényi határ DNy-i szélén, a Keselyűs-dűlőben található. A Mezőberény–Szarvas műútból egy ÉK-i irányú dűlőút keleti oldalán vannak objektumaink. Szemlénk során arról győződhattünk meg, hogy az említett dűlőúttól mintegy 110 méterre, egy határozott, ÉNy-DK irányú, egykori folyó medrének közel legmélyebb pontján, attól kissé északra három, nagyjából ÉNy-DK irányú, egymástól 6–7 méterre lévő, 2–2,5 m átmérőjű, kerek illetve ovális metszetű beszakadások vannak, melyek oldalai határozottan elváltak. Hasonló, ezeknél azonban nagyobb ovális átmetszetű beszakadást találtunk e helytől ÉK-re mintegy 100 méterre, a dűlőúttól kb. 20 méterre. Ennek a beszakadás utáni mélysége kb. 70–90 cm, körben jól látszottak az egykori falak. Minden objektum oldalfalai lefelé szélesednek, leleteket egyáltalán nem találtunk.

A megfigyelték alapján talán újkori kutakra gondolhatunk. A hitelesítés kedvéért tervezzük valamelyik kibontását. Munkatárs: Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

217. Mezőhegyes, Pereg-pusztá

(Békés megye) Sza, H, Á

Tarkó Gábor szegedi régészhallgató elkezdte a szakdolgozati témájául szolgáló mezőhegyesi terepbejárásokat. Munkája során 2000-ben négy régészeti lelőhelyet talált és dokumentált a terepen.

A Nyárfás úton (1. sz.) 540×200 m kiterjedésű, ÉNy-DK irányú lelőhelyen szarmata telep; a 23-as táblán (2. sz.) 900×500 m kiterjedésű, K-Ny irányú lelőhelyen szarmata és Árpád-kori telep; a Komlószerítónál (3. sz.) 550×550 m kiterjedésű lelőhelyen szarmata és Árpád-kori telep; a Vasútvonal melletti (4. sz.) 100×50–70 m kiterjedésű, Ny-K irányú lelőhelyen szarmata, honfoglalás kori és Árpád-kori telep nyomait regisztrálta.

A leletek a Munkácsy Mihály Múzeumba kerültek.

SZATMÁRI IMRE

218. Mezőkeresztes, Lucernás

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

2000. szeptember 25. és október 6. között a miskolci Herman Ottó Múzeum régészeti leletmentést végzett a lelőhelyen, ami az M3-as autópálya építési munkálataihoz kapcsolódott.

A lelőhely Mezőkeresztestől délre egy kilométer távolságban található a Kácsi-patak nyugati partján, egy kisebb, környezetéhez viszonyítva nem a legmagasabb, 102 méteres kiemelkedésen.

A feltárás során egy szórt jellegű Árpád-kori település részlete került elő, azaz: nyolc félig földbe ástott ház gödre; egy lakóház gödréből később kialakított külső kemence; kettő árok; három verem és kilenc gödör.

A leletanyag 12–13. századi.

PUSZTAI TAMÁS

219. Mezőkeresztes, Püspöki-legelő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) V

Az M3 autópálya Mezőkeresztes határában épülő szakaszánál, a 136+300–350 km szelvény között Pusztai Tamás régész cserepeket és bronzokat talált. A bronzleletet karperec, baltatöredék, sarlótöredékek, tűszár, lemezdarabok és bronz nyersanyagrögök alkotják. Pár cserépdarabból feltételezhető, hogy annak az edénynek darabjai, amelyben a bronzokat elrejtették. Az autópályaszakaszt fél szélességben lehumusztolták, és október 10–20. között elvégeztük a leletmentést. Nagyméretű anyaglelőhelyek és általában kör alakú objektumok kerültek elő. A 16. objektum tűzhely volt, ennek közelében ásták el a bronzokat. A 23. és 24. objektumban bronztűt találtunk. Összesen 25 objektumot dokumentáltunk. A telepen gazdag kerámiaanyag került elő; állatfigura, mely a fémekkel együtt a korai vaskor Gáva kultúrájának hagyatéka.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

220. Mezőkovácsháza határa

(Békés megye) B, V, Sz, Sza, Ge, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terep-

bejárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Mezőkovácsháza határában a Déli-határszélen kettő, a szociális otthon területén egy, a Henrik-majorban négy, a 17-es dűlőben három, a Végegyházi-határban egy és a Reformátuskovácsházi vasútállomás közelében egy lelőhelyet regisztráltunk. Ezeket a területeken bronzkori, vaskori, szkíta, szarmata, gepida, Árpád-kori és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András és Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

221. Mezőkövesd határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, U, R, B, Sza

A Tiszaújváros és Százhalombatta közötti olajvezeték Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szakaszának cseréjéhez kapcsolódó régészeti terepbejárások során 32 lelőhelyet határoztunk meg. A megkezdett beruházáshoz kapcsolódó feladatunk 2000 márciusában és áprilisában a 24-től 32-ig számozott lelőhelyek megfigyelése, dokumentálása volt (lásd táblázat).

A vizsgált területen a magas talajvízszint és a belvíz miatt több lelőhelyet egyáltalán nem lehetett kutatni, ugyanis az árok színültig volt vízzel. Ahol az árok alján víz volt, ott az előkerült igen kevés régészeti objektum dokumentálását fotogrammetriai módszerekkel tudtuk csak elvégezni.

A 27. sz. lelőhelyen 4 objektumot vágott az árok, ezek közül egy esetleg gödörház lehetett. Az objektumokból előkerült leletanyag alapján a lelőhely korát a rézkorba kell helyezni. A 30. sz. lelőhelyen az árok által átvágott öt gödörből nem került elő korhatározó leletanyag. A lelőhely korát a felszíni gyűjtés során neolitikus és császárkori kerámia-töredékek jelölték.

PUSZTAI TAMÁS

222. Mezőkövesd, Kettős-kút-tava

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

Az ásatási terület az épülő M3 autópálya 127,5–128,1 kilométerszelvényei közti lehajtósáv, a Mezőkövesdről Egerlővőre vezető műút mellett helyezkedik el, a nyomvonal mindkét oldalán (74. sz. lh.). Magán a nyomvonalon korábban Lovász Emese végzett feltárást, szarmata telepet és sírokat talált. Az ásatás megkezdése előtti héten a területről géppel lehúztak kb. 50 cm humuszt, de a bolygatatlan altalajt nem érték el. Kb. 40 cm humusz még a felületen maradt. Így az objektumok feltárását meglehetősen nehezen lehetett észrevenni. Általában két ásónyom után értük el az altalajt, amelyben határozott objektumfoltok rajzolódottak ki. A munka során császárkori (szarmata) telepobjektumokat, méhkas alakú gödröket, kemencéket, árkokat tártunk fel, valamint a nyomvonaltól északra, az ún. „B” területen négy rabolt szarmata sírt. Ezekből előkerültek vaskések, torques,

MOL Tiszaújváros- Százhalombatta olajvezeték lelőhely számok	Település	A lelőhely területének földrajzi neve	A lelőhely kutatottsága és az ott előkerült objektumok		A lelőhely korának meghatározása a felszíni/ásatási leletanyag alapján
24	Szentistván	Nádi-rét		Nem került elő régészeti objektum.	Őskor, császárkor
25	Mezőkövesd	Határra-járó	A lelőhely víz alatt volt.		bronzkor
26	Mezőkövesd	Határra-járó	A lelőhely víz alatt volt.		őskor
27	Mezőkövesd	Vizes-nyilas		4 objektum került elő.	Őskor/rézkor
28	Mezőkövesd	Halom-alja		Nem került elő régészeti objektum.	őskor
29	Mezőkövesd	Nagy-szállás		Nem került elő régészeti objektum.	őskor
30	Mezőkövesd	Gulya-tó melléke		Öt gödör került elő.	neolitikum, császárkor
31	Mezőkövesd	Gulya-tó melléke	A lelőhely víz alatt volt.		őskor, császárkor
32	Mezőkövesd	Kukoricás		Nem került elő régészeti objektum.	őskor

fibulatöredék, terra sigillata csésze, stb. A feltárt leletanyag alapján a telep és a sírok a Kr. u. 3-4. századra keltezhetőek.

Mivel csak az épülő autópálya területén dolgoztunk, a telepet és temetőt egyik irányban sem tudtuk teljesen feltárni.

PATAY RÓBERT

223. Mezőkövesd, Patakra-járó-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R, B, Sza

Mezőkövesd 1. számú bányaterületén, az ún. Patakra járó-dűlőben Lovász Emese 2000. október 6-án a bodrogkeresztúri kultúra tejesedényének töredékét és embercsontokat gyűjtött. A lelőhely egy 105 m tszf magasságú, környezetéből láthatóan kiemelkedő domb déli oldalán fekszik. A déli és a keleti oldalon már zajlott a bányászás, az északi és a nyugati oldalon pedig kukoricás határolta a területet. Így a feltárást egy kb. 60x50 méteres felületen tudtuk végezni, amelyen kb. 40 cm humuszt termeltek le.

A bodrogkeresztúri kultúra 6 sírja közvetlenül a géppel megnyesett felszínen jelentkezett. Valamennyit megsértette a gép, a sírban magasabban lévő edények felső részét, peremét levágta. Valószínű, hogy nagyszámú sír pusztult el a bányászás megkezdésekor, vagy a területen korábban végzett mezőgazdasági munkák során. A sírok sötétbarna-fekete, apró fehér szemcsés, kőkeményre száradt szubhumuszban helyezkedtek el, a sírgödörök alakját csak nagyjából lehetett meghatározni. Valamennyi sírban voltak edénymellékletek (tejesköcsög és virágcserep alakú edények, kis tálak, csőtálpas edény),

valamint előkerültek kőeszközök, obszidián nyílhegy, rézárak és az egyik női sírból csontgyöngyök. A kerámianyag jellegzetességei alapján a sírokat a bodrogkeresztúri kultúra B fázisába sorolhatjuk. A sírok mellett egy rézkori gödröt is feltártunk a hunyadihalmi csoport leletanyagával (pecsétlős fülek, karéjos peremű négy-szögletes edények töredékei).

A szarmata temető 24 sírját jóval mélyebbre, a nyerszett felszíntől számított 70-80 cm-re ásták le. A sírok 4 sírsorba rendeződtek, közülük 11 volt kirabolva, több sírban koporsó nyomát lehetett megfigyelni. A sírok a korszak jellemző temetkezési szokásait mutatták, egy kivétellel. A 14. sz. sírban egy bal oldalára fektetett, zsuporított vázat találtunk, emelynek lábfeje vas lándzsahegyet helyeztek. Az előkerült leletanyagban megtalálhatók a korszak jellemző tárgyai: különféle típusú gyöngyök, fibulák, torquesek, gyűrűk, terra sigillata csésze és egyéb kerámiák, orsógombok, vaskések, stb. A 28. sz. sírből Otho császár (Kr. u. 69) ezüst dénárja került elő. A temető 4 mellékletek alapján Kr. u. 2-3. századra datálható.

Feltárunk egy bronzkori urnatemetkezést is, amit szintén megsértett a gép.

A bánya területén a feltárást teljesnek tekinthető, az északi és nyugati oldalon folytatódhatnak a sírok.

PATAY RÓBERT

224. Mezőszemere, Gyalog-tag-dűlő

(Heves megye) Ő, U, Sza, N

Az ARGON Kft. megbízásából 2000 áprilisának elején régészeti terepbejárást végeztünk a lelőhelyen annak fel-

mérésére, hogy az itt létesítendő kavicsbánya területén előfordulnak-e régészeti lelőhelyek, melyek a bányászati tevékenységgel kapcsolatban esetleges óvintézkedéseket tehetnek indokolttá.

A vizsgált kb. 42 hektáros terület Szihalomtól K-re, az Ostoros-patak Ny-i és D-i partján található, a leendő M3-as autópálya nyomvonalától közvetlenül É-ra (hrsz. 035/17-31). A felszín itt alapvetően sík, a legnagyobb szintkülönbség kb. 1,5 m-es.

A bányatelek két részre tagolható. A K-re eső rész egy 700 m hosszú, 100 m széles, lapos, szalagszerű föld-sáv az Ostoros-patak és a leendő autópálya nyomvonal között. A terepbejárás idején az egész terület parlagon hevert, a megfigyelési viszonyok rendkívül kedvezőtlenek voltak. Az I. sz. lelőhelyen, a bányatelek É-i határát jelző 7-es sz. pont közelében a kerámiatöredékek egy kb. 100 méteres átmérőjű foltban fordultak elő a legsűrűbben. Néhány cserépdarabon kívül két obszidián szilánk és egy hidrokvarcit penge került elő a felszínen. Az újkőkori leleteken felül egy szarmata kerámiadarabot is találtunk. A leletanyag mennyisége a bejárt terület nagyságához képest elenyésző, de ez lehet, hogy csak a rossz megfigyelési viszonyoknak köszönhető.

A bányatelek nagyobbik részét egy téglalap alakú, 750×500 m nagyságú, szántott, illetve bevetett terület képezi, amelyik az Ostoros-pataktól Ny-ra és DNy-ra terül el. Ezen a részen, ideális megfigyelési viszonyok mellett, újabb két lelőhelyet fedeztünk fel.

A II. sz. lelőhely a bányatelek határát jelző 4. sz. pont környékén található egy kb. 50–60 cm magasra kiemelkedő, kör alakú dombocskán. Az Ostoros-patak innen mintegy 40 m-re K-re kanyarodik É-felé. A felszíni leletek szóródása a dombocska teljes területén, azaz egy kb. 140 m-es átmérőjű kör mentén megfigyelhető volt, de a lelőhely nem korlátozódik teljes mértékben a domb zónájára, hanem ÉNy-i irányban kissé túllép azon. A kevés számú lelet apró újkőkori kerámiadarab, hidrokvarcit és obszidián pengeszilánk.

A III. sz. lelőhely a bányatelek és egyben az egész terület legmagasabb pontja környékén terül el, szórva nyosan előforduló kerámiadarabok jeleztek. A töredékek kisméretű, díszítetlen, jellegtelen darabok, kisebb részükben újkőkoriak, nagyobb részben egyéb őskori, vagy népvándorlás kori darabok. Az őskori darabokat két kőpenge egészíti ki. Az itt lokalizált lelőhely akár 120×100 m nagyságú is lehet, de az is elképzelhető, hogy csupán néhány objektum rejtőzik a felszín alatt.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

225. Mezőszemere, Jeges-, Kereszt- és Ostoros-dűlő (Heves megye) U, B, Sza

Az ARGON Kft. megbízásából 2000. június végén, július elején, régészeti terepbejárást végeztünk a Mezőszemere-hez tartozó Jeges- és Ostoros-dűlőn annak felmérésére, hogy az itt létesítendő, Mezőszemere II. elnevezésű bányaterületen előfordulnak-e régészeti lelőhelyek.

A vizsgált kb. 60 hektáros terület Mezőszemerétől 2 km-re ÉK-re, az Ostoros-patak és a tőle Ny-ra eső É-D-i irányú faszor közötti területen található, ott, ahol a DNy-ÉK irányú Barátság II kőolajvezeték találkozik az Ostoros-patakkal (hrsz. 065/9–12). A domborzat erre felé sík, a legnagyobb szintkülönbség kb. 1,5 m-es.

A bányatelek kb. 9/10 része a patak és a faszor közötti területre esik. Ezen a területen a terepbejárás idején búzát, illetve egy kis sávban árpát termesztettek, de a megfigyelési viszonyok a fentiek ellenére nem voltak nagyon kedvezőtlenek. A kőolajvezetékkel É-ra eső részen, az Ostoros-patak Ny-i partja mentén elterülő 250–300 m-es sávban 4 régészeti lelőhelyet lokalizáltunk (1–4. lelőhelyek). Ezek egymás közelében, szinte egymás mellett találhatóak, sőt közöttük kisebb átfedések is vannak. Elkülönítésüket egyrészt az eltérő korú leletanyag, másrészt a tagolt domborzati egységek indokolták. A lelőhelyek mindegyike egy-egy kisebb magaslatra kötődik, illetve ezek közvetlen környezetét jelenti. Az 1. sz. lelőhely a bányatelek É-i határát képező erdősávtól D-re került elő, illetve attól a helytől DNy-ra, ahol az Ostoros-patak K-Ny-i irányból ÉNy-DK irányra vált. A lelőhelyre szarmata cserepek felszíni szóródása utalt. Ettől Ny-ra és D-re, egy markánsabban kiemelkedő magaslaton és annak D-i, DK-i lejtőjén került elő a 2. sz. lelőhely, melyet főleg újkőkori, az alföldi vonaldíszes kultúra kerámiatöredékei jeleztek. Az ettől a dombtól Ny-ra eső kisebb magaslaton került elő a 3. sz. lelőhely, melyet szarmata és AVK kerámiadarabok felszíni szóródása alapján határoltunk le. A bányatelek ÉNy-i sarkában, az árpaföldön találtuk meg a 4. sz. lelőhelyet, melyet szintén szarmata kerámiadarabok jeleztek.

A kőolajvezetékkel D-re eső részen két lelőhely került elő (5–6. lelőhelyek). Mindkét esetben ugyancsak egy-egy kisebb kiemelkedés környezetében szóródtak a leletek a felszínen. Az Ostoros-patak közelében húzódó 5. sz. lelőhelyre alföldi vonaldíszes, bronzkori és szarmata edénytöredékek utaltak, míg a pataktól távolabb eső 6. sz. lelőhelyet alföldi vonaldíszes kerámiadarabok szóródása jelezte.

A bányatelek maradvány (1/10) része, a faszortól Ny-ra eső terület, két részre osztható. A megfigyelési viszonyok ezen a 2 hektáron eléggé rosszak voltak, de nagy biztonsággal állítható, hogy itt régészeti lelőhellyel nem kell számolni. A kőolajvezetékkel É-ra eső 2,5 hektáron ottjártunkkor nem volt növénytakaró, ezért itt kiváló megfigyelési körülmények adódtak. A terület É-i felén, a felszínen szóródó nagy mennyiségű, főleg szarmata kerámiadarab alapján, egy újabb régészeti lelőhelyet valószínűsíthetünk. Ez már a kereszt-dűlői 1. sz. lelőhely, mely valószínűleg a szomszédos jeges- és ostoros-dűlői 3. sz. lelőhely folytatásának is tekinthető, bár lehet, hogy ez inkább a bányatelektől Ny-ra eső részhez kötődik, ahol egy domb tetején és K-i lejtőjén szintén egy nagyobb lelőhely húzódnak. Ez utóbbi a Kereszt-dűlő 2. sz. lelőhely, melyen a szarma-

ta cserepek mellett újkőkori alföldi vonaldíszes töredékeket is megfigyeltünk.

A legintenzívebbnek a Jeges- 4. sz. és a Kereszt-dűlő 1–2. sz. lelőhelyek tűntek, majd pedig a Jeges- 1., 2. és 3. sz. lelőhely. Az 5. és a 6. sz. lelőhely kifejezetten gyér felszíni leletanyagot szolgáltatott.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

226. Mezőszemere, Szihalmi út

(Heves megye) B, LT, Sza

A MOL-vezeték Heves megyén keresztülhaladó nyomvonalán a beruházással párhuzamosan megelőző feltárásokat végzett a Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság. 2000. február 28. és augusztus 4. között dolgoztunk, melyhez az anyagi fedezetet 8 M Ft értékben a MOL Rt. biztosította.

A 350 m hosszú lelőhelyen összesen 107 település-maradványt és három sírt tártunk fel. A bronzkor korai vagy középső fázisát csak néhány gödör jelzi. A La Tène C korú telep egy házrészletből s pár gödörből áll. A feltárt objektumok túlnyomó többsége császárkori: gödör, ház, kút és egy füstölő. Az egyik gödör fenekén emberi maradványokra bukkantunk. A leletanyag zöme kerámia: korongolt szürke és téglaszínű asztali edények darabjai, kevés kézzel formált házi kerámia, elenyésző díszített töredék. A kézi korongolt, csillámos homokkal és apró kavicsal soványított fazekak töredékei már a telep életének kései fázisát jelzik. Ezt erősíti a zöldmázás római import kerámiatöredék felbukkanása is. Orsógomb, csontkorcsolya, kevés fémanyag és vassalakmaradvány egészíti ki a leleteket. A teleprészlet a Kr. u. 4. századra datálható.

A lelőhely délkeleti részén egy késő római-kora népvándorlás kori temető három sírját sikerült megmenteni. A téglalap alakú, nagyméretű sírgödrök iránya D-É. Az 1. sír rítusa – kőpakolásos temetkezés árokkal kerítve – igazi kurióznak számít az alföldi szarmaták területén. Mindegyik temetkezés bolygatott volt. A három női sírből előkerült szegényes leletanyag az Alföld peremén élő szarmata népességhez köthető. A szokványos tárgyak (fibula, övcsat, karperec, korall-, borostyán- és üvegyöngyök, vasár, orsógomb) mellett egy csontfésűt találtunk. A viselet egyes elemei (dobozfibula, gyöngyfűzér a boka körül) és bizonyos régészeti jelenségek (kőpakolás, körárok) erőteljesebb keleti vonásokat mutatnak. A leletek a Dobó István Vármúzeumba kerültek.

VÁRADI ADÉL

227. Mezőzombor, Temető

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Sza

A községi temető területén sírásás közben régészeti leletekre bukkantak. A helyszíni szemle során egyértelműen bebizonyosodott, hogy a leletanyag újkőkori, a cserepanyag a Tiszadob-csoport jellegzetes vonásait hor-

dozza. A leletanyagból egy szimbolikus jelű arcos edény nem sokkal a feltárást követően közlésre került.¹⁵

Az ásatás során gépi földmunkával jelentős földmennyiséget megmozgattunk, melynek eredményeként vegyesen jelentkeztek a különböző korok másodlagos helyzetű leletei. Újkőkori (alföldi vonaldíszes kultúra, Tiszadob kultúra, Bükk kultúra), rézkori (Bodrogkeresztúri kultúra), kora bronzkori (Nyírség csoport?), késő bronzkori (Kyjatice kultúra) és főleg római császárkori (szarmata) cserepeket hozott felszínre a gépi feltárás.

A lelőhelyen több sír feltárására is sor került, melyek közül kettő újkőkori, nyolc pedig a középső bronzkori Füzesabony-kultúra jellegzetes vonásait hordozta. Az újkőkori és rézkori (Bodrogkeresztúri kultúra) településrészeket jelentős számú szarmata gödör bolygatta.

Konzulens: dr. Kalicz Nándor; az ásatáson részt vettek: Patai Róbert régész, Jordán Viktória, Veres János egyetemi hallgatók és Homola Krisztina rajzoló.

KOÓS JUDIT

228. Mezőzombor, Temető utca

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

2000. október 5-én lakossági bejelentés nyomán szemlét végeztem a helyszínen, ahol gázvezeték fektetése közben emberi csontokat találtak. A gödört a helyszíni szemle idejére már betemették. Az árkot ásó gépkezelő elmondása szerint több folt nyomai látszottak a gödör falában, amelyek egy sorban húzódtak. Egy helyi lakos a kitermelt földből jó megtartású emberi csontokat és egy koporsókapcsot gyűjtött, amelyen famaradványok láthatók. A leleteket a Herman Ottó Múzeum számára átadta. A helyszíni szemle során az útról jellegtelen kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Részletesebb vizsgálódásra nem volt lehetőségünk, mivel a területet egyik oldalról zártkert, a másik oldalról lucernás határolja. Az előkerült csontok és koporsókapocs alapján valószínűleg egy középkori temető sírjait bolygatták meg.

PATAY RÓBERT

229. Miskolc, Bükk-szentlászló, Nagysánc

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

2000. december 18-án helyszíni szemlét végeztem a közigazgatásilag Miskolc városhoz tartozó Bükk-szentlászló községben a Nagysáncon lévő ismert őskori földvár területén.

Tudomásunk volt a lelőhely folyamatos rongálásáról. A helyszín a községi temetőtől a vár fennsíkja felé vezető földút mellett, a temető bejáratától kb. 50 méterre található. Itt egy kb. 5×3 méteres területen a vízszintes felületig elhordták a vár egy itt húzódó sáncának falát. A humuszos fekete földdel a közeli temető

15 KALICZ N.–KOÓS J.: Újkőkori arcós edények a Kárpát-medence északkeleti részéből; HOMÉ 39 (2000) 15–44.

sírjain, illetve a falu közeli kertjeiben „javítják a talajt” a helyi lakosok. A kitermelt föld alól előhukkant egy szárazon rakott kőfal igen rossz megtartású omladéka is. A felszínen igen nagy számban mutatkoztak őskori – késő bronzkori, illetve vaskori – edénytöredékek.

PASZTERNÁK ISTVÁN

230. Miskolc, Szeleta-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A magyarországi bükki Szeleta és Aurignacien kultúra revíziója keretében az 1999. évi feltárás folytatásaként került sor a barlang bejáratában nyitott szelvény további feltárására 2000. augusztus 15. és szeptember 15. között.

A barlang bejáratában 2,9–5 m között a Kadiç Otto-kár szerinti negyedik és harmadik rétegben a fejlett és korai Szeleta kultúra emlékei mellett két Moustérien jellegű régészeti kultúra emlékei is előkerültek. Az előkerült paleolitikus a korai Szeleta kultúrához tartoznak.

A szelvényben vett C14 minták újabb adalékokat nyújthatnak majd a Szeleta kultúra korai és későbbi rétegeinek radiometrikus korhatározásához.

RINGER ÁRPÁD

231. Miskolc, Szirma, Új-osztás

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

Az M3 autópálya, 3. számú főút Miskolcra elkerülő szakaszának előzetes terepbejárásakor a Miskolcra tartozó Szirma városrész, Új-osztás nevű határrészben egy már felhagyott homokbányában, illetve közvetlen közelében császárkori cseréptöredékeket találtunk.

A 2000 októberében elvégzett leletmentés alkalmával megállapítottuk, hogy a település legnagyobb része a homokkitermelés folyamán elpusztult. A bányagödör Ny-i oldalával párhuzamosan hat darab császárkori gödröt, és egy amorf, zavaros betöltésű objektumot tártunk fel; utóbbiban egy emberi koponya töredékeit is felleltük.

Az objektumból nagy mennyiségű kerámiatöredék, házi- és finomkerámia darabjai, állatcsontok és patics-törmelék került elő.

LOVÁSZ EMESE

232. Mogyoród, Szil-hát

(MRT XIII/3. k. 17/11. sz. lh.)

(Pest megye) B, I

2000 júliusában Fót és Veresegyház között a Veresegyházi iparterülethez vezető, 8 km hosszú gázvezeték árkanak ásását kezdték meg. A nyomvonal érinti a topográfiai terepbejárások alapján ismert Mogyoród, Szil-hát 11. számú lelőhely területét. Itt csontvázas sírokat bolygattak meg. Sikerült három, az árokkal részben elpusztított sírt feltárni. Tájolásuk ÉNy-DK, illetve Ny-K, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű vázak.

Melléklet nélküliek, csupán az 1. sír bal alsó lábszárának külső oldalán volt néhány értelmezhetetlen, korrodált vastöredék. A síroktól mintegy 70 m-re ÉNy-ra a gázvezetékárok D-i oldalában két gödör beásását figyeltük meg. A 2. számú gödörből egy kihajló peremű, öblös hasú késő bronzkori edény darabjait szedtük ki. Az objektumok a mogyoródi 17/11. számú lelőhely DK-i irányú kiszélesedését jelentik az eddigi ismereteinkhez képest. (A lelőhely így már átnyúlik Veresegyház határába.) A lelőhelyről eddig csupán Árpád-kori cserépeket ismertünk.

KÓVÁRI KLÁRA

233. Moha határa

(Fejér megye) Kő

A tervezett M81-es autót 101 és 110 kilométerszelvényei közé eső nyomvonalszakaszán terepbejárást végeztünk 2000. május 8-án. Az M81/4 jellel regisztrált, 200×100 m kiterjedésű, Ny-Kirányú lelőhelyről (Malomszer), és az M81/2 jellel regisztrált, 300×200 m kiterjedésű, ÉNy-DK irányú lelőhelyről (Zsellérlegelő) középkori kerámiát gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

Munkatársak: Cserményi Vajk, Fülöp Gyula, Nádorfi Gabriella.

SZALAI TAMÁS

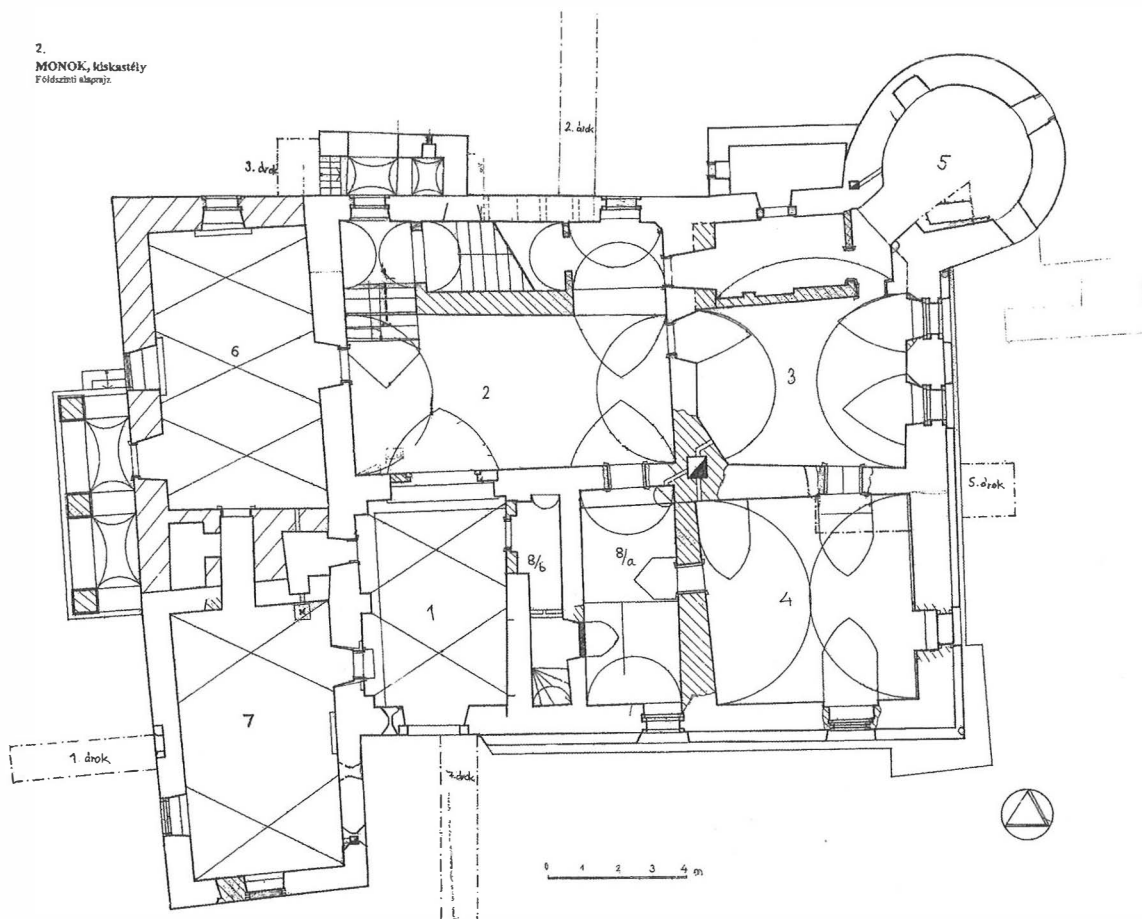
234. Monok, Kiskastély

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

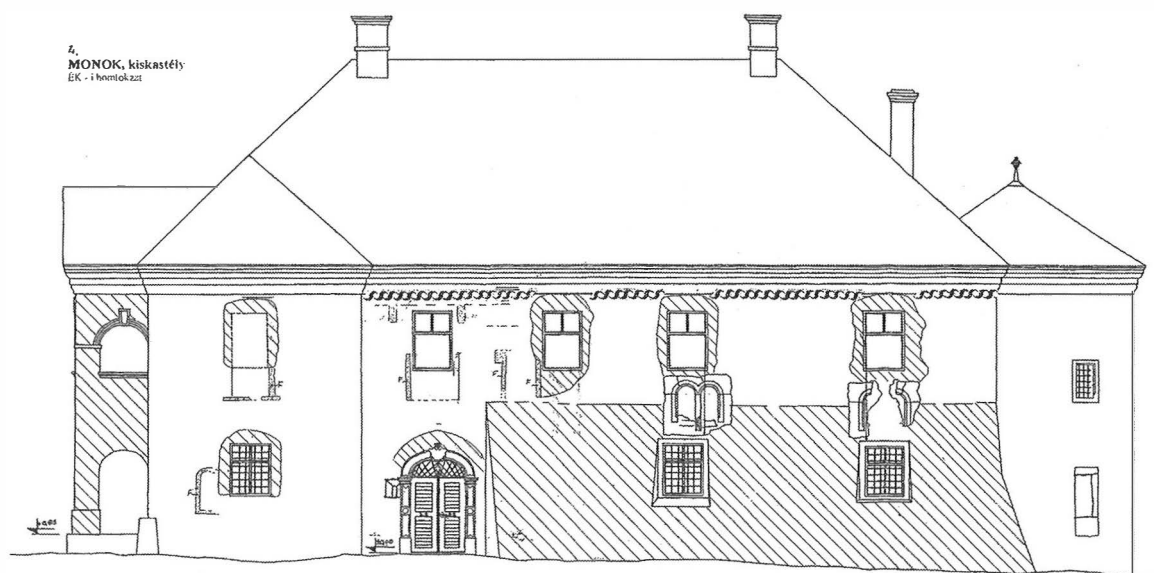
A település központjában egy kiemelkedően álló kis méretű kastély – amely mai formáját az 1960-as években végzett korlátozott (ásatással nem kísért) műemléki kutatást követő helyreállítás során nyerte – 1999. évben gazdát cserélt, a helyi önkormányzat egy vállalkozásnak adta el, ami szállodává kívánja alakítani az addig irodának használt épületet. Az átalakítással kapcsolatos elképzelések egyeztetése során a műemléki hatóság előírta az előzetes régészeti kutatást, és ennek eredményeképpen került sor 2000. áprilisában egy kéthetes falkutatásra és ásatásra. E munka értelemszerűen nem törekedhetett teljességre, célja elsősorban az volt, hogy a tervezett bontások, átalakítások és esetleges földmunkák során ne semmisüljenek meg történeti, építészeti és régészeti értékek.

Munkánk megkezdése előtt a szakirodalom úgy vélte, hogy a kiskastély a környék egyik legkorábbi, még a középkor végén, 1526 előtt emelt nemesi lakóépülete, a Zemplén megyében fontos szerepet betöltő Monokiak udvarháza. Az északkelet-magyarországi kastélyokat feldolgozó könyvünkben magam is úgy véltem, hogy az épület kerek saroktornya és az ahhoz csatlakozó, alápincézett rész egy gótikus épületmaradvány, amelyet azután a 16. században, s később a 18. században alakítottak, bővítettek tovább. Kutatásunk azonban nem igazolt egy, az említett toronyhoz csatlakozó korai, egytrak-

2.
MONOK, kiskastély
Földszinti alaprajz

4.
MONOK, kiskastély
EK - i homlokzat

 BAROKK
 BAROKK LEFARAGÁSA
 LEFARAGÁS

0 1 2 3 4 m

tusos épületmagot, hanem azt állapította meg, hogy valamikor a 16. század utolsó harmadában egy kéttraktusos, közel szabályos négyzet alakú középső építményt emeltettek itt a Monokiak (feltehetően János, ekkor füleki kapitány), amelynek azonban szerves része volt az említett kerek saroktorony, sőt, az épület vele átlósan ellentétes oldalán egy téglalap alaprajzú, ugyancsak toronyszerűen kiugró épületrész. Erről a kastélyról, udvarhárról megállapítottuk, hogy középkori műrészletekkel nem rendelkezett, a belsőben illetve a homlokzatokhoz kívülről húzott – csak vékony rétegsort átvágó – árokban egyetlen középkori lelet sem került elő –, ugyanakkor a nem túl nagyszámú, részben eddig is ismert reneszánsz műrészlet, s főként az előzőekben leírt szabályos jellegű alaprajz az előzőekben megadott keltezés mellett szól.

Kiderült továbbá, hogy a kastély alsó szintjének alá nem pincézett részei nem voltak lakhatók, alacsony belmagasságuk eleve csak alárendeltebb, mintegy „szigetelősínt” funkciót engedett meg. Ugyanakkor azt is megállapítottuk, hogy a külső falak körben magasabbra futottak, mint a legkorábbi földem, azaz minden valószínűség szerint egy ekkor pártázatos, „felső-magyarországi” kastélyépülettel állunk szemben. Ezen épület egykori nyílásai, lépcsőfeljárójának helye nagyrészt meghatározó volt, már amennyire ezt az épület egy jelentős 17. századi, majd pedig egy főleg 18. századi átépítése lehetővé tette. Az előbbieken során épült meg a kastély DNy-i sarokrésze, ekkor pincézték alá DNy-i részét, s a homlokzat új (?) festett díszet kapott. Majd az 1780 előtti nagy átépítés tulajdonképpen jelentősen „feltolta” az emeleti járósíntet, elbontva az említett pártázatot, az azt hordó térdfalat használta fel az új földem számára. Ekkor elfalazták, illetve elbontották a korábbi ablakok jelentős részét, kívülről rézsűs támfallal támasztották meg a K-i homlokzatokat, s végül ekkor készült el a mai lépcsőház is. A D-i porticus és a tetőzet megépítésével végül is ekkor nyerte el a mai formáját az épület.

A kutatóárkokból előkerült leletanyag nem számottevő, ezzel szemben a 16–17. századi nagyterem alá később behúzott barokk boltozat feltöltésében több 17. századi kályha csempeinek jelentős részét találtuk meg. A kutatás eredményeképpen az épület megmaradt szerkezetét remélhetően nem módosítják alapvetően a folyó átalakítási munkák.

FELD ISTVÁN

235. Monok, Zsebrik-alja (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

A községben földmunka során kerültek elő régészeti leletek: őskori cserepek, valamint legalább két emberi vázból származó különféle csontok.

A lelőhely Monok határának DNy-i részén, a Bem József utca folytatásaként a Kaptár-tanyai lovarda felé vezető út mellett található, a halastó melletti útelága-

zás tágabb környékén. A területen jelenleg is folyik egy mészgazdasági öntözőcsőrendszer fektetése, melyhez gépi munkával árkokat ásnak.

Az ároknak a fenti út és a halastó bekötőút közti szakaszán több objektum metszete látszik, a kidobott földben őskori edénytöredékek mutatkoznak. Az árok falában több csontvázas sírgödre mutatkozik. Ezek egyike biztosan Ny-K-i tájolású, mivel ezt a kiásott árok hosszában metszette el, hosszúcsontjai és koponyájának töredéke kintjártamkor az árok D-i falában még a helyén voltak. E leágazástól kissé Ny-ra még további minimum 1 É-D tengelyű sír látszik az árok É-i falában, metszetéből emberi csontok állnak ki. A leágazástól K-re, az árok D-i falában még legalább egy objektum (árok?, sír?) beásása mutatkozik több más, nehezen értelmezhető jelenség mellett.

A viszonylag vékony humusz alatti sárga altalajban az objektumok többsége világosan kirajzolódik. Vastagabb humuszt az árok csupán a Kaptár-tanyai út K-i oldalán, É-D-i irányban futva metszett el. Itt az árok falában objektum feltjét nem láttam. A felszínen viszont mindenütt voltak őskori edénycserepek. Az árok és az út metszéspontja, illetve az árok fenti, 90 fokos törése között kb. félúton, a kidobott földben felnőtt egyén ép hosszúcsontját találtam, így valószínű, hogy itt is sírt bolygattak meg. A jó látási viszonyokat nyújtó terület felszínén nagy kiterjedésű őskori telepre utaló cserepek mutatkoztak. A lelőhely pontos kiterjedését a rendelkezésemre álló idő rövidege miatt nem tudtam felderíteni.

PASZTERNÁK ISTVÁN

236. Monor, Honvéd utca 3.

(Pest megye) Ű

A Monor belterületének K-i részén levő telken, szennyvíztároló gödrének ásása közben 2000. július 11-én sírt találtak. Lakossági bejelentés nyomán július 12–14-én feltártam a gödörbe eső két sírrészletet, rögzítettem egy elpusztult gyermeksírt és további három sírgödörészlet helyét. A leletmentés minimális költségeit a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága fedezte, a leletanyag a Ceglédi Kossuth Múzeumba került.

A telek DNy-i udvarrészén ÉNy-DK hossz tengelyű, 230×195 cm-es gödröt ástak ki 120 cm mélységig. A leletmentés a gödör területén megfigyelhető jelenségekre szorítkozott.

A lelőhely Monor 18. századi, s a 19. század elején felhagyott református temetőjének K-i részét jelzi. A közelében levő telkeken már több alkalommal találtak embercsontokat.

DINNYÉS ISTVÁN

237. Mosonszentmiklós, Gyepföldek-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) B, LT, Á

Egy 1998 óta nyilvántartott lelőhelyet bolygattak meg

2000. szeptember 21-én nehéz földmunkagépekkel szelőlócsatorna építésekor.

A géppark leállítása, illetve az építkezés közjegyzői felfüggesztése után szeptember 30-án Karasz Ferenc geodétával felmértük a bolygatott 4500 m²-es területet, ami a teljes lelőhelynek feltehetően a harmadát érinti.

Október 5-én a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiutalt pénzből kezdtük meg a terület tisztítását. A hagyományos nyesést nem alkalmazhattuk, mivel a munkagépek a jelenlegi szinttől 70 cm-re, mélyen az egykori járósíntek alá hatoltak, mintegy 20-40 cm-es mélységben megsemmisítve azokat, és így minden további mélyítés az objektumok teljes pusztulását eredményezte volna. Az október 20-ig tartó dokumentálás során 650 korai-, és késő bronzkori, kelta, késő Árpád-kori objektumot (házakat, vermeket, gödröket, árkokat, cölöplyukakat, külső kemencéket) mértünk fel. Nem mutatkoztak tiszta elválások a terület Ny-i sávjában, egy kb. 10 m széles sávban, ahol csak a szétdúlt kemenceplatinák, sütőfelületek valamint a nagy tömegben előkerülő leletek jelezték, hogy szintén számolnunk kell az előbbiekhöz hasonló telepobjektumokkal, amelyeknek pusztulása azonban igen nagy mértékű.

A hiányzó munkaerő és a téli időszak miatt csupán 183 objektumot bontottunk ki. Ezek egy része a bronzkori településhez tartozó, a bolygatás miatt nehezen értelmezhető cölöplyukak rendszere. A bronzkori település legkorábbi fázisát egy sekély, gazdag betöltésű gödör (308. objektum) jelzi, amiből a Makó kultúra jellegzetes kerámiája került elő. A bronzkor kései fázisának települését a halomsíros kultúra késői kerámiája datálja. E korszak településszerkezetének meghatározó eleme a lelőhely K-i sávjából induló széles, sekély, szabálytalan kiképzésű K-Ny-i irányú árokpár, amelynek árcai egymástól mintegy 50 m-re fekszenek.

A lelőhelyen mindössze csak egy földbe mélyített, padkás szerkezetű LT D periódusú házat és 2 db szemétdödröt kapcsolhatunk a kelta településhez, amely itt inkább szórványjelenségként észlelhető. Jelentősége, hogy árnyalja a kronológiát, valamint, hogy a ház betöltéséből vas- és üvegolvadék került elő. A kelta gödrök kerámiaanyagában a grafitos soványítású, seprűs díszű, nagyméretű edények dominálnak.

A lelőhelyen legjobban megfigyelhető horizont az Árpád-kor volt. A falu első említése 1231-ből való, amikor a lébényi apátság szolgálata számára 12 jobbágyot engednek át. Bár a telep megfeleltetése okleveles adatokkal még bizonytalan, az azonban biztos, hogy a falu megtelepedése nem lehet sokkal korábbi, hiszen a feltárt településmaradványok nem datálhatóak a 12. századnál korábbi időszakra. A falu pusztulását spon-tán pusztásodás okozhatta a 14. század elején, amikor lakói tervszerűen felhagyták a települést. Ezt az mutatja, hogy nem mutatkozott pusztulási réteg, és legké-

sőbbi leleteink az osztrák importból származó grafitos soványítású fazéktöredékek voltak. A településszerkezethez fontos adalékot jelent az U metszetű, keskeny, É-D-i irányú árokpár. Az Árpád-korhoz a településen öt feltárt, süllyesztett padlójú, nyeregvetős, Ny-i bejáratú lakóház, vermek, gödrök, külső kemencék tartoznak, valamint egy fabéltetű, lejtlen egyúttal metszetre bontott kút, melynek 3,5 m-en mutatózó aljáról fagerenda-töredékeket emeltünk ki. A kút teljes kibontására a meginduló havazások miatt nem kerülhetett sor.

Az ásás leletanyagában a kis leletek között egyetlen egy Árpád-kori ház padlószintjéről származó erősen kopott felületű ezüstpérez akad. Az egyéb kísérőleletek is – sarkantyútöredék, vaskések, agyagkorong, csiholóvasak, csatkarikák, csontkorcsolyák – legnagyobb részt az Árpád-kori fázishoz kapcsolódnak.

Az ásás során in situ emeltünk ki Árpád-kori gödör betöltéséből tojást, találtunk halpikkelyt és figyeltünk fel egyéb természettudományos leletekre is (faszén, állatcsont, archeobotanikai maradványok). Az állatcsontokat Körösi Andrea archeozoológus, a növényi maradványokat Torma Andrea archeobotanikus, a famaradványokat Gryneaus András dendrokronológus vizsgálta.

A feltáráson részt vettek Sipeki Zoltán restaurátor, Fábián Gábor, Füzesi András, Hajnal Zsuzsanna, Hetesi Szilvia, Horváth Eszter, Kis Csaba, Mordovin Maxim, Schmidtmayer Richárd, Szöllösi Szilvia, Tóth Zsuzsanna, Winckler Mónika régészhallgatók.¹⁶

ASZT ÁGNES

238. Mosonszentmiklós határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ó, Á

2000. szeptember 22-én terepbejárást végeztünk. A Remenc-dűlőben az egész domb be volt terítve trágyával, alig lehetett valamit látni. Néhány őskori cserepet gyűjtöttünk. A Szilas-dűlőben az 1997. évi ásás területétől ÉNy-ra, a Remenc felé vezető földút bal oldalán, egy kis kiemelkedésen most a felszínen néhány őskori és Árpád-kori cserepet találtunk. A leleteket átadtuk a Hansági Múzeumnak.

Munkatárs: Takács Károly.

FIGLER ANDRÁS

239. Muhi-Ónod, egyesített kavicsbánya

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Á, Kö

Muhi és Ónod községek határában, kavicsbánya számára kijelölt területen a Miskolcra Debrecenbe vezető főút

¹⁶ Az ásás időközben publikálva: Aszt Á.: Előzetes beszámoló a Mosonszentmiklós-Gyepföldek dűlő területén végzett régészeti kutatásokról. Arrabona 39. 2001. 213-248.

mentén, a muhi elágazástól (a Muhi-csata emlékművétől) É-ra 2000. március 10-én terepbejárást végeztünk. Összesen öt, kisebb kiterjedésű lelőhelyet sikerült megfigyelni, valamennyi telepnyom. Az 1. sz. lelőhelyről késő bronzkori, Árpád-kori és középkori; a másodiktól késő bronzkori és szarmata; a harmadiktól késő bronzkori és középkori; a negyedikről késő bronzkori és szarmata; az ötödiktől Árpád-kori és középkori kerámiatöredékek kerültek elő.

PATAY RÓBERT

240. Muraszemenye, Aligvári-mező

(Zala megye) B

Az M70 gyorsforgalmi út nyomvonalán 1999-ben megkezdett megelőző régészeti kutatást a lehajtósáv területén folytattuk 2000. szeptember 27. és november 30. között.

4200 m² lehumuszosítása és teljes feltárása történt meg. 108 objektumot (házakat, tűzhelyeket, gödröket és cölöplyukakat) bontottunk ki. Az objektumokban a késő bronzkori halomsíros kultúra leletanyagát (bronztárgyak, edénytöredékek, orsógombok, pattintott kőeszközök és szerszámként használt kavicsok), valamint a kora bronzkori Somogyvár-Vinkovci kultúra jellegzetes kerámiáját találtuk meg.

A kutatás nyomán egyre teljesebben bontakozik ki a lelőhely északnyugati szélét határoló Adorjáni-patak egykori, a maitól kissé eltérő medrű partjain elterülő őskori település alaprajza. Az idei szezon újdonsága a kora bronzkor megjelenése, ami egyben a Somogyvár-Vinkovci kultúra Zalában eddig megtalált legdélnyugatibb előfordulása.

A kerámiaanyag elsődleges tisztítása megtörtént. A téli hónapokban elvégeztük a restaurálást és az elsődleges feldolgozást. A leletek a Nagykanizsai Thúry György Múzeum Régészeti Gyűjteményébe kerültek. A feltárás után a lelőhely visszatemetése megtörtént.

A kutatás 2001-ben a nyugati lehajtósáv déli felén, valamint a keleti lehajtósáv területén folytatódik.

KVASSAY JUDIT

241. Muraszemenye, Szemenyei-legelő

(Zala megye) Ø

2000. november 23., 24., 27. napokon Muraszemenye határában, a Szemenyei-legelőn (706. lh.) folytattunk megelőző szondázó régészeti feltárást az M70 gyorsforgalmi út nyomvonalában. Ennek eredménye negatív volt. Összesen 210 m²-t tártunk fel. Kutatóárkunkat a nyomvonal Ny-i szélén, attól a középvonal felé 10 méterre húztuk 1,8 m szélességben, 117 m hosszan, átlagosan 70 cm mélyen. Régészeti objektum nyomára nem bukkantunk.

SZÁRAZ CSILLA

242. Muraszemenye, Vadalmás

(Zala megye) B

A lelőhelyen 2000. szeptember 25. és október 19. között folyt ásatás az M70-es autótút nyomvonalának megelőző régészeti kutatásai keretében.

Ennek során összesen 1040 m²-t tártunk fel. Tíz objektumot bontottunk ki, rajzoltunk és fotóztunk le. Ebből mindösszesen 4 minősíthető régészeti objektumnak, a többi 6 elmosódó folttal jelentkező, leletanyag nélküli gödör minden bizonnyal természetes jelenségnek tekinthető.

Az értékelhető leletanyag a késő bronzkori halomsíros kultúra korszakába sorolható. A terület széleskörű átvizsgálása után is csak erre a négy régészetileg is értékelhető jelenségre bukkantunk (gödrök). Elmondható, hogy a terepbejárást során gyűjtött anyag egy gazdagabb területet sejtetett, ugyanakkor a szántási szintben jelentkező paticszemcsék már a kutatás kezdetén utaltak az itt feltételezett késő bronzkori település esetleges szét-szántott voltára. Kutatásunk azonban így sem volt eredménytelen, megmentettük egy késő bronzkori teleprészlet még meglévő objektumait, és ezzel együtt igazoltuk azt a terepbejárási-topográfiai adatot, melynek utána-járni az autópálya megépülése után semmiképpen sem tudtunk volna.

Az előkerült leletanyagot a becsehelyi Ásatási Központba szállítottuk, restaurálása folyamatban van.

SZÁRAZ CSILLA

243. Murga, Schanzberg

(Tolna megye) I

2000 tavaszán, légi fotózást követően újra bejártam a földvárat. Egyre sűrűbb bozót fedi. A lakóterületen, egy kis tisztáson sikerült GPS-sel rögzíteni a koordinátát. A felszínen sikerült 2 db cserepet, paticszöredéket találni azon a részen, ahol bolygatás nyoma látszik. Bejártam a környéket is, minden olyan helyet, amely településre alkalmas. A talaj száraz, többnyire boronált. Leletet nem találtam.

MIKLÓS ZSUZSA

244. Nagyalásony, Béke tér, evangélikus templom

(MRT 3. k. 38/belterület)

(Veszprém megye) Kö

2000. július–augusztus fordulóján csatornázási munkák során a templom D-i oldalán a község középkori temetőjét bolygatták meg. Az érintett részen ép sír nem volt, csak már korábban is bolygatott, össze-vissza vészrészek. Mellékletek nem maradtak, néhány koporsósözög utalt a temetkezések koporsós voltára.

Valószínűnek vehető, hogy az evangélikus templom helyén állt a falu középkori, ismeretlen titulusú temploma, amelyet az 1698-as egyházlátogatási jegyzőkönyvből ismerünk.

RAINER PÁL

245. Nagykánizsa, Bajcsa vár

(Somogy megye) Kk

Ebben az évben is folytattuk a bajcsai vár 1995-ben megkezdett ásátását. A vár D-i részén dolgoztunk, az előző évben feltárt terület folytatásában, közel 600 m²-nyi területen. Mintegy 30 m hosszan követtük a D-i várfalat, azaz a palánk kettős cölöpsorát, egy szakaszon pedig a javítást is láthattuk.

A várfal mellett egy nagyobb épület maradványait regisztráltuk, az épület valószínűleg a tavalynak a D-i várfal melletti részlete. Megállapíthattuk (amit tavaly csak sejtettünk), hogy a lejtőnél az épületek (vagy az épület két szárnya) lépcsősen illeszkedtek egymáshoz, a járósínek között több mint 1 m szintkülönbség volt. A felső szint csak töredékesen, az alsó rész azonban igen jó állapotban maradt ránk, ennek feltárása során számos, a korábbi években nehezen értelmezett jelenségekre is biztos magyarázatot kaptunk. Itt 30–50 cm vastagságú paticsos, téglás épületomladékot tártunk fel, az omladék szemeskályha maradványait is tartalmazta, közöttük lovagábrázolásos kályhacsempék is voltak. Az alsó szinten ki tudtuk bontani az alig sérült vastag agyagpadlót, annak megújításait, és az erősítést szolgáló kitéglázott foltokat. Megfigyelhettük a bejáratot, és az agyagpadló elbontását követően kirajzolódó konstrukciós gödröket. A feltárt, és megfigyelt jelenségek alapján az épület – melynek nagysága bizonytalan, csak az idei feltárt részlet kb. 15×7–8 m, ezen belül az alsó rész 8×7 m – gerendavázis téglá- illetve tapasztott agyagfalú, jól megépített objektum volt, tapasztott, és téglákkal megerősített agyagpadlóval. A két járó- illetve padlószint között agyagos kitöltésű palánkszerű megerősítést alkalmaztak.

Az épület mellett – többek között – egy nagy és mély gödörkomplexumot tártunk fel. Az alján dokumentált agyagréteg és a széleken megfigyelt cölöphelyek alapján fedett verem volt egykor. Érdekes egy négyzetes alaprajzú (kb. 5×5 m nagyságú) ugyancsak mély, egyben komoly konstrukciójú verem is: különleges funkciójára utal, hogy oldalait és alját vastagon agyaggal tapasztották ki (az alján több rétegben rendszertelen téglákat is megfigyeltünk), tetőzetét vastag gerendák tartották.

Az egész területen vastag és egységes fekete szemétréteg jelentkezett, mely nagyon gazdag leletanyagot tartalmazott. 2000-ben az előző évekhez és a terület nagyságához képest óriási mennyiségű leletanyagot tártunk fel. A kerámiatöredékeket (köztük dél-német, osztrák, és itáliai edények darabjai is vannak), üvegtöredékeket, különböző vaseszközöket, szerszámokat, késeket, pénzeket, viseleti tárgyakat, faragott csonttárgyakat és egyéb leleteket nagy mennyiségű állatcsont egészíti ki. Az év különleges tárgya egy németországi fa zsebnápor.

Az ásatáson részt vett Tóth Zoltán, Farkas Tamás ásatási technikusok, Závodi Szilvia, Simon Bernadett, Nemes György, Papp Adrienn egyetemi hallgatók, Ró-

zsás Márton restaurátor. Vendégek voltak: Pálffy Géza, Hegyi Klára történészek és Gerelyes Ibolya régész.¹⁷

VÁNDOR LÁSZLÓ – KOVÁCS GYÖNGYI

246. Nagykarcsony, Temető

(Fejér megye) B

A részletes jelentést lásd a 19–30. oldalon.

KESZI TAMÁS

247. Nagykőnyí, Eledény

(Tolna megye) Kő

A Torma István által már bejárt területen (Torma 264. sz.), ahol az 1999. december 8-án készült légi felvételeken foltok láthatók, középkori cserepeket találtunk. A legnagyobb, minden időszakban jól látható folt, mely a keskeny fasorral kettéosztott terület alsó felén található, valószínűleg nem régészeti nyom.

A középkori castellum területén (Torma 112. sz.) kevés ő- és középkori cserepet, valamint a közepén lévő mélyedésben középkori építési törmelékot találtunk. A sánc a castellum D-i oldalán elpusztult, ott most egy mélyút található, közepén pedig, melyet a térkép kiemelkedésként jelöl, kb. 1 m mély mélyedés található.

2000. június 22-én újabb légi felderítést végeztem.

Újabb felvételeket készítettem a középkori várról; valamint Medgyespusztán ismeretlen korú, hosszúkás, karéjos szélű foltot (épületet?) fényképeztem.

BERTÓK GÁBOR

248. Nagylóc, Rákóczi utca

(Nógrád megye) Kk

2000. szeptember 5-én helyszíni szemlét végeztem a Nógrád megyei Nagylóc községben, ahol a település fő-utcáján vízvezeték-fektetési munkálatok folynak.

Kintlétemkor a középkori leletek szempontjából fontos területen, a gótikus plébániatemplom környékén is folyt a munka.

Az éppen nyitva lévő árkok falait, illetve a belőlük kidobott földet átnézve több helyen akadunk középkori leletekre. A templomtól É-ra, a Rákóczi u. 82. számú telekre vezető leágazás kitermelt földjében késő középkori cserepeket találtunk. Ugyanezt tapasztaltuk a templomtól D-re, az utca Ny-i oldalán található 113. szám alatt, ahol a kiásott és épp nyitva álló ároknak a kerítésen belül lévő falában átvágott objektum (gödör) kor-

17 Az ásatás időközben publikáva: VÁNDOR L. – KOVÁCS GY. – PÁLFFY G.: A régészeti és az írott források összevetésének lehetőségeiről: a bajcsai vár (1578–1600) kutatásának újabb eredményei. *Archaeologische und Schriftliche Quellen in Vergleich: neuere Ergebnisse der Erforschung der Grenzburger Weitsche (Bajcsavár) (1578–1600)*. *ArchÉrt* 125 (1998–2000) 2002. 85–119.

mos feltételt figyelhettük meg. Cserepek voltak a 99. számhoz vezető bekötőárókban is.

PASZTERNÁK ISTVÁN

249. Nagyszénás, Érpárti-tanyák

(Békés megye) Á

2000. május 4-én Gyenge Antal és Kulcsár László nagyszénási amatőröknek köszönhetően sikerült behatárolnunk egy, a régészeti szakirodalomban már ismert templomos falu kiterjedését, s templomának pontos helyét.

Az Árpád-kori település a Szénás-éri csatorna keleti oldala és a jól látható, mára már kiszáradt ősmeder nyugati partja között helyezkedik el. Az összefolyástól délre leletanyag nem került elő, az egykori falu e két természetes vízfolyás védelmében feküdt. Mindkét meder partján 400–500 méteres hosszban követhettük a települést. Az ősmederhez közelebb eső részen, a medertől nyugatra 200 m-re találtuk meg a templom helyét, amit a felszínen talált emberi koponya- és hosszúcsontok, pelyvás tégladarabok nagy száma, vasszög egyértelműen jelzett. A lelőhely már korábban szerepelt a régészeti szakirodalomban¹⁸ Gádoros, Érpárti-tanyák néven. A templomhely azonosításaként pedig a Rozgonyi-tanya neve szerepelt. Nagy Gyula leírása és terepbejárásunk alapján tudjuk azonban, hogy a hajdani település temploma (a gádorosi határtól 100–150 méterre keletre) és vélhetően a falu területének nagy része is nagyszénási területre esik.

A helyszíni szemlén részt vett még Szatmári Imre.

RÓZSA ZOLTÁN

250. Nagyszénás, 26. sz. lelőhely

(Békés megye) Sza, Á

Az Orosháza–Szarvas műútból kiinduló Malmos-dűlő mindkét oldalán, a szarvasi úttól 2–300 méterre találtunk szarmata cserepeket. A lelőhely a felszínből néhol kissé kiemelkedő magaslaton található. Északi irányú kiterjedése 5–600 m, a dűlőtől délre elkeskenyedő, északra kiszélesedő. Szélessége 150–300 m között váltakozik.

Sok cserepet szedtünk, kevesebb állatcsontot. A kerámiaanyagban dominál a gyorskorongolt szarmata kori lelet. A gyűjtött leletanyagban Árpád-kori kerámia is előfordult (sütőharang peremtöredéke, hullámvonal-köteges oldaltöredék).

RÓZSA ZOLTÁN

251. Nagyszénás, 27. sz. lelőhely

(Békés megye) Sza

A lelőhely a 26. számútól nyugatra található, a Malmos-dűlőtől délre, a Szénás-ér egy régi medrét kísérő magas partvonulaton, annak keleti részén.

A gyűjtött leletanyag zömében korongolt, szürke szarmata kori kerámia, kevés téglaszínű darabot találtunk. A kerámiaanyagban egyedi darab is található.

RÓZSA ZOLTÁN

252. Nagyszénás, 34. sz. lelőhely

(Békés megye) Sza

A 36. és a 37. sz. lelőhelyektől délre helyezkedik el, a Szénás-ér egy régi medrétől délre, a medret kísérő parttól mintegy 100 méterre. A felszínből enyhén kiemelkedő területen nagy mennyiségű késő szarmata kerámiát találtunk. A lelőhely nagy része a gádorosi határba esik, ezen a területen terepbejárást végezni a lábön álló kukorica miatt nem tudtunk. A területen korábban már előkerült egy Hadrianus denár és több malomkőtöredék is. A föld sokkal szürkébb árnyalatú, a fekete humuszos területen nem találtunk cserepeket. A lelőhely 400×200–250 m kiterjedésű, kelet felé kissé elkeskenyedő, nyugati irányban kiszélesedő. A gyűjtött leletanyagban egy kelta erősen grafitos oldaltöredéken kívül csak késő szarmata kerámia található. A korongolt kerámia közt a szürkére égetett dominál, kisebb számban fekete fényezéssel, zömmel (sávosan) világosszürkére és sötétszürkére fényezettek. A kézikorongolt kerámia száma csekély, valamivel több a kézzel formált anyag. Két orsókarikát is találtunk.

RÓZSA ZOLTÁN

253. Nagyszénás, 37. sz. lelőhely

(Békés megye) Sza, Á

A 36. sz. lelőhelyen az Árpád-kori templomos falut keletről lezáró folyómeder keleti oldalán húzódó dombvonulaton található lelőhelyünk. Kiterjedése teljesen egybeesik a térkép által jelölt magaslattal. Déli irányban a dűlőt határolja, ez a rész a gyep határa is egyben. Kelet felé a magaslat fokozatosan lapos területbe megy át, ahol már szintén nem találtunk cserepeket. Nyugati széle a Szénás-ér régi medrével esik egybe, azon túl nem találtunk szarmata kori cserepeket. A lelőhely tehát egy ÉK-DNy-i irányú dombháton húzódik, a cserepeket egy lapított ovális alakú részen kb. 450 m hosszban és 250 m szélességben gyűjtöttük. A mederhez közel egy 50 méteres körben találtunk Árpád-kori leletanyagot is. A lelőhelyen a föld színe világosabb szürke színű volt.

RÓZSA ZOLTÁN

254. Nagyszénás, 42. sz. lelőhely

(Békés megye) Sza

A lelőhely a 34. sz. lelőhelytől ÉK-re található. A két lelőhelyet 300 m leletmentes sáv választja el egymástól. A 42. lelőhely kiterjedése egybeesik a térkép által jelölt kiemelkedéssel, a talaj itt is a már említett világosabb szürke színű volt. A lelőhelyet északról és nyugat-

18 Orosháza története és néprajza. Szerk. NAGY GYULA. Orosháza 1965. 181.

ról a ma is meglévő gyepterület határolja. Egy 250×200 méteres területen közepes mennyiségű késő szarmata cserepet gyűjtöttünk.

RÓZSA ZOLTÁN

255. Nagyszénás, 44. számú lelőhely

(Békés megye) Sza

Gyenge Antal, az eperjesi iskola történelemtanára újabb lelőhelyre hívta fel a figyelmet.

A 2000. november 13-án végzett helyszíni szemlén megállapíthattam, hogy a területet az idén törték fel, így a lelőhely határa csak hozzávetőleges, viszont éppen emiatt igen intenzív. Nyugat felé a gyepon kisebb gödröcskék (félhold, félkör alakban) láthatók, melyek akár házhelyek (?) is lehetnek. Lelelőhelyünk a 37. sz. lelőhellyel – nagy valószínűséggel – nem tartozik össze.

A szép számú leletanyag, ami az orosházi Szántó Kovács János Múzeumba került, szinte teljes egészében a késő szarmata korba sorolható. A késő szarmata kor utolsó fázisába, mert a gepida, vagy a gepida jellegzetességeket magukon viselő darabok is megjelennek a leletanyagban.

RÓZSA ZOLTÁN

256. Négyes, Temető mellett

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza

2000. szeptember 19-én bejelentés nyomán helyszíni szemlét végeztünk a község temetője mellett, ahol vízelvezető(?) árkot ástak, amely kb. 50 cm mély, 50 cm széles. A csatorna temető felőli végéből és a kitermelt földből neolitikus, és császárkori kerámiatöredékek kerültek elő. Az árok egyik oldalán betonozott a terület (a temető parkolója), a másik oldal legelő, így a terület szélesebb körzetét kutatni nem tudtuk. A lelőhely egy, a környezetéből jól láthatóan kiemelkedő domb tetején helyezkedik el, a domb aljában megfigyelhetők az egykori folyóvíz medrei, megtelepedésre nagyon alkalmas hely lehetett.

PATAY RÓBERT

257. Nemesvámos, Baláca

(Veszprém megye) Ró

A feltárás három szakaszra oszlott. Az elsőben a kőtár építkezése miatt szükségessé váló nyomvonalkutatásra került sor. A pályázati döntés kései érkezése miatt az ásatást meg kellett szakítanunk. Ennek értelmében a II. szakasz 2000. június 5–július 6-ig, a III. szakasz október 2–21-ig tartott. A pályázati III. rész előkerült leletanyagának elsődleges tisztítását, konzerválását és nyilvántartását is elvégeztük ebben az évben. Az ásatást a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal támogatásával tudtuk elvégezni.

A II. és III. szakaszban a XVII. épület (fürdő) D-i és K-i kiterjedésének meghatározására nyitottuk a következő 5×5 m-es szelvényeket.

Az épület valószínűleg záródik a D-i oldalon, a keletin viszont kisebb helyiségek (medencék) csatlakoznak az épületmaghoz. K-i kiterjedését nem tekinthetjük lezártnak, annál is inkább, mert a georadar felmérések K és É felé további falindikációkat mutatnak.

Az épület erősen bolygatott, amelyet elsősorban a középkori bebontásoknak tulajdoníthatunk. Egyes szelvények területén jelentősebb mennyiségű falfestménytöredék mutatkozik. A fehér alapú falfestmények nem túl korai csoportjába tartoznak.

Az apróbb leletek közül ki kell emelnünk az érmet, terra sigillata töredékeket, bronzlemezket és vereteket, csonthajút valamint egy csontfésűt.

PALÁGYI SYLVIA

258. Nógrád, Vár

(Nógrád megye) Kk

A külső várfal helyreállított É-i tornyának megközelítését lehetővé tevő lépcső alapozási munkálatait kétnapos leletmentés előzte meg. Dokumentáltuk az É-i fal belső oldala mellé feltöltött ágyúdomb rétegeit és az É-i fal napvilágra került belső oldalát. Az előkerült leletanyag alapján a feltöltés a 17. század közepén, második felében készülhetett. A feltöltés mögött az É-i fal belső oldalán gerendafészkeket figyeltünk meg, melyek egy, a falhoz támaszkodó épület födémét, esetleg körbefutó gyilokjárót jelezhetik. A gerendafészkek alatt foltokban homokos, meszelt vakolat igazolja, hogy a fal belső oldalához helyiségek tapadtak. Mivel a gerendafészkeket utólag vésték a falba, az épület a falnál későbbi.

TOMKA GÁBOR

259. Ordacsehi, Buga-szeg

(Somogy megye) R, B, V, Ró, Á

Az M7-es autópálya jelenleg érvényes nyomvonala, illetve a tervezett ordacsehi csomópont teljességében lefedi a mintegy 80 000 m² kiterjedésű lelőhelyet. Az építkezések megkezdése előtti leletmentő feltárások sorába illeszkedően a tavalyi év folyamán a tervezett csomópont ÉK-i lehajtójának helyén jelöltük ki a 13 000 m² összfelületű, szondajellegű szelvényünket az előzetes vizsgálatok (terepbejárás, légi felvételezés, geofizikai mérés) eredményeképp igen intenzív, több korszakkal mutatkozóként meghatározott lelőhely kiterjedésének, fedettségének és belső viszonyainak pontosabb behatárolására. Eredményeink nagy vonalakban igazolták az e vizsgálatok nyomán kialakult képet.

A lelőhely a Balaton egykori déli benyúlása mentén, mocsaras, hosszanti mélyületet övező dombvonulat magasabb részein és keleti oldalán helyezkedik el. A kutatás a terület északi felének középső részeit érintette, tehát szelvényünk a domb tetejéről indulva egyenesen, lankásan lejtett kelet felé; ez irányba haladva a jellegzetes homoktalajt a felület második harmadától fokozatosan tömör, foltos mocsári talaj váltotta fel.

Ezen az alacsonyan fekvő részen került elő a legkorábbi településnyom, egy a Balaton-Lasinja kultúra klasszikus fázisára keltezhető gödör jellegzetes kerámia-töredékekkel; a telep folytatása feltehetően főként déli irányban húzódik.

A következő korszakot a Somogyvár-kultúra kései, a kisapostagi átmenet időszakára datálható anyaga képviseli; a főként kerek tároló gödrökkel megjelenő telep nyomai a dombtető keleti, egykor valószínűleg vízre néző peremén, a 280 m hosszú szelvény 50–120 métere között húzódnak. A terep formáihoz illeszkedő, kisméretű település további részeit feltehetően szintén déli irányban kell keresnünk.

A lelőhely egyik legjelentősebb korszakát a fejlett mészbetétes kultúra nagyméretű, a magasabb részek viszonylag erős erodáltsága miatt meglehetősen sekély (0,5–1,20 m) gödörkomplexumokkal és kisebb, kerekded gödrökkel jelentkező települése jelenti. A komplexumokon belül sztratigráfiai módszerekkel mintegy három horizont elkülönítése vált lehetségessé; a megragadott különbségeknek a kerámiaanyagban való tükröződése egyelőre kérdéses. A telep(ek) objektumai a terület első harmadán, a dombtetőn sűrűsödtek; kisebb amorf gödrök és egy fenti 2 komplexumhoz hasonló gödörhalmaz került elő a szelvény utolsó harmadának elején. A leletanyagból kiemelkedik az enyhén méhkas alakú tároló gödrök egyikének alján talált nagyméretű hombár fényezett, fekete, inkrusztált farkasfogmintával díszített nyaktöredéke. A telep nagyobb része a terepbejárások adatai és saját megfigyeléseink alapján a 2000. évi feltárás szelvényétől feltehetően nyugatra és délre helyezkedik el.

Ugyanezen a területen, a dombvonulat felső, keleti részén jelentkeztek az urnamezős kultúra telepmaradványai. A kerekded, mély gödrök többé-kevésbé egyenesen fedték a terület első harmadának déli részét; joggal feltételezhetjük, hogy a település maga déli irányba folytatódik. A korszak tárgyi anyagából egy a 7. sz. objektumból előkerült tűzikutya („holdido”) töredéke emelhető ki.

A szelvény nyugati végén, az egyik mészbetétes gödörkomplexumba ásva két, T alakban kapcsolódó, kb. É-D, illetve K-Ny irányú árkot találtunk, melyeket a belőlük előkerült tárgyanyag a római korhoz (1–2. század) köt. Betöltésükből számos valódi sigillatátöredék, sárga festett kerámia és fémsalak került elő. Szintén a római időszakhoz kötődik a 199. objektumszámú négy-szögletes, lemélyített füstölőkemence; fölötté, már a szántáshatáron erősen erodált, gyengén megfogható, csupán bizonytalan foltokban jelentkező padlómaradványok. Jelentős mennyiségű római kerámiát találtunk még néhány középkori, 12–13. századi kemence platni-alapozásában.

A terepbejárások során a Buga-szeg tábla keleti szélénél jelentős mennyiségű Árpád-kori kerámiát találtunk; a 2000. évi szelvény keleti végén megfigyelt sekély, egyenes keresztirányú árkok esetleg már az e korszakban virágzott település szélét jelzik.

A 12–13. századi település nyomai a terület második harmadában és utolsó harmadának első felében sűrűsödtek; ez gyakorlatilag a domb keleti lejtője. Három nagyméretű, kb. 7×12 m-es ház mintegy 1 m-re lemélyedő pincerészt tartuk fel; a házak hosszanti oldalának közepén lépcső maradványait, aljukon cölöpös osztófalak nyomait rögzítettük. Minden épületnél a padló többszöri megújítását figyelhettük meg. A házak közötti téren 2-3-as bokrokban elhelyezkedő, közös hamugödörre nyíló felszíni és leásott, épített kupolás kemencéket találtunk. A mintegy 20 kemence sütőlapját sálakkal, kövel vagy kerámia-töredékekkel alapozták (kettőnél szinte kizárólag római kerámiát használtak!); a platnik nagyobb részénél két-háromszori megújítás nyomait figyelhettük meg. Három erősen elszántott kőpakolásos kemence értékelhetetlen állapotban lévő maradványait is azonosíthattuk. Az épületek körül nagyméretű, egyenes falú, kerek gödröket tartunk fel; sajátosságosan rétegzett betöltésük tanúsága szerint egykor ülepítésre használhatták őket (pontosabb behatárolás az anyagminták elemzése után lehetséges). A feltárt teleprészlet feltehetően az egykori falu peremén vagy közelében elhelyezkedő munka- vagy műhelykörzethez tartozott, melynek további részei valószínűleg déli és északi irányban húzódnak.

A 2000. évi feltárás során igazolást nyert a csomóponti rész teljes feltárásának szükségessége; a már a terepbejárások során is megfigyelt 5 korszak meglétét sikerült bizonyítani, s a listát még egy hatodik időszak jelenlétével is (Balaton-Lasinja kultúra) bővíthettük. Behatároltuk az egyes korszakok anyagának valószínű elhelyezkedését és várható sűrűségét; e két tényező nagyban segíti a további munka ütemezését.

SEBŐK KATALIN

260. Ordacsehi, Csere-föld

(Somogy megye) R, B, LT, Ró, Á

Lelőhelyünk (S 27. sz.) az M7-es autópálya ordacsehi bekötőútjától kb. 1 km-re K-re helyezkedik el egy ÉNy-DK-i irányú dombon. A nyugat felől szomszédos Bugaszegtől egy újkori telepített erdősáv és egy vizesárok, a keleti Kis-töltés nevű határrésztől szintén árokhatárolt vízfolyás választja el. Az előzetes terepbejárás szórványos leletanyaga alapján őskori és középkori (12–16. század) telep maradványára lehetett számítani, a geofizikai felmérés is viszonylag kicsi, szórt lelőhelyet jelzett a nyomvonalba eső területen. A munkát 2000. szeptember 14. és november 22. között végeztük el. 14 750 m²-nyi területen 406 objektumot tartunk fel az autópálya 144+250–144+560 km szelvényei között.

Öt régészeti korszak nyomára bukkantunk. A lelőhely K-i felében előkerült nyolc Balaton-Lasinja-kultúrához tartozó gödör kevés kerámiával.

A lelőhely középső, legmagasabb részén a kisapostagi kultúra birituális temetőjét sikerült feltárni, amely 9 szórt hamvas és urnás, valamint 3 csontvázas temetke-

zésből állt. A hamvasztásos sírok, mivel a humusz alján helyezkedtek el, jórészt erősen bolygatottak voltak. A zsugorított csontvázas sírok mindegyike tartalmazott valamilyen mellékletet, kis bögrét, bronz halántékkarikákat, fejdísz bronz csövecskéit, csigagyöngyöket, díszeket.

A második legtöbb településobjektum (34) a La Tène C-D időszakból származik. Utóbbiakhoz különböző rendeltetésű gödrökön kívül 17–18 földbe mélyített építmény tartozik, amelyekben sok esetben a tetőszerkezetet tartó cölöpök nyomait és – akár kétszer is megújított – tapasztott padlót találtunk. Érdeemes külön megemlíteni az in situ, vagyis eredeti helyzetben talált tárgyakat, így 16 hálónehezéket egy kupacban (70. obj.) vagy egy lapos, téglalap alakú, esetleg „munkalapként” funkcionáló kődarabot (2. obj.), továbbá a leletek közül orsógombokat, egy ép fibulát, karkötőt, csont hajtű töredékét és egy kardkötő lánc darabját.

A római kort három földbe mélyített, cölöpszerkezetű ház, egy kút, tagolt körárok és néhány gödör képviseli (13–16. objektum). A vízfolyáshoz közeli egyik gödör alján kiálló fakarókat figyeltünk meg ebből a korszakból.

A legnagyobb teleprészlet az Árpád-korhoz köthető (120–125. objektum) számos gödörrel, szabadon álló kemencével, illetve tüzelőhellyel. Több kemencecsoportot figyeltünk meg, amelyekhez egy nagyobb munkagödör tartozott. Néhány esetben a tetőtartó cölöpök nyomai is jól látszódtak. A külső kemencék jelentős részének alját cserépréteggel rakták ki. Feltehetően Árpád-kori a lelőhely keleti végében található kút.

Megfigyeléseink szerint a LT C-D, a római és az Árpád-kori telep objektumai a megnyitott felület teljes hosszában megtalálhatók, a dombtetőn sűrűsödnek és szélein szórványosabbak. Előkerült egy ismeretlen korú, melléklet nélküli csontvázas gyermeksír is, a kelta kornál későbbi lehet, mert az egyik kelta ház sarkára ásták. Valószínűleg az általunk feltárt lelőhely összetartozott az Ordacsehi, Buga-szeg S 29. sz. lelőhellyel.

GALLINA ZSOLT – SOMOGYI KRISZTINA

261. Ópusztaszer, Szermonostor (Csongrád megye) Á

A 2000. június 21-től szeptember 24-ig tartó feltárás során a 93/2, 95/2, 95/4, 95/5 és 95/6. szelvények területén, 3000 m²-es felületen dolgoztunk, ahol feltártuk a tatárjárás utáni, úgynevezett „fakolostor” É-i szárnyának 4 újabb helyiségét. Az épületnek ezt a szárnyát négyszer újították meg, illetve bővítették a megfigyelt építési periódusok szerint. A feltárás különösen fontos eredménye, hogy az alapozási árkokba állított gerendaváz, agyagfalú épület felmenő falainak maradványait sikerült több helyen kibontanunk. Gazdagnak mondható leletanyag került napvilágra, amiből az egyes építési periódusokat korhatározó érmeiken kívül jelentős a kerámia-anyag is, mivel a Szeren eddig viszonylag kevésbé ismert korszak anyagi kultúráját képviseli. Az idei munkával a „fakolostor” több, mint fele vált ismerté. Eddigi

ismereteink szerint az épületegyüttes használata a 13. század második felétől a 14. század végéig tarthatott.

A fenti munkával párhuzamosan elvégeztük a tatárjárás előtti kolostor-épületegyüttes D-i kaputornyának az alaprajzi rekonstrukcióját a 91/3, 92/4, 92/5, 95/1 és 95/3. szelvények területén. Ezzel a kolostorudvar D-i kerítés falának egy szakasza, valamint a közvetlenül egymás mellé épített szögletes és kerek torony alkotta D-i kapubejáró alaprajzi bemutatása valósult meg, összeesen kb. 65 m³ kőfal megépítésével.

VÁLYI KATALIN

262. Öskü, Kikeri-tói gát (MRT 2. k. 37/7. lh.)

(Veszprém megye) Ú

2000. augusztus 7–11. között kisebb kutatást végeztünk a gátnál, melynek fő célja a gát alapozási mélységének meghatározása volt.

Az É-i oldalon ásott négy kutatóárok közül kettőben 1,10 m-nél már feljött a talajvíz, a harmadikban – miután a laza homok- és kavicsrétegek miatt erősen omlott – 2,80 m-nél abbahagytuk a mélyítést, a negyedikben 3 m körül sikerült megtalálnunk a törtkő zúzalékon nyugvó alapozást. Itt is feljött a talajvíz. Leletanyagot – kivéve egy valószínűleg újkori vas fokosbaltát – nem találtunk. Az egykori gáthoz kapcsolódó járószint 90–110 cm mélyen helyezkedik el. Elbontottuk az áteresztő É-i végénél lévő, két gúla alakú, hengeres, felfelé keskenyedő modern toldást. A mögötte lévő falszövet is modern, kisebb kövekből rakott. Így a gátat eredetileg – legalábbis a tetejénél – valószínűleg csak egyetlen sor kváderből falazták.

Több helyen vakolatmintát vettem. A szelvényeket dokumentálás után visszatettük.

Konzulens: Juan Cabello régész.

RAINER PÁL

263. Ócsény, Pusztagyörke

(Tolna megye) Kő

Földvárakkal kapcsolatos légi felderítés közben bukkant fel Ócsény, Pusztagyörke dűlőben a középkori település temploma. A 2000. augusztus elején készült légi fotón, a zöld kukoricában határozottan mutatkozott a templom alaprajza. A szabályosan keletelt templom egyhajós, szentélye valószínűleg félkörös záródású. A sekrestye É felől kapcsolódik a hajó falához. A templom teljes hossza kb. 18 m, szélessége kb. 6 m. A sekrestye mintegy 3×4 m-es.

A templom területén, a felszínen téglá- és kőtöredékek, kevés embercsont, és viszonylag sok 13–15. századi edénytöredék gyűjthető. Feltűnően gyakori a grafitos osztrák fazékperem.

Ugyanitt földradarral is végeztünk mérést. A műszer határozott fekete foltokkal jelezte a templom környékén lévő sírokat és a templomfalakat.

MIKLÓS ZSUZSA

264. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc
(Sánchegy), római vicus

(Tolna megye) B, Ró

2000. júliusában mintegy 180 m² új felületet nyitottunk meg a Bottyán-sáncon lévő római település (auxiliaris vicus) régészeti kutatására. A munka két helyszínen folyt. Az első munkahelyen az 1999. évi szelvényekről D-re a szelvényraszterünknek megfelelően 6 db új 5×5 m-es szelvényt mértünk ki.

Ettől a területtől mintegy 60–70 m-rel DNy-ra, a Sánchegy u. 30. és 29. számú fölötti löszpart szélén volt a második munkahely, ahol két említett területen régészeti objektumok metszetei mutatkoztak a tavasszal frissen leomlott löszfal felső részén. Az itt folytatott feltárás révén megerősítést nyert, hogy a lejtős, meredek terep ellenére a területen is sűrű római beépítettség számolhatunk, amit egyfelől a gazdag kerámiaanyag (1. század közepe – 4. század vége), másfelől a több egymásba ásozott gödörobjektum tanúsít.

Az első munkahelyen, a P/6-os szelvényből több 1. század második felére keltezhető gazdasági rendeltetésű gödörobjektum került elő. Betöltésük szürkessárga színű, keményebb, agyagfoltos jellegű, kevés kerámiát tartalmazott.

Kiemelendő, hogy igen sok Claudius-Flavius kori terra sigillata-töredék került elő a szelvény teljes felületéből, az objektum felső elszántott részéből.

Valamivel későbbi periódushoz tartozott a P/6-os szelvény K-i végében, valamint a teljes R/6-os szelvényben jelentkező nagyméretű, szabálytalan kör alakú gazdasági objektum. Betöltésének felső része szürkés, növényi lenyomatot rétegből állt, alját pedig szürke, ki-

sebb faszémszemcsékkel vegyes, agyagos humuszbeiszapolódás alkotta.

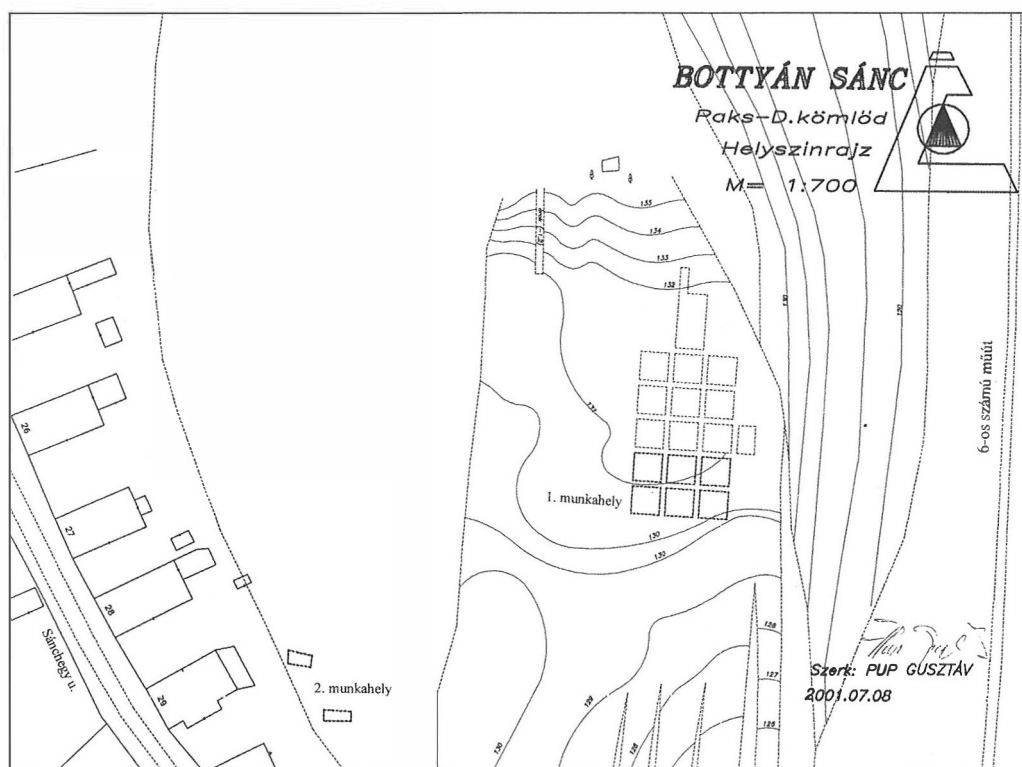
Keltezésnél támpontul szolgál, hogy Claudius-Flavius kori objektumok közül többet is metsz, viszont a 2. század elejéről származó kavicsos sóderes útalapozásnál biztosan korábbi.

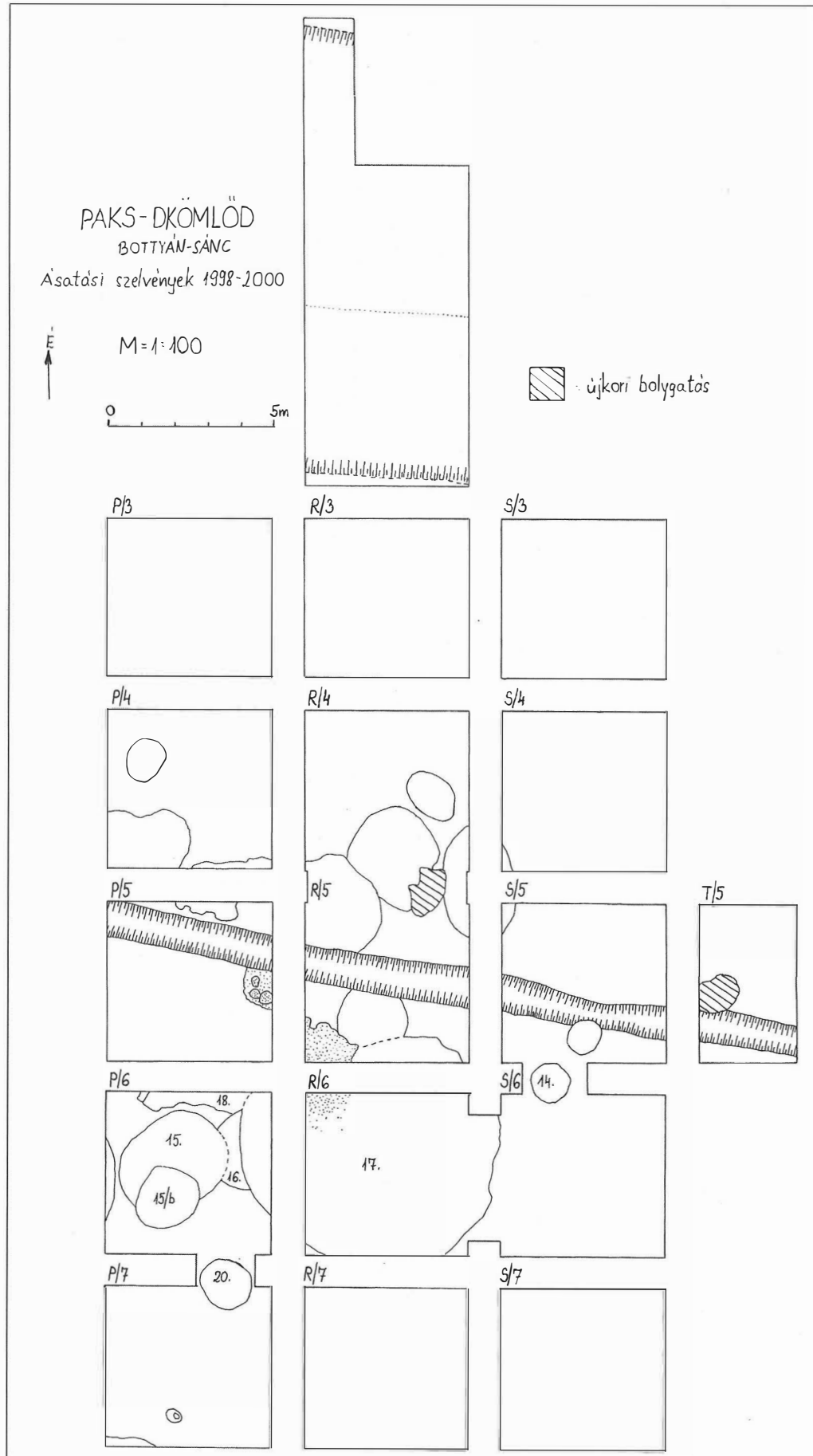
Az R/6-os szelvény ÉNy-i részén került elő a korábban már több szelvényben megfigyelt, hol lazább, hol keményebb rétegekből álló kavicsos-sóderes feltöltés, amelyet út, vagy téralapozásnak határozhatunk meg. Hasonlóan az előző évi feltáráshoz pontos kontúrvonala nem volt megfigyelhető. Aljáról Consp. 20-as (Claudius-Flavius kori) terra sigillata edény aljtöredéke, a felsőbb lazább sóderes rétegből pedig egy pannóniai szürke pecsételt edénytöredék került elő. A sóderes útalapozást így az eddigiekkel összhangban az 1. század legvégére, 2. század elejére datálhatjuk.

A késő római periódust képviseli egy 120 cm átmérőjű, kerek hulladékgödör, melynek betöltéséből sok állatsont, salak (fém és mázsalak), kő, tegula, valamint bronzkori és római kerámia került elő. A jellegzetes, késő római zöldmázas edénytöredékek alapján a 4. század második felére keltezhető a gödör betöltése. A P/6-os, P/7-es szelvények között egy kerámiában, állatsontban gazdag, kör alakú, 1,5 m átmérőjű, 2 m mély verem került elő. Noha betöltésének zöme római kori kerámiából állt, néhány kora népvándorlás kori edénytöredék alapján az 5–6. századra keltezhető az objektum.

A leleteket a szekszárdi Wosinszky Mór Múzeumban restaurálják, majd azt követően a paksi Városi Múzeumba kerülnek.

BESZÉDES JÓZSEF

265. Paks, Dunakömlőd, Ürge-hegy DK-i nyúlványa (Tolna megye) U, Ró

2000 márciusában a Dunakömlődi Agrár Rt. földkitermelési munkálatokat végzett az ott futó földút partolásával az egyébként legelőként használt területen. Ennek során egy ép római kori agyagedény került elő néhány emberi csont társaságában, melyet beszállítottak a paksi Városi Múzeumba.

Az előzetes terepbejárást követően szondázó-leletmentő ásatást kezdtünk a lelőhelyen, remélve, hogy római kori temető nyomaira bukkanunk. A leletmentésre 2000. május 15–26. között került sor. Két egymást keresztező, valamint 3 különálló kutatóárkot nyitottunk a partoldal közelében. Az I. sz. árokban egy neolitikus tüzelőhely (kemence?) nagymértékben elpusztult nyomait tudtuk csak megfigyelni: egy 110×105 cm-es kiterjedésű, agyagtapasztásos, félkör alakú foltot. Innen néhány kisebb méretű neolitikus kerámiatöredék is felszínre került.

A II., IV. sz. árokban semmilyen régészeti jelenséggel nem találkoztunk. A III. sz. árokban, melyet közvetlenül a gépek által részben elhordott partvonalra merőlegesen jelöltünk ki, egy római kori sír ÉNy-i sarkát sikerült feltárni, melyből egy kisméretű, szürke bögre került elő.

Miután minden bizonnyal az itt elhelyezkedő kisebb római kori temető nagy részét a mostani, s a már korábbi földkitermelő munkák során elhordták, s újabb régészeti jelenséggel egyik kutatóárok sem szolgált, a további kutatás feleslegessé vált.

PÉTERFI ZSUZSANNA

266. Paks, Hegyes-puszta (Tolna megye) I

Az 1999. december 22-i havas légi fotón úgy látszik, hogy az É-D-i irányú dombot D felől átvágással védték a domb folytatásától. 2000 tavaszán terepbejárást végeztem, akkor szántott, boronált volt ez a domb. Az átvágás csak igen gyengén látszik, enyhe terephullám formájában. Oldala közepesen meredek, legelő. Leletet a felszínen nem találtam.

A földbe kukoricát vetettek, ősszel búza kerül bele, ezért felmérésére 2001 nyarán, aratás után lesz lehetőség.

MIKLÓS ZSUZSA

267. Penc, Alsópenc, Mulató utca (MRT 9. k. 22/18. lh.)

(Pest megye) B, Á, Kk

A 612/18. hrsz. telken álló ház pincéjének gödrében nagy, sötét színű, újkorinak látszó beásásból bronzkori, Árpád-kori, középkori, 17. századi cserepeket, paticsörmeléket, ember- és állatcsontot tettünk el.

TETTAMANTI SAROLTA

268. Perkáta (Fejér megye) Kö

A tervezett M8-as autópálya nyomvonalán terepbejárást

végeztünk 2000. október 1. és december 31. között. A község határában az M8-5 és M8-6 jellel regisztrált, 100×100 m kiterjedésű lelőhelyekről középkori kerámiát gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

SZALAI TAMÁS

269. Perkupa, Dobódél

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Kö

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terepbejárásumk során regisztráltuk az alábbi lelőhelyeket.

Dobódél falucska egy, a Bodva ártere fölé félszigetszerűen kiemelkedő platón van, közigazgatásilag a folyó túloldalán fekvő Perkupához tartozik. A pár házból álló település a platónak csak a felső harmadát foglalja el, így a kiemelkedés egészét rövid idő alatt be tudtuk járni. A plató oldalán, az ártér felé boronálás után, magán a dombon azonban csak kaszálon járhattunk, így nem tudtuk eldönteni, hogy a Kertalja elnevezésű területen az alábbiakban külön ismerttetendő lelőhelyek közül egy vagy több összetartozónak tekinthető-e?

1. sz.: a dombtetőn lévő kaszálon, az ürgelyukakból őskori kerámia, szórványosan patics került elő. Ezt a területet a 2-es lelőhelytől a gyenge észlelési körülmények mellett is feltűnően nagyobb intenzitása miatt különítettük el.

2. sz.: a plató teljes területén, rossz észlelés mellett kevés őskori kerámiát találtunk.

3. sz.: a plató déli oldalán, a boronált területen, közepes észlelés mellett őskori és középkori kerámiát találtunk.

4. sz.: a kiemelkedés északi szélén középkori kerámiát találtunk.

A Dobódélről Perkupára vezető úttól keletre, a Szarukő-oldal nevű határrészben gyenge észlelési körülmények között a tarlón őskori kerámiát és paticst gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

270. Petőfiszállás, Galambos-éri csatorna (Bács-Kiskun megye) Á

Az M5 autópálya építését megelőző régészeti feltárások keretében leletmentő ásatásra került sor a község határában, a Szentkúti kegyhelytől kb. 5 km-re DK felé (M5 125,5–125,6 km szelvény), a 232. sz. lelőhelyen. A tervezett nyomvonal itt kb. 2 km hosszan párhuzamosan halad a Galambos-éri csatornával, s átvág egy a mély fekvésű, vizenyős-zsombékos környezetből erőteljesen kiemelkedő Ny-K irányú, hosszan elnyúló földhátat. Ezen a természetes magaslaton, a csatorna bal partján 180×40 m-es terület lehumuszolására került sor. A területen húzódó laza szerkezetű Árpád-kori település objektumainak csak egy részét tudtuk feltárni: karám, gödrök és cölöpszerkezetű felszíni építményeik nyomai kerültek elő. A feltárást az időjárás miatt nem tudtuk befejezni.

BALOGH CSILLA

271. Petrivente, Újküti-dűlő

(Zala megye) U

Az 1992-ben terepbejáráskor talált újkőkori lelőhelyről 1999-ben légi fényképeket és geofizikai felmérést készítettünk. Világosan kiderült, hogy egy kettős árokkal körülvett újkőkori települést szel át az M7 nyomvonala, nagyjából a 226. kilométerszelvény közelében (73. sz. lh.). A település nyomának jó része az északra eső erdő alá húzódik, a kerítő árkok délről övezik az erdő alá eső központi részt, míg a település többi része az árkokon kívül délre fekszik.

Az É-D irányú Büdös-árok nyugati dombblejtőjén húzódik a lelőhely É-D hosszirányban elhelyezkedve, párhuzamosan az ártérrel. Az ártér északkeleti részén ugyancsak egy hasonló korú, nagyobb kiterjedésű település nyomait figyelhettük meg korábban terepbejáráskor, de ennek csak déli végét érinti az M7 nyomvonala (74. számú, Rigyác, Alsó-mező nevű lelőhely).

A 226. kilométerszelvényénél, az autótűt nyomvonalszélességének megfelelően 4200 m² nagyságú területet tártunk fel 2000. szeptember 25. és december 8. között.

Összesen 166 objektum került feltárássra, melynek legnagyobb része az árkok külső, déli oldalán helyezkedett el, míg a belső északi részen inkább a keleti rész fele kezdenek sűrűsödni a telepjelenségek. Az objektumok nagy része és az árkok egyértelműen a középső újkőkori Sopot-kultúrába tartoznak, míg a dunántúli vonaldíszes kultúra keszthelyi csoportja sokkal kevesebb objektummal képviselt a lelőhelyen. A házakra az észak-déli irányú hosszanti árkok által körülvett részek utalnak. Kiemelkedő leleteink a vörös festésű edénytöredék, továbbá idoltöredék, és az égett fagerendák nyomai, melyeket in situ sikerült kiemelnünk. A lelőhely feltárást 2001 tavaszától folytatjuk.

Konzulens: dr. Kalicz Nándor; munkatárs: Havasi Bálint.

HORVÁTH LÁSZLÓ

272. Pécs, Szent István tér

(Baranya megye) Ró

A feltárást tárgyát képező V. számú ókeresztény építményt 1913-ban a Péter-Pál sírkamra első helyreállításakor már megtalálták, de feltárássára akkor nem került sor. 1939-ben a tér csapadékvíz-elvezetési munkái közben Gosztonyi Gyula újból észlelte az épület egyik falát. 1999–2000-ben a végleges védőépület építésekor az V. számú sírkamra Ny-i fala teljes hosszában kibontakozott, ezután a feltárást nagyobb szelvény nyitásával folytattuk a Péter-Pál sírkamráról K-re eső területen.

Az V. számúnak nevezett ókeresztény építmény romosan, de jó állapotban megmaradt nyolcszögletű épület, amelynek Ny-i traktusát, É-i zárófalát és D-i bejáratának egy részét volt módunkban feltárni. A sírkamrán belül bolygatott melléklet nélküli sírok is előkerültek. Falai téglából és kőből készültek, belső felszínükön sárgásfehér színű eredeti vakolat nyomait rögzítettük. A feltárá-

son megállapítható volt, hogy az épület többszöri átépítésen esett át, az eredetileg nyolcszögű épületet D-ről kibővítették és valószínűleg az É-i oldalon is van egy hozzáépítés. A feltárási terület K-i oldalán rossz minőségű, szabálytalanul rakott fal a szakirodalomból ismert és korabeli térképeken is jelölt középkori építmények falaként értelmezhető. (Szathmáry palota, és az úgynevezett holtak kápolnája). Az ásatási időszakban az V. számú sírkamra kb. kétharmadát tártuk fel. Tekintettel az építmény alaprajzi különlegességére, jó állapotára, a feltárást szükséges folytatni, a teljes alaprajzi tisztázás érdekében. A feltárást 2000. október 13-án fejeződött be.

KÁRPÁTI GÁBOR

273. Pécs, Virág-ház

(Baranya megye) Ró

A Virág-ház falába beépített sírkőtöredék a korábbi vakolat leszedésekor került elő. A ház renoválási munkálatainak folytatása előtt szükségesnek tartottuk kiemelését, amelyre 2000. június 23-án került sor. A kő harmadlagos helyzetben volt (másodlagosan küszöbnek használhatták fel), így töredékesen maradt ránk. Az írott felület egy darabja van meg, melyből a III. sz. itáliai légio igen ritka hazai emlékére következtethetünk, a 2. század végéről. A kő feldolgozása hozzájárulhat a Marcus Aurelius által felállított légio pannóniai jelenlétének tisztázásához.

GÁBOR OLIVÉR

274. Pilis, Millenniumi park, középkori

templomdomb

(Pest megye) Kő

A feltáratlan középkori templomhely dombján a pilisi Polgármesteri Hivatal Emlékparkot létesített. A magas domb közepén fakeresztet állítottak. Ettől 6,5 m-re K-re egy 22×80 cm széles kegyeleti sírhelyet ástak. A kb. 65 cm mély gödörben habarcsos építési törmeléklet, fél téglákat figyeltem meg, illetve DK-i sarkában fekete döngölt földalapot 20 cm-es részletét. Egy idomtégla is előkerült és egy vasszeg. Minden további munkát sikerült leállítani.

TARI EDIT

275. Pincehely határa

(Tolna megye) Ó, R, LT, Ró, Á, Kő

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 7-én pedig terepbejárást.

Belső-sarok: A ma álló épülettől ÉNy-ra fekvő dombon a Pap-szigeten talált leletekkel megegyező (őskori, római és középkori) anyagot találtunk. A lelőhely folytatódik a dombon keresztülfutó fasortól É-ra a földútig, majd azon túl is, Ny-ról a halastó, K-ről a mocsaras rét által határolva. Nem sikerült megállapítanunk, hogy a légi felvételeken látható kettős körülkerített terület régészeti objektum-e vagy nem.

Méhesek-alja: A terepen azonosítottuk a kb. 30 m átmérőjű, sánccal körülvett, 2 m relatív magasságú magaslatot. A sánc viszonylag jó állapotú, kivéve a Kapos felőli oldalát, mely csak nyomokban látható. Területét nem szántják, rajta leleteket nem találtunk, közvetlen környékén azonban néhány őskori és középkori cserepet gyűjtöttünk.

Nagy-tó, volt Bogaras-pusztá: A légi fotón látható épületnyomokat azonosítottuk, a szántóföldön nagy területen rengeteg újkori épülettörmelékkel találtunk, az egykori épületek iránya nagyjából É-D, kiterjedésük is jól megállapítható volt. Régészeti leletanyagot nem találtunk.

Pap-sziget: Az ártérből kiemelkedő, meredek oldalú, Torma István által már bejárt, minden oldalról vízenyós réttel övezett egykori sziget fennsíkjának teljes területén őskori, római és középkori leleteket találtunk.

A Pincehelyhez tartozó Görbőn 2000. június 22-én végeztem légi felderítést a terület fölött.

A Bogár-tanyán Árpád-kori és középkori település nyomait fényképeztem le, melyet homokbányászás veszélyeztet.

A Lelenc nevű határrészben rézkori (péceli kultúra) és vaskori (kelta) erődített település (?) nyomait (gödörfoltok, kettős lineáris nyom) dokumentáltam.

BERTÓK GÁBOR

276. Polgár, Kenderföld, Majoros-tanya (Hajdú-Bihar megye) U, B, Szk, Sza, Ge?, A, Á, Kö
A 2000. évi ásatás az 1999. július 5. és október 8. között végzett megelőző feltárás folytatása, illetve befejezése volt; 2000. július 7. és augusztus 18. között folyt. Ennek során 153 objektum feltárára került sor, 318 sztratiográfiai egységet különítettünk el. Ezzel a kinyitott 50×120 m-es szelvényben lévő régészeti jelenségek 98%-át feltártuk és a megelőző feltárást befejeztük.

2000-ben a következő korszakok jelenségeit tártuk fel:

1. *Középső neolitikum vége* (késői alföldi vonaldíszes kultúra bükki, szakálhái, szilmei elemekkel): A középső neolitikumi település részeként elsősorban hulladékgödöröket, valamint egy cölöpszervezetes ház cölöplyukait tártuk fel. Sikeresült feltárunk – ezúttal a löszhát DK-i oldalán – egy újabb áldozati kutat. Az előző évi 7 neolitikus sírhoz képest ez évben 11 zsugorított csontvázas sírt tártunk fel. Tájolásuk kivétel nélkül DK-ÉNy volt. Leggazdagabb a 381. sz. objektumszámú, bal oldalára erősen zsugorított, valószínűleg felnőtt nő sírja volt. Mindkét karján csiszolt márványgyöngyökből álló karláncot, nyakában pedig márványgyöngyökből és 4 db spondylus csüngőből álló nyakláncot viselt. Jobb könyöke elé egy folyami kagylót helyeztek a sírba.

2. *Kora bronzkor vége–középső bronzkor eleje* (Hatvani kultúra): A kenderföldi tell perifériájához tartozó jelenségként értelmezhető, egy textilbenyomással díszített amforatöredéket tartalmazó kutat bontottunk ki.

3. *Középső bronzkor* (Füzesabonyi kultúra): A löszhát tetejét elfoglaló és a tell felé húzódó középső bronz-

kori temető DK-i (nánási országút felőli) szélét sikerült lehatárolnunk. Legnagyobb meglepetésünkre ÉNy felé (a vasút irányába) a löszhátan lévő legszélső sírok után egy kb. 30–40 m széles üres sáv következett, ahol nem kerültek elő bronzkori temetkezések, viszont utána tovább folytatódott a bronzkori temető.

Ebben a szezonban 24 középső bronzkori temetkezést tártunk fel, melyek között két szórt hamvas is volt. A férfi sírok vagy D-É, vagy DDNy-ÉÉK, míg a női sírok É-D, vagy ÉÉK-DDNy tájolásúak voltak. Több gazdag edény- és fémmelléklettel (peremes bronzbalta, trianguláris alakú, szegecselt markolatlapú bronztőr, bronzvéső, különböző típusú tűk) ellátott sírt is sikerült feltárunk. Egy fiatal férfi sírjában a négy edénymelléklet mellett egy arany hajfonatkarikát is találtunk a koponya mögött.

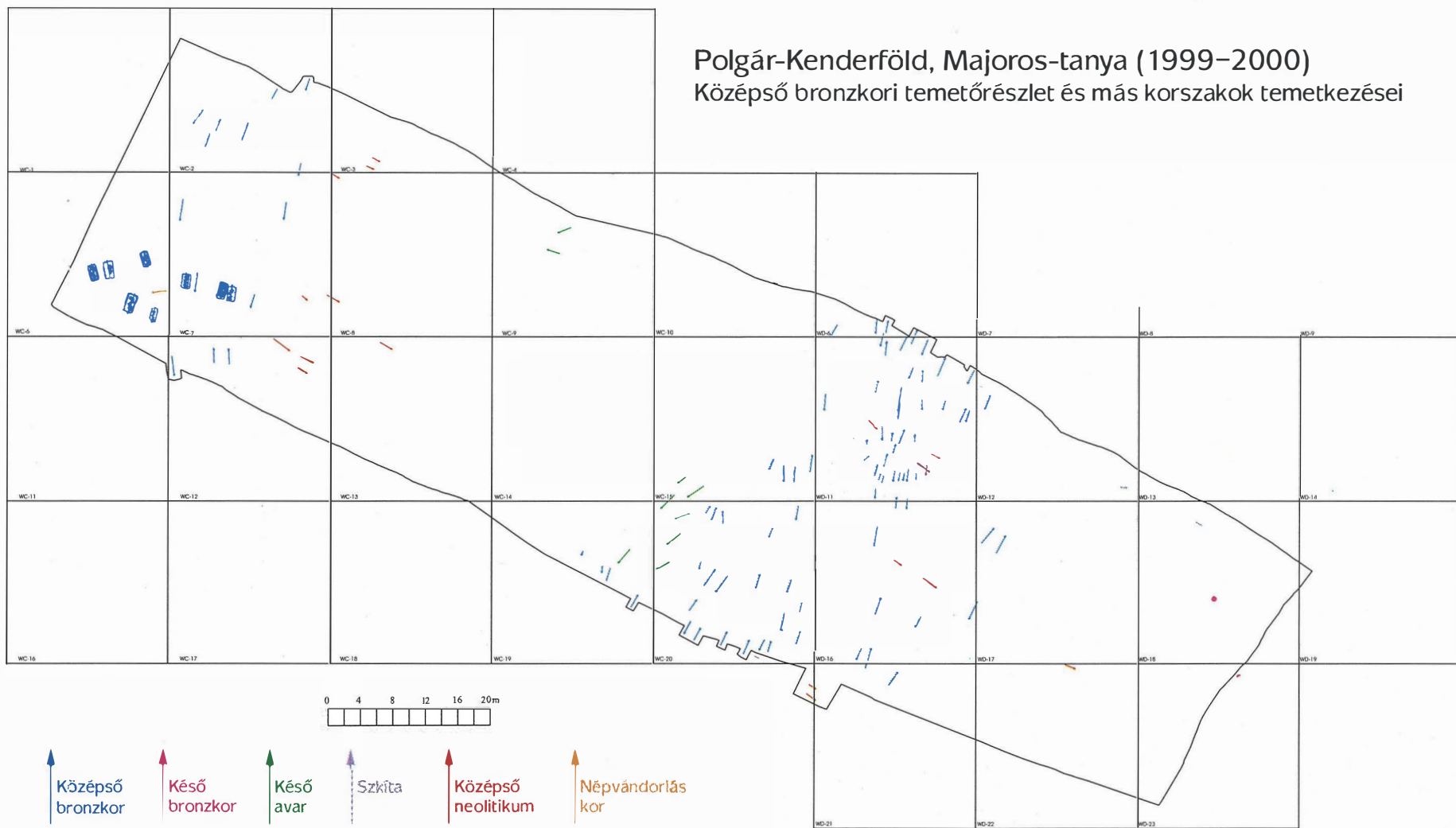
4. *Késő bronzkor:* A Kárpát-medencei halomsíros kultúra sírgödöre kerek, az urnánál kicsit szélesebb volt. Urnaként egy kónikus aljú, öblös testű, enyhén kónikus nyakú, egyenesen levágott peremű edény szolgált. Az edény hasán négy széles szalagfűl volt szimmetrikusan elhelyezve. Valószínűleg az urna szájába helyeztek bele egy hiányzó aljú, tojástestű, hengeres nyakú, a peremből induló két füllel ellátott vörös színű fazekat. Az összeroppant urnában előkerült még egy harmadik, kissé kónikus nyakú, egyenesen levágott peremű edény peremtöredéke is. Az urna belsejében hamvakat egyáltalán nem találtunk, ehelyett vörösre égett paticsötredékekkel és faszéndarabkákkal kevert földet tartalmazott. Ez alapján feltételezhetjük, hogy ebben az esetben egy szimbolikus sírról van szó.

A Gáva-kultúrát néhány hulladékgödör és egy nagyméretű, félig kibontott és egy teljesen kibontott kút képviselte.

5. *Korai vaskor* (szkíta): Téglalap alakú, félig földbe mélyített házat tártunk fel, melynek egyik sarkába egy bal oldalára erősen zsugorított kisgyermek volt temetve sírmelléklet nélkül. A háztól kb. 8 m-re egy kb. 80 cm átmérőjű, függőleges falú, 1,33 m mély gödörben négy beledobott gyermek csontvázát tártuk fel. A legalsó váz mellett egy szürke, korongolt, bikónikus testű, felhúzott fülű szkíta bögre töredéke feküdt. A vázak a gödörben két szintet képeztek: a legalsó váz fölött egy vékony steril sárga réteg, e fölött pedig egy szintben három váz feküdt részben egymás mellé, részben egymásra dobálva. A negyedik váz sem a gödör alján feküdt, alatta volt még egy kb. 30 cm vastag sárgás kevert betöltés.

6. *Római császárkor* (2. század): Főleg méhkas alakú tárológödörök, illetve egy kút. A kútban kb. 1,2 m-től megfigyelt 10–15 cm vastag sárga illetve szürke rétegek váltakozása alapján a kút fokozatos feltöltődésére következtethetünk.

7. *Népvándorlás kor* (germán?): A 477. objektumszámú nagy, amorf neolitikus gödörbe beleásva találtunk egy Ny-K tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű kislány csontvázát tartalmazó sírt. Koponyája mellett – egyetlen mellékletként – egy mindkét oldalán fogazott, díszítetlen csontfésűt találtunk.

8. *Késő avar kor* (8. század): Sikerült megtalálnunk a tavaly feltárt 7 sírhól álló sírcsoporthoz tartozó települést, ami a szelvény DK-i szélére esett. Téglalap alakú, félig földbe mélyített házakat tártunk fel. A 383. objektumszámú ház egyik sarkában egy kerek kemence, a 380. objektumszámú házban viszont csak egy kis ovális alakú kitapasztott, lapos tűzhely volt. A 383. objektumszámú ház előtt egy téglalap alakú, cölöpszerkezetű, elkerített karámszerű rész maradványait figyeltük meg, mely vélhetően a házhoz tartozott. A 356. objektumszámú ház nem egy egyszerű téglalap alakú, félig földbe mélyített ház volt, hanem a tetőtartó oszlopok között deszkával töltötték ki, melynek lenyomatát igen jól meg lehetett figyelni. A ház sarkában egy mészkőlapokkal határolt tűzhelyet bontottunk ki. Egy újabb családi sírcsoport részeként két avar női sír került feltárára.

9. *Árpád-kor* (12–13. sz.): Az Árpád-kori falu újabb objektumait is feltártuk. Félig földbe mélyített házat, sarkában téglalap alakú kemencével, szabadtéri kemenccét hamusgödörrel és a településhez tartozó árokrendszer további részeit.

10. *Középkor*: Felerészt a feltárt felületbe eső, félig földbe mélyített ház malomkövel és betöltésében mászas kerámiatöredékekkel.

Konzulens: Sz. Máthé Márta. Munkatársak: Sebők Katalin, Kriveczky Béla, Anders Alexandra, Rác Zsófia, Szeverényi Vajk régészek; Rák Rezső fotós, Rimnyák Bertalan technikus, Vácz Gábor, Kecskés Anita, Nagy Éva, Kovács Katalin, Sugár Ildikó, Tóth Gusztáv, Hamar Dávid, Péterváry Tamás egyetemi hallgatók.

DANI JÁNOS – V. SZABÓ GÁBOR

277. Poroszló, Vár (Heves megye) Kö

A várat Anonymus, mint honfoglalás kori várat említi, de nem utal arra, hogy korábbi, vagy a magyarok által létesített vár volt-e. Poroszló a Sártiván-Vecse nemzetség Poroszlai ágának volt a birtoka, ahol a nemzetség monostora is állt. Utóbbira 1219-ből van az első adatunk. Poroszlóra a 13–14. századból sok egykorú adatot ismerünk. A királyok itt többször megfordultak és oklevelet is kiadtak. Fontos átkelőhely volt a Tiszán az Eger völgyéből Debrecen felé vezető úton. Ez vámbevétel is jelentett, ami 1289-ben a déli ciszterci apátságé, 1346-ban Miklós pécsi püspöké és rokonaié volt. A várat külön nem említik, de 1248-ban a szárazföldi és vízi vám egyharmadát és Poroszló felső részén az udvarhelyet az egri káptalan kapta. Utóbbi adatot a földvárra vonatkozathatjuk, mert Poroszló ÉK-i végét, ahol a földvár is van, ma is „Felvég”-nek nevezik. Poroszló, mint település, tovább élt, de a várról, annak pusztulásáról nincs adatunk, feltehetően legkésőbb a tatárjárás után megszűnt létezni.

A várban Szabó János Győző végzett ásatást 1978- és 1983-ban. Összesen hat átvágást végzett a teljesen lepusztult sánc helyén. A sánc belső szélén több helyen is előke-

rült a rekeszes faszerkezet, ennek szélessége 2 m körüli. Ennek támaszkodott maga a sánc, az egésznek talpszélessége 11 m. A gerendák részben megégették, elszenesedtek, részben barnára korhadtak. Több esetben teljesen elpusztultak, de a lenyomatuk alapján azonosítani lehetett őket. Ásópapucs, vaskés, rombusz alakú kétélű nyílhegy és hullámvonallal díszített cserepek voltak az egykori, ma 120–125 cm mélyen lévő járósínt.

Szabó János Győző a sánc korát az ásatási naplóban tett előzetes megállapítása szerint a 10. század második felére datálta. Az alsó rétegekben neolitikus (szakálháti típus), rézkori (bádeni-péceli) és kelta kori telep maradványai is előkerültek.¹⁹

A várról 1978-ban a székesfehérvári geodéziai főiskola egyik tanára és egy hallgatója szintvonalas felmérést készített. Ez nagy vonalakban ugyan tájékoztatást ad a vár területéről, de pontos kiterjedését nem jelölték be, egyes helyeken félrevezető lehet. Ezért 2000 júniusában új felmérést készíttettem, a kataszteri térképbe jelöltem be a vár körvonalát. Annak ellenére, hogy a vár teljes területét a falu házai és kertjei foglalják el, ezt meglehetősen pontossággal lehetett elvégezni, mert az egykori külső sáncárok belső szélé legtöbb helyen jól megállapítható. Az árkot többnyire már betöltötték, de nagy vonalakban ez is azonosítható. A várat átszelő fő forgalmi útvonal (Kossuth L. u.) és az erre merőleges mellékutca (Földvár u.) vonalában az árkot vízszintesre feltöltötték, de a vár ÉK-i sarkában egy mellékutca az egykori sánc vonalában ma is hirtelen lejt, pontosan jelezvén a vár szélét. Ezen a sík területen a jelenlegi domborzatot ezúttal figyelmen kívül hagytam, mert a sok házépítés és a kertek kialakítása miatt az eredeti állapot teljesen megváltozott, ezért csak síktérképet készíttettem. A vár DK-i és D-i oldala a Tisza egykori ártere feletti magas partra támaszkodik.

A vár alakja ovális, csak az ÉK-i oldalon mutat egyenes vonalat. Átmérője kb. 246×210 m. A telekhatárok legtöbb helyen az egykori sánc és árok vonalához igazodnak.²⁰

NOVÁKI GYULA

278. Prügy, Hegyeshát, homokbánya (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A miskolci Herman Ottó Múzeum megbízást kapott a Prügy-Hegyeshát védőnevű bánya leendő területének régészeti állapottelmérésére. Cél a területen előforduló régészeti lelőhelyek felszíni nyomainak meghatározása. A terület helyszíni szemlét 2000. február 25-én és 28-án

19 SZABÓ J. GY.: RégFüz Ser. I. 32 (1979) 132, 37 (1984) 93. – Az 1978. és 1983. évi ásatás naplója és az 1983. évi előzetes jelentés az egri Dobó István Múzeumban van. Szabó J. Győző hagyatéka 11. sz. doboz.

20 A felmérés publikálva: NOVÁKI GY. – BARÁZ Cs.: Őskori és középkori erődített telepek, várak Heves megye Mátrán kívüli területén. *Agria* 36 (2000) 14–15, 20–21. kép.

végeztük el a Prügtyől K-re 1 kilométerre található, a Prügty-Taktabáj közút É-i oldalán. A vizsgált terület a Prügtyi-főcsatorna, valamint az abba É-ről csatlakozó Peres-Kigyós-ér találkozásánál található, DNy-ÉK irányban húzódó, 1 km hosszú, keskeny homokhát, a Hegyeshát-dűlő. Területe a mocsaras, vizenyős területekkel tagolt környezetből markánsan, 4-6 méterrel kiemelkedik.

A homokhát gerincének közepén, a magassági pont körül mintegy 20 méteres sugarú körben több őskori kerámiatöredéket találtunk. A homokhát keleti felében nagy mennyiségű bronzkori kerámiatöredéket gyűjtöttünk a felszínen. A dombhát ezen a területen É felé nyeregyszerűen kissé kiszélesedik, a felszíni leletek többnyire ezen a kiszélesedésen kerültek elő.

A régészeti lelőhely az 1243-1250 közötti helyrajzi számokkal jelölt telkekre terjed ki, meghatározható területe mintegy 2,5-3 hektár. Nem találtunk olyan történeti adatot, ami alapján a dűlőben Árpád-kori vagy középkori településsel számolhatnánk.

PUSZTAI TAMÁS

279. Pula, temető

(MRT 2. k. 41/1. sz. lh.)

(Veszprém megye) I

Lakossági bejelentés nyomán 2000. június 6-án helyszíni szemlét tartottam a lelőhelyen.

A helyi hagyomány szerint a temető DNy-i részén állt egykor a középkori falu temploma. Valószínűleg ezzel függhet össze, hogy a török hódoltság után, 1746-ban újra betelepült község a temetőnek ezt a részét érintetlenül hagyta, s ide azóta sem temetkeztek.

Néhány napja a temető ezen részén gépi talajegyengetést végeztek, s egy nagyobb tuskó kifordításakor sok emberi csont került elő. Ezek már másodlagos helyzetűek voltak, s talán valamilyen csontházba vagy csontkamrába lehettek összegyűjtve.

A csontok nagy részét összeszedték, és újra eltemették. Egyéb leletanyag nem került elő. További földmunkát nem végeznek.

RAINER PÁL

280. Pusztazámor, Hulladéklerakó

(Pest megye) A

1999 tavaszán megkezdődött Pusztazámoron a Kommunális Hulladéklerakó és a hozzá tartozó bekötőút építése. A létesítmény területén nem volt ismert régészeti lelőhely, csak az M7-es autópálya mentén, a tervezett leágazás közelében (MRT 7. k. 31/15. lh.). Mivel azonban itt a közelben, a Zámori-patak partján sok ismert népvándorlás kori telephely van, nagy volt a valószínűsége, hogy a létesítmény területén előkerül az egykor itt élt népesség temetője. A fentiek miatt – szerződés alapján – a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának szakemberei régészeti szakfelügyeletet gyakoroltak a földmunkák időtartama alatt.

A szakfelügyelet során került elő az összekötő útnak a Hulladéklerakó III. üteme melletti szakaszán a temető. A régészeti feltárás azonnal megkezdődött. A sírmező két irányban terjedt tovább; részben a létesítmény határán kívül, a sóskúti közigazgatási területre eső akácerdőbe, részben a III. ütem területére tervezett belső szervízút területére. A szervízút építését megelőzően itt is megtörtént a régészeti feltárás 1999 áprilisa és augusztusa között 4900 m²-en 345 objektumot sikerült feltárni. Bebizonyosodott, hogy a temető tovább terjed a III. ütem területére.

2000-ben sikerült a temetőnek a III. ütem területére eső összes sírját feltárni, áprilistól augusztus végéig mintegy 16 480 m²-en 888 avar sírt tártunk fel, így az 1999-2000-ben feltárt összes terület 21 384 m² lett. A két év során összesen 1234 objektumot dokumentáltunk, ebből 11 újkorinak bizonyult, tehát 1223 az avar sír. A temetőt kb. 95%-ban feltártuk tekintem.

A feltárt sírok között 351 volt gyerek sírja (ebből kb. 100 teljesen üres volt), a többi felnőtté volt. A sírok közül mintegy 250-et megbolygattak, kiraboltak; a rablás általában a fejre és a mellkasra irányult, valószínűleg kincsszerzés céljából.

A sírok tájolása majdnem minden esetben ÉNy-DK, a koponyák ÉNy-on voltak, de ettől két esetben eltérést tapasztalhattunk. A vázak nagyrészt háton feküdtek kettő esetben hason, kilenc esetben oldalt, felhúzott térdekkel, úgynevezett zsugorított helyzetben. Voltak kettős (két felnőtt, felnőtt-gyerek, két gyerek) és hármás (két felnőtt-gyerek, három gyerek) temetkezések is. A sírgödöröket általában úgymond padkásra ásták, a két hosszanti oldal egy lépcsővel szűkül. A fejnél és a lábánál a sírgödört általában mélyebbre ásták, mint középen. Az esetek nagy részében koporsóba temetkeztek – több ízben megtaláltuk a famaradványokat, vagy az elszíneződött csikokat a sírgödörben. Gyakran a rabolt síroknál a rablógödör feltja is kirajzolódott a sírfolton.

Általános, nemtől független melléklet a vas vagy bronzcsat (öv), vaskés, karika és tűzcsiholó-készlet (vas + „kova”).

Férfiak esetében néha fegyverre utaló maradványok: vastőr (vagy nagy kés?), nyílhegyek, íjmerevítő csontlemezek, vas harci balta, csikózábla (?) is került elő. Egy (rabolt) sírból kerültek elő csikó csontjai.

Negyvennél több bronzveretekkel díszített öv került elő férfi sírokból, ezek veretei részben lemezből préseltek, részben öntöttek. A veretek díszei geometrikusak, növényi, állati, vagy emberábrázolásosak. Az övek végét lezáró nagy szíjvégből 25-nél több került elő – ezek közül az egyik ember portrékat és oroslánokat ábrázoltak, ami viselőjének különleges rangját jelképezte. Négy sírből került elő úgynevezett állatküzdelmi jeletet megjelenítő nagy szíjvég; itt két griff támad egy patás állatra.

A női sírok jellegzetes leletei a munkaeszközök: az agyag orsógombok vagy karikák, a csontból faragott tűtartók; az ékszerek: bronz fülbevalók, karperecek,

gyűrűk, boglárók és gyöngyök. Temetőnkben 82 sírból 143 tojás került elő. Gyermekes sírjából néha bronzcsörgő vagy csengő is előkerült.

Állatsont 420 sírból 500-nál több került elő. Több sírban van emlőszállat és madár csontja is. Edény 416 sírból mintegy 430 került napvilágra. Ezek nagy része kézzel formált, kis része kézi-, vagy gyorskorongon készült. Típusaik közt megtalálható a kis bögre, a különféle méretű fazék és a körte alakú-, füles korsó. Az edények közt nemcsak avarok által készítették, hanem római koriak is voltak. Szintén voltak sírjainkban római pénzek, egy törött kulcs, üvegedények töredékei és egy köves gyűrű is. Ezek a tárgyak egy közelben lévő római lelőhelyre utalnak, az avarok ott találhatták őket.

A temető kora – az eddig átnézett veret- és ékszer-típusok alapján – Kr. u. 7. század vége–8. század eleje.

A lelőhely tudományos jelentősége nagy: ritka eset, hogy egy nagy sírszámú avar temetőt majdnem teljesen sikerült feltárni. A térségben eddig csak véletlenül előkerült néhány avar sír volt ismert (Kajászó, Martonvásár, Sósút, Tárnok), ezek nem sok adatot szolgáltatnak a kutatás számára. Bár sírjaink egy része bolygatott, az előkerült leletanyag rendkívül érdekes. A temetőbe a patak mentén lévő települések polgári lakossága temetkezett, katonai rétegnek nincs nyoma.

MARÓTI ÉVA

281. Putnok, Dienesfalva középkori falu

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

Lakossági bejelentés nyomán 2000. május 24-én Dienesfalva 19. századi térképe és útbaigazítása alapján megtaláltam az egykori falut a Lenkey-tanyától D-re, az országút és a Sajó között, ahol évek óta szántanak ki cserepeket. A mostani vízműtől ÉK-re 200 m-re jól látható kiemelkedés jelzi a vetésben az egykori Dienesfalvát. A régészeti lelőhely, amennyiben a búzában látni lehetett, kb. 100 m hosszú, 50 m széles. A kerámialeletek mind korongoltak, így pl. nyersfehér szalagfültöredék, felületén barna festett hullámvonallal, nyersfehér oldaltöredék, barna festécsikkal, profilált peremtöredék, melyen ferde irányú barna festés van, nyersfehér profilált peremrész, alatta egy bordával, szürke, bebökődött vastag fültöredék és paticsok alkotják a felszíni régészeti leletanyagot, melyek a Herman Ottó Múzeumban 2000. 7. 1–32. leltári számon találhatóak. Valószínűnek tarthatjuk, hogy Dienesfalva, mint település az évszázadok során lakottsága idején nagyobb helyet foglalt el. A felsorolt terepbejárás anyag a 15. századra keltezhető, a kerámia-töredékek korban eddig jelzik a falut. Az anyag emlékeztet Muhi középkori falu leletanyagára.

A török hadak Dienesfalvát is elpusztították, de Putnokhoz hasonlóan újranepeült. Az oklevelek a 17. század végéig jobbágylakta helyként említették. 1709-ben és 1713-ban a pestisjárvány itt olyan mértékű volt, hogy gyakorlatilag kiirtotta a lakosságot. A falu megszűnt, ma-

radék lakossága Putnokra költözött a 18. század második évtizedében.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

282. Putnok, Pogonyi-puszta

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

A 2000. május 22-i terepbejárás során Bánréve és Putnok, Pogonyi puszták között a Sajó partjához legközelebb eső enyhe emelkedésen, a Mocsár-dűlő DNY-i részén késő bronzkori, kora vaskori cserepeket gyűjtöttem. A kerámiaanyag között vastag, szürke edények oldaltöredékei, gömbölyített aljú tűzikutya töredéke, simított felületű oldaldarabok, őrlőkő szélének része, oldaltöredék szalagfült indítással, kívül fekete és kannelúrás oldaltöredék, szemcsés anyagú szürke perem- és faltöredék, téglavörös színű, kívül-belül kormos cserepek, bütyökdiszes edényoldalok, és bordadiszes edényfaltöredékek találhatóak. A leletanyag a Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe került, Ltsz. 2000. 9. 1–41.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

283. Putnok, Pokaj-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza, Á

Pokaj egykori középkori falu neve dűlőnévként máig fennmaradt. Putnoktól DNY-ra, a Sajó partjához közel terült el a falu egy kis dombháton. 2000. május 24-én Pusztai Tamással és Kalászi Györggyel jártuk be a területet. Korongolt edénytöredékeket találtunk, általában nyersfehér színűek, profilált pereműek, s erős korongnyomok látszanak rajtuk. A leletanyag az Árpád-korba sorolható, a Herman Ottó Múzeumba került 2000. 5. 1–53. számon.

Ugyanitt, a nagyüzemi burgonyaművelés feltöltésének soraiban római kori barbár telepleletek, téglavörös színű paticsdarab, őrlőkőtöredék és agyagedények részei kerültek elő. Az egyik edény oldalfalát pecsétlővel díszítették, mely apró, négy részre osztott motívumot látat, rendezetlenül, de nagyjából sorokban. Füle, vagy szélesebb fogórésze lehetett.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

284. Püspökhatvan, Szabadság út 104.

(Pest megye) B, I

2000. december 4-én lakossági bejelentés érkezett, hogy a telken gépi ásás során alagútszerű építmény került elő. Aznap, valamint december 6-án a helyszínen a következőket tapasztaltam.

A MRT aszói és gödöllői járásra vonatkozó, sajtó alatt lévő kötete szerint Püspökhatvan, Sinkár feletti földek (20/9.) lelőhellyel azonosítható területen, vagyis a község ÉNy-i szélétől kb. 200 m-re északra, a Sinkárpatakkal párhuzamosan futó dűlőút Ny-i oldalán, az ártérből kiemelkedő domb tetején a Mészáros család halastónak való medencét ásott. A terület kevésbé termő,

eddig nádas volt rajta. A géppel kiásott négyzet alakú gödör méretei kb. 60×60 m, mélysége 80–100 cm az eredeti felszíntől.

A gödör ÉNy-i sarkában egy – a találók elbeszélése szerint – fejjel ÉÉNy-nak tájolt, szabályosan fekvő (?) emberi váz került elő, keresztbe fektetett (?) láb-szárral. A csontokat a földből kiszedték, én már csak a sírgödör vonalát és néhány, a földben hagyott csontot tudtam regisztrálni. A váz környékén több, késő bronzkori edény töredékét gyűjtötték össze, amelyeknek valószínűleg nincs közük a temetkezéshez. A kiásott medence Ny-i részében nagyszámú sötét elszíneződés, koromfolt, kő (helyi vagy a környékről származó homokkő, mészkő, andezit) látható, késő bronzkori kerámia, állatcsontok és helyenként embercsont töredékek gyűjthetők. Ez alapján úgy tűnik, hogy egy késő bronzkori teleppel és egy ismeretlen korú temetővel van dolgunk.

A halastó medencéjének kiásása során a gödör DNy-i sarkában egy föld alatti csatornát bolygatott meg a földásós gép. Kb. 120–150 cm széles, földbe ásott árok-ról van szó, amelynek a falait faragott homokkövekkel bélelték ki. A homokkőlapok a csatorna mindkét oldalán lefektetett, irányával párhuzamos, mintegy 20 cm széles fagerendákra támaszkodnak. A homokkő falon téglalából rakott, szépen megépített boltív látható. A téglák nagysága 31×15×5,5 cm, bélyeget nem láttam egyikén sem. A csatornából víz csordogál, s valószínűleg további víz bevezetését szolgálják az oldalfalakon látható, a homokkőbe vágott ovális nyílások. A föld alatti csatorna az előkerülés helyén K-Ny-i irányban halad, majd innen 8–10 m-re Ny-ra irányba megtörik, és ÉK felé fut tovább felfelé. A csatorna funkciójáról, koráról a faluban a legrégebb családok sem tudnak, de több legenda is fűződik az alagúthoz, amely a közeli csővári várba vezet.²¹ A csatornára már többször is rábukkantak (adatokkal igazolhatóan az 1930-as években), ami helytörténeti monográfiából és a szomszédos Acsára való dr. Patay Pál szóbeli közléséből is kiderül. A helybéliek szerint hóolvadáskor a csatorna felletti hó hamarabb elolvad, ezért a megfelelő időben végzett légi felderítés további információt szolgáltatna a csatorna irányáról és funkciójáról. A téglák alapján a középkornál későbbinek tűnik, az alapján pedig, hogy már az 1930-as években, sőt emberemlékezést óta sem tudtak, s tudnak valódi funkciójáról, a 19. század közepe előtt építhették ki.

Az emberi váz csontjait, a mellette talált és a területen összegyűjtött bronzkori cserepeket, valamint egy téglát a csatorna boltívéből az aszódi múzeumba szállítottam.

KULCSÁR VALÉRIA

285. Regéc, Vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A várom állagmegóvásához kapcsolódóan kezdtük meg a terület régészeti vizsgálatát. A feltárás a vár É-i, a 17. századi leltárakban Felsővárnak nevezett szakaszán zajlott. Az É-i sziklatömböt elfoglaló téglalap alaprajzú, kétosztatú toronyról kiderült, hogy azt a 16. században teljesen újjáépítették. A torony területéről – a 16–17. századi leletek mellett – csupán egyetlen darab 13–14. századi edénytöredék került elő, így az építmény pontos kora egyelőre kérdéses. Mindenesetre a környező falak relatív kronológiájában a toronynak a 16. századi átépítéssel nem érintett alsó falszakaszai a legkorábbiak.

A torony ÉK-i sarkához a 16. század 30-as éveiben egy háromszintes kerek védőművet építettek (ezzel kapcsolatban építették át a tornyot is) háromágú lőrésesekkel. A védőműnek csupán alsó szintje maradt meg, az is csak részben.

A toronytól D-re kisebb udvart tártunk fel – egyelőre csak részben. Az udvart K, Ny és D felől kétszintes épületek övezték, melyeknek csupán pinceszintjei maradtak meg. Ezeket részben már megtisztítottuk az omladéktól, s a teljesen kitakarított helyiségek utolsó járósíntjét kutatóárok-kal vágtuk át. Sem az omladékból, sem a kutatóárok-kal által vizsgált vékony kultúrrétegekből nem került elő 15. századinál régebbi leletanyag. Mindezek alapján egyelőre nem állítható, hogy az először 1307 körül említett regéci vár legkorábbi magja bizonyosan ezen a részen állt volna. Mindazonáltal a kérdés itt is további kutatást igényel.

Jórészt feltártuk a vár ÉNy-i felén álló, veszélyesen megroggyant négyzetes alaprajzú védőmű, „bástya” belső terét is. A szűk kazamatafolyosóval rendelkező, felső részén gyilokjáróval ellátott erődítés legkorábban a 16. század utolsó éveiben keletkezhetett.

A vizsgált területeken igen gazdag, jórészt 17. századi leletanyag (köztük sok kályhacsempe) került elő. Kiemelkedő jelentőségű, hogy több török falicsempe-, úgynevezett bokálytöredék is előkerült.

SIMON ZOLTÁN

286. Regöly határa

(Tolna megye) Kő

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 7-én és 9-én pedig terepbejárást.

Csikólegelő K-i vége: Légi fotón foltok láthatók az ártérből kiemelkedő területen. Leleteket nem találtunk a réten, ellenben találtunk két vissza nem temetett, légi fotón is látható kutatóárkot (talán Szabó Géza, szekszárdi régész ásatásának maradványai).

Erdei-tábla: A Keszőhidegkúti Kapos-hídtól Ny-DNy-ra, kb. 250–300 m-re, a Keszőhidegkút–Regöly úttól D-re, a Kapos felé meredeken leszakadó domb peremén és lapos tetején, kb. 80×150 méteres foltban középkori (14–15. sz.) edénytöredékeket, valamint 3–4 kiszántott kemence vörös foltját találtuk meg.

21 LAMI I.: Fejezetek Püspökhatvan múltjából. Püspökhatvan 1997, 97.

Koppány-híd: A Koppány árteréből 1–2 méterre kiemelkedő dombon a megismételt terepbejárás két patintott kőeszközt eredményezett. Más leleteket nem találtunk, bár légi fotón a dombon és tőle K-re foltok láthatók.

2000. június 22-én és július 1-jén újabb légi felderítést végeztem a település fölött.

Majsa: Középkori település (Majsa falu) nyomát tudtam lefényképezni.

BERTÓK GÁBOR

287. Répcelak, Galagonyás

(Vas megye) B, LT, Ró, Á

A leletmentés a Kapuvár–Répcelak gázvezeték építését megelőzően folyt, a gázvezeték nyomvonalának 16+850 és 17+100 szakasza között. A terepbejárásor a Répce-ártéri síkjából kiemelkedő hosszú dombhát K-DK-i lejtőjén sűrű cserépszóródást figyeltünk meg, mely őskori településre utal. Maga a telep legalább 500 m hosszú, az egykori Répce-meder jobb partján húzódik végig. A mai terepalakulatok több helyen is megbolygatták (temető, vasúti töltés, földút). A lelőhely központi, legsűrűbb része a mai temető kiemelkedő dombja. A kerámiadarabok mellett salakdarabokat és kőeszköz készítésére utaló nyomokat is találtunk. A lelőhely legdélibb területén római tegulák kerültek elő.

Az ásatás, pontosabban leletmentés 2000. május 17. és 23. között zajlott, 77 objektumot sikerült feltárni. Csak a vezeték és biztonsági sáv területén, azaz 7 m szélességben kutathattuk meg a területet. A kora bronzkori Makó kultúrának csak szórványos leletanyagát találtuk meg. A késő bronzkori telep igen nagy kiterjedésű; tároló vermek, szemétdöbrök, kutak, gazdasági épületek kerültek elő, valamint igen sok kerámia. A kelták jelenlétére néhány szórványos kerámiatöredék és egy üvegkarperec-darab, a rómaiak nyomaira néhány objektum utal. A folyóhoz legközelebb eső részen kora középkori falu nyomait találtuk; házakat, kemencéket, szemétdöbröket, műhelygödöröt, a telket határoló kerítések, árkok nyomait tártuk fel. A leletanyag a szombathelyi Savaria Múzeumba került.

FARKAS CSILLA

288. Répceszemere, Dénesfai útra-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Kö

2000. február 7-én helyszíni szemlét folytattunk az építendő Kapuvár–Répcelak gázvezeték nyomvonalában. A soproni Régészeti Adattárban nyilvántartott lelőhelyet megtaláltuk a Dénesfai-határra-dűlő mellett.

A MOL középnyomású gázvezeték-fektetési munkái során 2000. április 20. és május 19. között került sor a lelőhely feltárására. Az előzetes terepbejárások során kovapengéket és szórványosan őskori, valamint római és középkori cserepeket gyűjtöttünk. A 450 m hosszán, 7 m szélességben kihumuszolt felületen feltárt 40 ob-

jektumból mindössze 3 bizonyult késő bronzkorinak. A római korból 2 kút, egy földbe mélyített építmény, egy kis szabadtéri kemence sütőfelülete és munkagödre, valamint egy nagyobb, oszlopsorokból kirajzolódó, háromosztatú építmény került elő. A leletanyag a gazdaságot a 2–3. századra keltezi.

EGRY ILDIKÓ

289. Rigyác, Alsó mező

(Zala megye) R, LT, N

Az M7 autópálya nyomvonalán regisztrált 74. sz. lelőhelyen az október 3-án kezdett munka során összesen 2753 m² területet tártunk fel. Először a tengellyel párhuzamosan K-ről, a dombtetőről indulva egy 2 m széles kutatóárkot tártunk fel a domb aláig. A dombtetőn talált java rézkori (Balaton-Lasinja) településobjektum körzetében egy nagyobb területet letisztítottunk, amely teljesen negatívnak bizonyult.

A domboldalon csak egy ugyancsak őskori hulladékgödör legalját sikerült megfigyelnünk. Ebből adódott a következtetés, hogy a dombtető legfeljebb ritkán lakott lehetett, a domb meglehetősen meredek oldalán viszont az elmúlt évezredek során az erózió, majd a szántás megsemmisítette az egykori településjelenségek döntő többségét. Ezt igazolta, hogy további objektumokat a domb alján találtunk. A vastag, helyenként több, mint 1 m vastag eróziós rétegben másodlagos helyzetben helyenként sok lelet található. Előkerültek olyan elszíneződött jelenségek, amelyek árkoknak tűntek, csak utólag derült ki, hogy ezek geológiai jelenségek.

A beszámozott 19 objektum közül 10 bizonyult régészeti jelenségnek. A már említett két rézkori objektumon túl egy gödörből késő vaskori – LT A – kelta kerámiatöredékek kerültek elő, hét gödörből pedig késő népvándorlás kori leleteket sikerült megmentenünk. Ezek többsége természetesen kerámiatöredék, de találtunk egy nyitott végű ezüst függőkarikát, egy sarlótöredéket, és egy ép rugós ollót.

MÜLLER RÓBERT

290. Rösze, Madarász-tó

(Csongrád megye) Kk

2000. április 20-án felkerestek a határőrségtől azzal, hogy Rösze mellett emberi maradványokat találtak.

Elmondás szerint a téli nagy belvizek miatt márciusban a vízügy tereprendezést végzett, és ennek során többek között a Madarász-tói főcsatornát is tisztították. A munkálatokhoz homokot is felhasználtak, azt azonban nem működő homokbányákból hozták, hanem helyben termelték ki. Ennek során egy késő középkori temető néhány sírját bolygatták meg.

A bányászás során fellelt emberi csontvázak közül kettőt a határőrök maguk tártak fel, és szedtek ki a bányafalból. Egy harmadik csontváz kilátszó csontjait azon-

ban érintetlenül hagyták. 2000. április 27-én ennek feltárására került sor.

A helyszín a Röszkétől nyugatra található Madarásztótól DDK-re egy kisebb, kb. 2 méterre kiemelkedő dombhát húzódik, közel párhuzamosan a tó és a mellette húzódó csatorna medrével. A dombhát déli vége a magyar–jugoszláv határ menti dűlőútba fut bele. A bányászott terület a dombhátnak a dűlőút felőli végén található, az úttól kb. 15 méterre, a csatornán átvezető hídtól pedig 27 méterre. Ettől kb. 10 méterre egy egykori határles alapjai látszanak ma is a felszínen. A dombhát nyugati oldalát egy kisebb meder zárja le, amelyben azonban nincs víz.

A helyszínen találtuk annak a két csontváznak az elemeit, amelyeket a határőrök kiszedtek. A bányafalból kilógó csontvázra egy kb. 3×2 méteres rábontást nyitottunk és feltártuk a sírt. Valószínűsített kora: középkor, késő középkor.

SZALONTAI CSABA

291. Röszeke, 48/94. lelőhely

(Csongrád megye) Sza, I

Röszeke község határában, a tervezett M5 autópálya nyomvonalához csatlakozó új határátkelőhely területén, a 48/94. számú régészeti lelőhelyen 2000. október 2. és november 6. között megelőző feltárást folytattunk.

Az említett lelőhely Kovács S. Tibor 1990. évi és a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága Régészeti Osztályának az autópálya tervezett nyomvonalán folytatott 1992. évi terepbejárása során került feltérképezésre, a tervezett M5 autópálya nyomvonalától É-ra kb. 80 m-re. A nagy kiterjedésű lelőhely egy nagyobb dombháton helyezkedik el, követi a dombhát É–D-i irányú vonalát. A lelőhelynek csak kisebb része nyúlt bele a terminál által igénybe vett területbe.

A munka a fent említett időpontban 4000 m² területen folyt. Az ásás során egy korai szarmata (1–2. század) telep 19 objektumát sikerült feltárni, illetve további 17 bizonytalan korú objektumot. Ezt követően a feltárt területet, mely teljes egészében beépítésre került, átadtuk a kivitelezőknek.

A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerültek. A munka anyagi fedezetét a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága biztosította.

BENDE LÍVIA – LŐRINCZY GÁBOR

292. Sajóhídvég, I. homok- és kavicsbánya

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, H, Á, Kő

A miskolci Herman Ottó Múzeum megbízást kapott Sajóhídvég I. homok és kavics védőnevű bánya leendő területének régészeti állapotfelmérésére. A cél az volt, hogy összegezve a terület régészeti állapotáról ez idáig rendelkezésre álló ismereteket, tájékoztassa a beruházót, valamint a szakhatóságként a bányatelek fektetési eljárásba

bevonat intézményeket arról, érint-e a bányanyitás régészeti lelőhelyeket, és ha érint, azok mennyiben befolyásolják a bányanyitás körülményeit, menetét. A helyszíni szemléket májusban és júliusban végeztük. A vizsgált terület Ónod, Berzék és Sajóhídvég határain osztozik, nagyobbik fele a Sajó–Hernád között, a Hernád Ny-i partján, kisebbik fele Sajóhídvégnél, a Hernád K-i partján található. A tervezett bányatelek területén, annak fedettsége miatt régészeti lelőhelyet nem találtunk. Viszont a bányatelek Ny-i és D-i szomszédságában előkerült négy régészeti lelőhely, melyek a bányatelek esetleges későbbi terjeszkedését, a bányászathoz kapcsolódó külső objektumok esetleges létesítését, az anyagszállítást a bányatelek kívül Ny-i és D-i irányokban korlátozhatják.

Berzék, Rákos-halom: A környezetéből igen markánsan kiemelkedő halom tetejére és környezetébe diófat telepitettek. A halom É-i oldalát az egykori Hernádmeder határolja, tengelye DNy-ÉK irányú, rajta mintegy 100×60 m területen igen sok őskori, kvád, valamint kevesebb Árpád-kori kerámia jelzi az egykori települések föld alatti maradványait.

Berzék, Bodnár-tanya: A terület szántóföld. Az egykori folyómedrek által határolt kiemelkedésen több részből álló Árpád-kori (13. sz.) település található, nagyon sok felszíni lelet által jelezve.

Ónod, Puha-part: A Puha-part déli, környezetéből igen markánsan kiemelkedő csücskén, a Közlegelőtől É-ra néhány 9. századi, belső hullámvonaldíszes peremtöredéket találtunk.

Sajóhídvég, Falu-rét: A Falu-rét nevű határrésztől Ny-ra, közvetlenül egy É–D irányú, igen markáns, hosszan (250 m) elnyúló kiemelkedés található, amit erdő, elhagyott gyümölcsös, bozót fed. A kiemelkedés közepén vaddisznó-túrásokban nagy mennyiségű 15–16. századi kerámia került elő. Ez a lelőhely azonos lehet a középkori Telek-Hídvég falu helyével.

PUSZTAI TAMÁS

293. Sajókeresztúr, Nagyréti-szántó

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

2000. március 14–23. között szisztematikus régészeti terepbejárást végeztünk a Sajó és a Kis-Sajó közti területen Sajókeresztúr határában, a Nagyréti-szántó nevű dűlőben.

1999 őszén a Kis-Sajótól Ny-ra lévő területet igen erősen megszántották, minek eredményeképp a 88-1211 jelű magassági pont közelében a már korábbi években is megfigyelhető felszíni településnyomok igen markánsan rajzolódtak ki. A szántás az itt található település házainak a kemencéit is felszaggatta, melyek ezáltal pontosan meghatározhatóak voltak. Az itt található egykori település közvetlenül a Kis-Sajó Ny-i partján terül el, tengelye DNy-ÉK irányú, a Kis-Sajóra merőlegesen fut. A szántott területen egy 300 m hosszú, egyutcás település egy-egy házsorának nyomai rajzolódtak ki. A D-i házsor vonalának folytatásában, a habarcs- és kötőrmelékkel jelölt

templom helye is meghatározható volt. A templom dombja 121 m magasságban található a tengerszint felett, az egykori házsorok 119–120 m magasságon helyezkednek el. A terület a Sajó és a Kis-Sajó árteréből csak igen kis mértékben emelkedik ki. A feltételezett templomhegy körül emberi csontok nem kerültek elő.

A felszíni leletek alapján a települést a 13. század végétől a 16. század elejéig lakták. A település telekkiosztását a felszíni gyűjtés eredményeinek a domborzati felmérés és a légi fényképek adataival való összevetése után tudjuk meghatározni. A történeti adatok alapján a vizsgált település a középkori Kisfalud települése lehetett.

PUSZTAI TAMÁS

294. Sajósenye, Telek-határ rész

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

A 2000. március 14–23-ig tartó szisztematikus régészeti terepbejárás munkálatai során azonosítottunk egy, a Kis-Sajó K-i partján, a vizsgált faluhelytől 900 m távolságban, attól É-ra található elpusztult középkori település felszíni maradványait. A vizsgált területtől É-ra, a Kis-Sajó K-i partján, a Telek nevű dűlőben, légi fényképek előzetes átvizsgálása során azonosítottunk egy derékszögben megtörő alaprajzú települést, melynek területén szintén a 13. század végétől a 16. század elejéig terjedő időszakra keltezhető régészeti anyag került elő. Ez a település lehetett a középkori Senye falu.

PUSZTAI TAMÁS

295. Salgótarján, Ipari Park II.

A részletes jelentést lásd a 31–38. oldalon.

(Nógrád megye) R, Szk, N, Kö, Ú

VADAY ANDREA

296. Salgótarján, Pécskő-szikla

(Nógrád megye) I

A péceli és bronzkori lelőhelyként ismert sziklánál egy terepnapot töltöttem, fotódokumentációt készítettem. A sziklát az 1920-as években folyt bazaltbányászat és egyéb tevékenység átalakította, de a jelenlegi csúcson megfigyelhetők mészhabarcos falazat-részletek, sziklába vésett falhelyek(?) és lépcsők(?). A szikla északi oldalán található kisméretű üregeknél is további vizsgálatot igényel, hogy természetes zárványkimállások vagy kaptárkó-jellegű fülkék. További kutatást igényel a maradványok felmérése és meghatározása.

MAJCHER TAMÁS

297. Salgótarján, Salgóvár

(Nógrád megye) Kö

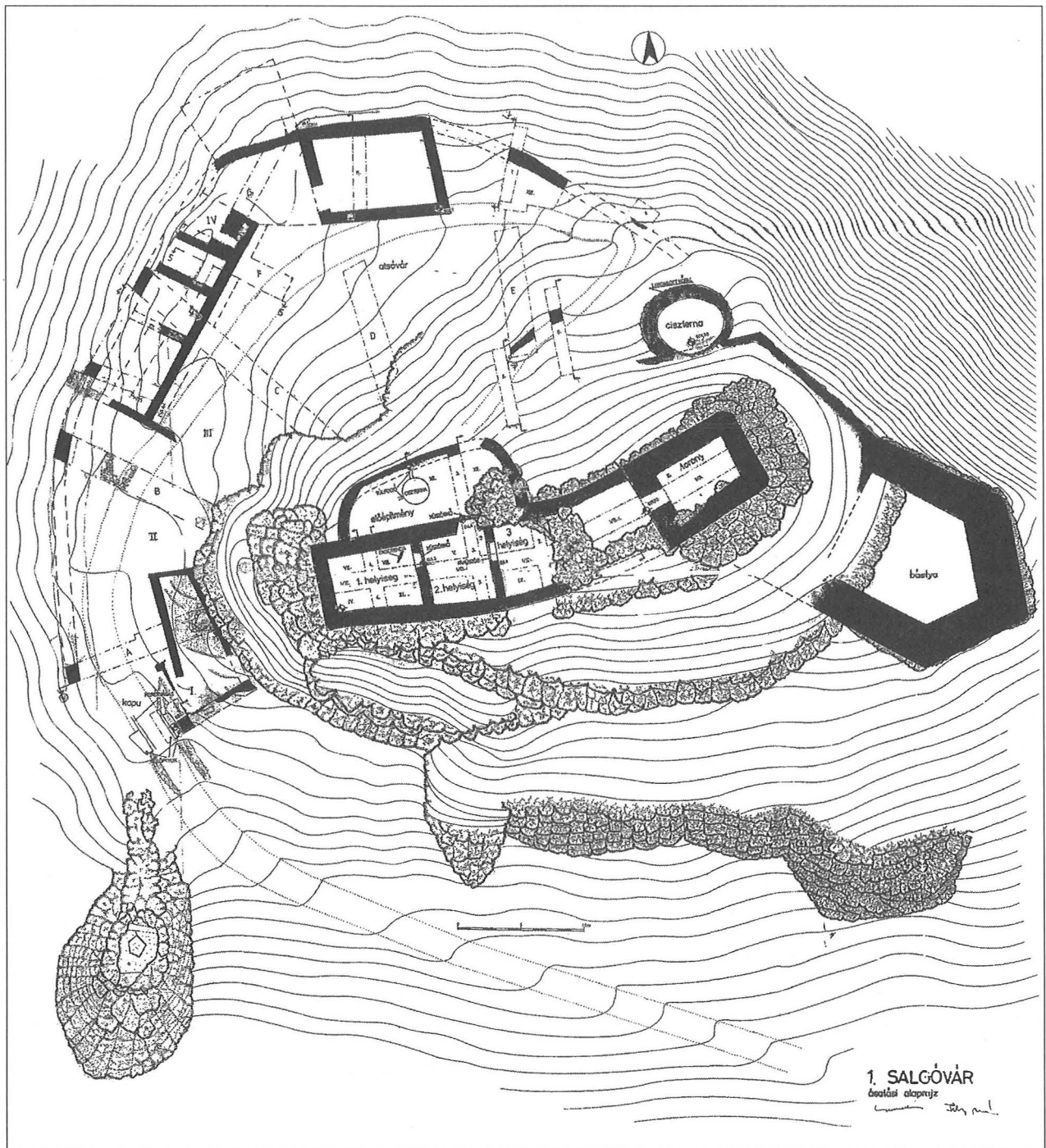
Miután a salgói felsővár 1981–84 között általam elvégzett teljes feltárását követően hosszú évekig szünetelt a műemléki helyreállítás, a Kincstári Vagyoni Igazgató-

ság 1998–99-ben elvégeztette a falak konzerválását a lakótoronycsonk tetővel való lefedését, valamint visszaállította az 1300 körüli várkaput és a korai (14–15. századi?) ciszternát. Ezután merült fel igényként az alsóvár maradványainak feltárása és azt követő helyreállítása. Az utóbbi részen az 1980-as években csak néhány kutatóárok nyitására volt módunk, majd sajnos, a felsővárat helyreállító vállalkozó – felvonulás címén – elég jelentős felületen egy közel méter vastag törmelékréteget elplanirozott. Ekkor jellegzetes késő reneszánsz kőfaragványok kerültek napvilágra, annak a bizonyítékként, hogy a vár ezen részén nem csupán gazdasági épületek álltak egykor.

A 2000. évben végzett ásatás a nagyjából kifli alakú, a felsővárat ívesen körülölelő alsóvár rendszeres feltárását tűzte ki célul. Ennek érdekében sugarasan kijelölt kutatóárokkal vágtuk át területét, kiindulva az ásatás nélkül is jól meghatározható külső várkaputól, majd a megfigyelések eredményeit kiértékelve egyrészt megkezdtük az egykori épületek teljes feltárását, másrészt a részben a felsővárból származó vastag omlásréteg letermelését és a várból való leszállítását. A rendelkezésre álló idő szűkössége és a technikai nehézségek végül csak azt tették lehetővé, hogy meghatározzuk az alsóvár íves külső falának nyomvonalát és az ahhoz csatlakozó épületek közel kétharmadának alaprajzát. Teljesen feltárni azonban csak egyetlen épület, a kapu K-i oldalán, a felsővár sziklájához támaszkodó, szabálytalan téglalap alaprajzú úgynevezett kapus- vagy őrségépület falmaradványait tudtuk.

Ennek pontos korát nem lehetett meghatározni – benne egy, a török hódoltság korára helyezhető téglagyag szerkezetű kemence került elő –, viszont a Ny-i várfal belső oldalához csatlakozó, közel szabályos téglalap alakú, legalább négy térre oszló épületszárnyról teljes feltárás nélkül is valószínűsíthettük, hogy csak a 16. század közepén épült fel – talán a Derencsényi-családhoz köthető a DK-i, nagy ötszögű ágyúbástyával együtt – és eredetileg bizonyára emeletes volt. Falai ugyanakkor szinte sehol sem maradtak meg 50 cm-nél magasabban, az udvar felé nem nyíltak hosszfalában ajtók, de tereinek egykori lakófunkcióját számos reneszánsz nyíláskeret jelzi.

Kutatóárkaink rétegeinek elemzése ugyanakkor megerősítette azt a, még az 1980-as években tett, megfigyelésünket, hogy ez az épület, sőt maga a néhol teljesen lepusztult külső várfal nem az alsóvár legkorábbi építménye. A feltárt falazatok ugyanis korábbi rétegeket, járósínteket metszenek, azt azonban még nem tudtuk megállapítani, hogy eredetileg – azaz talán már a 14., de legkésőbb a 15. században – faszerkezetű védővonnallal kell-e itt számolnunk, vagy esetleg kidőlt, lecsúszott egy korábbi várfal. Az említett téglalap alaprajzú épülethez K-ről csatlakozó további építmények kiterjedése és alaprajzi elrendezése, továbbá a felsővár feljárat rendszerére csak a feltárás folytatásával tisztázható, erre 2001-ben reális esélyünk van. Ugyanakkor nagyon

valószínű, hogy az említett, törmelékkel részben betemetett ágyúbástya feltárása csak a konzerválási, helyreállítási munkák során végezhető el a terepviszonyokból adódó nehézségek miatt.

Az ásatás során főként 15–16. századi kerámia és jelentős fém leletanyag került elő. Ezek tisztítása és restaurálása megtörtént, teljes feldolgozásuk azonban csak az alsóvár feltárásának lezárulta után kezdődhet meg. A kutatás és a helyreállítás folytatásával lehetőségünk nyílt arra, hogy egy 13. századi eredetű és a 16. század végén elpusztult hegyi vár teljes alaprajzát és építészeti szerkezetét megismerhessük.

FELD ISTVÁN

298. Sarkad, 71. számú lelőhely

(Békés megye) Á, Kk

Lakossági bejelentés nyomán augusztus 8-án Gábor Gabriella kíséretében felkerestem Bessenyei István helyi lakost, aki szántóföldjén korpuszt talált. Az említett tárgyat – több más edény- és fémtöredékkel együtt – átadta a múzeum topográfiai gyűjteménye számára. Kiderült, hogy az nem körmeneti keresztről származó korpusz, hanem más funkciója lehetett. Bronzból készült, öntött emberalak feje, két oldalt kinyújtott karokkal, derékban eredetileg is elvágott. Kezein vízszintes függesztfülek nyomai látszanak. Szakállas fejébe utólag függőleges mélyedést alakítottak ki. Leginkább fölfüggesztett gyertyatartóra (?) emlékeztet. Nemes patina borítja mindenütt. Magassága: 4,2 cm, szélessége: 8,6 cm.

A lelőhely a Sarkad 71. sz. lelőhely DK-i szélén emelkedő kisebb kerek kiemelkedés teteje, ahol jelenleg lábon álló kukorica található. Bessenyei István elmondta, hogy a tárgyat 2000. augusztus 4-én találta fémkereső segítségével, a felszín alatt két centiméteres mélységben.

A kiemelkedés területét bejártuk, kevés Árpád-kori s több késő középkori edénytöredéket, kevés tégladarabkát gyűjtöttünk.

SZATMÁRI IMRE

299. Sárbogárd határa

(Fejér megye) Kö

A tervezett M8-as autópálya nyomvonalán terepbejárást végeztünk 2000. október 1. és december 31. között. Az M8-8 jellel regisztrált lelőhelyről középkori kerámiát gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

SZALAI TAMÁS

300. Sárkeszi, Zsengevölgyi-dűlő

(Fejér megye) U, Kk

Sárkeszi belterülete két nagyobb egységre osztható. A település K-i felét „Nagykeszinek”, míg a nyugati „Kiskezinek” nevezik. A két terület egy-egy dombon fekszik. A két domb között valamikor patak folyt. A Kiskezieszhez

közelebb eső dombvonulatot ma Zsengevölgyi-dűlőnek nevezik. Ez a terület a hajdani vízjárta völgy Ny-i oldalán, és a középkorban még létező Sós-tó D-i partján helyezkedett el. A dombot K-Ny-i irányban metszi a műút. Az út É-i oldalán, attól mintegy 25 m-re északabbra lett kijelölve az ásatási szelvény, a művelés alól kivont szántóföldön.

A 35×180 m-es szelvényben három darab neolitikus, dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozó cölöpszerkezetes ház került elő, melyeket a löszös altalaj szintjén sikerült megfogni. A házak 8×12 m-es alapterületét a piskóta alakú cölöplyuk beásások határozzák meg.

A feltárt terület hosszanti irányban, egymással párhuzamos két árok osztja meg, melyeket ívelt vonaluk alapján körárokknak tarthatunk. A 4. sz. objektum néven regisztrált árkot a neolitikum időszakában ásták, majd a középkor folyamán megújították. Az 5. objektum és a 6. számú ház a 12–14. objektumokként jelzett gödrök, a 10. és 11. objektum és a 9. objektumként jelzett árok és a 7. objektum/házon belül feltárt 8., 33–35. objektumok egy körűak, tehát neolitikusnak tekinthetők (DVK).

A 7. objektum K-i végének cölöplyukai formájuk és betöltésük alapján eltérnek az előzőekben tárgyalt házakétól, tehát inkább sorolhatók a középkor időszakába, melyet megerősít, hogy a cölöplyukak a neolitikus árok szélére is ráhúzódnak.

Az 5. objektum mellett párhuzamosan, két sorban húzódó gödrök recens jelenségekként értelmezhetők.

A telep tehát neolitikus, a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához kapcsolható, de a sztratigráfiai megfigyelések és a kerámia alapján a telepen kis számban, de szerepel késő középkori anyag is. A korábbi terepbejárások figyelembevételével a telep a korábbi patak völgy bal partján húzódik 400×50 m-es sávban, É-i részén főként középkori kerámia került elő, D-i részén, a domb központi részén pedig a neolitikus anyag sűrűsödése figyelhető meg.

Munkatárs: Szalai Tamás.

PRANDER PÉTER

301. Sárosd, Nokia-torony

(Fejér megye) Ø

Sárosd határában, a 034 hrsz. ingatlanon a Pannon GSM Rt. Nokia típusú távközlési adótoronyt szándékozott építeni. Mivel a közelben 1959-ben avar sírokra bukkantak (Fitz Jenő leletmentése), ezért megelőző régészeti feltárást végeztünk 2000. szeptember 5–11. között. Régészeti objektumra nem bukkantunk. Az ásatás költségeit a Pannon GSM Rt. viselte.

FÜLÖP GYULA

302. Sárosd határa

(Fejér megye) Kö

A tervezett M8-as autópálya nyomvonalán terepbejárást végeztünk 2000. október 1. és december 31. között. Az M8-4 jellel regisztrált, 100×100 m kiterjedésű lelő-

helyről középkori kerámiát gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

SZALAI TAMÁS

303. Sárszentmihály, Középkori falu

(Fejér megye) Kö

Az épülő szennyvízvezeték árka olyan utcákban haladt (Kosuth, Géza, Május 1., Deák, Fő, Árpád, Dózsa, Rákóczi utcák), amelyek a középkori Sárszentmihály falu területéhez tartoztak. Itt az aszfaltbontás után kézi erővel letermeltük az utca aljzatát, majd (általában 50–70 cm mélységben) megtaláltuk a modern utca kialakításával már meg nem bolygott szintet. Ezt megnyesve, majd ásonyomoként lefele haladva kutattunk régészeti objektumok után, amíg értelmét láttuk. Ezután a területet átadtuk az építőknek.

A Géza és Május 1. utcákban találtunk szórványosan középkori kerámiát, a 13. századtól a török utáni időig terjedő időszakból. A Géza utcából egy kút (15–16. század?), valamint telekhatárként értelmezhető négyzetes árokrendszer, a Május 1. utcából két földbe vájt létesítmény (13–14. század?) került elő.

A többi utcában a régészeti vizsgálat eredménytelenül zárult.

SZALAI TAMÁS

304. Sárvár, Végh-malom

(Vas megye) V, Ró

A Sárvári Önkormányzat által biztosított 200 000 Ft támogatásból július 13–augusztus 2. közötti időszakban folytattam az 1. századi vicus illetve a Flavius-Hadrianus kori útállomás építményeinek feltárását. Az ásatási terület ÉNy-i részén újabb 1. századi gerendavázis ház részletét tárhatuk fel; ennek alapárkát Ny felé 5,5 m, É felé 5 m hosszan követhettük. A házat egy később ásott kúttal vágták át; a kút betöltésében gazdag kerámiaanyagot, üvegedényeket és állatsontokat valamint nagyobb doriumokat találtunk.

A D-i részen egy kora vaskori gödröt, egy részben ebbe beleásott római gödröt tártunk fel a Savaria–Arrabona közötti római út kavicsozása alatt. Az útnak ez a szakasza Kr. u. 180 után épült ki. A kavicsos útalapozás szélén Philippus Arabs 247-ben, Róma millenniuma alkalmából vert érmét találtuk.

Az ásatási terület D-i részén cölöplyukak újabb 1. századi házat jeleztek. A leletanyag – érme, sigillaták, üvegek – az 1. század második felére illetve a 2. század első felére kelteznek az objektumokat. A leleteket a szombathelyi Savaria Múzeumba szállítottuk. Az ásatáson részt vett Fülöp Endre Norbert.

GABLER DÉNES

305. Seregélyes határa

(Fejér megye) Kö

A tervezett M8-as autópálya nyomvonalán terepbejárást végeztünk 2000. október 1. és december 31. között.

Az M8-3 jellel regisztrált, 100×100 m kiterjedésű lelőhelyről középkori kerámiát és emberi koponyacsontot gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

SZALAI TAMÁS

306. Serényfalva, Földvár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A földvárra Szomorad Ferenc, az Aggteleki Nemzeti Park munkatársa hívta fel figyelmünket. A bejárás során nem túl nagy kiterjedésű, de a hegynyereg felől háromszoros sánccal és árokkal védett, új, a szakirodalomban eddig nem szereplő erődítményt ismertünk meg. A sáncon belüli területen lévő vaddisznó-túrásokból a Kyjatice-kultúrára jellemző edénytöredékeket és paticsot gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

307. Somló, Vár

(Veszprém megye) Kö

A vár falait 1996-ban az Országos Műemlékvédelmi Hivatal részéről Bereczkiné Hammer Edit, Király László és Udvardy László felmérte. 1999-ben megbízást kaptam az OMvH-tól a falakon kívüli terület felmérésére. Abban az évben a vár előtti, DNy-ra lévő széles hegygerincet mértem fel.

A falak alatti törmelékes lejtőket 2000. február–március hónapokban, mértem fel. A szintvonalak a felülről lehullott vastag faltörmeléket jelzik, az eredeti felszín és esetleges további falakat csak nagyméretű ásatással lehetne meghatározni. A tengerszint feletti magasságok meghatározásához az 1996-ban bemért pontokból indultam ki.

A falakon kívül várárok csak a kapu mellett van, de ennek nagy részét valószínűleg az újkorban már feltöltötték. A többi, meredek hegyoldalon nincs nyoma ároknak. Az ÉNy-i oldalon a külső fal mellett a törmelék alatt terasz húzódik. Ezen az oldalon az újkori szőlőművelés egykor majdnem a falakig felnyomult, nyomai (kórsor, terasz) több helyen láthatók a sűrű erdőben, ezeket azonban nem mértem fel.

A falakon belüli területen az 1996-os felmérésből csak a jellemző magassági adatokat rajzoltam be, ezek adnak tájékoztatást az egyes várrészletek közötti szintkülönbségekről.

NOVÁKI GYULA

308. Somogysámson, Marótpusztá, agyagbánya

(Somogy megye) Kk

A Somogysámson közigazgatási területéhez tartozó Marótpusztán 2000. májusban téglagyártáshoz való agyag bányászása közben csontvázak kerültek elő. A helyszínelés során talált nyomok alapján egy késő középkori település, illetve templom körüli temető nyomainak felszínre bukkanását lehetett valószínűsíteni.

A bánya a Marótpusztához tartozó Vári-dűlőben fekszik, amely a SMMI Régészeti Adattárának nyilvántartásában lelőhelyként szerepel, s a hagyomány szerint itt állt „Marót vára”.

A bányászásra kijelölt területen 2000. szeptember 12. és november 19. között a tulajdonos Wienerberger Téglaiipari Rt. anyagi támogatásával végeztünk megelőző feltárást.

Az ásás során 2900 m²-t tártunk fel. Sikerült megtalálnunk egy 15–16. századi földvár sáncárait, valamint egy téglából épült, nyugaton négyzet alakú (5×5 m) toronnyal ellátott templom alapjait és az azt körülvevő temetőt. A sáncon kívül, a földvartól D-re, a várral egyidős gödrök és kemencék, valamint Árpád-kori gödrök kerültek elő.

A rendelkezésre álló idő és anyagi fedezet ebben az ütemben részleges feltárást tett lehetővé. A többretegű templom körüli temetőnek a bányagödör szélében elhelyezkedő keskeny, nyugati sávját tudtuk teljesen feltárni, a templomhoz közelebbi temető rész teljes feltárását nem tudtuk elvégezni. Összesen 186 objektumot tártunk fel. Legjelentősebb leletanyag egy 1514-es dénár, egy ólomból öntött kereszt töredéke, ezüst spirálos, gyöngyös díszítésű párták, könyvsarok veret. Néhány sírban egyoldalas, 1514–1525 között vert ezüstérme volt.

A templom alapjait a korábbi időkben teljesen kiszedték, a nyomokból ítélve az egész erődítményt még a 16. században elpusztíthatták. A vár négy sarokbástya lehetett, a jelenkori bányászat elpusztította az északnyugati bástyát, valamint a nyugati védműrendszert. Az erődítésnek és a templomnak egyelőre még nem tisztázott több periódusát lehet megállapítani. A DNy-i bástyát és a nyugati sánctól biztosan ráépítették a temető korábbi, nyugati sírjaira. A sánctól belülről cölöpsor erősítette, az É-D-i belső átmérő kb. 30 méter volt.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

309. Somogytúr, Zrínyi utca 15.

(Somogy megye) Kő

Gázvezeték árkának ásásakor 2000. október 13-án 14–15. századi, a kör alakú fejen bevéselt oroszlán stílizált ábrázolásával középkori gyűrűt találtak embercsontok mellett.

Tóth József somogytúri múzeumi gondnok elmondása szerint az 1970-es években földmunkák során már előkerültek koponyák és különböző temetkezésekre utaló maradványok. Ezek bejelentése akkor sajnos nem történt meg. A most bejelentett helyszín a római katolikus templomtól D-re 200 m-re van. Az elmondottak alapján egy középkori temető – esetleg templom – lehetett a megbolygatott területen. A lelőhelyről fotók készültek.

MAGYAR KÁLMÁN

310. Szabadbattyán határa

(Fejér megye) Ő, Ró

Tovább folytatódott a Sárvíz-Malomcsatorna bal partján fekvő késő római épület feltárása. Ebben az évben

az épület É-i traktusának Ny-i oldalán és a Ny-i oldal múlt évben már feltárt D-i oldalán folytattuk a kutatásokat.

Az É-i traktus Ny-i felén, az apszissal záródó nagy terem mellett nyitott folyosó, egy különálló nagy épület, egy udvar, illetve egy nagyméretű, eddig csak részben feltárt, valószínűleg az épülethez tartozó újabb helyiség került elő. A jó minőségű terrazzo padlójú helyiségben vastag törmelékréteg volt erős égésnyomokkal, nagy mennyiségű égett maggal. A különálló épületben a padló szint már nem maradt meg. Az épület É-i oldalán egy kora császárkori objektum (lakóház) nyomai – nagy mennyiségű kerámia töredékekkel – került elő. Az udvar 4. századi járósíntjén a beomlott kövek közt egy csontváz feküdt. A Ny-i traktus homlokzatát alkotó pillérsor É-i végén egy nagyméretű újkori bolygatás kora császárkori gödröt érintett.

A Ny-i traktus feltárt D-i szakaszán kiemelésre kerültek 10×5 m-es szakaszon a múlt évben visszatemetett, több rétegben lezuhant falfestmények. A geometrikus és növényi motívummal díszített falfestmény a Ny-i perystilium falán lehetett. A falfestmények kiemelésével párhuzamosan és utána e részen tisztázásokra is sor került. Az ezen az oldalon lévő bejárat kiszedett falainak előkerülésével bizonyítható, hogy az épület közepén lévő udvarba valóban kívülről egy oldalsó bejárat vezetett. A bejárat vonalában kiemelt trachitlapok nyomait sikerült rögzíteni. Tisztáztuk ezen épületrész termeinek, helyiségeinek méretét. Előkerült a Ny-i traktusban levő, már ismert kör alakú épület egy újabb szakasza, egy, az épülettel nem egykorú, visszabontott, széles, kiszedett fal. Az ez évi, augusztus közepén kezdődő feltárás közel 900 m²-nyi újonnan feltárt és kb. 1000 m², 1999-ben már elkezdett, de be nem fejezett területet érintett. Az épület É-i traktusában újabb őskori objektumok (gödör, ház) került elő.

A feltáráson részt vett: Somogyi Zsolt, Boruzs Katalin, Kovács Lóránd egyetemi hallgató, a falfestményeket ifjú Bóna István és Márkus Péter művész-restaurátorok emelték ki.

NÁDORFI GABRIELLA

311. Szabadhídvég, Pusztavár, földvár

(Fejér megye) Ő

2000. november végén és december elején többnyire ködös, hideg időjárás mellett, összesen 5 napi munkával végeztem helyszíni felmérést. A felvett pontok alapján, a Sándorfi György által kidolgozott számítógépes program segítségével szerkesztettem meg a szintvonalakat, a sánc kiterjedését és egyéb tereptárgyakat.

Pusztavár Szabadhídvég községtől K-re a református templomtól mérve 1,5 km-re emelkedik, természetes dombon.

A földvár D-i és DNy-i oldalán húzódik a sánc, magassága a belső oldalon 2–3, a külső oldalán 3–6 m között változik. A terület többi oldalát egyszerű perem ha-

tárolja a rendkívüli meredek domboldal felett. Ezeken a részeken valószínűleg eredetileg sem volt mesterségesen emelt sánc, a feltehető védelmi vonalat (palánk, cölöpsor) csak ásatással lehet keresni.

Sáncárok sehol sem látszik. A földvár ÉNy-i vége alatti, kb. 80 m hosszú árok esetleg a mesterséges sáncárok megmaradt végét jelenti.

A sánc K-i vége felé egy magassági kő van, tengerszint feletti magassága 130,1 m. Más mérési pontot sehol sem találtunk. Ettől Ny-ra 70 m széles, újkori átvágás szakítja meg a sáncot. A sánc ÉNy-i vége után 15 m-re is van egy meredek feljáró a belső területre, de ez nem szakítja meg az itt kezdő peremet.

A belső terület legmagasabb része középtájon van. Az innen É felé lehúzó, összekeskenyedő emelkedést illetve a meredek oldalvölgyet bokros erdő fedi. A völgy két oldala felett rövid szakaszon alacsony, sáncra emlékeztető töltés húzódik, őskori, vagy újkori eredetét ásatással lehetne eldönteni. A földvár egész belső területe, egészen a sáncig, illetve a peremekig teljes egészében szántóföld. Csak az ÉNy-i végében van kisebb füves rész. A sáncot és a külső domboldalakat mindenhol fű borítja, kivéve az említett kis erdős részt. ÉK-i oldalában és a peremben mély szakadék vágódik be.

A belső területet jelenleg őszi vetésű, már magasra nőtt repce borítja. A belső területen nem végeztünk felmérést, csak helyenként. Munkatárs: Terei György.

NOVÁKI GYULA

312. Szada, Margita-dűlő

(Pest megye) Ű

Az MTK-Hungária Sport Kft. labdarúgó utánpótlás-nevelő centrumot kíván létesíteni Szada külterületén. A beépítendő terület ÉNy-i szélén helyezkedik el – Veresegyház területére áthúzódva, és a Topográfiaiban ott tárgyalva – a 37/42. számú lelőhely. A lelőhely a topográfiai adatok alapján kevésbé tűnt intenzívnek, ezért kutatóárokakkal tisztáztuk az építkezéssel érintett területet. 2000. április 27–28-án az érintett részen, egy ÉNy-DK irányú magaslat DK-i oldalán három, egymással párhuzamos, 2,50 m széles kutatóárokot húztunk a feltételezett lelőhely teljes szélességében. A vörös agyagos altalaj átlagosan 20–30 cm mélyen jelentkezett, ami a terület erős kopottságára utal. A kutatóárokban régészeti jelenségre utaló nyomot – egy a humuszolásból előkerült pattintott kőszköz kivételével – nem találtunk, csupán újkori beásásokat és két, egymás közelében futó, gyakorlatilag párhuzamos, V metszetű árkot. Az egyikben az átvágáskor újkori mázas, mintás cserép került elő, a másik kora leletek hiányában megállapíthatatlan.

A lelőhelytől DK-re, kb. 200 m-re lévő magaslaton, amelyet ugyancsak érint az építkezés, ugyancsak húztunk egy kutatóárokot. Itt az altalaj hasonló mélységben jelentkezett, de semmiféle beásásnak, régészeti jelenségnek nyomát nem találtuk.

A kutatás alapján minden jel arra utal, hogy a lelőhely valószínűleg az erózió áldozatává vált. További kutatás perspektívátlan, megelőző feltárása nem szükséges.

KŐVÁRI KLÁRA – KULCSÁR VALÉRIA

313. Szakadát, Szakajtó-hegy

(Tolna megye) I

Légi felderítésnél a falu felett emelkedő, ÉNy-DK-i irányú dombon mintha mesterséges földművek látszottak volna.

2000 tavaszán terepbejárást végeztem, a domb egész területe bozótos erdő. Három oldalról meredek. É-i végén, mielőtt elkezdené lejtetni, mintha sánc mutatkozna, mely Dél felé folytatódik. Ez Ny-i oldalon teraszban folytatódik, K-i oldalon kevésbé figyelhető meg. Dél felől viszont nincs lezáródás, sőt a domb errefelé kissé emelkedik. Valószínű, hogy a sáncnak látszó töltés egykori birtokhatár, a teraszok pedig talán a felvezető út maradványai. Leletet nem találtam.

MIKLÓS ZSUSZA

314. Szakály, Bogár-völgy

(Tolna megye) Kő

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999–2000. évi felhasználásra 307 000 Ft támogatást nyújtott a Tolna megyei földvárkutatáshoz. Cél a mezőgazdasági munkák miatt már teljesen elpusztult, felszíni nyomokat már nem mutató őskori és középkori várak felderítése volt. A légi felderítést, légi fotózást 1999 decemberében hóban, valamint 2000 tavaszán, különböző megfigyelési és időjárási körülmények között végeztem.

Ennek eredményeként a Bogár-völgyben feltételezni lehet, hogy talán arra a helyre vonatkozik a múlt századi feljegyzés, amely szerint ott erősítés lehetett.

MIKLÓS ZSUSZA

315. Szakály, Füstösmalmi-árok

(Tolna megye) Ő

2000. április 7-i légi fotón az árokra lejtő dombon, a szántásban négyszögletes, sötét csík látszik. Terepbejárással is megnéztem ezt a területet. A talaj igen száraz, többnyire boronált. A sötét csík területén 2 darab őskori (egyik talán rézkori oldal füllel) cserepet találtunk. Valószínű, hogy a sötét csík természetes eredetű, és közöttük a talajerózió miatt világosabb a talaj.

MIKLÓS ZSUSZA

316. Szakály, Tárkánymajor

(Tolna megye) Kő

2000 tavaszán, légi fotózást követő terepbejárással Szakály falutól D-re, a Kapos első teraszán, a 140,6 m-es magassági pontnál a középkori falu nyomait találtam. A ponttól D-re, kb. 50 m-re egy kis dombon szétszán-

tott középkori templom maradványai láthatók, körülötte, főleg a K-i oldalon, kiszántott embercsontok látszanak. A templom környékén körben szürke foltok, házhelyek láthatók, közepes mennyiségű cseréppel, állatcsonttal. A leletek 13–15. századiak. Néhány vastárgyat és egy bronzkarikát is találtam. A templom és a helyszögelési pont környékén mintha elszántott árok mutatkozna.

MIKLÓS ZSUZSA

317. Szakcs–Dalmand, Gölösi-dűlő

(Tolna megye) Ró, Kö

2000. március 10-én bejártuk a már többek által említett lelőhelyet, és sikerült behatárolnunk több nagyobb épületet, melyek az utólagos egyeztetés után azonosnak bizonyultak a PTE légi felvételein a település központjában található tér körüliekkel. Sikerült egy középkori település leletszóródási foltját is behatárolnunk a lelőhely közepén található villanyoszloptól K-DK-re a lejtőn.

2000. június 22-én légi felderítést végeztem. November 9-én Tóth Endrével és K. Németh Andrással a légi felvételek alapján ismét bejártuk a lelőhelyet, mely ekkor fel volt szántva. Tisztáztuk a római kori lelőhely kiterjedését. Az építési törmelék mintegy 600×700 m-es területen szóródik, É-i, D-i és Ny-i határa kb. megegyezik a légi felvételeken látható, fossaként és városfalként interpretálható nyomokkal. A törmelék szóródása alapján K-i határa átnyúlik a város központját K felől határoló patakon is, itt azonban nem találtunk olyan határozott határvonalat. A lelőhely nagy valószínűséggel azonosítható az Itinerarium Antonini (264,8) Iovia nevű, Sopianae-től 32 római mérföldre található útállomásával. A légi felvételek tanúbizonyossága alapján városi település volt, ezt igazolja a többek közt a védőfal, a kapu, a főtér és a kettőt összekötő kettős oszlopsorral szegélyezett utca megléte.²²

BERTÓK GÁBOR

318. Szakcs határa

(Tolna megye) Ó, I

Kanásztemető: A 2000. június 22-én fotózott területen bizonytalanul értékelhető foltok látszódtak. A szeptember 27–28-i terepbejárás során leleteket nem találtunk.

Varnyasi-rét: Ezen a határrészen két, ismeretlen korú lelőhelyről készítettem 2000. június 22-én légi felvételt. Az I. számú lelőhelyen körárok és gödrökre utaló foltok láthatók a felvételeken. A szeptember 27–28-án végzett

terepbejárás során talált leletek (kerámatöredékek és 3 kisméretű pattintott kőpenge, paticsdarabok) őskori településre utalnak. A II. sz. lelőhelyen mindössze 2 paticsdarabot és egy pattintott kőpengét találtunk. Egy foltban a két lelőhelyet elválasztó völgy É-i lejtőjén 30–40 cm átmérőjű kerek csomókban a gyomnövényzet magasabbra és zöldebbre nőtt. Ennek okát nem sikerült megállapítanunk, de valószínű, hogy ezek a foltok láthatók a légi felvételeken is.

BERTÓK GÁBOR

319. Szalonna, Girind

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

A község déli határában, a 27-es főúttól nyugatra, a Bódva árteréből enyhén kiemelkedő területen, jó észlelési körülmények mellett az őszi vetésben császárkori kerámiát és kevés salakot gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

320. Szalonna, Református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2000. október 31-én és november 24-én helyszíni szemlén jártam az épületnél, melynek célja az ismert műemlék-templom körül zajló munkák megtekintése volt.

Az ekkor tapasztaltak szerint a felvizesedett falú épületen szigetelési munkákat végeztek. Ennek részeként a templom álló falai körül mintegy 1 m szélességben és mélységben drenázsárkot ástak, melybe dréncsövet fektettek le. Az ott dolgozó munkások beszámolója szerint a földmunka során igen nagyszámú temetkezést bolygattak meg az épület minden oldalán. E tény a déli homlokzat előtt húzott, épp nyitva lévő árokban tett személyes megfigyeléseim is megerősítik. A csontok körül leletet a munkások állítólag nem találtak.

PASZTERNÁK ISTVÁN

321. Szalonna, Templomkert

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, Kö

A dombperemre épített, erődített templom kertjében, az éppen folyó műemléki állagmegóvási munkálatokkal kapcsolatosan kiásott árkok visszatemetett anyagából kevés őskori és középkori kerámiát, valamint vasalakat gyűjtöttünk. A 70-es évek elején hasonló munkálatok kapcsán már említés esik a lelőhelyről és hasonló leletekről is, amelyek a Herman Ottó Múzeumba kerültek.²³

CZAJLIK ZOLTÁN

22 BERTÓK G.: Item Sopianas Bregetione m. p. CXS: Iovia XXX „II m. p. ...” (Adalékok a Dél-Dunántúl római kori településtörténetéhez: Iovia lokalizációja.) Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXII. 2000. 101–112.

23 DÉNES Gy.: Szalonna, feudális főúri szálláshely és kerek temploma, Herman Ottó Múzeum Évkönyve 12(1973), 65.

322. Szárazd, Hosszú-rét

(Tolna megye) Kk

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 9-én pedig terepbejárást.

A 16. század első felében rövid ideig fennállt Gerenyás castellum légi fotón jól látható maradványait (a Kaposra kapcsolódó vizesárkának három oldalát) azonosítottuk a Kapos és egy vízvezető csatorna összefolyásánál. Vakondtúrásokban néhány késő középkori cserepet találtunk.

BERTÓK GÁBOR

323. Szászvár, Vár

(Baranya megye) Kö, Tő

A Kincstári Vagyonkezelői Igazgatóság anyagi támogatása lehetővé tette a vár Ny-i külső török várfalának részbeni helyreállítását. Bár e várfal korábban már kis mértékben kutatott volt, ennek ellenére jelentős mértékű leletmentés vált szükségessé a várfal D-i szakaszán. A várfalnak ugyanis a Ny-i félkörös – már helyreállított – bástyájától D-re eső szakasza jórészt lepusztult és csupán alapjaiban volt követhető a várfal nyomvonala. Tulajdonképpen ezen a részen volt szükség a nagyobb arányú leletmentésre, mert a várfalnak a már említett félkörös bástyától É-ra az ÉNy-i saroktoronyig húzódó szakasza ma is áll részben, és kisebb-nagyobb legújabb kori javításokkal ma a vár kerítéseként szolgál. Elsősorban tehát a török várfal alapjainak feltárására volt szükség. Maguknak a felmenő falaknak a kutatása már korábban a tervezés érdekében megtörtént.

A leletmentési munkára 2000. szeptember 26. és november 8. között került sor. Gyakorlatilag párhuzamosan a helyreállítási munkával. Elsőként a Ny-i várfal alapjait megszendázó korábbi kutatóárkainak ismételt kitisztítására és egyes esetekben azok további mélyítésére került sor. Ezekben a kutatóárkokban mindenütt megtalálható volt a török fal alapozása, amelynek alapozási szintje igazodva a korábbi terepszintekhez különböző mélységben volt, hasonlóképpen a falhoz csatlakozó külső szintet jelző lábazati zokli.

A Ny-i félkörös bástyától D-re lévő szakaszon mintegy 13 m hosszban tártuk fel a török fal alapozását, illetve a megmaradt alapfalát. Az egyik legmélyebben alapozott részét a falnak a bástyához való csatlakozásánál tártuk fel. Itt a jelenlegi szinttől több mint 2 m mélységig terjedt.

A Ny-i várfal vastagsága 70–80 cm között váltakozik, lábazati kiülése ugyancsak igen változó. A várfallal párhuzamosan – annak külső síkja mentén – húzott kutatóárkunkban, amelynek átlag szélessége 1 m, a félkörös bástya sarkától 1,8 m távolságra D-re egy 1,2 m vastag tört kőből épített Ny-i irányú fal került elő, amelynek K-i vége a török várfal alá nyúlik. A további feltárás során kiderült, hogy a fal DK-i belső sarka ívben fordul, majd egyenesen halad tovább a török fal alatt, amelyet ezen a szakaszon részben e középkorinak tűnő falra alapoztak. Az

előkerült K-Ny-i fal belső síkjából 5 m, távolsága 1 m volt. Az ovális belső teret lezáró K-i fal vastagsága 1,2 m és a török várfal alól 20–30 cm-rel kilóg. Az itt előkerült, lapos kövekből szépen falazott objektumrészlet rendelkezése jelenleg nem állapítható meg és az további feltárást igényel. Ez azonban kétségtelen, hogy a várnál korábbi építmény részlete. A falkoronától 50 cm mélységben megtaláltuk a 20 cm szélességben kiugró alapozást, valamint a belső szintet, amely lejárt talaj volt.

A 2. számú kutatószelvényben – amelyet a várfal K-i oldalán indítottunk – az említett objektum K-i falánál későbbi hozzáépítés roncsolt alapozásának maradványa került elő, amelynek összefüggései ugyancsak tisztázandók. Mindkét kutatóárokban, illetve a szelvényben a talaj nagymértékben bolygatott volt, különösképpen a várfal homlokzata előtt húzódó 1. számú árokban.

A további helyreállítás során a kutatás ugyancsak szükséges.

A Ny-i török várfal D-i végénél feltárt kora középkorinak tűnő, belső oldalán ívesen kialakított épületmaradvány további kutatása feltétlenül szükséges. Egyrészt az építmény rendeltetése és az alaprajz tisztázása érdekében, másrészt korának pontosabb meghatározása céljából.

GERŐ GYŐZŐ

324. Százhalombatta, Földvár

(MRT 7. k. 27/2 sz. lh.)

(Pest megye) B, LT

2000. június 31. és augusztus 18. között folytattuk a mintegy 6 m vastag rétegsorral rendelkező bronzkori tell telep további feltárását 20×20 m-es szelvényünkben.

Módszertanilag az objektumból továbbra is rostálunk minden kihordott földmennyiséget, feltöltésből illetve objektumok közti felületből mintavételszerűen csupán egy talicskányit (50 liter). Az iszapolásra szánt földmintákat szisztematikusan, minden négyzetből valamint minden objektumból meghatározott mennyiségben vetünk fel és iszapoltunk ki.

Az iszapolás, a kerámiamosás és a számítógépes adatkitöltés párhuzamosan haladt az ásatással. A számítógépes adatfeltöltést, az iszapolást és a feltáráson való részvételt rotáló rendszerben felosztottuk az egyetemisták között. Így tapasztalatot nyertek a komplex kutatáshoz szükséges összes gyakorlati fázisban.

A szelvény É-i oldalán a tavaly megtalált és kibontott urnamezős házrészlet elbontásával kezdtük az ideényt. A házról kiderült, hogy négyszeres újrásározása volt. A padlója és a padló közötti részek is tele voltak élelem és egyéb szerves maradvány lenyomatával.

A szelvény K-i oldalán a feltöltési réteget bontottuk el, melyben több külső melléképület cölöpös szerkezetének illetve letaposott padlójának maradványát is megtaláltuk. Több gödröt is kibontottunk, közöttük az egyik kelta gödör ki volt tapasztva és egy fél szarvasagancs volt a közepébe helyezve. Egy Koszider korú vatyai gödörben pedig egy feldarabolt marha teljes vázát találtuk meg.

Az ásatáson részt vett: Berzsényi Brigitta, Horváth Tünde, Kustár Rozália, Judith Rasson, Joachim Tomasson régész; Guba Szilvia, Fekete Csanád, Kreiter Attila, Fűköh Dániel, Gerhard Györgyi, Knípl István, Kiss Csaba, Horváth Antónia, Nagy Katalin, Szeverényi Vajk, Zanzler Krisztián, Nyíri Borbála, Richter Éva, Jeney Rita, Orbán Mihály, Ráduly Zoltán egyetemi hallgató.

Az ásatást meglátogatta: Kristian Kristiansen (Göteborg Univ.), Marie-Louise Sørensen, Gilian Wallace, Liliana Janik (Cambridge Univ.), Joanna Sofaer Derevenski, (Southampton Univ.)

POROSZLAI ILDIKÓ

325. Szeged, Kiskundorozsma, 26/60 (31.) sz. lelőhely

(Csongrád megye) B, Sza

Az M5 autópálya nyomvonalára Csongrád megyei szakaszának feltárása során a Kiskundorozsma határába eső 26/60. (31.) lelőhelyen három szezonban folytattunk régészeti feltárást. 1998. augusztus 31. és november 30. között 5200 m²-t, 1999. április 7. és május 14. között 350 m²-t, illetve 2000. április 17. és június 16. között további 2500 m²-nyi területet tártunk föl. Az összességében tehát több mint 8000 m²-nyi kutatott területen 293 objektum került elő, melyek a késő bronzkor, illetve a szarmata kor időszakából származnak. Az objektumok többsége telepjelenség, mindössze két szarmata kori sírt találtunk.

A lelőhely sajátossága, hogy mivel területén korábban gyümölcsös, illetve szőlő volt, ezért a humusz vastagsága elérte az egy métert. Ennek következtében többnyire csak az objektumok alját sikerült rögzíteni, illetve a vastag humuszból került elő a szokatlanul nagy mennyiségű leletanyag, melyet így 5×5-ös koordinátajelzettel ellátva dokumentáltunk.

BENDE LÍVIA – LŐRINCZY GÁBOR

326. Szeged, Kiskundorozsma, Subasa, Vágóhíd, M5 autópálya 35. sz. lelőhely 26/73.

(Csongrád megye) B, Sza, Kö, Ú

Az M5 autópálya előzetes régészeti feltárása keretében 2000. április 10. és június 16. között tártuk fel a fenti régészeti lelőhelyet. A kutatott terület nagysága 15 800 m². A feltárt objektumok száma: 375. A településjelenségek a bronzkor korai időszakából, a szarmata, a korai középkor és az újkorból valók. Feltártunk többek között házakat, tárolóvermeket, kemencéket, árokrendszereket, karámot, illetve egy közel 150 méter hosszú hidat.

TÓTH KATALIN – SZALONTAI CSABA

327. Szendrő, Csehi-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, V, Sza?, Á, Kk

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terrepbejárásunk során regisztráltuk az alábbi lelőhelyeket.

A 27-es főút két oldalán a dombháton, a Kis-Somoshegy északi lábától 200 m-re, közepes észlelési körülmények mellett a tárcsázott területen őskori töredékeket, sok késő középkori kerámiát és 3 db obszidiánt találtunk.

A következő lelőhely a 27-es főút két oldalán, a Szendrőhöz tartozó Csehi-pusztára vezető bekötőúttól É-ra, egy a Bódva árteréből kiemelkedő dombon található. A szántásban, illetve a tarlón jó, illetve közepes észlelés mellett nagy mennyiségű őskori kerámiát (bronzkor, vaskor), néhány császárkori(?) töredéket, vasalakat, kevés paticsot találtunk.

A Csehi-pusztai bekötőút két oldalán (Csehi-pusztadűlő 1.), a 27-es főúthoz közel, a szántásban, jó észlelés mellett őskori és Árpád-kori kerámiát, valamint viszonylag sok paticsot gyűjtöttünk. A terület nagy valószínűséggel azonos a Simán Katalin és Wolf Mária által terrepbejárás során 1983-ban megtalált Szendrő, Csehi-pusztai lelőhellyel.²⁴

A Csehi-pusztai elágazástól 100 m-re északra, a 27-es főút nyugati oldalán (Csehi-pusztadűlő 2.) kitűnő észlelés mellett a mélyszántásban újkőkori és késő bronzkori kerámiát, csiszolt kőbalta töredékét, valamint paticsot gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

328. Szendrő, Fő utca 2.

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

Tomka Gábor régész (MNM) kíséretében helyszíni szemlét végeztünk a városközpontban lévő ismert régészeti lelőhelyen, ahol a középkori település területén a mai város főtere helyezkedik el.

Megállapítottuk, hogy a református templom mellett álló, középkori műemlék harangtorony közvetlen szomszédságában álló református paplak (Fő u. 2.) udvarába a közelmúltban közművet vezettek be a Fő utca felől. A már visszatöltött árok friss földjében késő középkori cserepet találtunk.

PASZTERNÁK ISTVÁN

329. Szendrő, Pap-réve

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) V, Sza

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terrepbejárásunk során regisztráltuk az alábbi lelőhelyet.

A Miskolc–Tornanádaska vasútvonaltól keletre, Szendrő szélső házaitól bő 1 km-re északra lévő enyhe kiemelkedésen tárcsázás után, jó észlelési körülmények mellett jártunk. A jelentős számú, a Kyjatice-kultúra kései időszakára jellemző edénytöredék mellett néhány császárkori kerámiát és nagy mennyiségű vasalakat gyűjtöttünk.

CZAJLIK ZOLTÁN

²⁴ SIMÁN K.–WOLF M.: A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1983-ban. HOMÉ 22–23(1985) 87.

330. Szendrő, Rakaca-patak

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U?, LT, Sza, Kk
A lelőhely a 27-es főút két oldalán, a főút és a Rakaca-patak találkozásánál egy, a Bódva árteréből enyhén kiemelkedő dombon található. Közepes észlelés mellett, a káposztaültetvényen, az úttól keletre kelta és késő császárkori kerámiát, néhány késő középkori töredéket, vassalakat, obszidiánt, valamint egy őrlőkő töredékét, az úttól nyugatra kizárólag vassalakat találtunk.

CZAJLIK ZOLTÁN

331. Szendrő, Várhegy

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk
2000. július 3. és július 28. között folytattuk a Felsővár 1997-ben megkezdett feltárását. Az ásást a Magyar Nemzeti Múzeum valamint Szendrő Város Önkormányzata finanszírozta.

A DK-i bástya kutatása a helyreállítás megtörténteig szünetel. Rendeztük az 1998-as és 1999-es feltárások területét. Folytattuk a vár K-i oldalán tavaly nyitott kettős szelvény sor feltárását. Zárt leletegyüttesként kiemelendő a 10. szelvényben két szuperpozícióban álló 17. századi szemégtödör, valamint a 19. szelvény három szemégtödöre (16–17. század fordulójától a 17. század végéig). Előkerültek a 17. század közepe táján emelt faépületek agyagba rakott kövekből készített kályhaalapozásai, az alapozás környékén elhelyezkedő omladékrétegből pedig a tűzelőberendezésekhez tartozó, részben másodlagosan felhasznált kályhacsempék. A leletek között változatos kályhacsempetöredékek, asztali- és főzőedények, a viselet és a fegyverzet kisebb elemei említhetők.

Az ásáson részt vett Ferenczi László, Halász Ágoston, Dorota Lakomska, Szelekovszky Márta, Szörényi Gábor, Barbara Witkowska egyetemi hallgatók, Czifrák László rajzoló.

TOMKA GÁBOR

332. Szentes, Belváros

(Csongrád megye) Sza, Á, Kö
A város központjában geotermikus hővezeték fektetésére került sor. Ennek kapcsán megfigyeléseket végeztünk 2000. július 24–augusztus 22. között annak érdekében, hogy ne menjenek veszendőbe régészeti jelenségek, leletek.

Értékelhető jelenségekre sehol sem bukkantunk, az árkokat túlnyomórészt legújabb kori feltöltésben, bolygatásokban vezették. Régészeti leleteket is csak két esetben észleltünk, de mindkét esetben másodlagos helyzetben. Az Erzsébet tér DK-i részén folyami vagy eolikus, de mindenképpen természetes eredetű hordalékból szürke, korongolt, római kori szarmata kerámiatöredékek, valamint Árpád-kori cserépbütyök darabjai kerültek elő. A Petőfi Sándor utca 6–8. közötti autóbusszbejáróban viszont mintegy 3–4 m hosszán középkori eredetű feltöltést regisztrálhattunk. Planírozásra utaló szürke, ha-

muval kevert humusz talajban 13–14. századi edénytöredékek, főként tagolt peremű fazekak darabjai mutatkoztak.

A gyűjtött kerámiatöredékeket a szentesi Koszta József Múzeumban helyeztem el.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

333. Szentes, Berek-hát, Farkas-tanya

(Csongrád megye) A?
2000. augusztus–szeptember folyamán több alkalommal is figyelemmel kísértem a lelőhelyen végzett gázvezeték-fektetési munkálatokat. Ezek során mintegy 50 m hosszán eddig még érintetlen régészeti objektumokat, leleteket is megbolygattak. Az árok D-i oldalában négy 1–1,5 m széles gödör sötétszürke, fekete foltja rajzolódott ki (kettő méhkas alakú volt), valamint egy minden bizonnyal Ny-K-i irányítású csontváz lábrésze. A rábontás a kitermelt földtömeg miatt szóba sem jöhetett. Másik két sír csontjai csak a kitermelt földből kerültek elő. Mellékleteket, leleteket nem tudtunk megfigyelni, így csak feltételezhetjük, hogy ezek is a 451-es sz. elkerülő út 1998. évi leletmentő munkálatai során megismert, minden bizonnyal nagy kiterjedésű avar kori temetőhöz tartoztak. Az árok É-i falában egy 2,5 m hosszú sötétszürke beásás mélyedt 1,2 méternyire a sárga, agyagos altalajba.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

334. Szentes, Kaján, Temető-halom

(Csongrád megye) Á, Kö, Ű
A lelőhelyet 1997-ben a Szentes környékén folyó régészeti topográfiai munkálatok során fedezték fel a JATE BTK Régészeti Tanszékének hallgatói. A Szentestől északra, Kaján határrészben található, környezetéből határozottan kiemelkedő Temető-halmon (más néven Köves-halom) pelyvás soványítású, nagyméretű, Árpád-kori téglákra, faragott mészkőtöredékekre és körülötte több tucat, a rendszeres mezőgazdasági munkák által megbolygatott és elpusztított sírra bukkantak. A lelőhely egy észak-déli irányú homokhát déli végén, annak leginkább kiemelkedő részén, egy háromszögletes pont körül fekszik, Szentes és Nagytőke települések határán. A lelőhelytől nyugatra fekvő szántott táblából egy 1400×800 m kiterjedésű területről nagy mennyiségű, főként Árpád-kori cserépbütyök töredékeket gyűjtöttek. 1998-ban újabb gondosan faragott mészkőtöredékek (bordák, keresztelőd medence töredéke) váltak ismertté a Temető-halomról, melyeket a helyi lakosok vittek be a szentesi múzeumba. Mivel a terület továbbra is erősen veszélyeztetett maradt, főként a rendszeres mélyszántások miatt, halaszthatatlanná vált a leletmentő feltárás, melyet a NKÖM támogatott.

A 2000. augusztus 14–szeptember 10. között végzett leletmentő ásítás célja az volt, hogy feltérképezzük a rombolás mértékét és az esetleges további szükség-

munkák nagyságát. A munkát 4×4 m-es szelvények kitűzésével kezdtük 20×16 m-es felületen, melyből összesen 300 m²-t tártunk fel. A háromszögelési pont körüli északi szelvények kibontása során, a felső, szántással bolygatott réteg eltávolítása után már az ásatás elején sikerült megtalálni az egykori templom északi alapjának maradványait. A templom alapját kitermelték, az eredeti alapozási árok falai azonban igen jó állapotban megmaradtak. Az alapozási árokba visszatöltődött humuszos törmelék határozottan kirajzolta a templom alapjainak vonalát, mivel az jól elkülönült a szántás által lepusztított humusz alatt magasan jelentkező sárga színű homokos, löszös altalajtól. A feltárás elején a templom keleti felét rejtő szelvényeket bontottuk ki, melyben az északi és déli alap, valamint a félkör alakú szentély alapozását tudtuk megfigyelni, továbbá a szentély körüli sírokat. Az északi fal alapozási árkat 1 m hosszan kitermeltük, majd átvágtuk. E művelet során sikerült megfigyelni az árok eredeti alját is, melyet a megmaradt habarcsfoltok mutattak. A templom falainak alapozása 80 cm-re mélyült a jelenlegi felszín alá, tört kőből és téglából készült. Döngölt agyagalapozás nyomát nem sikerült megfigyelni, miként az eredeti alap maradványait sem. Reményeink szerint az ásatások folytatása során az alapárookban ennek még nyomára bukkanunk. A templom belső terére nyitott szelvényekben újkori beásások gödreit bontottuk ki.

Mivel a templom nyugati felében, a felszínen lévő magassági pont és az alá épített mesterséges kiemelkedés miatt a mezőgazdasági művelés kisebb intenzitású, ezért nem a templom alapjainak további bontását folytattuk, hanem a templom déli oldalán lévő, erősen szántott temető mentéséhez fogtunk. A templom körüli temető 35 sírját tártuk fel, a tönkretett sírok száma becslés szerint több száz lehetett. A sírok és vázmaradványok sűrű sorokban és több rétegben helyezkedtek el, számos szuperpozíciót dokumentáltunk. A sírok között három biztosan téglakeretes volt, épített téglaszervezettel, további egy sír esetében ez a temetkezési rítus valószínűsíthető. Az egyik téglasírnál kifaragott koponyafülkét találtunk. A téglakeretes sírok közül egyet teljesen kiraboltak, a sír téglapítményéből mindössze a déli oldal maradt meg. További sírban a két hosszanti oldalon a legelső téglasort tudtuk megfigyelni, illetve a harmadik téglás sírban több, legalább 3 váz nyomát figyeltük meg, mely alapján családi kriptaként értelmezhető a templom déli falához igen közel épített temetkezés. A téglakeretes sírok temetőbeli elhelyezkedésük alapján biztosan nem a legkorábbi réteghez tartoztak, koruk inkább a 12. sz. második felére, vagy későbbre tehető. A többi vázat ácsolt fakoporsóban temették el, mely jelenség a sírok 80%-ánál megfigyelhető. A homokos altalajban igen nagyméretű koporsódarabok is megmaradtak, melyek tervezett természettudományos vizsgálata sokban segíthet a temető pontosabb kormeghatározásában. A sírokban igen gyakori jelenség volt a sírgödör egy részének faszenes, égett elszíneződése, mely-

nek jó analógiáit ismerjük hasonló korú Árpád-kori temetőkből, a szokás eredete azonban még pontosan nem tisztázott. A K-Ny tájolástól a nyújtott helyzetben fekvő vázak csak kis eltéréseket mutattak. A kezeket több esetben a medencére, illetve a mellkas alsó részére hajtották.

A temető területén szórványként, majd sírokból is előkerült S-végű hajkarikák típusai a kora Árpád-korra keltezhető. Előkerült két aranyból készített példányuk is, az egyik bordázott S-véggel. Napvilágra került egy kislány félig feldúlt sírjában egy áttört bronz veretekkel díszített öv. Egy előkelő felnőtt női sírban nemesfém szállal kivarrt párta(?) maradványaira bukkanunk, újján pedig 11. századra keltezhető ezüst pántgyűrű volt. A datálásban a legnagyobb segítséget a pénzek jelentik, melyből négy darab vált ismertté. Kettő a temetőre nyitott szelvénytől délre, szórványként a szántásból került elő, két érme pedig sírból. Az egyik kézre helyezett állapotban, a másik a koponya jobb oldaláról került elő. Az érmék közül három Kálmán dénára, míg a negyedik darab III. István verete.

Az ásatás befejeztével a földterület tulajdonosával és bérlőjével sikerült megegyeznünk, hogy a lelőhely szelvényeinek közvetlen környékét átmenetileg nem művelik a feltárások befejezéséig. A leletek restaurálása időközben elkészült, a megmosott vázak a Szegedi Tudományegyetem Antropológiai Tanszékére kerültek.

Összefoglalva elmondható, hogy egy kora Árpád-kori falusi plébániatemplom és a körülötte lévő temető feltárását kezdtük meg. A történeti forrásokat átvizsgálva egy 1523-as Szentés környékén végzett határjárásban a csanádi káptalan Masegyháza néven leírt egy templomromot Ecsér és Fábiansbestyén között. Ezt a templomot a történészek eddig pontosabb helymeghatározás és régészeti lelet hiányában nem tudták biztosan beazonosítani. A korábbi években a térség egészét érintő régészeti topográfiai munkálatok eredményei alapján úgy vélem, ennek a templomromnak az alapjait sikerült megtalálnunk. A mellékletek és a templom eddig kirajzolódó szerkezete alapján feltételezhető, hogy a település és a templom a tatárjárás során pusztult el, és 1523-ban már csak a templom romjai voltak láthatóak.

A munka folytatása a lelőhely veszélyeztetettsége és jelentősége miatt mindenképpen szükséges.

Konzulens: dr. Szabó János József. Az ásatáson részt vettek: Balogh Judit, Löffler Boglárka, Löffler Zsuzsa, Pap József, Scholtz Róbert, Sóskúti Kornél, Szarka József, Töröcsik István régészhallgatók.

TÜRK ATTILA

335. Szentés, Körögy-zug, Derekegyházi oldal, Dancsó-tanya

(Csongrád megye) Sza

2000. október 13-án helyszíni szemlén jártam egy helyi lakossal a város határának DK-i részén a Mágocs-ér egyik meanderének külső, Ny-i oldalán lévő lelőhelyen. Azonosítottuk annak a tanyának a helyét, ahol 1945-ben ve-

remásás közben sírokra bukkantak. A környékbeli szántásban mintegy 500 m hosszú, 200 m széles, jól eldolgolt, szántott területen néhány szürke, korongolt, szarmata kori oldaltöredéket gyűjtöttünk. A szentesi Koszta József Múzeum adattárának 508-2000. sz. tétele alapján sikerült megállapítanunk, hogy a lelőhely már ismert Felföldi Szabolcs 1999-ben elkészült szakdolgozatából. Annak 79-80. lapján részletesen leírja a szerző a lelőhelyet és az általa végzett terepbejárás során gyűjtött réz-, bronz-, római valamint Árpád-kori felszíni leleteket.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

336. Szentkirályszabadja, Római katolikus templom (MRT 2. k. 44/2. sz. lh.)

(Veszprém megye) Kő

2000. március 16-17-én sor került a templom D-i oldalán a befalazott középkori bejáratra merőlegesen egy 12,70 m hosszú és 1 m széles kutatóárok kiásására. A kutatás célja: megállapítani, milyen mélységben kezdődnek a középkori sírok, hogy ezeknek elpusztítása nélkül legyen végrehajtható a templom D-i külső oldalának szintsüllyesztése, amelyre az épület falának vízeseése miatt van szükség.

Az árok mélysége, É-i végén (a templom D-i falánál) 1,10 m, D-i külső végén 0,30 m. Földje végig egységes barnás talaj, helyenként másodlagos helyzetű emberi csontvázrészekkel. Az árok É-i végétől kb. 3 m-re D-re, 1 m mélyen elértük az első „in situ” temetkezést – földjéből egy 15. századi denár került elő –, majd az árok D-i részén a további sírokat. Az árkot tovább nem mélyítettük, a sírokat nem bontottuk ki.

Az árokról rajz- és fotó dokumentációt készítettem.

A tervezett munkát megállapodásunk ellenére anélkül végezték el, hogy engem előre értesítettek volna, így nem kísérhettem figyelemmel. Állítások szerint a munkálatoknál sem sírokat, sem egyéb leleteket nem találtak.

RAINER PÁL

337. Szécsény, Városfal

(Nógrád megye) Kk, Tő, Ű

A NKÖM Nemzeti Örökség Program '99. pályázat terepmunkája 2000. november 20. és december 8. között zajlott.

A nyertes pályázat célja a szécsényi török kori végvár álló téglafalainak állagmegóvási munkáit megelőző szondázó kutatás volt. A kutatás pillanatnyilag a legveszélyeztetettebb szakaszra irányult. A műemléki nyilvántartásban szereplő és régészetileg védett területen, a 84. és 76. hrsz. ingatlanok határán álló fal a csapadék, fagy és megtelepedő növényzet károsításának van kitéve. A 2000. november 13-án kelt statikus szakmérnöki vélemény alapján a fal egyes pontjain megjelent nyíló repedések, illetve alulról megindult felszakadások indokolták az alap állapotának vizsgálatát.

Három szondát nyitottunk az érintett falszakasznál. (Kettőt a belső oldalon 2. és 3. árok, egyet a külső falszakasznál – 4 árok.) Egy negyedik, kontroll-szondát a 84. hrsz. telek keleti oldalán álló, jobb állapotú falszakasz belső oldalára húztunk – 1. árok. Az 1. árokban a fal alapja a jelenlegi talajszinthez képest 130 cm-nél jelentkező és 330 cm-ig tartott. Jó megtartású falazat, fehér mészhabarcba rakott andezit törtkőből. A fal belső oldalán egy a falnál korábbi sánc szerkezeti részletei jöttek elő, illetve egy deszkával zsalusán rött négyszögletes gödör (kút?) részlete. A sánchoz tartozó palánkarok, illetve sáncerősítő rönkök több sorban és több különböző használati szinthez kötötten kerültek elő. Mivel a szonda mérete a sáncszerkezet felmérésére nem volt alkalmas, igyekeztünk a legkisebb rombolással dolgozni. A kutatást az alapozás állapotára, helyzetére, a közvetlenül hozzá kapcsolódó rétegek tisztítására korlátoztuk. A másik három ároknál is ezt az elvet követtük. Az 1. árokban megállapítható volt, hogy a sánc 16-17. századi, alatta már altalaj következik. A fal alapját a sánc külső derekába ásták bele a még álló palánkon kívül. A szilárd altalajt megkeresve, abba is lealpozva készítették az alapot. A sánc datáló szórványkerámiát és kevés vastárgyat (szeg, csizmapatkó, kés) tartalmazott. A fal építési törmeléke, használati belső járósíntje megfogható volt. Felette 18-19. századi épületek alapjai és padlószintjei voltak.

A 2. árkot a veszélyeztetett falszakasz kevésbé pusztult részén jelöltük ki. A téglafal és kőalap váltása itt a jelenlegi talajszinten van. Az árok 160 cm mélységig 20. századi feltöltéssel indult (feltehetően egy alapincézett melléképület helyén kezdtünk kutatni). A 20. századi beásás az eredeti falhoz tartozó feltöltést megsemmisítette, 160 cm-től lefelé egy kettős palánk sáncára bukkantunk. A belső palánksor egyik cölöpe mintavételre alkalmas állapotú kérges tölgy volt, melyből dendrokronológiai vizsgálathoz mintát vettem. A sánc feltöltése sok szerves anyagot tartalmazott. Innen növény-mag-mintát vettem. A feltöltésből előkerült egy teljesen ép fazék (16-17. sz.) és egy orom-kályhacsempe 1532-es évszámmal.

A belső palánksor beásási árkanak szélén, a sánc-töltés aljáról egy három párnafán nyugvó hídlás (gyilokjáró?) részlete került elő. E faszerkezetnek az előkerült palánktól korábbiak kell lennie. Mivel a jó megtartású maradványt teljes kiterjedésében nem tudtuk feltárni, fotózás és rajzolás után visszatemetésre kerül.

A városfal alapja e ponton szintén altalajig lemélyített, törtkő, jó minőségű mészhabarcban, alja 280 cm mélyen található.

Felső részén sérült, feltehetően a késői pince használata következtében. A statikus mérnök helyszíni közlése szerint pillanatnyilag stabil.

A 3. árkot a fal belső oldalán a nyíló repedés körében nyitottuk. A falhoz közel szintén belső sáncszerkezet került elő – 3 méterig, 16-17. századi kerámiával datálva. Az árok végén egy 20. századi melléképület téglá „gangját”, egy 18-19. századi leégett épület agyagpad-

lóját gabonával, egy 17. századi talpgerendás és egy 16–17. századi paticsfalú leégett épület részletét találtuk. Mivel a legalsó maradványnál úgy tűnt, hogy leégés után in situ maradt az omladéka, a kutatást itt abbahagytam. A későbbiekben nagy felületben érdemes feltárni az objektumot.

A városfal e ponton csak részben van lealapozva. A téglafal alatti kő alaptesten itt egy kávról indított terméskő átboltozás alatt üreg, illetve utólagos befalazás figyelhető meg. A boltozat romlott, több köve lazult. A statikussal arra a véleményre jutottunk, hogy vagy túl mélyre kellett volna itt alapozni a konszolidált talajig, vagy spóroltak a kővel és csak szakaszonként alapozva, szakaszonként háritóívvvel oldották meg a fal alapozását. A falat kívülről vizsgálva több ponton is láttunk ilyen ívekre utaló falazati struktúrát.

A 4. árkot a 3. árokkal szemben a fal külső oldalán nyitottuk. Itt a jelenlegi talajszint 80 cm-rel mélyebben van, mint a másik oldalon és a török korban is mélyebb szinten volt a külső járósínt. A vastag 20. századi feltöltés alatt leletszegény, 16–17. századi feltöltés alatt 14. századi kerámiával datált gödör mélyedt az altalajba. A falat kívülről kísérő egykori árok partja nem került bele a kutatóárokba. Az alapfalon itt is megfigyelhető volt a nyílás. A statikussal arra a véleményre jutottunk, hogy a falon nyíló repedés kiváltó oka a háritóív boltvállli részének rétegcsúszása. A boltozat megcsúszása viszont feltehetően az ív másik oldalán folytatódó alapozás egyenetlen süllyedésének következménye. A falnak e ponttól nyugatra húzódó részén súlyos statikai probléma nincs, e vizsgált ponttól keletre viszont tovább kutatódnó az alap egyenetlen süllyedésének oka.

MAJCHER TAMÁS

338. Székesfehérvár, Fekete-hegy

(Fejér megye) Kö

A tervezett M81-es autótűt 101 és 110 kilométerszelvényei közé eső nyomvonalszakaszán terepbejárást végeztünk 2000. május 8-án. Az M81/1 jellel regisztrált, 300×100 m kiterjedésű, É-D irányú lelőhelyről középkori kerámiát gyűjtöttünk, ami az István Király Múzeumba került.

Munkatársak: Cserményi Vajk, Fülöp Gyula, Nádorfi Gabriella.

SZALAI TAMÁS

339. Székesfehérvár, Fő utca 13.

(Fejér megye) Kö

A ház pincéjében nyílt lehetőségünk arra, hogy árkokat húzzunk. 1-es, 2-es, 3-as számú árkaikban csak az újkori ház pincefalának alapozását sikerült feltárnunk. Árkaink mélysége kb. 130 cm-en megállt a 6. számmal jelölt tömör, fekete, iszapos rétegben, mivel a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk folytatni a mélyítést. Ugyanígy jártunk a 4. számú árokban is, ahol egy vöröses, bauxit-

tartalmú habarcsba rakott kőfalat találtunk. Erre alapozták a mai pince falait. A középkori falat különböző méretű törtkövekkel rakták, északi falának elbontott felülete kb. 50 cm-re a mai padlószint alatt kb. 45 cm-rel szélesebb volt a pince falánál.

A középkori házrészlet bemutatása nem szükséges.

SIKLÓSI GYULA

340. Székesfehérvár, Maros-hegy

(Fejér megye) Rő

Az épülő szennyvízvezeték árka érintette a székesfehérvári topográfiaiban felvett bronzkori település szélét. A lelőhelyet 100 m hosszban és 4–5 m szélességben tártuk fel.

Az Aradi utcában valójában mocsárban, eleve „reménytelen” helyen kellett ásunk, sem régészeti objektumot, sem leletet nem találtunk.

A Szalontai utcában soros elrendeződést mutató cölöplyukakat (mocsáron átívelő gyaloghíd?) és erodált kerék gödröket tártunk fel. A talált kerámia 2. század végi, provinciális áru.

SZALAI TAMÁS

341. Székesfehérvár, Oskola utca 1.

(Fejér megye) Ű

A ház lakott, ezért csak az udvarban végezhetünk leletmentést.

A terület nagyobbik részét egy pince, illetve egy újkori téglaciszterna foglalja el. A fennmaradó ásatásra alkalmas területen húztuk két árunkat. Ezekben egy újabb, beomlott újkori pince falsarkát, a téglaciszterna déli részletét, illetve az udvar déli részén álló házfal újkori alapozását találtuk meg. A helyszínen középkori falrészletek előkerülésével nem számolhatunk.

SIKLÓSI GYULA

342. Székesfehérvár, Oskola utca 8.

(Fejér megye) Kö

A ház udvarán két árokban figyeltünk meg falakat. 2-es számmal jelölt árunkban egy 17–18. századra datálható falsarkot tisztítottunk ki.

Egy kb. 11×1,6 m-es kelet-nyugati irányú árkot (1. sz.) húztunk az udvar közepén. Ebben egy ugyanilyen irányú, sárga habarcsba rakott középkori házfal alapozását tártuk fel kb. 8 m hosszúságban. A formátlan, különböző méretű kövekből rakott fal szélessége 110 cm és 60 cm között változott. Mivel az árok két oldalán, végeinél és közepén több közművezeték ástak be, a középkori alapozás teljes feltárását nem végezhetjük el.

Járósínteket, falsarkokat nem találtunk, a középkori fal nyugati végét újkori kőfal zárta, mely délre fordult. Folytatása azonban a közművek által szabdalt 2. sz. árokban már nem volt meg.

A ház délkeleti helyiségének déli faláról a csempék és a vakolat leverése után kiderült, hogy részben középkori eredetű.

A feltárt objektumok bemutatását nem tartjuk szükségesnek, viszont a déli épületszárny további falkutatása indokolt.

SIKLÓSI GYULA

343. Székesfehérvár, Várkapu utca 1.

(Fejér megye) Kö

A ház pincéjében összesen négy árkot húztunk. Ezekben a Budai kapu nyolcpilléres hídjának két fapillérjét és két kőpillérjének alapozását tártuk fel a rekonstruálható kb. 23 méteres hídrészlet alatt.

A facölöpök átmérője kb. 20 cm volt, a kőalapozás méreteit nem állapíthattuk meg. A feltárást 0,45–0,75 cm mélységben (a pince járósíntje alatt) a feltörő talajvíz miatt abba kellett hagynunk. Az előkerült részletek in situ bemutatását nem tartjuk szükségesnek.

SIKLÓSI GYULA

344. Szigliget, Vár

(Veszprém megye) Kö

A részletes jelentést lásd a 67–74. oldalon!

GERE LÁSZLÓ

345. Szilvászvárad, Istállósközi barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A magyarországi bükki Szeleta- és Aurignaci-kultúra revíziója keretében végzett ásatást a Miskolci Egyetem Ős- és Ókortörténeti Tanszéke és a Magyar Nemzeti Múzeum 2000. július 31-től augusztus 10-ig.

A feltárás célja a Vértes László által 1947-től 1952-ig folytatott feltárássorozat rétegtani és kronológiai revíziója volt. A szelvényben sikerült azonosítani Vértes C14 mintavételezési helyeit, és új mintákat begyűjteni radiometrikus korhatározáshoz. A munka során 2,6 m vastagságú barlangi kitöltésben hat szintből kerültek elő őskőkori települési nyomok, az Aurignaci I–II. emlékei.

RINGER ÁRPÁD – T. DOBOSI VIOLA

346. Szombathely, Bogácai-ér

(Vas megye) R, B, LT, Rő, Ú

A Szombathely–Zanat elkerülő út folytatása, II. üteme a múlt évben kutatott és megépített Szombathelyt elkerülő új útnak. A februári terepbejárást követően a megelőző ásatást március 13. és június 2. között végeztük el a Bogácai-ér keleti (Zanat) és nyugati (Szombathely) oldalán. A finanszírozást a Vas Megyei Közútkezelő Kht-val kötött szerződés alapján a Kincstári Vagyoni Igazgatóság folyósította, mindösszesen 37,6 M Ft-ot. A kutatás során összesen 12 110 m²-t tártunk fel.

A Bogácai-ér Ny-i oldalán az alábbi korszakok értelmezhető emlékeit (5000 m²) tártuk fel: késő bronzkori(?) telep facölöp-szerkezetes házainak maradványait, és hulladékgyödreit; késői kelta telep melléképületét és hulladékgyödreit; római kori hamvasztásos temető egészét (összesen 9 sír). Talán ennek települését sikerült megfigyelnünk a nyomvonalától kb. 200 m-re északra; római kori utat (vízelvezető árkait és helyenként kavics-alapozását) kb. 200 m hosszúságban; újkori (19. század?) vízelvezető rendszer árkait; közel száz, pillanatnyilag ismeretlen korú cölöplyukat és gödröt.

A Bogácai-értől K-re a következő korszakok értelmezhető emlékeit tártuk fel: rézkori (Lengyel III.) település nagyméretű hulladékgyödrét; bronzkori telep facölöp-szerkezetes házát, hulladékgyödreit (ezek egy része Harangedényes) és kútját (utóbbi az első őskori ilyen objektum Vas megyében!); római kori utat (Ny-K irányú az ér túloldalán feltárt folytatását kb. 200 m) a Bogácai-érnél keréknyomokkal, útkeresztzöldéssel, a betorkolló É-D-i úttal (hossza kb. 150 m); római kori gödröket; újkori (19. és 20. századi) vízelvezető rendszer árkait, illetve kerámia alagszóveit; ismeretlen korú kemence maradványait; valamint jégkori (?) állatcsontokat.

A feltárás előtt geofizikai kutatást végzett Pusztai Sándor. A teljes feltárt területről készültek légi felvételek (három alkalommal volt repülés: május 12, 14, június 2.) Az MTA ATOMKI-be (Debrecen) több mintát küldtünk kormeghatározásra. A sírok anyagát iszapoltuk. Az embercsontanyagot Tóth Gábor antropológus dolgozta fel. Az iszapolásban lelt archaeobotanikai anyag Torma Andreához került. A palinológiai vizsgálatokra Sümegi Pált, a xylotomiai vizsgálatokra Rudner Edinát kértük fel.

A kutatás legszenzációsabb eredménye a Pannóniában egyedülálló nagyságrendben feltárt utak, útkeresztzöldés és keréknyomok. Az út felületén és árkaiban 3 érmet találtunk. Sajnos a Bogácai-éren feltételezhető korabeli híd pilléreit nem sikerült megtalálnunk.

ILON GÁBOR

347. Szombathely, Ferences kolostor

(Vas megye) Rő, Kö

Az épület felújítása során csatornázás, esővíz-elvezetés megoldatlansága miatt a korábbi, sokféle irányba vezető eldugult csövek helyett újakat kellett lerakni.

A földmunkák során kiderült, hogy a kolostor quadrumában, mely a 17. században alakult ki, a konyha alatt is nyomon követhetően széles római csatorna fut.

A régészeti leletek: római párkánykő, üvegmozaikszemcse, borostyán, stylus, rombusz padlótegla, stb. – rendkívül jelentős épületre utalnak. Az egész quadrumban a néhány sakktábla tematikát követő szelvényben 60 cm mélységben melléklet nélküli csontvázak és középkori falak is mutatkoztak, melyeknek semmi kapcsolata nincs a 17. században kialakult quadrummal.

A középkori ispita azonos a mai déli kolostor-szárny középső szakaszával. Osztás nélküli nagy teremből állhatott. 1360-ban ide települtek a ferences szerzetesek. A középkori kolostor fokozatosan alakult ki a meglévő ispitát, azaz a déli szárnyat használva. A nyugati szárny teljes mértékig 17. századi, a 14. századtól nyugatra, a város felé építették meg. A 17. századra romossá váló nyugati szárnyat lebontották az alapban lévő töredék építőanyagot is kiszedve, melynek nyomait a mai quadrumban sikerült feltárni. A római útfelszín már 90 cm mélységben mutatkozott. Alatta széles csatorna volt.

Munkatárs: Medgyes Magdolna.

HAJMÁSI ERIKA

348. Szombathely, Kámon, Kertész MTSZ, Muskátli út (Vas megye) B

A leletmentés a 8721. számú Szombathely–Lukácsháza összekötő út nyomvonalán történt. A 8721/1. számmal regisztrált lelőhely az út K-i vége, amely a Kertész MTSZ egykori területén halad keresztül, az üvegházak és a hőközpont között, a Muskátli utca folytatásában, a Perint patak bal partjára. A terület kb. 200 m hosszú, nagyrészt feltöltött, bolygatott és fedett terület. A hely szondázását az indokolta, hogy a szomszédos területeken Fekete Mária és Bándi Gábor a TÁVHÓ Központ területén 1981-ben, garázsépítés alkalmával leletmentést végeztek, ahol késő bronzkori telep nyomait találták meg.²⁵

2000. március 20–31. között folyt a szondázó ásatás. A területen kb. 200 m hosszan végeztünk kutatást, egy kutatóárkot és kilenc szelvényt nyitottunk. A terület csaknem kétharmada volt fedett, vagy bolygatott, a megnyitott területek nagysága 300 m².

A kutatóárkot nagyjából a nyomvonal közepén jeleltük ki, de végig bolygatott területen halad. A szelvényekben jól látszik, hogy a területen átlag csaknem 40 cm vastagon újkori feltöltés van, alatta a kb. 35 cm vastag humusz erősen bolygatott. A legtöbb leletanyag a III. szelvényből került elő, amely a legközelebb esett a korábbi leletmentések színhelyéhez. A feltöltés és a bolygatott humuszréteg alatt elkülönítettünk 50–75 cm mélyen egy világosbarna humuszos réteget. Ebből a rétegből több szép bronzkori, halomsíros kultúra edénytöredéke is előkerült, de egyéb régészeti jelenséget nem tudunk elkülöníteni. A leletanyag a szombathelyi Savaria Múzeumba került.

Az újkori feltöltés egy mély fekvésű részre utal, talán egy egykori folyómederre. Feltehetőleg az egykori Perint-patak medrének bal partján található késő bronz-

kori telep szélét figyeltük meg a kutatott terület DK-i végénél.

A tengerszint feletti magasságokat a kámoni kápolna K-i oldalán lévő falicsap magassága határozta meg (17003) Btszf. 216,468 m. Költsége kb. 1 millió forint.

FARKAS CSILLA

349. Szombathely, Metro Áruház a Kőszegi (87. számú) út és a városi körgyűrű találkozásánál (Vas megye) R, B, Kk

Augusztus 11. és december 21. között folytattunk leletmentést a 41 000 m²-nyi területen, amit ideiglenes védelem alá kellett helyezni a METRO Holding Hungary Kft. nem megfelelő viszonyulása miatt. A feltárás elégtelen anyagi finanszírozása csak lassú munkatempót tett lehetővé. Az ásatást a Kulturális Örökség Igazgatósága illetve a METRO Kft. támogatásával végezte el a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága. A feltárást megtekintette az Ásatási Bizottság és a Kulturális Örökség Igazgatósága területi vezetője Figler András.

A lelőhelyen Vas megye rézkori településeit tekintve ezidáig a legnagyobb kiterjedésben megkutatott faluról beszélhetünk. A település a lengyeli kultúra későbbi fázisára, a kora rézkorra keltezhető. Két nagyméretű (kb. 20 m hosszú), alapárkos, cölöpszerkezetes és agyagfalú házat tártunk fel. A 2. számú úgynevezett megarinos típusú. Az 1. ház padlóját – ha volt – a gépi humuszolás megsemmisítette. A 2. háznak nem lehetett padlója. Néhány kemence, munkagödrök, agyagkitermelő- és személgödrök, valamint egy körárok részlete került még megkutatásra. Az objektumok egy részét csak részben tártuk fel, vagy metszettük át, szondáztuk meg. Leletanyagukat tekintve kiemelkedő jelentőségűek: a 19. gödör, 32. objektum e háztól K-re kemencével, sok agyagkanál- és edénytöredékekkel, kovaeszközökkel; a 28. objektum kerámiával; a 122. objektum szintén rengeteg kerámiával, agyagkanállal, őrlőkővel és kovákkal. A körárokban is nagy mennyiségű edénytöredék volt. A településen meglepően kevés és rossz megtartású állatcsont került elő.

A kora bronzkorból egy, a késő középkor–újkorból három objektum került elő. A települési jelenségek főként K és É felé várhatók, ahol építkezések is lesznek a jövőben.

Az objektumokból radiocarbon és környezet rekonstrukciós vizsgálatokra mintákat gyűjtöttünk. A kőanyag feldolgozását Marton Tibor (Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézet) megkezdte.

FARKAS CSILLA – ILON GÁBOR

350. Szombathely, Olad (Vas megye) R, B, LT, Rő, Kk

Feltárásra került sor a 8721. számú Szombathely–Lukácsháza összekötő út nyomvonalán, 2000. április és május között a 8721/2. számmal regisztrált lelőhelyen.

25 Vörös I.: Szombathely–Kámon késő bronzkori település állatcsontleletei – Die Tierknochenfunde der spätbronzezeitlichen Siedlung Szombathely–Kámon. Savaria Pars Archeologica 24/3 (1999) 291–295.

Az előzetes terepbejárás őskori (rézkori, kelta?) település, római kori villára (?) utaló épülettörmelék, kerámia, késő középkori nyomokat talált a Perint-patak jobb partjától a Sas-Nádas-tóig lejtő területen az út kijelölt nyomvonalában, 300 m hosszán.

Az általunk kutatott területen a felszíni leletanyagot adó bolygatott humuszrétegtávolítása után őskori gödrök (1–4. objektum) rajzolódtak ki, betöltésükből kevés réz-, bronzkori kerámia került elő. Az 5. objektum, (kő-, téglatörmelékes betöltésű gödör, késő római kerámia és 4. századi pénzek datálják) lehetett a felszínen szétszórta talált római építőanyag forrása. Más római kori építményt nem találtunk. A gödör egy korábbi, leletanyag híján nem datálható négyszögletes, fabélésű kútba vágott. A 6. objektum négyszögletes, lekerekített sarkú korai kelta ház alja, szép kerámialeletekkel.

Az ásatáson részt vett Molnár Attila régészhallgató.
MEDGYES MAGDOLNA

351. Szombathely, Olad, Aranyvízi-dűlő

(Vas megye) B, A, Ró

A leletmentés a 8721. számú Szombathely–Lukácsháza összekötő út nyomvonalán történt, 2000. április 1. és május 10. között. A 8721/3. számmal regisztrált lelőhely a lakótelep felé induló bekötőút csatlakozásától Ny felé kb. 150–170 m hosszú.

A lelőhely egy egykori patakmeder vagy hosszúkás tó, mocsár Ny-i partján, egy magasparton terült el. A kutatást egészen a meder szélénél kezdtük. Ezen a részen egy avar kori objektum került elő. A megnyitott felületen keresztben, nagyjából É-D-i irányban feltehetőleg egy római kori út nyomait találtuk meg, bronzpénzzel és vasfibulával keltezhető. Az úttól kb. 40–50 m-re a terület Ny-i részében római leletanyag került elő, Pó-vidéki terra sigillata, bronzpénzek, bronz- és vasfibulák. Egy kiszedett épületalapozás, gödrök, egyéb objektumok (44 db) jelezték a római kori megtelepülést. Valószínűleg egy kisebb villa, vagy falu, még a római korban elpusztult nyomát találtuk meg. A metszeten végig lehetett követni a mai bolygatott humusz alatt a római kori réteget, amelynek felső részét elszántották, illetve lekopott, a patakmeder felé pedig elkeskenyedek, egyre vékonyabb lesz. Valószínűleg a római kori telep tovább folytatódik Ny-ÉNy felé.

A terület középső D-i felében több őskori, bronzkori gödör került elő. Feltehetően egy kisebb kora bronzkori telep É-i végét találtuk meg (8 objektum).

A lelőhelyet több földút is vágja és erőteljes mezőgazdasági művelést is végeznek rajta. A lelőhely a tervezett összekötő úttól É-ra is folytatódik. Feltárássra került az út 226, 259, 255, 248 pontjai közé eső terület. 170 m hosszán, átlag 15 m szélességben kutattuk a területet. A megkutatott terület 2200 m², az objektumok száma 82 volt. A tengerszint feletti magasságukat, az egykori vasúti töltésen levő háromszögelési pont ma-

gassága adta 217,10 Btszf. A leletek a szombathelyi Savaria Múzeumba kerültek. Költségek kb. 6 M forint.

FARKAS CSILLA

352. Szombathely, Olad, Nagyfa (Alsó mező)

(Vas megye) B

A leletmentés a 8721. számú Szombathely–Lukácsháza összekötő út nyomvonalán történt, 2000. május 9. és 19. között. A 8721/4. számmal regisztrált lelőhely az út Ny-i végénél, annak 0 pontjától kb. 400–450 m-re kezdődik. Egy viszonylag magasabb platón, vagy parton helyezkedik el, de a pontos földrajzi viszonyok megfigyelése nem lehetséges, mert a területen kiskertek találhatók.

Kb. 1700 m²-t kutattunk meg, az objektumok száma 40 darab, ebből 21 tartozik a halomsíroskultúra népének telepéhez, s a többi bizonytalan objektum. A telep nagyságát a kiskertek miatt nem lehetett pontosan megállapítani, az út nyomvonalába egy kb. 60–65 m hosszú teleprészlet esik, néhány gödör, oszlophely, és egy feltételezett épület nyomát találtuk meg. Közepesen sok kerámia, néhány orsógomb, órlókö és egy bronztű került elő.

Költségek kb. 2 M forint.

FARKAS CSILLA

353. Szögliget, Hosszú-tető, Julcsa-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ó, B, Ú

Szenthe István geológus, barlangkutató 2000. februárjában tájékoztatta a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársát, Holl Balázst, hogy Szögliget határában, a Hosszú-tető nevű hegy déli oldalán nyíló kis barlangban régészeti leleteket talált. Felfedezéséről értesítette a Herman Ottó Múzeumot is.

A már régóta nyilvántartott, ám névtelen barlangot a bejelentő Julcsa-barlang néven kívánja bevezetni a szakirodalomba.

Február 17–18-án Szenthe István és Holl Balázs felmérték a barlang környékét, előterét és a belső tereket. Február 22-én Rezi Kató Gábor, Holl Balázs, Szenthe István és Dobosi Viola helyszíni szemléjükön a következő eredményre jutottak:

– Szenthe István átadta azokat a tárgyakat, amelyeket a barlangvizsgálat és spirálfúrós mintavétele során talált: késő bronzkori arany karikát, szerpentinvést, őskori cserépdarabokat.

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságának barlangokért felelős munkatársaival (Rózsa Sándor, Guber Péter) a helyszínre mentünk.

– A barlang meredek sziklafallal övezett udvarán fémkereső műszerrel egy újkori kocsitartozékait, lőszerszám-részleteket találtunk.

– A barlang szűk folyosóján és belső termében ugyancsak fémkereső műszerrel további két késő bronzkori aranytárgyat (karika és spirálisan összetekert hu-

zal) találtunk, valamint az állatjáratokkal kissé megbolygott felszíni rétegből további őskori cserepeket emelünk ki.

– A helyszíni szemle után az ANP igazgatóságán jelentettük eredményeinket, ahol minden jelenlévő egyetértett abban, hogy a barlang további sorsa közös felelőssége a természetvédelemnek (Aggteleki Nemzeti Park, Világörökség) és a régészetnek (Kulturális Örökség Igazgatósága, Magyar Nemzeti Múzeum).

REZI KATÓ GÁBOR – HOLL BALÁZS – T. DOBOSI VIOLA

354. Szuhogy határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö?

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terepbejárásunk során az alábbi lelőhelyeket regisztráltuk.

Szuhogy községtől keletre, a Szuhogyi-völgybe csatlakozó Kis-völgy torkolatában, a domboldalon, szántott területen, jó észlelés mellett, némi érces anyagot(?) és nagy mennyiségű vassalakat gyűjtöttünk.

Kovács-kút: Szuhogytól nyugatra, a patakra néző déli domboldalon jó észlelés mellett a boronált területen érces anyagot(?), nagy mennyiségű késő középkori kovács(?)salakot és nagyon kevés középkori kerámiát találtunk.

CZAJLIK ZOLTÁN

355. Tamási, Alsócsereň-gát

(Tolna megye) Kk

Az elpusztult középkori Henye falu plébániatemplomát kutattuk. A 6×8 m belméretű, a feltárt ÉNy-i sarkán támpillérral ellátott gótikus hajóhoz egyaránt 4,3 m hosszú és széles, enyhén trapéz alakú, négy sarkán támpillérekkel megerősített szentély csatlakozott. Az alapozást habarcsba dobált – részben római – építőanyagból készítették, felmenő fal nem került elő. A gótikus szentélyen belül román kori, félköríves szentélyzáródás alapozását tártuk fel, a szentély É-i oldalához kapcsolódva pedig 2×2 m belméretű sekrestye maradványát. A három kibontott sírból melléklet nem került elő.

Az ásatáson részt vett hallgatók: Batizi Zoltán, Benda Judit, Földesi Szilvia, Rácz Miklós, Rácz Tibor (ELTE). Az ásatás munkatársa, a munkálatok tényleges vezetője K. Németh András.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

356. Tamási határa

(Tolna megye) I

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 8-án pedig terepbejárást.

A Fürged és Tamási közötti határárok a légi felvételeken sötét sávként látható. A felszínen az objektumot nem találtuk meg, a lejtős domboldalon a földművelés okozta erózió miatt feltöltődhetett, illetve a szélein volt földhányások lekophattak.

2000. június 22-én újabb légi felderítést végeztem a település fölött.

Szemcse, Kertészet (Tökös-tói-dűlő): A modern kori kertészetéről készített felvételeken a római kori villa nyoma nem látható.

Vitéz-telek: Ismeretlen korú és eredetű foltokat, növényzet-elszíneződést figyeltem meg.

Zsigmond-tábla: Ismeretlen korú, telekhatároként, dűlőrendszerként értelmezhető lineáris nyomokat fényképeztem.

BERTÓK GÁBOR

357. Tamási, Kecsege-pusztá, Köcsöge

(Tolna megye) Á, Kk

Kecsege-pusztától ÉK-re, a Fürged és Tamási között húzódó halastó-fűzér K-i oldalán emelkedő dombok egyike – a terepbejárás megfigyelések szerint – erődített volt. A domb oldala a halastó felől meredek, a másik három oldalról pedig árok védte. A szántott, boronált, de esőt kapott dombon elég sűrűn fordultak elő a középkori (Árpád-kori és főleg késő középkori) cserepek. Több hamus folt is látszik. Leletek az árkon belül, és azon kívül is találhatóak. A domb D-i szélén tégl- és kőtörmelék figyelhető meg, közöttük kevés embercsont is előfordul.

A halastótól a dombra vezető dűlőúton az eső által kimosott, vagy gép által megsértett kemence nyomait vettem észre. A tapasztásból néhány késő középkori cserep került ki.

MIKLÓS ZSUZSA

358. Tác, Gorsium

(Fejér megye) Ró

A Gorsium központjában végzett 1996–1998. évi ásatások jelentős mértékben megváltoztatták az 1958 óta folyó kutatás során feltárt római település értelmezését. Az 1996-ban megtalált Augustus-templom alapján Alsó Pannónia provincia császárkultuszának központi szentkerülete kb. ötször akkora területen fekszik, mint azt a kutatás addig feltételezte. 1997-ben sikerült körülhatárolni a templom előtt fekvő központi teret – a szentkerület fórumát – és a provincia főoltárának a térer álló alapozását. A tér a felmérés alapján 90×45 m nagyságú (területén Pannónia másik nagy szentkerülete, a Carnuntum-pfaffenbergi teljes egészében elfér), a templomhoz a tér K-i oldalán lépcső vezet fel, É-i oldalát a két nymphaeummal és két lépcsővel áttört fal zárja le, ahol a már feltárt csarnokok és szentélyek láthatók. Az É-i oldalon a kerület 100 m széles, ugyanennyi a tértől Ny-ra fekvő részben feltárt oldal is. Feltételezhető, hogy a központi tértől D-re és K-re is hasonló kiterjedéssel lehet számolni.

Az új eredmények megváltoztathatják a Gorsium-ról eddig kialakult véleményt: a szentkerület nem Gorsium városon belül egy nagyobb épületcsoportot jelent,

hanem a várostól független, elhatárolt területi egység, ahogy az – feliratok alapján – Galliában és Hispániában is megállapítható volt. Az eddigi ásatás 2–3. századi periódusa tehát teljes egészében a szentkerület területét jelenti, a feltételezett városközpont ezen kívül, feltehetően három oldalról vette körül a szentkerületet.

Az uralkodó császár tiszteletére a Római Birodalom minden provinciájában volt hasonló provinciális szentkerület, ezekről azonban – az európai provinciákban – inkább csak feliratokból és faragványokból tudunk, a legismertebbek, mint a lugdunumi Galliában és a tarraçoi Hispániában, feltáratlanok. A gorsiumi szentkerület egyedülálló tudományos jelentősége, hogy teljes feltárásának és bemutatásának nincs akadálya.

1999-ben a Nemzeti Örökség Program '99 pályázatán 7 millió forint összeget nyerve a tervnek megfelelően egyrészt az Augustus-templom K-i része fölött álló 4. századi közfürdő feltárását folytattuk, megállapítva a templom K-i lezáródását, másfelől a templom Ny-i egyharmadának feltárását végeztük. Ez a templom oszlopos bejárata és a nagyméretű cella közötti előtérre (pronaosra) terjed ki. A templom teljes méretét 14×40 m-ben sikerült meghatározni. Ennek alapján a templom a legnagyobb és legrepresentatívabb ismert templom Pannóniában, méretei a Római Birodalom ismert nagyobb görög és római templomaihoz hasonlóak.

A 2000. évre tervezett ásatás az anyagi feltételek arányában a templom teljes feltárását és – lehetőség szerint – az előtte elterülő központi tér (fórum) kibontását kívánta folytatni. Az ásatás egyik feladata a 4. századi közfürdő teljes feltárása és dokumentálása után lebontása, a templom megmaradt jelenségeinek teljes feltárása. A kutatás másik feladata a templom előtérének, a felvezető lépcsőnek feltárása, ezzel tisztázva a tér K-i oldalát. Az előzetes kutatások alapján lehetséges, hogy a templom tengelyében álló főoltár kibontására is sor kerülhet. A teljes tér feltárása legalább még két év hasonló intenzitású munkájával érhető el.

A teret már eddigi ismereteink szerint is reprezentatív jellegű fal zárja le É-i oldalán, két díszkúttal. A falat lépcsők törik át és vezetnek fel a magasabb szinten lévő csarnokokhoz, amelyek közül a 60×12 m nagyságú, Ny-i apszisában pódiumra helyezett oltárral esetleg a tartománygyűlés (concilium provinciae) helye volt. A későbbi bemutatásnak hangsúlyos része lesz az oltár, a lépcső és a dombon álló templom részleges restaurálása. Az utóbbihoz adottak a homlokzati oszlopsorok kisázsiai eredetű bazaltoszlopai. A tér helyreállításával a Római Birodalomnak az Alpoktól É-ra eső területén az egyik legnagyobb és leglátványosabb műemlékegyüttese lesz.

FITZ JENŐ

359. Tata, Porhanyó-bánya

(Komárom-Esztergom megye) Pa

2000. június 16-án kezdtük meg a középső paleolitikus

lejtő feltárását, amelynek anyagi fedezetét pályázatok útján sikerült kiegészíteni (NKÖM).

Biztonsági okokból az idén is bányafákkal dúcoltuk ki a lelőhelyet, majd a külső környezet és a belső terület kitisztítása után mind a déli, mind pedig az északi oldalon folytattuk az in situ betöltődés bontását.

Az idén is elsődleges célunk a település feltárása mellett a természettudományos vizsgálatokra történő mintavétel volt. Északi irányban a bontás után kialakított, mintegy 4 m hosszúságú metszefalban 4 réteget tudtunk elkülöníteni: lösz, homokszemcsés lösz, erősen homokos lösz, homok (fölötte nagy mennyiségű csontbreccsa). A nyugati oldalon a kitöltés erősen összeszűkül (260 cm, 390–410 cm), erről a területről nagyobb mennyiségű, szépen megmunkált kőeszköz került elő. A K-i részen az üledékben egy teknősen emelkedő 5–25 cm váltakozó magasságú, alapjánál 10–15 cm széles, fölfelé elkeskenyedő mészkőtaraj jelentkezett. A mésztufa erősen lukacsos szerkezetű, laza szövetű, kristályos, eltér a bánya kompakt, tömör anyagától. A mészkőtaraj belső oldalán 5–10 cm széles, ismeretlen mélységű mészkőréteggel borított hasadék figyelhető meg. A kitöltés felső, homokos rétegeből rendkívül kevés leletanyag került elő, fölötte cementálódott, nagy, sérült mamutcsontok figyelhetők meg továbbra is. A metszefal dokumentálása után 2 cm-ként mintát vettünk geokémiai és szediment vizsgálatra, 4 cm vastagságban pedig kisemlős vizsgálatra.

Hasonló mintavétel történt a déli oldalon is, ahol a betöltődés szélessége fönt 1,3 m, alul pedig 1,45 m, legnagyobb magassága 1 m. A fal gyökerektől erősen átszőtt a talptól 40–45 cm-ig (makroszkópikusan), itt van a lösz és a homok határa. A talptól 40 és 50 cm között a fal D-i oldalán meszes konkréciós réteg húzódik, ami elválasztja a homokos betöltődést a löszről. A konkréciós szint É felé emelkedik, a padtól 50–60 cm között húzódik. Felső homokrégióban 5–10 cm nagyságú szürke „iszapkonkréciós” jelentkezik.

Az in situ betöltődés bontása során továbbra is nagy mennyiségű gyártási hulladék, típusos, szépen megmunkált kőeszköz (elsősorban kaparók, vakarók) és állatcsontok (a legnagyobb mennyiségben továbbra is mamut maradványai) kerültek elő, elsősorban az 1. rétegből.

Az É-i in situ oldalon megfigyelhető volt, hogy a csontbreccsás mésztufapad 3–10 cm vastag, amit 13–16 cm homokrégét követ. A balesetveszély elhárítása érdekében ahol lehetett, lebontottuk a mésztufalemezt, a homokot, s egyelőre bent hagytuk a bányafákat. A hivatalos szakvélemény elkészültéig bent hagyjuk, majd a bánya teljes lezárását tervezzük.

Az ásatáson részt vett Homola István és Horváth Krisztina (KLTE, Debrecen), Tolnai Márton (JATE, Szeged) egyetemi hallgatók, meglátogatta dr. Kordos István.

CSEH JULIANNA – T. DOBOSI VIOLA

360. Tatabánya, 52. sz. lelőhely

(Komárom-Esztergom megye) B, LT, Á

Az 1998. óta tartó feltárások folytatásaként a 2000. év folyamán 420 m² területet tártunk fel. Az összefüggő felületet 5×6, illetve 5×7 méteres szelvényekre osztottuk. Ez év folyamán is több korszakhoz köthető leletanyagot találtunk. A legkorábbi leletanyag és objektumok az urnamezős kultúrához köthető, cölöpvázás épületek nyomait találtuk, valamint több gödröt és egy kemence sütőfelületét. Valószínűleg ehhez a korszakhoz köthető egy félig földbe mélyített, kör alakú, ágasfás tetőszerkezetű objektum is. A HA C időszakhoz egy félig földbe mélyített, téglalap alakú objektum köthető, amelynek funkciója bizonytalan egy újkori vízvezeték fektetése miatt. Az Árpád-korhoz egy újabb földbe mélyített, rakott kőkemencés ház köthető, amelynek betöltéséből hullámvonal-köteg díszű kerámia töredékek kerültek elő. Valószínűleg építési áldozat lehetett egy objektumhoz nem köthető, szájnylásával lefelé elhelyezett fazék.

A leleteket a Tatabányai Múzeumba helyeztük el.

LÁSZLÓ JÁNOS

361. Tápiószele, Kishomok-dűlő

(Pest megye) I

A Kossuth Múzeum lakossági bejelentést kapott, hogy az 1996 augusztusában a Külső-Mező 5. sz. tanya udvarán talált sírtól kb. 600 m-re ÉK-re levő földön szürke, korongolt edénytöredékeket találtak gödörösás közben, több mint 1 m mélységben. Az edénytöredékeket részben az eredeti helyükön hagyták, ahol humuszos talajban, rétegszerűen helyezkedtek el.

Augusztus 7-én helyszíni szemlét tartottam a lelőhelyen. A bejelentőnek a földje az Agrobot Int. Épületeitől 150–250 m-re É-ra ma is létező ÉK-DNy irányú földút-
nak az ÉNy-i oldalán levő, térképen szőlő-gyümölcsös-ként szereplő, kb. 20 m széles parcellával azonos. A parcella kb. 1980-ig szőlő és gyümölcsös volt, utána kert és szántó. Az 1990-es évek elején vegyes fákkal, cserjékkel ültették be. A parcella DNy-i negyedénél 4–5 m átmérőjű kerek, vízzel teli tavacska van, aminek kiásásakor leletek nem kerültek elő. A parcella ÉK-i harmadában található az a gödör, melyben az edénytöredékeket találták.

A kb. 5 m átmérőjű kerek gödör É felé enyhén lejtős felszínű területen van. A cserepek a déli oldalban kerültek elő. A felszíni humuszréteg 55–60 cm vastag, fekete, kissé homokos; alatta világosbarna homokréteg húzódik 120–130 cm mélységig; ez alatt kb. 50 cm vastag fekete, kissé homokos humuszréteg található, majd legalul sárga agyag és a talajvíz. Az alsó humuszréteg tetejétől 5–8 cm-re mutatkoznak az edénytöredékek egymás mellett, részben egymáson fekvő, két rétegben. Körülbelül 30×30 cm-es felületen bontottam ki a töredékeket, rétegük K és D felé folytatódhat a gödöroldalban. Szürke, finoman iszapolt anyagú, korongolt, nagyméretű tárolóedény töredékei, közelükben beásásra utaló elszíneződést, kemény réteget nem tapasztaltam. Az

általam kibontott és a megtaláló által – még szemlémet követően is talált és átadott – töredékeket a ceglédi Kossuth Múzeumba szállítottam.

DINNYÉS ISTVÁN

362. Tárnok, Berki utca–Fűzfa utca

(Pest megye) B, V

Tárnokon a fenti két utca által határolt (hrsz.: 3301) területen öt házból álló lakóparkot szándékoztak építeni. Mivel a területen ismert régészeti lelőhely van (MRT 7. k. 31/14. lh.), ezért a beruházóval szerződést kötött a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága az építkezés földmunkái során előkerülő régészeti objektumok dokumentálására. Az 5183 m²-es építési területen humuszos nem történt, így csak a közművek és az épületek alapozási árkaiban jelentkező régészeti jelenségeket tudtuk dokumentálni.

Az építkezés 23 régészeti objektumot érintett, ezek részben házak, részben áldozati- és szemétködrök. Az előkerült kerámia alapján a lelőhely a bronzkor végére, a vaskor elejére keltezhető. A kerámia mellett sok állatcsont is előkerült, ennek feldolgozását dr. Vörös István végzi.

A munka 2000 márciusa és szeptembere között zajlott, nagyobb szünetekkel. A feltárást a beruházó fedezte 200 000 Ft értékben.

MARÓTI ÉVA

363. Tihany, Óvár

(MRT 2. k. 45/13. lh.)

(Veszprém megye) B, V, LT?, Á

A Felsőóvári, Középsőóvári és Árpád utcákban 2000. október–december hónapokban folyt régészeti kutatás vízvezeték-építéshez kapcsolódva. A mintegy 450 m hosszú árokszakaszban bronzkori és vaskori házak, gödrök, beásások, sánchrészlet, Árpád-kori sánc kőpakolásának dokumentálására került sor.

Nagyobb mennyiségű bronzkori és vaskori kerámia, továbbá szövőszék-nehezék és (kelta?) bronzkorong, valamint néhány darab hullámvonalas kora Árpád-kori kerámia került be a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumba.

RAINER PÁL

364. Tiszalúc, Sarkad

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, Sza

2000-ben is folytattuk a Sarkad-ér partján fekvő középső újkőkori település feltárási munkálatait. Mivel e területen ma mezőgazdasági művelés folyik, ebben az évben csupán az egykori falu É-i és ÉNy-i szélén végezhattünk kutatásokat. A korábbi években itt az alföldi vonaldiszes kerámia kultúra cölöpszerkezetű házainak maradványait és temetkezéseit találtuk meg. Az első nagyobb (120 m²-es alapterületű) felületünket, a kézi erővel folytatott földkitermelés miatt, 4 m széles szelvények sorozatából alakítottuk ki. Ez a felszín 50 m-re volt a telepü-

lés újkőkori házaitól. Megállapíthattuk, hogy ezen a helyen már csupán a falu perifériális része volt, amit néhány cölöpnyom és szórványos cserépanyag jelzett. Itt befejezve a kutatásokat Ny-i irányba jelöltünk ki újabb szelvény sorokat (amelyeknek az összes alapterülete 96 m² volt). E területen nagyobb mennyiségben rézkori (Bolerázi stílusú) cserepek és rendkívül szétszántott házaknak (legalább kettőnek) a nyomai voltak jelen. A paticsmaradványok minden valószínűség szerint egy újabb rézkori (java rézkor végi, bolerázi) településre utalnak. Szerkezetükre, alakjukra utaló egyéb nyomokat (például cölöphelyeket) nem észleltünk. E házaktól távolabb igen jellegzetes formájú (alul kiszélesedő) szarmata objektumok, valamint ugyanilyen korú cserepek és állatcsontok kerültek elő.

ORAVECZ HARGITA

365. Tiszatarján, Nemesi-földek (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Sza

Tiszatarján, Nemesi-földek nevű határrész területének előzetes régészeti állapotfelmérése során a már működő kavicsbányától közvetlenül D-re, a Tiszatarján felé vezető műút jobb oldalán húzódó homokos dombvonulaton egy nagy kiterjedésű, őskorból és római császárkorból származó megtelepedés nyomaira bukkantunk. A lelőhely szinte teljesen lefedi a vizsgált területet, és mivel a bányabővítés erre a részre is vonatkozik, ezért a működési engedély kiadását erre a részre nem javasoltuk.

Koós JUDIT

366. Tiszaug, Homokbánya (Bács-Kiskun megye) Sza, Á

A Felsőtéglá Bt. a tiszaugi híd építéséhez homokbányát nyitott a 44-es műút mellett, a hídtól kb. 1,5 km-re. Az engedélyezési eljárás során a múzeum jelezte, hogy a területen két régészeti lelőhely van, melyek feltárása után lehet a bányaművelést megkezdeni. Az időközben kialakult árvízveszély és a bevezetett vészhelyzet miatt még a régészeti feltárás előtt megkezdődött a homok kitermelése. Így megmenteni csak a földmunkák során előkerült objektumokat lehetett. Feltártunk 14 sírt, ebből 7 nyújtott csontvázas, megközelítőleg K-Ny-i tájolású, melléklet nélküli volt. Előkerült egy zsugorított, melléklet nélküli sír, valamint 6 kirabolt szarmata sír. Egy valószínűleg Árpád-kori ház átvágására kerülhetett még sor. A leletmentésen a múzeumi szervezet minden régésze és a régészeti osztály munkatársai vettek részt.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

367. Tiszaug, Legyes-tanya (Bács-Kiskun megye) U, N

2000 augusztusában kezdtük el a megelőző feltárást, mert a területen bányát nyitottak, az innét kitermelt földet a tiszaugi híd építéséhez használták fel.

A feltárás során az alföldi vonaldíszes kultúra emlékanyagát találtuk meg. Nagy számban kerültek elő edénytöredékek, kovapengék, kagylók. A leletanyag egy része gödrökből került elő, egy részét pedig kb. 40–50 cm-es mélységből elszórtan, objektumhoz nem köthetően találtuk meg. Előkerült egy ÉK-D-i tájolású zsugorított sír is. A területen egy népvándorlás kori házat és körárkot is feltártunk.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

368. Tolnanémedi határa

(Tolna megye) Ő, Kö, I

A településen 1999. december 8-án végeztünk légi felderítést, 2000. március 7-én pedig terepbejárást.

Gyánti-földek: A már ismert lelőhelyen (Gyánt közepkori mezőváros) nagyszámú, jó minőségű leletanyagból gyűjtöttünk mintát, azonosítottuk a(z egyik?) templom maradványait téglá- és kőtöredékek, valamint embercsont-maradványok alapján. Ugyanitt egy kiszántott kőfalat is észleltünk. A légi felvételeken látható lineáris nyomok (telekhatárok és/vagy utak) a legintenzívebb leletszóródástól Ny-DNy irányban, a területet ÉK-DNy irányban átszelő dűlőúttól Ny-ra található, ahol szintén középkori cserepeket találtunk, de jóval kevesebbet.

Gyánti-földek–Vasúti hídfő: A vasúti töltés és a Kapos közt, ahol légi felvételen gödrök foltjai láthatók, őskori és középkori cserepeket találtunk, jórészt a Torma István 39. sz. lelőhelyét rejtő magaslaton, de néhányat az attól DNy-ra lévő fotós lelőhelyen is.

2000. június 22-én újabb légi felderítést végeztem a település fölött. Újabb felvételeket készítettem a Gyánti-földeken található lelőhelyekről.

Koma-sziget: Ismeretlen korú (késő középkor?, török kor?) település (?) gödörfoltjait regisztráltam.

Úrbéri-földek: Ismeretlen korú és eredetű foltokról, lineáris nyomokról készítettem felvételeket.

BERTÓK GÁBOR

369. Tornakápolna, Hely-föld

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terepbejárássunk során regisztráltuk a lelőhelyet, amely Tornakápolna határában, a településről Szinpetribe vezető út mentén, egy dombtetőn terül el. A kis magánparcellákban a betakarítás után jártunk, viszonylag jó észlelési körülmények mellett kevés őskori kerámiát találtunk.

CZAJLIK ZOLTÁN

370. Tornaszentandrás, Telek-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Sza, A, Á

A 2000. október 24. és december 31. között végzett terepbejárássunk során regisztráltuk a lelőhelyet, amely a

jelenlegi településtől DNy-ra, egy enyhén a Bódva-völgy fölé emelkedő domboldalon terül el. A szántásban, jó észlelési körülmények mellett viszonylag sok őskori kerámiát, szörványosan császárkori, avar kori és Árpád-kori töredékeket, valamint vassalakat találtunk. A lelőhely azonosítható a Dénes György által 1973-ban bejelentett (MNM Régészeti Adattár I.32/1973).

CZAJLIK ZOLTÁN

371. Tornyiszentmiklós határa

(Zala megye) B, Kö, Kk

2000 tavaszán dr. Kvassay Judit és Frankovics Tibor, a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai az M70 út nyomvonalán terepbejárást végeztek. A *Külső-Pálka* nevű határrészében, az Ó-Lendva-patakba folyó Lendvaújfalu (Bodorvölgyi-) patak egykori medrének északi partján, egy szigetszerű kiemelkedésen, 240×100 m-es területen, elszórta felszíni leleteket gyűjtöttek, melyeket középkorinak határoztak meg, és 14. sz. lelőhelyként regisztráltak.

2000. november 15. és 21. között szondázó ásatást végeztünk ebben a határrészben, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt. A mintegy 180 m² nagyságú kutatott területen azonban egyetlen régészeti objektum vagy jelenség sem került elő. A területen felszíni leleteket sem tudtunk gyűjteni.

A *Nagyszegi-dűlő* nevű határrészben, a Kerka-folyó holt ága és az Ó-Lendva-patak fölé magasodó domb tetején egy 150 m átmérőjű területen őskori települést találtak. A felszíni leleteket kora vaskorinak és római korinak (?) határozták meg, a lelőhelyet 13. számmal regisztrálták.

2000. november 21–27. között a dűlőben szondázó ásatást végeztünk, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt.

A közelgő fagyos időszak miatt nem tártuk fel az eredetileg tervezett 200 m²-t, mivel már a kutatóárok ásásának kezdetén, alig több, mint 40 m²-nyi területen öt objektum került elő: egy árok-, valamint két gödör-részlet és két cölöplyuk. A jelenségek és a feltárt leletanyag alapján a késő bronzkori halomsíros kultúra kései szakaszának települését határoztuk meg.

A *Tüske-dűlő* nevű határrészben, az Ó-Lendva-patak északi partjára lejtő domboldalon egy 120×80 m-es területen, elszórta felszíni leleteket gyűjtöttek, melyeket késő középkor-kora újkorinak határoztak meg, és 15. számmal regisztráltak.

2000. november 13–14-én szondázó ásatást végeztünk a dűlőben, melynek célja a terepbejárás során talált lelőhely intenzitásának megállapítása volt. A mintegy 200 m² nagyságú kutatott területen azonban egyetlen régészeti objektum vagy jelenség sem került elő, annak ellenére, hogy felszíni leleteket ismét sikerült gyűjtenünk.

P. BARNA JUDIT

372. Tótkomlós határa

(Békés megye) B, Sz, Sza, LT, N, A, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámszigetig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpárt településtörténetét.

Tótkomlós határában a Barta-mezőn kilenc, az 53-as táblában három, a Viharsarok TSz állattelepén egy, a régi Dögtemető közelében egy, a Szőlő-dűlőben kettő, a szennyvíztisztító telepen egy, a Haladás TSz állattelepén kettő, a Melindai Új-osztások határrészben öt régészeti lelőhelyet határoztunk meg (40–63. sz.). Ezekről a területekről bronzkori, szkíta, szarmata, kelta, gepida, avar, Árpád-kori és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

373. Tök, Templomrom

(Pest megye) Kö

A templomrom (műemléki törzsszáma: 7389) Tök községtől ÉK-re, a szőlők között található. Falaiból a félköríves záródású szentély és a téglalap alakú hajó É-i fala maradt meg magasan. A szentély K-i fala nagyrészt kiromlott, a templom többi, mára már elpusztult fala az ásatás után csupán csak sejthető volt a földfelszínen. A romot először Arányi János, később Foerk Ernő mérte fel.

A templomrom valószínűleg az 1278-ban említett Tök (Tek) falu plébániatemplomának romja. A környéket ismertető 1401. évi részletes határjáró oklevél már hallgat a faluról, majd az első, biztosan a mai településre vonatkozó adat 1467-ből származik, mikor az a Marótiak birtokában volt. A környék régészeti terepbejárása során (MRT 7. k. 35/3., 10., 11.) ismertté vált, hogy a templom körüli szőlőkben talált legkésőbbi kerámiaanyag a 13. századra – a mi gyűjtésünk szerint a 14. századra – keltezhető. A 15. században újjátelepült falu plébániatemploma a mai református templom helyén található, mely alatt 1995-ben G. László Judit középkori templommaradványokat figyelt meg leletmentésekor.

A templomrom feltárásakor meghatároztuk a templom építési rétegét, és egy arra feltöltött kb. 10 cm vastag sárga agyagréteget. Ennek felszíne igazodott a templom alapozási padkájához. Minden bizonnyal itt, vagy néhány centiméterrel magasabban volt a padlószint (szintje a romterületen talált alappontot 50,00 m-nek tekintve 48,96 m). A szentély járószintje eredetileg ugyanilyen mélyen helyezkedett el, erre utal a szentély alapozási padkája, ám sajnos a későbbi bolygatások mindent megsemmisítettek ebből a feltételezett padlóból. Később a szentély járószintjét megemelték. Előkerült ugyanis egy sekély, mészhabarcsba rakott kövekből álló alapozás, mely a két diadalívpillért kötötte össze, ez lehetett a szentélylépcső alapozása. Előkerült a diadalív É-i és D-i pillérének L alakban kváderkövek-

ből rakott indítása is. Ennek első két rétegvén habarcsnyomokat lehet megfigyelni, ami arra utal, hogy az emelt sekély alapozást hozzáfalazták a diadalív pillér alsó részéhez. Ezek alapján adhatjuk meg a szentély megemelt szintjét (49,40 m). A szintkülönbségből és a sávalapozás elhelyezkedéséből ítélve két lépcsőfok lehetett itt, ám ennek részleteiről semmilyen adatunk nincs (a helyreállítások ezért döntöttünk egy lépcső kialakítása mellett). A szentélyben előkerült a kb. 1,3×1,6 m-es főoltár alapozása, melynek egyes köveit későbbi rablóátások során kimozdították. A szentély D-i belső falsíkján kis fülke egyik kávját figyeltük meg, minden bizonnyal az egykori szentségtartó-fülkéről van szó.

A hajó és a diadalív pillérek találkozásánál egy-egy mellékoltár lenyomatai jelentkeztek. Az É-i mellékoltár maradt meg épebben. Egy-egy kis fülkét alakítottak ki az É-i hajófalon, melynek záródása nem szabályos negyed körív, benne két sérült kőelemmel, másutt csak a kőelemek lenyomatával. Ebbe a fülkébe „betolva” helyezték el a mellékoltár tömbjét, melynek alapozását be kötötték a templom falába. A mellékoltár elbontásakor keletkezett csorbázat meghatározta a mellékoltár nagyságát. A fülke fenékszintje az egykori járószintből kb. 35–40 cm-rel látszott ki (esetleg egy oltárlépcső csatlakozott hozzá). Hasonló szerkezetű fülke és mellékoltár volt található a D-i oldalon is, ám itt a fülke teljesen kiromlott. A fülkével bővített mellékoltár nem ismeretlen 13. századi templomainknál.

A templom bejárata D-ről nyílt. A kapu helye egy kiromlás formájában jelentkezett, belső síkján a D-i kávnál talán fészek nyomát tártuk fel. A templom körüli külső járószint nagyjából megegyezett a belsővel. Építész: Mója Sándor.

FÜLÖP ANDRÁS

374. Törökbálint, Tópark

(Pest megye) B, V

A Tóparkon 1995. óta folyik az építkezés, és ezzel párhuzamosan a régészeti feltáró munka. 2000-ben a SKANSKA cég a 3301/20. hrsz. területen épített iroda- és raktárépületet. Ebben az évben az épület területén belül mintegy 400 m²-es területen végeztük el a feltárást. A parkoló területét 2001-ben fogják lehumuszosítani.

2000 augusztusától októberéig a feltárt részen 43 objektum került elő: házak, gödrök, kemencék és cölöplyukak. A leletanyag nagyobb része késő bronzkor-kora vaskori kerámia és állatsontok. Kiemelendő a vaskori urna és a mellette előkerült fémlánc és cápafog(!) a 7. objektumból. A munka 2001 tavaszán folytatódik.

MARÓTI ÉVA

375. Túrony, Református templom

(Baranya megye) Á, Kk

A túronyi református templom épületkutatására a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirde-

tett Nemzeti Örökségi Program keretében, 2000. augusztusában került sor.

Túrony (eredetileg Turul) az írásos forrásokban először 1237-ben tűnik fel, amikor a Zydoy nemzetségbeli Macha gyámja Acilles (?), a fiú birtokát, Turul fele részét 40 ezüst márkáért eladta a pécsi káptalannak. Kérdés, már ekkor létezett-e a mai épületben fennmaradt Árpád-kori templom, amely az épületkutatás megállapításai szerint kb. 11 m hosszú hajóból és íves alaprajzú szentélyből állhatott. E korai, pelyvával kevert habarcsba rakott törtkőből emelt épületből a mai napig megmaradt a hajó nagy része, melyet a déli oldalon három, szokatlanul magasan helyezkedő ablak tör át. E három, korai ablak különlegessége, hogy bennük a fa tokszerkezet maradványai vészték át az évszázadokat. Ajtaja szintén a D-i oldalon volt.

Még szintén a 13. század folyamán a D-i és Ny-i oldalán 2-2 ablakkal áttört, sarkain diagonális támpillérekkel megerősített bővítménnyel Ny felé meghosszabbították az épületet, melyet ráépítettek a templom körüli temető néhány sírjára.

A régészeti kutatás során a templom D-i oldalán egy íves szentélyzáródású 13. század végi–14. század eleji kápolna maradványait tártuk fel.

Az imént leírt formában állhatott fenn a templom a 14. század 30-as éveiben, amikor az épület – papja, a pápai tizedjegyzékben említett Péter (sacerdos de Timul illetve Turul) révén – közvetve először tűnik fel az írott forrásokban.

Építés- és építészettörténeti szempontból akkor érte a legjelentősebb változás, amikor az Árpád-kori szentélyt lebontva sokszögzáródású, támpilléres, ritkán alkalmazott szerkezetű, egyen vállvonalú, cikkelyekkel záródó boltozatú, csúcsíves ablakokkal megvilágított gótikus szentélyt építettek, amely hatalmas, élszedett csúcsíves nyílka a szentéllyel csaknem azonos szélességű hajóba. A hajó K-i végeit ugyanekkor támpillérekkel erősítették meg. E szentély különleges sajátossága, hogy D-i falában egy szokatlanul nagyméretű ülőfülke található, a másik négyben pedig fülkéket alakítottak ki, bizonyára klenódiomok és ereklyék bemutatása céljából. Kérdés, hogy e páratlan szentélykialakítás összefüggésbe hozható-e XIII. János pápa 1414-es búcsúengedélyével, amelyben mindazoknak, akik a következő 10 évben a pécsi egyházmegyei Thuron-ban lévő Szűz Mária Plébániaegyházat az oklevélben felsorolt egyházi ünnepeken és a templom felszentelésének napján felkeresik, tízévi és tízszer negyvennapos, illetve száznapos búcsút engedélyezett. A szentély felépítését követően a falképtörödékek alapján ki is festették a templomot és nagyméretű sekrestyét csatoltak a templom É-i oldalához, amely a benne talált oltáralapozás tanúsága szerint kápolnaként is használtak.

A baranyai főesperességbe tartozó falu a 16. században a pécsi káptalan illetve a pécsi prépost birtokában volt, míg nem a török hódítás következtében kettős adózású lett, a templom pedig a reformátusok birtoká-

ba került. Ekkor bonthatták le a kápolnát és a sekrestyét. A középkori falfestmények eltávolítása után ornamentális festéssel díszítették a falakat.

1706-ban a fosztogató rákok elpusztították a falut templomával együtt. A lakosság ekkor védettebb helyre, egy Bisse felé eső völgybe húzódott. Miután 1726-ban visszatértek, újra birtokukba vették a templomot, melyet a É-i és a D-i oldalon, az Árpád-kori hajó és bővítményének csatlakozásánál, támpillérekkel erősítettek meg. Az 1766-ban még jó állapotban lévő haranglábat a rajta lévő évszám alapján 1730-ban állíthatták. A templom hajdani kazettás mennyezete 1744-ben készült. Katedróját és padjait 1758-ban készítették. A 18. századi helyreállításkor elfalazták a középkori ablakokat és fülkét, és nagyobb, szalagkeretes ablakokat nyitottak. A külső falfelületekre höbörccsös vakolat került.

1827-ben ismét tatarozták a templomot. Ekkor épült a templom, melyet a 18. századi Ny-i ablak ajtóvá alakításával kapcsoltak össze a karzattal. A D-i ablakokat köténydísszel gazdagították. A szószek, a papszek és a padok a 19. század első felében készült.

A templom szerkezetét érő utolsó, jelentős beavatkozást a K-i karzat jelentette 1880-ban.

Ezt követően 1913-ban esett át ismét felújításon a templom. Ennek során lebontották az 1744-es festett mennyezetet és készítettek stukatúr nádas síkmennyezetet. Talán a 18. századi mennyezet része volt némelyik, a valószínűleg ekkor épített Ny-i karzat aljában látható festett deszkadarab.

A túronyi református templom adottságainak köszönhetően kétség kívül a legjelentősebb műemlékeink közé tartozik. Nemcsak a kutatás során napvilágra került páratlan építészeti sajátosságai tartoznak értékei közé, hanem az is, hogy új elemek bevétele nélkül lehet rekonstruálni a középkori jellegét megőrző templom arculatát.

BALÁZSIK TAMÁS

376. Újszilvás, Gólya-járás (Pest megye) Á

A lelőhelyen (Újszilvás, 24. sz. lelőhely) 1992-ben végeztünk régészeti szondázó ásást, majd 1996-ban bejelentés nyomán szereztünk tudomást arról, hogy a dombon illegális homokbányát nyitottak és számos temetkezés megsemmisült, illetve sok embercsont hever mindenfelé. Szándékunk ellenére nem sikerült hivatalos úton érvényesíteni törvény biztosította jogainkat. A pusztítást követően régészeti leletmentést végeztünk, a legveszélyesebb részen 58 sírt tártunk fel. Mivel sem a múzeumnak nem volt pénze, sem az elkövetőt nem tudtuk rábírní a munka anyagi biztosítására, így tovább nem tudtuk folytatni a feltárást.

2000. február 16-án a helyszíneléskor borzalmas kép tárult a szemünk elé. Gépi földmunka nyomait láttuk, nagy mennyiségű homokot hordtak el a domb Ny-i feléből. A domb É-i oldalán géppel letolták a humuszt, ugyanitt kézi rablógödörök friss nyomait láttuk, kézi ásó

megfigyelhető lenyomatával. A kis rablógödörök mellett hatalmas mennyiségű embercsontot forgattak ki a földből. Ezekről fotót készítettünk. Feltehetően kincset kerestek és az emberi maradványok iránt a legcsekélyebb tiszteletet sem tanúsítva szörnyű pusztítást végeztek.

A Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóságon keresztül hivatalos eljárást kezdeményeztünk a hatóságoknál. 2000 áprilisában a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához pályázatot nyújtottam be a leletmentő feltárás elvégzésére. Bár elnyertük a 620 000 Ft támogatást, az csupán 2001 januárjában érkezett meg. Így a leletmentő ásatást nem tudtuk elvégezni 2000-ben.

TARI EDIT

377. Valkó határa (Pest megye) Ó, B, Á

2000 tavaszán a volt aszódi-gödöllői járás területén az 1998–1999-ben készített légi fotók alapján jártuk be a lelőhelyeket. Az *Abronsos* határrészben (MRT 13/3. k. 26/33. lh.) telepre utaló bronzkori cserepeket; a *Csákó-parton* (26/31, 32. lh.) őskori és Árpád-kori leleteket; a *Zsidó-hegyen* (26/30. lh.) néhány őskori cserepet gyűjtöttünk.

MIKLÓS ZSUZSA

378. Vaspör, Pusztacsatár, római katolikus templom (Zala megye) Kő

2000 májusában folytattunk kutatást a közigazgatásilag Vaspör községhez tartozó Pusztacsatár római katolikus templom területén.

Célunk annak kiderítése volt, hogy a ma álló templom milyen korábbi alapokra épült. Feltárásunkkal párhuzamosan az Országos Műemlékvédelmi Hivatal is megkezdte a külső és belső falkutatást, amelynek során a templom belsejében barokk falfestéseket, a külső falon pedig az Árpád-kori állványozás lyukait találták meg.

A templom bizonyosan középkori eredetű, erre azonban csak a felmenő falak, a déli kapu megléte, a falazás és téglák utalnak. A falkutatás és a kutatóárkok tanúbizonysága szerint a templom egy időben fedélszék nélkül állt és romos állapotban volt (minden bizonnyal a török idő alatt). Újjáépítésére a 18. század második felében kerülhetett sor: a téglák és az erősen homokos, a barokk idősakra jellemző habarcs a bizonyítékai ennek. Ekkor a déli kapu még nyitva volt, csak később falazták be. A középkori szentélyszint és a középkori hajó járószintje a ma használt járószintnél 30 cm-rel volt mélyebben.

A templomnak nincs külön okleveles említése. A település oklevelekben Csatár néven először 1283-ban szerepel Budafölde, majd 1328-ban Harkály vidékével kapcsolatban. A területet vaspöri nemesek kapták IV. Lászlótól, ezt később Károly király is megerősítette. 1338-ban határjárás volt a területen, Benedek fia István, továbbá Bertalan fiai és László fia Péter megegyeztek Ságodi Pállal Pusztacsatárt illetőleg, így a Ságodiak kapták királyi adományként a területet. 1412-ben Gersei

Pethő János mesternek és Jári Barócz Istvánnak és Balásznak voltak itt részei, melyeket Terjék Ferenc fiai akartak elfoglalni. Ez utóbbi nevek a 15. század folyamán többször is feltűnnek, mint a terület birtokosai. Kis falu lehetett, lévén az 1513-ban készült összeírás Zéllal és Vaspörrel fogja össze.²⁶

Az ásatáson részt vett Száraz Csilla a Göcseji Múzeum régésze.

VÁNDOR LÁSZLÓ

379. Vasszilvágy, Római katolikus templom (Vas megye) Kö

A 2000. évi kutatás során a betonlábazat leverése után az egységesnek tűnő barokk épületen már több korszak átépítései is megmutatkoztak. A hajó a toronnyal és a kriptával az 1732–34-ben végzett építéskor készült el és teljesen egységesnek mondható téglapítmény. A barokk templom szentélye, mely kő és téglá vegyes falazatú, valójában a 14. században épített templom hajója volt, kelet és dél felé befalazott ablakokkal, mely „hajón” északi irányban szintén befalaztak egy ajtót is.

A vakolat leverésekor világossá vált, hogy a román kori szentélyt a 19. században bontották csak el, és egy sor (kötősor) téglá berakásával falazták be a 14. századi diadalívet. A középkori szentély részleges felfalazásával jelölhető lenne a középkori forma, hiszen a 14. századi templomhajó nagyrészt fennmaradt.

A belső vakolatok leverésével a sekrestyében és az oratóriumban a padlófűtés miatt belső szintsüllyesztés során további részletek várhatóak, miként kívül is a középkori szentély, sekrestye és a párkánymagasság meghatározása.

A templom a falu egyetlen középkori épülete, melynek helyreállítása értéket adhat az onnan elszármazottaknak is.

HAJMÁSI ERIKA

380. Vác, Attila utca 26.

(MRT 9. k. 31/56. sz. lh.)

(Pest megye) Á

Házépítéskor pincegödör kiemelése során figyeltük meg a régészeti jelenséget. A K-i gödöroldalon néhány ismeretlen korú cölöplyuk mutatkozott. A K-i sarokban 1 m vastag sötétbarna szénzemcsés feltöltésből – objektum nem mutatkozott – gyűjtöttünk sok Árpád-kori cserepet.

TETTAMANTI SAROLTA

381. Vác, Budapesti főút 31.

(MRT 9. k. 31/56. sz. lh.)

(Pest megye) Á

A szomszédos 33. sz. ház alapjának megerősítésére szolgáló gödör kidobott földjéből kora Árpád-kori cserepe-

ket gyűjtöttünk barna homokból. Objektum nem látszott. A telken történt többi földmunkánál csak újkori töltéseket tudtunk megfigyelni.

TETTAMANTI SAROLTA

382. Vác, Burgundia utca 17/b.

(MRT 9. k. 31/4. sz. lh.)

(Pest megye) Kö, Tő

Házépítés alapárkaiból 17–18. századi cserepek kerültek elő, valamint egy régi törésfelületű embercsontdarab. A cserepek között voltak színes mintás mázas darabok is, a Katona L. utca 12. sz. alatt feltárt fazekaskevence anyagának típusába tartozó, s azzal rokon darab. A telken elmondás szerint korábban is előkerültek emberi vázak, sőt a szomszédos 17/a. szám alatt is. A régi ház alapjának szétszedésekor turbánfejes török sírkő került elő. Ezt és a többi leletet is a Tragor Ignác Múzeumba vittük.

TETTAMANTI SAROLTA

383. Vác, Flórián utca 33.

(Pest megye) Kö

Házépítés alapárkait vizsgáltuk. Régészetileg értékelhető réteget nem találtunk. A kidobott földből 1 db középkori cserepet szedtünk fel. A terület kívül esik a középkori várososon.

TETTAMANTI SAROLTA

384. Vác, Fürdő utca 1.

(MRT 9. k. 31/3c. sz. lh.)

(Pest megye) Kö

Építkezést megelőző feltárást végeztünk a telken. Eddigi ismereteink szerint az 1319-ben alapított Szent Jakab kolostor emlékeit kell itt megtalálnunk. A pincének kitermelt alapgödör ÉNy-i fala mentén és Ny-i sarkában két, egymással derékszöget bezáró középkori falrészletet tártunk fel. Az épület, amelynek ezek a falai, a Fürdő utca 3. és a Köztársaság út 8. szám alatt terjed tovább. A teljes pincegödörben 0,8–1 m vastag rétegben igen zsúfolt templom körüli temető 103 sírját tártuk fel 190 m²-en. A sírok legnagyobb része bolygatott volt, egyrészt eleve a templom körüli temetkezések jellegének megfelelően, másrészt a későbbi, újkori tereprendezések következtében. Nagy részük tájolása Ny-K-i, vagy ahhoz közeli irány, kisebb részüké az É-D-i irányt követi nagyjából. A koporsószőgek és néhány famaradvány koporsós temetkezésekre utal. A sírok általában melléklet nélküliek voltak. Néhány sírlelet: párizsi kapocs, ruhagombok, bronztű, bronzcsat, bronzkarika nadrágviselethez, bronz spiráldísz, bronz csövecske – mind az öltözék részei voltak. Három érelelet sírmellékletnek látszott, közülük kettő elsődleges meghatározás szerint I. Mátyás (1458–1490) kori veret. Egy érem embercsontok között volt, de bolygatottan, Nagy Lajos (1342–1382) verete. A temet-

26 DR. HOLUB J.: Zala Megye története a középkorban III. Kézirat. Pécs 1933.

kezések a 14–15. századokban, s a 16. század közepéig kerülhettek földre. A temetkezésekkel több helyen megbolygatták az Árpád-kori települési rétegeket, de sok újkori beásás is átfúrta ezeket a sírokat. A sírok felszedése után a rétegvizonyokat dokumentáltuk.

TETTAMANTI SAROLTA

385. Vác, Gombás, Patakfő

(MRT 9. k. 31/15. sz. lh.)

(Pest megye) Á, Ű

A 21340 helyrajzi számú telken házalap-gödörben két beásást figyeltünk meg és dokumentáltunk. Az egyikben paticstörmelék volt, a másikban újkori cserép, előtte a kitermelt földben Árpád-kori edénytöredék.

TETTAMANTI SAROLTA

386. Vác, Gombási út

(Pest megye) Á, Kö, Ű

A 6441 hrsz. telken épülő ház pincegödörében 80–90 cm széles beásást figyeltünk meg a déli gödöroldalon. Benne lelet nem mutatkozott. A kidobott földben Árpád-kori, középkori és újkori cseret gyűjthettünk.

TETTAMANTI SAROLTA

387. Vác, Március 15. tér 8.

(Pest megye) Kk

A ház középkori kettős pincéjében a tulajdonos bormúzeumot kíván létesíteni, ezért 2000 februárjában megelőző ásatást végeztem.

A kettős pince külső, a Főtér felőli részében É-D-i irányú, 1 m széles árokkal teljes szélességben átvágtuk a pincét. A felső, 10 cm-es, kemény, szenes réteg alatt átlag 20 cm-es újkori feltöltés következett, ez alatt vékony, néhány cm-es sóder mutatkozott, majd ez alatt kezdődött a késő középkori réteg. A szürkésbarna, enyhén faszenes rétegben közepes sűrűségben fordultak elő a 15–16. századi, apróra tört edénytöredékek. Ebben az árokban egy felső, vékonyabb, és ez alatt egy vastagabb késő középkori réteget lehetett megfigyelni. A pince tartófalának alját a jelenlegi felszín alatt 110 cm mélységben még nem értük el. Alját a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk megkeresni.

A 2. árkot az elsőre merőlegesen, a két pince közötti átjáró vonalában tűztem ki. Itt, a pince hossztengegyében erősen letaposott, kemény a talaj. Az újkori rétegek alatt itt csak egy késő középkori réteg mutatkozik, 40 cm vastagságban. Ez alatt, az érintetlen löszbe mélyedve, 80 cm mélységben, két sorban cölöplyukak alja figyelhető meg. Ezek talán az egykori „padlásolás”-ra utalnak. Az árok K-i végében, az átjárónál, a jelenlegi küszöb mellett előbukkant a pince eredeti kőfala, amelyet a külső, valamivel későbbi pince létesítéskor törtek át. A fal mellett elhelyezkedő kövek valószínűleg az egykori lépcső maradványai.

A leletmentés során újabb adatokat nyerhettünk a középkori pince rétegződésére, belső kialakítására.

MIKLÓS ZSUZSA

388. Vác, Mária utca 6.

(MRT 9. k. 31/4. sz. lh.)

(Pest megye) Ű

Házépítés 2 m mély sávalapjaiban illetve alapgödörében többszörösen töltött kevert talajban bolygatott helyzetű emberi vázmaradványokat és 18–19. századi cserepeket figyeltünk meg és gyűjtöttünk.

TETTAMANTI SAROLTA

389. Vác, Múzeum utca 22.

(MRT 9. k. 31/2. sz. lh.)

(Pest megye) Á, Kö, Kú

Új ház építésének alapozási árkait figyeltük. 100–160 cm mélységekből gyűjtöttük a leleteket, vegyesen kerültek elő az Árpád-kortól a 18. századig keltezhető leletek, sőt még porcelán töredék is. A cserepek közül említésre méltók a reneszánsz stílusú kályhacsempe töredékek, a Katona L. u. 12. szám alatti fazekaskemence anyagának típusába tartozó táltöredékek, s a mázzal borított padlótégla darabok. Az említett mélységszintek alól nem került elő lelet. A 24. számú ház melletti alapárokban kváderkő bélésű kút került elő, ezt az építetető későbbi feltárás céljára és emlékként meghagyja.

TETTAMANTI SAROLTA

390. Vác, Quel Rudolf utca 4.

(MRT 9. k. 31/4. sz. lh.)

(Pest megye) V, LT, Ű

Lakóház pincéje gödrének kitermelése során végeztünk régészeti megfigyelést. Kora vaskori gödör, felette kelta ház metszetét sikerült dokumentálni. 60–120 cm mélységben újkori temető csontvázait és csontvázmaradványait tártuk fel, illetve figyeltük meg.

TETTAMANTI SAROLTA

391. Vác, Szent Miklós tér

(MRT 9. k. 31/56. sz. lh.)

(Pest megye) Á

Gázvezeték-árok szakaszaiban végeztünk régészeti megfigyelést. Sárga homok, sóder volt a talaj, közművek általi bolygatásokkal. A kitermelt földből 1 db Árpád-kori cserepet gyűjtöttem.

TETTAMANTI SAROLTA

392. Vác, Székhegy-dűlő

(Pest megye) R?

A 20070/15. helyrajzi számú telken végeztünk építkezést megelőző feltárást. A felszíni leletek alapján a telek

a 31/42. sz. lelőhely DK-i szélén helyezkedik el (MRT 13/2. k.).

2000. július 18-án az épület helyén leszedték a 20–30 cm vastag humuszt. A humusz alatt a tiszta sárga, löszös homok altalaj jelentkezett, régészeti objektum és leletek nélkül. Mindössze 1 db pici, rézkori(?) cserepet találtam a humuszban. Így bebizonyosodott, hogy az őskori település ide már nem terjedt ki. Mindezek alapján feltárássra nem volt szükség.

KŐVÁRI KLÁRA

393. Vác, Szérűskert

(Pest megye) U, B, N

2000 októberében megelőző feltárást végeztünk Vác északi szélén, a Szérűskert nevű részen, a volt laktanya területén. Autószalon építése előtt 451 m² nagyságú területet vizsgáltunk meg. A különböző közművekkel nagymértékben megbolygatott területen, a 85–110 cm vastag újkori töltés alatt mindössze 4 gödör alját sikerült feltárni, igen kevés lelettel. Az 1. gödörből népvándorlás kori, a 2. és 4. gödörből késő bronzkori cserép került elő. A 3. gödörben nem találtunk leletet. Szórványként pár újkorkori és népvándorlás kori cserép került elő. A gyér leletanyag az MRT 13/2. kötetben szereplő 31/12. sz. lelőhely D-i szélét jelzi.

A leletek a Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

394. Vác, Tabán utca 15.

(MRT 9. k. 31/31. sz. lh.)

(Pest megye) Kő, Ú

Házbővítés folyamán másodlagosan deponált embercsont-halmaz alatt középkori gödröt tártunk fel. További négy gödröt sikerült metszetben megfigyelni, újkori leletek határozzák meg a korukat. A negyedik gödör érdekes: méhkas alakú, alján fabélés. A fabélés fölött újkori leletek, alatta kevés cserép, ezek csak a középkorra keltezhetőek.

TETTAMANTI SAROLTA

395. Vác, Vár

(MRT 9. k. 31/1. sz. lh.)

(Pest megye) Kk, Tő

A 2000. év folyamán a város tereprendezési munkálatokat folytatott a dunai oldalon az ágyúterasz D-i oldalán. A millenniumi ünnepségekhez kapcsolódóan felavatták Géza király szobrát, s ehhez kellett előzőleg rendbe tenni a környéket. Rendszeres régészeti kutatás nem folyt, az említett munkálatok során kellett alkalmanként bizonyos régészeti feladatokat megoldani.

Május–június hónapokban az 1998–1999-ben feltárt lépcső került most teljes kibontásra. Annak megvilágítására, hogy az egykori meredek domboldalt megerősítették-e valamilyen módon az omlás előtt, kutatószondát ástunk, átvágva a domboldalt még egyszer. 1998-

ban ugyanis egy hosszú kutatóárokmal már megtettük ezt, s akkor kiderült, hogy a várfal előtt végighúzódnó kettős cölöpsor jóval beljebb van, mint a lejtő széle. 2000. évi kutatószondánk metszetei sem utaltak a domb szélének cölöpsorral, vagy sövényfállal való megszilárdítására. A valószínűsíthető régészeti periodizáció a váci vár Ny-i fala előtt, az ágyúterasztól D-re: a 8 pillérel ellátott várfal a 15. század elején épült. Előtte a részben kettős cölöpsort már a török korban állították fel. Majd a cölöpök tetejét is befedő kétrétegű sárga agyagtapasztás-félét hordtak fel rá még a török korban. Ez egy lejtős járósíntet képezett a külső oldalon. Ebben a lejtőben építették meg a kőlépcsőt, lehet, hogy már a török háborúk után, feljárást biztosítandó a Duna felől.

2000. októberében megkezdtük a DNY-i saroktorony tágabb környékének feltárást. Itt 1985-ben egy kutatóárokmal találtuk meg az igen silányul megépített török kori torony falrészzeit. Most a tervezési és építési szakasz lezárása érdekében egy nagy felületen bontottunk rá a toronyra és környékére. A munkát pénzfogytán nem tudtuk befejezni. Tekintve, hogy a falomladékok kinyitott szelvényünk D-i és K-i határain túlnyúlnak, a munkát még nagyobb területen folytatni kell 2001 elején. Sokkal bonyolultabbnak tűnik a várfal D-i lezárása, mint az 1985-ben véltük, elsősorban a nagyméretű háborús pusztítások és az azt követő építőanyag kitermelés okozta dűlások miatt.

TETTAMANTI SAROLTA

396. Vác, Zichy Hippolyt utca 28.

(MRT 9. k. 31/3u. sz. lh.)

(Pest megye) Á, Kk, Ú

Villanyvezeték fektetésére szolgáló árokban 40–50 cm mélyen vörös paticosos foltokat találtam, más helyen, ugyanebben a mélységben szórványosan Árpád-kori, 16. századi és újkori cserepeket gyűjtöttem.

TETTAMANTI SAROLTA

397. Vácduka, 05/11. hrsz.

(Pest megye) Á

Lakossági bejelentésre 2000. március 17-én helyszíni szemlét tartottam a telken, ahol kiásták az épülő ház alapjait.

A telek a község D-i szélén van, még beépítetlen területen, ahol utcanév és házszám még nincs. A 40 cm széles alapárkokat 90 cm-ig ásták ki. Metszetük szerint a 30–40 cm vastag humusz alatt vörösesbarna, agyagos talaj következik, majd 70–80 cm mélyen a sárga altalaj. Az ÉK-i alapárkok mindkét falában, egymással szemben a humusz alatt 260 cm hosszú, paticosos-faszenes beásás mutatkozott, amely mélyebbre húzódnak az alapárkok aljánál. Néhány Árpád-kori cserepet (pl. csigavonalas fazék töredékét) szedtem ki belőle. Az alap többi részén régészeti jelenség nem mutatkozott.

A most megismert lelőhely új, az MRT 9. kötetben még nem szerepel. Száma: (a Topográfia számozását követve): 33/9. számú lelőhely.

A terület jelenleg műveletlen, ezért a lelőhely kiterjedését terepbejárással nem lehet elhatárolni. Várhatóak azonban további építkezések, amelyek újabb információkat adhatnak a lelőhelyről.

KŐVÁRI KLÁRA

398. Váchartyán, Kossuth utca 21–25.

(MRT 9. k. 34/32. sz. lh.)

(Pest megye) B, Sza

Lakossági bejelentés nyomán október 26-án helyszíni szemlét tartottam a Kossuth u. 23. sz. alatti telken (hrsz.: 805), ahol kiásták az épülő ház alapárkait. A következőket tapasztaltam.

A 40 cm széles, 70–80 cm mély árkokban a humusz helyenként kissé szürkés, paticsszemcsés volt; ez alatt a barna homokban azonban beásás nem látszott. A kidobott földben késő bronzkori és római kori cserepeket (kézzel formált szarmata vagy kvád cserepek), egy agancsból készített véső vagy kapa töredékét, pár állatsontot és egy kagylót találtam.

A szomszédos 21. számú ház kertjében a felszínről pár késő bronzkori cserepet gyűjtöttem.

A másik szomszédnál, a 25. sz. alatt épülő új ház alagsora sajnos már vissza volt töltve, illetve körben bebetonozták az alapárkot. Erről az építkezésről a múzeumot nem értesítették. Az utca felőli, ÉK-i oldal metszetében (mélysége a felszíntől a betonozott rész 150–155 cm), az É-i sarokban a humusz alatt kb. 320 cm hosszú, a sárga homokba ásott, paticscsompós beásás folytja mutatkozott, amely a betonozás alá húzódik. Pár késő bronzkori cserepet és állatsontot sikerült kiszednem belőle. A beton-keményesűre száradt talaj miatt megnyesni nem lehetett.

A 21–23. sz. házzal szemben levő, Kossuth u. 34. sz. telek tulajdonosa elmondta, hogy kb. 20 éve a háza mögötti pince ásásakor kb. 1,50 m mélyen fekete földben kis agyag korsó kb. felét találta. Az edény elkallódott.

A felsorolt leletek a váchartyáni 32. sz. lelőhely eddig ismert ÉNy-i szélét jelzik (a lelőhely itt a beépített rész alá húzódik).

KŐVÁRI KLÁRA

399. Vácrátót, Ady E. utca 44.

(Pest megye) B

Az épített bejelentése nyomán 2000. szeptember 20-án helyszíni szemlét tartottam a 230/1 hrsz. alatt épülő családi ház kiásott alapárkainál.

A 40 cm széles, 70 cm mély árkokban a humusz alatt sötét, kissé agyagos homok látszott. A föld homogén, paticsfaszén nincs benne, az árkok falában beásás nem mutatkozott. Ugyanakkor a kidobott földben kevés bronzkori oldaltöredéket találtam.

A leletek a vácrátóti 28. sz. lelőhely (MRT 13/2. k. 35/28. sz. lh.) ÉK-i irányú kiterjedését jelzik.

KŐVÁRI KLÁRA

400. Vácszentlászló, Harminc-hányás

(Pest megye) Sza

2000. július 30-án az isaszegi múzeumon keresztül bejelentés érkezett a váci Tragor Ignác Múzeumba arról, hogy a valkói erdőben lévő szarmata halomsíros temető egyik kurgánját kincskeresők bolygatták meg.

Július 31-én Kővári Klára és dr. Tettamanti Sarolta váci régészekkel kimentünk a helyszínre a bejelentővel, aki előző nap kirándulás során akadt rá a rablóásatásra, a kutatóárokban megtalálta a kincskereső kisszerszámait, valamint egy zacskóban néhány emberi csigolyát és bordát. A mintegy 2,5 m hosszú, 0,5 m széles, 3 m mély kutatóárok viszonylag kis szakaszon átvágta a sírt. A sírgödörben in situ kövek látszottak, metszetében pedig korábbi rablógödör folytja volt megfigyelhető. A kincskereső egyik kidőlt fa törzsével és ágakkal fedte be a gödört.

A lelőhely régóta ismert Vácszentlászló, Harminc-hányás néven. A 60-as években Salamon Ágnes végzett itt leletmentést (a közlésben tévesen Gödöllőként szerepel), a lelőhely MRT topográfiai száma 60/8. 1955-ben Nováki Gyula geodéziai felmérést készített a temetőről, amelynek 74 halma volt térképen rögzíthető. A kincskereső által bolygatott kurgán a felmérésen a 29. számot viseli.

A rendőrségen augusztus 1-jén feljelentést tettünk. Augusztus 2-án a gödöllői rendőrkapitányság munkatársa kiszállt a helyszínre, terepszemlét tartott és a kincskereső szerszámait lefoglalta.

A bolygatás sürgős leletmentést tett szükségessé: a további rombolást megakadályozandó és a még megismerhető információk megszerzésére. A leletmentést a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága finanszírozta.

Az augusztus 3–14. között lezajlott leletmentés során a kincskereső árkát kiegészítve átvágtuk a sírhalmot egy megközelítőleg É-D-i irányú kutatóárokkal. Ennek eredményeként a metszetben megfigyelhető volt, hogy a halmot alapvetően sárgásbarna agyagos talajból hordták fel egy alul, az altalajon szabályosan elterített(?) rozsdabarna, sárgásbarna beszüremlésekkel tarkított, kb. 20–30 cm vastag földrétegre. Ez utóbbit vágta át a sírgödör, illetve az azt bolygató korabeli(?), de mindenesetre régészeti korú rablógödör.

A sírgödör bolygatatlan részének betöltése kevert sárga, míg a rablógödör kevert barna és kevert szürke rétegekkel töltődött fel. A sír bolygatatlan Ny-i szélén mintegy 60 cm vastagon és 90 cm szélességben feküdtek a sírgödört valaha kitöltő kövek, amelyek rétegei között a sír betöltésével megegyező jellegű kevert sárga rétegeket találtunk. A sír K-i részének bolygatatlan területén szintén találtunk köveket, amelyekkel a gödör oldalát bélelték ki. Számos követ rendszertelen elhelyezkedésben, megdőlvé vagy függőlegesen találtunk a sírgödör alján. Ezek feltételezően másodlagos helyzetben voltak.

A sír tájolása DDK-ÉÉNy, 329–149°. Abszolút mélysége a halom legmagasabb pontjáról 2,9 m. Hossza: 340 cm, sz.: 2,4–2,5 m.

A sír betöltésében, főként a kövek alatt szerves fekete, réteges szerves anyag maradványait, a koporsóból

megmaradt fadarabokat, néhány bronzszöveget, különböző bronztárgyak töredékeit (ládikaveretek?), valamint egy Domitianus ezüstdénárt találtunk. Ez alapján a sírt az I. század után kell kelteznünk.

A kutatóárok D-i végében előkerült a sírt kerítő nyitott árok egyik vége.

KULCSÁR VALÉRIA

401. Végegyháza határa

(Békés megye) B, Sza, A, Á, Kk

Az egykori Maros-ág, a Battonyától Békéssámsonig húzódó Száraz-ér rehabilitációs munkáira 2000-ben került sor. A megyei múzeumi szervezet erejéhez és idejéhez mérten figyelemmel kísérte a munkálatokat és terepbejárásokkal igyekezett tisztázni az érpart településtörténetét.

Végegyháza határában a Faluvégi-dűlőben, a Kertészterületén és a Zsibrik-dombon kettő-kettő lelőhelyet regisztráltunk (33–38. sz.). Ezek a területeken bronzkori, szarmata, avar, Árpád-kori és késő középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

402. Veresegyház, Göbölös

(Pest megye) Á

2000 júliusában Fót és Veresegyház között a Veresegyházon épülő iparterülethez vezető, 8 km hosszú gázvezeték árkanak ásását kezdték meg. A nyomvonal érinti a topográfiai terepbejárások alapján ismert 37/15. számú lelőhelyet (MRT 13/2. k.). Annak DK-i végén a gázárok fent bemélyített, szabálytalan, trapéz alakú épületet vágtak át. Oldalának méretei 2,7×2,8×4,1×3,1 m. Padlója nincs, az alja inkább keményre lejár. Itt középtájon, egyvonalban nagyobb kövek, a kövek alatt pedig két oszlophely volt (a feltételezhető harmadik oszlophelyet a gázárok fent semmisítették meg). Az építmény betöltésében kevés Árpád-kori cserepet, pár állatsontot és egy vassalakat találtunk. Maga a betöltés barna homok kevés faszénmorszával, valamint 1-2 tapasztás-darabkával és egy picike paticsdarábval. A háztól K-re, a gázárok D-i falában rajzolódott ki a 2. számú objektum (ház?, gödör?), amelyre azonban az árok partján felhalmozott föld miatt nem lehetett rábontani, és megnyesni is életveszélyes lett volna. Ezért rendeltetését nem tudtuk tisztázni, mindenesetre a betöltésből sikerült néhány Árpád-kori cserepet kiszedni.

A leletek a Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

403. Veresegyház, Ipari Park (Nyugati Iparterület)

(Pest megye) B, LT

Veresegyház külterületének Ny-i részén, a Kis-réti-dűlőben ipari park létrehozását tervezik. A területen a régészeti topográfia terepbejárásai nyomán két lelőhely ismert: a 37/

19. sz. és a 37/32. sz. lelőhely (MRT 9. köt.). A 2000 áprilisában elvégzett megelőző feltárás során kiderült, hogy mindkét lelőhely erősen lepusztult. A 32. sz. lelőhelyen objektum egyáltalán nem került elő, csupán néhány szórványos bronzkori és egy kelta cserepet találtunk. A 19. sz. lelőhelyen 4 gödröt sikerült feltárni, az itt húzott kutatóárkok nagy része azonban üres volt. A gödrökből késő bronzkori cserepek (urnamezős kultúra korai szakasza) kerültek elő.

A leletek a Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

404. Verőce, Árpád utca 28.

(Pest megye) U

2000. október 24-én helyszíni szemlét tartottam Verőcén a fent megjelölt telken, ahol lengyeli kultúras cserepek és állatsontok kerültek elő 2000 tavaszán. A ház Ny-i oldala, amely a Dunához levezető, névtelen kis közre néz, tavasszal megroggyant, életveszélyessé vált (valószínűleg a pince állapota miatt), ezért ki kellett dúcolni. E munka közben a ház előtti támfalat elbontották, s a támfal alatti sávban a földet megkotorták. Ebből a földből származtak a beszolgáltatott leletek. A helyszíneléskor a metszetben a megroggyant házrésznel az épület alatt, a mai felszíntől számított kb. 140–210 cm közt egy szürke színű réteget sikerült megfigyelni, amelyben sok cserep és állatsont van. Sajnos, az életveszély miatt nem lehetett közelről megvizsgálni, megnyesni, vagy a leleteket belőle kiszedni.

A telek a Topográfiaiban (MRT 9. k.) 20/24. számon szereplő lelőhelyhez tartozik. A szomszédos, Árpád u. 26. sz. telken került elő 1982-ben a lengyeli kultúra két csontvázas sírja.

KŐVÁRI KLÁRA

405. Verőce, Bereg utca 6.

(Pest megye) U, B, N

A 6987-es helyrajzi számú telken a tulajdonosok gazdasági épületet (faházat) és szennyvíztárolót építettek. Az építési engedély előírása szerint értesíteniük kellett volna a múzeumot a földmunkák megkezdéséről, azonban ezt elmulasztották.

Lakossági leletbejelentés nyomán a helyszínelést 2000. október 24-én végeztem el. A 2,10×2,30 m nagyságú, 180 cm mély szennyvíztároló oldalában 70 cm vastag, sok cserepet és állatsontot tartalmazó humuszt láttam. A humusz alatt világos (szinte fehérre száradt), löszös, a talajvizsgálat szerint pici agyagot is tartalmazó homok van. Ebbe nyúlik bele a tároló K-i oldalában egy érdekes alakú oszlophely (?). A hossza 104 cm, fent 70 cm széles, az alja felé összeszűkül, kihegyesedik. A betöltése szürkésbarna, humuszos; 2 db kicsi újkőkori cserepet szedtem ki belőle. Más beásás nem látható. A tulajdonos átadta azokat a cserepeket, amelyeket a telken felállított faház alapjának kiásásakor, illetve a szennyvíztároló és az ahhoz vezető árok ásásakor találtak. A cserepek túlnyomó többsége újkőkori, sok a körömcspéses töredék;

egy darabon kottafejes díszítés látható. Kevesebb a késő bronzkori (pl. turbántekercses perem) és kvád cserép.

A telek a topográfiában (MRT 9. köt.) 20/1. számon szereplő lelőhely D-i végén helyezkedik el: két patak összefolyásának közelében, a Gimpli-patak Ny-i partja melletti enyhe domboldalon.

KÓVÁRI KLÁRA

406. Verőce, Görbe utca 7.

(Pest megye) Á

Lakossági telefonbejelentés nyomán november 7-én szennyvíztároló építése miatt helyszíni szemlét végeztem.

A Görbe utca a belterület ÉNy-i szélén, a Duna melletti magas teraszon található. A 2x2 m nagyságú, 230 cm mély gödör oldalaiiban beásást nem láttam. A tulajdonos viszont átadott 2 db kicsi Árpád-kori cserepet, amelyeket ásás közben, kb. 1 m mélyen a humusz alatti barnás, kicsit agyagos homokban talált. Valamivel feljebb 1 db mázas néprajzi cserepet is talált. Megjegyzendő, hogy ezen a részen régebben szőlők voltak.

Tekintettel a leletek csekély számára, véleményem szerint jelenleg még nem lehet határozottan eldönteni, hogy régészeti lelőhelyről van-e szó? Ebben a kérdésben csak újabb leletek előkerülése esetén lehet állást foglalni.

KÓVÁRI KLÁRA

407. Verőce, Magyarkút

(Pest megye) Kő

2000 augusztusában hétvégi ház alapárkait ásták ki az 1286/5 helyrajzi számú telken. Az építetű bejelentése nyomán a helyszíni bejárást 2000. augusztus 16-án végeztem el dr. Torma Istvánal.

A telek a községtől É-ra, a Gimpli-patak völgyében, a patak É-i partja melletti domboldalon van. Hétvégi ház építéséhez 50 cm széles, 80 cm mély alapárkokat ástak. Az árkok falában a barna, agyagos beásás nem mutatkozott, azonban a kidobott földben kevés, apróra tört, 13–15. századi cserepet találtunk. A cserepek szórványosan, illetve egy helyen a kidobott földben egy csomóban fordultak elő, itt kevés patics, faszén, állatsont is volt.

A leletek a Topográfiában még nem szereplő, új lelőhelyet jeleznek (= 20/36. sz. lelőhely), amely a középkori Társa faluval azonosítható. A falu temploma szemben, a patak D-i partja mellett található (MRT 13/2. k. 20/6. sz. lelőhely).

KÓVÁRI KLÁRA

408. Veszprém, Jókai Mór utca – Festő utca sarok, Festőkút

(Veszprém megye) Ű

2000. szeptember 11-én a Jókai utca közmű-rekonstrukciós munkáinál rátaláltak az 1814-ben ásott úgynevezett Festőkútra. A törtkőből falazott, épen maradt kútban jelenleg is van víz. Lefedése a közelmúltban, a 20. század dere-

kán–második felében történhetett betonlapokkal. A kút nem ismeretlen a veszprémi helytörténet-kutatás előtt. Az utca burkolatának kialakításakor a kút helyét a környezetétől feltűnően elkülönülő apró kockakövekkel burkolták le.

RAINER PÁL

409. Veszprém, Munkácsy utca – Halle utca kereszteződése

(Veszprém megye) R

2000. október 15-én, a Veszprém területén folyó távközlési kábelfektetés régészeti felügyelete során a Jutasi úti lakótelepen, a Munkácsy utca és a Halle utca kereszteződésében a 30 cm széles, 60 cm mély árokban 3 méter hosszan Lengyeli-kultúras objektum (gödör) nyomait tudtuk megfigyelni. A kidobott földben edénytöredékeket, állatsontokat, paticsdarabokat gyűjtöttünk. A Regenye Judittal folytatott konzultáció értelmében az objektumra nem bontottunk rá. Az előkerülés helyét térképen rögzítettük, a leleteket beszállítottuk a múzeumba.

A területről már korábban is kerültek elő hasonló korú objektumok. Leírás MRT 2. kötet, 51/22. számon. A topográfia megjelenése óta a nagy kiterjedésű telepen, amely magába foglalja a Jutasi út, Petőfi utca, Madách utca által határolt részt, 1972 szeptemberében Csányi Marietta és Raczky Pál folytatott leletmentést (a leletanyagot Raczky Pál közölte az ArchÉrt 1974. évi kötetében); 1975 márciusában Kralovánszky Alán gyűjtött anyagot; 1985-ben Regenye Judit folytatott leletmentést. A leletanyag a Laczkó Dezső Múzeum Régészeti gyűjteményébe került.

S. PERÉMI ÁGOTA

410. Veszprém, Vár utca 33., Szent István ferences kolostor

(Veszprém megye) Ű

A kolostor gazdasági udvarának jelenlegi szintje mintegy 30–40 cm-rel van magasabban, mint a ferences templom hajójának kőpadlószintje. A hajó belső festett D-i homlokzatán átlagosan mintegy 150–200 cm magasságig komoly vizesedés nyoma látható, amely azonban jelenleg teljesen száraz. Hasonlóképpen a templom külső D-i homlokzatán is, mintegy 200–350 cm magasságig vizesedés nyoma látszik, amely ugyancsak kiszáradt állapotban van. Az udvarról lejáró nyílik a templom D-i része alatt húzódó jelentős alapterületű kriptába. A krip-ta belső terének átvizsgálása komolyabb vizesedést nem mutat, a falazatok szárazak. A lejárattal szemközt a dögölt földpadlón látszott egy víznyelőlyuk, amelyet a valamikor beömlő víz tört magának lefele.

Az udvar rétegvizszoenyainak tisztázása érdekében a kolostor és a templomfal találkozásának sarkától 560 cm-re egy kutatóárokkaal átvágtuk az udvart. Az árok helyét a letett betonlapok határozták meg. A szondázás célja elsősorban a szintszüllyesztés lehetséges mélységének

megállapítása volt, nem pedig a terület altalajig való átvágása.

A metszetfalban két korábbi, markánsan elkülönülő járószint volt megfigyelhető: egy a jelenlegi járószinttől mintegy 40 cm-re levő vörös téglaporos, és a másik, egy 70–75 cm-re levő fehér meszes kőporos. Mindkét réteget vágja a terület É-i részén kialakított nagyméretű meszes gödör, amely a templomfaltól 80 cm-re kezdődik és 240 cm-ig tart, lefelé az árok kialakított szintje alá mélyed. Hasonlóképpen vágja a réteget a terület D-i oldalán kialakított szennyvízcső árka.

A templomfal vonala előtt 80 cm távolsáig egy visszabontott fal került elő. A templomfal mintegy 10 cm széles lábazata a korábbi fal visszabontott szintjének vonalában került kialakításra, így a templomfal tulajdonképpen nekitámaszkodik az előkerült falnak. A templomfal habarcsoszája fehér, a korábbi fal habarcsoszája sárga. A két fal struktúrájában is eltérő, a templomfalban másodlagos faragott kövek láthatók, a másik fal egyszerű tört illetve nagyoltan faragott köves.

Az árok alját egy faszenes kevert földréteg alkotja, melynek rétegvonala megegyezik az említett visszabontott fal visszabontási síkjával.

A fehér, meszes kőporos járószint alól nem került elő datálást lehetővé tevő leletanyag. A réteg felett, a vörös téglaporos járószintig mázas 19. századi „népi” kerámia került elő. A téglaporos réteg felett pedig 20. század eleji konyhai edénytörmelék és vágott állatsont volt található. A meszesgödör betöltésében szintén 20. századi üvegtöredékeket találtunk nagy számban.

KOPPÁNY ANDRÁS

411. Veszprém, Veszprémvölgyi apácakolostor

(Veszprém megye) Á, Kk

Az 1999. évi kutatások folytatásaképpen 2000-ben lehetőségünk volt a 18. sz. második felében épült jezsuita templom belsejének feltárására. A templom felújítását megelőzően a veszprémi Lackó Dezső Múzeum faragott kőanyagát egy ideiglenes kőtárba helyeztük át. A belsőben végzett kutatásokkal párhuzamosan a templomtól délre újabb szelvényeket nyitottunk, melynek célja a monostor templomának azonosítása és feltárása volt. Megállapíthattuk, hogy a terület legkorábbi középkori objektumai a templomtól D-re egy kora Árpád-kori település gödrei és cölöplyukjai voltak, ám ezek alaprajzi elrendezésére a későbbi (szintén középkori) beépítettség miatt nincs adatunk.

E településnyomok megszüntetésekor egy planírt réteget terítettek szét, ebbe mélyedtek az eddig legkorábbinak tartható kolostortemplom alapfalai és néhány felmenő kőora. A közel 15 m belső hosszúságú, hosszaházas elrendezésű templom egyenes szentélyzáródású volt. Déli felét Rhé Gyula 1930-as évekbeli ásatásának köszönhetően már nem ismerjük. A templom padlószintjét és egy öntött mészhabarcs-padló részletét is feltártuk.

E templomhoz északról egy szintén egyenes szentélyzáródású, 7 m belső hosszúságú oldalkápolnát építettek hozzá. A kis oldalkápolna szentélye és hajójának K-i szakasza alatt egy kriptát találtunk a jezsuita templom belsejében, a D-i hajófal mellett. Ennek lejárati lépcsője a kápolna É-i hajófala mellett vezetett le, innen D felé fordulva egy profilálatlan, négyzet átmetsetű szárkövekkel rendelkező ajtó nyugati szárköve és küszöbköve maradt meg. A kripta öntött mészhabarcs-padlója közvetlenül a sárga agyag altalajon feküdt. A kripta törmelékes betöltésében rengeteg falfestés-töredéket találtunk, melyek anyagukban megegyeznek a kápolnahajó É-i falán megmaradt szürke lábazati festéssel. Az egyik freskótöredéken látható gótikus minuszkulás feliratrészlet betűtípusa alapján a 14. század vége felé készült, amennyiben a festés első periódusú. Mindenesetre a kápolna alapfalai korábbi sírokat vágta. A kápolna bontási rétegéből kopott, valószínűleg 1372-re keltezhető I. Lajos-érem került elő, mely azt bizonyítja, hogy az oldalkápolna és a kriptarövid életű volt. A kápolna D-i felét a jezsuita templom D-i hajófalával teljesen elbontották, a kolostortemplomhoz való csatlakozásával együtt, így a két templomrész közti átjárása nem ismert. Az oldalkápolnától É-ra templom körüli temető részletei kerültek feltárásra, a temető körítőfalát a jezsuita templom K-i, íves fala alatt figyeltük meg. Ettől K-re a temetőárok egy részlete is előkerült. A temetőhöz tartozó plébániaegyházzal egyelőre nincs adatunk.

A 14. sz. végén–15. sz. elején nagy átépítés zajlott a kolostor területén. Ennek keretében elbontották az oldalkápolnát, használaton kívül helyezték a régi apátsági templomot. Az új kolostortemplom 25 m hosszú volt és nyolcszög három oldalával záródó szentélyvel rendelkezett, ennek részletei a jezsuita templom K-i homlokzata előtt D felé vezető út alatt kerültek elő. A hajó É-i alapfala a jezsuita templom É-i hajófalával egyezik meg, D-i fala a barokk D-i fallal párhuzamosan, attól D-re található. A nagy tereprendezés során megszüntették a korábbi temetőt, a tavalyi ásatásunk adatai szerint a kolostortól É-ra fekvő, földfelszínre épített házak is ekkor kerülhettek megszüntetésre. Az új templom öntött mészhabarcs-padlóval rendelkezett, ebbe számos apáca-sírt vágta, melyeket el lehetett különíteni a megszüntetett templom körüli temető sírjaitól. Megállapíthattuk, hogy a templom Ny-i fala ÉK-DNy irányban részútosan húzódik, igazodva a tőle nyugatabbra szintén a 14. sz. végére–15. sz. elejére keltezhető, ám ekkor már meglévő kolostoregyütteshez. Úgy véljük, a közismert, 1387-es Konch mester féle szerződés e hosszan elhúzódó építkezés egyik szakaszára vonatkozik, ám ma még nem tudjuk azonosítani a forrásban említett épületeket. Ugyanígy a további ásatásoknak kell eldönteni, hogy a feltárt kolostortemplomtól DNy-ra húzódó kolostorfalak milyen viszonyban vannak a most feltárt templomrészletekkel. Szondázásainkból kiderült, hogy számos korábbi épületből már csak a legalsó kősor van meg (a rétegződés az 1930-as években elpusztult), emiatt egyelőre

nem tudunk közelebbit mondani a korai apátsági templom Ny-i fala előtt álló négyzetes toronyépületről sem.

Konzulens: Juan Cabello, munkatársak: Bodó Balázs, Koppány András, építészek: Sedlmayr János, Máté Zsuzsanna.

FÜLÖP ANDRÁS

412. Vésztő, 20. sz. lelőhely

(Békés megye) R

A lelőhelyen július 3. és 31. között közös magyar–amerikai, kora rézkori településkutatási program részeként szondázó ásatásra került sor. Ez évi munkánk elsődleges célja az volt, hogy képet kapjunk a Tiszapolgári kultúra időszakára keltezhető település állapotáról, mivel a lelőhely teljes feltárását tervezzük a későbbiekben.

A mintegy 100×70 méteres, nagyjából észak-déli irányú, egykori érmedret kísérő hát legmagasabb részén kezdtük a munkát. A felszínen jelentkező szürke, paticsos foltok alapján, házhelyek reményében először három darab, 2×2 méteres kutatószelvényt jelöltünk ki, majd a későbbiekben a keleti lejtőben újabb, az előzőekkel azonos méretű szelvényt nyitottunk.

Első szelvényünk északnyugati sarkában feltételezhetően egy ház sarkára leltünk. A leletanyag tiszapolgári kerámiatöredékekből és állatcsontokból állt. Második szelvényünkben újabb ház nyomai kerültek elő. A vastag, átégett paticsréteg alatt padló határozatlan nyomait is meg tudtuk figyelni. A padlószintről előkerült kerámiatöredékek ugyancsak a kora rézkorra datálhatók. A szelvény északi végében újabb, bizonytalan jellegű, azonos korú objektum is előkerült. A teljes szelvény területe beleesik egy korábbi, tiszapolgári leletanyagot tartalmazó gödör területébe. A déli szelvényfal mellett, az egykori házfal omladékában, valamint kisebb részben a ház padlójában csont nyílhegyekre leltünk. A szelvény északnyugati negyedét nem sikerült teljes egészében feltárnunk. A 3. szelvényben egy gödör, valamint északkeleti részében talán egy ház maradványait bontottuk ki. A tiszapolgári jellegű kerámia mellett állatcsontok és kova, illetve obszidián maradványok is felszínre kerültek. A szelvény északkeleti negyedének feltárását nem tudtuk befejezni. Negyedik, teljesen feltárt szelvényünk egy hulladék-gödör területébe esik. Nagy számban találtunk itt tiszapolgári jellegű kerámiatöredékeket és állatcsontokat, valamint néhány erősen kopott, Árpád-kori edénytöredéket.

A leletek a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum régészeti gyűjteményébe kerültek. A kerámia-, patics-, faszén- és állatcsontminták kormeghatározására és anyagvizsgálatára az Ohio State University laboratóriumában kerül sor.

Munkatárs: William A. Parkinson (University of Cincinnati). Az ásatáson részt vett: Richard Yerkes (Ohio State University), valamint a JATE és az ELTE régész-hallgatói. A feltárást a University of Cincinnati alapítványa támogatta.

GYUCHA ATTILA

413. Visegrád, Fellegvár

(Pest megye) Kö

A visegrádi fellegvár É-i belső falszorosában folytattunk ásatást. A korábbi szelvények a Zsigmond-kori rétegekig hatoltak le, csak két helyen érték el a sziklafelszínt. A két régi szelvény közti terület É-i felén nyitottuk meg a 2000/I. és a 2000/II. szelvényeket, így K-Ny-i metszetet is kaptunk a falszorosról. A belső falszoros D-i felén lévő szikla, és a felette lévő várfal átrepedezett, omladékos állapotban van, így a falszoros D-i felében csak ennek megerősítése után dolgozhatunk.

A két szelvény egységes betöltésű és leletanyagú volt. Az É-i belső falszorosban a sziklát a késői Anjou, korai Zsigmond korban visszavesték, és az É-i falat is akkor húzták fel, ehhez alsó zoklinak a sziklát használták. Az alsó járósíntet fehér habarcsos mészkőcsíkok jelzik. Az e fölötti laza, világosbarna, szemetes, nagy köves betöltésből a korai Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék kerültek elő: például nagyméretű, négyzetes, sötétzöld mázas, Szent Györgyöt a sárkánnyal ábrázoló, illetve háromszlopos, felül rozettás vakmérműves félcsempe, sárgamázos kályhapártázat. Ezek a csempe-típusok csak ebből a rétegből kerültek elő, míg a késői Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék a szelvény teljes mélységéből. A választóvonalat a nagyköves szint felett megjelenő tömött, sötétbarna járósínt jelentette. A járósínt fölött laza, szemetes, téglás, tetőcserepes, építési törmelékes rétegek húzódtak, melyekből a csak késői Zsigmond-korra keltezhető kályhacsempék, például állatmesés, városkapus, sárkányrendes-címeres, dongás hátú, áttört előlapú, mérműves kályhacsempék kerültek elő, sárga- és zöldmázos, hagyma alakú kályhaszemek töredékeivel együtt, feltehetően egy kályhán belül is váltakozó színnel. A kályhaszemek közül a felső palotaszárnyból a falszoros K-i területére kidobott fehér anyagú, vörös festésűek mellett szürke, négyzetes, sarkán fonatos díszűeket tettünk el. A kerámia elsősorban konyhai hulladék, fazekak, fedők, nagyon sok az osztrák áru, fazekak, kancsók is. A felső rétegekben nagyobb arányban fordul elő a konyhai kerámia, mennyisége a későbbiekben lecsökken és elsősorban kályhaszemek-kályhacsempék teszik ki az anyag nagyobb részét. A legfelső rétegekből bordó engóbbal festett loštitzei edények töredékei kerültek elő, a középső rétegből egy 1500 körülre keltezett, ördögfejből kialakított háromlábú, zöldmázos, aprófüles edényke két töredéke. A kora Zsigmond-kori rétegekből egy ausztriai szürke, mázatlan, plasztikus emberfejben végződő edényt találtunk. Nagy mennyiségben kerültek elő a 3. rétegtől lefelé a sárga- és zöldmázos, nagyméretű tárolóedények töredékei a teljes mélységből. A 2–3. rétegtől lefelé vastag falú, samottos anyagból, sötétzöld mázas enyhe körivet kiadó égetett agyagból készült tárgy töredékeit tártuk fel, melynek darabjai között nagy átmérőjű, bordás, illetve kis átmérőjű, hullámos peremű darabok is vannak. Mivel belül is máz, ezért tető-, vagy kályhagömb nem, inkább egy összetett kút vagy medence töredékei lehetnek.

A legfelső rétegből kerültek csak elő faragott fehér mészkőfaragványok, egy sokszögletű hasáb és egy keresztörzsa töredéke.

Az állatcsontok egy részén látszik a darabolás, teljes átvágás, nagy felületi sérülések formájában. Egyes daraboknál a csont pörkölése is. A csövescsontok egy részét rövid darabokra felválták.

Az É-i belső falszoros ásatása tovább folytatódik, hogy a Zsigmond-kor belső kronológiáját pontosíthassuk.

SZŐKE MÁTYÁS – PÖLÖS ANDREA

414. Visegrád, Ferences kolostor

(Pest megye) Kő

A visegrádi ferences kolostorban 2000. augusztus 8–25. között végeztünk ásatást az ELTE Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszékének közreműködésével. Az ásatáson Laszlovszky József vezetésével részt vettek a tanszék hallgatói. Az ásatás során a kolostor kerengő udvarának ÉNy-i sarkában nyitott 99/1. szelvény feltárását fejeztük be. A kutatás igen jelentős eredményeket hozott. A kolostor építéskor keletkezett feltöltési rétegek alatt egy korai I. Lajos-kori út kövezetét tártuk fel a szelvény É-i felében. Az út szintje alatt a szelvény D-i felében egy cölöpszerkezetes, agyagfalú ház maradványát és padlójának egy részét találtuk meg. A háznak két periódusát tudtuk megkülönböztetni, amelyeket egy égési réteg választott el egymástól. A ház leletanyaga 13. század végi–14. század eleji kerámia, üveg és fémanyag. Különösen jelentősek egy festett üvegpohár maradványai, melynek párhuzamai svájci, délnémet területekről ismeretesek. A gazdag leletanyag és a korai faház feltárása különösen jelentős Visegrád településtörténete, a késő középkori város kialakulásának megismerése szempontjából.

BUZÁS GERGELY

415. Visegrád, Gizella-major

(Pest megye) Rő

Az 1999. évi természeti csapás következtében elárasztott ásatási területéről el kellett távolítani az iszapot, sarrat és szemetet. A mintegy egy hónapos munka során 2000-ben a római erőd egyik déli helyiségét és a nagy nyugati szárny jelentős részét megtisztítottuk a törmeléktől. Feltártuk a hypocaustum 11-es út melletti (korábban már kutatott) szakaszát. A DK-i saroktorony bejáratánál elvégeztük a falsarok kutatását; megállapítottuk, hogy a derékszögű faltalálkozást kívülről lekerekítették, amit kövek hozzáépítésével értek el.

A DNy-i saroktorony bejáratát a derékszögű falsarokra rátett küszöbkövel alakították ki. A szépen megmunkált, korábról már ismert küszöbkő alsó felületén reliefdíszes. Az előzetes vizsgálatok alapján a dombormű aquincumi műhelyben készült, ideszállításának pontos körülményei még nem tisztázottak. A DNy-i saroktorony belsejében feltártuk az ÉK-i saroktorony esetében

már megfigyelt belső kőszarokot, lényegesen rosszabb állaga volt.

A DNy-i saroktorony melletti D/III. helyiséget a törmeléktől megtisztítottuk, a korábban feltárt nagyméretű téglával, kővel kirakott sütőkemencét újlag kibontottuk, az alatta levő rétegsort ismét dokumentáltuk. A helyiség belső, leomlott válaszfala alatti periódusokat is hitelesítettük.

Konzulens: Mezős Tamás (Budapest Műszaki Egyetem). Munkatárs: Gróh Dániel. Az ásatáson részt vettek: Merczi Katalin, Molnár Erzsébet, Molnár Norbert, Mészáros Edina, Lencsés Zsuzsa, Kováts István egyetemi hallgatók és a Dortmundi Műszaki Főiskola diákjai.

GRÓF PÉTER

416. Visegrád, Királyi palota

(Pest megye) Kk

2000-ben a királyi palota északkeleti épületének műemléki helyreállításának munkáinál végeztünk régészeti megfigyeléseket, illetve leletmentést a királyi palota területén.

A díszudvarról nyíló ÉK-i teremben a kitakart Zsigmond-kori téglapadlót mértük fel. A padló felett a Mátyás-kori terrazzopadló szétmállott maradványait figyeltük meg. A téglapadló élükre állított téglákból állt. Az ÉK-i sarokban a Mátyás-korban megszüntetett kandeló szétbontott, negyed köríves tüzelőpadkájának helyét találtuk meg. A téglapadló réseiben, a kandalló környékétől eltekintve, szinte kizárólag vasszegeket találtunk, igen nagy mennyiségben. A padlót egy árok vágja át a díszudvarról nyíló ajtó vonalában. Az árok É-i végén egy falattörést találtunk. Feltételezhetően itt a Mátyás-korban egy vízvezeték futott ki az É-i zárt kert közepére, ahol egy szökőkút állhatott, bár magának a kútnak semmilyen régészeti maradványa nem maradt. A téglapadló érintetlenül hagyásával az új padló aljzatbetonját fellette alakították ki.

Az ÉNy-i teremben a késő középkori téglapadló restaurálását kísértük figyelemmel. A padlót átlósan egy újkori vízvezető csatorna törte át. A falazótéglákból rakott padló alatt korábbi járósínt, vagy falmaradvány nem került elő. A téglapadló szélei viszonylag jó állapotban maradtak fenn és a fugázás felújításával meg lehetett őrizni. A padló középső része azonban az elmúlt évtizedek során olyan mértékben károsodott, hogy nem volt lehetőség a megtartására. Ahol lehetséges volt, az eredeti téglákat helyezték vissza a terep rendezése után, máshol új téglaburkolat készült.

A Ny-ról szomszédos ÉNy-i sarokteremben március 20–29. között ásatást végeztünk, itt ugyanis a padló alá egy vasbeton lemez került, az itt felállítandó Herkuleskút számára. Az ÉK-i sarokban megtaláltuk a terrazzopadló maradványait. Alatta más padlószint nem volt, itt a Zsigmond-kori szint magasabban lehetett. A terem Ny-i falával párhuzamosan feltártuk a már korábban is ismert É-D-i irányú Anjou-kori támfalat. Megtaláltuk en-

nek É-i végét, és feltártuk kelet felé beforduló folytatását. Ezt a K-Ny-i irányú támfalat a jelenlegi palota építéskor megromgálták, É-i falsíkját és K-i folytatását elbontották, így eredeti hossza nem állapítható meg. A terem közepén egy nagyméretű pilléralapozást tártunk fel, amelynek szintje az Anjou-kori támfalak visszabontási szintjének felelt meg. A pilléralapozáson fennmaradt lenyomat alapján eredetileg faoszlop állt. A falak és a pilléralapozás egy részben faszerkezetű Anjou-kori épület maradványai, amely a Zsigmond-kori palota építését megelőzően a mai Ny-i szárny helyén állt. A falmaradványokat letakarták és a vasbetonlemez-alapozást fölöttük, károsításuk nélkül alakították ki.

Augusztus 28-án a díszudvar kerengőjének ÉK-i sarkában nyitottunk kutatóárkot, hogy a Zsigmond-kori udvari árkádsor alapozását felkutassuk. A kutatóárkokban semmilyen falmaradvány nem került elő, ami arra vall, hogy az árkádsor nem futott neki az É-i udvarfalnak, hanem a Mátyás-kori kerengőhöz hasonlóan befordult.

Figyelemmel kísértük a díszudvaron folyó vízvezeték-építések földmunkáit is. Semmilyen eddig ismeretlen fal vagy szint nem került elő.

BUZÁS GERGELY – SZŐKE MÁTYÁS

417. Visegrád, Rév utca 2.

(Pest megye) Kő

Az ásatás célja, hogy hitelesítse, illetve kiegészítse az 1984-es középkori kút-feltárás, valamint a régi iskolaépület felújításakor, annak belsejében Buzás Gergely és Bozóki Lajos által végzett falkutatás eredményeit. Az iskolaépület és a tornacsarnok közötti területen lévő két toldaléképület (csónakház, lőterem) lebontása tette lehetővé a munka elvégzését. További céljaink az 1984-ben részben feltárt kút D-i ívének kibontása, az itt lévő járószint újbóli dokumentálása és a régi iskolaépület ÉNy-i sarka alapozásának vizsgálata. Egyetlen 10×2 m-es szelvényt jelöltünk ki a régi iskolaépület É-i fala és az 1984-ben részben feltárt középkori kút között.

A felső rétegek hamus feltöltést, köves omladékot tartalmaznak 19–20. századi leletekkel. A kb. 60 cm vastag, az épületfaltól É felé ferdén lejtő, legújabb kori rétegsor építési törmeléket, hamut tartalmazott. A lefelé lejtés nemcsak a terepet követi, hanem a fenti korszakban történt építkezés anyagának elplanírozására utal. A K-i metsztfalban 120 cm széles, 2 m mély, tetőcseréppel feltöltött meszesgödör körvonalait dokumentáltuk.

A szelvény É-i végében 120–130 cm mélyen rábontottunk a kút kávamaradványára. Újlag dokumentáltuk az 1984-ben is észlelt habarcsos járószintet, 140 cm mélyen. A kútépítéskor szélesebb, kerek (?) gödröt ástak, valószínűleg ebben falazták fel az objektumot.

A szelvény D-i végében, az iskola alapozását vizsgáltuk. Statikai problémák miatt csak 1 m-es szakaszon bontottuk ki a kb. 75 cm mélységig alapozott, rossz minőségű barokk köpenyfalat. Alatta alig 0,5 m²-es fe-

lületen minden bizonnyal középkori kőfal nyomait találtuk meg.

175 cm mélyen a középkori falhoz simulva derék-szögben záródó, 2×1,55 m-es habarcsfelületet bontottunk ki. A mintegy 10–20 cm vastagságú, szélei felé peremesen felhajló felület az iskola ÉK-i sarka felé – szelvényünkön kívül is – tovább halad. Funkciójára jelenleg nem tudunk magyarázatot. Alapozásnak gyenge, ipari tevékenységre utaló nyomot vagy leletet nem találtunk. A felette lévő betöltésben 1534-es ezüstdénár, 15. századi kerámiatöredékek, kályhacsempe-töredék került elő.

A habarcsfelület alatt 40 cm-től kavicsos mederréteg kezdődik, amely sóderes, sóderes-iszapos összetételűvé válik. A 130 cm vastag réteget három méter mélységig követtük. Létrejöttét a mai Apátkúti-patak egykori mederváltozásainak köszönhetjük. Mindössze egy jellegtelen cseréptöredéket tartalmazott.

Térben és időben korlátozott régészeti kutatásunk nem kecsegtethetett nagyszabású eredményekkel. Ennek ellenére újra sikerült rögzíteni a középkori kúthoz tartozó habarcsos járószintet, és bizonyítható, hogy a régi iskolaépület É-i fala középkori eredetű, barokk ráfalazással. Az itt talált habarcsfelület funkciójára nem tudunk megnyugtató magyarázatot adni. A kút és az épület között ásatásunk tanúsága szerint más építmény nem volt.

Az ásatáson részt vettek a budapesti Radnóti Miklós Gimnázium diákjai, Molnár Erzsébet és Kovács István egyetemi hallgatók.

GRÓF PÉTER – GRÓH DÁNIEL

418. Visegrád, Várkert

(Pest megye) Ó, R, Rő, Á, Kő

A visegrádi Szent István által alapított vármegyeszékhely kutatásának előzményei az 1950-es évekre nyúlnak vissza. Ekkor kezdte Héjj Miklós, Méri István, Soproni Sándor a sibrik-dombi ispáni vártól ÉK-re fekvő Várkert-völgyben a régészeti feltárásokat. Az ispáni székhely szolgáltató falujának ásatását Kovalovszki Júlia folytatta az 1990-es évek közepéig. Az újonnan indult kutatás egyik célkitűzése a település topográfiai helyzetének és időrendjének tisztázása, pontosítása. Kronológiai szempontból felmerülő kérdés, bizonyosan lezárult-e a település élete a tatárjárás pusztítása következtében, vagy számolhatunk továbbéléssel?

A 2000. szeptember–október havi feltárás során a korábbi ásatási területet szegélyező vízmosástól (út) DK-i irányban kutattunk. A három helyszínen folyó munka különböző eredményt hozott.

Közvetlenül a vízmosás DK-i oldalán 64 m² felületen III. Béla éremmel, üveggönggyel, nagy mennyiségű Árpád-kori kerámiával datált réteg alatt igen nagy kiterjedésű, kb. 6 m átmérőjű, szabályos, kerek 170–190 cm mély gödröt tártunk fel. D-i felében egy melléklet nélküli, a gödör falához ívelten „préselt” csontvázat találtunk. Körülötte csekély őskori és Árpád-kori kerámia, valamint

állatcsont és egy freskótöredék került elő. É-i végében égett kövekkel, nagy mennyiségű állatcsonttal, égett famaradvánnyal együtt 11–12. századi kerámiatöredéket és olvadékokat, salakdarabokat találtunk. A gödör funkciója még nem tisztázott. A leletanyag zöme Árpád-kori. A III. Béla éremmel datált réteg K felé tovább terjedt, jelentős mennyiségű égett növényi magot nyertünk belőle. A gödör D-i szélén, az Árpád-kori réteggel egy szintben, melléklet nélküli zsugorított csontváz került elő.

A következő munkahely a fellegvár felé haladó útkanyar jobb oldalán gépi földmunkával kezdődött. Egy gépkezelő elbeszélése szerint az út építésekor e helyen kerámia-, és vastárgyak kerültek elő. A mélyítés során a látszólag alakatlan, természetesnek tűnő köves felületen római kerámiát és egy szórvány koponyát találtunk.

A Sibrik-domb felé, DK-i irányba egy Dunára néző jellegzetes dombgerincen mintegy 50 m hosszú, 3 m széles kutatószelvényt nyitottunk. Meglepő módon 20–30 cm-es humuszréteg után a sárga talajban több objektum rajzolódott ki.

A szelvény É-i végében egy feltehetően szabadban lévő kemence maradványait tártuk fel, körülötte számottevő Árpád-kori kerámiamennyiséggel.

A domb D felé emelkedő felében egy 4×5 m-es földház feltárását végeztük el. Az objektum itt is alig több, mint 20 cm-rel a mai felszín alatt rejtkezett. A domb valószínűsíthető eróziója ellenére is felmerülhet, hogy az építményt igen csekély mértékben mélyítették a földbe. Ennek és az utólagos bolygatásnak köszönhetően a ház falait a K-i oldalon nem sikerült pontosan megállapítani.

Az objektumból az Árpád-kori házakhoz képest gazdagnak mondható leletanyag került elő: III. Béla bizánci stílusú rézpénze, bronz hajkarika, bronzgyűrű, vaskés, vasiszkábak, a ház padlójánál majd 50 cm-rel magasabban, bolygatott tapasztás-anyagokkal teli omladékban, szájjal lefelé egy kakacsonttal teli edény (a bolygatott, másodlagos helyzet miatt nem gondolhattunk építési áldozatra, de mindenképpen babonás szokás emleke lehet).

A ház kevert betöltésében nagyszámú kerámiatöredéket találtunk.

A számos karó-, gerendalyuk mellett nagyméretű, kerek és téglalap alakú tárológödröket is kibontottunk.

A ház kemencéje sokkal nagyobb méretű – 115 cm tengelyhosszúságú – mint a korábban feltárt várkerti házak hasonló fűtőberendezései. A kövekkel körberakott kemence alját négyszer tapasztották le, ami a hosszú használatra utal. Az időben legkésőbbi sütőfelület agyagrétegébe cserépdarabokat tapasztottak be.

A háztól Ny-ra 2 km-re ovális 5,5×3,7 m-es objektum került elő két kőkemencével és egy földbe vájt agyagkemencével. A két kő objektum egyikének belsejében 5–10 cm-es égett szenes réteg volt, a másikéban gyenge töredezett sütőfelület tapasztása maradt meg. Az agyagkemence későbbi a két kőkemencénél, amit az is mutat, hogy a fenéktapasztás alatti kevert betöltés egy majd 30 cm átmérőjű cölöplyukat fedett. Összesen

három ilyen mélyedésben levő faoszlop tarthatta a jelenleg kérdéses funkciójú építmény tetőszerkezetét.

Az objektumtól Ny-ra egy lekerekített sarkú, téglalap alakú, sekély mélységű gödröt tártunk fel Árpád-kori kerámialeleteket gyűjtve belőle.

A háztól D-re a szelvény végében a terep emelkedését követve 20–30 cm mélyen őskori (rézkori) paticsfelületeket bontottunk ki, csekély kerámiatöredékeket találva. Figyelemre méltó, hogy az Árpád-kori ház bontása során egyetlen őskori leletet sem találtunk. Jelenleg nem lehet pontosan meghatározni az őskori település szerkezetét, kiterjedését.

A 2000. évi feltárás egyik fontos eredménye, hogy a falu eddig ismert É-i szélétől kb. 500 m távolságban összefüggő településnyomok, objektumok kerültek napvilágra. Feltételezhető, hogy a ház kialakítása, mérete, leletanyaga is arra utal, hogy a sibrikai vár alatt a falu módosabb házai állhattak. Az általunk feltárt fellegvári út alatti dombgerincen további objektumok feltárására nyílik lehetőség, amelyet nagyban megkönnyít az azok csekély, felszín alatti mélysége. További régészeti kutatásokkal megkísérelhető az Árpád-kori települési szint meghatározása és a föld felszínére emelt építmények nyomainak dokumentálása.

Konzulens: Kovalovszki Júlia, munkatárs: Gróh Dániel. Az ásatáson részt vettek: Merczi Katalin, Mészáros Edina, Mészáros Melinda, Molnár Erzsébet, Molnár Norbert, Kováts István, Lencsés Zsuzsa, Tassi Márta egyetemi hallgatók.

GRÓF PÉTER

419. Vörs, Botyáni dísznőlegelő (Somogy megye) R, B, LT, Rő

A mintegy 1000 m²-en végzett feltárás során 93 objektumot tártunk fel. Az objektumok döntő többsége az őskorba tartozik, emellett 6 római objektum is előkerült.

Az ideai feltárás a bronzkori és avar temető területét nem érintette. Egyetlen, melléklet nélküli, zsugorított csontvázas sírt találtunk. A Somogyvár–Vinkovci kultúrát számos gödör képviselte (15 objektum), akárcsak a kisapostagi kultúrát (14 objektum). A kisapostagi kultúra objektumai nagy, mély, több részre tagolódó árokszerű gödrök voltak, az egyikben kemence nyomait figyeltük meg.

Az urnamezős kultúra temetőjétől D-re 6, a korai és az idősebb urnamezős kultúrába tartozó gödör már a településhez tartozik.

A négy La Tène D kori településobjektumból 3 mély tárolóverem volt, a 4. egy árokszerű objektum.

A római objektumok között többségben az ovális keresztmetszetű vermek voltak. Előkerült egy kemence is, melynek hamusgödörét egy korábbi tárológödörből alakították ki. Ezt a szokást már a korábbi feltárás során is sikerült megfigyelni. Egy négyzet alakú, négy cölöplyukas építményből vaskés és csontfésű töredékei kerültek elő. Egy másik hasonló objektumból csak a legalja ma-

radt meg, a felszínen nagyon sok téglatöredék jelezte. A késő római korba (4–5. század) keltezhető épületről egy korábbi, 3. századi, bronz trípuzsdísz került elő.

Munkatársak: Ambrus Edit, Balla Krisztián és Nyári Zsolt rajzoló, Gál Zoltán adattáros, Cserép Tamás ásatási technikus.

HONTI SZILVIA – NÉMETH PÉTER GERGELY

420. Vörs, Majori-dűlő

(Somogy megye) B, H

Az 1999. évi munka folytatásaként 2000. október 31. és november 18. között próbaásatást végeztünk a temető lehetséges kiterjedésének megállapítására. Az ásatás eredményeként újabb 10. századi sírok, és néhány bronzkori gödör került elő. A temető soros jellegű, a leletek között hegyes végű és állatfejes bronz karperec, pödörött végű fülbevalók és préselt ezüst rozetták vannak. Utóbbiak egy zsugorított temetkezésből származnak, két sorban díszítették a felső ruházatot. A temető feltárt része a temetkezési rítus (Ny-K tájolás, É-D-i sírsorok, medencére, illetve mellkasra helyezett karok) és a leletek szerint a 10. század második felére keltezhető. A várható sírszám 200–300 körülire tehető.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

421. Vörs, Mária asszony sziget

(Somogy megye) U, R, B, LT

2000. július 9–27. között folytattuk az ásatást az 1999-es munkák folytatásaképpen.

Kb. 400 m² területet tártunk fel a humusz gépi eltávolítása után az erdészet által engedélyezett területen, valamint egy 1×50 m kutatóárkot húztunk kézi erővel az ásatási területtel párhuzamosan, hogy a települési jelenségek kiterjedését megismerjük. A kutatóárkot a telepített csemete tölgyes fasorai között létesítettük.

A szelvényeket az 1999. évi ásatás szelvényrendszeréhez csatlakozóan vettük fel. A feltárt objektumokat a korábbi ásatásokhoz csatlakozóan számoztuk (59–81. objektum). A leletanyagban a kora neolitik Starčevo-kultúra anyaga mellett a kora bronzkori kisapostagi kultúra leletanyaga dominál; emellett rézkori (Kostolác, Furchentstich), szörványos lengyeli és kevésbé biztos dunántúli vonaldíszes anyagot és késő kelta-kora római tárológödöröket és cölöplyukakat tártunk fel.

A Starčevo-kultúra gödrei zömmel az eddig megismert gödör-komplexumhoz csatlakozóan kerültek elő; újabb sírt nem találtunk, viszont két cölöplyukat nagy biztonsággal erre a korra keltezhetünk (zárt gödör aljában).

A kisapostagi objektumok között egy mély körárok és egy áldozati (?) állatmaradványokkal (disznó) teli gödröt figyeltünk meg.

Valamennyi zárt objektumból talajmintát vettünk iszapolásra és természetudományos vizsgálatokra. A talaj minták iszapolása megtörtént, feldolgozása folyamatban van.

A leletanyag az 1999-es ásatási anyaggal együtt a Magyar Nemzeti Múzeumba került, ezzel együtt Aradi Csilla 1990–1991. évi ásatásának a Starčevo teleppel összefüggő része is ide került. A leletanyag restaurálása, leltározása megkezdődött.

Konzulens: Kalicz Nándor.

T. BÍRÓ KATALIN – VIRÁG ZSUSZANNA

422. Zalabaksa, Rákóczi utca 24.

(Zala megye) Rő

A lelőhely az eddigi megfigyelések szerint Zalabaksának a Kerka és a Cup közé eső területére esik; a községet átszelő 86-os út két oldalán, de attól kissé távolabb is észleltünk leleteket. A zalabaksai általános iskola telke volt alkalmas arra, hogy kutatóárkot húzzunk benne. A 2000. évi ásatás az A5-ös kutatóárok megnyitásával kezdődött, az iskola területének É-i részén. A kutatóárok 23 m hosszú, 2 m széles, K-Ny-i irányú, a tornaterem É-i falával párhuzamos.

A kutatóárok K-i végén intenzív római kori réteget találtunk 60–70 cm mélyen. Ez a réteg Ny felé haladva egyre szegényebb lett, bár végig eltartott. Nem valószínű, hogy itt lenne a település széle, mert ettől a ponttól mintegy 30 m-rel nyugatabbra, az iskola gyakorlókertjében is voltak intenzív foltok.

A kutatóárokban nyert tapasztalatok alapján É felé feltártunk egy 6×6 m-es szelvényt. A területen vastag paticsréteg alatt boronavázás épület bontakozott ki. A leégett ház többször megújított padlóit vastag elszennesedett gerendaalapozások választották el egymástól. A gerendadarabok alkalmasak voltak dendrokronológiai vizsgálatra is.

Az épület három, É-D irányban hosszabb téglalap alakú helyisége a rábontás K-i szélén van. E helyiségtől Ny felé egy kereszt irányú, folyosószerű helyiség következik, amelytől Ny-ra nem volt az épület fedett. Az épületrész ÉNy-i sarka is látható, tőle É felé szintén kívül vagyunk, itt egy sóderes járósínt van, ami esetleg a ház melletti utca, vagy síkator burkolata. A ház fazekasműhelyhez tartozhatott. Ennek bizonyítéka az egyik gödörben a felület É-i szélén, a házon kívül talált nagy mennyiségű rontott, deformált, túlégetett cserép.

A leletanyag a Kr. u. 1. század utolsó negyedétől a 3. század elejéig terjedő időszakot jelzi. Valószínű, hogy a leégett épület a markomann támadás során pusztult el, hiszen a Borostyánkő úttól alig pár méterre van. Ezen a pontján a lelőhelynek nem épült újjá a település, a későbbi leletek csak szórványosan, objektum nélkül kerültek elő.

Az épület Ny-i széle alatt nagyobb gödör található, amely egy korábbi periódus terméke. A gödörben sok kerámia: amfora, háromlábú tál volt. Ehhez a korábbi szinthez tartoztak azok a cölöplyukak is, amelyek már a házon kívül, a gödörtől Ny-ra jelentkeztek. Ez a szint valószínűleg Domitianus–Traianus-kori.

A lelőhelyen azt a villatelepülést keressük, amelyhez a Kerka medrében talált kivételes minőségű és mé-

retű sírkő tartozik. Az eddigi objektumok és leletek arról tanúskodnak, hogy a villa a közelben van, mert a leletanyag gazdag, sok importált holmit (sigillátát, üveget) tartalmaz. Eddig nem találtunk viszont kőépületet. Valószínűnek tartom, hogy a főút közelében folytatott ásatások csak e villatelepülés gazdasági, kereskedelmi, iparos részét érintették. A most talált boronavázás épület is ezek egyike. Maga a főépület az úttól beljebb lehetett. Fontosnak találnám a település Cup és Kerka közötti részét régészeti védettséggé alá helyezni.

Az ásatás a Kerka-völgyi mikrorégiós ásatások keretében zajlott, 140e Ft-os keretből, melyet részben az MTA Régészeti Intézete finanszírozott OTKA témából, részben a Zala Megyei Múzeumi Igazgatóság.

A leletek a zalaegerszegi Göcseji Múzeum gyűjteményébe kerültek.

REDŐ FERENC

423. Zalaegerszeg, Nekeresd, Ritkai-dűlő

(Zala megye) Rő

1999. márciusában a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végeztek terepbejárást a 76. sz. főközlekedési út Zalaegerszeget északról elkerülő szakaszának kijelölt nyomvonalán. Ekkor került elő a 63/22. topográfiai lelőhelyszámmal ellátott Zalaegerszeg, Nekeresd, Ritkai-dűlő lelőhely. A dombon római kori cserepeket gyűjtöttek (Göcseji Múzeum Adattára 2192-99/4).

2000. július 3–20. között folytattunk régészeti megelőző szondázó feltárást a területen. A Múzeum és a Közútkezelő Kht. korábbi megállapodása alapján a feltárás 450 m² területen folyt. Célunk annak kiderítése volt, hogy a terepbejárás során előkerült római korú cseréptöredékek milyen típusú településnyomokat jeleznek.

A feltárást kutatóárokokkal végeztük, összesen tizenkét 2 m széles, 25, illetve 12 m hosszú felületeket nyitottunk, az altalaj két ásonyom mélységben jelent meg. Több árokban biztonsági szondát is mélyítettünk.

A régészeti kutatás bebizonyította, hogy a terepbejárás során lokalizált helyszínen római kori település volt. A kutatóárokban sikerült megfigyelnünk egy igen vékony kultúrréteget, amelyből római kori cseréptöredékek (terra sigillata is) kerültek elő. Az ásonyomonként gyűjtött kerámiaanyag jellegzetesen római ugyan, azonban szűkebb kronologizálásra nem nyújt lehetőséget, így csak annyit mondhatunk, hogy ez a terület a római kor egy szakaszában lakott volt.

Sajnos konkrét településnyomokat nem tudtunk rögzíteni, mindössze két bizonytalan körvonalú foltról mondhattuk el, hogy korabeli gödör volt. Ennek oka, hogy a lelőhely az idők folyamán elpusztult. Az erózió, és valószínűleg az, hogy korábban itt gyakorlótér volt, ahol harckocsi is megbolygatták a földfelszínt, a római kori település régészeti kultúrrétegeit lepusztította, annak csak nyomai figyelhetők meg. Az előkerült szórvány-

és rétegleletek a zalaegerszegi Göcseji Múzeum gyűjteményébe kerültek.

Munkatárs: dr. Kvassay Judit.

SZÁRAZ CSILLA

424. Zalalövő

(Zala megye) LT, Rő, N

Zalalövőn, a magyar-szlovén vasútépítés kapcsán 2000. május 31. és június 24. között megelőző régészeti ásatás folyt a vasúti pálya alatt a 86-os fő közlekedési úttól Ny-ra eső szakaszon. A feltárt felület kb. 400 m², a régészeti értékesség sztratifográfia 140 cm-től 290 cm-ig terjedt.

Az ásatás a lelőhelynek olyan területén folyt, ami az összes eddigihez képest a legközelebb esik a Borostyánkő-útnak a Zala folyón megfigyelt átkelő pontjához, mintegy 60–70 m-re ÉNy-ra van attól. Az átkelő az úthoz hasonlóan nemcsak a római korban volt használatban, hanem korábban is az É-D irányú közlekedés ismert útvonala volt. Az ásatás területének másik jellegzetessége, hogy a Zala egykori partján, illetve annak közelében van. Mivel a település elsőrendű szervező elve a rajta áthaladó út, illetve az átkelési pont, ezért a most megásott területen a történetileg legkevésbé jelentékeny periódusokban is megfigyelhetők voltak az élet nyomai. A neolitikumtól a vaskorig szórványosnak mondható, de folyamatos, értékelhető leletanyag volt az egykori vízparti sávon.

A római kort megelőző kelta anyag már településre utaló mennyiség. A megásott területen négy gödörből, illetve ugyancsak a vízparti sávból valók a jobb minőségű grafitos, illetve a meszes soványítású, kézzel formált, seprűs díszítésű cserepek. Egy áttört tütartóju, nagyméretű szárnyas fibula is a kelták jelenlétére utal.

A római kor leghangsúlyosabb periódusa a megásott területen a katonai tábor első fázisa, amelyet a Kr. utáni első évszázad 20-as éveitől a század közepéig szoktunk keltezni. A korszakból nagyméretű boronavázás épületek alapjai kerültek elő, korai sigilláták és három érem keltezik a réteget. Innen került elő egy vaslándzsa is. A tábor második fázisa ezen a helyen sokkal kevesebb változást jelent az objektumokban, mint azt máshol megfigyelhettük. A katonai jelenlét megszűnte után falusias település nyomai következnek. A part közelében sok a tűzhelyfolt, és iparos tevékenység nyomai találhatóak. Nagy mennyiségű félig megmunkált csontdarab utal csontfeldolgozó műhelyre. A Hadrianus által városossá emelt Salla felemelkedésére, szervezettebbé válására utal az a 4,5 m széles kavicsos alapozású út, ami ÉNy-DK irányban szeli át az ásatási terület K-i részét, és az átkelő pont felé mutat. Az út bazalttal volt burkolva, szélein élére állított bazaltlapokkal kialakítva. Mellette mindkét oldalon boronaházak álltak, de ezeknek csak D-i sarkát lehetett megfigyelni, hiszen a legszélső épületek lehettek a vízpart mellett. Ebben a rétegben is sok tűzhelyfolt volt a parti sávon. Jellemzően sok őrlőkő és fenőkő került elő a házi szürke, illetve a színvonala-

sabb helyi kerámia (festett piros, pecsételt), valamint az importált sigillata anyag mellett.

A markomann pusztítás nyomai ezen a helyen abban nyilvánulnak meg, hogy vastag paticsos égett földrétegben rengeteg kerámiát planíroznak el az egykori vízparton a támadás után visszatérő városlakók. A 3–9. században azonban a korábbiakkal összevetve csak kevésbé használták ezt a területet. Az útfelszínről a bazaltot elvitték más útszakaszok burkolására, és csak egy-két kisebb lap, illetve a szegélykövek egy része maradt helyben. Kőépítkezés nyomait – ami ezen a lelőhelyen a 4. századra a leginkább jellemző – nem találtuk a megásott területen.

A népvándorlás korát sporadikus kerámiaanyag jelzi.

REDŐ FERENC

425. Zalavár, Vársziget, Szt. Hadrianus (Adorján)

zarándoktemplom

(Zala megye) Á

2000. július–augusztus hónapokban folytattuk és befejeztük a Cs. Sós Ágnes által az 1980-as években megtalált és nagyrészt feltárt templom területén és közvetlen környékén az 1999-ben megkezdett revíziós ásatást.

A templom oly mértékben elpusztult, hogy csak a korabeli járósínt alatti rétegeket lehetett feltárni. Ezeket a viszonyokat Cs. Sós Ágnes feltárása több helyen még tovább rontotta, olyan változásokat okozva, hogy az általa még megfigyelt jelenségeket többé már nem lehetett újra dokumentálni. Revíziós ásatásunk ennek ellenére jelentős eredményeket hozott:

a) 1999-ben újra feltártuk a templom nyugati felének nagy részét, a „Westwerk”-nek minősített részt, idén pedig befejeztük ezt, és tisztáztuk a templom többi részével való viszonyát. Bebizonyosodott, hogy valójában olyan, emeletes narthexről lehet itt szó, amihez a feljáratot a nyugati homlokzathoz épített, talán valamivel később és külön alapozott kerek harangtorony biztosította.

b) A nyugati fal előtt ásott hatalmas gödrök kerámiája a korai Árpád-korra keltezhető, tehát a templom nyugati felét talán már a 11. században lebontották, és falait az alapárkok aljáiáig kitermelték. A templom északnyugati negyedében újra feltárt oszlopgödrökről – amelyekről Cs. Sós Ágnes feltételezte, hogy egy korai fatemplom alapjainak maradványai – kiderült, hogy világi építmény, egy, esetleg két nagyméretű földfelszíni faépület maradványai, amelyekhez hasonlók a Várszigeten a Kápolnánál (a sziget ÉNy-i szélénél) és a templomtól délre, a sziget déli harmadát levágó erődítési árok mellett előkerültek és rétegviszonyaik alapján Karoling-koriak. A Hadrianus zarándoktemplom alatt feltárt faépületek nyilvánvalóan Priwina 840 elején történt megtelepedése és a templom építésének megkezdése (853–4) közötti időben voltak használatban.

c) Hasonlóan korai települési objektumok kerültek elő a templomon belül más helyeken is, főleg a keleti felén és az abszisz alatt. Ezek jellegének tisztázása révén egyértelművé vált, hogy a gödrök túlnyomó része még

a templom építése előtt keletkezett, a betöltésükben talált kövek és habarcsmaradványok pedig nem egy korábbi kőtemplom maradványai, ahogy Cs. Sós Ágnes feltételezte, nem is a templom pusztulása utáni időben keletkezett gödrök. A gödrökben kevés kerámiatöredék, még kevesebb állatcsont volt, azaz tudatosan nem konyhai hulladékkal temették be őket, hanem az építkezés során keletkezett és a gödrökben keményre tömörített földdel és sittel, nyilvánvalóan azért, hogy a planírozás után biztonságos építési területet nyerjenek.

d) Lényeges új eredmény, hogy kiderült, nemcsak hogy több építési fázisa nincs a templomnak – legalábbis olyan, ami lényeges alaprajzi változással járt volna együtt –, hanem olyan alaprajzi megoldás sem lehetséges, ami az úgynevezett gyűrűkriptás szentélyfejet eredményezett. A templom szentélyrésze a Karoling-birodalomban ekkor még közkedvelt zarándoktemplom-típusnál bonyolultabb és újabb típusba tartozik: egy úgynevezett folyosókriptás szentélyfejet építettek, amelynek széles, félig föld alá süllyesztett folyosójáról három kis oltárfülke, kápolnácska nyílt.

e) Tisztázódott az az eddig teljesen megoldatlan kérdés is, hogy milyen volt a templombelső felosztása: négy-négy pillérrel három hajóra osztották, a félköríves szentélyfej mellett az oldalhajók egyenes záródásúak, ott vezettek a lejáratok a szentélyt megkerülve, az ugyancsak fedett folyosókriptába. A templomot nyugatról egy karzat zárta, ahová külön kis lépcsőtorony vezetett fel a DNy-i saroknál. Ettől tovább nyugatra épült a templomhoz az ugyancsak háromhajós, nagy alapterületű és emeletes narthex, ami a zarándokok éjjeli szállása és/vagy a zarándokokat segítő, kiszolgáló szerzetesek kolostora is volt (egyelőre ugyanis különálló kolostorépület maradványait nem találtuk meg).

f) A folyosókriptáról nyíló három kis kápolna közötti térségek félkörívében kőfallal külön elkerített családi kriptákat építettek a legelőkelőbb családok részére, és hasonlóan kőkerítéssel körülhatárolt kisebb egységek létesültek a templom északi és déli fala mentén is. A kevésbé előkelő családok számára az ezen a körön kívüli öt méteres sávot egy fa palánkkal kerítették körbe. A későbbi sírrétegek már a palánkfal alapárka felett fekszenek, azaz a palánkfal viszonylag rövid ideig állhatott. Ez lehetett a zarándoktemplom korai fázisában a templom szűkebb értelmében vett szent körzete.

g) A templom körüli temetőből 1999-ben 248 sírt, 2000-ben pedig 132 sírt, illetve sírrészletet, azaz összesen 380 sírt tártunk fel. Ezzel a templomtól északra és keletre fekvő temetőrészt teljesen feltártuk, a templomtól délre pedig mintegy 10 m széles sávban ugyancsak kiástunk minden sírt.

h) Az idén feltártunk egy hűtő-, szárító kemencét is, ahol esetleg a kész üvegtáblákat hűtötték, és az öntőgölyeket égették ki.

i) Európai szemmel is kuriózum, hogy idén a templomtól délre, a legkorábbi sírréteg alatt megtaláltuk azt az öntőgödrot, ahol a templom harangját öntötték, al-

ján in situ hagyva az agyag öntőmintát is. Az öntőmintát, amiben egy közel 90 cm átmérőjű harangot öntöttek, alapos dokumentálás után egyben emeltük ki és szállítottuk az MTA Régészeti Intézete restaurátor műhelyébe, ahol már helyre is állítottuk.

j) A templomtól északra egy nagyobb felületen Karoling- és kora Árpád-kori települési objektumokat is feltártunk. Közülük különösen érdekes két, nagyjából egyformán kivitelezett, agyagba rakott kőfalú, Omega alakú építmény, amelybe két, aszimmetrikusan nyitott lejáraton lehetett lejutni, belül középen pedig egy tűzteret alakítottak ki. Minden bizonnyal valamilyen főző-sütő helyiség volt, szokatlan azonban, hogy falait ilyen masszívra és mélyre (közel 2 m) építették. Több, deszkával bélelt verem vagy kút mellett előkerült egy szárazon falazott kút is, betöltésében sok, faragásból származó márványdarabbal és egy márványhasábbal, ami egy nyílászáró kőkeretének a része lehetett.

A több mint 50 m hosszú, közel 25 m széles templom maradványait a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága anyagi támogatásával az ásások befejezése és rész-

letes dokumentálása után konzerváltuk. Az alapárkokban megmaradt betöltést, a helyenként még eredeti falmaradványokat egy 10–15 cm vastag homokréteggel lefedtük, majd erre egy, a folyosókripta körül pedig több sor kőből és ún. ötös betonból építettünk „falat”. Ezzel hosszú időre megvédtük, egyúttal látogatható műemlékké tettük hazánk legjelentősebb, nyugat-európai mértékkel mérve is kiemelkedően fontos kora középkori (9. századi) építészeti emlékét. Az új műemléket 2000. augusztus 19-én a salzburgi érsek (az eredeti építető kései utóda) szentelte fel újra.

SZŐKE BÉLA MIKLÓS

426. Zsámbok, Nagyhalom
(MRT XIII/3. k. 28/14. lh.)
(Pest megye) Ø

2000 tavaszán a volt aszódi-gödöllői járás területén az 1998–1999-ben készített légi fotók alapján jártuk be a lelőhelyet. Leletet nem találtunk.

MIKLÓS ZSUZSA

Korszakmutató – *Index of Periods*

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszámát jelöli.

- ŐSKOR** 9, 11, 22, 24, 80, 82, 86, 91, 92, 114, 121, 134, 151, 158, 169, 172, 175, 180, 183, 193, 197, 221, 224, 235, 238, 269, 275, 292, 310, 311, 315, 318, 321, 327, 353, 365, 368, 369, 370, 377, 418
- Őskőkör** 230, 345, 359
- Újkőkör** 14, 15, 16, 18, 21, 44, 46, 78, 106, 110, 121, 139, 141, 153, 154, 159, 174, 184, 185, 190, 195, 199, 201, 221, 224, 225, 227, 256, 265, 271, 276, 300, 327, 330?, 364, 367, 393, 404, 405, 421
- Alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája 225, 227, 276, 364, 367
- Bükk kultúra 276
- Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája 16, 44, 46, 141, 159, 199, 201, 300, 421
- Dunántúli vonaldíszes kultúra – keszthelyi csoport 271
- Körös-Starčevo kultúra 110, 421
- Lengyeli kultúra 159, 195, 201, 349, 404, 409
- Szakálhádi csoport 276, 277
- Tiszai kultúra 78, 184
- Vinča kultúra 184
- Rézkor** 4, 14, 15, 16, 21, 92, 103, 105, 106, 115, 121, 153, 159, 175, 178, 181, 184, 201, 221, 223, 227, 259, 260, 275, 289, 295, 346, 349, 350, 364, 392?, 409, 412, 418, 419, 421
- Balaton-Lasinja kultúra 21, 175, 178, 181, 259, 260, 289
- Bodrogkeresztúri kultúra 223, 227
- Hunyadihalmi csoport 223
- Péceli (badeni) kultúra 16, 103, 105, 115, 159, 275, 277, 296
- Tiszapolgári kultúra 412
- Bronzkor** 1, 16, 18, 30, 42, 45, 55, 60, 61, 70, 76, 79, 92, 95, 103, 106, 115, 121, 132, 137, 140, 141, 148, 153, 156, 157, 161, 165, 174, 175, 184, 192, 199, 201, 205, 211, 220, 221, 223, 225, 226, 227, 229, 232, 237, 239, 240, 242, 246, 259, 260, 264, 267, 276, 278, 282, 284, 287, 288, 306, 324, 325, 326, 327, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 360, 362, 363, 371, 372, 374, 377, 393, 398, 399, 401, 403, 405, 419, 420, 421
- Füzesabonyi kultúra 227, 276
- Gávai kultúra 219, 276
- Halomsíros kultúra 103, 137, 184, 237, 240, 242, 276, 348, 352, 371, 400
- Harangedényes népek kultúrája 346
- Hatvani kultúra 132, 276
- Kisapostagi kultúra 16, 259, 260, 419, 421
- Kyjatice kultúra 227, 306, 329
- Makó kultúra 92, 192, 237, 287
- Mészbetétes edények népe kultúrája 174, 175, 259
- Nagyrévi kultúra 42
- Somogyvár-Vinkovci kultúra 16, 240, 259, 419
- Uramezős kultúra 17, 45, 60, 259, 324, 360, 403, 419
- Vatya kultúra 79, 103, 140, 324
- Vaskor** 17, 18, 21, 61, 121, 157, 215, 219, 220, 229, 259, 282, 304, 327, 329, 362, 363, 374, 390
- Szkíta kor 3, 121, 220, 276, 295, 372
- La Tène kor 16, 30, 78, 95, 103, 105, 106, 108, 121, 124, 141, 153, 159, 175, 178?, 179?, 184, 186, 199, 226, 237, 260, 275, 287, 289, 324, 330, 346, 350, 360, 363?, 372, 390, 403, 419, 421, 424
- RÓMAI KOR** 2, 4, 11, 13, 17, 23, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 76, 91, 98, 101, 107, 108, 113, 124, 138, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 158, 160, 172, 187, 188, 194, 199, 215, 257, 259, 260, 264, 265, 272, 273, 275, 287, 288, 304, 310, 317, 340, 346, 347, 350, 351, 358, 415, 418, 419, 422, 423, 424
- Római kori barbár (szarmata) 7, 9, 18, 29, 30, 83, 85, 86, 88, 95, 103, 121, 129, 133, 140, 148, 153, 161, 183, 184, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 239, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 276, 283, 291, 319, 325, 326, 327?, 329, 330, 332, 335, 364, 365, 366, 370, 372, 398, 400, 401
- NÉPVÁNDORLÁS KOR** 103, 158, 184, 187, 224, 289, 295, 367, 372, 393, 405, 424

Germán kor 16, 18, 30, 121, 189, 220, 276?

Avar kor 15, 18, 55, 83, 85, 104, 121, 175, 184, 189, 192, (200), 276, 280, 333?, 351, 370, 372, 401

HONFOGLALÁS KOR 31, 94, 98, 124, 159, 187, 217, 292, 420

ÁRPÁD KOR 14, 18, 19, 26, 27, 30, 36, 41, 46, 47, 54, 72, 77, 80, 81, 85, 94, 95, 101, 108, 117, 119, 121, 127, 131, 132, 134, 135, 153, 154, 159, 161, 163, 165, 166, 168, 173, 174, 180, 184, 185, 186, 192, 196, 198, 199, 207, 209, 215, 217, 218, 220, 237, 238, 239, 249, 250, 253, 259, 260, 261, 267, 270, 275, 276, 283, 287, 292, 298, 327, 332, 334, 357, 360, 363, 366, 370, 372, 375, 376, 377, 380, 381, 385, 386, 389, 391, 396, 397, 401, 402, 406, 411, 418, 425

KÖZÉPKOR 1, 8, 11, 14, 20, 23, 26, 28, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 53, 72, 75, 76, 83, 84, 85, 86, 89, 92, 96, 97, 98, 101, 102, 119, 120, 122, 123, 132, 136, 146, 151, 152, 153, 155?, 158, 159, 162, 172, 175, 176, 180, 182, 184, 185, 191, 193?, 196, 197, 198, 204, 208, 213, 228, 233, 239, 244, 247, 263, 268, 269, 274, 275, 276, 277, 286, 288, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 302, 303, 305, 307, 309, 314, 316, 317, 321, 323, 326, 332, 334, 336, 338, 339, 342, 343, 344, 347, 354?, 368, 371, 373, 378, 379, 382, 383, 384, 386, 389, 394, 407, 413, 414, 417, 418

Késő középkor 5, 10, 18, 30, 36, 37, 39, 43, 45, 81, 82, 85, 87, 91, 93, 94, 99, 100, 108, 112, 116, 121, 128, 131, 142, 143, 144, 149, 153, 163, 165, 166, 167, 170, 173, 174, 183, 203, 206?, 210, 212, 215, 220, 245, 248, 258, 267, 281, 285, 290, 298, 300, 308, 320, 322, 327, 328, 330, 331, 337, 349, 350, 355, 357, 371, 372, 375, 387, 395, 396, 401, 411, 416

ÚJKOR 12, 42, 52, 53, 54, 76, 104, 116, 118, 125, 139, 140, 143, 144, 191, 193, 200, 201, 216, 236, 262, 295, 312, 326, 334, 337, 341, 346, 353, 385, 386, 388, 390, 394, 396, 408, 410

Kora újkor 32, 152, 234, 389

ISMERETLEN KOR 23, 25, 56, 87, 126, 130, 131, 150, 154, 164, 171, 177, 181, 214, 232, 243, 266, 279, 284, 291, 296, 313, 318, 356, 361, 368

Szerzői névmutató – *Index of Authors*

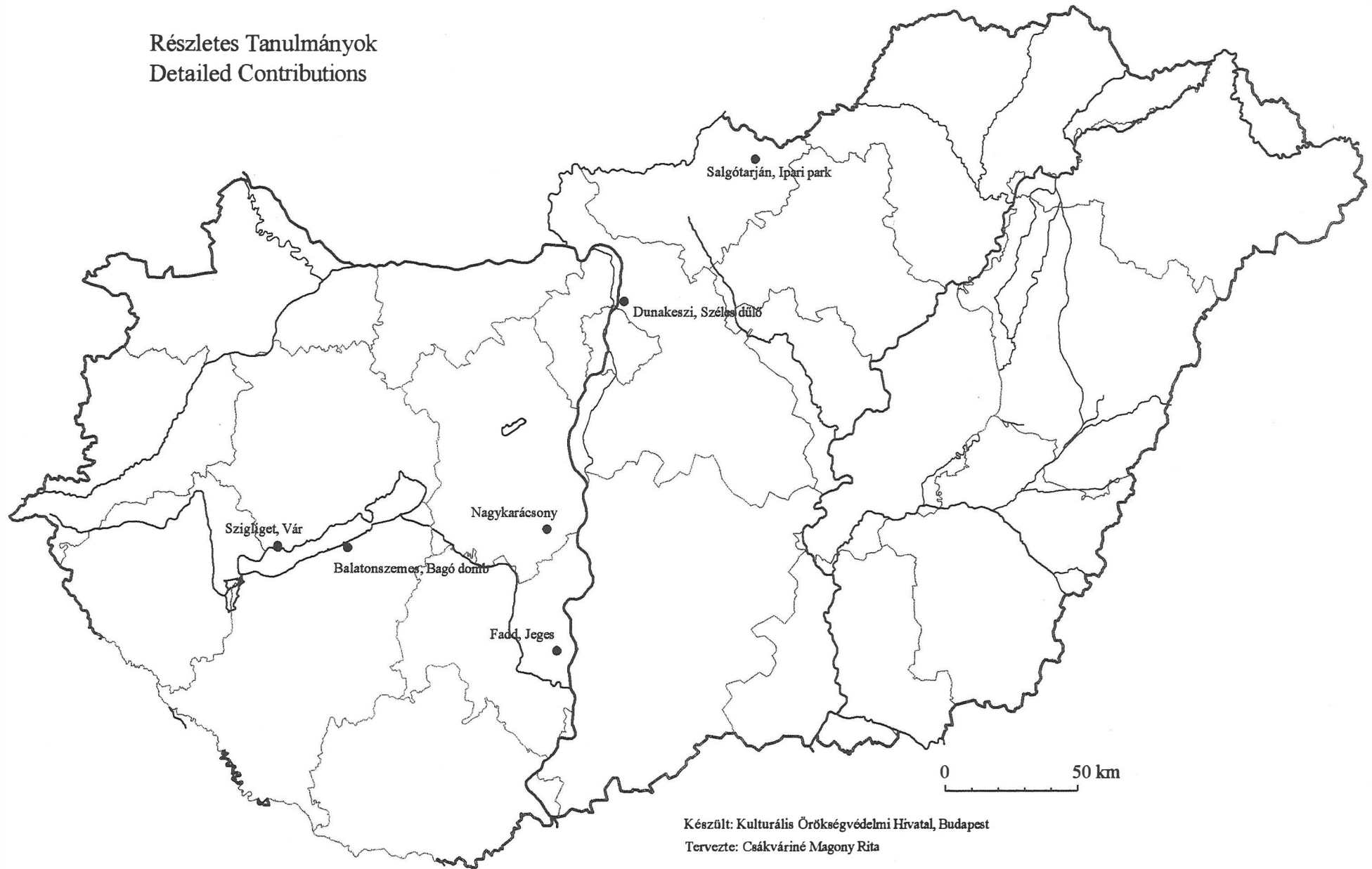
Aradi Csilla	136
Aszt Ágnes	237
Balázsik Tamás	125, 375
Balogh Csilla	270
P. Barna Judit	371
Bató Szilvia	184
Bálint Mariann	184
Belényesy Károly	14
Belényesyné Sárosi Edit	77
Bencze Zoltán	37, 40, 42
Bende Lívía	3, 291, 325
B. Benkhard Lilla	10
Bertók Gábor	23, 87, 126, 151, 193, 202, 247, 275, 286, 317, 318, 322, 356, 368
Beszédes József	264
T. Bíró Katalin	195, 201, 421
Bolega Erika	143
Bondár Mária	16
Buzás Gergely	414, 416
Búza Andrea	109
Cabello, Juan	32, 84, 210, 212
Czajlik Zoltán	127, 170, 269, 306, 319, 321, 327, 329, 330, 354, 369, 370
Cseh Julianna	359
Csengeri Piroska	115
Dani János	153, 276
Dankó Katalin	196
Dinnyés István	236, 361
T. Dobosi Viola	345, 353, 359
Domboróczki László	95, 211, 224, 225
Egry Ildikó	26, 82, 91, 92, 141, 142, 146, 159, 288
Endrődi Anna	106
Facsády Annamária	53
Farkas Csilla	199, 287, 348, 349, 351, 352
Feld István	149, 234, 297
Figler András	205, 238
Fitz Jenő	358
Fodor László	111
Fülöp András	102, 204, 373, 411
Fülöp Gyula	301
Gaál Attila	2, 123
Gabler Dénes	304
Gallina Zsolt	161, 180, 181, 206, 260
Gábor Olivér	107, 160, 197, 273
Gere László	207, 344
Gerelyes Ibolya	149
Gerő Győző	323
Gróf Péter	415, 417, 418
Gróh Dániel	417
Gyucha Attila	18, 28, 30, 150, 183, 198, 214, 216, 220, 372, 401, 412
Gyuricza Anna	53, 75
Hable Tibor	48, 49
Hajdú Zsigmond	153
Hajmási Erika	162, 347, 379
B. Hellebrandt Magdolna	155, 157, 219, 281, 282, 283
Holl Balázs	353
Honti Szilvia	16, 419
Horváth Ferenc	83
Horváth Friderika	4

Horváth László	21, 271
Horváth László András	105, 106
Horváth M. Attila	106
Ilon Gábor	81, 137, 215, 346, 349
Kárpáti Gábor	272
Kárpáti Zoltán	44, 46, 47, 54
Keszi Tamás	109, 165, 246
H. Kérdő Katalin	43, 45
Kirchhof Anita	11, 12
Kiss Viktória	15
Kocsis László	76
Koós Judit	156, 227, 365
Koppány András	5, 152, 204, 410
Kovács Eszter	36, 45, 73
Kovács Gyöngyi	99, 245
Kovács Péter	17
Költő László	175, 177, 178, 179, 308, 420
Kőhegyi Mihály	9, 101, 108, 119
Kővári Klára	86, 103, 132, 139, 164, 186, 189, 190, 232, 312, 392, 393, 397, 398, 399, 402, 403, 404, 405, 406, 407
Kulcsár Valéria	88, 284, 312, 400
Kürti Béla	192
Kvassay Judit	22, 240
Lassányi Gábor	60
Láng Orsolya	62, 65, 71
László Csaba	112, 212
László János	360
Liska András	27, 29, 148, 200
Lovász Emese	129, 213, 231
Lőrinczy Gábor	291, 325
Madarassy Orsolya	50, 51, 52, 57, 59, 63, 64
Magyar Kálmán	130, 174, 309
Magyar Károly	39
Majcher Tamás	100, 169, 296, 337
Markó András	115
Maróti Éva	280, 362, 374
Medgyes Magdolna	350
Mészáros Szilvia	136
Miklós Zsuzsa	6, 24, 33, 89, 90, 93, 94, 96, 120, 133, 134, 171, 172, 173, 243, 263, 266, 313, 314, 315, 316, 357, 377, 387, 426
Molnár Erzsébet	117
Mráv Zsolt	118, 138
Nagy Emese Gyöngyvér	153
Nádorfi Gabriella	310
M. Nepper Ibolya	153
Müller Róbert	187, 289
Németh Margit	56
Németh Péter Gergely	16, 419
Nováki Gyula	277, 307, 311
B. Nyékhelyi Dorottya	42
Oravecz Hargita	364
Ódor János Gábor	124, 355
Palágyi Sylvia	98, 188, 257
Paszternák István	114, 131, 157, 229, 235, 248, 320, 328
Patay Róbert	222, 223, 228, 239, 256
S. Perémi Ágota	409
Petényi Sándor	8

Péterfi Zsuzsanna	265
Polgár Zoltán	167, 168
Pongrácz Zsuzsanna	165
Poroszlai Ildikó	324
Pozsárkó Csaba	113
Pölös Andrea	413
Prander Péter	300
Pusztai Tamás	154, 185, 218, 221, 278, 292, 293, 294
Rainer Pál	13, 97, 244, 262, 279, 336, 363, 408
Redő Ferenc	422, 424
Rezi Kató Gábor	353
Révész László	31
Ringer Árpád	230, 345
Rózsa Zoltán	135, 182, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255
Sebők Katalin	259
Siklósi Gyula	34, 339, 341, 342, 343
Simon László	140
Simon Zoltán	32, 203, 212, 285
Simonyi Erika	128
Somogyi Krisztina	176, 178, 179, 260
Somogyvári Ágnes	366, 367
V. Szabó Gábor	276
Szabó János József	121, 122, 332, 333, 335
Szalai Tamás	1, 233, 268, 299, 302, 303, 305, 338, 340
Szalontai Csaba	290, 326
Szatmári Imre	85, 217, 298
Számadó Emese	194
Száraz Csilla	209, 241, 242, 423
V. Székely György	19
Szilás Gábor	45, 61, 106
Szirmai Krisztina	58, 68
Szőke Béla Miklós	425
Szőke Mátyás	413, 416
Szőnyi Eszter	144, 145, 147
Tari Edit	78, 79, 80, 163, 274, 376
Terei György	74
Tettamanti Sarolta	104, 267, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 388, 389, 390, 391, 394, 395, 396
Thúry László	208
Tolnai Gergely	116
Tomka Gábor	258, 331
Tomka Péter	158, 159
Tóth Anikó	35
Tóth Katalin	326
Türk Attila	334
Vaday Andrea	295
Valter Ilona	20, 166
Vályi Katalin	83, 261
Vándor László	245, 378
Váradí Adél	7, 25, 226
Végh András	38, 41, 42, 43
Virág Zsuzsanna	421
Virágos Gábor	191
Vizi Márta	89
Whittle, Prof. Alasdair	110
Zalai Gaál István	110
Zádor Judit	72
Zsidi Paula	55, 66, 67, 69, 70

Térképek – *Maps*

Részletes Tanulmányok
Detailed Contributions

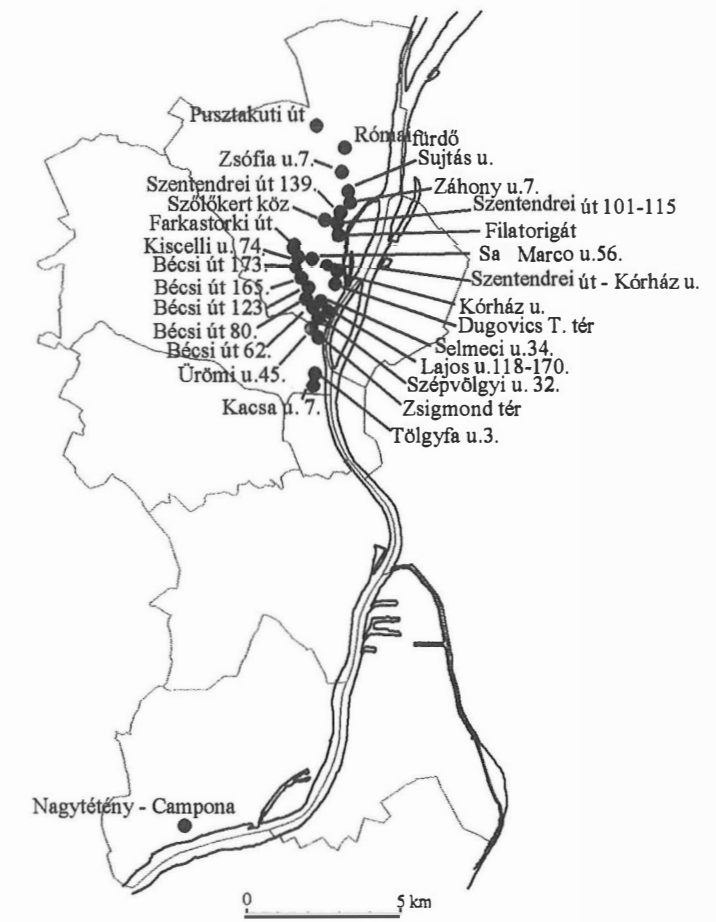
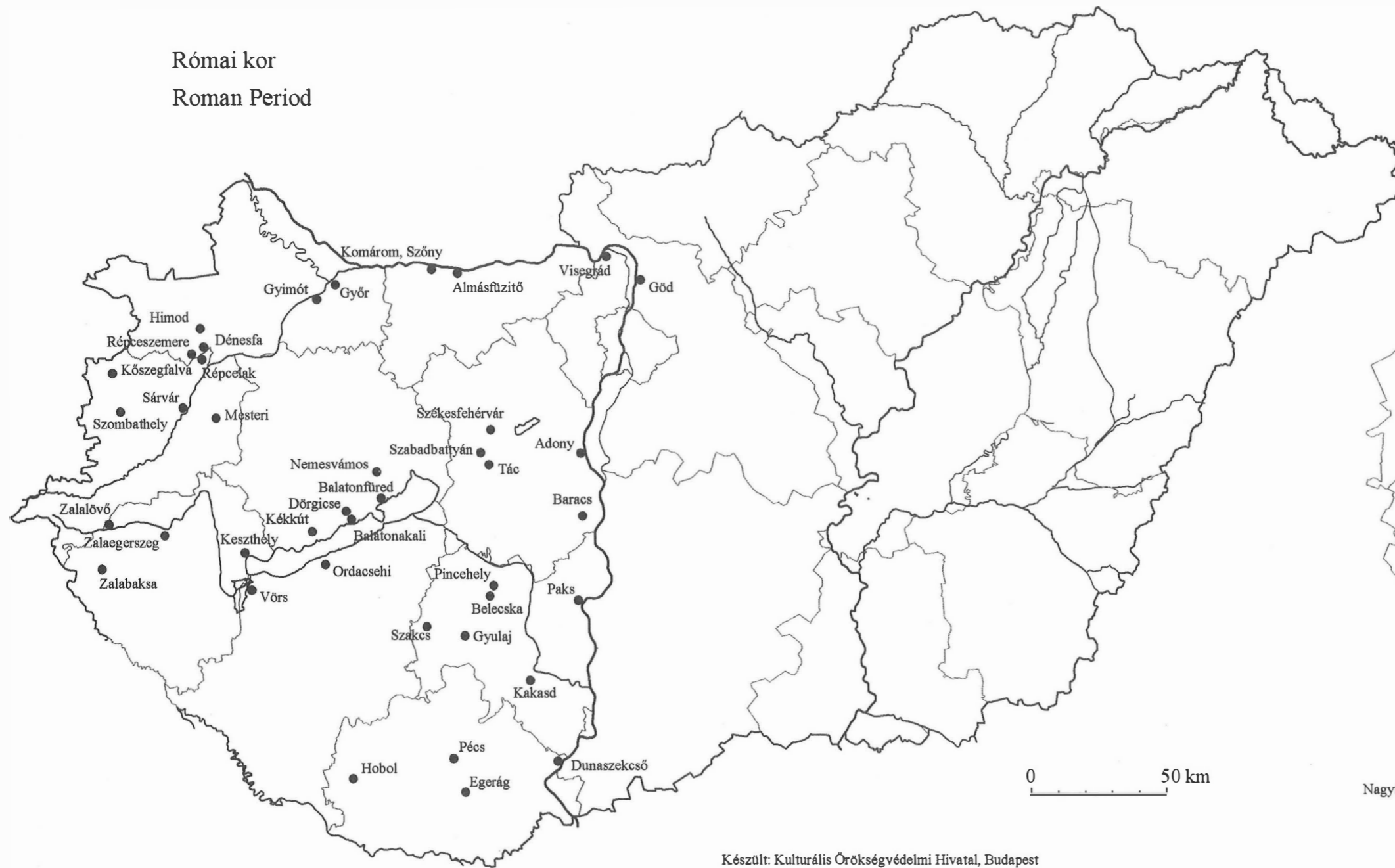

Őskor
Prehistory

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákváriné Magony Rita

Római kor
Roman Period

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári é Magony Rita

Népvándorlás kor
Migration Period

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákváriné Magony Rita

Árpád kor
 Arpadian Period
 (11-13th C. A.D.)

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
 Tervezte: Csákváriné Magony Rita

Késő középkor
Late middle Ages
(14-17th C.A.D.)

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákváriné Magony Rita

